SIMONAS DAUKANTAS

ISTORIJA ŽEMAITIŠKA

[II]

VAGA

VILNIUS·1995

UDK 947.45.01/04
Da 409

Parengė
BIRUTĖ VANAGIENĖ

Baigiamąjį straipsnį parašė
ROMA BONČKUTĖ ir GIEDRIUS SUBAČIUS

ISBN 5-415-00352-5

§ XXXII

Jogaila didysis Lietuvos kunigaikštis

Palaidojus Algirdą, suėję lietuviai ir žemaičiai į sueimą į Vilnių pagal linkėjimą nabaštiko pakėlė Jogailą d. Lietuvos kunigaikščiu, pats Kęstutis, jo dėdė, išpažino jį už visų vyriausią valdymierą visos tautos, o pats, turėdamas sau už buveinę Trakų pilę, valdė Žemaičius, Letvėžus, arba Paletiją, ir vieną dalį Padalijų. Čia reikia minėti, jog Lietuvos tautoj nuo visų senųjų laikų visuomet buvo du d. kunigaikščiu, vienas Žemaičiuose su žuvėdais ir vokyčiais, Kalne su gudais, daran visuomet yra minavojamu du didžiuoju kunigaikščiu, tai yra: Žemaičių ir Lietuvos. Paskiaus Kalno kunigaikščiai, lygiai su Žemaičių atgavę apent nuo gudų Juodgirėnus ir Krivičius bei kitus Gudus, noris patys pagonys, valdė krikščionimis gudais; Žemaičių kunigaikščiai rėdė netikėliais ir jiems artimais kalba, būdu ir apsiėjimais. Taip ir dabar Kęstutis valdė Žemaičius, Jacviegus, arba Letvėžus, Žemgalius, Gardiną, Sūdaujus ir Padalijų dalį. Jogaila Vilnium, Krivičiais, Juodaisiais Gudais, Volynija ir Severija bei antra dalia Padalijos rėdė, kuriuodu taip buvo išsidalijusiu vyresnybę, kaip jei pirma su broliu savo Algirdu rėdyti Lietuvos ūke. Nes jog daugesniai Lietuvoj buvo krikščionių nekaip netikėlių, daran Jogaila rodės vyresniuoju esąs, noris ir Kęstutis savo dalyke lygią jam valdžią turėjo ir savo dalies karšinčiu taip pat pagal ūkės dobę savo visų mažąjį sūnų Vytautą pakėlė, kurio kiti broliai kaipo vyresniojo turėjo klausyti. Vienok tarp abiedviejų brolyga meilė ir vienybė alviename reikale ar sintėjime rodės kaip jei pirma tarp brolių; noris pačiudu tarp savęs amžium ir būdu didžiai įvairavo dėl tokios vienybės, vienok Kęstutis nieko tokio

nedarė, kas tarp jųdviejų tą vienybę ir bendrybą būt galėjęs ardyti, kuri jiedviem, jei kuomet, tad dabar didžiai buvo reikalinga, kaipogi maskoliai, kryžėjai, kalavijonys it šunys merėjo, tykodami pragumo Lietuvos tautoj plėšyti, darin tokiems pavojams skelbiantis tokia vienybė ir namų pataika dvigubai rodės reikalinga.

Noris tas persikeitimas Lietuvoj valdymierų nėmaž nepermainė būdo lietuvių su kryžėjais ir kalavijonimis ir karės lygia dalia kaip jei pirma tebrūstavo, vienok tą tiktai gal manyti, jog lietuviai ir žemaičiai praėjusiuose žygiuose baisiai buvo įgrobę vokyčius, kurie, regėdami nebnuveiksią lietuvių savo galia, kuriems noris kas dieną tvino į talką meldžionys iš visos pasaulės, noris perkrikštai žemlionys Parusny su jais iš vieno kariavo, vienok ir sa tokia galybe nestengė lietuvių ir žemaičių raminti, daran, možėdamos karėjų, ėmė svietą į karę
1378 samdyti už naudą ir taip nuo tų metų kryžėjai kariavo lietuvius ir žemaičius ne vien meldžionimis, perkrikštais žemlionimis, bet ir samdiniais karėjais. Kaipogi taip pasistiprinę tą patį metą senu įpratimu teriojo ir dergė lietuvių kraštą. Jau pats marčelga, pats įpuolęs su stipria kariauna į Žemaičius, apvertė tūlas pavietes į peleną; jau kamendotai Balgos ir Ragainės, ir Osterodės, įsigrūdę į Paletiją, apygardas Kamionkos ir Drohičino, su didžiu grobiu pargrįžo į Parusnį. Atėjus Lotaringijos kunigaikščiui ir popiežiaus posūnui su meldžionimis į talką kryžėjams, su kuriais pats mistras susinėręs traukė vasarvidžiu vėl į Žemaičius, kurių visą sritį tarp Nevėžio ir Dubysos į peleną apvertė lig pat Ariogalos, ties Labūnių pile nutvėrė 40 prekės vežimų ir už savo gerą paturėjo. Kunigaikštis Lotaringijos, pargrįžęs laimingai per Graudžių girią su grobiu į Parusnį, tuojau susinėrė vėl su marčelga ir kamendotais Osterodės ir Karaliaučiaus, traukė trimis žaromis į Kalną Alytun ir Perlų, kurias sritis per 6 dienas vėl aptvėrę į rūstus tyrus, su grobiu į Parusnį pargrįžo. Lygia dalia atkeliavus Leopoldui,

Austrijos kunigaikščiui, su teutonų jomylistomis, vėl pats mistras traukė su jais taip pat į Žemaičius, kuriuose pavietes Viduklės, Gailaičių, Tramių per 6 dienas dergė ir teriojo, svietą-mušdami ir vergdami.

Lygi karė ir atentį metą taip gaudė* dar Lietuvoj ir Žemaičiuose su ta pačia aitra, kaipogi kryžėjai su viena dalia savo kariaunos vėl nuteriojo Paletiją ir niekuomet taip toli nebuvo įsigrūdę tenai kaipo šiuo žygiu, kurie, nestengdami įsilaužti į pili Melniką ir Drohičiną, visą kraštą tarp upių Bugo ir Narevo į rūstą tyrą apvertę, su didžiai turtingu grobiu pagrįžo į Parusnį. Kad tuo tarpu marčelga kryžėjų, su antra dalia kariaunos įpuolęs į Žemaičius, Labūnių ir Žeimių pavietes nuteriojo lig Neries upės; nuo tenai, pasibloškęs ant senųjų rūmų Kernavės, visą Ariogalos pavietę ugnia ir karda nusiaubė; lygia dalia visą panevėžį nuteriojo ir su didžia daugybe imtinių bei su gausiu grobiu į Parusnį parėjo. Tą pačią vasarą kamendotai Insterburgo, Gerdavos, Tapiavos ir Ragainės, antrą kartą įpuolę į Žemaičius, į akmenį ir vandenį apvertė, kūdikius ir motriškąsias, kaipo negalinčias savo namų atsekti, būriais varė į Parusnį sau vergauti, o augusiuosius, kaipo galinčius kuomet noris namo parbėgti, iškirto, žinodami, jog žemaičio nieksai negal nuo jo namų nutautinti.

Sako vokyčių rašytojai, jog kryžėjai tą metą su Leopoldu, Austrijos kunigaikščiu, buvę nukariavę vieną dalį Žemaičių, kurie, nebnumanydami kur bedingti toj rūstoj dienoj, būk pasiėmę kryžėjams vergauti, kurie tenai įdėję savo urėdą kryžėją, vardu Dionisijus, su tūlais brostviais, kursai didžiai gudriai rėdęs ir žemaičiai jo klausę kaip jei kiti lietuviai, Parusny jiems vergaujantys; bet tam urėdui nustipus, d. mistras kryžėjų įdėjęs kitą urėdą, vardu Gallus von Richvald, kursai daugiaus gebėjęs medžioti nekaip svietą sumanęs rėdyti ir pra-

* Viršuj: *rūstavo*.

dėjęs su kitais savo brostviais žmonis sunkinti baudžiavomis, arba lažais, ir rinkliavomis sluoguoti bei visaip spausti, strūnydamas pilis ir apsuk jas gilias grevas kasindamas. Tuo tarpu Vytautas, jų kunigaikštis, susitaręs su jų diduomene, paikino ir trakino tuos, kurie vokyčių klausė ir jiems vergavo, tardamas jiems nugaluoti juos ar iš savo krašto tremti ir apent liuosybe, nuo pačių dievų sau suteikta, džiaugtis ir po seno gyventi. Tikos išėjus minavotam urėdui medžioti su savo kalpais, buvo įsakyta žemaičiams tą dieną į baudžiavą eiti ir grevą apie pilį, vadinamą Friedland, kasti, kurią kryžėjai dabar buvo pastrūniję. Kad žmonys suėję ėmė dirbti, pamatė nesaugojamą esant angą pilės, kurioje alvienas tarp vokyčių be pavojaus valgė ir gėrė; daran tykojo žemaičiai, lig kryžėjai su savo šeimyna apsigers. Tuo tarpu pradėjo slapta kits kitą savo kalboj drąsinti, jog nujau turi gerą pragumą nuo vokyčių vergybos išsiliuosuoti ir sau įgimtą liuosybę atgauti, kurio pragumo neturi praleisti, kurį jei šiandien pravepsos, kitą kartą neveikiai lygaus besulauks ir gailėsis kruvinas ašaras liedami, jog jie per savo slinkį ir tingėjimą prazauksojo visų gerąją dingstį. Taip pasibyloję tarp savęs, grobė kas kirvį, kas šakę, kas brūklį, kas lopetą, kuriuos įrankius su savim atsinešę prie darbo, ir puolė vienkartu į pilės trobas, kuriose vokyčiai ir jų kalpai pavalgę plepsojo; visus nugalavo bei tuos, kurie dar norėjo gintis. Įgiję į savo nagą pilį, tuojau išsiuntė tūlus į medę, kurioje kamendotas Richvaldas medžiojo su savo tarnais, kuriuos, pasalu antpuolę, taip pat nugalavo. Vienok žemaičiai tuomi dar nekakinos, nes, sukėlę karėjus, apgulė Klaipėdos pilį, į kurią vėtra įsilaužę gyventojus vokyčius lig paskuojo iškirto, o pačią pilį į skutą sudegino. Pagrįžę nuo tenai su grobiu į namus, ėmė vėl Kęstučio klausyti, kaipo savo visų vyriausio valdžionies, kursai įdavė juos rėdyti vėl Vytautui, savo sūnui ir kunigaikščiui.

Kryžėjai, norėdami atmonyti žemaičiams savo minavotas nelaimas, paėmę 4000 rimtos joties, traukė į Žemaičius ir tenai ugnia ir kardu visa ką sutikdami dergė, apmaudą gieždami. Žemaičiai, nebstengdami laukuose grumtis, įsitraukė į Tryškių girią, iš kurios pirma, veždami ronus minavotai pilei Friedland, buvo per versmes žemgrindus padirbę. Dabar, nujautę kryžėjus per tą pačią girią traukiant minavotais žemgrindais, tuojau nuo vieno galo ir nuo antro perėmė jį keliose vietose. Paskui su brūkliais metės ant kryžėjų, jojančių žemgrindais, kurie, nebgalėdami niekur bemukti sunkiose šarvose, sukrito į versmes taip, jog žemaičiai sukimšo juos tenai lig paskuojo. Nutvertuosius nužudė; tarp kitų pakamendotą Klaipėdos, kurį, pririšę jotą ant keturių stiebų, savo dievams ant apieros sudegino; Kverfurt, kitą kryžėją, prikergę prie medžio, palaužė pirma stibuklius, alkūnes, ant galo visą kūną sutąsė; trečiajam brostviui surišę kojas ant balno taip, jog galva jo žeme vilkos, paskui pabraukę arkliui eršketį į pauodegį, paleido į laukus, kursai laigydamas į šmotus suplėšė; lygia dalia ir kitus pavėdžiomis kančiomis, gieždami apmaudą, nugalavo[1].

Noris Lietuva tiek neprietelių turėjo ir taip smar[kiai] nuo vokyčių buvo novijama, vienok kol vienybė ir kliautis tarp jos valdymierų buvo, nieksai jai nieko [ne]padarė; daug kartų pelenuose namų savo užsiraususi apent kėlės ir visų smarkiuosius savo neprietelius ne vien nugandino, bet iki paskuojo sutratino; noris ant namų degėsų, vienok senų dienų liuosybe džiaugės. Nes tiek vargų, tiek nelaimų nukentėjus, ant jos nelaimos atėjo ant galo Mogilė, deivė netaikų ir barnių, kuri, uždegusi širdyse valdymierų skaugę, sukėlė tarp jų kerštus ir namkares; rados tuojau ermyderis, kuriame brolis brolį zurdojo, ūkėsas ūkėsą žudė, gentis gentį kovė, gyventojai viens kito namus degino; ir taip ko

---

[1] Lucas David, B. 9, S. 112.

buvo ik šiol kruvini neprieteliai nenuveikę, į tyrus paversti, tą dabar pačių valdymierai, ūkės valdžia varžydamies, į plėnis sudergė, kaipogi urėdas Severijos Karijotas, neapkęsdamas savo brolio Jogailos ir skaugėdamas jam ūkės valdžios, ketėjo svetima pagalba smeigtis į ypatingą viešpatybę ir Jogailos nebklausė. Darin Dmitrijus, d. Maskolių kunigaikštis, norėdamas tuose lietuvių kerštuose naudoti, užėmė visų pirma Severijoj pilį Trubčevską, kurios Karijotas negyniojo, paskui Dmitrijus užėmė Starodubo pilį, kurios gyventojai noris nenorėjo įleisti, bet Dmitrijus, įsilaužęs tenai vėtra, per apmaudą gyventojus išdrevėjo tuo pačiu laiku, kad kryžėjai baisiai baisesniai Žemaičius nuteriojo, o lenkai rengės dar terioti; sunku buvo lietuviams tiek neprietelių vienkartu nuraminti stokojant tarp pačių kliauties. Noris Kęstutis, nuėjęs į Paniprį su kariauna, pergalėjo tūlose kovėse Dmitrijų ir nudraudė, vienok pargrįždamas nuo tenai, kaip sakiau, rado savo namus, kaip minavojau, nuo kryžėjų į plėnis apverstus; bet jis kaip laimoj nedidžiavos, taip ir nelaimoj nenusigando: tuojau, norėdamas atmonyti kryžėjams tas nelaimas savo ūkės, įpuolė įkandin į Parusnį apie Sekmines, į pilį Ekersbergą varu įsilaužė ir žeme aprausė bei, tenai apygardas plačiai platesniai karda ir ugnia nusiaubęs, su didžiu grobiu laimingai namo pargrįžo.

Kad taip nuo visų pusių smarkūs neprieteliai gulė ant lietuvių ir žemaičių ir vieniems degėsams neužgesus kitus jau žarstė, vienam neprieteliui išvertus piles, nebpaskubėjo jų pataisyti, kaip kiti dar smarkesni neprieteliai betaisomas vertė vėl iš pamatų; kiemai nudeginti, vietovės nuteriotos, rūmai, alkai, žinyčios suardytos, ūkėjai vieni karėse išmušti, kiti į vergus išvaryti, likusieji su žvėrimis giriose begyveno, bet ir tenai dar reikėjo kas dieną ginkluotis, o nebuvo kuomi; prekyba karėmis sudergta, įtakos Daugavos, Ventos, Lielupės, Klaipėdos, Liepojos, Nemuno vokyčiais užgultos, darin su tolimomis tautomis mažos pažinės lietuvių ir že-

maičių bebuvo, vos vienoj Palangoj žemaičiai beturėjos. Bepigu, kad dar ir tokioj rūstoj dienoj bent tarp pačių jos valdymierų, kaip sakiau, vienybė ir kliautis būt esant; noris daug kartų tokia notis buvo jau tikusis Lietuvoj, vienok, vienybei ir kliaučiai esant, galėjo gelbėtis nuo pragaro, nes dabar, pačiudviem d. kunigaikščiam pradėjus vien[am] antrą pavojauti, niekaip doros negalėjo jau beviltis; juo ilgyn, juo piktyn tikos, ant galo Jogaila pradėjo elgtis įtariámai ir Kęstutį neapykantoti, kursai, jausdamas kruviną dieną savo ūkės ir nebįmanydamas kaip ją beglobti nuo terionių ir dergimų bei nuo pavojaus namkario, ketino palikinas tą žemę dangintis su visa savo tauta į kitą kokį kraštą šio pasaulio, nuo žmonių negyvenamą, kuriame laimingesniai galėjęs būt džiaugtis savo liuosybe, nuo pačių dievų suteikta, garbinti savo dievus bei savo bočių ir probočių būdą ir dobę atvangoj sekti.

Tuomi Kęstučiui besirūpinant, marčelga kryžėjų, įpuolęs su stipria kariauna į Žemaičius, paviетes Pastovių, Gesavo, Labūnių ir Barsdžių (Bersden) nusiaubė, visa į akmenį ir vandenį versdamas lig pat Kauno, kame pajuto Kęstutį prieš traukiant, kursai lig negrūmęsis dar atleido jam pasiunčius, geisdamas pasiregėti su pačiu marčelga, kursai tuojau nuleido kalbos talkėją Survilą su Ragainės kamendotu apie tą išsijautoti; kaipogi aiškiai pasiregėjo Panery abudu ir tenai bylojo apie kalinių vieni antrų išvadavimą, rasi tenai gi buvo sutarusiu sandaras, kurios ilgainiui su kryžėjais įvyko.

Kaipogi likos vasarvidžiu tą patį metą šv. My- 1379
kolo dieną d. mistras paskui tą pasiregėjimą nukako su savo tarnais į pilį Reiną, o nuo tenai į pilį Johanisburgą, nuo kur paėmęs mitalo lig Narevo upės atkilo ir tenai sutarė su Lietuvos didžiaisiais kunigaikščiais tokias sandaras. Bus kaip dėl tūlų kraštų Jogailos, didžiojo kunigaikščio Lietuvos, ir Kęstučio, didžiojo kunigaikščio Žemaičių, taip ir dėl tų kraštų kryžėjų, tai yra nuo vienos pusės tarp Vilkaviskės, Suražo, Drohičino, Melniko, Belsko,

Bresto, Kameneco ir Gardino sričių bei nuo antros pusės tarp kraštų Osterodės, Ortelsburgo, Altenšteino, Gunlaukių ir Seeburgo, ant 10 metų paliaubos; taip, jog anuose ir šiuose kraštuose turi liautis karės, terionės ir nė kokių žalų nebdaryti katros noris pusės žmonėms, vienok gyventojai tų kraštų tebuvo liuosi nuo varų ir terionių, bet kaip Lietuvos d. kunigaikščiu galėjo kitomis sritimis žygiuoti į kitus kraštus Parusnio, taip ir kryžėjai vėl į Lietuvą ir Gudus, darin lietuviai galėjo į girias tarpe esančias, tai yra gradnionys, anapus Perlų per mylią Panemunėj, nuo Vilkijos per šešias mylias gyveną, Parusnin eiti medžioti, žvejoti ir tenai sau pynes tverti, lygia dalia gyventojai Parusnio minavotose rubežiaus giriose galėjo tą patį dary[ti], ir vienam kitą šiukštu buvo gaišinti ir trukinti. Leidžiama buvo abejiems parubežiuose minavotų paliaubose kraštų kiemus ir butas kurti, pilis strūnyti, kuriose tą patį pakajų * kaip jei kiti gyventojai; rasis žmogus katros pusės beviešint sugautas, tokį turi katra sau pusė vyrgeltu išvaduoti. Nė katra šalis negal per minavotus kraštus kariaunos vesti, bet jei kokia kariauna, atėjusi į parubežių, padarė žalos gyventojams antros pusės gyvoliuose, javuose ar trobesiuose, tuo kartu turi viešpats tos žemės visas tas žalas aiškiai surašyti ir nuo antros pusės užganą gauti. Už muštus žmones turi abi pusi mokėti pagal sutartą vyrgiltą. Tos sandaros turi 10 metų patekti ir saugojamos būti. Pasirašė jose nuo lietuvių pusės Jogaila, d. Lietuvos kunigaik., su Lengveniu, savo broliu, ir Kęstutis, d. Trakų kunigaikštis, su savo sūnum Vytautu. Kaipo liudėtojais tie jomylistos yra pasirašę: Kasusna, Vaidelė, Augmantas, Buseikis, Saimantas, Girdučio sūnus, ir Jodutis, Surkaučio sūnus. Žymės, arba pečiotys, tebkybo dar ant to rašto 4; pirmoji Kęstučio su tokiu apsukurtinu parašu lotynišku: S. Kynstutte dux de Tracken. Antroji Vytauto turėjo tuos žodžius: S. Vi-

* Rankrašty stinga žodžio (*turėjo* — ?).

taude. Žymėse Jogailos ir Lengvenio yra parašai gudiški ar lietuviški, kurių išskirti nuo senumo negal[1].

Tos sandaros, noris rodos tūlose vietose ne visai aiškios, vienok, atminus dingstis, kuriose jos įvyko, išsireiškia dar aiškesniai. Visų pirma kraštų linkan; tos sandaros buvo padarytos dėl tokių, kuriuose galvijai veisės, žvejyba gausi buvo ir javai brandingi augo, užvis didi prekyba iš visos Lietuvos ir Žemaičių į Lenkus ėjo. Daran rasi Lietuvos kunigaikščiai norėjo tą pusę nuo pavojaus ir baisių terionių užklėsti, idant gyventojai drąsiai laukuose galėtų trūsinėti, o namuose kokį noris knebinį naginėti. Antra, jog, esant tarpe rubežiaus taip didžioms girioms, niekame negalėjo būti patogesniai ant grobio ir plėšimų, kaip toj vietoj, kurioje alvienoj dingsty tyką riezokai galėjo kiekviename girios užkampy pasislėpti ir nepasergimi jau į vieną, jau į antrą pusę puldinėti. Trečiuoju lyčiu tų sandarų rodos buvusiu, jog abi pusi norėjo jau liautis nuo tuointimpinių terionių arba jas mažinti. Lietuvos kunigaikščiai linkėjo ne vien dėl viršiaus minavotų priežasčių, kaip ir dėl to: Jogaila, jaunas ir nepevnas savo viešpatybės, kerštaujant savo broliams, dar tuo pačiu laiku gorinamas nuo lenkų ir gudų, norėjo save kokiu noris pragumu tenai stiprinti; ką ik šiol mokėjo jis širdy slėpti, dabar pradėjo reikšti, kaip tuojau skaitytojas regės. Nuo antros pusės d. mistras kryžėjų, būdamas praėjusiose karėse nuo lietuvių ir žemaičių baisiai įgrobtu ir įkyrėjęs sau tas tuointimpines kariones, norėjo kokią tokią atvangą įgyti dėl surėdymo nuteriotų kraštų, idant paskui galėtų stipresniai remtis su netikėliais; darin nemindamas ant apsiėmimo savo zokano su netikėliais niekados nesandarauti, vienok nestengdamas jų nuveikti, turėjo pakajų daryti.

Atentį metą lietuviai, nusikratę didumą nuo vo- 1380
kyčių, iš peties tiekės maskolius kariauti ir pas-

[1] Lucas David, B. VII, S. 117.

kuojį jiems siūtį užsiausti, užvis jog totoriai telkė lietuvius į tą karę, ketėdami būtinai juos nuveikti; darin pasitaisęs Jogaila su stipria kariauna traukė totoriams į talką, bet pavėlavo, kaipogi, ateidamas į Kulikovo laukus, sutiko maskolius namo begrįžtant nuveikus totorius, kurie, pamatę lietuvius ateinant, nusiminė, o nuvargę kovėj, nebvildamies lietuvių bepergalėti, visą grobį, tai yra turtus, ginklus, kuriuos buvo nuo totorių gavę, palikini lietuviams muko šalin kaip kurs besumanė. Ir taip lietuviai kraujo negožę visų didžiausias gėrybes įgijo, su kuriomis laimingai namo pargrįžo.

Jogaila, regėdamas neprietelius savo ūkės, kaip totorius, taip ir gudus, nužemintus, ėmė sketerauti ir pradėjo į viešpatybą visos Lietuvos smeigtis, ketėdamas su vokyčių pagalba savo visų artimuosius gentis ir tarnus savo valdžios nugaluoti ir jų pelną bei turtus pasavinti. Tokia yra visuomenė yda visų pasaulio viešpačių kiekvieną galintį rėdyti įtarlioti jį norintį valdyti, noris jis niekados apie tą nedūmotų. Jogaila krūpčiojo veizėdamas į Kęstutį, savo dėdę, kursai dėl savo garbingų karės ir ūkės veikalų nuo visų mylimu ir godojamu buvo, galinčiu viena valanda visos Lietuvos viešpačiu pasikeldinti. Vienok Kęstutis niekados to nedūmojo ir tenkinos, kaip jei broliui gyvojant, vienus Žemaičius berėdąs ir besidžiaugiąs nupelnyta garbe akivaizdoj viso pasaulio, bengdamas paskuojes dienas savo karšaties. Jogaila skaugėjo tos garbės ir didybės savo dėdei Kęstučiui, darin kuo veikesniai geidė nuo jo nusikratyti užvis dabar, turėdamas gerą pragumą maskoliams ir totoriams tarp savęs kariaujant. Tokį jo sintėjimą stiprino dar jo gentis Lydos pilės vyras Vaidelė. Tasai, duonkepio bernu būdamas, Algirdui dar gyvojant į pirmąsias ūkės šaržas buvo įsismeigęs; ne karės veikalais, ne neprietelių pergalėjimais, bet melais ir vinkrumu; mirus Algirdui, ne vien jis nusižemino, bet dar aukštesniai išsikėlė, kaipogi našlę Dovydienę, tetutę Jogailos, apsipačiavo ir tuomi tapo genčia pačiam Jogailai ir jo visai kil-

čiai. Kęstutis didžiai nekentė to Vaidalės nuo to, jog jis, nieko gero ūkei nesuteikęs, didesniai mylimas buvo nuo Jogailos ir godojamas tas berno lupatas nekaip jis, jo dėdė, lietos vyras, godojamas ne vien nuo savo ūkėsų, bet ir svetimų tautų, kursai per savo išmintį ir meilę savo brolio Algirdo buvo jam atdavęs pusę valdžios ūkės, kuri jam pačiam pagal Dievo ir žmonių įstatymus priderėjo. Tasai, sakau, Vaidelė, krūpaudamas, idant neatliktų kokia dingsčia nuo savo šaržos, pradėjo paikinti Jogailai, tardamas jam iki gyvai galvai Kęstučio negalėsiąs jis didžiuoju kunigaikščiu vadintis nei kliautis bendryba jo sūnaus Vytauto, kursai paviršiuj gailingu rodos, o širdy tyko pragumo, kaip jį, Jogailą, nugaluoti. Nesunku buvo Vaidelei perkalbėti tą, kursai dorybe savo dėdės ir meile tėvo, ne pergalėmis ir narsybe bei savo išminčia, buvo išsikeldinęs į Lietuvos didžiąją ūkės sostą. Paklausęs Jogaila pergalūnies Vaidalės sutarė su juomi Kęstutį patį su visa jo kilčia nugaluoti ir betykojo vieno patogaus pragumo savo ketėjimą apreikšti.

Kryžėjai ir kiti meldžionys dėl darganų ir lytų negalėjo tą metą bežygauti nei į Lietuvą, nei į Žemaičius; Jogaila vėl nenorėjo jų kybinti, tardamas juos kuomet nori[n]t būsiant sau reikalingiems, ir tuo tarpu bengė reikalus Kalne su maskoliais, stiprindamas rubežių savo bočių probočių tarp Maskolių ir savo ūkės, kuriuos nubengęs, tuojaus išsiuntė savo leimtinį Vaidelę slapta pas d. mistrą kryžėjų, kuriam nukeliavęs sakė: „Dėdė Jogailos Kęstutis, jūsų nepergalimas neprietelius, nori sesers savo sūnų Zemovitą, kunigaikštį Mozūrų, Lenkų karalium pakelti, o pats viešpačiu visos Lietuvos pasidaryti"; rodydamas mistrui gerą širdį Jogailos ir stigavodamas jį jo bendru esantį, ilgainiui bebylodamas apreiškė jam visa, ką Jogaila ketėjo daryti, bet idant Kęstutis lig laiku nenujaustų, pakvietė tūlus brostvius į medžioklę į Lietuvą; noris kito nieko Jogaila nereiškė tose sandarose kaip tiktai minavotus praėjusiose sandārose savo kraštus di-

desniai užtaryti nuo antpuolių kryžėjų, vienok vengė jau nuo jų Kęstučio kraštus ir Žemaičius, žadėdamas vienkartu su kryžėjais antpuolus savo kraštų gynioti ir kryžėjams talkinėti jų kraštus kam norint kariaujant, tai yra ketėdamas pasalu Kęstutį kariauti ir būtinai jį gaišinti.

D. mistras, pasiteiravęs savo diduomės tarnų, išsiuntė vyresniuosius savo zokano į Lietuvą su plenipotencija su Jogaila apie pakajų artesniai sandarauti, o tuo tarpu paskelbino pačiame Parusny Jogailą ketantį krikštytis, o Kęstutį, kaipo visų smarkiausią nepritelių krikščionių, norintį savo brolio vaikus nugaluoti ir jų pilis pasavint ir vieną geidžiantį visą Lietuvos tautą rėdyti. Darin patogesniai dar rodės d. mistrui sandarus su Jogaila daryti, kursai kito nieko negeidė, kaip tiktai kerštų tarp Lietuvos kunigaikščių ir namkarės Lietuvoj ir Žemaičiuose. Kas būdamas, laukuose Daudiskės kunigaikščiu Bytautas ir Augmantas su minavotu Vaidele, Jogailos tarnai, su kryžėjų siuntiniais *. Tuojau d. kamendotas kryžėjų pakėlė tenai lietuviams iškilmingus pietus ir gėrynę, paskui pamedžioję pradėjo sandarauti; tūlas dienas kaulijęsi, sutiko ant to: Jogaila pažada amžiną pakajų vokyčiams, Padaugavy ir Parusny gyvenantiems, ketėdamas nė kokio pavojaus nei jų kraštams, nei perkrikštams nedaryti, traukiant kryžėjams su kariauna į Kęstučio dalykus terioti; jei Jogaila tokioj dingsty talkinėtų Kęstučiui su kariauna, tuomi tos sandaros niekaip nebus sulaužytos, vienok Jogaila su kryžėjų kariauna negrumsis nei jos pragumais skardys, imtinius kryžėjų be mokesnio visuomet paleis. Jei kryžėjai, teriodami Kęstučio kraštus, nuteriotų Jogailos arba jo žmones sugautų, tuomi vienok sandaros nebus sulaužytos. Idant toksai sutarimas neišsireikštų, taip pasiėmė daryti, it būt imtinius nuo viens kito nauda vaduoją.

---

* Rankrašty stinga žodžio.

Jogaila tuomi dar nekakinos, bet tuo pačiu laiku padarė lygias sandaras su Padaugavio mistru, žadėdamu viens antram savo kraštų neterioti ir nedergti, nuo kurių Kęstučio taip pat išvengė, kaip jei dabar minavotose sandarose.

Tomis sandaromis Jogaila pasiekė tą, ką kėtėjo, kaipogi, netapdamas talkėju kryžėjų, visą jų karės galybę ant Kęstučio vieno nusuko; ir rodės jis niekaip nestengsiančiu vienas prieš visą kryžėjų spėką, kurie tomis sandaromis džiaugės pakajų įgiję, kaipogi nuo vienos šalies pusę savo kraštų nuo lietuvių sariojimų buvo užklėstę, nuo antros pusės kariaujant prieš vienus žemaičius vos jiems pusės karėjų bereikėjo; trumpai sakant, tomis sandaromis kryžėjai palengvino sau karę, tuo kartu kad perkrikštai žemlionys, gyveną jų valdžioj Parusny, taip buvo įtūžę ant vokyčių, jog rengės jau trakuoti, užvis nuo Tryškių nuokryčio, apie kurį viršiaus minavojau; aiškiai jau ruzgė ant vokyčių, kaipogi tos tuointimpinės taip buvo įkyrėjusios ne vien patiems žemlionims, kurie aiškiai guodės, sakydami, jog jie dažnai Žemaičiuose per nebuklumą ir neguvumą vokyčių karvedžių jų vyresnieji ir drąsieji karėjai atliko ir skelbdami balsu zokaną kryžėjų nerūpinantis platinimu žodžio Dievo, bet smeigiantis į lepumus, viešpatybę, į valdžią, o apkrikštytuosius visaip spaudžiantys ir žudantys; ne vien Parusny, bet visoje Teutonijoj buvo žinoma, jog kryžėjai ne Dievo mokslą tarp perkrikštų platina, ne jų globa rūpinas, bet jų turtų ir lobio dyksta; kitaip elgės jų praėjūnai, kurie špitolėse ligonis gerbė, kad šie su visu atžagariai smeigės į didybę, galybę, gašumą, lygindamies kitiems tautų valdymierams; kas piktesniai, patį popiežių, ciesorių ir kitus viešpačius niekino. Daran žemlionys perkrikštai ir patys vokyčiai pilionys, Parusny gyveną, ruzgė ir nairės žemaičių bekariauti, savo turtų kleisti, kraujo gožti ir veltui gyvybos duoti, o visuomet dar ir taip pavojuj gyventi. Tokį tūžimą, sakau, girdėdami, kryžėjai padarė sandaras su Jogaila ir

džiaugės, jog, kariaujant prieš vienus žemaičius, nebreiks taip daug karėjų, kurių skaitlių mažindami tarės nutildysią nubingusiuosius.

Kryžėjai, naudodami tomis sandaromis, ėmė vėl žemaičius kariauti, kaipogi atentį metą kamendotas Ragainės, įsigrūdęs tenai, Pastovių pavietę per 6 mylias apsukui nuteriojo, kad tuo tarpu nuo antros pusės tuo pačiu laiku kalavijonų mistras, nuo Padaugavio taip pat į Žemaičius įpuolęs, į akmenį ir vandenį vertė; sako, jog 700 imtinių nutvėręs ir 1400 žirgų pamautų ir pabalnotų, ant kurių jočiai nebepaskubėję antsėsti, būk atėmęs. Kad taip Kęstutis nuo visų pusių buvo spaudžiamas, d. mistras kryžėjų liepė tuo tarpu marčelgai zokano su stipresne dar kariauna, susinėrus su meldžionimis atkeliavusiais, traukti vėl į Lietuvą per Vaigavą į pastrebę; tenai pasiskaidę meldžionys į žaras, tarp kurių viena Dirsūnės pilin pasibloškė, kurios gyventojai, pilį uždegę, į girias išsikraustė; kita metės į Panemunį ant Naujosios pilės, kurią apgulę su daugybe pūškų per 14 dienų taip smarkiai vėtravojo, jog įgulė, nebįmanydama kaip nuo to naujo ginklo toj rūstoj dienoj begintis, ant galo su žmonomis ir kūdikiais visų 3000 pasiėmė kryžėjų klausyti, kuriuos kaip kalinius į Parusnį pavarė. Paskui, sudeginę pačią pilį, metės su viena dalia kariaunos į Laukiškių barą, kurį taip pat į akmenį ir vandenį apvertė, o antra dalis kryžėjų apgulė pilį, Sunepile vadinamą, kurią taip pat sugruzdinę; grįžo į Parusnį nusluoguota grobiu, nemačiusi niekame žemaičių karėjų. D. mistras, džiaugdamos ta laima, įsakė visose bažnyčiose melstis.

Nuo to laiko prasidėjo vėl tuointimpinės terionės ir skardmūšos, kurias karda ir ugnia abi pusi, viena antrą grėsdami ir apmaudą gieždami, ženklino, kaipogi netrukus kryžėjų marčelga, vėl įpuolęs į Žemaičius, tenai pavietes Gesavo, Labūnių ik upės Neries į peleną apvertė. Paskui jis pats sandaravo su Kęstučiu, norėdamas kalinius iškeisti. Paskesniai tą patį metą, atėjus meldžionims į Parus-

nį, tas pats marčelga grįžo vėl žemaičių terioti, bet tas žygis nevyko vokyčiams, kaipogi Kęstutis, sutraukęs žemaičius ties Naujapiliu, įpuolė į Parusnį ir, siaubdamas tenai ugnia ir karda, ik pat Vėluvos piliai atėjo; kur užėjo, ten anglys paliko bežioruojančios ir iros bažnyčių ir rūmų krosnyse beriogsančios, o degėsai kaimų berūkstantys; norėjo dar kamendotas pilės Tapiavos su urėdu Samijos jam kelią užstoti, bet veltui, kaipogi nuo tenai Kęstutis bloškės su savo rimtais pulkais į Nadraujų sritį, kurią iki Deimei upei į rūstus tyrus apvertęs, grįžo namo būrius perkrikštų ir vokyčių į vergus varydamas, kurį marčelga kryžėjų buvo norėjęs vyti, bet per užtvinusias upįs negalėjo jo panokti. Gieždamas vienok apmaudą už tas nelaimas, kamendotas Ragainės, įpuolęs į Žemaičius, vieną barą nuteriojo ir kelis šimtus žmonių ir žirgų pagrietų nuo tenai parvarė.

Viršiaus minavotos Jogailos sandaros tuo tarpu regimai jau reiškės Kęstučiui, kaipogi visoms terionėms esant Žemaičiuose ir visaip Kęstučiui raminant neprietelius, jis tylėjo it tarsi tas jam nerūpįs; toksai jo elgimos pabudino širdy Kęstučio abejojimą jo kliauties, kurio pasalus sutarimas su neprieteliais ūkės kas kartą aiškesniai rodės ir skelbės, kaipogi kamendotas pilės Osterodės Sundenšteinas, noris kryžėjas, vienok vyras išmintingas, kūma Kęstučio, kursai dukterį jo Danutę ištekant už Jonušo, kunigaikščio Mozūrų, prie krikšto buvo turėjęs, tasai, pagailęs Kęstučio, noris pagonies, vienok apreiškė visa tą, ką Jogaila su Vaidele buvo padariusiu su kryžėjais ant jo prabangos. Kęstutis pasitiko tuo kartu Trakuose. Gavęs tokią žinią, nenorėjo patsai niekaip tikėti, mindamas tiek savo veikalų, tiek karės žygių atliktų dėl naudos ūkės, idant Jogaila ant tokios nedorybės būtų leidęsis, rymojo pats saviep, neišmanydamas ką daryti. Įpuolęs ant galo į apmaudą, Vaidelei, kaipo įrankiui tos nedorybės, giltine pamojavo. Tuojau Vytautą, sūnų savo, iš Gardino parvadinęs, visą pasalą jam apreiškė, rū-

godamas ant Jogailos, jog už tiek geradarymų, sau parodytų, su duonkepio bernu susitaręs, gyvybą jam nori išplėšti; neišgalėdamas dar patsai to nudaryti, pagalbos savo nedorybei pas neprietelius ūkės veizi.

Atkeliavęs Vytautas, kursai didžiai mylėjo Jogailą, niekaip nenorėjo į tą tikėti, ką tėvas jam pasakojo, ir visaip jį perkalbinėjo tardamas, jog veikiaus yra žabanklai pačių mozūrų*, ne vylius Jogailos, kurie, nuogąstaudami mūsų vienybės, geidžia mus sukeršinti, idant paskui mus, nuvargusius namkare ir ermyderiais, veikiaus galėtų nuvergti. Kęstutis, noris leidos perkalbėti, vienok, nuogąstaudamas, idant sūnus jo nepatogia meile Jogailos pats save ir jo neprapuldytų, Vytautą į Gardiną ir Drohičiną pasiuntė, patsai palikęs Trakuose jautojos nuo visų pusių nelaimos, idant kilstanti audra ant jo galvos neužniktų jo nepasitiekusio. Kęstutis, regis bandydamas Jogailą, lūgojo ant paženklintos dienos pasiregėti, kursai jo paklausė. Tuo tarpu Kęstutis išsiuntė savo sūnų Vytautą su stipria kariauna žemaičių į Panemunį tarp Jurbarko ir Marienburgo pilių, kursai, nutvėręs 6 riezokus bejojančius į Bajerburgo pilį, išsijautojo nuo jų toj paskuojėj pilėj didžiai silpną įgulę tesant. Pranešus apie tą Kęstučiui, liepė** jis tenai ir Jogailą traukti, kaipogi tuomi norėjo bandyti jį, ar tas tiesa yra, ką svietas apie jį skelbia. Jogaila pats nežygiavo, bet, norėdamas savo dėdę apmonioti, išleido jam į talką savo brolį Kaributą; Kęstutis metės tuojau ant pilies Bajerburgo, norėdamas į ją kuo veikesniai įsilaužti, papilius nudegino, revas užkimšo ir vėtravojo kuo narsiausiai nuo trijų pusių, bet kryžėjai, noris būdami silpnais ir nebstengdami nei papilių, nei revų begynioti, vienok, susidanginę į pačią pilį, tenai užsirakino ir kuo kantresniai gynės; noris jau viena dalis ir pačios aukš-

* Viršuj: *neprietelių.*

** Viršuj: *pakvietė.*

tosios pilės degė, vienok vokyčiai ir taip dar nepasidavė, vildamos veikios pagalbos. Penkias dienas turėjos dar su visų didžiausia kantrybe. Tuo tarpu atskubėjo ir marčelga įgulei ant pagalbos ir tuomi pagelbėjo pilį, vienok, matydamas jis stiprią kariauną žemaičių, nedrįso į aiškią mūšą ištikti su Kęstučiu, darin patelkė tuojau Ragainės kamendotą ant pašalpos, kuriam susinėrus su marčelga, Kęstutis, nebdrįsdamas su juomi begrumtis, pasitraukė su žemaičiais. Kad taip Kęstutis kaip įmanąs nepritelius norėjo pergalėti, tuo tarpu Kaributas su savo pulku jau timpsojo, jau pakampiais baistės. Tokiu būdu Kęstutis prityrė aiškiai esantį Jogailą sutarime su kryžėjais ir suprato aiškiai, dėl ko pats Jogaila netraukė pilės Bajerburgo vėtravoti, darin pargrįžęs kaltino jį aiškiai, jog dėl jo nestengė minavotos pilės užimti, daran nuo šiol tykojo pragumo, kaip pavojingo saunorio nusikratyti.

Gavo jis tokį pragumą. Andriejus Vaidotas, sūnus Algirdo antrosios žmonos, buvo iki šiol urėdu Polocko, bet kad jis daugesniai godojo savo dėdę Kęstutį nekaip Jogailą, daran šis į jo vietą Skirgailą, taip pat sūnų Algirdo, bet Jogailos tikrąjį brolį, urėdu Polocke perdėjo; Andriejus turėjo į Pleskavą išsidanginti, nuo tenai į Maskvą ir tenai maskolių kunigaikščiam tarnauti. Tuo tarpu ūkinykai Polocko mylėjo didžiai Andriejų ir jo gailėjos, daran, pakėlę sediciją prieš Skirgailą, pavarė jį nuo urėdybos ir, antkėlę ant kumelės, palaka iš pilės būtinai išjodino tyčiodamies ir pamėtodamies bei sakydami tuos žodžius: „Jei apent sugrįši, galą gausi". Skirgaila pagrįžo pas savo brolį Jogailą, kursai ne vien jam stiprią kariauną suteikė, bet dar nuo Padaugavio kalavijonis patelkė, ketėdamas savo brolį apent grąžinti į Polocką, kursai tuojau jį apgulė, vienok jo ūkėsai gynės su tokia narsybe ir kantrybe, jog apgultojai, noris stipriais būdami, negalėjo nieko padaryti. Tas nutiko tuo laiku, kad Jogaila buvo didesniąją dalį savo karėjų į Polocką su Skirgaila išleidęs. Kęstutis panaudojo tą pragumą

dėl pasiekimo savo ketėjimo, kaipogi, sutraukęs 300 vyrų žemaičių joties, [d]idžiai sau tikimos ir mylimos, karėse nurumbėjusios ir viso prityrusios, liepė į Vilnių sueiti visokiais reikalais dėjusis ir tenai, butose pasiskaidžiusis, jo tolimesnių įsakymų laukti nuo įtarties saugodamies; paskui taip pat vieną rytą 600 pėsčių, šieno vežimuose apkrautų, į Vilnių įvežė. Ant galo pusėj rugpjūčio mėnesio staiga pats Kęstutis 1000 stiprios joties žemaičių klot pas Vilnių, Jogailos buveinę, kurią jis tuojau apsiautė. Jogaila, nėmaž tokios noties nevildamos, menką įgulę teturėjo, darin pavyko Kęstučiui buveinę Jogailos užimti; nutvėręs jį patį, Julijoną, jo motiną, ir Morinę, jo tetutę, liepė sergėti; į pilę į Aukštąją ir Žemąją savo įgules ir vyresniuosius įdėjo, žirginyčias ir iždus Jogailos pasavino, Vaidelę, kaipo pirmąjį lyčių to ermyderio, pirmąjį tą pačią dieną pakardino. Paskui, kad ėmė Jogailos raštus kratyti, rado ir sandaras, viršiaus minavotas, su kryžėjais padarytas, paties ranka patvirtintas ir ant prabangos Kęstučio Lietuvos ūkės žymėmis apžymėtas, kurias liepė jis svietui apskelbti, idant visi žinotų, už ką Vaidelę pakardino, o Jogailą apkalo.

Skirgaila, nenuveikęs Polocko, kaip viršiaus minavojau, pargrįždamas į Vilnių, rado taip persikeitusius daiktus Lietuvoj. Vos pavyko jam su Jogaila slapta kalinyčioj pasikalbėti, kursai tuojau skubinai į Parusnį nukeliavo pas kryžėjus; čia ar persikrikštijęs, ar masindamas jų marčelga krikštytis, didžiai žmoniškai nuo jo priimtas ir lig d. mistro nulydėtas į Marienburgą, kursai jį tenai taip pat su visų didžiausia išeiga sutiko, vaišino jį, godojo ir didžiomis balvomis apkrovė. Skirgaila, bylodamas su d. mistru vardu Jogailos, savo brolio, pažadėjo jam plačius kraštus kaipo priderančią algą už pašalpą, jei jis tuojau trauks su savo kariauna prieš Kęstutį ir Jogailą iš kalinyčios išliuosuos; d. mistras, džiaugdamos žadais, pasiėmė visa daryti, ko jis linkėjo, jei tiktai Jogaila su visa savo tauta per-

sikrikštys lig 4 metų. Skirgaila ne vien pasiėmė visa tą daryti, bet, stiprindamas d. mistrą, įdavė jam Jogailos raštą; paskui, pasimylavęs su juomi Marienburge, iškeliavo į Mozūriją į svodbą, kurį d. mistras gododamas liepė dar palydėti brostviams lig Torunės, kurioje pilėj patruko jis lig sau išeigos drabužius nepatiekiąs; nuo tenai, lydinamas nuo vieno brostvio, nukeliavo į Mozūriją.

Tą pajutęs, d. mistras tuojau nurašė pas Jogailos motiną, gromatoj pasakodamas, su kokia goda ir iškilme jos sūnų Skirgailą žmonėdino ir kaip jis jam dėkavojo, ir linkėdamas, idant ir ją pačią krikščioniška tikyba apžiebtų, kuri jau jos sūnų Skirgailą pasveikino, sakydamas: linkėtina būt, idant ant kitų sūnų ji gi lygia dalia apsireikštų, kursai dar į vietą didžiai brangios krasės, kurią Jogaila buvo nusiuntęs marčelgai zokano, nusiuntė jis prieš jo motinai tūlus gretinius sugebiai dirbtus peilius. Trumpai sakant, mistras rodės norįs bendryboj su Jogaila gyventi. Darin netrukdamas d. mistras nuleido įsakymą mistrui kalavijonių, idant ant paženklintos dienos trauktų į Žemaičius siaubti, terio[ti] tenai, kur ir pats ketėjo su kryžėjų kariauna nukakti ir su jais susinerti. Abi kariauni buvo jau atėjusi į parubežių Žemaičių, kad tuo tarpu kita Lietuvoj notis likos.

Vytautas, noris tokią nedorybę Jogailos ant savo kilties regėdamas, vienok neliovės jo myluoti; ant žinios, kas Vilniuj buvo nutikęs, tuojau iš Gardino atskriejo į Vilnių, tėvą mylavo, sveikino ir džiaugės, regėdamas jį nuo prabangos pasisaugojusį, bet nuliūdo saviep, girdėdamas Jogailą bezliepyčia ir neprieteliu ūkės vadinamą. Čionai, pasigailęs jų, užsigeidė jį gelbėti, noris, nuo antros pusės, krūpavo pats, idant tėvo savo neužrūstintų, kursai jam išmetinėjo pirmą jo stigavojimą. Daran neprieštaravo jis, bet visą kaltybę Jogailos ant nedorybės Vaidelės, kaipo paikintojo jauno kunigaikščio, krovė, kursai daugiaus nukalto per nenuomonę nekaip per savo nedorybę. Mindamas ant ga-

lo tėvui savo jo meilę ant brolio Algirdo, žadėjo jam lygia dalia pagal paveizdą jųdviejų vienybėj, kliautėj ir meilėj toliaus su Jogaila gyventi. Diena nemetu Vytautas tais mylavimais ir gruožavimais perkalbėjo tėvą savo Kęstutį, jog jis pasigailęs Jogailos, atsižadėjus* jam vokyčių sandarų, dovenojo jo kaltybę, pagrąžino žirginyčias ir iždus, ne vien Krivičius, tėvo kraštus, bet ir motinos Vitebsko sritį įdavė jam rėdyti; čionai, idant Vilniuj ūkėsų nepaikintų, liepė Vytautui nulydėti jį su visa jo giminė į Vitebską.

Tam nutikus, gavo Jogaila žinią nuo d. mistro, kaip jis ketėjo Kęstutį kariauti, darin tvylojo jis vieną valandą savo naujojoj buveinėj, ketėdamas Kęstutį nuvilti, kaipogi jis tuointimpos drimojo, kaip Vilnių apent sau įgyti ir ant Kęstučio apmaudą nugiežti. Kad tuo tarpu visą atentį metą, kaip rudenį, taip ir žiemą, tarp Kęstučio ir vokyčių ginklai tuointimpos tarškėjo, kaipogi Kęstutis su stipria kariauna, išsigrūdęs per Bartiją iki Osterodės srities, pilis naująją ir senąją nakčia pagal sudegino ir laimingai su grobiu ñamo pargrįžo. Paskui išsiuntė jis vėl savo sūnų Vytautą į Nadraujus, kursai ne vien tenai urėdą Armijos, arba Varmijos, kruvinoj mūšoj pergalėjo, bet dar, didžias daugybes vokyčių karvietėj pakrėtęs, laimingai su grobiu namo pagrįžo, varydamas krikščionių vokyčių būrius į vergus.

D. mistras, norėdamas apmaudą nugiežti, sukėlė didžią kariauną ir, į dvi dali perskiedęs, gulė į Kalną ir sritis Šalčininkų ir Trakų nusiaubė, vienok ne visai tevykò tas žygis kryžėjams jau dėl tvanų, jau jog Kęstutis buvo pranešęs gyventojams, kurie, lig laiku nujautę artinantis kryžėjus, išsidangino su turtais ir gėrybėmis į girias ir versmes; darin kryžėjai, nieko tenai nepešę, parkumpė į Parusnį. Netrukus kamendotas Ragainės, įpuolęs į Žemaičius, baisiai baisesniai apygardą Romainių nuteriojo, ku-

---

* Viršuj: *iš[sižadėjus]*.

rią apvertęs į peleną, 200 gyventojų į vergus išvarė. Tuo pačiu laiku kalavijonų mistras įpuolęs nuo antros pusės į Žemaičius ir sritis Alsėdžių, Apuolės, Skuodo, kur užėjo, vis dergė į rūstą tyrą, bet, susigrūmus tenai kruvinoj mūšoj su žemaičiais, 36 brostviai su daugybe karėjų ir kitų meldžionų karvietėj paliko, vienok paskubėjo dar vokyčiai daugiaus nei 300 imtinių ir būrį žirgų pavaryti. Trumpai sakant, abi pusi skardės su įvairia laima iki pavasario. Paskui iškeitė vienas kitiems imtinius, kas kryžėjams daug naudos atgabeno, kaipogi sakos vokyčiai 3000 markų nuo Kęstučio už jo kalinius gavę, o 1000 markų kaltu jiems palikęs.

Nenulyžo dar tuomi Kęstutis, bet tuojau po Velykų tą patį metą, sukėlęs kariauną ir paėmęs tūlas pūškas, kurios jau tuo kartu Lietuvoj ir Žemaičiuose žinomos buvo, pradėjo Jeorgenburgo pilį vėtravoti, bet, atėjus daugybei kryžėjų pagalbon, išsigrūmęs su jais klajume, nebspėjo į pilį beįsilaužti. To dar nebuvo gana Kęstučiui, kursai tuo pačiu stipriai ginklavos, ketėdamas drausti trakuojantį Jogailos brolį Kaributą, kunigaikštį Trubčevsko. Kęstutis maskolius ant pagalbos sau telkė dėl jo nudraudimo; Jogaila pats turėjo tame žygy su savo karėjais Kęstučiui talkinėti, kad tuo tarpu Vytautas, jo sūnus, namie palikęs, ūkę ketėjo rėdyti. Kęstutis su savo kariauna į Severiją buvo ištraukęs, kad tuo tarpu Jogaila, ginklavimu dėjęs, vėlinos; paskui apsiginklavęs netraukė Kęstučiui į talką, bet staiga metės ant Vilniaus ir tuojau per susimokymą Aunulio, urėdo Vilniaus, ir pagalba tūlų gudų pilionų įgijo vietovę į nagą, paskui kitas piles užėmė ir Vytautą, kurs su stipria kariauna ketėjo į Vilnių griautis, kruvinoj mūšoj nuveikė ir paujo. Jogaila, pasidaręs viešpačiu Lietuvos buveinės, tuojau nuleido siuntinius į Padaugavį ir Parusnį pas vokyčius, lūgodamas veikios pagalbos prieš savo dėdę Kęstutį. D. mistras kryžėjų liepė tuojau marčelgai zokano su kamendotais Balgos, Brandenburgo ir kitais vyresniaisiais traukti į Lietuvą,

kur ir Padaugavio kalavijonų talka skubėjo, kuri dar pakely įsilaužusi vėtra į pilį Egolę nudegino, kame jau Jogailos ir jo brolių kariauną sunertą rado, kuri, susisiejusi su vokyčiais, traukė skubinai Trakų pilin, iš kurios Vytautas prasikraustydamas savo tėvą kuo veikesniai pašalpon vadino. Trakus Jogaila su vokyčių pagalba į nagą įgijo ir jų pilės vyru Skirgailą, savo brolį, perdėjo, kad tuo tarpu Kęstutis, stiprindamos Žemaičiuose sukėlęs jų žemlionis, arba vyčius, su stipria kariauna pasirodė ties Trakais, ketėdamas juos apent įgyti, kaipogi, susinėrus su juomi Vytautui, jo kariauna dar didesnė pasidarė.

Ėmė jis tuojau vėtravoti minavotą pilį su visų didžiausia aitra, kad Jogaila su savo talkėjais vėl artinos, ketėdamas su juomi grumtis. Tą nujautęs, Kęstutis pasitraukė nuo pilies, ir abi kariauni sustojo ant kalnų priešais. Sako būk Kęstutis nairės grumtis, laukdamas jau talkėjų Jono, Mozūrų kunigaikščio, jau vokyčių nuo Padaugavio ir Parusnio. Tapo gadynė! jog lietuviai žemaičiai, kurie pirma susikibę graudino nepritelius savo ūkės, šiandien nedorybe ir atkaklybe vieno žmogaus kruvinus savo neprietelius į namus vadino ir tas pačias kardas ir ragotines, kuriomis liuosybę savo dangstė, šiandien patys sau į širdis dyko remti. Jogaila, nevildamos Kęstutį nuveikti ir krūpaudamas sau prasto galo, nusižeminimu dėjęs, nusiuntė savo brolį Skirgailą, kaipo reiškėją, į Kęstučio, savo dėdės, abažą, siūlodamos jam derintis ir taikintis, kursai nuėjęs pas Kęstutį ne vien ranką ir žodį vardu Jogailos, bet ir pats nuo savęs jam davė, sakydamas, idant paskųstų kraujo savo ūkėsų. Kęstutis, pasikliovęs ir nusitikėjęs jo žodžiais bei nekrūpaudamas sau pavojaus, nujojo su Vytautu į Jogailos abažą, bet vos buvo įjojusiu, tuojau nuo Jogailos ir kryžėjų pasijuto apsiaustu ir nusiminė. Bylančiam Kęstučiui bendringai derintis, Jogaila atsakė: „Čia ne laikas ir ne vieta apie sandaras kalbėti, Vilniuj sandarausim". Dabar suprato Kęstutis ir Vytautas,

jog juodu Jogaila nukropė ir už savo kalinius paskaitė: kaipogi liepė jis tuojau jautriai sergėti, o Skirgaila, nuėjęs pas Kęstučio kariauną, pasakė, jog, derinantis jiems Vilniuj, jie, tai yra karėjai, gal namo grįžti, kurie tuojau ir išsiskiedė, tarp kurių būk 5000 dar į Jogailos abažą perėję ir jam pasiėmę algauti.

Taip Jogaila vylium ir pasalu pasiekė savo sykį; dabar beturėjo tiktai apmaudą nugiežti ant Kęstučio, ko jis seniai jau dyko. Vos įėjus į Vilnių, liepė jis Kęstutį, senelį baltą it sniegą, gelžiniais apkalti ir savo broliui Skirgailai į Krėvos pilę jį nulydėti ir tenai tamsioj bei ūmygoj kali[ny]čioj užrakinti. Kad paskui 4 dienas buvus Skirgaila apent tenai nugrįžo, buvo jau Prokša, Jogailos skinkis, kunigaikštį nusmaugęs. Vienok dėl paklėstimo taip baisios savo nuodėmės Jogaila liepė jį su goda palaidoti, kaipogi Skirgaila, parvežęs nabaštiką į Vilnių, tenai sena dobe su iškilme, šarvose apmautą, karda pajuostą, su jo karės žirgu, pėdsakiais, sakalais ant malkinės sudegino. Taip pabengė šio svieto vargus visų didžiausias Lietuvos vytis, pagirtas vyras savo narsybe ir drąsybe, visų garsiausias karvedys savo amžiaus; per 50 metų dieną ir naktį dangstė drąsiai krūtine savo ūkę ir graudino kruvinus neprietelius savo tautos protu, išminčia ir gudrybe bei narsybe; mylimas ne vien nuo savo ūkėsų, bet ir nuo prašaleičių krikščionų, nepergalėtas nuo visų bukliųjų karvedžių, iškaršęs pergalėtoju, krito nuo pasalumo nedoro ir kraugeringo brolvaikio, kursai jam visa skolėjo. Rašo, būk buvęs veido skaistaus ir lieso, augalotas, akių žiburiuojančių, plaukus turėjęs retus, ilga žila barzda krūtinę klasčiusi, lūpos plonos ir siauros, vienok kalbėjęs didžiai aiškiai, supykus kaktoj gysla papam[pu]si; taip didžiai vokyčių nekentęs, jog, juos pamatęs, tuojau jiems pakalą sukęs; valgius sausus valgęs, vandenį tegėręs ir didžiai mažai temiegojęs; visas jo augumas rodęs narsybę ir kantrybę. Turėjo būti lietos vyru, jei vokyčiai paliko jį taip

savo raštuose aprašę. Čionai Jogaila tuomi dar nenulyžo, bet giežė apmaudą ne vien ant visos kilties, bet ir ant jo tarnų, kurie jam rodės patarę nabaštikui Vaidelę pakarti; tuos jis visus nugalavo; kunigaikštienę Birutę, žmoną nabaštiko, nuskandino, jo uošvį Vidimantą, perkaršusį senelį, žirgais Vilniaus klajume sudarkiojo. Vienas Vytautas, kursai tose notyse buvo pasirodęs didžiu bendru Jogailos, bebuvo dar gyvu laikomas, bet taip pat Krėvos pilės kalinyčioj didžiai jautriai sergimas, kurį jo žmona Ona Sudmantaitė viena tegalėjo lankyti ir su juomi byloti. Kad taip Jogaila Lietuvoj tepė rankas krauju savo artimų genčių, tuo pačiu laiku paveikę totoriai maskolius kruvinoj mūšoj Maskvos pilionis iškirto ir pačią vietovę su žeme sulygino.

Tuo tarpu talkėjai vokyčiai, nutikus tam Lietuvoj, pargrįžo vieni į Padaugavį, kiti į Parusnį, nieko gyventojams nedarydami. Čionai kalavijonų mistras tebebuvo dar Lietuvoj, kad Isenburgas meldžionis, ant godos Marijos mergos švenčiausios atvedęs jam būrį meldžionų iš Teutonijos į Padaugavį, nuo tenai skubėjo pas jį į Lietuvą, didžiai jo lūgodamas, idant kaip noris galėtų jam netikėlių kunigaikštį, arba karalių, parodyti. Noris keistu rodės jo lūgojimas, čionai minavotas mistras nuleido pasiuntį pas *, idant teiktųsi kelio raštą duoti vienam meldžioniui, norinčiam jo regėti. Jogaila nairydamos būk atsakęs: „Ko beužsigeisiąs mulkis! Aš negaliu jam nė kokio rašto duoti, krikščionys gana jau mano ūkei nelaimų pridarė". Čionai antrą kartą lūgojant, išdavęs jam kelionės raštą, jog gal jis pasirodyti jo rūmuose, kurį paskui atkeliavus priėmęs jis lygiai su jo tarnais su didžia žmonysta ir sodinęs per 8 dienas į savo stalą ir, taip išvaišinęs bei dosniai apdovenojęs, palydėdinęs dar į Parusnį.

* Rankrašty stinga žodžio (*Jogailą* — ?).

Ne vien tos namkarės ir genčių kerštai ardė Lietuvos tautą, bet dar tuo pačiu laiku baisus antkrytis krėtė svietą, be perskyros kiemuose, pilėse ir giriose gyvenančius, lygia dalia perkrikštus Padaugavy ir Parusny, kaip jei netikėlius Kalne ir Žemaičiuose; visur rūsta giltinė raustė tūkstantėmis svietą trūsiantį ir vertė vaisingus kraštus į rūstus tyrus, ir taip ko nebuvo nuveikę teriote neprieteliai vokyčiai, tą marai nubengė.

Tuo tarpu Jogaila, stiprintas savo grobio, nuleido tuojau siuntinius pas kryžėjus, pasivertęs sandarauti, kurio d. mistras Zölner naujai paskirtas paklausęs nusiuntė į Lietuvą vyresniuosius savo zokano ketamas sandaras nubengti, kurias dar paskubino ta notis: Vytautas, sūnus Kęstučio, kalinamas iki šiol Krėvos kalinyčioj, veltui lūgojo savo brosio Jogailos, idant jam grąžintų jo tėvo veldėmę, ketėdamas jam tarnauti, bet jis savo gailingais žodžiais jo akmeningos širdies sugraudinti vos tą teišmeldė, kaip sakiau, jog su žmona, kuri taip pat kalinama buvo, galėjo regėtis ir įsirūpinusiu vienas antrą guodžioti, kuri dingstis jam liuosybę pagrąžino tokiu pragumu. Vaikščiojo dvi žmoni kaipo guldytoji į kalinyčią kunigaikštienės, žmonos Vytauto, kas dieną lankyti ir gerbti, bet patį Vytautą pati jo žmona tegalėjo lankyti. Kitu kartu Vytautas, persidaręs jos drabužius, palikinas ją savo kalinyčioj išėjo į jos kambarį ir tenai vėl persidaręs vienos sargės drabužiais antrą tenai palikinas laimingai per sargtis išėjo ir stačiai pas Jonušą, Mozūrų kunigaikštį, savo švogerį, nukako be kokios galios it po marškinių, ketėdamas veldėmę savo tėvo atgauti.

Jogaila, norėdamas kuo veikesniai atsirišti su vokyčiais, tuojau su atėjusiais kryžėjų ir kalavi[jo]nių siuntiniais ant salos upės Dubysos ėmė sandarauti; Jogaila su savo broliu Skirgaila nekaulijos su vokyčiais, bet netrukdamas apsireiškė taikiu ir dosniu, kaipogi atdavė vokyčiams pusę šios dienos Žemaičių, tai yra visą barą tarp Nemuno ir Duby-

sos, ir pavedė ją vokyčiams kaipo jų turtą, išsižadėdamas pats ir jo brolis Skirgaila visokių pretenzijų ant to krašto bei žadėdamas 4 metus su kryžėjais pakajuj gyventi ir visose karėse jiems kariaujant prieš visokius neprietelius talkinėti ir nė prieš ką nepradėti kariauti ik jų nepasiteiravęs. Jei kryžėjai kokioj karėj talkinėtų Jogailai, patys savo kaštu turi lig Vilniaus ateiti; paskui, tolesniai einant, lietuviai juos maitins ir šers. Jogaila, gerindamos dar didesniai kryžėjams, pasiėmė su visa savo tauta persikrikštyti. Tas sandaras parašius ir patvirtinus, pagrįžo namo vokyčiai džiaugdamies, jog įgijo nieku pasivertę pusę Žemaičių, kurių per 200 metų, dieną ir naktį kariaudami, nespėjo nuvergti; kaipogi tuo nauju kraštu susinėrė su Padaugavio vokyčiais, ko nuo pradžios savo atėjimo didžiai gedavo.

Jogaila, taip nusikratęs vokyčių, gėrėjos; turėdamas dabar liuosas savo rankas, greibė kitą sykį, vokyčiams dar nepermanomą. Tuo tarpu Vytautas su talka Mozūrų kunigaikščio kariavo jau prieš Jogailą ir Paletijoj, arba Letvėžijoj, užėmė pilis Drohičiną, Belską, Suražą, darin didžiai naudingu daiktu buvo Jogailai lig laiku vokyčius nutildyti ir žadais juos masinti, ką ir buvo pasiekęs tomis sandaromis.

Bet Jogailos reikalai tuojau persikeitė. Kunigaikštis Vytautas, regėdamas nestengsiąs talka vienų mozūrų Jogailos nuveikti, nukako pas kryžėjus, lūgodamas nuo jų sau pagalbos. Insterburgo pilėj nuo marčelgos zokano žmoniškai priimtas, ketėjo tikrai zokanui kryžėjų tarnauti ir jo klausyti, jei d. mistras pagrąžins jam jo tėvo veldėmę; noris kryžėjai nairės, peikdami jį už tą, jog jis pirmiaus nepasiskelbė, kad kryžėjai Vilniuj dar tebebuvo, geriaus būt padaręs, kad būt tuo kartu kryžėjams su savo kraštu pasiėmęs tarnauti. Čionai tiko kryžėjams Lietuvą išskaid[yt]ą regėti ir nuo ypatingų kunigaikščių valdomą, darin pasiėmė Vytautui Jogailą, raginti jo tėvo veldėmę apent grąžinti. Tuo

tarpu pats Vytautas, beviešėdamas Marienburgo pilėj, leido dažnai siuntinius į Žemaičius, lūgodamas jų talkos ir skelbdamas kryžėjus jį žadančius šelpti ir globti, bet žemaičiai nenorėjo į tą tikėti; paskui pats tenai nukeliavęs juos dėl savo naudos perkalbėjo ir prieš Jogailą sukėlė. Tuo tarpu d. mistras nurašė ik Jogailos, lūgodamas, idant jis abiedviem paskrajūnam kunigaikščiam Vytautui ir Tautvilui, jo broliui, leistų namo grįžti ir jiedviem kiek tiek tėvo palikimo pagrąžintų, o su Mozūrų kunigaikščiu, jo tarpinimos, paliaubas darytų. Jogaila ne visai tenorėjo to klausyti. Kaipogi jis žinojo, jog kryžėjai buvo sandaromis su Mozūrų kunigaikščiu susikergę, kuriam 7000 vengrų auksinų dėl kariavimo prieš jį paskolijo, už ką vadui buvo pilį Vizną įgiję, ką Jogaila už pašalpą turėjo, kurią kryžėjai jo neprieteliams mozūrams buvo suteikę; žinojo jis taip pat, jog kryžėjai tuointimpos siunčia žemaičiams žirgus, ginklus, apdarą dovenom ir visaip juos steigė ant savo pusės perkalbėti. Kad tuo tarpu Skirgaila su marčelga kaulijos viena skiaute žemės: Skirgaila norėjo Jogailai paturėti, o marčelga savo zokanui, koksai elgimos kryžėjų didesniai dar tolino juos nuo viens kitų; Jogaila nebk[li]ovės jau kryžėjų. Noris jis atsakė d. mistrui didžiai mandagiai ir švelniai, bet paviršutinę bendrybą jam rodė, vienok savo mandagioj kalboj rodė gana aiškiai savo şintėjimą: „Dėl jūsų dorybės, — sako jis, — ir bendrybos aš norėčiau jūsų lūgojimo apie Vytautą ir Tautvilą išklausyti, jei tas būt gudriu esąs. Bet aš niekaip negaliu jais kliautis ir turiu dar jums praminti, kaip jūs tuos skrajūnus galėjot į namus leisti ir pas save laikyti. Man regis, pavoju daiktu esą žalčius už ančio leisti. Paliaubas su kunigaikščiu Mozūrijos galiu aš dėl jūsų bendrybos ik ateinančių Velykų saugoti, o jei norit, ir visą metą; čionai su tuo varunku, jog jūs mūsų Vilniaus pilionims pirkinius užgriebtus pagrąžinsit ir prekiotojus pačius iš šiekšto paleisit. Kas pilį Vizną vadui sau paėmė, tas mums nerūpi; bet tas mums rodos

nepadoriu ir neprivaliu, kad jūs mūsų neprietelių ir priesakį šelpiat ant mūsų nenaudos ir žalos, kad tuo tarpu tamistos sveikata gerai žinai, jog tarp mudviejų sutarta yra, jog viens antram nieko nežalys ir nepriešingaus, bet kits kitą šelps prieš kokį noris neprietelių. Nes žemaičių linkan kuriuos paikinat, lūgom mes jūsų bendrybos niekaip jų nebmasinti, kaipogi visi žemaičiai pasiėmė mūsų brolio Skirgailos klausyti, nuo ko mes nuo mūsų žmonių ir lietuvių daug netaikų pritiriam". Tokį atsaką Jo-
1383 gaila parašė kryžėjams Vilniuj Trijų Karalių dieną metuose 1383. Galėjo jau aiškiai regėti, ką sintėjo ir kuomi rūpinos Jogaila, kursai, pasiklėstęs bendryba, nairės sandarauti su Mozūrų kunig. jau dėl liuoso muito kryžėjų prekių, einančių nuo Torunės lig pilės Viznos, jau dėl sulyginimo kerštų abejų rubežaujančių, jau dėl dažno pasiregėjimo d. mistro kryžėjų su Mozūrų kunigaik., jau dėl tūlų kitų reikalų, kaipogi galėjo aiškiai manyti, jog jis bendravimos kryžėjų su Mozūrų kunigaikščiu už sulaužytas sandaras nuo savo pusės turėjo, nuo ko nekliautis Jogailos kas kartą didyn vien rodės.

Kas didesniai dar d. mistrą nuo jo tolino, buvo tas, jog Jogaila savinos Žemaičiais, sakydamas, jog visi žemaičiai pasiėmė jo brolio Skirgailos klausyti, kurių pavedimą vienos dalies krašto praėjusiose sandarose kryžėjams rodės ta gromata apent nuo jų grąžinąs. D. mistras, norėdamas pasilyginti tokioj netaikoj ir sandaras patvirtinti, du kartu kvietė į vieną vietą Jogailą ant pasiregėjimo, bet ant tó jis nė karto atsako negavo. Ant galo Jogaila pasiėmė vieną dieną bengiantis gegužei ant salos Dubysos pasiregėti, masindamas mistrą, jog, jiedviem besiregint, pakajus ir atvanga gyventojų nebus sudergta; nuo to gal regėti, kaip jau abi pusi skydo ir nebkliovės viena antra. Paženklintai dienai atsiartinus, atkeliavo d. mistras laivuose su vyskupais Henriku Ermijos, arba Varmijos, ir Jonu Pamezonijos, marčelga zokano ir kita savo diduomene, tardamas Jogailą kaip žadėjus krikštinsitis.

Bet jog dėl seklumo Nemuno nebgalėjo tolesniai beirkluoti neigi žirgų turėjo pas save, darin linkėdino d. mistras kunig. Skirgailą, kurs buvo pas jį atėjęs, savo brolį perkalbėti, idant jis taip trumpo kelio 3 mylių nebaidytųsi pas jį į Skirsnemunę ateiti; ko dėjęsis, d. mistras nuleido dar tyčioms marčelgą ypačiai jį kviesdamas. Bet kaip didžiai kryžėjai suokė ir ragino, taip jis purtindamos nuo jų vangstės ir lūgojimo nepaklausė, sakydamos: jo diduomenė neleidžianti jo krikštytis; nuo to d. mistras galėjo suprasti, jog nedaug tegalėjo viltis nuo Jogailos bendrybos, kurio elgimos rodė aiškiai sketeravimą ir atkaklybę, darin vokyčiai kumpė į Parusnį gėdėdamos, bet vis dar vildamos, jog Jogaila su broliu atsimins ir susipras. Tuo tarpu d. mistras lūkuro nieko jiedviem nedarydamas, bet Jogaila ne vien kryžėjų netaigojo ir nelenkė, bet kuo didesniai rodė savo priešingumą, kaipogi kamendotą Ragainės, kurį d. mistras kaipo siuntinį pas jį buvo nuleidęs, neleido pas save vaidintis neigi atsaką davė; galėjo jau manyti, jog jis nuo patvirtinimo sutartų sandarų vengia. Daran 30 dienoj liepos 1383 d. mistras nusiuntė jam aiškų atsakymą sandarų, kuriame išmetinėjo jam ne vien jo ikšiolinį elgimos, sketeravimą ir atkaklybę, bet dar elgimos su kaliniais kryžėjų, kuriuos jis užturėjęs gudams pardavojo į vergus, rodydamas kaipo visų didžiausią neteisybę, lygia dalia priešsandarygu savinimos Žemaičių dalies, pavestos kryžėjams, ir neteisingą karę prieš Mozūrų kunigaikštį, kurią jis su kryžėjų tarimu tegalėjo pradėti, tais drąsiais žodžiais bengdamas savo raštą: „Tatai yra bendryba, kurią tu mums rodai už pataiką, kurią mes tau darėm. Taip didžios atkaklybės ir daugybės varų nebgalim daugiaus kentėti. Nuo šiol minėk, Jogaila, jog tavimi ir tavo broliais daugiaus nebkliaunamės, darin išsižadam pakajaus lygiai su padaugavionimis ir nebnorim daugesniai nė vienos dienos su tavimi pakajuj begyventi".

Paskui d. mistras apskelbė visam svietui vaidin-

damas savo elgimos, kaip jis visais pragumais buvo steigęs pakajų antturėti su Lietuvos rykiu nuo pat pradžios savo mistrybės; tenai gi reiškė Jogailos ir jo brolio neteisingą ir nedorą elgimos bei aiškiai išguldė jųdviejų netiesimą žodžio sandarų ir pasiėmimų, idant tuomi aiškiai nuteisintų savo karę su lietuviais. Išmetinėjo jis netikėlių rykiui jo neteisybes aštuoniais punktais: 1. Jog Jogaila ir Skirgaila ant pasiregėjimo dienos dėl patvirtinimo sandarų, visaip juodu godojant, vangstės atkakti. 2. Jog Jogaila per atkaklybę trijų trūkių nepažygėjo lig d. mistro, jam nebgalint tolesniai beirkluoti dėl nusekimo upės. 3. Jog kalinius kryžėjus d. mistrui užturėjo ir juos gudams į vergus pardavojo, kad šis jam jo kalinius, 1200 kapų graižinių vertėjančius, buvo paleidęs. Kad Jogaila prieš d. mistrui vos 21 vyrą, kiekvieną už keturias kapas, teišliuosavo. 4. Jog Jogaila žemaičius, kryžėjams pavestus, paikina. 5. Jog kunigaikštį Mozūrų kariavo, o viešpatį Vengrų tuomi pykino, kad tuo tarpu buvo pasiėmęs sandaromis be žinios kryžėjų zokano nė kokios karės nepradėti. 6. Jog Jogaila nusiųstam Ragainės kamendotui atsako nedavė. 7. Jog jis antrą atvejį paties marčelgos nusiųsto nenorėjo klausytis. 8. Jog jis d. mistrui pakajaus rašto negrąžina, nusiuntęs jam savąjį. Sakydamas: tos priežastys raginančios jį dėl naudos visos krikščionybės ginklą imti, pakajų atsakyti ir Jogailos atkaklybę ir varą drausti. Dėl parodymo dar, jog tą karę visas zokanas kryžėjų prieš Jogailą pradeda, penki jų vyresnieji, kurie pirma buvo su lietuviais sandaravę, tame karės apreiškime pasirašė ir apžymėjo.

D. mistras, pasitiekęs iš peties į karę, ryžos ant galo Lietuvos d. kunigaikštį, arba rykį, ginklu drausti. Jau pradžioj rugpjūčio mėnesio sutraukė iš visų savo kraštų stiprią kariauną. Tuo tarpu Vytautas, Tapijos pilėj persikrikštijęs, pasiėmė už kryžeivių talką, įgavęs savo tėvo palikimą, jiems tarnauti ir žemaičius sau ant pagalbos telkė, duodamas jiems ginklus, žirgus ir apdarą, kurie čionai pradžioj nie-

kaip nenorėjo bendrautis su kryžėjais, savo kruvinais neprieteliais, bet ant galo, pasigailę jo, kaipo sūnaus savo garbingo kunigaikščio Kęstučio, pasiėmė jį šelpti. Tada d. mistras su savo zokanu ir meldžionimis, o Vytautas su žemaičiais traukė taikiai į Lietuvą. 12 dienoj šilo mėnesio atėjo kariauna, į dvi dali persiskiedusi, pas Trakus, į kuriuos Skirgaila buvo stiprią įgulę įdėjęs; bet, tūlas dienas vėtravojama jau nuo Vytauto, jau nuo kryžėjų kariaunos, įgulė tuointimpine kove nuilso, užvis jog mūrus stambiomis pūškomis vienoj pusėj pilės buvo jau praardę; aiškiai jau rodės pilė nebstengsianti, kaipogi netrukus žemaičiai su kryžėjais vėtra įsilaužė ir likusiąją įgulę apvergę pavarė. Vytautas tuojau tenai įgulę įdėjo, o d. mistras kryžėjus kamendotais jos perdėjo. Tuojau ėmė tenai tvinti daugybė žemaičių ir lietuvių Vytautui, kaipo savo tikram kunigaikščiui, tarnauti ir jam algauti. Ir taip, užėmus Trakų pilę, Skirgaila atliko nuo Žemaičių valdžios, o Vytautas tarės pasiekęs savo sykį.

Bet tuomi dar nenugiežė apmaudo ant Jogailos, kaipogi vos buvo Trakus įgavę, kad d. mistras liepė kamendotams pilių Elbingo, Balgos, Brandenburgo ir Christburgo būtų kas nebūsiąs į Vilnių laužtis. Ištiko ant Žaliojo tilto į didžiai kruviną mūšą, tris atvejus lietuviai kryžėjus nugrūdo su didžiu nuokryčiu, tris atvejus apent kryžėjai antsigrūdo ant tilto ir gavo diena nemetu pragumą pilį uždegti. Gaisras, pusę pilės į plėnis palakinęs, nugiežė apmaudą Vytautui. Vienok netruko tenai kryžėjai, kaipogi palikini anglis pilės bežioriuojant susitraukė į vieną kariauną. Paskui d. mistras su visa savo galybe ėjo panerin ir tenai, paėmęs nuo žemaičių vadus dėl didesnės sau kliauties, įdavė dar Vytautui savo pilį Marienburgą netoli nuo Kauno valdyti, o pats mažomis virtinėmis, arba ratomis, sutūpinęs savo kariauną į laivus pagrįžo į Parusnį. Vytautas tuo tarpu paliko besikuriąs į savo ūkę, pas kurį skaitlius lietuvių ir žemaičių kas dieną beregint di-

dinos. Bet Vytauto laima veikiai persikeitė, kaipogi, lig žiemai neatėjus, Jogaila ir Skirgaila pasirodė staiga pas Trakus su stipria kariauna ir pilį apstojo, kurios įgulė, per 6 nedėlias gyniodamos visų narsiausiai, ant galo turėjo ginklą padėti ir liuosa bent su savo turtu išsidanginti.

Taip laima prastojo vėl Vytautą; noris atenčią žiemą stiprus būrys buvo Karaliaučiuj netikėlių kariauti susirinkęs, vienok dėl darganų ir šlapdrabų negalėjo žygiuoti į Lietuvą. Čionai Vytautas, būdamas tenai su Narmantu, broliu, kunigaikščiu Naugardo, ir su daugybe kitų Lietuvos ir Žemaičių diduomių, kaip įmanydamas steigė naujais žadais ir pasiėmimais naują sau pagalbą nuo kryžėjų įgyti. Jis nemintąs ne vien patvirtino vėl raštu, jog, jei pats ar jo karšinčiai bevaikiais mirs, kryžeiviai jo rykę veldės, bet leido dar naują pilį pas Kauną strūnyti ir kitas sritis savo kraštų jiems pavedė, beje, visą kraštą tarp Neries, arba Vilijos, ir Nemuno per mylią plačiai lig antrapus Rumšiškių, Nemuno upės, Rasos ir Mozūrijos, beje, paskuoję dalį Sūdaujų, kur šiandien yra Serejus, Lomža ir Augustavas. Žemaičių linkant ne vien lig Dubysos upės atdavė Žemaičius, kaip jau pirma Jogaila buvo pavedęs, bet lig Nevėžio upės, pagal kurią einant tiesia ruba į Padaugavį upis Eglonė, Viesytė ir Stavungė turėjo būti rubežium tarp Vytauto ir kryžėjų krašto; taip pat turėjo pavesti jiems Padaugavy žemgalionų, arba salonų, žemę, jos sritis, vadinamas Medene, Polone, Maleisine ir Taurakse, visą pašalį Daugavos tarp šios dienos Fridrichštato ir Dinaburgo, trumpai sakant, Vytautui pats Kalnas beliko. Ant ko ir raštą išdavė Vytautas 30 dieną sie-
1384 kio mėnesio prieš Grabnyčias subatoj Karaliaučiuj. Pasirašę yra tame rašte: pats Vytautas, kunigaikštis Trakų, taip jis save tenai vadina, Jurgis Narmantas, jo brolis, kunig. Naugardo, Levas, jo švogeris, kunig. Drucko, ir Sudmantas iš Vesiskės, jo žymėjas; liudėjais nuo Vytauto pusės yra pasirašę jo diduomiai: Svirgaila, Gimbutas, Žemaičių urė-

das, Rambuotis ir Mykolas Milegandė. Su vardais yra krikščionys, o bę vardų pagonys.

Nė vienas tomis sandaromis taip daug nepelnė kaip kryžėjai, kaipogi įgavo žemaičių ir žemgalionų kraštus, kurių daugiaus nei per du šimtu metų, iš viso pasaulio svietą telkdami ir tuointimpos grumdamies, nespėjo užkariauti, dabar vienu talku nupelnė. Įgijimas tų kraštų buvo didžiai naudingu kryžėjams, kursai ne vien pastiprino juos, sukergdamas Parusnį su Padaugaviu, bet dar palengvino jiems karę su tolimesne Lietuva. Vytautas, noris atpūtodamas, turėjo čionai pavesti tuos kraštus, kuriuos kana kados Mintautas, Lietuvos karalius, neseniai Jogaila tiems gi kryžėjams buvo pažadėjęs, ne taip dėl praėjusios, kaip atentės sau vildamos pagalbos.

Bet Vytautas pradžioj nedidžią pagalbą tegavo, kaipogi d. mistras liepė kamendotui Ragainės siųsti savo padėtoją su tūlais vyrais Marienburgo pilėn Vytautui į Lietuvą padėti žygiuoti. Čionai pavyko jam tas žygis, kaipogi Vytautas antštiko daugybę svieto galvijus savo dievams beaukaujant šventoj vietoj, kurioje, tuojau ištikęs į kruviną mūšą, Vytautas ne visą lobį išveržė, bet pačių žmonių daugybes nutvėrė; nudergęs paskui tūlas sritis savo nepritelių, apent pagrįžo nieko sau naudingesnio nenuveikęs.

Čionai kryžėjai tiekės iš peties į karą visame Parusny, ketėdami stipriai kilbti į Lietuvą ir Jogailą grėsti nuo neteisybių. To dėjęsi, užsikėto pavestoj nuo Vytauto vietoj ties Kaunu naują pilį strūnyti, nuo kurios patogesniai jiems būtų Lietuvos kraštus sarioti, o nuo jų antpuolių savuosius gynioti. Kad jau visokia medžiaga pilei buvo sutiekta, d. mistras gale gegužės mėnesio, sutraukęs visą savo kariauną, sutupė į nesuskaitomus laivus, nusluoguotus kalkais, plytomis ir kitais reikalingais strūnijimui daiktais, bei irklavo Nemunu pagal Kaunan ne be vargo ir pavojaus. Atkakus tenai į vietą, kurioje kana kados buvo pilė buvusi, liepė d.

mistras kuo veikesniai pilį strūnyti, o tuo tarpu paleido tūlas virtines į apygardas jau grobio grieti, jau sarioti, jau neprietelius tolimoj trukinti. Kaipogi tarp kitų Sudmantas, karvaida Vytauto, su kamendotu Ragainės su viena keketa traukė Nerin ir tenai dergdamas, teriodamas mažne visur laimingai su neprieteliais grūmės. Ilgainiui, apygardas pačios Kernavės nusariojęs ir didį grobį sugriejęs, liepė grįžti: vieną dalį savo kariaunos su grobiu pirma siųsdamas, o su antra įkandin eidamas, pirmąją nuo pavojaus klastė. Bet grįždamas sutiko stiprią kariauną Jogailos ir Skirgailos bei į mūšą ištiko ties Vilkija. Abieji grūmės su visų smurčiausia narsybe ir abejoj pusėj krito daugybės. Ant galų galo Jogaila su Skirgaila perlaužė kryžėjų rindas, pats Ragainės kamendotas Baldersheimas, 23 brostviai su didžia daugybe kitų karėjų karvietėj paliko. Ginklai, karės padarga ir turtai kryžėjų kliuvo lietuviams į ranką. Jogaila su Skirgaila, išblaškiusiu ar nutvėrusiu dar nuo giltinės likusiuosius, leliodamu pargrįžo į Vilnių su suičiu grobiu.

Noris ant tos žinios nusiminė d. mistras, čionai kuo veikesniai skubino naują pilį strūnyti, kuri ketvirtoje nedėlioj taip buvo storais zomatais, arba mūrais, apriesta ir pylomis apipilta, jog d. mistras, veizėdamas į ją, sakė: su tokiomis pilėmis jis it veikiai vilias Lietuvą nuvergti. Ta pilė buvo saloj Nemuno pastrūnyta įtakop Dubysos ir į švenčiausios Marijos mergos globą įbrukta, nuo ko vadinos Marijos sala (Marienwerder); tuojau tenai įgulę įšeimino ir ginklu bei mitalu kaip reikiant ją apveizėjo. Čionai d. mistras lig negrįždamas dar naujas sandaras su Vytautu padarė, kuriose kryžėjai žadėjo jam rykę jo tėvo pagrąžinti ir alviename reikale jį šelpti ir globti; Vytautas nuo savo pusės pasiėmė nė vien, kaip pirma, jiems tarnauti, bet jei jis ar jo karšinčiai bevaikiais mirtų, tad jo rykė kryžėjams teks, jei jis paliktų dukterį savo karšinče, tad ir tuo kartu kryžėjai globs rykę lig nuperšą jai godingą vyrą, bet jei ji mirtų bevaike, tad

jos rykė paliks kryžėjams, o jos vyras nuo viso atliks. Bet jei Žilbantas, arba Zigmantas, brolis Vytauto, persikrikštytų, tad jis, mirus Vytautui bevaikiu, valdys jo rykę, tarnaus bei į talką leis kryžėjams taip, kaip jei jo brolis Vytautas buvo pasiėmęs. Paties to rašto, kokie tenai lietuvių ir žemaičių vyrai būtų pasirašę esą, negalėjau rasti.

D. mistras, pagrįžęs į Parusnį, rašė popiežiui Urbonui 6, girdamos apie savo laimingą dabar minavotą žygį ir ketėdamas antru žygiu su didesne kariauna pagonis aplankyti ir pradėtą darbą drąsiai nubengti. Popiežius atsakė jam girdamas jo drąsybę ir skatindamas jį kaip įmanant savo kėtėjime neliautis; rodydamas dar jam savo pataiką, leido kryžėjams nešamąjį altorėlių į karę žygiuojant turėti, pas kurį abaze, arba taboriuj, galėtų mišias laikyti[1].

Toksai buvo likimas Vytauto lig šiolei, taip pat ne laimingesniu rodės ir Jogaila Lietuvos sostoj. Tiesa, vadinos jis Lietuvos d. kunigaikščiu, buvo Vytautui ir Trakus atėmęs, ir jo talką ties Vilkija išblaškęs, bet nuo svieto buvo neapvežamas drin savo piktadėjimų, kaipogi ne vieni žemaičiai, bet ir lietuviai negalėjo numiršti nužudymo Kęstučio, visų garsiausio vyro, nuo visų godojamo ir mylimo; drin svietas, įsikibęs į vienų ir antrų diduomenę, šelpė ir stiprino Vytautą. Jogailai patys plikiai tetarnavo, kurie, katrai noris pusei pergalint neturėdami ko nustokti, vylės ta dingsčia, Jogailai įsitvirtinus, praturtėti. Tas kenkė Jogailą namuose, bet už rubežiaus dar piktesniai jam tikos, kaipogi nuo vienos pusės kryžėjai su Vytautu grūdos į Lietuvą ir jau vieną dalį paties Vilniaus buvo nudeginę, kuriai ilgainiui mojavo pragaru. Jonušas, kunigaikštis Mozūrų, didyn vien bendravos su kryžėjais ir kas dieną darės jam drąsesniu neprieteliu. Nuo saulėtekio pusės Tochtamyšas, totorių vieš-

[1] Voigt, Preus. Gesch., T. V, K. VI, S. 434.

pats, arba chanas, nudeginęs Maskvą, galėjo pasidaryti nuogąsčiu ir patiems lietuviams.

Čia dar pernykščiai lenkai, mirus Liudvikui, karaliui Vengrų, kursai jų ūkę iki šiolei globė, nenorėdami nū į teutonų valdžią jos atduoti, paskyrė sau globėju ir užtarytoju, idant tuomi į lietuvius įsikibę galėtų nuo vokyčių ir kitų šaldrų gintis ir savo liuosybę antturėti, kurie vieni su žemaičiais nurumbėję tuointimpinėse karėse tegalėjo stembti prieš kryžėjus ir totorius bei kitus kokius neprietelius. Kaipogi kitą kartą Kazimieras, Lenkų karalius, mirdamas bevaikiu, buvo palikęs savo rykės karšinče Jadvygą, karalaitę Vengrų; mirus jos tėvui, kaip sakiau, Liudvikui, karaliui Vengrų, daug rados viešpačių Jadvygai zalėtas brukančių, tarp jų visų smurtaisiais buvo: Vilhelmas, kunig. Austrijos, Zigmantas, kunigaikštis Brandenburgijos, ir Zemovitas, kunigaikštis Mozūrų; bet lenkai tiems visiems, kaipo mаž lietai tederantiems ir negalintiems jų nuo neprietelių apginti, nedavė savo karalaitės, nes susitarę išleido siuntinius į Lietuvą Jogailą, d. Lietuvos kunigaikštį, piršti sau į karalius Jadvygai. Tas šiam noris tiko, bet daug neprietelių, kaip viršiaus minavojau, turėjo, kurių vienas nuveikti negalėjo; gandžiaus, jog, tapdamas Lenkų karalium, nebgalėjo Lietuvos d. kunigaikščiu benusiturėti, kad tuo tarpu lenkai to sau linkėjo, idant jis pats Lenkų karalium ir Lietuvos d. kunigaikščiu būtų, kaip ir pats Jogaila to sau širdingai geidė. Drin idant jis tą pasiektų, rodės visų išmintingiausiu daiktu [su] savo neprieteliais lig laiku taikintis. Visų pirma ryžos su Vytautu, kaipo visų pavojausiu savo neprieteliu, pasimyluoti; to dėjęsis, ėmė slapta siuntinėti lietuvius ir lenkus pas Vytautą, masindamas jį taikintis, kuriam gromatoj savo žadėjo ne vien jo tėvo dalį pagrąžinti, bet dar Lucką ir visą Volynę taip pat jam pavesti. Vytautas, mylįs savo gimtuvę, negalėjo tų žadų Jogailos vengti, užvis jog ir nuo kryžėjų pusės nieko dar gero sau neregėjo ir ilgesniai maž ko labo tegalėjo nuo

jų viltis. Drin ryžos ne vien su Jogaila taikintis, bet dar kryžėjus nukropti. To dėjęsis, Vytautas telkia sau kryžėjus, tardamas prieš Skirgailą traukti; atėjęs su ginkluotu būriu pas Jeorgenburgo pilį, kamendotą pilės su kitais vyresniaisiais į puotą pakvietė, kurie, nėmaž Vytauto neįtardami, ant jo lūgojimo ir Ragainės pilės vyresnybę pasiuntė tenai gi pakviesti. Tuo tarpu Sudmantas, švogeris Vytauto, su keketa lietuvių pilį apgulė ir įgulę nugalavo, patį jos kamendotą, su kita vyresnybę pas Vytautą po lapine beviešinti, apkalo, pilį išplėšė ir lig pamatų išdegino. Nu žiebų veikumu metės Vytautas ant Marienburgo pilies, kurią taip pat apgalėjęs, kryžėjus apvergė, o pačią pilį nuplėšęs sudegino. Bet, ant nelaimos, nebepaspėjo pilių Marijos salos, Ragainės, Splittern ir Neuhaus beužpulti, kaipogi pasprukęs žvejys pranešė joms lig laiku, ką Vytautas keta joms daryti[1].

Bet Vytautas, nugandinęs tuomi staiga kryžėjus, ėmė įkandin į naująją pilį Marijos salos griautis, kuri lig šiol buvo ardymu vokyčiams einant Lietuvos terioti. Jogaila, norėdamas ją užimti lig kryžėjams pagalbos negavus nuo Parusnio, sukėlė stiprią kariauną, kad tuo tarpu Vytautas su Skirgaila ir 11 kitų Lietuvos karvaidų buvo jau apstoję ją su didžia galybe. Jau galop šilo mėnesio lietuviai užtvenkė Nemuną ir tokią kariauną pastatė, jog nieksai nebgalėjo pilės bešelpti. Lietuviai dieną ir naktį taranais bei pūškomis mūrus griovė, o jų karvaidos už kits kito skubinos į pilį įsilaužti, bet įgulė kantriai kantresniai lig paskuojo gynės. Kaipogi kryžėjai tuointimpos, jau lietuvius krėsdami, jau patys krisdami, grūmės. Nuo viršaus mūrų gadino lietuviams taranus, veržantiesiems į pilį verdančią dervą gožė, vieni rąstus ir akmenis ant jų laidė, kiti ardymus mūruose kamšė. Bet nė tuomi negalėjo jų nugandinti. Keturias nedėlias jau zurdojos ir taip dar nebuvo galo. Noris jau nuilsusi

[1] Voigt, Preus. Gesch., T. V, K. VI, S. 438.

įgulė, čionai dar stipravo ir tuo kartu tepradėjo gurti, kad lietuviai praardė pūškomis naujus mūruose ardymus. Noris kryžėjų pūškorius, savo guvumu įtaisęs pūšką į ardymą, norėjo lietuvius ramdyti, bet šie vėl, prieš jo savo pūšką pastatę, guvų pūškorių nudaužė, kurio stokodami vokyčiai didesniai ėmė gurti, užvis jog lietuviai ir žemaičiai akmenis ir vylyčias it krušą ant jų į pilį bėrė. Tuo tarpu marčelga kryžėjų Valenrodas, sutraukęs kamendotus Christburgo, Elbingo ir Osterodės, pasiuntė iš pilies Gotesverderio kamendotą Ragainės išsijautoti, kas tenai karvietėj dedas. Jutęs marčelga daug tenai esant brostvių žeistų ir nebederančių kariauti, drin marčelga tol artinos pilėn, kol ginklai lietuvių leido; čionai pavyko jam ligonis ir žeistuosius iš pilies išgabenti ir naują įgulę įdėti ir mitalo įkišti. Bet ta pagalba nieko nelietojo, kaipogi tą pačią dieną svilksnės akmuo nukirto kamendotą, nū įgulė paliko be karvaidos ir rėdytojo. Marčelga, noris netoli timpsodamas, negalėjo gelbėti, kaipogi nestengė pylų ir Nemuno tvankų peržengti ir lietuvių antpulti, kurie kas dieną panemunėj pylas stiprino ir didino. Ant ga[lo] išsijautoję lietuviai, jog dar kryžėjai 14 dienų ketą išsiturėti, vildamies pagalbos, ėmė dvilinkai pilį nuo visų pusių vėtravoti. Kaipogi, užkimšę revas medžiais ir virbais, grūdos nuo ryto lig pietų, daugybes tenai kryžėjų pakrėtė ir antrą jų karvaidą pažeidė. Netrukus įsigrūdo lietuviai į laidarą pilės. Kryžėjai, nebstengdami sienų pilės gynioti, įsitraukė į bokštą, bet ir tenai nebgalėdami nieko nuveikti, pasidavė. 150 pačių brostvių su didžia daugybę kito svieto karvietėj paliko, 55 brostvių, 220 diduomių, daugybė ginklų, karės padargų, žirgų teko lietuviams į nagą; seniai buvo kryžėjai tokį nuokrytį bepritvrę.

Tos notys kaip širdį pragildė kryžėjų, taip džiugino Jogailą, kursai ne vien su Vytautu pasitaikino, bet išveržė tris pilis it raktus savo žemės kruviniems savo neprieteliams, tūkstantes jų karvietėj pakrėtęs; užvis didesniai džiaugės, jog Vytautas to-

kiu savo elgimos kryžėjams pasidarė neapikenčiamu, su kuriuo rodės jam niekados nebsusibendrausią[1].

Įtiekęs taip Jogaila atvangą savo ūkei ir išsijautojęs apie lenkų sintėjimą ryžos smeigtis į Lenkų sostą; to dėjęsis, įkalbėtas nuo diduomių lenkų, 1385
nuleido su iškilme siuntinius, tarp kurių visų gašieji buvo Skirgaila su Vygandu kunigaikščiu, su Aunuliu, Vilniaus urėdu, į Krokuvą, Lenkų buveinę, tenai dūmoj tėvūnų rankos Jadvygos Jogailai lūgoti, žadėdami lenkams tą, ko nė vienas daugesniai negalėjo bežadėti, beje: išpažinti krikščionų katalikų tikybą su savo broliais, gentimis, su visa diduomene bei su svietu Lietuvoj ir Žemaičiuose, kalinius lenkų esančius išliuosuoti, visas Lietuvos ir Žemaičių žemes, lygia dalia užkariautuosius gudų kraštus su Lenkų ryke sukergti, visas žemes lenkams, užimtąsias nuo neprietelių, beje, Pamarį, Kulmiją, Sileziją, Dobrynę, Velunę ir kitas, neteisingai jiems išplėštas, pagrąžinti pasiėmė, visą Lietuvos lobį naudon lenkų dėvėti ir 200 000 auksinių, kuriuos buvo ketėjęs Vilhelmas, kunigaikštis Austrijos, lenkams mokėti, jei būt Jadvygą už jo išleidę, lobin jų mokėti ketėjo. Kas begalėjo daugesniai Jogailos diduomenei lenkų žadėti sau ją taikin[damas]*, kuri kito nieko nelinkėjo, idant jis tiktai tuos žadus išpildytų**. Bet grakšti karalaitė, nuo jaunų dienų su Vilhelmu tėvo namuose augusi, tarės it būt jam pažadėta esanti, nuogąstavo*** šiaurės eržilo kaipo nuožmaus lietuvio ir nuogą[stavo] kaipo galžu[džio] savo dėdės; krūpavo sau pažįstamą krikščionį [į] nepažįstamą pagonį iškeisti; negalėdama ant galo nei nuo bylumo Lietuvos piršlių, nei nuo linkėjimo lenkų diduomių išsikalbėti, paliko savo matušei Elžbietai, karalienei Vengrų, apie tą rištis. To dėjęsi, lenkai išleido siuntėsną lygiai su

[1] Voigt, T. V, K. VI, S. 442.
* Viršuj: *gaubdamas.*
** Viršuj: *atliestų.*
*** Viršuj: *krūp[avo].*

Lietuvos į Vengrus pas karalienę Elžbietą, idant iškaulytų nuo jos karalaitės ranką. Diena nemetu perkalbėjo karalienę ir gavo karalaitės ranką Jogailai, Lietuvos d. kunigaikščiui. Tą pajutęs, Vilhelmas, Austrijos kunig., atmuko į Krokuvą, kurį Jadvyga, gavusi regėti pranciškonų klioštoriuj, didesniai dar jį pamėgo, mindama savo jaunas dienas; čia dar pakukuliuoti nuo Vilhelmo jos rūmų kalpos vainojo, sakydami Jogailą gauruotą it ne žmogų esant bei didį smarkūną, kursai savo dėdę, didžiai garbingą vyrą, ir visus savo gentis išsmaugęs. Lenkų tėvūnai, nebįmanydami ką tokioj dingsty beveikti, nebleido Vilhelmui beregėtis, o Jadvygos rūmų duris užrakino, idant nieksai nebįeitų ir nepaikintų; nabagė* kirvį pagrobusi šokusi pati durų kirsti, 16 metų mergytė, bet Lenkų lobintinis, beje, paskarbis Goraiskis, nutvėręs ją; nebnumanydama ant galo kur bedingti, lūgoja Zavišą, vyrą išmintingą, kurį buvo dažį kartą rūmuose tėvo regėjusi, eiti slapta į Lietuvą išsijautoti apie Jogailą, ar tas tiesa, ką apie jį Krokuvoj žmonys skelbia. Zaviša, sužygiavęs Lietuvoj, pasakojo karalaitei, jog pats lygiai su Jogaila pirty pėręsis ir savo akimis jį regėjęs derlingą ir gražų eržilą, lietos vyrą ir išmintingą karalių, ne vilktrasą. Patį Kęstutį ne Jogaila, bet jo tarnai, kuriuos jis ketėjęs smarkiai karoti, dėl kokios tenai jų neteisybės jį nugalavę; trumpai sakant, visa esą ynais niekais, ką svietas apie jį Krokuvoj zaunijąs. Čia dar vyskupai ir kunigai didesniai ją guodžiojo, stigavodami, jog ji tekėdama už Jogailos visą Lietuvos garbingą tautą ištrauks viena pati iš peklos. Tuomi Jadvyga nusiramdžiusi, pagrįžus siuntiniams Lietuvos ir Lenkų iš Vengrų, davė Jogailai ranką. Taip Jadvygai didesnė yra garbė, jog nemėgdama tekėjo už to, kurį regėjo naudingu būsiant savo tautai; čionai paskui jį pamėgo ir laimingai gyveno. Tuojau lenkai išleido siuntinius, tarp kurių minavojami yra Volodka iš Ogrodzeneco,

* Viršuj: *varguta.*

Kristinas iš Ostrovo, Petras Šafranecas iš Lučicų ir Hinča iš Rogovo, į Lietuvą į Lenkų sostą jį kviesti ir ranką Jadvygos jam atduoti.

Tuo tarpu kryžėjai tiekės stipriai į karę. Noris pernykščiai buvo atėjusi daugybė meldžionų eiti į Lietuvą pagonių krikštyti, bet šlapia žiema, darganos ir šlapdrabos bei atdrėkiai neleido žygiuoti. Šį metą taip pat buvo susirinkusių šiokių tokių šaldrų visos pasaulės piktadėjų, kuriuos d. mistras, džiugindamas vilčia pergalės, vaišino godos stale. Buvo jau jis ryžęsis traukti į Lietuvą, kad tuo tarpu lietuviai, norėdami patys pasitiekti stipriai į karę, atleido į Karaliaučių siuntinius, kurie, siūlodami kryžėjams pakajų, juos trukintų; kaipogi ilgą laiką kaulijęsi ir sandarų nepadarius lietuvių siuntiniai pagrįžo namo. Tuo tarpu atėjo kryžėjams žinia, jog Elžbieta, karalienė Vengrų, dėl naudos visos krikščionybės ir laimos lenkų tautos pažadėjo Jadvygą Lietuvos d. kunigaikščiui Jogailai. Vilhelmas, Austrijos kunig., noris buvęs į Krokuvą atkakęs, bet, nieko nepešęs, apent namo sugrįžęs, ir jog siuntiniai lenkų jau iškeliavę į Lietuvą Jogailai Jadvygos ranką atduoti, kviesdami jį į sostą Lenkų ūkės. Tas kryžėjams didžiai netiko, kurie lig šiol su talka visos pasaulės negalėjo vieniems lietuviams nieko padaryti, — ką nuveiks susinėrus jiems su lenkais? Tuomi įsirūpinęs, d. mistras ėmė didesniai ginkluotis. Sukėlė karėjus iš viso Parusnio, patelkė dar svečius meldžionis ir traukė į Lietuvą. Atkakęs ties Kaunu į panemunį, rado tenai, kame ketėjo su kariauna persikelti, Skirgailą kunig. su stipria kariauna pasitaisiusį gynioti persikėlimą. Tuojau ištiko į smarkią mūšą; abieji it nesavėj grūmės, abejoj pusėj krito daugybės svieto; čionai vokyčiai diena nemetu atrėmė lietuvius nuo paupio. Persikėlę kryžėjai per Nemuną pasiskiedė į žaras kraštą siaubti, kurioj šešias pavietas nuteriojo ir nudegino; pats d. mistras nusigrūdo lig Ašmenos, kame dar niekados krikščionys savo pėdos nebuvo įkėlę. Tenai d. mistras, tris nedėlias išlėbavęs, taip

pat savo svečius godos skomiep vaišino; sako, taip buvęs tas Lietuvos kraštas turtingas, jog jautį galėję už patreinį pirkti, o avį už skatiką. Taip tenai besariojant, atėjo žinia, jog Jogaila su Vytautu ir Skirgaila visas seklimas Nemuno ir Neries su taip stipria kariauna užstojo, jog laivai d. mistro nebgal daugesniai bešelpti. Noris pavyko jam kaip taip lig Neries atsiantinti, bet čionai patogią seklimą, Visvalde vadinamą, rado jis taip stipriai nuo lietuvių užstatytą, jog turėjo apsistoti. Tuo tarpu d. mistras pasiuntė kitus pulkus į Rumšiškes, idant tenai per Nemuno brastvą veržtųsi. Pavykus kryžėjams, noris su didžiu nuokryčiu, Nemuną perbristi, traukė gi tenai ir d. mistras, kurį lydėjo Tamošius ir Jonas Survilu, broliu, tenai gyvenančiu bendru kryžėjų, kursai, persigavęs laimingai per upį, pasiekė anapus Kauno savo laivus ir be pavojumo pagrįžo į Parusnį.

Noris Jogailai iki šiolei visa vyko, ko jis kėtėjo, čionai nebebuvo jau aiškios vienybės tarp jo genčių, kaipogi savu nedoru elgimos įtūžino savo tikruosius brolius, kurie nebnorėjo juomi kliautis; būdami valdymierais, arba urėdais, tūlų Lietuvos sričių, krūpavo, idant neteisingai nuo savo vyresnybės neatliktų; nes mindami, jog pats Jogaila išsikėlė pagalba kryžėjų, Vytautas jų gi pašalpa atgavo savo veldėmę, nuo tėvo paliktą, pradėjo paikti. Kaip nū Andriejus Vygandas, urėdas Polostekės (Polock), pavarytas neteisingai nuo savo urėdės nuo Skirgailos, kaip viršiaus minavojau, kurį noris paskesniai gyventojai apent buvo sau pagrąžinę į valdymierus, čionai jis, regėdamas didinantis galybę Jogailos, idant vėl neatliktų nuo savo urėdės, atleido siuntinius pas d. mistrą globos kryžėjų lūgoti. Siuntiniai padavė gromatą, kurioje Vygandas visą barą, nuo tėvo Algirdo paliktą, dovenojo kryžėjams, idant jį karšintų, ketėdamas jiems visuose žygiuose talkinėti ir tarnauti. D. mistras mandagiai paėmė siūlojimą Vygando, kurio bendryba netrukus didžiai naudinga pasirodė zokanui.

Pradžioj atenčių metų pakviestas Jogaila, d. Lietuvos kunigaikštis, nuo lenkų siuntinių išsirėdė siekio mėnesy su Lietuvos diduomene, tarp kurios tėvūnai patys žiliai ir išminčiai tebuvo, o tarp karėjų narsūs narsieji karėmis nurumbėję meškenočiai jam tetarnavo toje kelionėj, visi žibančiai išsipestėję, su iškilme ir su didžiu lobiu į Krokuvą krikštytis ir Lenkų karalium karūnavotis. Artinantis jam Krokuvon, Spitka Melštinskis, lenkų karvaida, išjojo prieš per kelias mylias su jočia jaunojo laukti, kurį pasveikinęs gododamas įlydėjo su visa jo išeiga į Lenkų buveinę, svietui ratuojant ir krykštaujant iš džiaugsmo. Pati Jadvyga pamačiusi Jogailą, gražų ir karės vyrą, pamėgo. Taip lenkai nuo savo pusės priėmė su didžia iškilme ir išeiga Lietuvos svečius, tarp kurių Jogaila atsiženklino savo dosnumu, gaubdamas visus savo lobiais. Kelias dienas paviešėjus, arkivyskupas Gnezno Bodzanta perkrikštijo Jogailą ir praminė jį Vladislovu. Taip pat gi kunig. Vygandą ir Vytautą, kurio Jogaila nedrįso vieno Lietuvoj palikti, antrą kartą perkrikštijo ir Aleksandru praminė; Skirgailą ir Karigailą — Kazimieru, Švitrigailą — Boleslovu; paskui višą diduomenę Lietuvos šventu vandeniu numazgojo. Tūlas dienas perleidus linksmai linksmesniai puotomis ir vaišėmis, Jogaila išdavė raštą ant to viso, ką buvo pažadėjęs, kaip viršiaus minavojau: amžiną bendrybą su lietuviais laikyti, kiekvienoj noty vieni antriems talkinėti etc. Ant galo arkivyskupas Gnezno Bodzanta, palaiminęs jaunuosius katedroj Krokuvos, apkarūnavojo, ir Jogaila 17 dienoj sausio mėnesio jau Lenkų sostoj sėdėjo, o lietuviai džiaugės antras nuduomes Lenkų buveinėj gerdami, kurių čionai džiaugsmą atenti žinia aprūstino. 1386

Kad taip Jogaila su visa savo diduomene Krokuvoj krikštijos, išpažindamas tikrąjį Dievą, ir linksminos krikščionu tapęs, tuo tarpu rūsta diena nutiko Lietuvoj, kurioje kraujai latakais šlekėjo, gaisrai visomis pusėmis tvaskėjo, o rūsta giltinė visur viešpatavo; tūkstantės svieto jau nuo kruvinos

kardos neprieteliaus krito, tūkstantės į amžiną vergybą kliuvo; visų tų nelaimų buvo lyčiu kryžėjai, kaipogi d. mistras, noris pakviestas nuo Jogailos į kūmas ir į parėdką, čionai tenai neatėjo iš apmaudo, jog jis Vilhelmui Jadvygą paveržė. Nū, žinodamas visą Lietuvos vyresnybę Krokuvoj esant, ryžos traukti Lietuvos kariauti. To dėjęsis, d. mistras, sukėlęs savo stiprią kariauną, susinėrė su meldžionimis ir Padaugavio mistru bei su Andriejum Vygandu, viršiaus minavotu Polostekės urėdu, traukė į Lietuvą; netrukdami užėmė tenai pilis Lukomlį ir Polostekę su pagalba gudų, pili Drują ir Drisą su žeme sulygino, paskui, grūsdamies į gilumą Lietuvos, ugnį kurstė ir kraujus šlekino visomis pusėmis: 18 pavietų lig pat Ašmenos į peleną apvertė, 3000 svieto į vergus išvarė, dar daugesniai gyventojų išpjovė, ant galo lėbavę tenai tris nedėlias (trejas devynias naktis) ugnia ir karda, ant galo, kad jau visa pelenuose ir irose gulėjo, patys, nusluoguoti nepaseikimomis gėrybėmis, 2000 pačių žirgų varydami, pargrįžo į Padaugavį.

Tuo pačiu laiku antras urėdas lietuvių Sviatoslavas, kunig. Smolensko, it susitaręs su Andriejum Vygandu, apstojo gavėnioj su didžiai stipria kariauna Oršą ir Vitebską, bet negalėdamas tenai įsilaužti, apygardas į tyrą ir akmenį apvertė, gyventojus kame tiktai nutvėręs kankino neapsak[om]omis kančiomis, be perskyros senus, žmonas ir vaikus kirto laukan, neįmanydamas kaip belėbauti, žmonis, su pačiomis ir kūdikiais suvarydamas į trobesius, degino; taip goždamas kraują nekaltų gyventojų, atsiartino didžiojoj nedėlioj pas pilį Mstislavlio ir seredos dieną apstojo, kurioje čionai kunig. Karigaila, pilės vyras, užsirakęs gyniodamos drąsiai su pilionimis, niekaip neįsileido ir veltui smolenskionys ją 11 dienų vėtravojo.

Atėjus tai žiniai į Krokuvą, tuojau Jogaila išleido Vytautą ir Skirgailą į Lietuvą neprietelių ramdyti, kuriuodu, beveizint sutraukusiu Lietuvos ir Žemaičių karėjus, visų pirma į Lukomlio pilį va-

ru įsilaužė ir įgulę vokyčių ir gudų, įdėtą nuo Vygando, iškirto; Polostekės pilė, regėdama neišsiturėsianti, pasidavė Vytautui ir Skirgailai, kuriuodu, kaltuosius tos sedicijos nukarojusiu, Andriejų Vygandą, kaipo yną lyčių tos karės ir tiek nelaimų, apkalusiuos Jogailai į Krokuvą nusiuntė, kurį jis pilėj Checinų užrakino. Nudraudusiu tenai taip krivičius, arba baltuosius gudus, traukė tuo pačiu žygiu susinėrusiu su Kaributu ir Lengveniu kunigaikščiais Mstislavlio išliuosuoti. Sviatoslavas, pamatęs Lietuvos rindas, atstojo nuo pilės, ketėdamas lig nesusinėrus su pilės įgule su nusikeliavusiais lietuviais išsigrumti. Tuojau abi pusi ištiko į mūšą laukuose Mstislavlio paupy Verkės, pilionims per mūrus veizintis; abi pusi visų narsiausiai rėmės, o juo ilgyn, juo baisyn: ragotinės vien lūždamos paškėjo remiant į krūtis, o vyrai žaliūkai it ąžuolai virto abiem pusėm; tame pačiame įnirtime lietuvis permovė ragotine patį Sviatoslavą; kritus smolenskionių karvedžiui, jų rindos pirma pradėjo gurti, paskui mukti kur kas beįmanė per upį, bet, vejami įkandin nuo lietuvių, tenai nuskendo. Ne vien pats Svietoslavas, bet ir jo posūnis kunig. Ivanas Vasilevičius taip pat tenai atliko, o du sūnu Sviatoslavo Glebas ir Jurijus kliuvo gyvu į ranką lietuviams, kiti visi, kaip sakiau, ar karvietėj atliko, ar upėj išskendo, ir retas kurs beišsprūdo nuo giltinės. Lietuvos karvaidos traukė tuo pačiu žygiu Smolenskan; tenai jiems atėjus, pilionys užsirakino, bet, regėdami nestengsią, angas atdarė ir piningais savo kaltybę lietuviams užmokėjo, kurie jiems kūnus užmuštųjų kunigaikščių atdavė ir, savo rėdą įdėję, pakėlė valdymieru Jurijų, sugautąjį sūnų Sviatoslavo, kurį, prisiekinę Lietuvos įsakymų klausyti, paliko jį tą barą Lietuvos berėdantį, ir taip nutildę gudus, patys leliodami pargrįžo į Lietuvą[1].

[1] J. Daniłowicz, Latop. Lit. į kron. Rus., w Wilnie 1827, s. 201.

Parėdęs Jogaila, karalius Lenkų, reikalus atkeliavo su žmona pradedant žiemą į Vilnių Lietuvos krikštyti su didžia daugybe diduomenės lenkų ūkiškos ir dvasiškos, tarp kurių yra minavojami Bodzanta, arkivyskupas Gnezno, Jonas, vyskupas Krokuvos, Jonušas ir Zemovitas, kunigaikščiai Mozūrų, Konradas Olesnickis kunig., vojevoda Poznanės, Baltramiejus Višenburgo, Kristinas iš Kozeglovų Sadecenos, Mikalojus Osolinskis, Vislicos pilės vyrai, Zaklika iš Mendzigožo, ūkės žymėjas, Mykolas Maskoronskis, pažymėjas, ir Spitka iš Tarnavo, vyriausiasis rūmų. Linksminusis svečiams visą nedėlią, Jogaila sukėlė Lietuvoj sueimą gavėnioj kovo mėnesy. Susirinko dumčiai iš visų luomų Lietuvos į tą orią dūmą, kurioje su didžiai didžiais daiktais ir reikalais ūkės turėjo rištis, beje, seną savo bočių probočių tikybą į naują iškeisti. Visi žinojo, jog senojoj tikyboj mokėjo motinos savo aprūkusiose trobelėse patarlėmis ir pasakomis savo vaikus dorybės ir išminties mokyti, o nuo nedorybės drausti; kažina ar bedarys jos tą naujojoj ir ar benorės sekti gamtą ir dorybę savo bočių probočių; senojoj tikyboj patys tėvai motinos savo prityrimu rodė vaikams naudą ir žalą, o savo elgimos — teisybę, kaipo įgimtą privalumą kiekvieno žmogaus, be kurio nei vienas negalėtų bursoj gyventi; sekdami senąją tikybą, ko geisdami, mokėjo išklūkti nuo savo Perkūno, gūžėjo, šelpėjo bei globėjo viso pasaulio; senojoj vyko jiems javai ir gyvoliai, gyveno linksmai ir laimingai, nežinojo kaip naujojoj melstis ir kas tenai nutiks; sekdami senąją, džiaugės liuosybe, pergalėjo nesuskaitomus neprietelius, pasidarė* garbingais ir nuogąsčiais visame pasauly; kas žino, rasi naująją tikybą išpažinus, rasi reiks amžinai vergauti ir į gyvolius pavirsti; senojoj alvienas mylėjo godą ir tėvainę ir kiekviename ūkės pavojume savo galvą dėjo ir karėj drąsiai neprietelius savo ūkės graudino, norėdami ar liuosais lie-

* Viršuj: *tapo.*

tuviais gyvoti, ar garbingai mirti; senieji kunigai mokėjo pasakomis tėvų, bočių probočių veikalus minėti ir žinias jų veikalų kantrybės ir narsybės karėse, o dorybės ir gamtos ūkėj svietui brukti, — nežinoma buvo, ar bedarys tą naujieji kunigai naujosios tikybos. Taip rymojo Lietuvos dumčiai ir teiravos suėję į tą dūmą, minavotiną alvienam lietuviui. Kaipogi reikėjo mažne, sakau, senąją gyvatą padėti, o jaunąją apsimauti, užvis jog sunku yra žmogui numiršti tą, kas amžiais yra jo omene įsikerėjęs, neigi veikiai nutausti nuo to, kas jam visados yra maloniu ir patogiu visuose jo reikaluose ir darbuose. Nes rodės, jog tokia gadynė buvo atėjusi, kurioje ir lietuviams taip tikėti, kaip kitos tautos tikėjo. Drin ryžos senosios savo bočių tikybos atsižadėti, o atenčiu vadu savo atenčio elgimos krikščionų katalikų tikybą išpažinti. Tuojau padėjo įstatymą, jog nuo šiol Lietuvos tautos tikyba yra krikščionų katalikų tikyba, ir patys dumčiai, kurie dar nebuvo krikščionimis, nū persikrikštijo. Paskui liepė amžinas ugnis, dievui Perkūnui, gūžėtojui kutintojui šio pasaulio, kurstomas, gesyti, žalčius namsargus mušti, ąžuolus, po kuriais meldės, kirsti, lieknus šventus skinti; nebūt dar taip veikiai krikščionų tikyba prasiplatinusi, jei Viešpats Aukščiausias nebūt tenai savo stebuklą parodęs: kad kunigas Jeronimas, gimimo čekas, norėdamas stabą Perkūno sutrupinti, mosterėjo jam su kirviu, bet kirvis prasprūdęs baisiai jam koją prakirto, tuojau pagonys, tą regėdami, sušuko: „Veizėk, kaip mūsų stiprus yra dievas!" Bet tuo tarpu kunigas, žaizdą kryžium palaiminęs, kėlės sveiku, o, atkala užgavęs, stabą sutrupino; regėdami tą, pagonys tuojau įtikėjo, ir visa pusė Vilniaus miesto persikrikštijo, kaipogi antroje pusėj gyveno jau krikščionys gudų tikėjimo, neklausą Rymo. Ant galo arkivyskupas Bodzanta žinyčią, apie kurią viršiaus minavojau § [VIII], ąžuolyne Žemosios pilės klajume esančią, kurioje amžina ugnis ant garbės Perkūnui dievui, kaipo gūžėjui viso gyvio šio pasaulio, kūrinos, pa-

šventė į bažnyčią švento Stanislovo, šiandien katedra vadinamą. Jis gi Andriejų Vasilijų Jastšembecą, pranciškonį zokanyką, karalienės spaviednyką, vyskupu Vilniaus padėjo, kuriam Jogaila su jo kanaunykais didžius valsčius mitalui pavedė. Tuojau bažnyčias Vilkmergėj, Nemenčinėj, Maišiagaloj, Medininkuose, Krėvoj, Obolčiuj ir Ainėj įkūrė, kurias pati karalienė suičiais dvasiškais stotkais apveizėjo. Taip pat tame pačiame sueime, losdami popiežiui, įstatė, jog lietuvis, gudų tikybą išpažįstąs, negal su katalike pačiuotis, lig neišsižadėjęs savo tikybos, kaipogi gudai buvo, kaip sakiau, atsisakę tuo kartu popiežiaus klausyti. Lig šiolei Lietuvoj liuosu buvo: su kuo kas norėjo, su tuo galėjo pačiuotis. Ta pačia dingsčia valsčius, pavestus bažnyčioms ir kunigams, išliuosavo būtinai nuo dūminių ir kitų ūkės rinkliavų bei karės žygių. Taip pat jog nė vienas sūdas, nė viena vyresnybė bei pats d. kunigaik. negal sūdyti dvasiškų asabų ir rėdyti jų valsčiais, kurie yra su visu nuo ūkiškos tiesos išimti; visa tą tuojau patvirtino dumčiai, ir Skirgaila Trakų, Valdimieras Kijevo, Kaributas Severijos Naugardo, Vytautas Gardino, pilių vyrai, pasirašė.

Nū ant galo išrėdė Dobrogostą, vyskupą Poznanės, į Rymą popiežiui Urbonui VI, idant jam papasakotų visa tą, kas buvo Lietuvoj nutikęs ir lūgotų tėvo šventojo Jogailą tarp krikščionių viešpačių paskaityti ir visa tą, ką seime buvo įstatę, patvirtinti. Karalienė tuo tarpu su lenkų diduomene į Lenkus pagrįžo, o Jogaila, palikęs Lietuvoj, ėmė tikybą krikščionišką platinti.

Tame darbe visų didysis vargas buvo, jog nė vienas kunigas nemokėjo lietuviškai, drin pats Jogaila skaitė svietui evangelijas ir išguldė, liepdamas visur amžinas ugnis gesyti, ąžuolus šventus kirsti, akmenis skaldyti, lieksnus skinti. Pradžioj svietas nenorėjo klausyti, sakydamas, jog persikrikštijus taps vergu, motriškosios vėl tarė persikrikštijus nebgalėsiančios dėvėti savo baltų nuometų, skreistelių ir vilnonių. Jogaila stigavojo, jog kaip buvę liuo-

sais bus, o motriškosioms, rodydamas, jog jos galės persikrikštijusios savo doba darytis, dovenojo tyčioms audeklus baltų drobių ir milų, idant ir pasikrikštijusios jomis darytųsi kaip jei pirma kad darės. Tą regėdamas, svietas pradėjo būriais krikštytis: ir taip į panerį ar pašventąjį suėjusį į vieną būrį motriškųjų ar vyriškųjų kunigas apšlėkė kryžiškai vyrų būrį, pramindamas vienu vardu Petro ar Jono; kitas kunigas taip pat apšlėkęs kitą motriškųjų būrį taip pat vienu vardu Onos ar Elžbietos; ir taip perkrikštytas būrys ėjo šalin, alvienas rūpindamas ir minavodamas saviep savo vardą, idant neužmirštų. Nuo to laiko, regis, yra giminės, vadinamos Petraičiai, Mykolaičiai, Jonaičiai, tai yra vaikai tų pirmųjų Jonų ir Petrų. Tokiu pragumu Jogaila 30 000 svieto vienu žygiu perkrikštijo. Taip ant galo įspindo linksma saulė vieros šventos katalikiškos ant Lietuvos žemės ir vienkartu pragaišo vokyčiams viltis kana kados Lietuvą ir Žemaičius, užsidengus lyčyna tikybos, nukariauti. Laiminga būt buvusi Lietuvių ūkis, jei namuose jos kunigaikščiai būt attiesę, kas katram derėjo.

Pagrįžęs Jogaila nuo krikšto į Vilnių su didžia linksmybe viešpatingai nuduomes, arba kozas, savo sesers Aleksandros, nutekančios už Zemovito, kunigaikščio Mozūrų, dar pergėrė.

Nū Jogaila turėjo grįžti į Lenkus, drin į savo vietą paskyrė Lietuvos d. kunigaik. savo brolį Ka- 1387
zimierą Skirgailą ir liepė jį pagal ūkės dobą su liuobančia iškilme pakelti ir pašvęsti, pats čionai visų vyriausią valdžią ūkės sau paliko.

Keliaudamas Jogaila į Lenkus perveizėjo Volyniją ir įdėjo tenai, neklausęs lietuvių dūmos, į Lucko pilį urėdu lenką Kreslavą Kurosvanskį, kas buvo prieš pasiėmimus ir raštus, dabar išduotus, kaipogi nė vienas lenkas negalėjo nei žemės turėti, nei vyresniu būti Lietuvoj, taip kaip jei nė vienas lietuvis negalėjo nei žemės turėti, nei vyresniuoju būti Lenkuose, kaipogi tarp abejų tautų vienybė buvo padaryta prieš neprietelius abiedviejų karei kėlu-

sis. Tokia neteisybė Jogailos didžiai baisiai lietuvius supykino. Nuo to kėlės tuojau barniai tarp lietuvių ir lenkų, kurie ilgainiui dažį kartą kare bengės lig pat viešpatavimo d. Lietuvos kunigaikščio Augusto Zigmanto. Lyčium tų ilgų barnių buvo tūli Gudų kraštai, kuriais abeji savinos. Noris kiekvienam žinoma buvo, jog, Jogailai Lenkų karalium tampant, Lietuvos ūkėj buvo ne vien senoji ir naujoji Lietuva, bet dar Žemaičiai, Žalgirionys ar Jatviežai (jau Podliese, jau Podlachia nuo lenkų vadinami), Baltieji Gudai, arba Krivičiai, beje: Vitebskas, Polockas ir Smolenskas, Juodgirėnai (Minskas), Juodieji Gudai, beje: Mstislavlis, Kijevas, visa Severija, Volynija ir viena dalis Padalijos, kurie visi kraštai nuo didžiai jau senų laikų Lietuvos valdžios klausė ir tomis visomis žemėmis Lietuvos d. kunigaikštis viešpatavo ir valdė, čionai lenkai jas savinos, kaip tuojau regėsim.

§ XXXIII

Skirgaila Kazimieras I d. Lietuvos kunigaikštis

Perkeitus Lietuvos ūkės tvarką, regima buvo, jog tuo kartu tepatvers tenai pakajus, kad bus kliautis tarp d. Lietuvos kunigaikščio ir Lenkų karaliaus.

Jogaila tarės pradžioj atvangą ir pakajų Lietuvoj antturėsiąs, įduodamas ją rėdyti tam, kuriuomi didesniai kliovės, drin įdavė ją valdyti Skirgailai, savo broliui tikrajam, kursai noris niekam lietai nederėjo, čionai Jogaila tarė, jog jis, žlugėdamas goslyboj, takšodamas prabangoj bei lepumuose, neturės laiko lietuvių paikinti ir sedicijas kelti, bet tuojau visa kitaip nekaip buvo jis dūmojęs nutiko.

Skirgaila, noris pernykščiai buvo Krokuvoj Rymo tikybą išpažinęs, tačiaus, paaugęs tarp gudų,

daugiaus jų tikėjiman šlijo, drin maž ką arba su visu nieko nesteigė apie praplatinimą naujos katalikų tikybos. Lygia dalia maž terūpinos ūkės reikalais, atkaliai, dieną ir naktį gėrė bei oliavos, tankiai, puotą bengdamas, įkaitęs nuo midaus ar vyno, tauragę ar kaušą dėl niekų savo tarnų ir visų ištikimiausių prietelių kaktoj sukūlė ar bliūdu bei torieliu jų veidą nuskardė, tarp kurių tankiai daug nuo skomės nebkėlė.

Tuo tarpu Vytautas, karės ir ūkės vyras, skaugingai povyzojo į neapvežamą nuo visų Lietuvos valdymierą Skirgailą, mindamas sau, kiek gero buvo padaręs Jogailai ir lietuviams, kursai, kaip didis nebūt buvęs, čionai jo skaugioms akims dar didesniu rodės. Pagrįžęs nuo kryžėjų, gyveno sau Lucke. Jo brosis Jogaila, Lenkų karalius, buvo jam Žemaičius, Žalgirius, arba Jatviežus (Podlachia ir Polese nuo lenkų vadinamus), su dalia Volynės valdyti įdavęs, bet to jam dar nepakako, kaipogi Vytautas pagal žadėjimą Jogailos visos Lietuvos geidė ir juo skaugėjo Skirgailai tos vyresnybės, juo dar didesniai jo neapkentė. Kaip Skirgaila pro savo nedorybę nuo visų buvo neapvežamas, taip šis pro savo dorybę ir tiesą vėl nuo visų mylimas; drin Vytautas tarės ankščiaus ar paskiaus pasieksiąs savo kėtėjimą, pydydamas širdį vilčia, jog reikiant sau sukels lengvai diduomius ir svietą Lietuvos, neapvežančius ne vien Skirgailos, bet ir paties Jogailos, turinčius jį jau gandžiaus pro svetimą viešpatį nei pro savo valdymierą, kurie vergavo jau lenkams nekaip tarnavo, kad tuo tarpu lietuviai pagal savo būdą velijos visados mirti nekaip svetimos valdžios klausyti. Drin Vytautas numanė aiškiai, jog lietuviai, kokiai noris jam nočiai nenutinkant, visus jo veikalus teisins, jį patį šelps ir gelbės.

Taip Vytautui tūžtant ir tylu Lietuvos tautai nepakajų tiekiant, nuo kitos pusės dar baisesni mūriai pavojaus ant Lietuvos kilo, kaipogi, lietuviams su lenkais besibendraujant ir besikrikštijant, tuo tarpu d. mistras kryžėjų, noris susinėrimu tųdviejų

tautų buvo nusiminęs, kaip viršiaus minavojau, čionai ik paskuojo ketėjo turėtis ir užimtųjų kraštų lenkams ir lietuviams negrąžinti, drin stiprindamos įkūrė sau naujas sandaras su artimaisiais savo bendrais. Visame savo krašte ne vien savo karėjus kėlė ir skudrino, bet senu įpratimu vis dar meldžionis telkė netikėlių lietuvių ir žemaičių eiti karda krikštyti, noris jau lietuviai, kaip regėjom, buvo krikščionimis, čionai kryžėjai, geru tikybos pasimetę, mokėjo tolimąsias tautas kropti ir vilioti; to dėjęsis, d. m. liepė Ermijos, arba Varmijos, vyskupui Henrikui, kamisoriui ir antveizui įsakymų popiežiaus, pasiskelbti su savo plenipotencija, kursai tuojau išleido raštą pas arkivyskupą Kolonijos, teutonų ūkės žymėją, bet dar pas kitus arkivyskupus ir vyskupus bei visuotinę Teutonijos, Čekų, Vengrų, Lenkų, Danų, Žuvėdų, Norvegų kunigybą, reikšdamas bulę Aleksandro IV popiežiaus apie trukinimą meldžionų kelionėj, bruko jiems minavotosios bulės įsakymus, skatindamas sekti ir liepdamas vienkartu kunigybai skelbinti karonę minavotos bulės savo vyskupijose ir parakvijose; užvis tuomi raštu skatino arkivyskupą Gnezno ir vyskupus Plocko, Krokuvos, Poznanės, Leslavos, Braslavo, liepdamas jiems visose savo vyskupijose su pirmuoju įsaku įstatymus minavotos bulės visoms lenkų vyresnybėms panaujinti ir įsakyti kuo stipriausiai, idant jos nedrįstų meldžionų, per Lenkų žemę keliaujančių į Parusnį, trukinti, griebti ir gaišinti; neklausą to, pačiu darbu taps iškeiktais, o pilės ir kraštai įkris į interdiktą. Kaipogi, ik lietuviams nepersikrikštijus, tokius meldžionis, keliaujančius į Parusnį lietuvių ir žemaičių karda krikštyti, lenkai ne vien gaišino, bet dar pavargusius kutino, sergančius gerbė, stiprindami ir drąsindami lietuvius ir žemaičius ramdyti, bet, pernykščiai susinėrus lenkams su lietuviais, buvo jau nuo karaliaus Lenkų įsakyta vyresnybėms rykės tokių meldžionių daugiaus per savo žemę nebleisti, keliaujančius ne vien trukinti ir gaišinti, bet ir griebti, gaudyti ir į šiekštą dėti kaipo braides ir

šaldras. Bet tas čionai nieko nemačijo, kaipogi tą 1387
patį metą atkeliavo į Parusnį žemaičių krikštyti viešpačiai, išganymo dūšios sau pelnydami, Vilhelmas 6 Olandijos ir Vilhelmas 2 Enebergo su savo diduomene ir kitais savo tarnais bei vyčiais. Bet visų didžioji viltis buvo d. mistro kryžėjų pagalba popiežiaus ir Austrijos ciesoriaus, kuriuodu, užvis ciesorius, kaip įmanąs kryžėjus šelpė. Būt rasi kryžėjai ir tą patį metą traukę į Žemaičius, bet darganos ir šlapi žiema to neleido daryti.

Atentį metą taip pat buvo lyti pradedanti, bet 1388
pradžioj rodės kryžėjai, lenkai ir lietuviai ant pakajaus suderėsią. Jau sausy mėnesy siuntiniai abejų pusių buvo susirinkę į Torunę sandarauti, kur pats karalius Lenkų ir d. mistras ketino atkilti; tuo tarpu, lig suderant abiem kraštam, paliaubas laikė, visa, kas neprietelingu rodės, visa bus sulyginta ir kaliniai abiem pusėm iškeisti. Buvo jau balandžio mėnesy d. mistras į Torunę, o karalius Lenkų į Racionžą nukakusiu, idant geresniai išsijautotų nuo sandaraujančiųjų, kuomi didesniai varžės. Bet, ilgą laiką kaulijusis, d. mistras išreiškė tarp kitų tris visų oriuosius pakajaus varunkus: pirmasis, idant karalius Jogaila kryžėjus brostvius bei kitus jų karėjus ir žmonis, kaliny esančius, kuriuos jis, tapęs Lenkų karalium, smarkesniai novijo nekaip pirma, iškeistų į savuosius ir už piningus ar veltui paleistų, kaip liuobėję daryti jų praėjūnai karaliai ir d. mistrai; antrasis, idant jis kraštus kryžėjų nuo visokių žalų būtinai užkleistų, jei kuomet lietuviai, kas jau buvo nutikęs, naujosios tikybos išsižadėtų; ir ant galo, idant karalius Lenkų teiktųsi attiesti tą, kas pagal tiesą jų zokanui dera. Per 10 dienų kaulijos apie tuos punktus šiaip ir taip išguldydami, ant galų galo išskydo sandaros be kokios nuveikmės, abeji ketėdami karda rištis.

Juo aiškesniai tame sandare išsikalbėjo, juo stipresniai abi pusi pradėjo ginkluotis į regimą karę, kaipogi d. mistras 13 dienoj balandžio mėnesio nuo kunigaik. Pamario Samboro už 12 000 kapų čekų

grašių ant 10 metų prieš lietuvius ir lenkus 500 plienuotos joties nusamdė. Nuo antro kunig., taip pat Pamario, Barnimo už 3000 markų taip pat 500 plienuotos ir stipriai apginkluotos prieš lietuvius ir lenkus nusamdė. Taip pat nuo viešpačių Pamario Vedel 500 plienuotos joties stipriai apginkluotos, beje, šarvotos, gelžies bryliais, skyduotos, ragotine ir kalaviju, žirgais, gelžies blėkomis dangstytais, už 18 000 markų nusamdė; trumpai sakant, kur vien kryžėjai galėjo, ten samdė po svetimus kraštus karėjus, noris patys savo didžią kariauną turėjo ir kas dieną jiems šiokie tokie piktadėjai, pasivertę į meldžionis, tvino į Parusnį Lietuvoj ir Žemaičiuose nuodėmių atleidimą pelnyti. Tuo tarpu lietuviai, žemaičiai ir lenkai nuo savo pusės galįs už galį į karę rengės.

Taip pasitaisius, atentį pavasarį subruzdo ginklai: kaipogi Vytautas, gieždamas apmaudą, kurio nė vienam dar neišreiškė, kaip viršiaus minavojau, paėmęs savo brolį ir kunigaikščiu Kaributą bei Jogailos brolį Vygandą, su stipria kariauna įpuolė į Mozūriją ir pilį, lietuvių kryžėjams užstatytąją, Vizną apgulė, į kurią netrukdamas varu įsilaužė. Tą pajutęs, d. mistras kryžėjų popiežiui guodės, rodydamas, kaip maž tegal kliautis sandaromis ir pakaju naujųjų krikščionų, ir lūgojo tėvo šventojo, idant jis savo galybe kraštus kryžėjų užtarytų.

Ir taip, keletą metų pakajui ištvėrus, sukilo ant galo karės: kaipogi rudenop naujasis marčelga kryžėjų, daugybė kamendotų su didžia kariauna traukė į Lietuvą apmaudą giežti; noris buvo skelbiama eisiant Viznos atimti, bet visų pirma grūdos į Žemaičius į apygardą Romainių ir tenai pilį Visevaldę apstojo, kurios čionai mūrus pats d. Lietuvos kunigaikštis Skirgaila taip kantriai gyniojo, jog vokyčiai, prityrę baisų nuokrytį, turėjo nuo pilės nustoti; pailsėję ketino į Vilkijos pilį laužtis, kurios įgulė, būdama silpna ir nebvildamos beįstengti, uždegusi pilį, pati, vengdama neprietelianus, išsikraustė. Dvi nedėli marčelga ugnia ir karda teriojo paneriuose svietą vergdamas. Buvo jau pradedąs

grįžti, kad tuo tarpu d. Lietuvos kunigaikštis Skirgaila atleido jam pasiuntinį, linkėdamas sau imtinius iškeisti. Tuojau ant 14 dienų padarė paliaubas ir Dubysos saloj Skirgaila su marčelga pradėjo vėl apie pakajų sandarauti, bet, regis, be kokios nuveikmės, kaipogi kryžėjų kariauna, teriodama Žemaičius ugnia ir karda, sugrįžo į Ragainę.

Netrukus susiėję paysly į pilę Salič ėmė vėl sandarauti, bet be jokios nuveikmės. Antrą atvejį susirinko Neidenburge, kur nuo kryžėjų pusės atėjo marčelga su tūlais kamendotais, nuo lietuvių ir lenkų Skirgaila su kunigaik. Mozūrų Zemovitu ir Poznanės vyskupu, kurie 6 dienas persikaulijo apie viršiaus minavotus punktus; beje, kryžėjai reikalavo nuo lietuvių paleisti jų kalinius, Lietuvoj ir Žemaičiuose esančius, užklėsti kryžėjų rubežių nuo pavojumo ir pagal tiesą užganą jiems padaryti. Apie pirmuoju punktu buvo jau sutinką, kaipogi buvo sutarę popiežiui ir ciesoriui apie tą palikti spręsti. Bet žvilgan paskuojojo lietuvių ir lenkų siuntiniai sakės nesupratą, ką nori kryžėjai manyti per tuos žodžius, idant karalius Lenkų Jogaila pagal tiesą jiems užganą padarytų. Bet kad kryžėjų siuntiniai apreiškė, jog per žodį tiesos kryžėjai supranta visa tą, ką Mintautas, Lietuvos karalius, buvo padovenojęs, kai popiežiu Inocentas IV ir Aleksandras IV buvo patvirtinusiu, o ciesorius Fridrichas buvo jam pavedęs, sakydamas, jog visa tą, ką kryžėjai išveržia ginklu nuo žemaičių ir lietuvių pagonių, sau paturės. Lietuvos siuntiniai atsiliepė: „Nū mes regim aiškiai, jog jūs kito nieko kaip tiktai kraštų Žemaičių ir Lietuvos * ir jog jūs ne gero krikščionų tikybai linkėdami, bet tų kraštų įgauti geisdami norit su mumis ir su Lenkų karalium kariauti". Ir taip sandaros suiro, o siuntiniai viens kitą užgauliodami persiskiedė.

Ir taip vėl pakajus išskydo. Atentį metą d. mistras įkandin pranešė Teutonijos valdymierams ir

* Rankrašty stinga žodžio (*geidžiat* — ?).

pačiam jų ciesoriui Venceslavui apie visa tą, kas buvo nutikęs, ir vienkartu nurašė taip pat žiaudžią gromatą karaliui Jogailai ne vien išmetinėdamas jo atkaklybę neiškeitime kalinių, bet dar peikdamas jį, jog jų kraštų neužklėstė nuo lietuvių tautos, nesustiprusios savo naujame tikėjime ir galinčios apent atkristi, ir jog jis taip pavoją lietuvių tautą kryžėjų zokanui šelpia ir stiprina lenkais, gudais bei visokiais ginklais. Drin ciesorius minavotas netrukęs nurašė Jogailai, sakydamas, idant nebžalytų antimųjų kraštų ir jei to jis nedarys, tad ciesorius ketėjo kryžėjus šelpti ir jų neteisybes nugiežti. Tuo tarpu, abejiems besiginkluojant į karę, pakajus dar turėjos.

Lietuviai dar ir kryžėjai tebsandaravo, kaipogi Skirgaila, ketėdamas imtinius iškeisti, paženklino d. mistrui dieną, kurioje čionai negalėjo susieiti, kaipogi vieną dieną vieno, antrą dieną antro nebuvo. Čionai d. mistras, norėdamas (antrą dieną), idant lietuviai neginkluotųsi, visaip Skirgailą viliojo jau žodžiais, jau mandagiomis gromatomis, tardamos pakajų saugosiąs, kad tuo tarpu staiga išleido dvi kariauni, vieną iš Parusnio, antrą nuo Padaugavio, Žemaičių terioti, tarp kurių viena žara apygardas Nevėžio, Pašventupių ir Kaltinėnų baisiai baisesniai nuteriojo, bet antrai žarai būtinai nevyko, kaipogi Klaipėdos kamendotas Rašau, teriodamas Medininkų sritį, grūdos į gilumą krašto; pradžioj žemaičiai, šmaižydamies keketomis, nedrįso jo skardyti, bet, įėjus jam į gilumą krašto, staiga susitraukę į vieną būrį, apniko jį grįžtantį nuo visų pusių
1389 Tryškių balose, arba kęsuotėj, kurioje ankšti žemgrinda tepasitiko; kryžėjai grūsdamies pradėjo kristi į versmes, žemaičiai tuo tarpu atšokę kas su brūkliu, kas su karda pėsti vienus išklojo, kitus į versmes sukimšo; patį kamendotą Rašau nutvėrę dievams ant apieros, į keturias stypynes įrišę jotą su šarvomis ir žirgu, gyvą sudegino. Visi turtai, karės padarga ir ginklai kliuvo lietuviams į nagą.

Tam besant, rados Lietuvoj kita notis, kuri kryžėjams gerą grobį vaidino. Buvo Jogaila, kaip viršiaus minavojau, kunigaikštį Vytautą Kęstutaitį saviep pamasinęs tūlais žadėjimais ir pasiėmimais, kurių čionai jis niekados nedūmojo attiesti. Ką pats Vytautas (kaip buvo žadėta nuo Jogailos) aiškiai jau regėjo, kaipogi ne Vytautas, kaip buvo žadėta nuo Jogailos, bet jo brosis Skirgaila buvo tapęs d. Lietuvos kunigaikščiu. Tas valdymieras, kaip nuožmus, taip ir nejaukus, glimpo goslyboj ir prabangoj, turtus ir lobius ūkės kleisdamas ant linksmybių ir puotų bei valgių, o pačia ūke nėmaž nerūpindamos. Kad tuo tarpu Vytautas maža dalele savo tėvo veldėmės turėjo kakintis; užvis Vytautas rūgojo, jog jam Žemaičiai neteko valdyti, kuriuos jo tėvas Kęstutis taip garbingai valdė ir mirdamas jį karšinčium savo jiems paliko. Vytautas visais savo guodimais ir reikalavimais ne vien nieko neišklūkė nuo Jogailos, bet dar patsai įtariamu jam pasidarė, kursai seniai jau kreiva akia į jį požvilgojo. Čionai pradžioj mokėjo jį ilgą laiką vilioti, tuo tarpu liepdamas visų įtikimuosius jo tarnus vienus nutverti ir išskandinti, kitus, į gelžinius sukalus, kalinyčioje užrakinti, jį patį nuo visur saugoti, idant negalėtų nuleisti gromatos į Gudus ar į Parusnį; atėmė jo gentims jų tėviškes, attolino ilgainiui nuo jo visų įtikimuosius jo tarnus ir jo bendrus taip, jog jis ant galo vienas su savo viena dukterėle begyvojo, kurios dar Jogaila niekaip neleido už kunigaikščio svečios tautos nuduoti, idant paskui Vytautas tuomi negalėtų reikiant svetimos pagalbos gauti. Taip Vytautas tarės jau apkaltu; kuo piktesniai dar, paskelbė Skirgaila norint jį nugaluoti, idant tuomi veikesniai gautų jo likusiąją veldėmę.

Tokio elgimos Jogailos negalėjo Vytautas ilgesniai bekentėti. Drin visų pirma norėjo jis Vilnių pasalu užimti. Pasimetęs tenai nuduomes kelti savo dukteriai, ištekančiai už Maskolių d. kunigaikščio Vasilijaus, liepė daugybę ypatingų ratų padirbti ir juos mėsa ir visokiais paukščiais bei žvėrimis

apkrauti ir nuduomėms į Vilnių vežti. Bet slapta ginkluotus vyrus tenai įsodino, idant jie silpnai nuo lenkų sergimas Vilniaus piles įgautų. Buvo jau vežimai ik pilių atėję, bet, lig pačiam Vytautui neatkakus, didis bruzdesys ir klegesys bei sukušimas svieto išreiškė pasalą, kaipogi pilės vyras kunig. Kaributas, tą pajutęs, nutvėrė karėjus Vytauto, vienus nugalavo, kitus apkalo. Kiti rašo, jog dar dviem atvejais Vytautas norėjęs į Vilnių varu įsilaužti, bet abu nevykusiu. Ir taip Vytautas, tame daikte nusivylęs, nū nebgalėjo kito nieko beveikti, kaip tiktai regimai Jogailai karę apskelbti. Drin aptvėrė didžiąsias piles Žalgiriuose ir Palečiuose, beje: Gardiną, Suražą, Brestą, Kamenecą ir kitas piles, ir, įdėjęs tenai vokyčių įgules, pats su žmona, dukteraite, broliais Zigmantu, Tautvilu ir Vygandu, brolio sūnum, su seseria Rimgaile, su kalinamu kunig. Smolensko Glebu ir daugiaus nei su 100 Lietuvos diduomenės išsidangino į Parusnį pas kryžėjus. Pirma buvo iš Gardino išleidęs tenai vienus kaipo savo siuntinius, kitus kaipo sandarautojus ir vadėjus, idant prieš Jogailą ir Skirgailą su kryžėjais susitarus, ketėdamas jiems ne vien visus žadėjimus ir pavedimus bei apsiėmimus savo praėjūnų d. Lietuvos kunigaikščių aiškiai attiesti, bet dar dėl jų kliauties įdavė Gardiną, visų stipriąją savo pilį, kryžėjams. Stokodamas dar mantos karan, paskolijo 300 000 čekų graižių nuo kryžėjų, kuriems vadui visą Žemaičių žemę užstatė. Kryžėjai toj noty nebgalėjo nieko geresnio sau beįgauti, kaipogi Žemaičiai buvo jiems didžiai reikalingais dėl sunėrimo Kuršo su Parusniu, kurio, per kelis amžius dieną ir naktį kariaudami, nestengė lig šiolei sukergti; dabar vildamos tuose Lietuvos kunigaikščių kerštuose aiškiai juos įgauti ir lietuvius nuo lenkų atskiesti, drin kryžėjai veikiai visa tą žadėjo, ko Vytautas sau linkėjo.

Nū Lietuvoj prasidėjo apent nauja karė. Kryžėjai ūmai ėmė ginkluotis iš peties; d. mistras nusiuntė tūlus vyresniuosius savo zokano į Gardiną

būtinai su Vytautu derėti. Paskui pats Vytautas lygiai su Augmantu, kunigaikščiu Alšėnų, pasiregėjo paupy Lyko su daugybe vyresniųjų kryžėjų, kame Vytautas ant viso to, ką buvo kryžėjams pažadėjęs, raštą išdavė ir pasiėmė, ką vien d. mistras jam reikalaujančiam — miltų, mitalo ir kitų daiktų — į Lietuvą leis, šis metams sukakus užmokės. Tame Vytauto rašte, išduotame kryžėjams metuose 1390 seredoj pirm Fabijono ir Sebastijono 19 dienoj siekio mėnesio palykėj, yra pasirašiusiu: pats Vytautas, kunigaikštis Lucko ir Gardino, Ivanas Augmantas, kunig. Alšėnų. Nū d. mistras, sutraukęs nuo visų tolimųjų kraštų savo kariauną daugiaus nei 40 000 karėjų, su kuriais ėjo panemuniu Vytautas, o Padaugavio vokyčiai su savo kariauna pad[aug]aviais traukė, abeji ketėdami ties Kernave, senąja Lietuvos buveine, susinerti, kurios įgulė, nujautusi tokią galybę artinantis ir regėdama nestengsianti remtis, pilį uždegusi pati su labyba išsidangino. Tą pajutęs, marčelga kryžėjų pasibloškė ant Medžiogalos, arba Maišiagalos, pilės, kurios įgulė, turėdama 1100 drąsių žaliūkų, didžiai ilgai kuo kantresniai gynės; diena nemetu su didžiu savo nuokryčiu kryžėjai įsigrūdo į pačias jau pilės iras, kuriose 400 lietuvių, ik paskuojo gyniodami, užsirausė. Paskui kryžėjai iš apmaudo per dvi nedėli siaubė kraštą ugnia ir karda, tūkstantėmis svietą kirsdami, tūkstantėmis vergdami, kuriame palikę akmenį ant akmens, sugrįžo į Parusnį, varydami 2000 imtinių. Ir pagal sintėjimą tos gadynės kryžėjai vadino tą žygį laimingu, jog Aukščiausias jų ginklą teikės palaiminti.

Ir taip ir tuo žygiu Vytautas nieko gero sau nepešė. Mažne dar galėjo abejoti, be nori tiktai ynai kryžėjai jį į jo tėvo veldėmę pagrąžinti, kaipogi su taip stipria kariauna aiškiai būt galėję Vytauto linkėjimą pasiekti, — čionai to nedarė. Bet dar įkandin jis prityrė dar skaudesnį nuopuolį ir nujau jo likumas buvo daug rūstesniu nekaip pirma, kaipogi jo gentys, žmona, dukterėlė, savo gimtuvę

palikę, turėjo Parusny nuo kryžėjų paguodos lūgoti, kurie juos šen ten savo pilėse iškaišė. Tas jo subendravimas su kryžėjais atliko jam paskuojus jo valsčius, kuriuos Jogaila su lenkais su visų stipriosiomis jo pilėmis Lietuvos Brestu, Suražu ir Lucku ginklu jam išveržė; jau viena pati Gardino pilis jo valdžioj bebuvo, kurioje pusė įgulės buvo lietuvių, antra pusė kryžėjų, kamendotu jos buvo brostvis Markvardas Zalcbachas; bet ir ta ilgainiui teko neprieteliui į nagą, kaipogi Jogaila, Lenkų karalius, buvo jau kovo mėnesy ją apstojęs, kurį Skirgaila su kitais Lietuvos valdymierais šelpė; iš visos galios ir visuotinai vėtravojo pilį per 6 nedėlias tuointimpos su tokiu vargu ir narsybe, jog karėjai Jogailos, nebturėdami kuomi bemisti, iš bado apvalias varpas krušo ir duoną iš jų kepė, o žirgus lapais iš po sniego ar sutrešusiais stogų šiaudais šėrė, kurių reikėjo eiti per tris mylias veizėti, kaipogi apsukui visa buvo į tyrą paversta. Po dideliai baisios pjūties Jogaila įgavo ant galo pilės zomatus. Veizintis Vytautui antrapus Nemuno, didžiai patvinusio, kursai niekaip negalėjo savo įgulės pašelpti. Vytautas, matydamas taip suspaustą savo pilį, buvo padirbęs ant retežiaus valčių tiltą per Nemuną nuo savo abažo lig angos pilės. Kad jau mažne visa buvo nubengta, Jogaila paleido pavandeniui nusluoguotus didelius laivus, kurie sriausdami su tokia narsybe dunksterėjo į tiltą, jog retežių, noris didžiai drūktą, patraukė ir didžią daugybę Vytauto valčių su visu, kas jose buvo, paskandino; vienas pats vokytis, beišplaukęs į Jogailos abažą, išreiškė jam, kaip stiprus buvo Vytautas ir ko jis stokojo; Vytautas ant galo, nebvildamos bepagelbėti savo pilės, grįžo į Parusnį; nebuvo dar į parubežį atėjęs, kaip sukerštę pilėj lietuviai su vokyčiais paskubino neprieteliams pilį įduoti.

Nevykus tam žygiui, Vytautas rodės jau nuo viso atlikęs, bet jis ir tokioj rūstoj dienoj nenorėjo dar savo ketėjime gurti; nebnumanydamas nė nuo kur pagalbos begauti, ėjo į Žemaičius, kaipogi į

šerdį Lietuvos tautos. Tenai sukėlus sueimą, suėję pasiuntiniai nuo visų paviečių, arba apykartų, ilgą laiką dūmoję, rymoję bei išsiteiravę, ryžos Vytautą lig paskuojo savo turtais ir gyvyba šelpti, beje, Vytautą į sostą ūkės pakelti ar patys mirti. Drin tuojau 32 tarp savęs didžių* vyrų paskyrę išleido į Karaliaučių su kryžėjais sandarauti pagalbon Vytauto, kurių vardai tie yra išrašyti: Vaižebutis, Dirkstelis, Rukundė, Jaušatis — Medininkų siuntiniai; Skvaibutis, Eimantas, Tylenis, Daukšas, Ragelis, Skučas — Kaltinėnų siuntiniai; Žilpė ir Pamplis — Rietavo siuntiniai; Einoras, Eivildis, Einoro brolis, Vitė, Gečas, Eitutė, Ramuotis — Kražių pasiuntiniai; Bimanta, Surgaila, Gelvainis, Surtenis — Viduklės siuntiniai; Zaudenis, rasi Užandenis, Klausigaila, Erimas, Giniotis, Joteikė, Dramutė — Ariogalos siuntiniai, kurie nuėję į Karaliaučių pas d. mistrą, kurio vietoj marčelga rėdė, apsireiškė, jog jie visuotinai rengiąsi su kryžėjais pakajų ir bendrybą daryti, jei tiktai kryžėjai pasiims Vytautui talkinėti ir jį į Lietuvos sostą pagrąžinti. Kryžėjai tuojau kvočia bendrybą Žemaičių didžios lietos ilgainiui būsiant su Skirgaila kariaujant. Drin nenairydamies sand[ar]as su žemaičiais padarė, kuriomis pasiėmė kunigaik. Vytautą į Lietuvos sostą pagrąžinti ir apsirašė, kaip žemaičiai galėsią nuo šiol be pavojaus prekioti Parusny, taip ir vokyčiai Žemaičiuose; karei prasidėjus, abeji tarp savęs pakajų užlaikys. Jei žemaičius ar kryžėjų zokaną koksai šalaujas neprietelius apniktų, vieni antrus gelbės ir šelps. Jei kokios netaikos ir keršitai tarp abejų gyventojų sukiltų, tad Vytautas 4 diduomius tarp žemaičių, o marčelga kryžėjų 4 diduomius tarp vokyčių paskirs, kurie tiesą kyvojantiems atties. Čia dar reikia žinoti, jog žemaičių siuntiniai tame rašte vadina Vytautą „mūsų kunigas".

Tokį sandarą žemaičių siuntiniai padarę su kryžėjais namo pagrįžo vytiniais švarkais apdovenoti.

---

* Viršuj: *kilties.*

Idant dar didesniai kryžėjai sau žemaičius pagaubtų, marčelga jų liepė suičiai tenai be muito leisti javus, mitalą, druską, gelžį ir kitus reikalingus butai daiktus. Kaipogi kryžėjams buvo didžiu daiktu, idant žemaičiai nuo kitų lietuvių atsiskiestų ir Vytautu kliautųsi. Jau atentį metą aiški pasirodė nauda tų sandarų. Kaipogi, atėjus naujiems meldžionims į Parusnį, kryžėjai ryžos iš naujo žygiuoti į Lietuvą, ketėdami šiuo atveju Vilnių užimti. Nū rodės visiems linkėjimas Vytauto su nuveikme būsiąs. Drin ėmė iš peties ginkluotis, užvis pradėjus bendrybai Zemovito, Mozūrų kunigaikščio, su kryžėjais silpti, kaipogi kryžėjai skubinai savo kariauną ginklavo ir svetimus karėjus visuose kraštuose samdė. Žemaičiai taip pat galįs už galį ginklavos.

Rugsėjy buvo jau visi į karę pasirengę; tuo tarpu atėjo meldžionų gaujos iš Teutonijos, Prancijos ir Anglijos į Parusnį lietuvių kariauti, kurių dar svetimuose kraštuose neturėjo per krikščionis ir vis dar ėjo su karda jų krikštyti; kaipogi kryžėjai tą didžiai slėpė, norėdami lig nukariaują Lietuvos tautą tuointimpine karė antturėti; ir taip meldžionių mulkiai tardamies dėl Dievo išganyman dūšios kariaują, kad tuo tarpu kariavo, idant lietuvius kryžėjams nuvergtų, — taip baisiai juos toj gadynėj kryžėjai apgaudinėja. Tarp atkeliavusiųjų meldžionų garsieji buvo: jomylista Derby, kunig. Jonas Lankasteris, kursai paskui Anglų sostoj sėdėjo vadindamos Henriku IV, su 300 savo joties buvo išlipęs iš laivų ties Dansku. Tarp prancūzų buvo garsus eržilas Buciko, kursai trečią atvejį buvo jau į Parusnį atgrįžęs pagonių krikštyti. Pasirengus karėn tiems meldžionims, kryžėjai patelkė dar Padaugavy mistrą. Vytautas tuo tarpu buvo sukėlęs stiprią kariauną Žemaičiuose. Visos tos kariaunos traukė ypačiai Kaunan, kur ir Padaugavio mistras atėjo. Tenai išsijautojo Skirgailą su stipria kariauna antrapus Neries abaze stovintį. Vytautas su rinktiniais išsibaistė per girią ir, laimingai persigavęs per upį,

ištiko su Skirgaila Veišiškės laukuose į baisiai kruviną mūšą; Skirgaila tenai nuveiktas vos beįmuko į Visvaldės pilį palikinas savo kariauną, kurią Vytautas įkandin ne vien išblaškė, bet dar tris kunig. ir 11 diduomių nutvėręs kaipo imtinius su 2000 pabalnotų žirgų į Parusnį nusiuntė.

Paskui marčelga, persikėlęs per Nerį, vėl susinėrė su Vytautu ir Padaugavio mistru ir Vilniun artinos, kurį 4 dienoj šilo mėnesio apstojo nuo visų pusių, katra kariauna atsiskiedusi sau ypatingu abažu. Vytautas padirbo tiltus per Nerį, arba Viliją, idant mitalą nuo šiaurės atkirstų ir rengės visuotinai į patį miestą, arba vietovę, laužtis. Trys stipriai aptvertos pilys gyniojo ją, užvis dvi su viena antra buvo sunerti; viena vadinos Bokštu, antra, ant Taurakalnio, Aukštąja pilia buvo vadinama, stipria įgule lenkų prikimšta, kurios kamendotu buvo Maskarovskis, lenkas; antroji, žemai su zomatais aptverta, Kreivąja pilia buvo vadinama, tūkstantėmis svieto primurdyta, į kurią jau gyventojai su savo turtais buvo susidanginę, jau įgulės karėjai tenai susėję jos gynioti. Toje rykavo kunig. Karigaila Kazimieras, brolis Jogailos. Šalip tos paskuojos pastatė Vytautas savo abažą, kursai kas dieną didinos tekant pas jį lietuviams, kurie, mindami jo tėvo dorybę, kas dieną su juomi nėrės. Visų pirma ėmė patį miestą vėtravoti, tuointimpos dieną ir naktį taranais ir pūškomis griaudami mūrus. Šeštąją dieną buvo jau mūrus ryžęsis versti laukan, bet, vos pradedant griautis, staiga nežinoma nė patiems nuo kokio lyčiaus išsimušė liepsnos per zomatus Kreivosios pilės. Juo didesnės gaujos svieto tenai buvo susikimšusios, juo baisesnis tranksmas ir niukinys bei visuomenis nuogąstis ir vaitojimas, užvis kad vokyčiai, įsilaužę pro angas į klajumą pilės, likusiuosius nuo liepsnų vienus kirto, kitus į gelžinius kalo, neskirdami nei lyties, nei amžaus; nieksai jau nebdrįso tokioj rūstoj dienoj begintis, 14 000 svieto jau nuo kardos, jau nuo ugnies su didžia daugybe turtų ir prekių, kuriuos bu-

vo tenai sugabenę, prapuolė. Tarp kritusiųjų pasitiko pats pilės vyras kunig. Karigaila, kurį, norintį į Aukštąją pilį įsprukti, pažinęs kryžėjų karėjas, galą gavo, kurio per kelias dienas negalėjo žinoti, kur jis buvo nudingęs.

Nū kariauna kryžėjų tarės lengvai galėsianti kitas piles ir miestą patį nuveikti; bet noris Vytautas savo stambiosiomis pūškomis tuointimpos mūrus ardė ir anglų seidokiniai savo guvumu ir drąsybe didžias žalas įgulei darė, čionai jį į Aukštąją pilį, kurią Mikalojus Maskarovskis rykavo, būdama iš samdėjų lenkų ir gudų bei kaip reikiant mitalu apveizėta, niekaip neįsileido, gyniodamos nuo antpuolių ir vėtra išpuldama staiga su pūškomis didžiai krėtė apgulinčius, kad tuo tarpu krutančius savo pilės mūrus kalstė, jų ardymus jaučio odomis ir apynių maišais kamšė; taip, jog, per 5 nedėlias tuointimpos vėtravodamas, Vytautas negalėjo nieko padaryti su visa savo talka. Aiškiai būt dar ilgesniai vėtravojęs, kaipogi mitalo turėjo kiek reikiant, kurį jam nuo visų pusių lietuviai ir žemaičiai leido, bet jog kas dieną ruduo jau artinos ir Vytauto kariauną, abaže gulinčią, šalčiai, lytus ir darganos novijo, drin pradėjo rūpintis, idant grįžtant laivai neįšaltų, užvis jog jau kariauna daug nuokryčių buvo prityrusi, kaipogi daug buvo kritusių, daug sugautų, paraką buvo iššaudę ir kitų karės įrankių stokojo; drin reikalingu daiktu sutarė pradžioj spalių mėnesio grįžti į Parusnį. Kas ir nutiko, bet su didžiu siaubimu ir sariojimu kraštų. Ir taip ir tas žygis nieko gero Vytautui nepadarė, noris daugiaus nei 14 000 lietuvių ir žemaičių jau galvą savo padėjo, jau liuosybės nustojo. Kaipogi lenkai, pilėj gyniodamies, statė lietuvius, kaipo puspagonis, į priešakį, kryžėjai, griaudamies į pilę, siuntė visų pirma žemaičius, kaipo pagonis. Didžiai rūsta diena buvo toj gadynėj tai nelaimingai tautai; čionai visus tuos vargus kentėjo kantriai, vildamies antturėsią aukso liuosybę savo tėvų, kuria jie per tiek amžių mokėjo džiaugtis. Tarp kitų kritusiųjų

Vytauto kariaunoj buvo jomylista Hohenstein, 30 brostvių ir Tautvydis, brolis Vytauto, kurį su pačiu bebylant pūškos kulka nukinto. Rašo, jog Vytautas iš apmaudo Jogailos brolį Narmantą, kursai besivaidydamas buvo jam į nagą kliuvęs, būk liepęs už kojų į skroblą pakabinti ir vylyčiomis nuvarstyti. Nieko labo, kaip sakiau, nė tuo žygiu Vytautas nepešė, negut tą, jog lietuvių sintėjimas išsireiškė daugiaus dėl Vytauto nekaip dėl Jogailos ir jo brolių, ir tuomi galėjo viltis, jog kuomet noris galės pasiekti tą, ko jis geidžia; drin, jeib tą attiestų, kliovės kryžėjais ir jų turėjos.

Nū Jogaila, palikęs Lietuvoj, kaip įmanąs novijo Vytauto bendrus ir tarnus, kuriuos tiktai galėjo nutverti. Norėdamas pasigerinti, kunig. Mozūrų Jonušui pavedė Žalgiriuose, arba Jatviežuose, lietuvių piles: Drohičiną, Melniką, Suražą ir Belską, beje, visą kraštą tarp Narevo ir Bugo upių. Tuo pačiu laiku padarė sandaras su Vratislavu, kunigaikščiu pamarionų, Pizdros pilėj, kuriose ne vien Vratislavas, bet ir jo broliu Boguslavas ir Barnimas apsireiškė Lenkų karaliaus tarnais ir pasiėmė be žinios Jogailos nė su kuomi nesandarauti ir meldžionų, iš svetimų kraštų keliaujančių į Parusnį kryžėjams į talką, per savo žemę neleisti. Ant galo Jogaila, regėdamas Skirgailą nesumanantį nei ūkėj, nei karėj, įdavė jam valdyti Kijevo urėdę, o Vilniaus urėdu perdėjo Olesnickį, lenką.

Tuo tarpu Vytautas, pagrįžęs iš Lietuvos su savo diduomiais į Parusnį, Barčių pilėj (Bartenstein) gyvendamas nevėpsojo, bet kaip įmanydamas stiprinos, gaubdamas sau bendrus jau tarp svetimų, jau tarp lietuvių; to dėjęsis, išrėdė savo paskuoją dukterį Sofiją Vasilijui, d. Maskolių kunigaikščiui, į žmonas, vildamos reikale gausiąs nuo jo pagalbą, kaipogi pačių jau lietuvių ir žemaičių diduomenės išsidanginusios turėjo su savim 2000 kilčių, kurios išskaidytos Parusny pilėse gyveno; tarp kitų Augmantas, kunig. Alšėnų, su Jurgiu, kunig. Belzo, gyveno pilėj Morungėj, kunigaikštis Jaunutis su pa-

čia ir vaikais Marienburge, kiti kitose pilėse kryžėjų duona mito, rūpindamies su karda savo namus neprieteliams išveržti. Tuo tarpu Vytautas vis žemaičius ginklaudino, o kitus lietuvius, sau gera linkinčius, gaubė. D. mistras taip pat nuo visų pusių telkė karėjus ir ginklavos. Ant galo, atėjus meldžionims teutonų, prancūzų ir anglų, Vytautas perkalbėjo didįjį mistrą, stigavodamas, jog Jogaila, palikęs it vieną Lietuvą be karėjų, pagrįžo su kariauna į Lenkus ir jei kana kados, tad nugi visų gerasis esąs pragumas Lietuvą Jogailai išveržti. D. mistras paklausė Vytauto, kaipogi, pavaišinęs ties Kaunu savo svečius godos skomėj, traukė su 46 000 kareivių į Lietuvą ir ant upės Strebės išsiskaidė: pats d. mistras traukė į Trakus, bet, radęs tenai pilį su žeme sulygintą nuo Skirgailos, nusibloškė skubinai pas antrą dalį kariaunos, kurią Vytautas su kryžėjų marčelga teriodamu per Paparčių apygardas vedė Vilkijos pilėn, kurią buvo apstojusiu; atėjęs tenai, d. mistras paskubino pilį užimti, kurią Vytautui valdyti įdavė, kaipogi įgulė, esanti iš lietuvių ir gudų, pasiėmė jam tarnauti, pačius tiktai lenkus į vergus teišvarė. Netrukdami taip pat įsilaužė ir į Visevaldės pilį, kurią sudeginę 300 imtinių įgavo. Tuo tarpu attraukė tenai Padaugavio mistras antra žara. Nū visos tos trys kariaunos susinėrusios ketino traukti į Vilnių griautis. Bet atėjus žiniai, jog Olesnickis, Vilniaus urėdas, per penkis trūkius buvo nudeginęs apygardas, idant Vytautas su kariauna nė nuo kur mitalo negalėtų gauti ir Vilniaus nestengtų apstoti. Drin Vytautas turėjo liautis nuo savo kėtėjimo, kaipogi, lig į minavotas * įsilauždamas, daug buvo karėjų nustojęs, bet taip pat nenorėjo su nieku tą žygį atlikti, drin ėmė su talkėjais pradėtas ties Kaunu piles bengti, kurias kryžėjai nubengę įdavė taip pat Vytautui valdyti, į kurias jis savo įgules įdėjo. Kaipogi lietuviai būriais pas jį gaubės, norėdami jį pakelti savo kunigaikščiu.

* Rankrašty stinga žodžio (*pilis* — ?).

Tą regėdami, kryžėjai tarė, jog nū Vytautas, taip mylimas nuo savo vientaučių, galės ir vienas, šelpiamas nuo kryžėjų, į Lietuvos sostą įsismeigs, kaipogi Vytauto kariauna kas dieną didinos ir bendrai dauginos, kad tuo tarpu Skirgailos kas kartą možėjo. Drin d. mistras grįžo su kariauna į Parusnį šilo mėnesy. Lenkai dar rašo, jog ir tuo žygiu Vytautas buvęs atėjęs su kariauna pas Vilnių ir smiltyne Marijos švenčiausios (šiandien Pohulanka vadinama) ant Trakų kelio bei du atveju norėjęs įsilaužti į miestą, bet abu kartu Olesnickis, urėdas Vilniaus, su didžiu nuokryčiu būk jį atrėmęs, kursai paskelbus Skirgailai iš Juodųjų Gudų ant pagalbos Vilniui artinantis, Vytautas, neblaukdamas jo ateinant, atstojo nuo Vilniaus. Bet, grįždamas į Parusnį, pakely užėmė Naujapilį (Nowogródek) vadinamą, kurią Skirgaila neseniai panery buvo įkūręs, lygia dalia įgavo Vilkmergės pilę pašventojoj, kuriedvi išdrevėjęs su žeme sulygino. Netoli nuo tenai panoko jį Skirgaila ir į mūšą ištiko, bet Vytautas taip pergalėjo Skirgailą, jog jis visa palikinas vos beišspruko į Trakus, o Vytautas, grobiu nusluoguotas, grįžo Panemunėn į Joties salos pilį (Ritterswerder) ties Kaunu. Bet tenai dar Vytautui grįžtant, kunigaik. Aleksandras Vygandas, Kernavės pilės vyras, tikrasis brolis Jogailos, sutraukęs išblaškytuosius Skirgailos karėjus, vijo Vytautą, vildamos jam minavotą pilį išveršiąs, bet nieko tenai nenuveikęs su didžiu nuokryčiu turėjo atstoti, kursai, regis, paskui iš apmaudo, negalėdamas Vytauto nuveikti, indėvėmis nusigalavo, nuo ko Vytautas buvo įtarliojamas, kaip būt jis tyčiomis jį nubariojęs.

Paskiaus dar, kaip sakiau, Vytautas, palikęs vienas su savo žemaičiais, tą patį rudenį didžiai vėlai su didžiu vargu įsilaužė į Merkiapilį ir tenai sugautuosius lenkus ir gudus nusiuntė d. mistrui, rodydamas tuomi jo ynu tarnu esąs. Nuo tenai traukė pas Gardino pilį, kurią apstojo neveizėdamas nei į speigus, nei į dargamas bei badą, kurios įgulė pradžioj gynės su didžia narsybe, kaipogi, atėjus kry-

žėjų marčelgai Vytautą šelpti, nenorėjo dar pasiduoti, bet paskui, uždegus pilį, didesnioji dalis įgulės, lietuviai ir gudai, ryžos pasiduoti ir nenorinčius to daryti lenkus vienoj bokštoj užrakino, o patys pasidavė Vytautui; paskui, užgesius ugnį pilėj, ir lenkai pasidavė ne Vytautui, bet kryžėjų marčelgai, kursai, 15 nurentinęs sprandą, likusiuosius liepė varyti į Parusnį į vergus. Vytautas, įdėjęs tenai įgulę, pagrįžo į Parusnį. Tuo pačiu laiku Polostekės pilė (Polock) su krivičiais išpažino Vytautą savo valdymieru.

Taip stiprinantis Vytautui Lietuvoj, parūpo Lenkų karaliui Jogailai atentė, kaipogi numanė aiškiai Vytautą nepergalėsiąs. Patsai negalėjo prasišalinti nuo reikalų Lenkų ūkės, o Lietuvoj neturėjo nė vieno tarp savo tikrųjų brolių, užvis nustipus Aleksandrui Vygandui, tokio, kursai būt galėjęs protu, išminčia ir buklumu Vytautui lygintis; Lietuva buvo išsišylusi, lenkai nenorėjo savo lobiu Lietuvoj kariauti, užvis juo ilgesniai karė tęsės Lietuvoj, juo lietuviai nuo lenkų šalinos ir Jogailos neapkentė kaipo yno lyčiaus tiek nelaimų Lietuvos ūkės; regima buvo, jog ilgainiui lietuviai atsitrauks būtinai nuo lenkų ir Vytautas jų ypatingu valdymieru pasidarys, drin ryžos Jogaila nuo karės liautis ir su Vytautu taikintis. Reikėjo nū žmogaus, kursai būt tą reikalą nuveikęs; tokiu pasirodė Henrikas, vyskupas Plocko, kunigaikštis Mozūrų, tikrasis brolis Vytauto žmonos. Žinoma, jog Vytautas tuo pačiu laiku kėlė nuduomes savo dukteriai Sofijai, ištekančiai už Vasilijaus, d. Maskolių kunigaikščio, į kurią parėdką atkeliavo ir minavotasis vyskupas, kaipo artimasis gentis, su lenkų diduomene; begerdamas tenai pamėgo grakščią Rimgailę, seserį Vytauto, ir pradėjo jai zalėtas brukti, noris jau diakonu būdamas; taip, bengiant Sofijos veselę, Rimgailės ūkvaizdžius pergėrė. Nuo to kas dieną vienas pats su Vytautu regėjos; kryžėjai, nieko įtariamo nenumanydami, aiškiai tarė jį mėgų apniktą esant, kad tuo tarpu Henrikas susieidamas perkalbinėjo

Vytautą liautis nuo karės, siūlodamas vardu Jogailos ir tėvūnų lenkų Lietuvą ir Vilnių, jos buveinę, su kitomis visomis pilėmis, jei tiktai jis atstos nuo kryžėjų ir su Jogaila stipresniai susimers. Vytautas vis nairės ir teisinos, sakydamas ne dėl savo valdžios, bet dėl garbės Lietuvos kariaująs; gaila jam esą veizėti į jo gimtuvę nužemintą, drin jis norįs ją pakelti iš nužeminimo, velydamos pirmiaus nuo savo gyvybos atlikti nekaip Lietuvos tautą paniekintą regėti. Išsiskiedė nieko nenuveikusiu. Čionai Vytautas numanė, jog suspaustas Jogaila duos visa tą, ką šis geidė. Drin Vytautas, nieku pasimetęs, norėjo jau lig laiku savo kiltį iš Parusnio išdanginti. Žmoną savo, kuri ilgą laiką Kremitės pilėj Žamijoj gyveno, išlūgojo nuo d. mistro, sakydamos, jog, jai pasirodžius Lietuvoj, svietas jį dar didesniai šelps; to dėjęsis, išdangino ją į Žemaičius. Taip pat išgavo kunig. Smolensko, savo švogerį, gyvojantį kaipo vadą Marienburgo pilėj, sakydamos mistrui žygiuosiąs slapta į Lietuvą, kur jis didžiai reikalingu jam būsiąs; taip ilgainiui kitais pragumais kitus savo gentis nuo kryžėjų išgavo.

Vytautas, norėdamas dar parodyti, jog jis Jogailos nebijos ir kryžėjams įtikimu tebėra, pradžioj atenčių metų, patelkęs kamendotus Ragainės, Žamijos ir Įstrupio, paėmęs dar meldžionis, į Parusnį atėjusius, traukė į apygardą Alytaus, siaubdamas kraštą ugnia ir karda bei svietą vergdamas lig pat Lydos pilės. Tenai norėjo jam Kaributas kunig., urėdas tų kraštų, stembti, bet, pergalėtas nuo Vytauto, vos pats beišsprūdo palikinas Vytautui ginklus ir didį grobį su didžia daugybe imtinių; tuo pačiu žygiu užėmęs pilis Ovručą, Žitomirą su Padalijos kraštu, pagrįžo į Joties pilį (Ritterswerder). Lygia dalia prieš Sekmines antrą atvejį žygiavo su talka kryžėjų į antrapus Neries ir tenai pilį Medininkų užėmė ir dvi nauji pili ties Gardinu (Kartina): vieną, Naująja Kartina vadinamą, priešaky Gardino dėl tilto gyniojimo, antrą, vadinamą Metepile, pastrūnijo ir abejose kryžėjų įgulę įdėjo, o Gardino

pilėj savo įgulę laikė. Tuo tarpu, vėl tūlas kiltis iš Parusnio išdangino, beje, kunigaikščiu Ivaną ir Jurgį Belzo su daugybe kitos diduomenės, pasimetęs, jog maitinimas jų daug valija kryžėjams, kaipogi, užėmus tiek Lietuvos sričių ir pilių, buvo jam reikalingi vyresnieji, kuriuos tenai perdėti ketėjo. Vieną tiktai savo brolį Konradą Vygandą paliko Marienburge kaipo vadą dėl kliauties kryžėjams.

Tuo tarpu Jogaila, spaudžiamas nuo čekų, austrijonų, vengrų ir kryžėjų, kurie buvo jau tarp savęs Lenkų ūkę dalytis susitarę, drin kuo veikesniai jis norėjo taikintis su Vytautu, kursai tiktai vieno Vilniaus dar neturėjo savo rankoj, kaipogi kitų visų kraštų buvo jau valdymieru pasidaręs ar tokiu jau nuo žmonių vadinamas. Drin vos buvo Vytautas į Joties salą pagrįžęs, kaip Henrikas vyskupas, kunig. Mozūrų, ir klot antrą atvejį atėjęs siūlojo visa tą, ko Vytautas norėjo, kursai nebgalėjo ilgesniai benairytis, kaipogi tą gavo, ko geidė, beje, tapo d. Lietuvos kunigaikščiu.

Nū reikėjo Vytautui kryžėjų nusikratyti, bet nė toj dingsty nestokojo jis nei buklumo, nei guvumo. Kaipogi apie šv. Joną, atėjęs su stipriu pulku karėjų kaipo senas bendras į Joties salos pilį ir tenai pasitaisęs kaip reikiant, staiga pagrobęs visas pūškas ir kitus karės ginklus, liepė kryžėjus ir prekėjus vokyčius, kurie tenai gyveno, apkalti, meldžionis iš pilės išvaryti, pačią pilį išdrevėti ir sudeginti. Paskui žiebų veikumu puolė Gardinan ir tenai įdėjo didžiai stiprią įgulę, idant pili Naująjį Gardiną, arba Kartiną, ir Metepilį galėtų užimti. Noris kryžėjai, pajutę vylių Vytauto, stembės pradžioj kantriai kantresniai, bet, negalėdami pilalių ilgesniai beantturėti, pasidavė; Vytautas įėjęs ką vien rado, visa išdrevėdino, pilę sudegino, o vokyčius į vergus pavarė. Jutę artimieji kryžėjų kamendotai vijo Vytautą į Lietuvą; Vytautas, tą nujautęs, sumetė vingį, atsisuko; nutykojęs juos ankštimoj, visus išguldė, pagal skaitlių išmuštųjų sprendė, kiek buvo likusių pilėse; tą žinodamas, puolė paskui ant jų,

kurias radęs tenai mažne tuščias išdrevėjo ir su žeme sulygino vieną po kitos.

Nū Vytautas, tą nuveikęs, artinos Lietuvos buveinėn ir apsiskelbė Olesnickiui grįžtąs į Vilnių, kursai įvedė jį tenai grobiu nusluoguotą, leliojant, ratuojant ir krykštaujant svietui, bei pilis jam įdavė valdyti. Tuojau tenai atkeliavo karalius Jogaila su karaliene ir lenkų tėvūnais. Ilgą laiką kaulijusis, ant galo karalienė, pasidariusi tarpėja, sutaikino Vytautą ir Skirgailą. Vytautas su savo žmona Ona prisiekė už save ir savo palikūnius įtikimai su visais Lietuvos kraštais Jogailai tarnauti. Vienybę lietuvių su lenkais visados saugoti ir abejų tautų prietelius ir neprietelius už vienus turėti. Skirgaila pasiėmė Vytauto bendru būti ir nebsmeigtis daugesniai į Lietuvos sostą, už ką urėdę Kijevo, arba Juoduosius Gudus, su visomis apygardomis gavo; kita visa Vytautas valdyti turėjo, kaipogi Jogaila, nesakęs Vytautui, negalėjo į Vilnių, Vitebską, Merkinę ir Gardiną, arba Kartiną, pilės vyrų perdėti. Trumpai sakant, Vytautas valdys visa Lietuva, kaip buvo pirm susinėrimo su Lenkais. Visa tą ant rašto išrašė, pasirašė ir, apžymėję ūkių žymėmis, Krokuvos raštinyčioj padėjo. Olesnickis ištraukė iš Vilniaus su lenkais, o Vytautas paliko bevaldąs Lietuva. Tuo tarpu d. mistras, Klaipėdoj būdamas, pajuto vylių Vytauto, iš apmaudo liepė Konradą Vygandą, jo brolį, su kitais vadais į gelžinius įdėti ir jautriai saugoti.

§ XXXIV

Aleksandras I Vytautas d. Lietuvos kunigaikštis

Niekados Lietuva nebuvo nei didesnė, nei rimtesnė, kaip kad Vytautas ją valdė; vyras stropus ir buklus bei valdžios geislus, tuointimpos ir mažne

visados laimingai kariaująs. Tokiam vyrui su jo žmona Ona Vilniuj šv. Stanislovo bažnyčioj, kurioje pirm 6 metų Perkūną dar garbino, tenaigis vyskupas Andriejus Vasilkas karūną Lietuvos ūkės sena doba tautos su didžia iškilme antdėjo. Visa Lietuva ratavo ir krykštavo nuo džiaugsmo, regėdama Vytautą savo valdymieru, bet tūli tolimesniai regintieji lėmė Lietuvai artimas audras, kaipogi sūnus Kęstučio prakeltas sūnams Algirdo ir juo godojamas nekaip tikrieji broliai Jogailos; šis sėdįs stiprios ir narsios tautos soste, jie į ūkėsus paversti, kas galėjo stigavoti tenai ermyderių nebūsiant.

Iš lauko rodės neprieteliai Lietuvos gurstą, kaipogi, ant laimos lietuvių tautos, Padaugavy brostviai buvo sukeršę su Rygos arkivyskupu, savo valdymieru. Nuo senų laikų, kaip viršiaus regėjom, brostviai, norėdami kunigų valsčius ir piles pasavinti, visaip juos spaudė ir novijo; metuose 1366 buvo Danske susitaikinę tarp savęs, bet jog brostviai to nedarė, ant ko buvo pasiėmę, drin sukilo apent kerštai. Kaipogi tarnai arkivyskupo, susimokę su brostviais, pasimetė neturtu ir skolomis, it būt negalį ilgesniai arkivyskupui betarnauti ir jo pilių beantturėti, drin vienas pardavė brostviams, kitas jo atdavė, kurias pirma jie į vardą arkivyskupo valdė. Taip atliko arkivyskupas Rygos nuo visų savo pilių ir valsčių. D. mistras kryžėjų norėjo juos geruoju sutaikinti; to dėjęsis, buvo paženklinęs vietą ir dieną visiems susieiti. Neatkankant tenai arkivyskupui, sutarė tuos reikalus Liubeko pilės vyresnybei palikti nuspręsti, kurios arkivyskupas su pilės dūma bei Rygos kanaunykais pasilyginimą sutarė, kurį Rygos kanaunykas gabeno į Rygą jos arkivyskupui parodyti. Bekeliaujantį jį brostviai nutvėrė ir į gelžinius įdėjo bei paskuojus valsčius bei piles užėmė arkivyskupui, kursai, regėdamas doros nebsulauksiąs, nemintąs su tūlais kanaunykais išsikraustė į Liubeką. Tenai bebūdamas, pradėjo guostis gromatomis visiems viešpačiams ir karaliams krikščionų, skųsdamas brostvius Padaugavy ir Pa-

rusny kaipo nuokartas žmogaus gymės. Užvis nuo Vytauto, d. Lietuvos kunigaikščio, ir Jogailos, tais žodžiais atsakė: „Kas per žmonės yra kryžėjai, tamistos sveikata žinai gerai, jog jie nei Dievo baimės, nei svieto gėdos, nei godos, nei dorybės turi, neigi tuomi rūpinas; geidimas juos kybina, skaugė spyloja, nežinos patys kaip dingtis, it springiniai vilkai avies kaily paviršiuj skvarmą švento zokano vaidindami, širdy visų baisiausiais yra piktadėjais, neturį Dievo žodžio ir tikrosios tikybos nė mažiausio krislelio. Mudu būtumėva seniai jau tiems pergalviams paskuojį siūtį užsiautusiu, jei tiktai mudu popiežiaus įsakymu, kaipo paklusniu sūnu, nedrovėtumėmės teisingą apmaudą nugiežti. Čionai ateis laikas, kuriame nebgalės ilgesniai beužturėti mudviejų rūstybės ant kraugerių, kurie tiek nelaimų ir neteisybių lietuviams per tiek amžių darė, kurie seniai jau būt krikščionimis esą, jei nebūt kryžėjai jų noviję ir žudę; tamistos sveikata steigia tiktai, idant popiežius mudu su Vytautu, d. Lietuvos kunigaikščiu, perdėtų egzekutoriais pagrąžinti nuo brostvių Rygos bažnyčiai valsčius ir pilis". Kitoj gromatoj Mikalojus, vyskupas Kulmo, lūgodamas pagalbos minavotam arkivyskupui, stigavoja jam kryžėjų zokaną nesant nuo popiežiaus patvirtintą, skųsdamas juos kaipo neklausančius daugesniai Parusny žodžio Dievo ir nebtikinčius į Evangeliją, kaipogi jis tenai sako, jog du didžiai išmintingu brostviu kunigu, gėdėdamos daugiaus jų kunigais bevadintis, į kitą zokaną įstojo.

Idant skaitytojas pažintų, kas per žmonės buvo toj gadynėj kryžėjai, čia priplieksiu vieną gromatą dievobaimingo kartuzo zokanyko, gyvenančio Parusny, Henriko Boringerio, rašytą guodžiantis d. mistrui tais žodžiais: „Nedori užveizėtojai ir teisdariai sėdi apykaimose, gobis turtų, tiesą mynioja ir vargdienius spaudžia, kaipogi vyresnybė juos taupo, niekados jų nedrausdama. Tokius valdymierus kana kados Moizes į kartuves kabino į saulę vypsoti. Vargdieniui atima jo metinį nuopelną, kuomi

jis pačią ir vaikus galėtų kutinti. Kiekvieno vargutos kruviną prakaitą lapsėja. Godingas mistre! Kaip padorų, kaip išmintingą skelbė tamistą pirm trijų metų visame krašte, kiekvienas abydytas turi tau guostis, — tamista ketėjai visas neteisybes sudrausti. Tada velniai patys pekloj nusigando. Deja tam, kas to nenuveikė! Nū vargdieniai bedūksauja pas Dievą, jūsų avis vilkams atdavėt. Jei kana kados Aukščiausias reikalaus nuo jūsų lykaunos, arba skaitliaus, tada aš neatsiliepsiu su Jonu: „Deja man! Aš tylėjau". Visa visi žino ir regi, noris retam kuriam tas širdį tegildo; vyresnieji tą slepia. Pagonių valdymierai daug doresniais buvo nekaip nū krikščionų valdymierai. Vyresnieji paniekė dvasiškus įstatymus, noris patys kunigais vadinos. Taip pat iš ūkiškų įstatymų tyčiojas, sakydami: „Kas per Kulmo tiesa, mes patys esam tiesa". Užtarytojus, norinčius vargdienius globti, kalinyčia gorina.

Cionai kaimose yra kamisoriai, pišoriai, launykai, kurie su žinia vyresnybės per daug smarkauja. Tą sveikina launyką, kurs didesniai vargdienius žudo, kuriam dėkavodami, ponai sodina į savo stalą. Per spaviednę išpažino, jog juos suokiantys vyresnieji neteisiai spręsti. Saunorių susitaikinimų perdėtojai nekenčia, norint visų mažiausiuose daiktuose nenorint reikia skųstis. Užaugus vargdieniui javams jo dirvoj, ponas atima; reikalui radusis, jis turi brangiai brangesniai nuo jo apent mažesniu saiku pirkti, o jam savuosius pigiai pigesniai parduoti. Kas mistrui guodžias, tą į gelžinius deda ir iš jo namų būtinai tremia. Lažai, arba baudžiavos, ir rinkliavos kas metą didinas. Žiemą kryžėjai ponai superka pigiai javus, pavasarį turi juos brangesniai nuo jų atpirkti. Ir taip tatai pas juos vadinas žmonis šelpti. Kad skrynias savo primurdo piningų, tad teišsižada vyresnybės. Jei koks vyresnysis perdeda antveizą, tad nuo tos valandos jam nieko nebduoda, sakydamas: „Maitinkis nujau iš savo šaržos". Ai Dievali aukščiausias, kas tad dingas su vargdieniais!

Su motriškosiomis lėbauja. Kiekvienas daro ką tinkamas, mistras mažtuomi terūpinas. Kad kunigai bažnyčiose meldžias, brostviai karčemose sėdę zaunija. Kiekvienas nori sau vyresnybės norint tyruose, jeib tiktai nuo konvento atstu, idant savo knebinį be trukliaus brūztų. Vis dar parusnėnai posa savo senovės dievus, nieksai tuomi nerūpinas. Baudžiavinykams ir šventą dieną liepia darbus dirbti, apjakę gobumu, nori jais viešpatauti ir naudoti, bet ne mokyti jų ir atversti. Vergia jų senų dienų liuosybę. Juos vadina krikščionimis, bet neelgias su jais krikščioniškai. Jei kas miršta bevaikiu, labyba tenka ponui kryžėjui, nuo to dirvos į tyrus. Nė vieno žadėjimo neattiesia, iš prisiekos tyčiojas. Geras parėdymas nei pusę metų nepatenka, kaip brostviai ir pamina juos po kojų. Palūkūnių, pergalvių, svetmoterių visur visėte visėjo, ir už grieką niekas sau neturėjo, kaipogi patys vyresnieji tą daro. Dalidaujai nukropia mergaites, pačiuojas ir pačias pameta. Išeiga ir lepumas kas metą didinas. Pačiuodamies ir užgavėdami, velnio darbus dirba. Godingos baltos galvos slepias vyriškame apdare. Krominykai ir karčeminykai trukina retus bažnyčinykus. Kovės tankios, kaipogi arklio nei žmogaus daugesniai gailis. Ponai kryžėjai nieko neskundžia, jeib tiktai piningų gautų. Tas yra lyčium nakties lėbavimų karčemose, kurios daugyn vien gausinas, prakeiktos arendos dykdami. Suniko į kartas ne vien dvaruose, bet ir vargdienių ubladėse.

Burniuoja prieš Dievą ir tave; kunigai patys gyvena daugiaus svietiškai, ne ūkiškai. Visa pasavino vyresnybė — quod non tollet Christus tollit fiscus — kunigams patiems reiks žemę arti. Ką kunigams atėmė, tą supenėjo žalnieriais. Ką ponai paliko žmonėms, tą jiems atėmė antveizai ir launykai. Trumpai sakant, nėra nė kokios krikščioniškos žemės, kurioje Dievo įsakymais taip niekintų, kaip Parusny".

Ką Boringeris gromatoj d. mistrui rašė, tą Tauleris, jo sekretorius, aiškiai surinkime, arba kapitu-

loj, išmetinėjo kryžėjams — jų girtybę, kartas, goslybą ir prekybą tais žodžiais: „Daugioj puikioj bažnyčioj nebgarbina Dievo daugesniai, bet šunų pėdsakių tūkstantimis skaito. Bažnyčias atduoda už piningus kunigams [s]linkiams, kurie pėdsakių grūtis, ne kningas, skaito. Našlėms ir siratoms atima tėviškes ir turtus neteisingomis prisiekomis, testamentų neattiesia, ką tiktai patys turkai tedaro, ir kad vargaliai parusnėnai apie tą kalbėjo, kulius it šunis atskalūnių gano jau rodos. Parusnėnams patiems leidžia jų pagoniškus dievus posėti, jei tiktai piningų už tą gal gauti. Bažnyčias griauti, kūdikius galuoti, žmonas, mergaites žarginti kiekvienos dienos yra jų darbu". Daug dar galėčiau kryžėjų nedorybių išskaityti, bet man regis, jog ir nuo to gal spręsti skaitytojas, kas per žmonys buvo kryžėjai toj gadynėj.

Nū lietuviai ir lenkai, sukeršus kryžėjams tarp savęs, turėjo naudingą pragumą visuotinai kibti į kryžėjus ir tremti būtinai per jūrą, bet, ant nelaimos lietuvių, namų netaikos neleido to daryti.

Kaipogi vos buvo Jogaila pagrįžęs į Lenkus, kaip ir vėl sukilo Lietuvoj netaikos. Kazimieras Skirgaila skaugėjo Vytautui Lietuvos sostos, o Boleslovas Švitrigaila, visų artimasis Jogailos brolis, kuriam nustipus šis jo veldėmę turėjo veldėti, tūžo taip pat ant Vytauto. Skirgaila kliovės gudais ir savo lobiais, kuriuos buvo sukrovęs bevaldydamas Lietuvos ūkę, ir galėjo vienas pats kariauti; to dėjęsis, ryžos su ginklu Vytautui valdžią ūkės išveržti, karėjus Guduose susamdęs, bandė į Vilnių įsilaužti, bet nenuveikė. Jogaila, išgirdęs tokią notį, apent atplustėjo į Vilnių kerštų taikinti, kas ir pavyko: kaipogi pavedė jis Skirgailai be senųjų jo dalykų dar Starodubą Severijoj, Kremenecą Volynėj ir Senuosius Trakus Lietuvoj. Vytautas ant to sutiko, norėdamas visą savo galią ant Švitrigailos atsukti, kursai, apleistas nuo Skirgailos, vienas palikęs rados silpnas ir reikalaująs svetimos pagalbos, drin prasikraustė į Parusnį. Tuo pačiu laiku Skirgaila,

Vytautas ir Jogaila sutarė tarp savęs, jei kitos kokios netaikos tarp brolių sukiltų, į ginklą nekibs ir Jogaila vienas jiems teisybę atties.

Guvus Vytautas, norėdamas dar ta pačia dingsčia Jogailai karaliui įtikti ir jo broliams įsigerinti, lūgojo jo, idant jis su savo broliu Andriejum Vygandu kalinamu susitaikintų, kurį Jogaila pradžioj savo rėdos, kaipo norintį su pagalba kryžėjų į Lietuvos sostą įsismeigti, buvo užrakinęs kalinyčioj, kaip jei šis su Skirgaila buvo susitaikinęs. Karalius jo paklausė ir Andriejų Vygandą paleido, kursai, prasišalinęs nuo rėdos ir rūmų, savo valsčiuose gyveno; jo kilties yra šiandien kunig. Palubinskiais ir Trubeckiais vadinama. Taip sutaikinęs Jogaila sukeršusius brolius žiemą pargrįžo į Lenkus.

Taip besikyvojant Lietuvos kunigaikščiams tarp savęs, kryžėjai, gieždami apmaudą ant Vytauto, vienu atveju įsilaužė į pilį Suražą ir jos pilės vyrą, Vytauto žentą, nutvėrė, antru atveju žygiuodami užėmė Gardiną ir valsčius Vytauto nuteriojo bei 3000 imtinių į Parusnį išvarė. Patys, kaip sakiau, kerštaudami nespėjo lėbaujančių nepritelių drausti.

Įkūręs Vytautas pakajų į namus pradėjo rūpintis ūke. Antri metai kaip jau karės tęsės su kryžėjais, kuriomis lietuviai, užvis žemaičiai, buvo įgrobti, dar didesniai nuo Parusnio pusės ūkės lobiai iššilti. Tolimesniose urėdėse, beje: Kijevo, Severijos ir Padalijų, kurias didžiuliai broliai Jogailos valdė, maž tenorėjo Lietuvos d. kunigaikščio klausyti, dar mažesniai mantos krauti ir karėjų į talką leisti. Drin Vytautas patarė už naudingą ir reikalingą Lietuvos ūkei tokius viešpataičius nužeminti ir į jų apsiėmimus grąžinti; to dėjęsis, stiprindamos padarė sandarus su arkivyskupu Rygos ir Bariu, d. kunigaikščiu Tverės, savo posūniu, 3 dienoj rugpjūčio mėnesio.

Tarp tų atšiauriųjų urėdų, arba valdymierų, Lietuvos visų stipriausiais buvo Kaributas, Severijos urėdas, Vladimiras Kijevo ir Karijotas Padalijų, nuo kurių Vytautas reikalavo talkos ir mokesnio, kurį

kas metą į lobį d. Lietuvos kunigaikščio turėjo krauti, bet nė nuo vieno nieko negavo, visi atsakė atšiauriai, bet už visus drąsesniai Kaributas, Severijos urėdas, tais žodžiais: jis, Kaributas, kaipo sūnus Algirdo ir brolis Jogailos, nieku neskolįs Vytautui, Lietuva pati jam privalanti, drin Vytautas tedžiaugias, jei jis pakajuje jį teblaiko; jis, kaip jei ir kiti valdymierai, nieko kito kaip vieną karalių Jogailą savo viešpačiu teišpažįsta, drin Vytautas tenevilias nuo jo nei duoklės, nei talkos.

Vytautas numanė, su kuomi jis turėjo ryžtis, kaipogi, lig siuntiniams nuo tenai dar nepagrįžus, sukėlė karėjus Lietuvoj ir Žemaičiuose. Kaributas, tokį atsaką davęs, patelkė Riazanės kunigaikštį ir į Lietuvą įsigrūdo. Vytautas su savo kariauna prieš. Ties Nekudovu pile šiandien Kalugos gubernijoj paupy Tečės susirėmė abi šali; mūša buvo didžiai baisi ir kruvina, ilgas valandas varžės pergale, svietu nukreikti laukai trakšojo; ant galo gudai išguro, Vytautas su savaisiais perlaužė jų rindas ir būtinai pergalę apturėjo. Įkandin vijo jis su visa savo kariauna skriejantį neprietelių į Severiją. Kaributas nemintąs su savo žmona ir visais savo diduomiais Naugardo rimtoj pilėj užsirakino, kurioje lobiai paties Kaributo ir jo diduomenės buvo sukrauti kaipo buveinėj kana kados Severijos kunigaikščių. Pilėj buvo stipri įgulė ir storais zomatais bei pylomis aptverta; čionai ir tokią Vytautas apstojo ir ėmė laužtis, vildamos tenai didžius lobius rasiąs ir savo kulį prikrėsiąs. Drin, pažadėjęs savo karėjams leisti ją drevėti, ėmė grūstis paburmiai varu: vienkartu tūlose vietose uždegė pilį, nū tame niukiny ir nuogąsty svieto įsilaužė lietuviai į pilį. Karėjai drevėjo tenai sau gyventojų turtus, o kas buvo Karijoto kulėj ir bažnyčiose sukrautą lobį, tą Vytautas pasavino.

Nū pasidavė visa Severija Vytautui, kursai perdėjo tenai kunigaikštį Sangušką savo urėdu. Kaributo žmoną su vaikais parvedęs į Vilnių užrakino Aukštojoj pilėj, o patį geležiniuose nusiuntė Jogai-

lai į Lenkus. Čionai ilgainiui paleido ant galvojimos ir klūkimo jo uošvio kunig. Riazanės. Nū Kaributas, pamokytas klausyti, pasiėmė tarnauti Vytautui ir jo palikūnams ir gavo į Severijos vietą didžius valsčius bei pilis Braslavo, Vinicos, Kremeneco ir Sokoleco Padalijose, kurias valdydamas Severiją užmiršo. Paskiaus pastrūnijo jis tenai pilę Zbaražo ir Višnioveco, nuo kuriųdviejų jo kiltis turi kunigaikščius, Zbaraskiais ir Višnioveckiais vadinamus. Vytautas nebgalėjo tuo pačiu žygiu kitų atkakliųjų urėdų bedrausti, nes turėjo namo grįžti ir namus nuo kitų neprietelių gynioti.

Viršiaus minavojau, jog Švitrigaila, nestengdamas prieš Vytautą stembti, prasikraustęs buvo į Parusnį pas kryžėjus pagalbon juos sau telkti, kurį didysis jų mistras Konradas Jungingenas su džiaugsmu meilingai priėmęs pagalbą jam pažadėjo, jau geisdamas sau karės pradžioj sau valdžios, jau vildamos, keršaujant Lietuvos kunigaikščiams, savo talkomis Lietuvą drevėdamas pralobėsiąs ir kuomet noris nuvargusius lietuvius namkarėmis būtinai ilgainiui nuvergsiąs. Drin ginklavos iš peties bei svetimuose kraštuose karėjus samdė, kuriam taip besitiekiant į karę, vėl atkeliavo gaujos meldžionų į Parusnį iš Austrijos, Silezijos, Teutonijos, Prancūzijos, Anglijos dūšios išganymo pelnyti, kariaudami žemaičius ir lietuvius.

Nū jutę kryžėjai Vytautą Severijoj kariaujant norėjo sužygiuoti į Lietuvą lig jam nepargrįžus. Drin d. mistras, sunėręs savo kariauną su minavotais meldžionimis, traukė pavasarį visuotinai su Švitrigaila į Lietuvą. Tenai eidami nuteriojo panemunius ir tūlas piles užėmė Žemaičiuose ir Lietuvoj. Atėjus ties Marijos sala (Marienwerder), d. mistras pakėlė savo kariaunai puotą ir garsius vyčius godos skomy vaišino. Taip kryžėjams ir kitiems tenai belėbaujant, Vytautas tuo tarpu klot namo su savo kariauna, kurią pailsinęs kiek galėdamas, ant kryžėjų; d. mistras papenėjęs savuosius vedė taip pat prieš Vytautą. Ties Vilnium susirėmė

šalys aiškioj mūšoj, retai kas beatminė taip rūstas ir kruvinas, kaip ta tenai buvo, kurioje lietuviai ir žemaičiai 30 000 vokyčių pakrėtė karvietėj, ką patys kryžėjai savo raštuose pasakoja; čionai Lietuvos rašytojai nei tos puotos, nei to baisaus kryžėjų nuokryčio neminavoja, rasi tas pirmesniai galėjo nutikti. Bet tas yra žinoma, jog tą metą kryžėjai su savo ir svetima galybe antpuolė Vytautą ir Vilnių apstoję veltui per du mėnesiu tuointimpos vėtravojo, kurio negalėdami narsybe nuveikti, užsikėto ant galo vylium įgauti; to dėjęsi, įtikimą tarną Švitrigailos įleido į pilį, kursai, pasimetęs sprukliu kryžėjų, įėjo į Vilnių ir tenai gudų kunigus, vientikius Švitrigailos, perkalbėjo, idant, kryžėjams griaunantis į pilį, jie uždegtų, ką ir buvo gudų kunigai pasiėmę ir visa patiekę, bet tarp tų pačių kunigų vienas išreiškė Vytautui, kursai ir tą neprietelių kėtėjimą sugaišino, kaipogi kryžėjai, griaudamos į pilę, nerado to, ką vylės rasti. Ant galo, nestengdami įsilaužti nei spėku, nei vylium bei stokodami peno, atstojo. Vytautas tuo tarpu su savo lengvąja jočia įkandin vijo paeinančius kryžėjus ir peną jiems grobstė, kuriuos ant galo užkumpęs tarpe versmių mažne visus tenai sumurdė ir aiškiai gyrės jų pergalėtoju.

Vytautas nebgalėjo bevyti kryžėjų į Parusnį, bet reikėjo grįžti į Juoduosius Gudus likusiųjų atkakliųjų Lietuvos urėdų drausti. Visų pirma pradėjo su Valdimieru Kijevo kariauti, kuriai karei du lyčiu buvo. Praėjusiose sandarose Jogailos Vladimiras, arba Valdimieras, Kijevo buvo jam pasiėmęs Kijevą Skirgailai atduoti, ko lig šiol nėdarė; antras, kad Vytautas, išsikraustęs į Parusnį, kiūtojo vargdamas, jis, Vladimiras, kuo didesniai Jogailą drąsino, idant Vytautui Didžiosios Lietuvos Kunigaikštybės nepavestų, ir iš visos galios padėjo Jogailai karaliui Vytauto Palenkijoj ir Žalgiriuose Gardiną, Suražą ir kitas varu užimti.

Likumas Kaributo nenugandino Valdimiero, bet dar didesniai jį ginkluodino. Vytautas visų pirma

užėmė pili Ovručą ir Žitomirą ir tuojau jiedvi atdavė Skirgailai. Tad traukė prieš Vladimirą, kursai, pasilikęs laukuose, lūkuro ateinančio Vytauto; abi pusi rengės jau į mūšą, kad tuo tarpu atkako Jogailos siuntiniai, kurie tuojau abi pusi suderino. Valdimieras Algirdaitis atdavė Kijevą savo broliui Skirgailai, o pats sau gavo būtinai pilį Kopylį su apygardomis, kursai ilgainiui pastrūnijo pilį Slucko ir nuo vardo savo sūnaus Aleksandro Olelka buvo vadinamas; yra pradžia kilties Slucko kunigaikščių, didžiai garbingų Lietuvos veikaluose, užvis prieš totorius. Vytautas, perdėjęs Skirgailą Kijeve urėdu, liepė jam pili Čerkaską ir Zvenigradą užimti totoriams, kursai, pagal įsakymą Vytauto užėmęs minavoti pili, pagrįžo į Kijevą. Tenai gi pasitikęs koksai zokanykas, Foma vardu, metropolito vietoj. Užsigeidus kana kados Skirgailai medžioti į antrapus Niperio, tas Foma, užkvietęs minavotą kunigaikštį į puotą, tenai rūmuose metropolito vaišindamas, būk jam padavęs indėves. Iš tos puotos kunigaikštis Skirgaila nukakęs į antrapus Niperio pas Miloslavičius viešėti, bet tenai staiga apsirgęs; Trijų karalių dieną, subatoj, sirgdamas pagrįžęs į Kijevą, kame sekmojoj dienoj ir miręs, kurį palaidojo Pečersko klioštoriuj šalip švento Teodoro. Vytautas į jo vietą perdėjo valdymieru Kijeve savo bendrą bei tarną laimos ir nelaimos Ivaną Augmantą, kunigaikštį Alšėnų.

Tuo tarpu pats Vytautas kariavo Padalijose su Karijotu, jų urėdu, kursai, nenusiminęs likumu Kaributo ir Valdimiero, kame gaudamas Padalijose ir Valakuose susamdęs karėjus, traukė prieš Vytautą, su kuriuo susitikęs ties Braslavo pilia; nuo pirmojo antpuolio Karijoto karėjai, kaipo samdiniai, išguro nuo Vytauto žaliūkų, nurumbėjusių karėse. Pats Karijotas vos beįmuko į Kameneco pilį, kurią jis buvo kaip reikiant mitalu apveizėjęs. Vytautas, tuo tarpu užėmęs kitas pilis ir sritis, paskui bloškės ant nepergalimo Kameneco. Ant laimos dar Vytauto, o rasi dar ir jo guvumu sukeršto padalionys su

valakais pilėj ir norėjo jam pasiduoti ant varunkų, bet kad Vytautas kas kartą juos spaudė, pasidavė ant galo į jo pataiką.

Ir taip vėl jis sunėrė Padalijas su Lietuva ir gimimo lietuvius pilėse bei vietovėse vyresniaisiais perdėjo. Karijotas su savo gimine į Vilnių keliauti. Nū lenkai pradėjo skaugėti laimos Vytautui ir krūpauti, idant jie savo tiesos ant Padalijų tuo jo užkariavimu nenustotų, bet jis aiškiai jam rodė, jog jis tą kraštą ne kaip nuopelną savo naujos pergalės, bet kaip seną ir nuo karių Algirdo įgytą nuo totorių, privalantį Lietuvai valdo. Jogaila daug vargo turėjo, neužpykindamas Vytauto, lenkų tiesą antturėti. Vytautas ant galo nuleido ir tereikalavo 40 000 auksinų sau karės iždui, kurių stokojant Lenkų ūkės lobiui, Krokuvos pilės vyras Spitka iš Melštino tą sumą Vytautui užguldė. Drin Vytautas, palikdamas sau pili Vinicą ir Braslavą, atdavė kitą Padaliją su pilimis Kameneco, Smotričės, Skalos, Červonogrado Lenkų ūkei, kurias karalius išnuomojo palūkų vietoj minavotam Spitkai, lig sau mantą išrenkant.

Kad Vytautas su savo atkakliais urėdais Juoduosiuose Guduose ir Padalijose kariavo, kryžėjai tuo tarpu trimis žaromis Lietuvą nusiaubė. Su viena kariauna marčelga kryžėjų nuteriojo Lietuvą, su antra Jungingeno, d. mistro, brolis su Žamijos urėdu apygardas Varnių ir Raseinių Žemaičiuose nudegino, o su trečiąja Koborgas, kamendotas pilės Balgos, Palenkiją (Podlachia) ir apygardas Drohičino nusiaubė karda ir ugnia, kad tuo tarpu lietuviai ir žemaičiai, išleidę savo karėjus su Vytautu į Gudus, nebstengė kaip reikiant gintis nuo vokyčių, kurie, sugrieję tenai nepaseikimą grobį, nusluoguoti turtais, pargrįžo į Parusnį. Bet pargrįžęs Vytautas nuo Padalijos karių įkandin gulė į Parusnį ir tenai Įstrupio apygardose tą patį išdarė, ką buvo kryžėjai Žemaičiuose ir Lietuvoj padarę.

1396 Gudų pusėj visa buvo nutilusi, bet Švitrigaila, skaugėdamas Vytautui laimos, tuointimpos gundino

abu mistru Padaugavio ir Parusnio karėn, kurio paklaususiu, sausy mėnesy įpuolė į Lietuvą ir Žemaičius ir baisiai baisesniai tūlas apygardas nuteriojo. Vytauto karėjai Guduose tuo tarpu duonose žiemavojo, negalėjo įkandin vokyčių drausti; čionai sukėlęs skubinai tūlus pulkus, apstojo Daugavos pilį (Dinaburg), į kurią varu įsilaužęs, išdrevėjo lobį vokyčių ir baisiai baisesniai apykartas ugnia ir karda nusiaubė. Buvo Vytautas jutęs Švitrigailą iš Parusnio į Padaugavį persikėlusį, drin tarė, jog jis nuo tos pusės kariaus Lietuvą, nuo kurios ji iki šio laiko turėjo atvangą. Bet Švitrigaila ką kitą dūmojo, kaipogi regėjo, jog kryžėjai, kariaudami lietuvius trūkiais bei antpuoliais, patys save turtino, o jam nieko gero nedarė, drin susimokė su diduomene gudų Vytautą visuotinai kariauti.

Vitebsko sritį valdė tuo kartu į vardą karaliaus Lenkų Teodoras Viosna kaipo jo veldėmę, noris ji Lietuvoj buvo, bet, kaip tankiai nutinka, urėdas karaliaus Vitebske daugiaus linksminos nekaip rėda rūpinos, drin Švitrigaila, kliaudamos gudais, su tūkstante joties Padaugavio vokyčių atlindo per Polostekės girias pas Vitebską ir jo abi didžiai stipri pili apstojo; pačią vietovę tuojau užėmė ir sugavęs veblą Viosną per mūrą, arba zomatą, išsviedino. Paskiaus užėmė Oršą ir kitas pilis, tarp Daugavos ir Niperio upių esančias, be kokio vargo, kaipogi gudai jam patys pasidavė pagal sutarimą.

Jogaila susigėdo ta nočia ir savo urėdu, drin bruko Vytautui Švitrigailą sudrausti. Šis pasiėmė veikiai, ketėdamas krivičius pamokyti, kaip jie d. Lietuvos kunigaikštį turi godoti. Orša tuojau apent Vytautui pasidavė. Taip pat kunigaikščiai Drucko, kurie Švitrigailą buvo šelpę, prisiekė kryžių bučiuodami Vytautui ir jo palikūnams tarnauti, kuriems Vytautas dovenojo. Tą patį padaręs Jurgis Sviatoslavičius, kunig. Smolensko, savo kariauną su Vytauto sunėrė.

Vytautas, pastiprinęs savo kariauną tais talkėjais, traukė prieš Vitebską, kurį tuojau apstojo.

Keturias nedėlias Švitrigaila užsirakinęs tenai su kalavijonų karėjais lig paskuojo gynės su tokia narsybe ir kantrybe, kurios aprašyti negal. 30 dieną lietuviai diena nemetu pralaužė ardymus mūruose Žemosios pilės, į kurią Vytautas su savaisiais įsigrūdo. Nū visa, kas buvo Žemojoj, susikėlė į Aukštąją pilį; tenai tokiame suspaudime svieto rados badas, tuojau ir sedicija kėlės prieš Skirgailą ir Aukštąją pilį Vytautui atdavė. Ir taip Vytautas įgavo į savo nagą ne vien pilį, bet ir patį Švitrigailą, kurį apkalęs nusiuntė Jogailai į Lenkus, o Vitebske lietuvius perdėjo savo urėdais.

Žinojiman dar Vytautas, išsidanginęs iš Parusnio, buvo Glebui Sviatoslavičiui valdžią Smolensko pagrąžinęs, o Jurijui, jo broliui, pilį Raslavos apygarda įdavęs valdyti. Paskiaus Olegas, kunigaikštis Riazanės, uošvis Glebo, skaugėdamas Vytautui jo galybės, papaikino savo žentą Glebą, kursai, paklausęs savo uošvio, ne vien Vytauto neboklausė, bet dar apygardas Oršos sariojo ir senuosius ūkinykus tremdamas laukan iš jų tėviškių, o savo bendrams jas duodamas. Tą jutęs, Vytautas nuleido pas jį siuntinius jautotis, dėl ko jis taip elgias, bet Glebas, paikinamas nuo savo uošvio, žiaudžiai siuntiniams Lietuvos atsakė. Drin Vytautas grįžo vėl į Krivičius; išvijęs tenai neprietelius iš Oršos, traukė prieš Smolenską. Tą regėdamas, Glebas išsikraustė su žmona pas savo uošvį. Tuo tarpu pilė Smolensko su visa apykanta pasidavė Vytautui, kursai Jomantą ir Boreikį, žemaičius, perdėjo urėdais. Pasigailęs ilgainiui Vytautas kunig. Glebo pilalę Poloną įdavė jam valdyti su apygarda.

Besant Vytautui Smolenske, atkeliavo tenai Tochtamyšas, viešpats totorių, išvarytas nuo Timūro, garsaus pergalėtojo Azijos, su visais savo tėvūnais ir kunigais pas Vytautą pagalbos lūgoti ir meilauti, idant jį į jo rykę apent pagrąžintų. Vytautas, mandagiai jį priėmęs, pažadėjo jam pagalbą, kaipogi pats krūpavo pergalėtojo Bajazeto, idant neatsisuktų kana kuomet į Lietuvos šalis, drin ro-

dės jam iki laiku reikią pavojų neprietelių sudrausti.

Tuojau Vytautas, perskiedęs savo kariauną į dvi dali, su viena išsiuntė Lengvenį, urėdą Mstislavlio, drausti Olegą, kunig. Riazanės, paikintoją kitų kunigaikščių ir lyčių visų gudų sedicijų drausti. Su antra dalia kariaunos išleido Algirdą, kitą garsų karvaidą, per tyrus (dzikie pole) vadinamus į antrapus Dono ir Volgos upių keltis ir išsijautoti apie totorius, o galint su Dievo padėjimu juos ramdyti. Pats tuo tarpu, palikęs Smolenske, naujais zomatais tverdino pilį.

Pavyko abiedviem Lietuvos karvaidam: Simonas Lengvenis, nuėjęs į Riazanės kraštą, niekame nesutikdamas Olego, visą sritį tarp Okos ir Dono upių ugnia ir karda teriojo bei drevėjo ką užeidamas; ant galo, sugriejęs tenai neapseikimą grobį, pagrįžo namo su visa kariauna, nusluoguota turtais ir lobiais. Antras karvaida Lietuvos Algirdas, perėjęs tyrus, sustojo į abažą padonėj. Tenai jis nujautė tris chanus, arba viešpačius, totorių prieš save traukiant su didžia daugybe svieto. Algirdas susiprato per toli įėjęs į neprieteliaus kraštą, nuo kur grįžti jau nebgalėjo ir tenai ar mirti, ar pergalėti turėjo; ant to ryžęsis, Lietuvos karvaida laukė antpuolio. Totoriai savo būdu atvejų atvejais veltui puldinėjo keketomis ant lietuvių abažo. Ant galo ištiko į aiškią mūšą: abi pusi rėmės su visų didžiausia aitra ilgas valandas; čionai su didžiu vargu lietuviai perlaužė totorių rindas ir didį jų pjūtį padarė, kaipogi visi trys chanai karvietėj, neapregimuose laukuose, svietu nukrėstuose, paliko beklaksą, retas kurs tenai beišsprūdo nuo giltinės. Turtai ir karės padarga, ginklai bei žirgai, visa teko lietuviams pergalėtojams. Algirdas, leliodamas pergale, pagrįžo į Smolenską, kame rado, kaip sakiau, Vytautą zomatus pilės betverdinantį.

Tos pergalės didesniai dar nugandino Lietuvos neprietelius, o Vytautą stiprino, kursai sukėlė visus Gudų kunigaikščius į Smolenską; tarp kitų atėjo

tenai ir Vasilijus, d. kunig. Maskolių, su dovenomis Vytautą, savo uošvį, pasveikinti; susirinkus tenai kunigaikščiams į Vytauto abažą, jis sudėjo karės dūmą akivaizdoj Tochtamyšo, kursai lygiai buvo toje dūmoje. Vytautas rodė, kaip naudingu buvo daiktu visuotinai Tochtamyšą šelpti; paklausė jo kunigaikščiai ir pasiėmė lobius krauti ir karėjus į talką leisti. Paženklinęs Vytautas Kijevą vieta susinėrimo kariaunos pagrįžo į Lietuvą.

Pagrįžęs Vytautas namo liepė Tochtamyšą antturėti ūkės lobiu pagal jo luomą, kitiems jo tarnams ir kunigams išdalijo žemes, nuo kryžėjų išteriotas, išskaidęs jis būriais po visą Lietuvą: vienus apie Vilnių, kitus apie Trakus, Minską, Gardiną. Ne vien kiemuose leido jiems gyventi, bet ir pačiose pilėse bei papiliuose, Vilniuj pačiame šiandien dar tebėra gatvė, Totorių vadinama, kurioje jie gyveno; Šnipiškėse, taip vadinamame Vilniaus papily, patys totoriai tegyveno ir savo bažnyčią, arba mečetę, turėjo, kurios palaikai lig šiai dienai dar tebėra; leido jiems pagal jų bočių probočių įstatymus Dievą garbinti, bei mokesnių, be kitų kokių sunkybių gyventi, liepdamas tiktai karei kėlusis lygiai su kitais lietuviais ir žemaičiais į karę traukti savo iždu prieš ūkės neprietelius. Mažne visi tie naujukai totorių iki šiai dienai dar tebgyvena Lietuvoj minavotose vietose.

Tos pergalės Vytauto noris, kaip sakiau, namiškius neprietelius nutildė, čionai už rubežiaus kitus sukėlė, kaipogi ne vien kryžėjai požvilgojo skaugėdami, bet pats karalius Vengrų bei ciesorius Teutonų Zigmantas guodės visam pasauliui ant Vytauto, jog jis tuointimpos kariaująs ir kas dieną pergalįs lygia dalia krikščionis ir pagonis totorius, vildamos ilgainiui galėsiąs visuotinai prieš stembti; nū jis norįs dar Didįjį Naugardą padobti, kurio plačiais kraštais ir nepaseikimais turtais dar baisesniu taptų. Taip pat d. mistras kėlė visą Teutoniją ant lietuvių ir lenkų, sakydamas daug lietuvių einančių į gudų tikybą (kurią toj gadynėj už nekrikščionišką dar

turėjo), Vytautą dedantį į savo pilės gudus pagonis, bendraujantis su turkais ir totoriais, Lenkų karaliaus neklausantį, atkaliai patį geidžiantį Lietuvos karalium tapti, meilaujantį sau karūnos nuo popiežiaus; bengė tais žodžiais: „Saugok Dievali nuo to, tad visi netikėliai ir gudai glaustųsi pas jį ir kryžėjus nugaluotų".

Vytautas tuo tarpu norėjo visų pirma su kryžėjais sandaras padaryti, bet d. mistras nairės ir vangstės, sakydamas, idant Vytautas vadžius naujam pakajui duotų ir prisiektų, jog lietuviai nebatkris į pagonybą; to jis nenorėjo daryti, o Jogaila sakės d. mistrui gana turįs vadėjų iš Lietuvos, kurie galvoja tenai krikščionų tikybą, o vyskupas Vilniaus pasiėmė prisieka popiežiui paskuojus pagonis atversti ir apkrikštyti, nerūpinantis d. mistrui. Vytautas tuo tarpu stigavojo, jog žemaičiai, kurie iki šiol, gyniodami savo liuosybę, su Parusnio ir Padaugavio vokyčiais kariavo ir imstės, nugi liausis nuo karių ir vokyčių klausys. D. mistras ant to jam atsakė: „Bendrau, kam stigavoji: niekados nei jūs, nei jūsų praėjūnai negalėjo tų žmonių, apaugusių giriomis, pats tą išpažinsi, suvaldyti, kuriuos mums jau seniai popiežius ir ciesorius padovenojo su jų kraštu, idant mes juos tenai atverstumėm į krikščionų tikybą". Taip besikaulijant Vytautui su kryžėjais, Jadvyga karalienė atleido jam gromatą, sakydama, jog Jogaila, su ja pačiuodamos, Lietuvą ir Gudus užrašęs jai vainikui, drin nū ji reikalaujanti nuo savo dieveries duoklės, arba donies. Vytautas, perskaitęs tą gromatą, neišpasakytai supyko ir tuojau Lietuvoj ir Žemaičiuose sueimą sukėlė į Vilnių, kuriame tenai akivaizdoj visų tėvūnų ir siuntinių patsai perskaitė jiems tą gromatą Lenkų karalienės ir klausė jų, kuomet lietuviai ar žemaičiai lenkams duoklę mokėjo. Ant to visi atsiliepė neatmeną ir iki šiol liuosa tauta esantys, niekam donies nešylę nei šilsiantys. Regėdamas nū Vytautas patį Jogailą skaugėjant sau garbės ir laimos nebvangstės su kryžėjais sandarauti, kaipogi tą pa- 1398

tį metą švento Jurgio dieną Gardine padarė sandaras su kryžėjais, kuriose paženklino rubežių tarp Lietuvos ūkės ir kryžėjų kraštų; pagal tas sandaras Nevėžis upis rubežiu turėjo būti tarp kryžėjų krašto ir lietuvių; ir taip Vytautas pavedė būtinai kryžėjams Žemaičius, kuriuose čionai paliko sau liuosą medžioklę lig savo gyvos galvos; pasiėmė jiems Jogailą perkalbėti patvirtinti tas sandaras bei padėti pastrūnyti 3 pilis Žemaičiuose, išsižadėjo pleskavonų ir, kryžėjams kariaujant, ketėjo jiems talkinėti; bažnyčios Rymo ir ciesoriaus pasiėmė klausyti; abi pusi sau liuosą prekybą paliko, muitų neketino nedidinti, valsčionų nenovyti, nė kokio neprietėliaus per savo kraštus neleisti, kurias sandaras Vytautas švento Mykolo dieną Dubysos saloj didžiąja ūkės žyme apžymėdino akivaizdoj su didžia puota ir iškilme, lygia dalia kryžėjai nuo savo pusės tą patį tenai padarė ir raštus vieni antriems įkeitė. Pavardes liudėtojų lietuvių, kokias radau rašte, nuo Vytauto kryžėjams išduotame, išrašiau: Vladimiras, dėdė minavoto d. kunig. Aleksandro, Zigmantas, jo brolis, Jurgis Pinsko, Mykolas Zaslavlio, Aleksandras Starodubo, Ivanas Alšėnų, Ivanas Drucko kunigaikščiai, Jomantas iš Klecko, Milgaila, Ašmenos pilės vyras, arba kamendotas, Barkus iš Uiso, Vasilijus Boreikis, Čapurna, rūmų marčelga d. kunig. Vytauto, Goštautas, Krėvos kamendotas, Kimantas, Ginevilius, Trakų kamendotas, Sungaila, Kauno kamendotas, Valimantas, Pluskio sūnus, Vigaila, Vilkmergės kamendotas, Astikas, Užpalių kamendotas, Kareiva, Medininkų kamendotas, Buivydas, komendotas Kernavės, Girdiejus, Šaumanto sūnus, Gataras, sūnus Tautegindžio, Gintautas, sūnus Vilgaujo. Visi kaip liudėjai nuo Vytauto pusės patvirtina tą, ką jis kryžėjams buvo pavedęs.

Vytautas tuojau įdavė brolį savo Zigmantą kryžėjams vadui naujųjų sandarų, o kryžėjai pradėjo rėdyti Žemaičius savotiškai ir pilės savo iš naujo tenai strūnyti, kurias pirma žemaičiai buvo išgrio-

vę, kurie čionai daugiaus girdėjo savo neišžengiamose giriose kryžėjų rėdą nekaip jos klausė, kaip tuojau regėsim.

Nū taip pasistiprinęs, Vytautas ėmė ginkluotis į ketamą karę ant totorių. Daug buvo tokių, kurie jam nelinkėjo tos karės, užvis jog jau tą metą kariaudami tūli Lietuvos karvaidos apie Azovo pilį antrapus Dono upės buvo nuo totorių pergalėtais; tarp kitų pats Patrikas, brolis Vytauto, paliko tenai karvietėj. Bet to viso žygio nei tų seniai mūsų nėra dar šiandien su visu aiškiai išguldytų, kurias lietuviai antrapus Dono už Azovo pilės turėjo. Jogaila pats, ar tuo nuokryčiu nusiminęs, ar skaugėdamas Vytautui laimos, gyniojo jam prieš Timūrą, pasaulio nuogąstį, kalavijų kelti, geriaus jis linkėjo artimuosius pergalvius kryžėjus graudinti. Karalienė pati nieko labo tenai jam nelėmė, kuomi daug sušyžino lenkų diduomių, kurie norėjo į tą karę traukti. Bet Vytautas, didžiuodamos savo pradine laima, buvo neperkalbamu, kursai, sandarą padaręs su kryžėjais, buvo liuosu nuo pakalos, kurie pasiėmė jam ne vien pakajų saugoti, bet dar 500 šarvotų vyrų į talką totorių karės pažadėjo. Nū Vytautas traukė karėjus iš visos Lietuvos, lygia dalia iš Žemaičių ir Žalgirių, arba Jatviežų; atėjo dar tenai trys lenkų vojevodos su daugybe kitos diduomenės, kurie saunoriai, kaipo į kokią šventą karę, buvo išsirėdę. Lietuvos pačios kariaunoj, rašo, pačių Lietuvos kunigaikščių 50 buvusios.

Visa ta kariauna traukė iš Kijevo į tyrus. Pradžioj niekame nematė neprieteliaus; to dėjęsis, Vytautas persikėlė per upę Psolą ir Sulą be stembimo, bet juo tolesniai traukdamas pamatė pavorksly Timūrą su baisia kariauna stovintį, čionai daugiaus norintį sandarauti su lietuviais nekaip kariauti, kursai, norėdamas nusikratyti karės, atleido pas Vytautą siuntinius, kurie sakė jam: „Gaisiausias viešpatie! Klausiam mes tavęs lyčiaus tos karės; mes į tavo rubežių niekados neįžengėm". Vytautas siun-

tiniams atsakė: „Aukščiausias tiekia man valdžią visos pasaulės. Timūras turi būti mano sūnum ir tarnu ar mano vergu". Timūras ir po tokio atsako širdingai dar norėjo* ir d. Lietuvos kunig. Vytautą išpažino savo viešpačiu ir duoklę jam pasiėmė šilti, bet Vytautas nė tuomi dar nekakinos ir reikalavo, idant totoriai, mušdami savo piningus, jo veidu apžymėtų. Timūras lūgojo nuo jo trijų dienų rymoti. Buklus totorius tuo tarpu siuntinius su dovenomis Vytautui laidė, lūkurdamas atenčios pagalbos nuo savo tolimesniųjų karvaidų, arba jenerolų. Kaipogi Timūras tame daikte nenusivylė: atėjo jam pagalbon garbingas jo karvaida, Ediga vadinamas; tas, išgirdęs apie pakajų kalbant, atsakė: „Aš velijuos mirti", ir tuojau leidos į paupius Vorkslos, norėdamas pats pasiregėti su d. Lietuvos kunigaikščiu, kurį sutikęs tarė: „Narsus viešpatie, chanas mano teisingai tave pripažino savo tėvu, tu už jį esi senesnis, bet jaunesnis už mane, drin nusižemink ir būk tarnu mano ir, mantą Lietuvos mušdamas, apžymėk mano veidu". Ant to supykęs Vytautas liepė kariaunai savo per Vorkslą keltis. Tūli Vytauto karvaidos, matydami neapregimas gaujas totorių, linkėjo gandžiaus sandarauti nekaip kariauti su neprieteliais; kad ir pats Vytautas abejutiniu rodės, ir Ediga netolimu buvo nuo pakajaus, čionai atsirado daugesniai tokių tarp jaunuomenės, kurie mūšos geidė, kaipogi vojevoda Ščukovskis, lenkas, regėdamas abejojantį Vytautą, tarė jam: „Gaisiausias kunigaikšti, jei nenori pats mirti, gailėdamos savo jaunos ir grakščios žmonos, leisk bent mums mirti ar tuos netikėlių būrius išblaškyti". Tą išgirdęs, Vytautas liepė trimitus į mūšą
1399 pūsti, kuri prasidėjo 12 dienoj šilo mėnesio 1399 metuose. Lietuviai pradžioj vylės daug pagalbos turėsią savo pūškose, bet tas ginklas toj gadynėj nebuvo taip patogus kiekvienoj vietoj, kaip kad šiandien yra, kaipogi negalėjo nei veikiai pasukti,

---

* Rankrašty stinga žodžio (*sandarauti* — ?).

nei nuveizėti, nei iššauti, lig neprieteliams neantpuolant. Pirmajame susirėmime totoriai, negalėdami išturėti smarkumo lietuvių, buvo pradedą gurti, bet tuo tarpu Timūras, stiprindamas savo rindas, apsiautė nuo visų pusių lietuvius ir kuo narsesniai susirėmė; lietuviai, noris ir tokioj paskutinėj būdami, visur dar neprietelius graudino, rodydami stebuklus savo narsybės ir kantrybės. Vytautas pats, priešaky skraidydamas, vienus drąsino, kitus stiprino ir neprietelius skynė. Ant didesnės nelaimos lietuvių, suniuko jų jotis su pėsčiaisiais, kurie, nuo tranksmo žirgų nebgirdėdami nei balsų savo vyresniųjų, nei trimitų, o tuo tarpu nuo visur graudinami nuo neprietelių, išguro ant galo. Ščukovskis vojevoda pirmasis nuo karvietės paskriejo, tarp lietuvių retas kurs beliko, 74 pačių kunigaikščių paliko karvietėj beklaksą. Vytautas pats greitumu savo žirgo gyvas beišliko, nepaseikimi turtai, gėrybės ir ginklai teko pergalėtojui. Totoriai, įgavę taip garsią pergalę, vydami įkandin lietuvius, į zomatus Kijevo atsirėmė, kursai išsipirko nuo neprieteliaus duodamas 3000 svarų sidabro, o Pečioros kliοštorius ypačiai už save 300 svarų. Totoriai tuo pačiu įnirtimu nusiaubė Lietuvos sritis iki Lucko ir su neapseikimu grobiu pargrįžo namo.

Tą metą mirė Jadvyga karalienė prie kūdikio. Lietuviai didžiai jos gailėjos ir raudojo, kaipogi ji juos dideliai mylėjo ir užvis norėjo kokį tokį akylumą jiems įkurti, regėdama, jog juos visi kropia dėl to vien, jog neakylais buvo ir nuo visų kropiami. Drin, nesant dar Krokuvoj didžiųjų iškalų, Prahoj, Čekų buveinėj, kur didžioji mokslinyčia buvo, lietuviams tenai konviktą, arba collegium, minavota karalienė įkūrė. Mirus karalienei, Jogaila karalius, palikęs bevaikiu, tarės nuo rykės Lenkų atliksiąs. Drin prasišalino į Lietuvą sintėjimo lenkų laukti, kursai, jei rodytųsi jam nepatogiu, ketėjo sau Lietuvos rėdą nuo Vytauto paimti. Bet tuojau nuramdė jį lenkų diduomenė, žadėdama, lig jam gyvojant, kito karaliaus nekelti.

1400 Atentį metą Jogaila karalius vedė antrą pačią iš Vengrų, jomylistos Cilly dukterį, Kazimiero, karaliaus Lenkų, podukrą. Į kozas, arba nuduomes, atkeliavo ir Vytautas su žmona. Tenai buvo pradedą teirautis apie atnaujinimą vienybės tarp lenkų ir lietuvių, bet jog linksminantis nebuvo laiko tuomi rūpintis, drin sutarė tą reikalą Lietuvoj nubengti. Čionai kunig. Starodubo Andriejus Vygandas pasiėmė karaliui raštu, jog jis ir kiti Lietuvos kunigaikščiai, mirus Vytautui, ne kitą ką, kaip tiktai Jogailą karalių savo valdymieru išpažins. Vytautas, pagrįžęs į Lietuvą, pastrūnijo pranciškonims Kaune ir Ašmenoj bažnyčias ir kliošftorius bei turtingai apdovenojo, dėkavodamas Dievui, jog nuo totorių gyvu išliko.

1401 Atenčią žiemą atkeliavo Jogaila į Lietuvą ir tuojau sueimą užsakė į Vilnių, idant tvirtesniai lenkų vienybę su lietuviais panaujintų. Jogaila pirmiaus daugiaus buvo lenkams pažadėjęs nekaip galėjo nuveikti, drin lenkai nebkliovės juomi ir reikalavo patvirtinimo tų žadėjimų. Kas ir įvyko, kaipogi Lietuvos luomos pasiėmė ant rašto su visomis savo kunigaikštijomis, sritimis ir urėdijomis saunoriai ir liuosai su Lenkais susinenti. Vytautui mirus, turi Lietuva su visomis savo sritimis karaliui ir Lenkų rykei tekti; jei Zigmantas, sūnus Kęstučio, bus ištikimu karaliui ir Lenkų ūkei, vieną dalį kunigaikštystės Naugardo su kitais valsčiais veldėti galės. Vytauto žmona turėjo lig savo gyvos galvos dėvėti valsčius, vainikui užrašytus; bei ant to dar sutarė: karaliui mirus, nei lietuviai be lenkų sau d. kunigaikščio, nei lenkai be lietuvių sau karaliaus neskirs; ant galo abi tauti vienus sau neprietelius turės ir vieni antriems kariaujant talkinės. Kiti sako, jog buvęs artikulas: mirus Jogailai, Vytautą lenkai pasiėmė į savo karalius kelti; čionai rašytame dokumente to nėra minavojama.

Taip besandaraujant lietuviams su lenkais, Romanas Petrilovičius, viešpats Valakų, įsigrūdęs į Padalijas, ėmė terioti ir siaubti, bet Padalijų urėdas

kunig. Švitrigaila, kurį Jogaila, iš kalinyčios išleidęs, tenai buvo perdėjęs, ne vien valakus pergalėjo, bet ir patį Petrilovičių sugavo, kurį jis ne pirmiaus paleido, kaip kad jis savo kraštą į lietuvių globą atdavė ir jiems tarnauti pasiėmė.

Atentį metą čekai, nukėlę nuo savo ūkės sosto 1402
Vaclovą, niekam lietai nederantį savo karalių, atleido iškilmingą siuntinį pas Jogailą, siūlodami jam savo ūkės karūną, bet buklus Jogaila atsisakė nuo jos, kaipogi numanė, jog tuomi įsipainios į karę su Vaclovu, jų karalium, ir jo broliu Zigmantu, karalium Vengrų. Kad tuo tarpu patys čekai namkare husitų buvo didžiai suirę. Drin atsakė jis jų siuntiniams, jog jis nenori rykauti tokią tautą, kuri iš valdžios krikščioniškos ir visuomenės bažnyčios išsilaužė.

Tuo tarpu išmestas Smolensko kunigaikštis, nu- 1403
manydamas Vytautą pakriūšusį esant nuo karės totorių, užsikėto smeigtis į Smolensko kunigaikštiją; to dėjęsis, susinėręs su Olegu, kunig. Riazanės, apstojo Smolenską ir lengvai vietovę su pile užėmė, kaipogi daug gyventojų, užvis diduomenės, didžiai sau jo linkėjo. Įėjęs tenai baisiai smarkavo ant lietuvių, kurių išmušė ne vien karėjus, bet visus vyresniuosius, tarp kitų patį pilės vyrą kunig. Brianско, vos kūdikius ir žmonas gyvus beliko. Vytautas, išgirdęs tą notį, su lietuviais ir tūlais lenkų samdiniais klot ties Smolensku; ištikęs į mūšą su patrakėliais, kruvinoj ir maringoj kovėj pergalėjo Jurgį kunigaikštį ir apent pilį įgavo su visu kraštu, kurį, kaipo sritį Lietuvos ūkės, su Lietuva sunėrė. Jurgis, nuskriejęs pas ciesorių Zigmantą, jam tarnaudamas galą įgavo.

Vėl namuose sukilo keršitai. Minavojau viršiaus, jog karalius, išvadavęs nuo Spitkos Padalijas, buvo įdavęs ne vien jas valdyti Švitrigailai, bet dar pilis Strijų, Šidlovecą, Stobnicą ir Uscę, Lenkų ūkei privalančias, kurias Švitrigaila dažniaus turėjo už Lietuvos sritį, nekaip Lenkų, ir vyresniuosius tenai lietuvius gimimo, ne lenkus, perdėjo. Toksai jo

elgimos netiko lenkams, kurie supykę pakėlė sediciją ir Švitrigailą su lietuviais naujo bei įstatymą padėjo, jog nuo šiol nieksai kitas kaip tiktai vienas lenkas tegal būti Padalijos valdymieru. Švitrigaila iš apmaudo išsidangino vėl į Parusnį. Tenai tuojau su kryžėjais sandarą padarė, pasiimdamas visa tą atitiesti, ką Vytautas paskuojomis sandaromis buvo jiems pažadėjęs. Traukė tuojau į Lietuvą ir baisiai baisesniai tūlas apygardas nuteriojo.

Bet Vytautas, vis dar būdamas silpnu nuo Vorkslos nuokryčio, norėjo su kryžėjais pakajų antturėti, idant nebūtų įtarliojamu nuo jų žemaičius paikinančiu, kurie niekaip nenorėjo valdžios kryžėjų klausyti ir su jais iš paskuojo kariavo ir savo liuosybę gynė; drin, rodydamos bendru kryžėjų, susinėręs su jų kariauna, padėjo jiems žemaičius drausti, visų įtikimiausius savo bendrus, kurie gožė latakais kraują, lig įkeldami jį į ūkės sostą, neskųsdami nei savo lobių, nei pačios gyvybos, šiandien padeda jis kraugeriams juos nuvergti. Praminė jis patrakėliais nuo to, jog jie nenorėjo klausyti tos vyresnybės, kurios sau nebuvo paskyrę.

Propernykščiai, 1400, buvo atkeliavusi daugybė meldžionų į Parusnį žemaičių krikštyti ir nuvergti, tarp kitų du garsiu viešpačiu Geldrijos ir Lotaringijos, su kuriais susinėrę kryžėjai teriojo ugnia ir kardu nuo vienos pusės Žemaičius, nuo antros Vytautas su Ragainės kamendotu taip pat vertė į peleną paskuojus namus, jau kirsdami svietą, jau vergdamas, kuriuos nuveikus, d. mistras nurašė ciesoriui teutonų tais žodžiais: „Su Dievo padėjimu 12 dienų kraštą netikėlių išdrevėjom ir į peleną apvertėm, vadus išgavom ir daugybes jų imtinių prisuokėm krikštytis. Taip pat antroj pusėj to krašto Vytautas su Ragainės kamendotu lygia dalia drevėjo ir teriojo su galinga kariauna; tarp gyventojų, kuriuos išmušė, išmušė, kuriuos sugavo, mums išdavė ir stipriai jis su mumis sandaras tebsaugoja". Tokios tatai terionės ir deginimai toj gadynėj gerais darbais vadinos, kuriais svetimi viešpačiai,

iš tolimų kraštų atėję į Žemaičius, atpuskus sau su Dievo padėjimu pelnė: kaipogi paprasta buvo meldžionims, traukiant į karę prieš žemaičius ir lietuvius, visose bažnyčiose poterius kalbinti ir ubagus maldyti, kad jie su broliais brostviais skaitlių ubagų ugnia ir karda padaugintų.

Vytautas pagal sandaras padėjo kryžėjams piles parubežines panevėžiu strūnyti; vardų tų pilių negalėjau rasti. Žmona pati Vytauto iškilo į Parusnį su didžia išeiga apžadų pildyti prie šv. Kotrynos ir šv. Barboros. Kryžėjai visur ją su didžia žmonysta ir išeiga godojo ir vaišino, trumpai sakant, visa rodė ilgą pakajų pateksiant tarp Vytauto ir kryžėjų.

Bet atsiteisė, ką garsus gudrinčius kana kados pasakė: „Sunkus pakajus ilgai netvieria". Vytautas ėmė tuo tarpu slapta žemaičius paikinti; žodžio tenai vieno tereikėjo tiems, kurie buvo jau susitarę, ar mirti lig paskuojo, ar liuosais po seno gyventi, tiems, sakau, kurie kaip naujos vieros, taip ir valdžios, kuri juos į gyvolius vertė, neapvežėjo. Kaipogi 4000 vienkartu į Lietuvą per Nevėžį išsidangino, paskui tuos kiti tą patį darė jau regimai, jau slapta, palikdami ant savo namų pelenų beviešpataujančius kraugerius.

Skundžiantis ant to kryžėjams, Vytautas drąsiai atsakė: apie valsčionis čia nėra kalbai vietos. Žemlionys (bajorai) yra liuosais, gal sau danginties kur tinkami, jis jų neužturi. Giliai žiemai ir didiems speigams esant, d. mistras negalėjo su Vytautu regėtis; čionai d. mistras nuleido pas jį siuntinius, kuriuos Vytautas priėmęs mandagiai per 5 dienas šnekindamas vaišino, o tuo tarpu dviem naktim pirmiaus nekaip kryžėjų siuntinius atrėdęs buvo nuo savęs nuleido žemaičiams slapta buklius karvaidas, idant juos skubiniai ginkluotų ir sukeltų.

Ant paties mosterėjimo įbingę žemaičiai puolė į Parusnį ir tenai giežė apmaudą drevėdami ir degindami taip, kaip patys pirmiaus buvo nuo vokyčių prityrę. Ta dingsčia namie likusieji iš pamatų griovė naująsias vokyčių piles, daugybes tenai kry-

žėjų bei meldžionų iškirto, daugybes į vergus išvarė į Lietuvą, kuriuos būt lig paskuojo nugalavę, jei nebūt gailėję savo vadų, kuriuos norėdami išliuosuoti, šiems gyvybą paliko.

Vytautas, vis dar neatsigavęs nuo Vorkslos nuokryčio, nebūt dar galėjęs drąsiai stembti prieš kryžėjus ir šiuo kartu, jei būt nuo lenkų rimtos pagalbos nesivylęs. Nesang, kaip minavojau, propernykščiai Jogaila, atėjęs į Vilnių, atnaujino vienybę tarp lenkų ir lietuvių, kurioje pasiėmė vieni antrus prieš kiekvieną nepriietelių gelbėti; taigi tomis sandaromis ir rūstybe žemaičių Vytautas stiprinos. Kaipogi kryžėjai žudė nuožmiai pačius ir jų vadus, liepdami vadams per metus dirbti, gyvolius ganyti, stelingius gręsti; daugiaus nei 200 tenai kilties vaikų žuvo. Neįmanant kryžėjams kaip žemaičius nuvergti, kryžėjas Anderlau, buvusysis jų urėdas, tarė jiems surinkime, jog kitokiu pragumu jų niekaip negalės būtinai nuvergti, kaip tiktai turi vadus žemaičių, atėmę nuo tėvų mažus vaikus pas save laikytų, juos vokiškai mokytų, į savo būdą, dobą ir apsiėjimus pratintų, kurie, užmiršę savo kalbą ir nutautę nuo būdo, dobės ir apsiėjimų savo bočių probočių, taps ilgainiui vokyčiais ir bendrais kryžėjų, klausys jų ir vergaus. Patiko kryžėjams toksai jo tarimas, bet nebebuvo laiko jo nuveikti. Nesang žemaičiai, regėdami rūstą likumą savo vaikų ir būdami patys kas kartą nuo urėdų kryžėjų spaudžiami sunkesniais darbais ir baudžiavomis, įsirūpinę kibo į brūklį apmaudą giežti ant savo kraugerių. Dar d. mistras tą žemaičių sediciją smarkybe* sudrausti, liepdamas jų vadus į geležinius sukalti, bet tos gėdos vadžiai negalėjo nukentėti; drin vieni tais pačiais maneliais, kuriuose buvo apkalti, pasikorė, kiti skaromis, kuriomis buvo apdaryti, užsismaugė. Atėjusi ta žinia į Žemaičius kuo didesniai dar visą svietą užrūstino, kursai tuojau pavarytą savo kunig. Skirvalių apent parvadino ir

* Rankrašty stinga žodžio (*bandė* — ?).

galis už galį grobė ginkluotis, ketėdami ar liuosais dar gyventi, ar paskuojųjų savo namų pelenais užsirausti. Kas aprašys tą tenai meilę, vienybę, kliautį, narsybę ir drąsybę, kurią žemaičiai toj rūstoj dienoj tarp savęs rodė, regėdami tvykstelėjus spindulį liuosybės. Nieksai nešykštavo savo turtų, davė piningus kurs tiktai beturėjo, žambius, dalgius, akėčias kalo į kardas ir ragotines, palikdami dirvas girioms augti; motriškosios pačios vyrų darbus dirbo, norėdamos ūkei liuosybę įgyti; visi viens antram prisiekavo geriaus mirti nekaip svetimiems vergauti. Tuojau antpuolę pilis kryžėjų, kurias buvo Žemaičiuose pastrūniję, su žeme sulygino, kunigus ir zokanykus vokyčius vienus išujo, kitus nugalavo, bažnyčias jų sugriovė; tarės jau aiškiai liuosais paliksią, bet, ant nelaimos žemaičių, tuo pačiu laiku Vytautas įsipainiojo į karę [su] Smolensko kunigaikščiu, drin nespėjo jis kaip reikiant žemaičiams talkinėti nei jų šelpti, noris gailingumas Vytauto ir jo neapykanta kryžėjų bei jo paties nauda ragino jį stipriai žemaičius šelpti, kurie toj rūstoj dienoj, kraują latakais goždami, norėjo dar liuosais gyventi. Čionai Vytautas, negalėdamas galia jų šelpti, tačiau bent žodžiais graudino galybę kryžėjų. Kaipogi iki šiol kryžėjams vis dar iš visos Teutonijos tvino meldžionys, girdėdami nuo jų žodį „pagonys". Darin nurašė Vytautas pas visus Teutonijos kunigaikščius, rodydamas jiems, kaip kryžėjai liuosus žmonis žemaičius, savo naujuosius padonuosius, vergyba nunovijo, kurie, sako, neišturėdami vargų ir novių, įsirūpinę pas mane išsidangino, kurių mano malonė nebleidžia beatduoti kryžėjams, kurie nė kokios teisybės neužlaiko ir orumą žmogaus gymės mynioja po kojomis; darin lūgoja jis kunigaikščių, idant smarkių brostvių nešelptų, meldžionų jiems nebleistų ir ant nekaltų žmonių žemaičių susimiltų.

Taip guodžiantis Vytautui visam pasauliui, dar didesni sklyduro pačių žemaičių rūsti vaitojimai ne vien rūmuose visų krikščionų viešpačių, bet dar

paties popiežiaus ir ciesoriaus buveinėse nusigaudė. Kaipogi žemaičiai, norėdami parodyti visam pasauliui ir ateinančioms kartoms, jog neteisingai yra žudomi nuo kryžėjų, ir tuo pačiu palikti sau minavonę, jog iki paskutinės gyniojo savo liuosybę, to dėjęsi, apskelbė garbingą raštą, lotyniškai ir vokiškai šaukdamies pas visus krikščionų viešpačius ir karalius, kurį čia žodį į žodį išguldžiau kaipo ženklą tos gadynės žemaičių nelaimų.

„Klausykitės, klausykitės! Jūs, viešpačiai dvasiški ir ūkiški, susimilkit ant balso rūpesningųjų, ant vaitojimo nuvergtųjų! Mes esam liuosi ir didžios kilties, ką kryžėjai nori mums išplėšti. Jie negaubia mūsų dūšių tikram Dievui, bet dėl savęs mūsų žemę ir mūsų namus savina; mes turim rinktis, vogti, griebti ir galuotis dėl antturėjimo mūsų menkos gyvybos.

Kaip jie drįsta broliais vadintis? Kaip jie gali krikštyti? Kas kitą nori mazgoti, tas pats turi būti čystu. Tiesa, parusnėnai yra perkrikštyti, bet nieko nenumoja apie savo vierą, kaip jei kad būt nekrikštytais esą. Brostviai kryžėjai, antpuldami svetimą kraštą, parusnėnus siunčia visados priešaky nekaltų žmonių kraują lieti. Šie klauso, degina bažnyčias, siaubia smarkesniai nei turkai ir juo jie baisesniai terioja ir sarioja, juo didesniai gėris kryžėjai. Darin mes nuo krikšto lig šiol vangstėmės, nenorėdami tapti parusnėnais.

Mūsų nelaima nuo pamažo prasidėjo, ilgainiui išstembo. Visus javus, bartis bei aulius brostviai mums atėmė. Nuo gimimo mūsų liuosas kukšteras nakties darbais nusluogavo, nunovijo mūsų bernus* ir žmonis su neišgalimomis baudžiavomis, atėmė mums žvejybą ir medžioklę, užgynė prekioti visų artimuosiuose kraštuose.

Visų sopulingesniu mums yra, jog jie kas metą mūsų vaikus į vadus ima, griebia nuožmiai mūsų

* Viršuj: *algočius*.

pačias nuo mūsų, suokia mus skiestis nuo jų, dar 200 mūsų kūdikių, kaipo vadų, nekakinas.

Mes klūkiam jūsų — klausykitės! klausykitės! — kurie teisybę mylit! Mes daugiaus verkiam nei kalbam. Mūsų tėvūnus nuvergę surištus į Parusnį išvedė, tūlus su pačiomis gyvus ugny sudegino, kad jie nenorėjo vaikų savo jiems įduoti; mūsų seseris ir jauniteles dukteris varu mums išveržė tie, kurie kryžių ant krūtų dėvėjo. Jas, su širdgilingu gailesiu sakom, išžargino; tas nutiko akivaizdoj, ir mes tą galim attiesti. Kaipogi visų godingiausias mūsų žemės vyras, pavarde Kirkutis, turėjo grakščią dukterį, kurią jam nuo jos brolių kraugeriai pagrobė; tokio piktadėjimo broliai mergos negalėjo nukentėti, kurie, regėdami kryžėją žarginant savo seserį, kalaviju jį nuverpė. Didžiai turtingą ir garsų žemlionį, pavarde Visiginą, sugavę su žmona ir kūdikiais, nuvedė į Parusnį ir tenai visus užmušė. Žemlioniui Smulkiui sudegino namus ir sodą, gyventojus nugalavo, vos pats beišsprūdo nuo giltinės. Bet antrą žemlionį Sungailą nukirtę, jo kūdikius išvedė į vergus.

Klausykitės krikščionų viešpačiai! Mes nieko nelaukiam, kaip tiktai kruvinos giltinės ir jog jūs kuometu noris įpydysit jūsų ištroškusias kardas mūsų nekaltu krauju. Kryžėjai vangstos mus krikštyti, nė vienos mums bažnyčios mūsų žemėj nepastrūnijo, nė vieno kunigo neįdėjo. Tiktai godingu mūsų kunigaikščiu Vytautas su Jogaila tūlus tarp mūsų perkrikštijo. Susimilkit ant mūsų! Mes klūkiam krikšto. Bent atsiminkit, jog mes žmonys esam, ne gyvoliai, kuriuos pardavoja, dovenoja; mes esam taip pat sutvėrimu Dievo, į jo paveikslą sutverti, liuosi kaipo Dievo vaikai, liuosybę mes norim antturėti ir liuosais gyventi. Drin šaukiamės mes pas tėvą šventąjį, idant jis per vyskupus Lenkų mus į skreitą bažnyčios glemžtų, mes norim širdingai apkrikštytais būti, tiktai ne krauju".

Šiurpulys ima žmogų skaitant tokias nuodėmes, čionai kryžėjai negėdėjos atsakyti ant to rašto.

„Žemaičių tauta turi pranarų sprandą ir visados nuožmi buvo. Todrin mes vadus ėmėm, perkrikštijom; badui esant, nusiuntėm jiems javų ir gyvolių už 40 000 vengrinių auksinų. Visados su jais maloniai, bendringai bei žmoniškai elgėmės, galėjo ką tinkami zaunyti. Tuos senuosius žalčius velnalis (Vytautas) kybina, kurie, pilis ir bažnyčias sugriovę, į povyzių šv. Mikalojaus, už sykį, arba cielių, laukuos pastatę, šaudė. Jų atkaklybę zokanas stangiai draudė ir visados jiems tiesą attiesė".

Neatsakė bedieviai ant viso to, ką jiems žemaičiai išmetinėja, ir tą, ką atsakė, yni malai buvo, kaipogi šiandien raštai, nuo pačių kryžėjų rašyti, rodo tas kruvinas dienas žemaičių ir jų nuožmią vergybą; gerai, kad bent tą pasakė: tezaunija sau kaip tinkami — kaip vergę, taip ir vergsim; kaipogi niekšai ant jų nesusimilo, noris jų vaitojimai sklyduro krikščionų rūmuose. Konradas, d. mistras, įbingęs ant Vytauto, grobė ginklą ir apmaudą giežė Švitrigailą globdamas, kursai, į prekiotoją persidaręs, į Marienburgą buvo atėjęs. Noris, darydami sandaras pirm tūlų metų, jo tenai neminavojo ir paliko jo paties likumui, bet lig tiktai iš naujo kryžėjai su Vytautu sukeršo, tuojau jį, kaipo bubį, neužmiršo priešaky jam vaidinti. Dabarčiui jis vėl sandaras su kryžėjais padarė, kuriems jis pasiėmė: jei su Dievo padėjimu jis Lietuvą nukariaus, tad jis visa atties kryžėjams ir išsidanginusius žemaičius į Lietuvą jiems apent pagrąžins.

Ik netvyksčiojant kardoms, grūmės liežuviais. Markvardas Zalcbachas, kamendotas Brandenburgo pilės, akivaizdoj d. Lietuvos kunigaikštį išvadino piktadėju ir vylėju, skatindamas su penkiais kitais brostviais šešis žemlionis kapotis. Žemaičiai pasiėmė, bet kryžėjai nebdrįso. Tuo tarpu Švitrigaila su Konradu mistru su stipria kariauna siaubė jau Lietuvoj su Dievo padėjimu, kaip sako tos gadymės raštai.

Vytautas vis dar, kaip sakiau, silpnas, jau nuo Vorkslos nuokryčio neįsigavęs, jau nauja kare iš-

sišylęs, negalėjo vienas stembti prieš kryžėjus. Veltui jis guodės ciesoriui teutonų ir viešpačiui Rymo. Nemintąs nuleido siuntinius pas popiežių jiems pasiguosti, kursai, žmoniškai juos priėmęs, išklausė ir išdavė bulę, liepdamas kryžėjams pakajų laikyti. Bet kryžėjai atsakė tą raštą jo neteisingą esantį ir elgės kaip tinkami bei žemaičius vėl drausdami baisiai nuteriojo.

Vytautas nemintąs norėjo regėtis su Konradu, d. mistru, ir sandaras daryti. Jogaila dar tenai pritarė. Ant sutartos dienos atirklavo d. mistras su savo vyskupais ir vyresniaisiais į Dubysos salą laivuose Nemunu pagal, rado jau tenai Vytautą antrapus upės stovintį su savo kariauna žemaičių, totorių ir gudų, it tarsi ne sandarauti būt atėjęs. Pats Jogaila buvo ketėjęs atkilti ar plenipotentus atleisti, bet vos į savo vietą du siuntiniu teatleido be plenipotencijų, kuriuodu apreiškė d. mistrui, jog karalius tarias gana būsiant tenai ir vieno d. Lietuvos kunigaikščio.

Čionai tuomi nesuskydo sandaros. Kryžėjai reikalavo Žemaičių jiems pagrąžinimo su atkrovimu jiems žalų, pritirtų paskuojojoj jų sedicijoj. Vytautas nairės tą daryti, sakydamos negalįs jų pavesti be žinios karaliaus. D. mistras supykęs atsakė: „Tokį atsaką reikėjo mums gromatoj parašyti, mes nebūtumėm kelionės turėję". Vietoj bendringo sandaravimo viens kitus užgauliojo ir įtarliojo; tuo tarpu šiems besibarant, Vytauto žemlionys tuointimpos su kryžėjais laidare kapojos. Čionai nenorėjo dar skiestis. Vytautas skundės, jog kryžėjai taupo visų baisųjį jo nepritelių Švitrigailą, kursai būk ant jo galūnus samdęs. Ant to d. mistras atsakė jam: „Jis atėjo mumis pasikliovęs, mes norim mūsų kliautį jam attiesti ir nenorim jo leisti nuo mūsų, idant kokį kitą likumą bandytų iki nesusitaikinęs su jumis".

Būt rasi ilgesniai dar kaulijęsi, jei nebūt maskolių karė kėlusis ir stropų Vytautą sutrukinusi, kaipogi nebgalėjo ilgesniai bekyvotis, nesang ka-

ralius Jogaila, pasidaręs tarpėju, pradėjo iš naujo sandarauti Racionžo pilėj. Vytautas, Jogaila ir Konradas tenai susiėjo, lydimi nuo savo tarnų ir vyskupų. Ir tenai jau Švitrigailos nebminavojo daugesniai, kurį tol teglobė kryžėjai, kol jam jo reikėjo, o nebreikiant apleido. Atnaujino tas pačias sandaras, kurias Vytautas pirm 5 metų Dubysos saloj su kryžėjais buvo padaręs, kuriomis Vytautas pavedė apent Žemaičius kryžėjams ir pasiėmė nepaklusnių ir trakuojančių žemaičių nebšelpti, kuriuos kryžėjai ėmė vėl kariauti.

Taip nelaimingi žemaičiai paliko apent vokyčiams pavestais; tiek šimtų metų gožimas kraujo, tiek kartų užsirausimas pelenuose ir irose savo namų veltui paliko, reikėjo vergauti kruviniems neprieteliams. Dar Vytautas, gerindamos naujiems bendrams, nebileido tiems vargutoms nei javų, nei druskos, nei gelžies ir jų žemėj nebleido lietuviams beprekioti. Tuomi taip įsitaikino d. mistrui, jog amžinas pakajus rodės tarp jųdviejų patversiąs, kaipogi Vytautas daugesniai darė nekaip buvo pasiėmęs. Pavedė Žemaičius akivaizdoj Kaune ir, savo įgulę išvedęs iš pilių Žemaičių, jų įleido.

Taip darė Vytautas, bet žemaičiai ne vien žinoti, bet girdėti apie tą nenorėjo; nepavežėdami vokyčių vergybos, velijos labiaus mirti nekaip vokyčiams vergauti. Drin visų pirma atsiliepė, jog Vytautas, jų kunigaikštis, neklausęs jų pačių, negalėjo jų pavesti vokyčiams, tardami: Vytautas negal jų niekam užrašyti, nesang jis pats yra nuo mūsų d. Lietuvos kunigaikščiu pakeltu ir mes kaip tinkami šiandien vieną, rytą kitą galim sau didžiuoju kunigaikščiu pakelti. Kaipogi netrukdami susitarę vėl savo naujuosius valdymierus vienus išskandino, kitus slapta išsmaugė, išpuldamies iš girių, kuriose apent išsislapstė, nesang tose rūstose dienose traškančios girios, neišžengiamos balos bei versmės, kaip tankiai minavojau, buvo namais ir butomis toj gadynėj žemaičių. Naujasis smarkus urėdas Martynas Elfenbachas, negalėdamas atrasti

kaltųjų, liepė įtariamiems žemliönims ir tėvūnams galvas nurėsti. Nuo to visuotinis svietas pradėjo drumzti. Nuožmus Elfenbachas, norėdamas jį sudrausti, suvadino diduomenę į Friburgo pilį (šiandien, regis, Raudonasis Dvaras toj vietoj yra); tenai jis stigavojo, jog nukirstieji buvo nupelnę tokį galą, bet kad žemaičiai vokiškai nepermanė, ėmė talkėjas išguldyti jiems žemaitiškai tą, ką Elfenbachas su kitais vokyčiais jiems vokiškai sakė. Tas talkėjas, arba išguldytojas, kaip vokyčių raštai stigavoja, būk perkeitęs drausmius žodžius Elfenbacho į bjaurią kolionę, sakydamas, jog juos keta jis apkalti ir užmušti. Įbingę žemaičiai reikalavo, idant nukankintų skundėjus jų nekaltųjų mirusiųjų brolių. Elfenbachas to su visu neklausė. Išguldytojas jiems tais žodžiais atsakė: „Negoš jis krikščionų kraujo netikėliams šunims". Žemaičiai, tuomi apydyti, dar drąsesniai kalbėjo. Elfenbachas ar nuo baimės, ar nuo apmaudo liepė juos kalinyčioj užrakinti kaipo paikintojus ir atkaklius savo padonuosius. Bet nekaltybė visur randa savo užtarytojus, kaipogi vyresnysis kalinio buvo perkrikštas žemaitis, kana kados kūdikiu į Parusnį išvarytas, pasigailęs savo nekaltų vientaučių, naktį kalinyčią jiems atdarė ir parodė taką į rūmus paties kraugerio Elfenbacho, kurie, įėję į jo kambarį, begulintį lovoj nugalavo su kitais jo tarnais. Ant garso tos noties visi žemaičiai kėlęsi grobė į ginklą ir prisiekė ar liuosais dar gyventi, ar iromis savo tėvainės užsirausti. Kas aprašys tą jų namų meilę ir tą stropumą, kurį toj rūstoj dienoj žemaičiai rodė, norėdami dar liuosais po seno gyventi, kaipogi visi už kits kitą grobė ginkluotis; laimingas tas, kas dar beturėjo užslėptą kame norint ginklą, neturintysis brangiai brangesniai jį steigė, į vieną karės žirgą du tris valakus žemės davė, jei tiktai kame begalėjo gauti; ir taip viena mažne valanda visi žemaičiai ginkle bruzdėjo. Tuojau naująsias pilis Fridbergo ir Tobišai, kurias buvo kryžėjai Žemaičiuose padubysy pastrūniję, su žeme sulygino. Vie-

nus kryžėjus nugalavo, kitus išujo laukan ir viename akimojy tarės liuosais esą. Bet tuojau visa kitaip dingos, tuojau pats Vytautas, kas galėjo viltis, atėjo į talką kryžėjams žemaičių drausti, lygia dalia lenkai atleido jiems savo kariauną, su kuriais patys kryžėjai pasitiekę atgrįžo į Žemaičius ir taip visi treji susinėrę kariavo iš vieno rūstus žemaičius, kurie nė tokia galybe nenusiminė, suičiai suitesniai išgožę kraujo latakus už savo liuosybę, išguro. Ir taip ne kantrybė ir narsybė, bet nedorybė svieto išgaišino garbingą tautą ir iš tautų skaitliaus šio pasaulio išpaišė.

Vytautas, norėdamas dar pasigerinti kryžėjams, pats padėjo jiems sugriautąsias piles irose Žemaičių strūnyti ir penui, kurio vokyčiai neturėjo kur paglemžti, davė savo klėtis Kaune iki minavotas piles neįkuriant; kaipogi noris Žemaičiuose po tokių terionių vienos bebuvo girios, o jų tarpuose rūsti degėsai buvusiųjų pilių, kiemų, namų bei tyri laukai, kuriuose vieni vėjai žvylė plėnis degėsuose sukinėdami, svietas vienas iškirstas, kitas į vergus išvarytas, likusieji giriose ir versmėse išblaškyti kiūtojo, kuriuos ir tenai baisūs badai rūsta giltine gorino; čionai ir taip dar nprietelii, jų šašuolėčio nuogąstaudami, stiprinos ir tvarstės pilimis.

Paskui Vytautas norėjo dar su d. mistru pasiregėti, bet jis susingo; čionai Vytautas ir sergančiam dovenas siuntė, lygia dalia ir jo žmona, kursai dėkavodamas atrašė Vytautui tais žodžiais: „Linksminuos, jei d. Lietuvos kunigaikštis tą dūmoja, ką daro; aš jam niekados savo gyvybos neskųsiu"; ir taip rodės jau amžina bendryba tarp Vytauto ir kryžėjų pateksianti.

Žemaičiai, nebgalėdami savo liuosybę karda antturėti, norėjo dar bent šašuolėčiu jos džiaugtis, klausydami naujų savo valdymierų; to dėjęsi, išrinko visų senuosius tarp savęs ir išleido į Marienburgą, buveinę kryžėjų, pas d. mistrą lūgoti jo, jei žemaičiai nebgal liuosais begyventi pagal savo

senų dienų įstatymus, idant jis kaipo jų viešpats, teiktųsi leisti juos rėdytis pagal Kulmo vietovės įstatymus, kuriuos jie rodos nupelnę tiek kraujo goždami už savo senąją liuosybę. Bet nuožmus mistras jiems atsakė: „Žemaičiai nei už savo liuosybę, nei už savo kraują nieko negaus". Taip siuntiniai žemaičių kaip verkdami išėjo, taip verkdami ir pagrįžo.

Kas išguldys tą nuliūdimą, koksai tuo metu tenai rados, kad jau ne patys save rėdė, bet svetimi ėmė juos rėdyti. Tuojau naujieji valdymierai, idant aptvirtintų savo valdžią, strūnijo tenai pilis, o idant nuvergtų ūkėjus, antdėjo baudžiavas, arba lažus. Nū liepė žemaičiams kirsti savo šventus lieknus, kuriuose daug kartų, išeidami į karę, žmonas su kūdikiais suvedę paliko, tuos ąžuolus, amžiais nurumbėjusius, po kuriais tankiai jų bočiai probočiai ir patys meldės; reikėjo, sakau, tas ragotines, tas kardas ir bardišius, kuriomis tiek amžių neprietelius savo ūkės graudino, kalti į žambius, kirvius ir akėčias ir savo žydinčias lankas dirti ir daržus bei dirvas iš jų taisyti, kurių tuojau nebkako; ilgainiui turėjo keres svarstyti, balas ir versmes džiovinti dieną ir naktį, kruviną prakaitą braukdami, ne dėl savo labo, bet dėl svetimų kraugerių, kurių kalbos nesuprato, ir, su paskutine ryždamies, pasiguosti niekam negalėjo. Oi kaip rūstas likumas taip nelaimingo žmogaus! Kas gal tas kruvinas dienas aprašyti; mano plunksna linksta nuo gailesio ir neišgali tos gadynės vargų paties jų šašuolėčio užpiešti. Žaliūkai vyrai pakriūšo nuo darbų, jaunikaičių liemenys pakumpo nuo žambių ir dalgių svetimiems kraugeriams bevergaujant, kurie jų kalbą, būdą bei apdarą niekino ir apjuokė. Bet kas dar yra gailingesniu, žiaudūs šiauriai supūtė skaisčius veidus grakščių žemaičių mergaičių, o vasaros kaitros išdildė paskutinius spindulius jų skaistybės ir gražybės baudžiavas trivojant ar tūžmingas žiupones slaugant, kurios savo nedorybe išplėšė joms jų širdies linksmybę ir jų viežlybumą bei brangų jų

vainiką po kojų pamynė, perdarydinėdamos jas į įvairius įvairesnius viso svieto* kekšių drabužius. Rašo, jog toj gadynėj žemaičiai, laidodami savo nabaštikus, giedoję tuos žodžius: „Keliauk, vargdieni, į antrą, laimingesnį, gyvenimą, kuriame jau ne tu vokyčiams, bet tau vokyčiai vergaus"[1].

Nū Vytautas noris nusikratęs buvo kryžėjų, bet išsišylęs viršiaus minavotomis karėmis iš piningų, kurių, nujau tiekdamos į maskolių karę, didžiai stokojo; to dėjęsis, įdavė liecybas žydams, kurie noris jau nuo metų 1323 Lietuvoj, kaip viršiaus minavojau, gyveno, bet globos nuo vyresnybės neturėjo; dabar leido jiems savo sinagogas pilėse strūnyti, prekioti ir savotiškai Dievą garbinti, už ką jam žydai didžią sumą piningų sudėjo. Taip pasipelnęs, Vytautas suko visą savo galybę ant Vasilijaus, Maskolių d. kunigaikščio, kurios karės toksai lyčius buvo. Pleskavionys, užmušę lietuvių prekiotojus, jų turtus pasavino. Paskui atsišaukus gentims iš Lietuvos, pleskavionys pelno jiems negrąžino. Todrin Vytautas, norėdamas sudrausti nedorybę pleskavionų, išsakė jiems karę; kaipogi, ištraukęs tenai su rimtais pulkais, varu įsilaužė į jų pilį Koložą ir 10 000 imtinių į Lietuvą išvarė. Pleskavionys, nestengdami patys su Vytautu grumtis, telkė naugardžionis, kurie jų nepaklausė; ant galo pasidavė į užtarymą Vasilijaus, d. Maskolių kunigaikščio, kursai girdėdamas Vytautą juos kariaujant jo globoj esančius, todrin norėjo nugiežti apmaudą ant jo, todrin išleido savo vojevodas, arba karvaidas, su kariauna Lietuvos kariauti, kuriems tenai nevyko ir, nieko nepešę, turėjo apent namo grįžti. Vasilijus, įbingęs ta nekločia karės, regėdamas vienas neveiksiąs d. Lietuvos kunigaikščio Vytauto, patelkė sau Šadzibeką, chaną, arba viešpatį, totorių, su kuriuo susinėręs traukė prieš Vytautą. Susiartino abi šali ties pile Kropivna, šian-

* Viršuj: *pasaulio.*

[1] M. Stryikowski, Kron. Litew., k. VI.

dien Tulos gubernijoj esančia; abi pusi laukė tiktai mosterėjimo į mūšą, bet, nenorėdami kraujo gožti bei abejodami pergale, ėmė sandarauti, paskui taikintis, ant galo paliaubas padarė.

Tasai pakajus neilgai tepatvėrė tarp maskolių ir lietuvių; Švitrigaila savo atkaklybe jį suardė, kaipogi Vytautas, pasigailęs jo, visas kaltybes ir nuodėmes buvo užmiršęs ir pagrįžusiam iš Parusnio buvo įdavęs valdyti Starodubą, Brianską ir visą Severiją valdyti; negal žinoti, nuo kokio lyčiaus Švitrigaila pavedęs minavotas pilis Vasilijui, d. Maskolių kunigaikščiui, pats išsidangino į Maskvą pas jį gyventi, kurį Vasilijus su didžia išeiga priėmė ir pilis savo Perejaslavlį, Jurjevą, Voloką ir Rževą su puse Kolomnos apygardos atdavė jam valdyti. Vytautas, įpykęs ant Vasilijaus, jog jis trakūną pas save laikė ir Severiją pasavino, karę jam išsakė. Susitiko abi pusi paupy Ugros ir tenai mosterėjimo į mūšą belaukė, bet Vasilijus, nevildamos Vytautą nuveikti, užimtuosius kraštus ir pilis jam pagrąžino, Švitrigailą, kaipo lyčių tos karės, išdavė ir sandaras su juomi padarė. Lygia dalia taip pat pleskavionys su Vytautu suderėjo.

Įgavę kryžėjai Žemaičius, kaip viršiaus minavojau, įdėjo tenai savo vyresnybę ūkišką ir dvasišką, beje: vyskupą, pralotus ir kunigus, bei džiaugės sunėrę Padaugavį su Parusniu, ko per 200 metų negalėjo nuveikti, kaipogi tuomi ne vien pasistiprino, bet dar praplatino savo valdžią nuo upės Odros iki Finų atsiautos, vildamos ilgainiui valdymierais visos Lietuvos tapti. Todrin d. mistras Jungingenas, norėdamas garsesniu tapti ir prekybą savo kraštuose praplatinti, pačiame vidury savo rykės ėmė naują sau buveinę įtakoj Nemuno strūnyti. Jau dailidės, surinkti iš viso svieto, mūrus trivojo ir pamatus naujai pilei kėlė, o tūkstantės svieto baudžiavinykų suvarytų vieni akmenį ir plytas tąsiojo, kiti mūrus kibė. Nuo ko žemaičiai naujus vargus, naujas sunkybes turėjo kentėti ir žūti, jau medžiagą tiekdami, jau pačią pilį strūnydami.

Taip, sakau, sunkius darbus savo duona trivoti dar veltui ir svetimiems rodės žemaičiams velnių, ne žmonių, darbu, kaipogi šiandien dar yra patarlė minavojama: „Velnias sau tevergauja, ne žmogus". Žemaičiams tuojau įkyrėjo kruvina vergyba kryžėjų, kurie juos nemeilingai baudžiavomis bei rinkliavomis žudė ir novijo; sako vienas rašytojas tų laikų: „Žemaičiai turėjo vieną vyskupą, pralotus ir kunigus, kurie vilnas, pieną nuo jų rinko; jų kraują gėrė ir kūną nuo jų kaulų graužė, o tikyba krikščioniška nėmaž nerūpinos". Skaitytojas turi sau minti, jog tie kunigai nebuvo žemaičiai, bet vokyčiai*. Ir taip rodės žemaičiams vergauti svetimiems it kaip jei ne žmonimis būti. Todrin ilgainiui įsirūpinę sutarė ar mirti lig paskuojo, ar liuosais gyventi; staiga antpuolė strūnijamą pilį Nemuno įtakoj ir, jos darbinykus paleidę, vokyčius vienus išblaškė, kitus išmušė, kitus į vergus išvarė ir pamatus minavotos pilės išvertė, tuojau kitas piles, kurias kryžėjai buvo žemaičių žemėj įkūrę, su žeme sulygino ir vėl, įsitraukę į girias, ėmė tiektis į karę.

Taip berūstaujant žemaičiams, pradėjo spygsoti pagalbos spindulys. Čia dar reikia minti, jog noris Vytautas buvo pavedęs Žemaičius kryžėjams, čionai spaudžiamas nelaimomis ir vildamos kuomet noris juos apent įgauti. Nesang didžiai narsūs ir kantrūs žmonys, kariaudami per tiek šimtų metų su kryžėjais, buvo į kares įpratę, noris pagonys, bet drąsūs, narsūs ir smurti bei į pačią ugnį reikiant puolą, visi liuosi, nežiną nė kokių mokesnių, lažų, arba baudžiavų, netrivoją, tiktai vieną kartą metuose abraką duodą savo tėvūnams ir pilės vyrams, kurie jiems teisybę darė; tuo pačiu skudrūs, guvūs, pagebšnūs, greiti ir sumaną, nė kokiu didumu pavojumo nenugandinami, neprietelių suspaudime, negalėdami jų pergalėti, velijantys sau galą bedarą nekaip neprieteliui pasiduodą, kad tuo

* Viršuj: *kryžėjai.*

tarpu kiti Vytauto padonieji lietuviai ir gudai, kaip veikiai krikščionys, taip ir vergai, baudžiavomis, mokesniais nunovyti, o tuo pačiu slinki, nuliozgę ir sustipę, karėj trapūs ir bugštūs. Trumpai sakant, žemaičiai buvo visų gerieji Lietuvos nuo amžių karėjai; Vytautas tarė: jei mokės kryžėjai jiems pasigerinti, visų narsiuosius sau karėjus turės, kurie ilgainiui galėję būt pavojais tapti patiems lietuviams ir lenkams, ant kurių galėję būt už tą vien, kad juos vokyčiams apleido ir už niekus paskaitė, apmaudą giežti; todrin nenorėjo jų Vytautas būtinai užmiršti, kaipogi ir tą metą esant dideliam badui Žemaičiuose, kuriuose nuo praėjusių ka[rių] vieni degėsai ir rūsti tyrai bebuvo, o likęs svietas giriose važojos, žievėmis ir maitomis misdamas; šiandien dar neišžengiamose giriose ežios dirvų, roninėmis eglėmis ir pušimis apaugusios, šulinės, akmenimis grįstos, degėsai pamatų, per sieksnį žemėj randami, yra palaikai tų rūstų dienų. Bet ir taip rūstoj dienoj graudino savo neprietelius, velydamies liuosais mirti nekaip jiems vergauti. Čionai pats Vytautas negalėjo jų šelpti, sandarų nelaužydamas; to dėjęsis, perkalbėjo Jogailą, kursai tą patį metą buvo 30 laivų, javais nusluoguotų, Ysla pagal per jūrą norėjo žemaičiams į Palangą nusiųsti, kuriuos kryžėjai beirkluojančius Ysla nugriebė. It tuo pačiu laiku vokyčiai užmušė Lietuvos prekiotojus Tilžėj ir jų prekius išdrevėję pasavino. Vytautas reikalavo teisybės, vokyčiai nairės ją attiesti. Ta notis paleido Vytautui rankas, kursai, nudraudus gudus, atvangią pakalą turėdamas, tykojo tiktai lyčiaus karei. Nū, negaudamas nuo kryžėjų veikios teisybės, apsireiškė jų neprieteliu. Tuojau apnikęs pasalu kryžėjus, medžiojančius Žemaičių parubežy, vienus išmušė, kitus nutvėrė ir įkandin išsiuntė Rambuotį, Lietuvos marčelgą, su kariauna trakuojantiems žemaičiams į talką paskuojų vokyčių uiti laukan. Kryžėjai nebuvo dar Parusny apie tą žinios gavę, kaip jau nė vieno jų nebebuvo Žemaičiuose.

Tam nutikus, suskato abi pusi kuo veikiausiai ginkluotis. Vytautas Lietuvoj, Guduose ir Žemaičiuose, Jogaila Lenkuose paskelbė karę prieš kryžėjus. Vytautas stiprindamos patelkė dar totorius. Kryžėjai nuo savo pusės nuo visur meldžionis telkė ir valinykus brostvius, beje, tuos, kurie negyveno Parusny, rankiojo; norėdami dar save pastiprinti, sandarą vienybės su viešpačiu Pamarių padarė ir taip pasitiekę traukė į Dobrynės kraštą, kuriame iškirtę ne vien augusiuosius, bet senus ir kūdikius ir [į] pilį Bydgoščių vylium įėję, visame krašte akmenį ir vandenį beliko.

Jogaila, karalius Lenkų, sukėlęs savo kariauną, traukė prieš kryžėjus smarkaujančius, kuriuos antpuolęs abaže ties Bydgoščium iškirto ir vylėjus sugavo. Tuo tarpu d. Lietuvos kunig. Vytautas liepė savo broliui Zigmantui su rimtais pulkais lietuvių traukti į Parusnį, kursai, nuteriojęs plačiai platesniai apygardas pilės Saldavos, pačią pilį su žeme sulygino. Kryžėjai, geisdami atmonyti, įlindę per girias į Lietuvą, Volkovyską sudegino. Vytautas, noris netoli pasitiko, čionai negalėjo, neturėdamas arti rimtos joties, grįžtančių kryžėjų vyti. Tokia buvo pradžia baisios ateinčios karės.

Vytautas ir Jogaila pasiregėjusiu liepė abudu savo ūkėse duonas krauti, tiltus, kelius taisyti bei ginkluotis ir karėjus visur kelti.

Kryžėjai, idant dar didesniai pasistiprintų, Zigmantui, karaliui Vengrų ir ciesoriui Teutonų, 40 000 raudonųjų įbruko ir pažadėjo, jog, iki karei pasibengiant, muš piningus, arba mantą, savo žemėj su Zigmanto povyziu, kursai už tokią jų geradėjystą sandaras padarė ir pasiėmė ne vien iš visos galios juos šelpti ir atimti tuos kraštus, kuriuos žemaičiai kryžėjams buvo atėmę, bet dar žadėjo praplatinti jų rubežių ir nė kokio sandaro nė su kuomi be jų žinios nedaryti.

D. Lietuvos kunigaikštis išleidęs buvo savo siuntinius pas Vaclovą, Čekų karalių, meilaudamas pagalbos, bet jis jo siuntinių, kaipo pagonių, neiš-

klausė, kaipogi norėjo Vaclovas apent Žemaičius kryžėjams sugrąžinti, kuriems dar iš savo lobių skolino kiek reikiant mantos. Užgynė dar čekams lietuvių ir lenkų kariaunoj algauti, vienok daugybės jų Vytauto kariaunoj algavo jau dėl garbės, jau dėl mantos.

To dar negana buvo, d. Lietuvos kunig. Vytautas, norėdamas Zigmantą sau pagaubti, nukeliavo patsai su Rambuočiu, Goštautu ir Radvila, Lietuvos ir Žemaičių pirmaisiais tėvūnais, į Budą, Vengrų buveinę, kurį Zigmantas priėmęs su iškilme atsakė, jog sandarų, su kryžėjais padarytų, nelaužys, bet senąsias sandaras tarp lietuvių ir vengrų pasiima užlaikyti. Norėdamas dar Zigmantas Vytautui pasigerinti vaišino jį ir linkėjo jam, idant jis pats į Lietuvos karalius išsikeltų ir Mintauto karūna savo galvą apvožtų, ant ko Vytautas tuo kartu abejotinu rodės, bet paskiaus didžiai geidė, kaip tuojau regėsim.

Kryžėjai ant galo savo krašTuose liepė visiems ginklą pakeliantiems į karę rengtis. Daugybes nesuskaitomas susamdė Teutonijoj. Vaclovas, karalius Čekų, nebįmanydamas kaip bedrąsinti kryžėjų, padovenojo jiems vieną dalį Lietuvos, tardamas, jog jam privalavusios kana kados Sūdaujos girios, taip vadinamos Lietuvoj (bent žinojama, kaip tenai jis tą savo privalavimą teisino).

Taip d. mistras kryžėjų pasistiprinęs ne tiktai vylės Žemaičius atgauti, bet dar tolesniai rubežių savo perkelti. Palikęs du komtūriu, arba jenerolu, Pamary, traukė pats su visa savo kariauna prieš lietuvius, kurie, į Parusnį įėję, ant Saldavos irų lapinėse gulėjo. Atėję į tenai ir vengrų bei ciesoriaus lietuviams ir lenkams karę išsakė, kurie, idant parodytų siuntiniams, jog to nekrūpauja, jų akivaizdoj Gilgenburgo pilį su žeme sulygino.

Noris jau artinos kryžėjai Lietuvon ir Lenkuos, čionai d. mistras Jungingenas nenorėjo į aiškią dar mūšą ištikti, bet kiti vyresnieji kryžėjų šir- 1410
dingai geidė grumtis. Susirėmė abi šali plynuose

Tanenbergo 15 dienoj liepos mėnesio. Kryžėjų kariauna iš įvairių Teutonijos kraštų buvo sutelkta, daugiaus nei 100 000 plienu ir variu aplietų vyrų turinti, kurią pats d. mistras Jungingenas rykavo. Lietuvių ir žemaičių su jų talkėjais gudais, totoriais ir lenkais tiek pat, o rasi ir daugesniai buvo. Vytautas rykavo lietuvius ir žemaičius bei kitus talkėjus, o Zidranas Maskovskis lenkus, kursai vienok visados Vytauto turėjo klausyti. Rašo, jog Jogaila, išvydęs neapregimuose laukuose vienus paparčius kryžėjų blizgant, taip būk taręs, papartį paėmęs, savo rinktiniams žaliūkams: „Visagalis, būk man liudėtoju, jog aš prisuoktas pakėliau kalavijų ant krikščionų, idant ginčiau nuo kraugerių galžudžių mano tautą ir jiems už jos abydas ir neteisybes atmonyčiau. Būk man liudėju, jog daug kartų daviau mano ranką ant pakajaus, bet tie didžiuliai galžudžiai jos neėmė, kuo piktesniai tyčiojos iš dorybės, o teisybę po kojų mynė. Todrin atduodu tau, Viešpatie, tą patį papartį į tavo globą, ir tas kraujas, kursai čia šlekės, tekrinta ant jų pačių galvos". Tą sakančiam karaliui ašaros pradėjo rietėti. Lenkai, regėdami karalių savo ašarojant, visi pradėjo raudoti. Vytautas tuo tarpu rėdė į mūšą karėjus ir įsakydavo, kuriems kame kariauti, skraidydamas nuo vieno sparno lig antro daugiaus nei per mylią ištęsta siena. Taip besirengiant jiedviem, siuntiniai kryžėjų atgabeno du kalaviju: vieną kruviną, antrą čystą į abažą Vytautui ir, duodami Jogailai, sakė: „Skirk, karaliau, katrą noris, o su juomi karę ar pakajų; mes juodu tau atsiunčiam, rasi stokojata su Vytautu ginklo, rasi dar neturita rūmės grumtis; mes praplatinsim kaip judviem tinkant". Karalius, noris neguvus užgaulėse, čionai atsakė jiems: „Abu imsiu kaipo vadžiu atenčios pergalės, mindamas senų dienų dobą, jog padobtas atduoda kalavijų savo pergalėtojui, o kovę Aukščiausias rėdys". Kiti rašo, būk sakęs: „Labai gerai: neprietelius duoda mums peilį, kuriuomi mes jį paskerstumėm". Paėjus siuntiniams kryžėjų, ka-

ralius rūpesningas ėmė klaupęs ties altorium šėtre širdingai melstis; tuo tarpu drąsus ir stropus Vytautas eina pas jį ir sako: „Brolau, diena yra karės, ne maldos!" Kad Jogaila nieko jam neatsakė, Vytautas skuba į priešakį savo dešinojo sparno. Ilgėjos lenkų pulkai, laukdami savo karaliaus, idant mosterėtų į mūšą. Kad tuo tarpu išpuldamies nuo abiedviejų pusių po kelis šimtus, kartais po kelias tūkstantes skardės akivaizdoj kariaunų, vaidindami rūstą dieną. Paskiaus pasirodęs Jogaila liepė į mūšą trimitus pūsti, ant kurių balso susirėmė šali it mūru; ilgas valandas grūmės lygia laima ir narsumu, ilgainiui dešinasis sparnas Vytauto, kuriame gudai ir totoriai stovėjo, pirma šlysti, remiami paskui juo narsesniai nuo kryžėjų gurti pradėjo; noris drąsindami juos lietuviai, užvis trakiškių pulkai tarp visų didesniai toj garbingoj mūšoj atsiženklino ir it mūras nepakrutinamas trakšojo vidury rindų plienu ir variu aplietų kryžėjų; čionai ir taip stipraudami nebgalėjo apstabyti skriejančiųjų nei patys nuilsę bestengė atremti. Kryžėjai, perlaužę dešinį sparną lietuvių, tarės jau pergalėtojais tapę. Kad tuo tarpu Vytautas atpuolęs į tą sparną. Nujau susirėmė visa siena galįs už galį, juo narsieji vyrai, juo smurtesniai grūmės, kardomis tvoras tvėrė, ragotinėmis rindas ramstė. Baisiai narsiai vokyčiai griovės viduriu, norėdami papartį karaliaus išveržti, kurį Vytautas pastiprinęs puolė į šėtrą pas patį karalių, kursai nieko neatsakančiam karaliui būk taręs išeidamas iš lapinės: „Sudievu, brolau, einu mirti priešaky mano narsiųjų lietuvių!" Ant galo pasirodė ir karalius noris nuo atsto; pamatę jį, lenkai drąsesniai ėmė neprietelius remti; tuo tarpu Vytautas savo narsybe ir buklumu apsiautė nuo visų pusių kryžėjus. Kas nū aprašys tą kraujų šlekesį ir tą aitrą, su kokia tenai grūmės, vyrai it ąžuolai klėbiais rumalojos; jau buvo viensai pulkas kryžėjų it perlaužiąs lietuvių sieną ir vienas kryžėjų brostvis, vadinamas Dipoldas, stačiai skriejo ant paties karaliaus, gorindamas jį

giltine. Tuo tarpu Olesnickis, karaliaus paišorius, norėdamas jį gelbėti, pagrobęs ragotinės kotą taip stipriai užsiautė kryžėjui, jog jis nuo žirgo kėžterėjo, kurį prišokę kiti karaliaus tarnai nukavo. Jau šūsnys svieto ir žirgų suverstos niūksojo, laukai kardomis, ragotinėmis ir skiedomis nukreikti takšojo, čia žirgai sugrūsti kežojo, vienok likusieji dar su visų didžiausia aitra pergale tebsivaržė. Tuo tarpu Vytautas, paskubėjęs atvesti šešis pulkus lenkų, atrėmė kryžėjus, o totoriai ir gudai, kurie buvo pasitraukę, nū vėl atsisukę kibo kuo narsesniai į kryžėjus, kurie, remiami nuo visų pusių narsiai narsesniai, išguro ant galo; nū rados yna pjūtis: lietuviai rumalojo kryžėjus it liūtus. 600 brostvių pačių, d. mistras Jungingenas ir 50 000 (tūkstančių) kryžėjų ir meldžionų paliko tą dieną karvietėj beklaksančių, 51 vėliava, visas abažas, gėrybės ir turtas visos Teutonijos kliuvo į ranką pergalėtojams lietuviams ir lenkams, kurie ta garbinga mūša sutrupino būtinai galybę kryžėjų. Vytautas, suraišiodinęs imtinius su tais pačiais saitais ir gelžiniais, kuriuos kryžėjai buvo patiekę lietuviams, vienus tarp jų į Lietuvą, kitus į Lenkus išvarė, o kamendotu, arba jenerolu, Markvardą Zalcbachą ir Henrichą Zumbergą, kurie buvo neteisingai jo motiną išvainojusiu, liepė ten pat nukirsti. Paskui piles nugandintas kitą po kitos užėmė, o kurios dar drįso stembti prieš Vytauto galybę, su žeme paliko sulygintos[1].

Toj mūšoj suiro didybė kryžėjų, į kurią niekados jau daugesniai neįsigavo. Ta garsi zokano ūkis, piktadėjų narsumu įkurta, kruvina vergyba perkrikštų antturima, nedorybe ir negėda platinama, viešpačių žymėmis papuošta, pakrito toj garbingoj dienoj nuo kardos lietuvių ir lenkų, kuri, kaip nespurduldama, daugesniai nebatsitiesė.

Žinia tos pergalės, pasklydusi Parusny, didžiai pradžiugino senuosius gyventojus lietuvius, kurie

---

[1] K o t z e b u e, Preus. aelt. Gesch., T. III, S. 5.

atsiminę senovės savo liuosybę ir savo tautos būdą. Kaiminai tuojau numetė savo rudus kyriejus ir mažus brylius ir kogeln*, kaipo apdarą, nuo vokyčių kana kados jiems antmestą, ir persidarė sena doba. Pilys Elbingas, Danskas, Torunė vienos pasidavė, kitos siuntinius išleido raktus Jogailai boginti ir jam tarnauti pasiimti, kurioms jis ne vien senąsias jų liecybas patvirtino, bet daug dar naujų dovenojo ir pažadėjo be muito prekioti leisti. Taip pat vyskupai Kujavų, Chelmo, arba Kulmo, ir Žamijos, arba Karaliaučiaus, pasiėmė jo klausyti. Kame tiktai bepasitiko kryžėjai, iš visur juos patys gyventojai varė laukan ir Jogailą, jau Vytautą savo valdymierais išpažino. Trumpai sakant, Jogaila užimti visą Parusnį taip buvo pasikliovęs, jog, abaže dar bebūdamas, jau daug pilių tenai buvo išdovenojęs savo karvaidoms, bet jo laima it su visu tenai persikeitė.

Kad Jogaila su Vytautu turtus ir gėrybes kryžėjų karvietėj savo karėjams dalijo ir naujus padonuosius, norinčius jiedviem tarnauti, godojo ir gerino linksmindamos ir oliaudamos, it būt paskujus kryžėjus nukavusiu. Tad ta dingsčia kamendotas pilės Šveco Plauenas su 5000 likusiųjų kryžėjų Marienburgo pilėj užsirakino, ketėdami iki paskuojo gintis. Noris karalius, sekamąją dieną po mūšos atėjęs su Vytautu, apstojo minavotą pilį, bet pasivėlavo, kaipogi minavotas kamendotas Plauenas buvo paskubėjęs duonos ir ginklo savo įgulei kiek reikiant įsteigti, siuntinius pas ciesorių Teutonų ir kitus kunigaikščius išleisti, tiltą Nogato perkirsti. Noris lenkai ėmė didžiai narsiai vėtravoti minavotą pilį, su pūškomis ir taranais jos mūrus griauti, bet zomatai ir karyčios buvo taip didžiai storos, jog nieko negalėjo padaryti. Tuo tarpu Vytautas su savo talkėjais apygardas siaubė ir teriojo. Negalėdami lenkai varu įsilaužti, ke-

---

* Vokiškas žodis, plg. *Kogel* „kalno viršūnė"; čia: *smailėjanti kepurė?*

tėjo badu marinti, bet įgulė tankiais savo išpuoliais gaišino apgulinčiuosius, užvis jog jie išleido per savo abažą seną zokanyką kryžėjų iš pilės it būt nebgalintį sunkumo vargų ir bado pilėj išturėti, kursai, slapta su savim išgabenęs didžius piningus, samdė naujus karėjus ir įsakė kitų pilių įgulėms, idant iki paskuojo lenkams ir lietuviams nepasiduotų, noris ir minavotoj pilėj didžiai trumpai bebuvo patiems kryžėjams, kurie paskutinius grūdus apvalius išsutinę valgė.

Tuo tarpu padaugavionų mistras Vitingofas, norėdamas Vytautą su lietuviais ir žemaičiais attraukti iš Parusnio, teriojo ir siaubė, visa į peleną versdamas, Žemaičiuose; ilgainiui pavyko jam su 500 joties persigrūsti pajūriais į Parusnį, kur norėjo eiti Marienburgą išliuosuoti. Tą išgirdęs, Jogaila išleido Vytautą prieš su tūlais pulkais. Pasalus vokytis, krūpaudamas remtis prieš Vytautą, norėjo pasiregėti su juomi, nuo kurio iškaulijo liuosą kelią į Marienburgo pilį, pasimetęs perkalbėti kamendotą Plaueną ant pasidavimo ir žadėdamas Vytautui Žemaičius pagrąžinti ir Lietuvą padidinti. Bet kiti sako, rasi teisingesniai, jog Vytautas pats, numanydamas, jog, būtinai išgaišinus kryžėjų zokaną, jis pats paliks Jogailos ir lenkų vergu, užvis regėdamas, jog lenkai savinas Lietuva, drin nenorėjo būtinai kryžėjų naikinti. Kaipogi, įvedęs į karaliaus šėtrą minavotą mistrą, perkalbėjo karalių, idant leistų jį į apgultą pilį su 500 joties perkalbėti minavotą Plaueną ant pakajaus. Bet tenai Vitingofas, susimokęs su minavotu kamendotu kaip tolesniai beginti, išėjo iš Marienburgo pilies, sakydamos: niekaip negalėjo jo atkaklybės ir tamprybės pakrutinti. Tuojau ir Vytautas ėmė guostis karaliui, sakydamas, jog ligos jo kariaunoj pradėjusios plėstis, jog jis nebgalįs jam bepadėti vėtravoti Marienburgo pilės, bet turįs eiti Lietuvos gynioti, kurią padaugavionys antrą atvejį antpuolę teriojo ir imtinius išvarę svetimiems pardavojo; drin palikinas Jogailą ties buveine kryžėjų pats traukė su

kariauna savo į Lietuvą. Kiti dar sako Vytautą nestačiusį pačių savo žaliūkų pulkų į minavotą Tanenbergo mūšą, bet atstu atsargai paliktus laikęs, vildamos, prityręs nuokrytį ties Tanenbergu, dar galėsiąs Lietuvoj stipruoti.

Ant galo susirinkę abeji į Torunę sandaras padarė, kuriomis pasiėmė imtinius katrie katriems be piningų paleisti, lenkai ir lietuviai pagrąžinti kryžėjams visus užimtuosius kraštus, vienok Žemaičius valdys Vytautas ir Jogaila iki gyvojančiu, jiedviem mirus, teks apent kryžėjams, Dobrynės žemė paliks lenkams, kraštą, kurį Mozūrų kunigaikštis buvo kryžėjams jų atdavęs, sugrąžins jam be piningų, visus sprukliius katrie katriems išduos ir 100 000 kapų grašių kryžėjai Jogailai už karės iždus užmokės. Lenkai grumzdė ant tokio sandaro, sakydami tiek kraujo pagožę ir nieko nepešę; tame daikte visų didžiausiu kaltinyku Vytautą įtarliojo, jog jis neleido ir palaikus vokyčių iš tų kraštų grandyti.

Jogaila po tų sandarų įėjo su visomis gėrybėmis, kurias buvo pagriejęs Parusny, leliodamas kaipo pergalėtojas į Krokuvą, savo buveinę. Tenai dar, besilinksmindamas pergale, pergėrė nuduomes savo podukros, kunigaikštaitės Mozūrų, ištekančios už Austrijos kunigaikščio. Tarp kitų siuntinių svetimų viešpačių, kurie tenai linksminos, pasitiko Teutonų ciesoriaus siuntinys, kuriam įsakyta buvo slapta kaip įmanant Lietuvą nuo Lenkų atskiesti, kursai ta pačia dingsčia gerindamos išsižadėjo raštu Haličo kraštų ir Padalijų dalies, kurios galėjo pretendavoti nuo Kolomano laikų, ir taip, pasimetęs bendru, širdy pragarą lenkams ir lietuviams tiekė. Raštai dar tebėra sandarų tarp lietuvių ir ciesoriaus nuo paties Vytauto ir jo dumčių Manvydo, Nemiros ir Mikalojaus, vyskupo Vilniaus, patvirtinti. Drin jog lenkai neteisingai elgės su lietuviais, kuriuos norėjo savo padonaisiais padaryti ir neturėjo jų už tautą, sau lygią, bet norėjo ją savotiškai rėdyti. Vytautą patį savo karšinčium

vadino, kuriam mirus, lenkai visą Lietuvą norėjo pasavinti ir visa, kas buvo lietuviška, jų kalbą, būdą, rėdą niekino ir peikė, savo į vietą brukdami, noris lietuviai tuo kartu už pačius lenkus daug garsesniais ir galingesniais buvo.

Vytautas, nebūdamas pakviestu į viršiaus minavotas sandaras ir nė kokios jų naudos neregėdamas sau, tūžo, jog jį taip paneikė, drin, gieždamas apmaudą, tą patį metą traukė su stipriais pulkais į Parusnį ir tenai siaubė karda ir ugnia visomis pusėmis. D. mistras išsiuntė stiprią kariauną prieš Vytautą, kursai, ištikęs į aiškią mūšą, pergalėjo kryžėjus, kurių 6000 joties paliko karvietėj beklaksančios. Vytautas paskui, nusiaubęs baisiai baisesniai tūlas sritis Parusny, su didžiu grobiu namo pagrįžo.

Nusigandę tuo nuokryčiu kryžėjai ir regėdami aiškiai nebstengsią jau vieni prieš lietuvius lūgojo Zigmanto ciesoriaus, idant juos nuo lietuvių paglemžtų, kursai, geisdamas taupyti kryžėjus, o lenkus gaišinti, norėjo pernykštįjį Torunės pakajų patvirtinti, kas lietuviams ir lenkams didžiai netiko, užvis jog Zigmantas visaip slapta paikino Vytautą, idant nuo Lenkų atsiskiestų ir į ypatingą Lietuvos karalių keltųsi.

Tą jausdami lenkai ir krūpaudami, idant lietuviai neatsiskiestų nuo jų ir ypačiai po senovės nerėdytųsi. Atentį metą Jogaila sukėlė sueimą Lietuvoj pabugy į Horodlės pilį, į kurį suėjo ne vien tėvūnai ir kunigaikščiai abiejų tautų, bet ir pačių žemlionų daugybės. Visų pirmuoju darbu buvo patvirtinti jau tretįjį atvejį vienybę tarp lietuvių ir lenkų, kaipogi tenai Lietuvos ir žemaičių diduomenę ir žemlionis sulygino su lenkų diduomene ir žemlionimis; abeji buvo lygiais ir vienokias liecybas naudojo. Ir nuo šiol Lietuvos d. kunigaikštis nebturėjo nė kokios galios daugesniai nei ant asabų, nei ant tėviškių savo diduomių bei žemlionų, taip kaip Lenkų karalius neturėjo valios ant savųjų. Ir taip gudrūs lenkai painiojo naudą Lietuvos diduo-

menės su ta vienybe dėl savo gero. Tėvūnai ir žemlionys kaip lenkų, taip ir lietuvių susirinkę galėjo sau rykius arba d. Lietuvos kunigaikščius pakelti, čionai kaip lietuviai su žinia lenkų, taip lenkai su žinia lietuvių tegalėjo tą daryti. Taip pat Lietuvos ūkės tvarką ir jos dūmą pagal Lenkų būdą pertaisė. Ilgainiui abi tauti turėjo vienkartu Liubline ar Pargave (Parčeve) seimavoti, vienok lietuvių žemlionys be žinios d. kunigaikščio negalėjo savo tėviškių nei parduoti, nei dovenoti. Idant dar abi tauti ankštesniai susisietų, lenkų diduomenė leido Lietuvos diduomenės tūloms kiltims savo žymes dėvėti, noris iki šiol tos godos lietuvių diduomenė nestokojo, kaipogi daug Lietuvos kilčių taip turi nuo visų senųjų laikų savo ypatingas ir įvairias žymes, ne kaip lenkų. Tenai gi įstatymu sau padėjo: glemžti Lietuvoj Rymo tikybą nuo visokio atskalūnavimo, taip pat kaip tą, jog visi kunigai Lietuvoj turi tas pačias liecybas kaip jei lenkų kunigai Lenkuose, ir pats tiktai katalikas tegalės Lietuvoj kaip jei Lenkuose karės ar ūkės vyresniuoju tapti; kiti visi atskalūnys ir netikėliai yra nuo šaržų išvengti. Beje, nė vienas žmogus negal diduomenės liecybomis džiaugtis, kas popiežiaus neklauso. Ant galo pasiėmė Jogaila ir Vytautas, lygia dalia lietuviai ir lenkai tarp savęs ir savo palikūnų vienybę Lietuvos ūkės su Lenkų antturėti. Taip pat lietuviai neturi pradėti nė kokios karės be žinios Lenkų karaliaus ir, Vytautui mirus, tą lietuviai pakels d. Lietuvos kunigaikščiu, kurį Jogaila jiems paskirs.

Po to sueimo Vytautas su Jogaila į Žemaičius iškeliavo žemaičių krikštyti su apaštolais, mokančiais jų kalboj mokslą Kristaus jiems skelbti. Žemaičiai pradžioj didžiai nenorėjo krikštytis, sakydami apsikrikštijus reiksią jiems vokyčiams vergauti, jų drabužį dėvėti, jų būdą ir dobą sekti, o savo viso išsižadėti. Užvis motriškosios nenorėjo savo nuometų paleisti, rutulių nuo galvos, skreistelių bei vilnonių nuo pečių nusiausti, stigavodamos, jog

svetimi kunigai užgins jiems žemaitiškai kalbėti, o lieps vokiškai ar gudiškai rašyti, taip kaip daro vokyčiai Parusny ir Padaugavy su lietuviais ir žemgaliais, kuriems neleidžia nei rašyti, nei skaityti jų kalboj, it taip kaip kad daro gudai su žalgirionimis ir krivičiais, kurie turi ir melstis, ir į tiesą stoti gudų kalboj. Vytautas su Jogaila atkaliai stigavodamu galvojos, jog ir persikrikštiję gyvens liuosais kaip pirma gyveno ir niekam nevergaus bei dėvės savo drabužiu pagal seną dobą. Norėdamu dar svietui pasilgerinti, dovenojo drobės audimą ir vilnones motriškosioms, liepdami, idant ir persikrikštijusios tomis pačiomis drobėmis po senovės baltai darytųsi. Tą regėdami, žemaičiai pradėjo krikštytis, amžiną ugnį panevėžėj užgesė ir šventus lieknus iškirto. Taip-pat pas Šatrijos kalną atėjusiu, kaipo į visų šventąją Žemaičių vietą, amžiną ugnį, ant garbės dievui Perkūnui tenai kūrinamą, užgesė, stabus posimus išvertė akivaizdoj surinkto svieto. Žemaičiai stebėjos, jog laužomos jų šventenybės nieko pikto niekam nedarė. Tūli pradėjo sakyti: „Gaisiu kunigaikščiu, mes regim, jog judviejų Dievas yra stipresnis, jei mūsieji judviem nieko nedaro, nujau išpažįstam judviejų Dievą didesniu esantį mūsųjų".

Tuojau svietas gaujomis pradėjo tvinti nuo visų pusių pamokslo naujos tikybos klausytis. Bet Mikalojui Venžikui, dominikoniui, sakant pamokslą apie sutvėrimą, arba paperėjimą, šio pasaulio, akivaizdoj didžiųjų kunigaikščių atsiliepė vienas senis tais žodžiais: „Liaude, neklausykit to jauno žmogaus, nuo kur jis tą žinotų, jei aš, iškaršęs ir nuo šimto metų visa atmenąs, kas yra nutikęs, čionai to, ką jis kalba, nei regėjau, nei girdėjau". Svietas buvo pradedąs jau iš kunigo juoktis, kad tuo tarpu Jogaila pats pradėjo sakyti ir senelį bei svietą mokyti: jog tas, sako, kunigas ne pasakoja tą, ką jis pats buvo regėjęs arba prityręs, bet tą, kas pirm kelių šimtų ar kelių tūkstančių metų buvo nutikęs ir senose kningose Dievo žodžių buvo surašytas. Į

tą žemaičiai įtikėję persikrikštijo. Dar Vytautas, tvirtindamas naują tikybą Žemaičiuose, įkūrė vyskupiją su 6 kanaunykais ir vyskupu tenai Vilniaus prabaščių Motiejų, gimimo lenką, perdėjo. Tuo pačiu žygiu bažnyčias krikščioniškas Ariogaloj, Kražiuose, Raseiniuose, Viduklėj, Veliuonoj, Kaltinėnuose, Luokėj, Varniuose ir Cetroj, rasi Sedoj, jis gi pastrūnijo ir žemėmis apdovenojo.

Tą atlikęs, Vytautas išleido žemaičių siuntinius į Konstancijos koncilium, arba bažnyčios surinkimą, idant jie tenai apreikštų susirinkusiai bažnyčios diduomenei visa tą, kas buvo Žemaičiuose nutikęs, ir lūgotų visa tą patvirtinti bei juos pačius teiktųsi nuo vokyčių neteisybių ir vergimo glemžti. Ant galo Vytautas, perdėjęs Kęsgailą Žemaičių kunigaikščiu, arba, kaip nuo šiol pradeda jį vadinti, urėdu, arba storasta, pagrįžo su Jogaila į Lietuvą, kame Jogaila visą žiemą perlindojo, saugodamos antkryčio, kursai Lenkuose siaubė. Pradžioj atenčių metų sieky ir sausy taip rados šilta, jog medžiai ir žolės it pavasarį išryško.

Nukakę žemaičiai į Konstancijos surinkimą pradžiugino surinktus tėvūnus dvasiškus apsireikšdami krikščionimis tapę, kurių lūgojo, idant juos glemžtų nuo vergybos vokyčių, sakydami, jog jie nori širdingai krikščionimis būti ir liuosais po senovės gyventi, bet ne vokyčiams ar kokiems kitiems prašaleičiams vergauti, kaipogi jie iki šiol prieš kryžėjus kariavo ne dėl to, jog krikštytis nenorėjo, bet dėl to, jog savo žemės nenorėjo jiems įduoti ir vergauti. Tuomi dar nekakindamos, padavė tenai kardinolams raštą, kuriame buvo išguldyta, jog nei popiežius, nei ciesorius negal pagal tiesą pagonių kraštą niekam dovenoti nei ant atėmimo jiems žemės kryžėjų siųsti, todrin visi tie kraštai, kuriuos kryžėjai su karda pagonims išveržė ir pasavino, yra vagyba, ne nuopelnu, kurie po teisybės turi juos apent pagrąžinti žemaičiams ir lietuviams, kaipogi pagonys nupelnytus turtus gal veldėti, beje,

Dievo įstatymai negal naikinti gymės, arba natūros, įstatymų. Atskalūningomis, arba eretiškomis, vadino žemaičiai akivaizdoj viso surinkimo tas liecybas ir patį kryžėjų zokaną atskalūningą, jei jis tokiomis liecybomis stiepias. Nedera nė vienam krikščioniui varu pagonis į savo tikybą suokti. Jie, lyčyna apsimovę, svetimus turtus ir svetimas žemes savina, kaipogi ne vien vyresnybė, bet kiekvienas karėjas krikščionis turi pasimanyti, ar už teisingą daiktą kariauja; jei jis nepasimanęs kariauja, yra piktadėju, ne krikščioniu, ir nė vienas toksai nebus išganytu. Su tokiu bylumu žemaičių siuntiniai tenai guodės šventam surinkimui, klūkdami, idant juos išplėštų iš šetono nagų. Jog kardinolas Raguza ketėjo pats į Žemaičius keliauti ir juos Dievo žodį mokyti, bet, nepermanydamas jų kalbos, turėjo nuo kelionės liautis. Tuo tarpu visas surinkimas jiems apreiškė, jog jis atleis siuntinį, kurs rubežių jiems tarp kryžėjų ir jų žėmės užves; kryžėjams liepė kalinius žemaičių paleisti, o žemaičia[ms] įsakė kito nieko neklausyti savo ūkiškuose ir dvasiškuose reikaluose, kaip tiktai Rymo ciesoriaus ir savo vyskupo. Taip žemaičiai, save gyniodami, išguldė visas neteisybes ir nedorybes kryžėjų, jų kruviną vergybą, kuria novijo naujakrikščius, išgėdino juos akivaizdoj vyskupų ir kunigaikščių visos pasaulės, kurie pagrįžę paskui namo, žinodami tokią nedorybę kryžėjų, neapvežėjo jų ir nešelpė neigi meldžionų daugiaus į talką nebleido, ir nuo to laiko kryžėjai buvo dažniaus piktadėjais nekaip zokanykais nuo visų vadinami.

Rengdamos kitą kartą lietuviai į Tanenbergo mūšą buvo daug tautų patelkę į tą karę; tarp kitų, Vytautas buvo išleidęs siuntinius į Didįjį Naugardą, didžiai turtingą pilį ir garsią visoj šiaurėj savo prekyba, telkti jos ūkinykus į tą karę, bet naugardžionys ne vien talkinėti nepasiėmė, bet dar, kad lietuviai su visa savo galia ties Tanenbergu su kryžėjais grumdamies savo kraujuose braidė, naugardžionys ne vien netvylojo atvangoj, bet dar, susi-

nėrę su pleskavionimis ir Padaugavio vokyčiais, karda ir ugnia baisiai baisesniai Lietuvą ir Žemaičius, užvis Upytės apygardas, nusiaubė. Nū Vytautas, gavęs atvangą nuo kryžėjų, su visa galia traukė į Pleskavo sritį apmaudą gežti už jų atkaklybę; visų pirma į Sebežo pilį varu įsilaužė, paskui apstojo patį Pleskavą, kurios ūkinykai pradžioj didžiai kamtriai gynės, bet ilgainiui, regėdami nebstengsiantys, pasidavė Vytautui su visu savo kraštu, kursai, liepęs jiems kas metą sau abraką auksu, arkliais ir mira šilti, perdėjo tenai valdymieru kunig. Nosį ir stiprią įgulę paliko; pats netrukdamas tuo pačiu žygiu traukė į Naugardą Didįjį, kurio ūkėjai, nusiminę likumu pleskavionų, ryžos tą patį daryti, ką jie buvo nuveikę, beje, pasidavė Vytautui, kursai, perdėjęs ant viso krašto Ivaną Algimantą, arba Augmantą, kunig. Alšėnų, bei palikęs tenai stiprią įgulę pačioj pilėj, pats su likusiaisiais pagrįžo laimingai leliodamas į Lietuvą.

Kad taip Vytautas vienoj pusėj pats savo neprietelius karda ramino, kitoj pusėj jo siuntiniai surinkime Konstancijos kitus žodžiais graudino. Kaipogi Kochmeisteris, d. kryžėjų mistras, išmetė Henriką Plauęną iš mistrybės dėl to, jog jis siuntiniui surinkimo, išsiųstam dėl rubežiaus paženklinimo tarp žemaičių ir kryžėjų, lygia dalia tarp lenkų, Benediktui Makrai negyniojo Veliuonos ir Klaipėdos pilių žemaičiams pavesti. Nesang Kochmeisteris, įdėjęs Plauęną į šiekštą, pats mistru tapo. Tas tuojau sulaužė pakajų, įvesdamas staiga savo kariauną į Dobrynės sritį, kurią karda ir ugnia teriodamas, lenkus, kuriuos tiktai paspėjo nutverti, visus korė; tuo pačiu laiku liepė taip pat Lietuvos ir Lenkų prekiotojus Ragainėj ir Danske bei kitose mugių pilėse turtus užgriebti ir pačius nugaluoti. Taip pat Jogaila su lenkais, lygia dalia Vytautas su lietuviais ir samdiniais silezionų ir merų įgulė į Parusnį, kuriame tūlas menkas pilis užėmusiu, visą kraštą baisiai baisesniai karda ir ugnia nusiaubė. Bet lietuviai, išsiskaidę keketomis, juo aitres-

niai sariojo, juo tolesniai buvo įsigrūdę, kurių kryžėjai vieną keketą paklydusią užkumpę išblaškė ir Butrimą, Lietuvos marčelgą, su Nicium tėvūnu sugavo. Nusiaubus paskui plačiai platesniai tolimas tolimesnes sritis, Jogaila apstojo Torunės pilį, o Vytautas Kulmo, kurios įgulė jau ketėjo pasiduoti, kad tuo tarpu d. mistras kryžėjų Kochmeisteris pagelbėjo ją savo vinkrumu. Jis išmanė gromatą, sau rašytą nuo kamendoto pilės Brodnikų, kurioje jis apreiškė d. mistrui, jog jis stokoja mitalo, pašaro ir ginklo; jei neprietelius ateis, jis, nestengdamas gintis, tuojau jam turės pasiduoti. Bogintojas gromatos nusitverdino, kurią Vytautas perskaitęs tuojau palikinas Chelmo pilį traukė pas Brodnikų, kad tuo tarpu tenai nukakęs ką kitą rado nekaip buvo rašyta; čionai Vytautas apstojęs pilį kriušojo iki pakajų padarant. Tuo tarpu popiežius ir Konstancijos surinkimas širdingai bruko Jogailai bei Vytautui ir kryžėjams pakajų, todrin jog turkai mojavo vengrus kariauti, bet vos ne vos siuntinys popiežiaus vyskupas Lauzanos su didžiu vargu ant dvejų metų tarp jų paliaubas tepadarydino; noris minavotas surinkimas skatino Jogailą ir Vytautą su kryžėjais būtinai taikintis, idant paskui susinėrę visuotinai prieš turkus trauktų; jeigi to minavotu kunigaikščiu nenorėtų daryti, tad tačiaus idant leistų per savo kraštą traukti kryžėjams prieš turkus, bet nei Vytautas, nei Jogaila ne vien neklausė, bet girdėti apie tą nenorėjo.

Tą patį metą Emanuelis, ciesorius Rytų, atleido siuntinius į Lietuvą pas Vytautą, lūgodamas nuo jo pagalbos prieš turkus, ir dovenas jam didžias atsiuntė. Vytautas, nespėdamas jam talkos nuleisti, šelpė jį duona, leisdamas didžią daugybę javų iš įtakos Chačibėjaus Juodąja jūra į Konstantinopolį.

Vytautas ne vien karėmis, bet ir kitais ūkės reikalais rūpinos. Gudai, kaip žinoma yra, ne visados teklausė popiežiaus, todrin schizmatikais, arba atskalūnimis, vadinos. Nuo senų laikų turėjo jie už vyriausią galvą savo tikybos patriarchą, Mask-

voj gyvenantį, kursai tenai vyskupus ir kitus kunigus laimino, arba šventė, visiems gudams ir dvasiškuose reikaluose jis teisybę darė, kaipogi visi gudų kunigai pas jį šaukės ir jam daug piningų leido savo reikalus taupydami; tokie kunigai nenorėjo daug kartų Lietuvos ūkės vyresnybės klausyti, kaipogi tuo kartu lietuviai visą Gudiją valdė, o Maskva su visomis savo apygardomis nebturėjo daugesniai kaip 30 ar 40 trūkių, arba mylių. Todrin Vytautas, vengdamas tas netaikas, kiti sako, norėdamas popiežiui pasigerinti, sukėlė į Naujapilį (Nowogródek) gudų bažnyčios surinkimą, į kurį sukvietė ne vien jų metropolitus ir vyskupus, Lietuvos valdžioj esančius, bet dar jų tikybos kunigaikščius ir jomylistas bei diduomenę, idant su jais lygiai ir pats apie jų bažnyčios reikalus pasiteirautų. Kaipogi suėję tenai vyskupai Polocko, Smolensko, Černigovo, Vladimiro, Turovo, Chelmo išmetė metropolitą Kijevo Focijų už nepadorų ir nepriderantį jo luomui elgimos, kursai ne vien už piningus klebonijas ir teisybę pardavojo, bet pats dar Maskvoj sėdėjo, nerūpindamos savo gardu, ir į jo vietą palaimino metropolitu Camblaką, bulgarą gimimu, vyrą išmintingą ir didžiai mokytą, kursai pirmavo tarp minavotų vyskupų ir rėdė gudų dvasiškais reikalais Lietuvój. Nuo šiol užgynė Vytautas daugesniai bažnyčios reikaluose metropolito maskolių beklausyti, nes, reikalams radusis, pas surinkimą į Naujapilį pas pačių valdžią guostis. Ant 'galo, norėdamas vienybę tarp krikščionų savo ūkėj įkurti, išleido minavotą metropolitą Camblaką į Rymą ir Konstancijos surinkimą, idant Rytų bažnyčią su Vakarų bažnyčia sutaikintų, kursai, tenai nukakęs, didžiai stropiai tuomi rūpinos. Toksai trūsėjimas Vytauto apie tikybą ir vienybę bažnyčios didžiai patiko popiežiui Martynui V, kursai, rašydamas jam gromatą, didžiai jį gyrė, jog jis ne vien vienybe Rytų bažnyčios rūpinos, bet dar ir pačių viklifitų neapvežėjo. Čionai toj pačioj gromatoj krūpavo popiežius, idant jis, geisdamas vieš-

patybės, sukergti lenkų ir Lietuvos tauti, kurių-dviejų vienybė buvo didžiai naudinga visai krikščionybei, krūpaudamas, idant vėl neišskystų: kaipogi buvo jau Lenkų vyskupai pranešę Vytautą esantį jau suderėjusį apie Lietuvos karūną su Zigmantu ciesorium. Todrin popiežius įsakė lig laiku vyskupui Chelmo (Kulmo), kuriuomi vienu jis tekliovės, idant jis, liepiamas ciesoriaus, nekarūnavotų Vytauto Lietuvos karalium. It aiškiai apie tą žinojo ir pats Jogaila, bet jis tarės nežinąs. Mirus Vytauto garbingai žmonai, kuri jį kana kados iš kalinio paleido, nukakęs Jogailla į Lietuvą ir tenai tūlas dienas su Vytautu perleido, kuriam, grįžtančiam į Krokuvą taip pat savo žmonos laidoti, Vytautas dovenojo 20 000 čekinių muštų, 100 gražių žirgų, 40 blomų sabalų ir 100 kobotų persų, auksu adytų.

Tuo tarpu žemaičių siuntiniai pagrįžo iš Konstancijos surinkimo ir pargabeno arkivyskupui Vilniaus įsakymą, idant vyskupą Žemaičiams įdėtu, bet nuo to totoriai sugaišino, kaipogi kryžėjai, nebgalėdami nieko lietuviams bepad[ar]yti, papirko Edigą, viešpatį totorių, kursai, staiga su didžia kariauna įpuolęs, į Lietuvą, Kijevo didžiai turtingą pilį ir garsią gražumu savo trobesių taip baisiai išteriojo, jog nuo to laiko nebatsikėlė daugesniai iš savo irų. Toj noty Jogaila pats rodės abejotinu, kana kados drąsus ir stropus, nugi zalėtomis rūpinos. Kaipogi, mirus žmonai, norėjo pačiuotis su Elžbieta Pileckaite, našle žemlionies Gradovskio. Noris jos motina buvo Jogailos kūma buvusi ir tuo pačiu negalima pačiuotis, užvis jog lenkų tėvūnai ir Vytautas to nenorėjo, noris šis paskuojasis akivaizdoj nepriešingavo, bet diduomenė gyniojo aiškiai ir drąsiai ketėdama neleisti karūnavoti jaunosios karalienės. Jogaila, suvadinęs tėvūnus į savo gulimąjį kambarį, bandė maloniai lūgoti, idant liautųsi nuo savo tamprumo, bet kad jie tempės, Jogaila supykęs sakė: „Kad jūs paskuojį kartą buvot pas mane Korčine, tuo kartu aš jums sakiau, idant jūs

leistumėt mane su mano žmona dangintis į mano tėviškę, į Lietuvą; atduokit dar mano dukterėlę ir, jei norit, skirkitės karalių; tą patį aš jums ir nū sakau".

Šie atsakė: „Turtus ir galvas savo padėsim už tave, bet parymok, kaip pirm 4 metų pasiėmėm tarnauti tavo dukterėlei ir Vytauto, d. Lietuvos kunigaikščio, kaipo globėjo, klausyti, niekados Lenkuose dviejų karalienių nebuvo". Kad vis tempės ir lūgojo karūnavojimą perkelti: „Tuojau turit karūnavodinti, — atsakė Jogaila, — jums aš kalbu, arba kaip tinkami — malonės ar rūstybės".

Šie atsakė: „Esi mūsų viešpačiu, beje, karalium, gali daryti ką tinkamas. Tu regi 5 karūnas savo lobiuose. Gali antdėdinti vieną, dvi arba visas penkias, tą tamista gali daryti savo žmonai, bet ne rykei". Kad taip Jogaila akivaizdoj Austrijos kunigaikščio savo kozas su Elžbieta ruzgančiai tautai Sanoke gėrė, tuo tarpu Ediga mauriojo sau Lietuvoj su karda ir ugnia, visa į peleną versdamas. Totoriams prasišalinus, išleido Konstancijos siuntinius į Žemaičius įsakymą surinkimo attiesti. Pakėlė 1417 spalių mėnesy
pirmuoju vyskupu Žemaičių, kaip minovojau, Vilniaus prabaščių Motiejų, lietuvį gimimo. Pirmieji Žemaičių vyskupai gyveno Luokėj pas Šatrijos kalną, kaipo visų šventąją Žemaičių vietą.

Nū buvo pasibengusios dvimetinės paliaubos su kryžėjais, todrin sutarė abi pusi pasiregėti Veliuonos pilėj, idant apent ar paliaubas patęstų, ar būtinas sandaras padarytų. Susirinko tenai ne vien Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkų karalius et* d. mistras, bet daug dar svetimų viešpačių, siuntinių. Bet kad kryžėjai nenorėjo Žemaičių Vytautui grąžinti, kursai juos savino, nieko nenuveikę išskydo, ir kryžėjai kaip jei lietuviai pradėjo tuojau ginkluotis. Visų pirma kryžėjai apsireiškė nepriteliais, kaipogi kamendotas Rastenburgo pilės norėjo pasalu Jogailą karalių ties Veliuona medžiojantį su-

* *Ir* (lot.).

gauti, ką ir būt nuveikęs, jei nebūt narsybė jo tarnų jį išgelbėjusi. Nū abi pusi ėmė vėl skardytis ir imstytis parubežiais.

Vytautas, mirus savo žmonai Onai, rengės pačiuotis su Julijona, dukteria Ivano Augmanto, kunigaikščio Alšėnų, tetute nabaštikės. Vyskupas Vilniaus Petras didžiai nairės laiminti taip artimu genti, bet Jonas Kropidla, vyskupas Vladislavos, atkeliavęs su karalium į Lietuvą, vyras sumanus ir svieto regėjęs, išguldė įstatymus bažnyčios pagal Vytauto linkėjimą ir pats tas jaunas grutes palaimino.

Vytautas, pergėręs savo kozas, ginklavos į karę prieš kryžėjus, kurie, taip pat iš peties tiekdamies į karę, telkė viešpačiu Danų ir Pamarių; bet, iki neištraukus Vytautui į Parusnį, rados notis Lietuvoj. Olelka kunigaikštis, susitaręs su kitais savo bendrais, antpuolė pilį Kremeneco ir jos kamendotą Frankenbergą užmušęs Švitrigailą kunigaikštį iš kalinio išliuosavo, kursai, paėmęs 500 joties Volynijos žemlionų, pas Zigmantą ciesorių išsikraustė į Vengrus, kursai paskui ilgainiui su Jogaila ir Vytautu susitaikino. Tuo tarpu kariauna lenkų ir lietuvių buvo jau į Parusnį įėjusi, ketėdama ne pirma grįžti, kaip kad būtinai kryžėjus padobs ir iš viso krašto juos išuis. Tą numanydami kryžėjai ir regėdami nestengsią prieš juos stembti paskyrė sau tarpėju sandarų patį popiežių, kursai, taikindamas juos su lietuviais ir lenkais, atsiuntė arkivyskupą Mediolano Kaprą siuntinį, kursai abiedviem pusėm bruko pakajų, bet Vytautas ir Jogaila vos paklausė sandaras ant dvejų metų padaryti, kaipogi kas galėjo toj gadynėj prieš popiežių stembti, ant kurio žodžio ciesoriai ir viešpačiai drebėjo, tuo didesniai Jogaila ir Vytautas, kaip nesenįai persikrikštijusiu, turėjo paklusniais sūnumis bažnyčios rodytis, bet kryžėjai tiek nedorybės rodė, jog nenorėjo tų sandarų saugoti ir tuo kartu tepaklausė, kad patys jų talkėjai danai ir pamariai, regėdami tokią atkaklybę kryžėjų, jiems beveizint,

su lietuviais ir lenkais ketėdami nentis ir iš vieno kryžėjus *, jei jie nesaugos paliaubų.

Padarius paliaubas, Vytautas iškilo į Lietuvą, o Jogaila į Lenkus; paskuojajam rados pakely pavojumas tarp Poznanės ir Strodos pilių, kaipogi pakilo perkūnija, kuri du karėju samdiniu ir 4 žirgus šalip karaliaus nutrenkė.

Kariauna lietuvių, prisuokusi kryžokus paliaubon, nedaug atvangos turėjo nuo vakarų į rytus traukti: kaipogi, mirus Saladinui, viešpačiui totorių Kapčako, antrapus Volgos gyvenanti tauta buvo į dalis išsiskiedusi, tarp kurių kiekviena norėjo sau kitą sūnų nabaštiko viešpačiu pakelti; ant galo pergalėjo Keremferdenas, o Tochtamyšas, jo brolis, su savo tarnais atmuko pas Vytautą pagalbos lūgoti.

Vytautas, kursai buvo daug kartų prityręs totorių kliautį ir bendrybą, žinodamas juos narsiais talkėjais esant, paglemžė jį ir liepė akivaizdoj Vilniuj žemčiūguotą karūną Tochtamyšui, kaipo viešpačiui Kapčako, antdėti. Nū Tochtamyšas su Vytauto karūna grįžo namo, bet Keremferdenas su stipria kariauna išėjo jam prieš ir pavolgy ištiko į didžiai baisią mūšą, kurioje Keremferdenas pergalėjęs Tochtamyšą ir patį užmušė.

Atmuko ir trečiasis brolis, Jeremferdenu vadinamas, [pas] Vytautą, kursai, įbingęs praėjusiuoju nuokryčiu savuoju ir geisdamas taip narsiai tautai viešpatį duoti, išpažino ir jį už viešpatį ir iš visos galios steigė jį į jo ūkės sostą pasodinti. Todrin liepė marčelgai Lietuvos Radvilai su stipria kariauna palydėti jį į Kapčaką antrapus Volgos. Parubežy padidino dar Lietuvos kariauną nerdamies su ja totoriai, kuriems buvo įkyrėjusi smarkybė Keremferdeno, kursai čionai to nemindamas ištiko į aiškią mūšą pavolgy ir didžiai ilgas valandas totoriai su totoriais grūmės; ant galo kibo ir Radvila su lietuviais neprieteliui į pašonę ir tuomi išverže

* Rankrašty stinga žodžio (*kariauti* — ?).

pergalę, nukrėtęs neapregimus tyrus nesūskaitomu svietu. Keremferdenas pats paliko beklaksąs karvietėj, o likusieji vieni muko šalin kur galvos nešami, kiti pas Jeremferdeną glaudės, kurį tuojau visa tauta išpažino savo viešpačiu, kursai, dėkavodamas Lietuvos d. kunigaikščiui už talką, atleidęs jam su didžia iškilme siuntinius su didžiai brangiomis dovenomis ir buvo Vytautui iki savo gyvos galvos didžiai ištikimu jo bendru ir talkėju. Tą regėdamas, Ediga, viešpats Krymo ir Perekopo totorių, pirma baidyklė gudų ir lietuvių, nujau nusižeminęs atleido siuntinius pas Vytautą, jo bendrybą gaubdamas ir dovenas siųsdamas, taip pat sandaras padarė, žadėdamu kits kitam talkinėti.

Taip pergalės Vytauto ne vien pačioj šiaurėj, bet rytuose ir vakaruose sklyduro; kas aprašys tos gadynės galybę Lietuvos ūkės, kurios rubežius nuo Žemaičių jūros iki Juodosios jūros ir Dunojaus upės tęsės, į rytus lig upės Dono ir Ugros, į vakarus antrapus Drohičino ir Belsko bengės; viso to krašto Vilnius buvo buveinė. Nebuvo toj gadynėj nei karingesnės, nei stipresnės, nei garsesnės lietuvių tautos; kaipogi ne veltui ciesorius, iškildamas į surinkimą bažnyčios į Konstanciją, kaip viršiaus minavojau, Vytautui paliko saugoti krikščionybę viso pasaulio nuo antpuolių netikėlių, ir taip lietingesnė buvo senų dienų dorybė lietuvių nekaip krikščionų gamta ir gudryba, kurie, sukerštę tarp savęs, nebrado geresnių sau užtarytojų lietuvių.

Pasibengus toms paliauboms, noris abi pusi ginklavos, čionai ilgainiui sutarė ant to, jog kaip ciesorius nuspręs, tuomi abi pusi kakinsis, kursai, atkeliavęs į Braslavo pilį Silezijoj, tokį dekretą akivaizdoj daug diduomenės apreiškė: Torunės sandaros turi attiestos būti; kryžėjų rubežius po seno palikti; Žemaičius valdys Jogaila ir Vytautas iki savo gyvos galvos, jiedviem mirus, teks kryžėjams. Pilį Jesnico Jogaila turi grąžinti zokanui; kryžėjai upį Drevencą atdarą laikyti; pilį ir melnyčią Libičiaus sugriauti; dėl pastrūnijimo Zlotorijos pilės 25 000

vengrų auksinų Jogailai užmokėti; rubežių tarp Mozūrijos ir kryžėjų po seno laikyti; abejiems amžinai žalas ir abydas užmiršti; prekybą taupyti, imtinius paleisti beigi tūlose vietose pilių prieš pilis nestrūnyti. Kas tokį dekretą kuriame noris punkte sulaužytų, tas 10 000 svarų sidabro turės šilti.

Siuntiniai lietuvių ir lenkų protestavojo tenai gi akivaizdoj viešpačių, stigavodami, jog ciesorius neperveizėjęs raštų dekretą išdavė, ir įkandin išleido bėgūnus su ta žinia pas Jogailą ir Vytautą, kuriuodu Lietuvoj pasitiko; išgirdusiu tą neteisybę, baisiai supyko; rašytojai tos gadynės sako, jog, atėjus tai žiniai, it rūstu liūtu nusibaubusiu, užvis Vytautas, kursai tuojau būk atsiliepęs, jog jis ciesoriaus nekvietė į savo sūdžias ir savo žyme nė vieno rašto nepatvirtino, todrin jis ir ciesoriaus dekreto neklauso. Veltui kryžėjai savo raštuose stigavojo pasauliui lenkus ir lietuvius esančius viena tauta, tą patį ir popiežius Martynas V sakė. Bet Vytautas to tarės negirdįs. Ciesorius, Vytautą gaubdamas, atleido pas jį siuntinius, bet jis nieko neklausė ir Žemaičių kryžėjams niekaip nenorėjo *, ir rubežių į antrapus Nemuno už girios perkelti geidė; ilgainiui vos ne vos minavoti siuntiniai išklūkė nuo jo paliaubų pailginimą.

Tuo tarpu čekai, dykdami antturėti savo liuosybę, patrako ir, nebstengdami daugesniai dešimtinių beiššilti, apsiskelbė popiežiaus nebklausyti. Ciesorių nuo savo ūkės sosto nustūmę, su juomi baisiai baisesniai kariavo; nebįmanydami tokioj rūstoj dienoj kur bedingti ir nuo ko pagalbos begauti, atleido siuntinius į Lietuvą Jogailai ir Vytautui siūloti savo ūkės karūną. Pirmasis tuojau jiems atsakė: „Senatvėje esu ir neįgaliu pačių krikščionų, ne vien atskalūnių, bevaldyti". Mažne taip pat ir Vytautas atsakė. Jogaila dar pats ketėjo ciesoriui Zigmantui į talką prieš čekus traukti, jei jis pasiima kryžėjus išnaikinti ir Parusniu su savim

---

* Rankrašty stinga žodžio (*grąžinti* — ?).

pasidalyti; ciesorius ant to nieko neatsakė, bet, norėdamas jį gaubti ir savo talkėju regėti, žadėjo jam savo dukterį išpiršti, nesang Jogailai ir 3 žmona Pileckaitė tuo pačiu laiku buvo mirusi; jei dėl savo jaunumo jo duktė negalėtų tekėti už jo, tad jam ketino našlę Vaclovo, Čekų karaliaus, išpiršti, kuri jam kraičiu Sileziją atgabentų. Ciesorius, gailindamas tuos žadus Jogailai, kaip galint jį tildė. Kad tuo tarpu tas pats ciesorius rašė d. mistrui kryžėjų, liepdamas, idant jis visados apie pakajų kalbėtų su lietuviais ir lenkais, o, gaudamas pragumą, pasalu juos neginkluotus antpuldinėtų, imstytųsi ir skardytų; sutraukus lenkams ir lietuviams kariauną, aiškios mūšos vengti, pakajaus lūgoti, sandarauti, o patvirtinimą sandarų popiežiui ir ciesoriui palikti. Bet tas pasalumas ciesoriaus išsireiškė tokia dingsčia. Numirė ubagas prašaleitis Lenkuose pilėj Konino, kursai stipdamas lūgojo, idant jo lupatus nusiųstų kamendotui Torunės. Tas dingterėjo klausantiems. Pradėjus kratyti skaras nabaštiko, rado gromatą ciesoriaus, lupatuose įsiūtą, kurią tuojau parodė popiežiaus siuntiniui, o patys ėmė ginkluotis į karę.

Čekai, ryžęsi liuosais gyventi ir taip tikėti, kaip jiems rodės, kraują latakais gožė, grumdamies iš paskuojo su ciesorium Zigmantu, bet, regėdami nestengsiantys, atleido vėl siuntinius nuo lietuvių talkos klūkti. Kas tą galėjo minti, jog čekai, kurie pirm 150 metų atėję su savo karalium į Lietuvą visų gerąją jos sritį, Samija, arba Žamija, vadinamą, nukariavo ir pilį Karaliaučiaus tenai įkūrę atdavė su visu kraštu vokyčiams, tiems, nuo kurių šiandien plėšiami sau liuosybę ir gyvybą, glaudės pas lietuvius, kuriems tiek nelaimių buvo pridarę. Rūstas likumas tautų šio pasaulio! Siuntiniai čekų, kaip sakiau, atkeliavę į Merkinę, rado Vytautą ir Jogailą bemedžiojančiu, kuriedviem vėl siūlojo verkdami savo ūkės karūną. Stigavodami Sileziją senų dienų sritį prigulint] lenkams, kurią jie apent jiems grąžina, jei tiktai pasiimtų juos gelbėti. Be

to dar, lenkai, čekai, merai yra vienos kilties tautos ir gal ilgainiui vieną ūkę įkurti, kuri gana bus stipri prieš kryžėjus ir ciesorių, visų pranariausią lenkų neprietelių, stembti ir jį ramdyti. Bet Jogaila to neklausė. Vytautas tuo tarpu abejojo, gailėdamos nelaimingos tautos ir, dykdamas ant ciesoriaus apmaudą nugiežti, vaišino siuntinius, bet, ilgą laiką rymojęs, nepriėmė nė jis jų karūnos.

Pernykščiai, negal žinoti lyčiaus, žemaičiai patrakę savo naują vyskupą ir kunigus išujo ir bažnyčią sudegino; tuomi dar nekakindamos, kryžėjų kraštą ėmė siaubti, užvis apygardas Klaipėdos didžiai baisiai karda ir ugnia nuteriojo. Vytautas būk liepęs jų 60 tėvūnų, kaip sako, nukirsti; rasi ilgainiui atsiras kokie raštai, kurie tą notį išreikš.

Todrin, regis, Vytautas atentį metą sukėlė Lietuvoj sueimą, kuriame patvirtino luomos Žemaičiuose vyskupiją, kurios buveinę paženklino Varniuose, arba Medininkuose, lygia dalia viršiaus minavotas bažnyčias. Tengi teiravos ir apie čekų reikalą. Nes jog jis pats neigi Jogaila neturėjo vaikų, paskuojajam trečioji žmona, kaip minavojau, buvo mirusi, linkėjo jam ketvirtą pačią vesti ir piršo jam į žmonas savo sesers dukterį Sofiją, kunigaikštaitę Aleksandro Algirdaičio, urėdo Kijevo, dukterį, mergaitę didžiai grakščią ir mandagią. Buvo ji gudų tikybos, todrin nesangi krūpavo, jog ir to pačiavimos lenkai nekęs, bet nuotaka su leidimu tėvo perėjo į Rymo tikėjimą, kurią porą Motiejus, vyskupas Vilniaus, palaimino.

Čekų siuntiniai atkeliavo trečią kartą į Lietuvą, kaipogi Vytautas praėjusį kartą abejotinu rodės, nū vylės rasi bent pas jį ką noris nuveiksią. Vytautas išklausė jų ūkės dūmoj, čionai nenorėjo į Čekų ūkės reikalus kištis. Bet slapta jiems apreiškė, jog jis širdingai norėtų čekus nuo jų nepritelių glemžti, jei tiktai tą galėtų daryti be savo abydos; to dėjęsis, linkėjo jiems savo posūnį Zigmantą Kaributą, garsų karės vyrą, sau išrinktis, jo vardu užsidengęs galės jis čekus šelpti. Paklausė jo siun-

tiniai, vildamos, jog Jogaila tą patį darys, ir tuojau Kaributas ištraukė slapta skubinai su Lietuvos kariauna į Čekus.

To ciesorius Zigmantas nevylės. Nū jis ėmė siundyti kryžėjus lenkams ir lietuviams paliaubas atsakyti, idant kaip noris sugrąžintų lietuvių kariauną iš Čekų. Tas buvo jau lenkams ir lietuviams žinoma, todrin gulė Vytautas su Jogaila su keliomis dešimtimis tūkstančių į Parusnį. Kryžėjai su 30 000 traukė prieš, ketėdami į aiškią mūšą ištikti, bet karės dūmoj sutarė nestoti į aiškią mūšą ir tiktai į piles įsitraukę ketėjo jas gynioti palikini lygmes ir laukymes lietuviams ir lenkams siaubti, kurie su savo lengva jočia karda ir ugnia visa vertė į peleną.

Tuo tarpu atkeliavo vyskupas Korvėjus, siuntinys ciesoriaus, raminti lietuvių. Jis lūgojo į vardą savo ciesoriaus Kaributą iš Čekų grąžinti ir kryžėjų nekariauti, stigavodamas ciesorių rengiantis užganą jiems padaryti; jei jie juomi neklìaunas, tad jis leidžia jiems išrinkti tarp tėvūnų lenkų ir čekų, kurie jų barnius nuspręstų. Jogaila atsakė: ciesoriaus teisybės ir bendrybos jis gana jau prityręs iš jo paskuojo dekreto, kursai per daug neteisingu ir priešingu pasirodė, čionai ir taip sakės jis ne pirmu ginklą pakėlęs, kaip kad kryžėjai buvo paliaubas sulaužę. Ciesoriaus slaptosios gromatos yra lyčium tos karės. Jo posūnis Kaributas, paaugęs karės lapinėse, savo geru noru, ne jo liepimu, čekus šelpiąs, todrin kuomet jis pats pageis, tuo metu iš Čekų tegrįš. Taip lengvai kalbėjo Jogaila, bet smurtas Vytautas sušuko: „Mano įsakymu Kaributas į Čekus įpuolė, idant mano apmaudą ant ciesoriaus nugiežtų; aš duodu mano žodį, patolei jis tenai bus, pakolei ciesorius išbus, ir tiek jam žalų pridarys, kiek iki šiolei lietuviai ir lenkai nuo jo nukentėjo".

Tą tepešęs, iškeliavo siuntinys, ir kariauna ėmė vėl siaubti po kraštą kryžėjų, gavusi įsakymą apent

pas Torunę susinerti. Čia tuo tarpu kryžėjai * abaže apsitverti, bet 16 paparčių Lietuvos ir tiek Lenkų gavo įsakymą neprietelių nuo to gaišinti iki visą kariauną susitraukiant, bet kryžėjai palikimi lig laiku abažą sulindo į pilis. Nū lietuviai visas apygardas apie Torunės ir Kulmo pili sudegino, kuriems siaubiant nė vienas kryžėjas nevaidinos iš pilių ir nieksai neramdė nuteriojimų įbingusių žemaičių. Todrin turėjo kryžėjai nusižeminę pakajaus lūgoti, bet Jogaila lig 17 dienų šilo mėnesio paliaubas tepadarė ir paženklino dieną sandaroms savo abaže. Susirinkus tenai kryžėjų vyresnybei ir atėjus Padaugavio mistrui, vos ne vos su didžiu vargu ežere Melno pakajų padarė ir prisiekė su tokiais varunkais: kryžėjai ne vien išsižadėjo Žemaičių ir Sūdaujų, bet dar visus raštus, kuriais kryžėjai savino tuos kraštus, turėjo atduoti lietuviams ir prisiekti, jog kiti visi raštai, kurie dar rastųsi priešingi tam sandarui, nė kokios tvirtybės neturės; lietuviai ir lenkai pagrąžino visa kryžėjams, ką jiems tuo žygiu buvo užėmę, ir kas tas sandaras pirmasis sulaužys, to padonieji nebturi daugesniai beklausyti. Tuojau pagal tas sandaras ir rubežius užvedė tarp kryžėjų, arba Parusnio, ir lietuvių bei žemaičių.

Tas pakajus tol tepateko, kol buvo lietuviai ir lenkai Parusny, kuriems vos paėjus, ciesorius apskelbė neoriu visa tą, ant ko kryžėjai be jo žinios ir valios buvo pasiėmę. Todrin lietuviai ir Jogaila atentį metą tiekės į naują karę, ketėdami kryžėjus lig paskuojo tremti laukan ir savo senovės kraštus apent atimti. Ciesorius, matydamas lietuvius iš peties imsiant, nuleido pas d. mistrą siuntinį, liepdamas jam kuo veikiausiai su Jogaila ir Vytautu sandaras daryti, neblaukdamas jo tarpinimos. Tose naujosiose sandarose nieko neperkeitė, kas buvo ant Melno ežero sutarta, negut tą, jog, lūgojant

* Rankrašty stinga žodžio (*norėjo* — ?).

kryžėjams į vardą ciesoriaus, pažadėjo Vytautas su Jogaila iš Čekų Kaributą parvadinti.

Tą patį metą didi badai buvo Maskolijoj ir daug svieto tenai prapuolė, vieni išmirė, kiti išsidangino į Lietuvą.

Kaributas tuo tarpu savo narsybe ir savo laima buvo visą ciesoriaus kariauną iš Čekų išujęs ir visą rykę nuo vokyčių vergybos išliuosavęs, o savo guvumu diduomenei čekų taip įsigerinęs, jog aiškiai rodės būtinai jų ūkės karūną įgysiąs. Bet Jogaila ir Vytautas, kuriuodviem jis tą visą savo laimą skolėjo, nelinkėjo jam to daryti; šis, paklausęs jųdviejų, pargrįžo iš Čekų, čionai neveltui, kaipogi Jogaila buvo jam pažadėjęs į Čekų vietą Dobrynės žemę atduoti, bet kad karalius vangstės su attiesimu savo žadėjimo, o Kaributas tuo tarpu, pasigailęs paliktos rykės, užsikėto apent į Čekus grįžti, bet Vytautas jį nutvėrė, rasi gerindamos ar
1424 krūpaudamas popiežiaus Martyno V, kursai Vytautą savo gromatoj didžiai baudė, sakydamas, jog jis, kaipo viešpats katalikas, ermyderį čekų ir atskalumą pašalpa Kaributo neplatintų. Tą regėdami, kryžėjai nebšiaušės ir pagal sandaras Sūdaujus ir Žemaičius sugrąžino ir Vytauto akivaizdoj naują rubežių užvedė.

Visam nutilus, karalienę Sofiją 12 dienoj sausio mėnesio su iškilme apkarūnavojo. Vytauto tenai nepasitiko, nesang jis buvo su karaliene susibaręs nuo tokio lyčiaus: Jogailos duktė Jadvyga pirmosios žmonos dabar kuo buvo suderėjusi su Brandenburgijos valdymieru Fridrichu, kurio Vytautas jau pats, jau pagunda popiežiaus Martyno V neapkentė, noris minavotą Jadvygą ne vien daug kitų kunigaikščių, bet dar trys karaliai piršo, vienok visa buvo veltui, ir Jadvyga ištekėjo už Fridricho. Nū Vytautas visą apmaudą giežė ant Jadvygos pamotės karalienės, tardamas ją karalių būtinai valdant.

Tuo tarpu siuntiniai čekų vėl atkeliavo ir visaip norėjo Kaributą apent pas save pagrąžinti. Jogaila

to nenorėjo daryti, bet Kaributas tiekės slapta ir daugybę lietuvių ir lenkų pasiėmė čekams į talką eiti, tūlus tarp jų išrėdė jau pirma, taip jog lietuviai ir lenkai graudino vokyčius Čekuose, lig nepajutus dar Lenkuose, jog Kaributo jau nebėra. Ciesorius tarė Jogailą jį gandinantį, kursai, to dėjęsis, guodės viešpačiams, arba karaliams; Jogaila teisindamos užgriebė Kaributui visa, ką jis Lenkuose, Lietuvoj ir Guduose veldėjo, ir apskelbė jį kaipo pakajaus laužytoją ir majestoto žalytoją.

Atentį metą gimė Jogailai karšinčius, kurį praminė savo vardu Vladislovu. Apkrikštijo jį sausy mėnesy atenčių metų, kuria dingsčia Jogaila pakėlė didžią puotą. Vytautas ir tenai nebuvo per apmaudą ant karalienės, vienok nusiuntė jis jaunam karalaičiui sidabro kaušelį, 100 svarų sveriantį. Vasarą rados vėl antkrytis, nuo kurio karalius ir Vytautas su visa savo rūmų šeimyna pasislėpusiu Lietuvos giriose lindojo. Paskui Jogaila sukėlė sueimą į Kujavos Brestą. Čia suėjus siuntiniams, karalius kaip įmanąs steigė, idant luomai jo sūnų jo karšinčium patvirtintų. Ant galo luomai pažadėjo, bet raštą patvirtinimo ne karaliui pačiam, bet vyskupui Krokuvos Zbignevui Olesnickiui įdavė, kurį jis ne pirma turėjo karaliui išduoti, kaip kad jis visa atties, ką vien lenkams buvo pasiėmęs.

Taip Jogailai brūzdžiant Lenkuose, atėjo Vytautui į Lietuvą žinia viešpatį totorių Kuidodatą traukiantį su kariauna ant Odojevo kunigaikščio. Vytautas, tą išgirdęs, išleido stiprią kariauną prieš minavotus totorius, kuri, susinėrusi su Jurgiu, Odojevo kunigaikščiu, kruvinoj mūšoj totorius pergalėjo lig maskolių talkai neatėjus, taip jog vos pats viešpats beišspruko, o jo viešpatieni sugavę vieną nusiuntė į Lietuvą Vytautui, antrą į Maskvą d. kunigaikščiui. Tuo tarpu Vytautas palikęs namie tiekės į karę, nė vienam nežinant kur.

Žiemai bengiantis, suprato žygiuosiant į šiaurinę Gudiją, beje, prieš Pleskavą, kurie, Vytautui kariaujant su kryžėjais, visados talkinėjo Padau-

gavio vokyčiams ir lygiai su jais Lietuvą teriojo. Todrin Vytautas seniai jau ant jų grumzdė ir laukė tiktai pragumo apmaudui nugiežti. Jutę tą, pleskavionys siuntinius pas jį atleido, lūgodami ir kukuliuodami, bet jis siuntinių neklausė ir artinos su kariauna. Atėjęs ties Voronežu pile 3 nedėlias pertimpsojo, negalėdamas tolesniai bepaeiti įpijusiais vieškeliais nuo tuointimpinių lytų ir darganų, užvis taip šlapiame krašte, kaip kad pleskavionų buvo, nieko nebgalėjo nuveikti. Tą regėdamas, Vytautas sandarą padarė, kuriam pleskavionys 1400 svarų sidabro už žygį užmokėjo.

Vytautas, noris įgavo atvangą nuo karių, vienok niekados niekuomi nekliovės. Nū apreiškė regimai savo neapykantą ant karalienės; tūžo jis tuomi, jog, karšinčiui gimus, jis nuo Lenkų sosto atliko, skrūpaudamas, jog Jogailos kiltis ilgainiui atims jo kilčiai ir Lietuvą. Kryžėjai visų pirma pasergėjo tą jo suniurimą ir steigė dar didesniai jį įurdinti, taip jog jis aiškiai su karalium sukeršo. Didis gluosniav[im]os kryžėjų tą padarė, jog jis lūgojo nuo karaliaus, idant jis melnyčią Libičiaus su žeme jiems padovenotų; noris jie numanė, jog lūgojimas jo nieko nemačys, tačiaus vylės, jog, neduodant karaliui, didesniai dar Vytautą įpykins. Lenkai tą pajuto ir, sukėlę sueimą į Vartą, išpeizojo tenai d. mistrą Povilą Rusdorfą, jog jis jų karalių su d. Lietuvos kunigaikščiu nori sukerštinti. To nekako, dar atenčiame sueime Lenčicoj vyskupas Krokuvos Zbignevas į vardą luomų didžiai graudžiai persergėjo patį Vytautą, kursai tuomi didesniai dar užsirūstino, bet savo rūstybę slėpė, vis ketėdamas, o nieko nedarydamas, ir apmaudą gieže ant karalienės; lyčium buvo jos tankios sangriuvos, kaipogi trečiuoju kūdikiu buvo jau negalinti; skelbiama buvo pergulus turinti. Jogaila tokio skelbimo pro šalį negalėjo leisti, kurs jo vaikus nuo ūkės sosto stumdė. Todrin sukėlė jis visuomenį sueimą Lietuvoj į Horodlę. Čia susirinkusi abi tauti sprendė apie karalienę, kurią nuteisinę,

jos vainotoją lenkų eržilą pagal ūkės įstatymus nukankino.

Tuo tarpu naugardžionys, neklausę Vytauto, sau rubežių perkėlė ir naują rubą užvedė. Tas supykino Vytautą, kursai, sukėlęs kariauną, atentį metą traukė prieš Didįjį Naugardą. Visų pirma Opočnos, arba Opočkos, pilį apstojo. Pradžioj gyventojai nenorėjo pasiduoti ir ėmė gintis, kurie, grūdantis lietuviams per tiltą pilės angon, paskubėjo tiltą pakirsti ir taip daugybes lietuvių su tiltu įlūžo, tarp kurių vieni išskendo, kiti krisdami ant mietų, tyčiomis įkaltų, pasimovė, o sugautiesiems kailius dyrė Vytautui regint, kursai, gavęs pagalbą iš namų, smurtesniai ėmė vėtravoti pilį, kurios gyventojai nusiminė ir, regėdami nebstengsiantys, pasidavė Vytautui, pasiėmę mokėti 700 svarų sidabro kas metą abrakui. Nuo tenai Vytautas su visa kariauna traukė Didžiajan Naugardan, visų garsiojon savo prekyba šiaurės pilėn, kurios pačių gyventojų 600 000 buvo, o turtai ir lobiai nepaseikimi, kaipogi patarlė buvo sakoma: „Kas gal ką prieš Dievą ir Didįjį Naugardą nuveikti?" Pelkės, balos, versmės neišžengiamos, girios neperlendamos gyniojo dar tą garbingą ūkę nuo visų nprietelių, bet nurumbėjusiems karėse Vytauto karėjams, tuointimpinėse kryžėjų karėse nupentėjusiems nuo vargų, žygių, bado, šalčių ir darganų, balas ir girias pereiti buvo niekais, kaipogi Vytautas liepė tenai 10 000 vyrų kirtėjų skinti kelią per Juodąją girią, o per balas žemgrindus grįsti tiesiau į Didįjį Naugardą. Visų pirma apgulė pilį Porchovo, kurios kamendotas Boreckis, negalėdamas stembti prieš lietuvius, atsipirko duodamas Vytautui 2000 svarų sidabro už pilį. Tokia neklotis pradžioj karės nugandino ūkinykus Naugardo, kurie, nenorėdami prasto galo laukti ir nemindami garsios savo patarlės „Kas gal ką prieš Dievą ir Didįjį Naugardą nuveikti?", pasidavė Vytautui, pasiimdami abraką padidinti, kaipogi, išrinkę tarp savęs siuntinius, priešaky savo vyskupą Eufemijų išleido

į abažą lietuvių, kuriame Vytautas sėdėjo ant aukšto sosto, o šalyse rindomis jo karvaidai ir karės vyresnieji stovėjo, kad siuntiniai nusižeminę pakajaus nuo jo lūgojo, žadėdami jam kas metą 5000 svarų sidabro, arba Lietuvos ilgųjų grašių, abrakui šilti; Vytautas, sutikęs ant to, ten pat pakajų padarė. Ir taip pagrįžo jis į Vilnių, Lietuvos buveinę, leliodamas su nepaseikimais lobiais ir gėrybėmis.

Pertekęs Vytautas garbės, lobių ir galybės, tapęs garsiu visoj pasaulėj ir pirmuoju karvaidu savo amžiaus, viešpačiu plačių kraštų, valdymieru ir rykiu daug tautų, kurio valdžia prasidėjo nuo Žemaičių jūros, o bengės Juodojoj jūroj, nuo Bugo upės lig Dono ir Ugros, nieko nestokojo, nei didybės, nei godos, vienos tiktai karūnos jam bereikėjo, kurios, sulaukus Jogailai vaikų, nuo lenkų nebvylės begauti, todrin norėjo Lietuvos ypatinga karūna apsimauti ir, to dėjęsis, sukvietė daugybes svetimų viešpačių į puotą, į kurią ir pats ciesorius su žmona pasiėmė ateiti.

Zigmantas ciesorius seniai jau buvo neprieteliu lenkų, nū dar didesniu darės, kad Jogaila jį su visa krikščionų kariauna nuvylė ir turkams pasalu atidavė, beje, pasiėmęs ciesoriui talkinėti, jį paliko. Daug į tą tikėjo, bet Jogaila niekados nebuvo jam žadėjęs talkos ir negalėjo to jam žadėti, kaipogi luomos ūkės niekaip nenorėjo kištis į turkų karę. Ciesorius, noris taip aldojo po svietą ant Jogailos, vienok širdingai su juomi norėjo susitaikinti, žinodamas, jog lenkai, susinėrę su lietuviais, nepergalimais yra ir jog Vytautas visa gal pas Jogailą nuveikti, todrin ryžos Vytautą nuo Jogailos atskiesti. Tuo tarpu pasiėmė, kaip sakiau, pats ciesorius į Lietuvą atkeliauti ir senus kerštus su kryžėjais sutaikinti. Vietą leido pačiam Vytautui paženklinti, kursai per neapykantą Jogailos ryžos bendrautis su ciesorium ir paženklino dieną pasiregėjimo Lucko pilėj Volynijoj.

Atkeliavo tenai didžios daugybės kunigaikščių ir viešpačių, ir Vytautas pats su didžia iškilme atė-

jo, tarp kitų svečių buvo tenai Zigmantas ciesorius su žmona ir mažne su visa diduomene savo ūkės. Erikas, karalius Danų ir Žuvėdų, siuntiniai ciesoriaus Rytų Jono Paleologo, Vasilijus, d. kunig. Maskolių, Borisas, d. kunig. Tverės, Olegas, kunig. Riazanės, viešpats Krymo ir viešpats Kapčako totorių, abu mistru Padaugavio ir Parusnio, Jogaila, Lenkų karalius, su visa diduomene Lenkų ir Lietuvos, daug arkivyskupų, vyskupų, kitų kilties svečių susirinko, išgirdę Vytautą Lietuvos karalium karūnavosiantis, kiti norėdami regėti paties Vytauto, taip garsaus visame pasauly karvaidos, buvo atkeliavę. Vytautas visus tuos svečius vaišino viešpatingai: kas dieną 700 jaučių mušė, 1400 avių pjovė, 100 briedžių, 100 šernų, 100 taurių, o kitos smulkmės be skaitliaus kakino; 700 bačkų midaus išgėrė, neskaitant į tą vynų. Ciesorius, regėdamas tokius turtus, ketėjo Vytautą karūna papuošti.

Ciesorius su Jogaila dūmoj ar akivaizdoj kito nieko nebylojo, kaip apie pakajų tarp savęs, o visuomenę karę pirma prieš čekus, paskui prieš turkus, ant galo prieš saracėnus, arba arabus. Kėtėjimas buvo gaisus, daug, jį girdėdami, ratavo, bet ant tokio linkėjimo Jogaila ciesoriui atsakė: jei visi krikščionų viešpačiai jūra ir žeme kelsis ant turkų, tad ir jis eis lygiai, bet ant vieno ketėjimo ciesoriaus, kurį du kartu jau turkai pergalėjo, jis sandarų su jais nelaužys, kaipogi visa karė su jais paskiaus paliktų vieniems lenkams ir lietuviams, kuriems kariaujant, kiti viešpačiai zauksos. Noris toksai atsakas didžiai nepatiko ciesoriui, čionai jis pats su ciesoriene aplankė Jogailą ir stigavojo jam, jog Vytautas yra daug vertesniu karaliaus godos nekaip kana kados Mintautas. Jogaila, akivaizdoj ciesoriaus nenorėdamas pasirodyti nemandagiu, atsakė, jog jis palieka apie tą daiktą savo tėvūnams spręsti; jei jie ant to sutiks, jis nestirvelės. Tą patį atsaką gavo ir Vytautas, kursai lūgojo pats apie tą Jogailos. Tasai nei Vytautui, nei ciesoriui didžiai netiko, kursai, regėdamas Vy-

tauto turtus, lobius ir išeigą, būk jam taręs stebėdamos: „Tamista esi jau aiškiai karalium ir vardo vieno karaliaus testokoji, kurį tuojau gausi". Sako, jog Vytautas, savo svečius vaišindamas, 100 000 joties ciesoriui į talką ant turkų pažadėjęs.

Lenkų tėvūnams susirinkus į dūmą, Vytautas apsireiškė karūnos geidžiąs ir lūgojo, idant jam leistų būti jiems teiraujantis. Arkivyskupas Gnezno, kaipo tėvūnų vyresnysis, didžiai gyrė Vytautą ir linkėjo jam karūnos, stigavodamas, jog ji ankštesniai dar suners bendryba ir dūma abi tauti. Bet vyskupas Krokuvos Olesnickis išguldė ciesoriaus bendrybą didžiai pavoja, sakydamas: Vytautas esąs jau amžiuj ir nupelnęs tokią garbę, jog vardą karaliaus reikia jam niekinti ir minti savo prisieką, kurią Jogailai, rykei ir bažnyčiai padarė. Taip pat gi sakė vojevoda Krokuvos Jonas Tarnovskis, o su tiedviem kiti tėvūnai.

Vytautas, kuriam balsus rankiojant neleido būti, išėjo staiga iš tėvūnijos supykęs ir sakė gorindamas: „Be jūsų valios tą aš darysiu, ką aš noriu". Paskui koliojo tėvūnus ir karalių, jog jie pavojų kebelių ciesoriaus klausą, žinodami jį ynu nepriteliu abiedviejų tautų esant. Jogaila prasišalino iš Lucko, ciesoriui sudievu nepasakęs, ir, pagrįžęs į Lenkus, sukėlė sueimą į Korčiną pasiteirauti su luomomis, kaip prieš Vytauto norą stembti. Ciesorius, palikęs su Vytautu, visa nubengė ir iškeliavo stačiai iš Lucko į Vengrus, kurį dar Vytautas didžiai brangiomis dovenomis apdovenojo; tarp kitų dovenojo jam tauragę, į auksą įdirbtą, to taurio, kurį jo bočius Gediminas, pamatautojas Vilniaus, buvo ant pilės kalno tenai nušavęs, kaip viršiaus minavojau.

Nū pradėjo siuntiniai tarp Vytauto ir lenkų vaikščioti; šis norėjo išveržti leidimą, jie to įduoti jam nenorėjo. Vytauto siuntiniai Goštautas, urėdas Vilniaus, ir Rambuotis, Lietuvos marčelga, su kitais nuėjusiu į Korčino sueimą, apreiškė norą didžiojo Lietuvos kunigaikščio surinktiems lenkų

luomams trumpai ir aiškiai, tais žodžiais bengdamu: „Leidžia ar neleidžia lenkai, Vytautas daro kaip tinkamas, o jūs paskiaus savo nertėjimo gailėsitės, bet neblaiku".

Lenkų luomos sutarė jiedviem nė kokio aiškaus atsako neduoti, bet kitus siuntinius į Lietuvą leisti, kaipogi paskyrė visų drąsiuoju ir byliuoju vyru — vyskupą Krokuvos Zbignevą Olesnickį ir vojevodą Sandomiro Mikalauskį; tuodu turėjo Vytautą persergėti, idant vienybės su lenkais nelaužytų, to neklausant, karę jam apskelbti. Vytautas tuo gorinimu ne vien nenusiminė, bet dar didesniai užsirūstino, kursai, tuomi įbingęs, skatino ciesorių tą reikalą nubengti, su zokanu kryžėjų Parusny ir Padaugavy sandaras padarė ir diduomenę lenkų pakukuliavo.

Todrin lenkai sukėlė naują sueimą ant 8 dienos šilo mėnesio į Sandomirą, kuriame ryžos antrą atvejį siuntinius, minavotą vyskupą Olesnickį ir Joną Tarnovskį, pas Vytautą leisti su kitu siūlojimu. Vytauto paprakai jau mačijo, ir lenkai rados didžiame pavojume. Jogaila buvo pasenęs, jo karšinčius kūdikis. Vytautas neturėjo vaikų. Nū jam siuntiniai su Jogailos valia siūlojo Lenkų karūną, ir taip įgijo Vytautas tą, ko jis geidė ir nupelnė, bei vienybė lietuvių su lenkais paliko apvali. To Vytautas negalėjo prajausti, todrin rodės pradžioj užganuotu, bet tuojau pakukuliuotieji lenkai, vildamos dar daugesniai gauti nuo jo, perkalbėjo jį nuo to, ir jis atsakė siuntiniams: Jogailai linkįs jis ilgo viešpatavimo. „Aš netykau jo karūnos, jisai man teneskaugėja manosios. Prieš karalių ir jo rykę aš nieko pikto nesinčiu, bet jei lenkai, to nemindami, varu eitų, tad aš klot varą varu remsiu". Lenkų siuntiniu buvo dar neiškeliavusiu, kad cesoriaus siuntiniai įėjo ir Vytautui ženklan naujos bendrybos ciesoriaus iš aukso ir sidabro didžiai pagebsniai išdirbtą slygūną padovenojo ir vienkartu norėjo, idant jis tūlus antikulus sandarų prisieka patvirtintų. Vytautas atsakė: „Dovenas cieso-

riaus imu širdingai", bet nauja bendryba rodos jam nereikalinga, senoji noris nėra prisieka patvirtinta, vienok yra stipri, kaipogi žodis viešpaties negal vilti. Taip akivaizdoj kalbėjo, bet slapta sutarė karūnavojimą paskubinti, kuriam 16 dieną spalių mėnesio paženklino.

Jogailai rados didžiai trumpai; nebįmanydamas kur bedingti, glaudės pas visų didžiau[sią] pasaulės toj gadynėj valdžią, beje, popiežių, kursai, prajausdamas kerštus, kurie galėjo atentėj krikščionybę sukrutinti, graudino drąsiai savo gromatoj kaip Vytautą, taip ir Zigmantą, jo brolį, nuo tokių kėtėjimų liautis, bet tas vėlu bebuvo. Lenkai tuo tarpu sukėlė trečią sueimą į Jodliną ir tenai sutarė visais parubežiais savo rykės sargtis pastatyti, kurios nė kokio siuntinio ciesoriaus ar Vytauto nepraleistų. Antveizą jų įdavė Jonui Čarnkovskiui; tam pavyko Baptistą Cigalą Elvetą ir Zigmantą Rotą, teutoną, nutverti, kursai, perkratydamas jųdviejų ryšiu, rado gromatas ciesoriaus, kurias atėmęs, pačiudu paleido. Vienoj gromatoj buvo parašyta, idant Vytautas nėmaž tuomi nerūpintųsi, ar galėjo ciesorius be žinios ir valios popiežiaus į karalius ką kelti. Jis turi tiktai paženklintoj dienoj karūnos laukti; siuntiniai ciesoriaus, kurią jam gabeno, buvę jau iškeliavę, kurie karūnavojiman lygiai bus. Su ta gromata buvo dar išrašas sandarų, naujai padarytų tarp lietuvių, vengrų ir vokyčių Parusnio bei Padaugavio, ir raštas, kuriuo Zigmantas ciesorius kelia d. Lietuvos kunigaikštį į Lietuvos karalių. Visa tas buvo jau žinomas pirmiaus lenkams nekaip Jogailai, jo rūmuose lindinčiam. Visa lenkų diduomenė suskato ir visus kelius užstojo, idant nė koks siuntinys negalėtų, keliaudamas į Lietuvą, jų rubežiaus pereiti. Kad tą Teutonijoj nujautė Lenkuose radusis, siuntiniai pagrįžo į Frankfurtą ir, veltui tenai laukę du mėnesiu, pagrįžo nieko nenuveikę pas ciesorių.

Tuo tarpu Vytautas laukė, ilgėdamos įvykimo savo ketėjimo, kursai jam taip antimu rodės. Jis

pakvietė kunigaikščius maskolių, Tverės, Odojevo ir totorių chanus, arba viešpačius, bei abu mistru, pasimetęs kitu lyčium, į Vilnių, vienok vaišino juos iš ūkės lobių ir atenčia karūnavojimo puota. Bet, atėjus toms rūstoms žinioms iš Lenkų, pirma jis slėpė savo apmaudą svečiams ir puotavo lig galo šito mėnesio. Ant galo, kad svečiai namo išsiskiedė ir visa jo viltis išgaišo, apsirgo.

Vienok ir taip dar liekulumas jo nepaleido; žinodamas be Jogailos valios nieko nenuveiksiąs, todrin ėmė jis bandyti kitu pragumu sau karūną steigti ir Jogailą sau gaubti. Todrin liepė savo kliauminui Mikalojui Maldrigiui apreikšti Jogailai, jog jis nebdūmoja daugesniai apie karūną; visa, kas buvo, turi būtinai užmiršta būti, tiktai lūgoja jis, idant karalius jį sergantį aplankytų. Lenkai nekliovės tuo veikiu Vytauto persikeitimu ir nelinkėjo karaliui keliauti. Bet kad jis nenorėjo to klausyti, tad davė jam bylius ir gudrius tarnus lygiai.

Priėmė Jogailą ant Lietuvos rubežiaus karališkai ir taip į pat Vilnių pargodojo. Pirmąsias dienas Vytautas karalių ir jo dumčius vaišino, gaubdamas juos sau; kad kana kados karalius vienas pas jį pasitiko, apsireiškė jam su tais žodžiais: „Aš stoviu jau kapuos, ko jūs manęs nuogąstaujat, aš nieko nebnuveiksiu su mano karūna, noriu tiktai pasauliui su tuo ženklu pasirodyti, kaipo su mano nuopelnu; nedėvėsiu,— sako,— aš jos, prisiekiu į vardą visų šventųjų, jog, dvi ar tris buvus, aš jos apent išsižadėsiu"; ko jis didžiai širdingai lūgojo. Jogaila, sugraudintas tais žodžiais, abejojo, paskui apsireiškė, jog be leidimo tėvūnų jis nieko negal daryti. Tad atsigręžė Vytautas ant jų, užvis ant Zbignevo, lūgojo jo, kukuliavo jį ir gorino, ketėdamas jam vyskupiją atimti. Bet Zbignevas stangiai atsakė: „Šviesiausias kunigaikšti, visų verčiausias esi pirm visų viešpačių ir karalių karūnos; tavo kraštai, tavo galybė lyginas visų didžiausioms viešpatijoms, bet Lietuvos karalius negal būti, jis

gal kuomet noris nepriteliu lenkų tapti; šiandien abi tauti yra sunerti amžinai ir karūni abiedviejų ant vienos galvos sumauti. Tiedvi bendringi tauti šiandien ciesorius, jųdviejų neprietelius, nori perskiesti ne ant jųdviejų laimos, bet nelaimos, kaipogi patsai skomy valgydamas ištarė tuos žodžius: „Vardą karaliaus it mėsos šratą tarp šunų įmečiau". Sunerti mūsų tauti yra nepergalimi, bet perskiesti taps grobiu neprieteliams, ir tu pats tuo kartu gailėsies; regi, jog teisybę kalbu ir nesu vylėju mano tėvainės". Noris taip drąsiai kalbėjo čionai ant prisiekos Vytauto, jog jisai apent ketėjo karūnos atsižadėti, nieko neatsakė. Ant galo ir tie lenkų tėvūnai, kurie pradžioj linkėjo Vytautui karūnos, nebgalėjo arba nebnorėjo bestirvelėti prieš vyskupą Krokuvos.

Taip stigavojant Olesnickiui, nė vieno tarp lietuvių tėvūnų nerados, kurs bent tą būt pasakęs: „Norim bendrais ir talkėjais lenkų būti. Neteisingai, vyskupas Krokuvos nori laimos pačių lenkų, o prapulties lietuvių ir tą nori nuteisinti prisiekomis lietuvių. Tiesa, jog prisiekė lietuviai iš vieno su lenkais turėtis ir gintis nuo neprietelių, bet neprisiekė ant to, jog nebebus daugiaus lietuviais, bet lenkais, jog kalbės, rašys lenkiškai, ne lietuviškai, jog išsižadės lietuviai savo įstatymų, savo apsiėmimų, o rėdysis pagal lenkiškus; ne ne, ant to lietuviai neprisiekė, nesang išsižadėti savo kalbos, savo įstatymų, savo dobos ir gudintis į svetimus lygiai yra, kaip jei kad būt prisiekę sau ūkišką galą daryti; bet argi būtų to žmogaus prisieka valinga, kursai prisiektų pats sau galą padaryti, kas gi galėtų jį nebnorintį suokti galuotis, idant prisieką savo atitiestų. Nė vieno rašto lenkai neparodys, kuriame lietuviai būtų save vergais lenkams užrašę, toj gadynėj, kurioje lietuviai valdo gudais, sugraudino kryžėjus Parusny ir Padaugavy, sudraudė totorius ir gorino dar savo galybe pačius turkus; kurs gi lietuvis leis save tokioj dienoj svetimų vergu užrašyti. Jei rūstose ir kruvi-

nose dienose mokėjo lietuviai žemaičiai save ginti nuo galybės visos Europos, pergalėję šiandien visus savo neprietelius, savo kantrybe mokės ir toliaus taip save ginti ir antturėti. Esam liuosi ir tokiais norim gyventi ar mirti bei tvarką kokią sau tinkami įkurti; bet jei kas drįstų mūsų kalbą, mūsų įstatymus ir apsiėjimus drevėti ir mus vergti, tad mes, sekdami mūsų tėvus, pirmiaus irose mūsų namų užsirausim, nekaip svetimiems vergausim. Galim mes su lenkais bendryboj gyventi ir iš vieno nuo neprietelių gintis, bet katrie sau kaip tinkami ūkę savo rėdyti ir katrie sau kalbėti, rašyti, mokytis kalba savo bočių probočių. Nežinau, pasakykit jūs, Lietuvos tėvūnai, už ką mus Olesnickis nori verginti? Jei jis girias mylįs savo tėvainę, norėdamas mus lenkais padaryti, mes už jį tūkstantį kartų didesniai mylim mūsų tėvainę, jei mes už ją tūkstantį kartų daugesniai kraujo praliejom". Nebuvo nė vieno, kaip sakiau, kursai būt bent taip užtaręs lietuvius, o rasi kas ir atsakė vyskupui Krokuvos, bet svieto skaugė neužlaikė mums jo iki mūsų gadynės.

Reikia žinoti, jog lenkai jau toj gadynėj turėjo universitetą, arba aukštąją mokslinę, Krokuvoj ir daug kitų iškalų savo žemėj, didi daugybė ūkėjų mokėjo skaityti, rašyti ir įvairiomis svetimomis kalbomis kalbėti. Kad tuo tarpu Lietuvoj nė kokios iškalos nebuvo, o rašyti patys gudų kunigai, kaip regis, temokėjo ir taip dar savo kalboj terašė. Jogaila bukliais buklesniais gudrinčiais vyskupais ir arkivyskupais ir kitais ūkės dumčiais, kurie jo rykę rėdė, o jis pats vardą karaliaus tedėvėjo. Vytautas pats kaip gudrus, taip ir sumanus, bet jau į karšatį atėjęs, noris ir turėjo savo dumčius, tačiaus daugiaus narsius ir smurtus bei vinkrius karėjus nekaip bylius ir buklius gudrinčius, kurie būt galėję savo bylumu kaip karda savo neprietelius graudinti. Vyskupai Lietuvos ir pralotai, noris išmintingi vyrai ir didi steigėjai praplatinimo tikėjimo švento, bet šiokie tokie atėjūnai, daugiaus

nieko nežiną, neišmaną, kaip tiktai vienus įstatymus, tikėjimą krikščionišką, todėl negaila jiems buvo Lietuvos prapuolančios, nesang kad lenkų vyskupai savo tautos laban visa gaubė, tad Lietuvos pralotai vėpsodami žiovavo.

Tiesa, likos, jog Vytautas neantsimovė Lietuvos karūna, bet ką nuveikė tuomi lenkai, negut tą, jog, per 400 metų išdildę lietuvių būdą, paskui gudai abejus prarijo: lietuvius užvargusius, lenkus išlepusius. Rasi daug laimingesnėmi būt besanti abi tauti, jei būt ypatingai rėdžiusios, o prieš savo neprietelius iš vieno stembusi. Daug dar apie tą reiktų išguldyti, bet trumpumas mano rašto neleidžia to daryti, todrin palieku tą tam nuveikti, * lietuvių veikalus išguldys, tačiaus darbo Olesnickio ir Jogailos nepagirs.

Vytautas, nebturėdamas vilties apsimauti Lietuvos karūna, kuo didesniai nukūdėjo, čionai pražilęs senelis, 80 metų turėdamas, dar gerai darė savo neprieteliams, kaipogi, kėlęs iš lovos, lydėjo Jogailą, grįžtantį į Lenkus, bet, jodamas iš Vilniaus Trakuos, nuo žirgo nukrito ir ant žmonos ratų nusivežino į Trakus ir tenai, pirma su Aukščiausiu, paskui su Jogaila pasitaikinęs, ant rankų savo žmonos Julijonos Algimantaitės, kunigaikštaitės Alšėnų, 27 dienoj spalių mėnesio metuose 1430 su šiuo svietu persiskyrė. Sako palaidotą esant Vilniaus katedroj dešinojoj pusėj didžiojo altoriaus, bet šiandien veltui tenai lietuvis ar žemaitis veizės, norėdamas jo pelenus apraudoti kruvinos dienos savo tautos.

Taip visų garsiausias karvaida ir vytis savo gadynės paliko šį pasaulį, rėdęs jo vieną dalį ilgai ir garbingai; jo valdžios buožė sviro nuo Žemaičių jūros iki upių Dono ir Ugros bei pilių Viazmos ir Možaisko. Šiandien gudų rėda, arba maskolių, paskaidė Vytauto rykę, arba tos gadynės Lietuvą, į 22 guberniji, arba urėdi, beje: Vilniaus, Vitebsko,

* Rankrašty stinga žodžio (*kursai* — ?).

Pskovo, Naugardo, Smolensko, Mogiliovo, Černigovo, Kijevo, Pultavos, Kalugos, Voronežo, Jekaterinoslavo, Slobodos, Ukrainos, Chersono, Volynijos, Padalijos, Minsko, Gardino, Bialistoko, Podlasės, Augustavo, Polesės ir Sūdaujų. Tankiai davė totoriams viešpačius, arba chanus, viešpačiai Bulgarų, Valakų ir Moldavionų, lygia dalia Maskolių, Riazanės, Tverės, Odojevo, gerbė jį, karaliai Danų, Žuvėdų, ciesoriai Rytų, Turkų ir Teutonų godojo. Ant viso buklus ir ryžąsis dūmoj, veikus ir stropus darbe, daug vinkrumu ir spėrumu nuveikiąs ir taip stropus, jog valgydamas skomy ar teisybę kam darė, ar apie karę teiravos; dosnus svetimiems, saviesiems, užvis diduomiams drausmus; ant galo jautrus ir taip didžiai užsiturįs, jog niekados nei vyno, nei midaus, nei alaus negėrė. Jo urėdams pralobus, išdrevėjęs juos perkėlė į kitą vietą ir skaitliaus nuo jų niekados nereikalavo, arba jų kalkuliacija nerūpinos.

Augumo buvo vidutinio, nei didžio, nei resno, be barzdos, didžiai malonios kalbos ir tankiai mandagus. Kana kados nelinkint jam didžiai šaltą dieną paniperėj su totoriais grumtis, atsakė jis: „Tai šiandien ir reikia grumtis: jei pergalėsim, tai dvigubai pergalėsim, jei išgursim, tad išgursim nuo dviejų nepriètelių — nuo totorių ir speigų". Kad tūli dejavo jam totorius Lietuvoj naujukaujant ir žemes jiems dalijant, jis atsakė: „Žmogus geradarymu ir visų nuožmiausius žmonis* nujaukina". Kad kana kas jo bylumą gyrė, atsakė jis: „Man tinka geresniai prastai, bet teisiai kalbėti". Kana kados Camblakas, Gudų vyskupas, apie kurį viršiaus minavojau, džiaugdamos Vytauto veikalais ir jo garbe, to tiktai gailėjos, jog jis vokyčių vieros buvęs (taip vadino gudai toj gadynėj katalikų rymionų vierą). Vytautas jam atsakęs: „Eik į Rymą, perdisputavok popiežių ir jo išminčius, tad mes

* Viršuj: *žvėris.*

visi būsim vienais krikščionimis". Per trūkį antrapus Vilniaus yra didžiai graži išleitė, arba dauba, tarp kalnų paupy Vyliaus, kurioje Vytautas kana kados pūškas liedino, iki šiai dienai tebvadinos Vytauto pūškarne. Duobės, perkasai, atsukta upės vaga stigavoja tą teisybę. Kas nežino šiandien Jekaterinoslavo gubernijoj garbingos vietos, pirtimis Vytauto vadinamos. Taip pat Mogiliovo apygardoj, Belicos pavietoj, valsčiuj Viatkoj vadinamame yra ežeras, Vitaudovoje ozero, beje, Vytauto ežeras, vadinamas, kursai traukdamas tenai į karę prieš totorius būk maudęsis ir savo žirgą girdęs, nuo ko palikęs pramanytu minavotu vardu. Bažnyčias ne vien Žemaičiuose, viršiaus minavotas, bet dar Volkovyske švento Mykolo, o kliošțorius Trakuose benedikčionų, Kaune ir Ašmenoj pranciškonų įkūrė ir žemėmis apveizėjo, katedrą Vilniaus papuošė ir turtingai apdovenojo. Bet kas surašys mano trumpame rašte visus jo garbingus veikalus ir tas pasakas, kurios iki šiai dienai tebėra tarp žmonių minavojamos. Gana bus ant to garbės tą priminti, ką vienas garsus gudų rašytojas mūsų gadynėj apie Vytautą pasakė: „Su juomi, beje, Vytautu, garbė lietuvių tautos įspindo, su juomi ir užsileido, ant laimos gudų, kurie būt aiškiai būtinai pragaišę, jei Vytauto karšinčiai būt turėję jo protą ir jo garbės dykimą". Turėjo būti didžiai garbingu vyru, jog, daugiaus nei pusantro šimto metų sukakus po smerčio, lietuviai dar guodės Lenkų karaliams, idant juos ne pagal kitus kokius įsakymus, bet pagal įstatymus Vytauto rėdytų; kokius buvo davęs Vytautas lietuviams ir žemaičiams įstatymus, to nė vienas dar šiandien nežino, bet jog buvo davęs, tą visi raštai stigavoja. Pusantro šimto metų bus, Strijkauskiui įsišnekėjus kana kados Konstantinopoly su čiausu, taip vadinamu turkų kunigu, jis jam sakęs jų pažinės su lietuvių tauta tesančios įrašytos jų knygose Vytautui valdant Lietuvos ūkę.

§ XXXV

Boleslovas I Švitrigaila

Vytautą dar iki nepalaidojus, kits kito teiravos, kas galės, tapęs d. Lietuvos kunigaikščiu, į jo pėdas atminti. To dėjęsi, vieni norėjo jo brolį kunig. Zigmantą, urėdą Starodubo, į jo vietą pakelti, kiti linkėjo Aleksandro sūnaus Vladimiro, urėdo Kijevo, palikūnies kunigaikščių Slucko, kiti norėjo Zigmanto Kaributo, vadinamo Čekų karalium, kursai, juos šelpdamas, didžiai garbingai prieš ciesorių kariavo. Tuodu paskuojuoju buvo Jogailos brolio sūnu. Kiti ant galo geidė jo brolio Švitrigailos, užvis gudai, jog jis dėl žmonos savo, kuri gudė buvo ir gudų tikybą sekė, ne vien didžiai juos šelpė ir guodė, bet dar jų tikėjimą taupė, kursai, kaip minavojau, pirma į Vengrus buvo išsikraustęs, bet paskui buvo susitaikinęs su Vytautu, savo brosiu, ir Jogaila, broliu, pargrįžęs Lietuvoj gyveno, o dabar laidojo Vytautą. Užvis jog Vytautas mirdamas buvo linkėjęs į savo vietą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Švitrigailą pakelti, tardamas jį vieną tegalėsiantį garbingą Lietuvos ūkę garbingai rėdyti ir jos nepritelius drąsiai ramdyti. Lenkai nuo savos pusės nepriešinga[vo] jam, vildamies, jog Švitrigaila, būdamas tikruoju broliu Jogailos, tą darys, ką jam karalius sakys.

Kaipogi, palaidojus Vytautą, Jogaila ir Lietuvos luomai pakėlė Švitrigailą d. Lietuvos kunigaikščiu sena doba ūkės, o vyskupas Vilniaus Mikalojus Vilniaus katedroj visiems krykštaujant ir ratuojant palaimino. Visa rodės reiškiančiu laimingą atenčią gadynę Lietuvai. Bet kur dėsi svieto skaugę, tą Mogilę žmogaus gymės, kuri, tuojau įkūrusi namų kerštus, visą Lietuvos tautą užrūstino.

Kaipogi Jogailai dar Vilniuj su lenkų tėvūnais tebesant, atbogino tekūnas naujam Lietuvos d. kunigaikščiui žinią, jog Bučackiai lenkai, lig mirus

Vytautui, lig tuojau su kariauna slapta antpuolę Kameneco pilį ir kitą užėmė, urėdus jų Daugirdą ir Gedgaudą bei kitus vyresniuosius vienus užmušė, kitus apkalo, įgulę lietuvių išdrabstę, savąją į jos vietą įdėjo ir visu mažne kraštu Padalijų lenkai pradėjo valdyti. Kas pačiam Jogailai didžiai nepatiko, o Švitrigaila, tą išgirdęs, rūstinos ir išmetinėjo tokias neteisybes kaip Jogailai pačiam, taip ir lenkų tėvūnams, tenai esantiems, kurie ant tokios neteisybės nieko negalėjo atsakyti, užvis būdami rankoj Švitrigailos, kursai karalių ir juos pačius tuo metu teketėjo paleisti, kad jam pasiėmė ant rašto Jogaila su savo tėvūnais Padalijas apent Lietuvai sugrąžinti. Švitrigaila, įgavęs tą raštą, vėl pasigerino su Jogaila, kuriam iškeliaujant dovenojo 1000 ilgųjų grašių ir daug kitų daiktų iš lobio Lietuvos, kurias dovenas Jogaila išsiuntė pirma į Lenkus per savo marčelgą Olesnickį, o paskui pats, pargrįžęs į Lenkus, sueimą į Sandomirą lenkams užsakė.

Kad karalius Sandomiro sueime apreiškė lenkams visa, kas buvo nutikęs Lietuvoj, tėvūnai ruzgė ant jo, tardami, jog Jogaila ne vien lietuviams nieko žadėti, bet dar paties d. Lietuvos kunigaikščio be jų žinios pakelti negalėjo. Čionai karalius, nemindamas ant grumzdimo lenkų, išsiuntė Tarlą Zakliką su įsakymu pas Kameneco pilės vyrą ir urėdą Padalijos, idant Mikalojui Bobiui į vardą Švitrigailos pilį ir visą kraštą atduotų. Kad tuo tarpu Andriejus Tenčinskis ir Mikalojus Dževickis, kustošas Sandomiro, kuriam karalius, žymėjo nesant, buvo ūkės žymę įdavęs saugoti, tas parašė Bučackiui, urėdui Padalijos, visa, kas buvo nutikęs karaliui Lietuvoj, ir gromatą, ūkės žyme apžymėtą, užkibęs vaško žvakėj, įdavė pakukuliuotam Zaklikai įsakydamas, idant pirma žvakę, kaip karaliaus įsakymą, Bučackiui įduotų, kaipogi tuo kartu nieksai galėjęs regimai gromatas į Lietuvą gabenti, nesang Švitrigaila buvo įsakęs ne vien svetimus, bet ir ubagus kratyti, idant užslėptų raštų į Lietuvą

nenešiotų ir gyventojų prieš jį nepaikintų. Bučackis, radęs gromatą žvakėj, suprato, kas buvo nutikęs, todrin ne vien Padalijos Mikalojui Bobiui neįdavė, bet dar jį patį tenai su jo draugais apkalino, o piles kuo didesniai dar lenkų įgulėmis pastiprino.

Visas pasaulis veizėjo į tą ir laukė, koksai galas bus lietuvių vienybės su lenkais. Švitrigaila, regėdamas, jog lenkai neliausis geruoju nuo neteisybių savo, patelkė valakus, su kuriais susinėręs ne vien lenkus iš Padalijos išdrabstė, bet dar pačių lenkų dalykus, beje, apygardas Levo ir Trembovlės, baisiai baisesniai ugnia ir karda nusiaubė. Bet nė tuomi dar lenkai neramdės, kaipogi, ketėdami lietuvius kariauti, ėmė bendrautis ir teirautis susieidami Krokuvoj su čekais, kuriuos tuo kartu husitais vadino. Pati karalienė rašė pas d. mistrą kryžėjų didžiai mandagią gromatą, į talką jį telkdama prieš savo dieverį Švitrigailą, kursai, kaip ji jam sako gromatoj, su totoriais schizmatikais ir kitais pagonimis bendraująs ant prapulties lenkų krikščionų, vienok jos mandagūs žodžiai nieko nuo jo nepešė.

Švitrigaila, nū aiškiai matydamas, jog lenkai nori būtinai lietuvius į savo vergus paversti, todrin padarė sandarą uternyke pirm šv. Jono Skirsnemunės pilėj su kryžėjais, kuriomis apsiėmė katrie katriems kiekviename reikale talkinėti ir vieni antrus nuo neprieteliaus ginti. Tose sandarose nuo lietuvių ir žemaičių pusės yra pasirašę: Boleslovas Švitrigaila, d. Lietuvos kunigaikštis, Vilniaus vyskupas Motiejus, Žemaičių vyskupas Mikalojus, Lucko vyskupas Andriejus, tėvūnai ir kunigaikščiai: Simeonas Algirdaitis, Zigmantas Kęstutaitis, Alerikas Valdimieraitis, Simonas Ivanaitis, Mykolas Ivanaitis, Ivanas Simonaitis. Nuo kryžėjų pusės yra abu mistru Parusio ir Padaugavio su savo diduomene zokano pasirašiusiu. Nuo lietuvių pusės liudėtojais yra tenai įrašyti: Vilniaus pilės vyras Astikas, Vilniaus urėdas Gedgaudas, Žemaičių val-

1431 biržely mėnesy

dymieras (storasta) Kęsgaila, Trakų pilės vyras Sungaila, Trakų urėdas Jaunis, didysis Lietuvos marčelga Rambuotis, Tudkus, Jurevičius, Petrašius Mangirdaitis, Naujapilio (Nowogródek) urėdas, rūmų marčelga Ivaškis Goštautas, dumčiai ir vyresnieji Lietuvos ūkės. Nuo kryžėjų pusės liudėtojais yra pasirašę vyskupai Pamezonijos, Samijos ir Kulmijos su kita kryžėjų vyresnybe.

Tuo tarpu lenkai, gorindami lietuvius, sukėlė sueimą į Vartą, kuriame ketino nuo lietuvių skiestis; paskui gruody mėnesy sutarė varu išveržti lietuviams ne vien Padaliją, bet dar Volyniją ir Žalgirėnus, arba Jatviežus, kaipogi lenkų kariauna jau paupy Vieprz ties kaimu Kilany mojuodama * į Lietuvą gulti. Čionai Jogaila norėjo dar geruoju susitaikinti, todrin nuleido iki Švitrigailos siuntinius, kurie, atėję pas jį, vardu karaliaus ir luomų reikalavo, idant jis ne vien Padaliją, bet dar Volyniją ir Žalgirėnus, arba Jatviežus, lenkams atduotų, ko jei jis nedarys, tad lenkai karda išverš lietuviams tuos kraštus. Švitrigaila, regėdamas tokią neteisybę, savo tautai daromą, atsakė: „Padalija ir visi tie kraštai, kurių lenkai reikalauja, lietuvių yra, todrin kas norės juos savinti, varu remsiu". Jogaila, norėdamas Švitrigailą trukinti iki lenkams nepasitaisant į karę, nuleido vėl pas jį siuntinius, lūgodamas, idant jis ateitų pas jį su nedidžia palyda, ketėdamas su juomi bendringai reikalus nubengti. Švitrigaila nekliovės saldžiais žodžiais Jogailos, pasiėmė aplankyti, bet stipria palyda užsidengęs. Nes, atėjus paženklintai ant pasiregėjimo dienai, lenkai apskelbė lietuviams karę ir, įkandin persikėlę per upį Bugą į Lietuvą, pilį lietuvių parubežinę, Horodle vadinamą, suardė ir kraštą pradėjo visomis pusėmis terioti. Vladimiro pilė užrakino angas savo lenkams, bet neilgai tegalėjo išsiturėti nuo jų smurtybės, kurie įsilaužę varu, gandindami gyventojus, vietovę pačią sudegino, o

* Rankrašty stinga žodžio (*ruošės* — ?).

pylas su žeme sulygino. Atėjo tenai ir Švitrigaila su 6000 lietuvių ūkinykų gelbėti, kursai, išsigrūmęs lygia laima tūlose skardmūšose su lenkais, įsitraukė į Slucko pilį ir pranešė apie tą kryžėjams, vadindamas juos į talką pagal viršiaus minavotas sandaras.

Tuo tarpu lenkai, regėdami, jog savo narsybe maž ką tenuveiks prieš lietuvius, pradėjo ūkinykus Volynijos ir Žalgirių paikinti, beje, vienus kukuliuoti, kitus gorinti, ir kitais pavėdžiais pragumais į pilis veržtis. Tuomi dar nekakindamos, patelkė dar Mozūrų kunigaikštį, išleido taip pat Leslavos vyskupą pas kryžėjus, tardami, jei pagalbos nuo jų negausią, tačiaus rasi juos pakajuj galėsiąs antturėti, kaipogi minavotas vyskupas sakė d. mistrui: „Mes kliaunamės pakajum kryžėjų ir todrin nė kokios kariaunos parubežy nelaikom, noris daug skelbia jų zokaną su Švitrigaila sandaras padarius prieš lenkus; čionai mes į tą netikim". Tą patį ir arkivyskupas Gnezno rašė d. mistrui, bet ir taip negalėjo jo perkalbėti. Ant galo karalius pats jam rašė didžiai mandagiai ir širdingai, rodydamas jam savo gromatas Švitrigailai rašytas, kaip jei Švitrigailos ant jų atsakus, idant jam tuomi lenkų tiesą parodytų, vildamos savo bylumu ir mandagumu jį pagaubsiąs. „Mes norim, — sakė jis, — su visa galybe prieš lietuvius traukti; to dėjęsi, lūgojam jūsų pataikos ir bendrybos, palikdami jums globti visų brangiausią mūsų lobį, beje, mūsų pačias ir vaikus". Bet ir tie saldūs žodžiai nieko nemačijo, kaipogi d. mistras, gavęs žinią nuo Švitrigailos lenkus jau kariaujant Lietuvą, atsakė jam savo gromatoj, idant be jo žinios nė kokių sandarų su lenkais nedarysią, kaipogi: „Aš viliuos, kad mes kibsim į juos kariauti; jie turės ar nuo karės liautis, ar jus palikini ant mūsų iš visos galios suksis kariauti". Tą praminęs, d. mistras Švitrigailai nusiuntė apskelbimą karės Jogailai karaliui, reikšdamas jos lyčių, it būt karalius esąs susimokęs su broliu ant zokano prapulties; ir įkandin to karės apskel-

bimo liepė savo kariaunai trimis žaromis traukti į Lenkus ir tenai terioti bei siaubti. Krūpaudamas dar d. mistras, idant lenkai su visa savo galybe ant jo negultų, pranešė Lietuvos d. kunigaikščiui, idant jis tokioj dingsty lenkus įkandin vytų.

Tą bedarant d. mistrui, kunigaikštis Mozūrų Kazimieras, nuteriojęs baisiai baisesniai visą kunigaikštiją Belsko, į pačią pilį įsilaužė ir visą tą kraštą užėmė. Kad tuo tarpu Jogaila su visa galybe Lucko pilį vėtravojo, bet jog Styra upis yra didžiai skardžiuota ir vinguria, todrin negalėjo taip veikiai lenkai prie vietovės prisiartinti, užvis didesniai nuo to, jog lietuviai visas valtis ir pluostus į antrapus upės buvo perkėlę. Vienok visų drąsieji lenkai, perplaukę per upį, sargtį lietuvių išblaškė ir valtis bei pluostus apent į antrapus sugrąžino. Tą matydamas, Švitrigaila liepė vietovę uždegti iki lenkams neįsigrūdus, o pats su savo karėjais pačioj pilėj užsirakino, kurioje perdėjęs Juršą, vyrą didžiai narsų ir sumanantį karėj, pilės vyru, kuriam palikęs vieną dalį karėjų, su antra pats sau kelią atdarė per lenkų eilas, vildamos, jog lenkai įžagę grobio ir dėl bjaurumo kelio nebgrūsis tolesniai į kraštą, o pats tuo tarpu rasi galės sukelti lietuvių kariauną. Vienok lenkai, to neminidami, persikėlė per upį, kuri apie pilį ir miestą, jau pelenuose gulintį, vinguros. Švitrigaila, surinkęs skubinai kariauną, traukė kuo greičiausiai prieš lenkus, kurie, jutę jį ateinantį, lig laiku pasitiekę laukė jo. Susigrūmė šali mažne ties pat pile Lucko; mūša buvo ilga ir maringa, čionai lenkai pergalėjo lietuvius, noris ir pačių tenai didžios daugybės krito, tačiaus visa garbė lenkams teko nuo to, jog lietuviai iš karvietės atsitraukė ir du garbingu lietuviu Goštautas ir Rambuotis, pražilusiu vyru karėse ir ūkės dūmose, kliuvo toj mūšoj į nagą lenkams, kurie su jiedviem tarės jau visą Lietuvą savo rankoj turį.

Jogaila, pailsinęs truputį savo karėjus, ėmė vėl 15 dienoj liepos mėnesio į Lucko pilį griautis, ku-

rios jau mūrai daugioj vietoj gulėjo išversti, o stokojančiuosiuose ardymai praardyti taukšojo, bet ir taip kiek kartų lenkai grūdos, tiek kartų buvo atremti nuo lietuvių. Nes skylės sienose buvo per daug didžios ir tankios, jog Jurša, nebįmanydamas ką bedaryti toj rūstoj dienoj, padarė ant trijų dienų su lenkais paliaubas, tardamas jiems, jog tuo tarpu teirausis su savo vyresniaisiais, ant kokių varunkų pilį galės jiems paduoti, bet dažniaus darė tą, idant tuo tarpu savo karėjus nuvargusius pailsintų ir skyles mūruose užkimštų; bet, praėjus rakui paliaubų, atkunta apgultieji, ir abi pusi su visų didžiausia rūstybe grobia į ginklą ir ima vėl pjautis, ne grumtis su neišsakoma aitra; jau papiliai kūnais žmonių ir žirgų it malkomis užversti niūksojo, o visų kantrieji badu stipo, bet lenkai, ir su tokia narsybe kariaudami, niekaip negalėjo įsigriauti į pilį, noris dieną ir naktį be perglytos laužės. Ant galo nebveikdami* lenkai perveikti** pilės ėmė rugzti ant savo karaliaus už paliaubas, tardami, jog jis daugiaus taupo savo brolį, nekaip lenkų ir jų ūkės skundžia. Bet juo ilgyn, juo didyn guro apgulėjų kantrybė, užvis giltinė raustė didžias daugybes lenkų, vienus ligomis, kitus, kaip sakiau, badu, kaipogi nuteriotame krašte nei sau duonos, nei pašaro ašvieniui nei nuo kur nebgalėjo begauti.

Kad taip Jurša su lietuviais Lucko pilėj grūmės, Švitrigaila tuo tarpu, sutraukęs lietuvių ir žemaičių karėjus, pasamdęs valakus ir totorius, lūgojo pirma sandarų nuo karaliaus, kurių negaudamas, užėmė Chelmo kraštą ir didžius dalykus Ratno su pačia pile ir paskesniai dar kariavo įvairia laima su lenkais.

Tuo tarpu lenkai kuo didesniai spaudė Lucko pilį, kurioje lietuviai, nebvildami atsiturėti, įpuolė į rūpesnį ir iš apmaudo visus, kas tiktai buvo lenku

* Viršuj: *[neb]steng[dami]*.
** Viršuj: *benu[veikti]*.

ir kataliku tarp imtinių pilėj vadinos, vieniems vidurius ištąsė, kitus, į ketvirtines perskėlę, per mūrus išsvarstė, o jų krauju pagal pagonų apsiėjimą kentes pilės šlakstė ir smilkė, savo dievus senovės posėdami. Lygia dalia lenkai sugautuosius lietuvius savo abaže budelėjo. Nes jog speigai kas kartą didinos, žmonės ir gyvoliai nuo bado ir šalčio krito, todrin ir aitra kas dieną guro, užvis jog nė nuo kur peno nebgalėjo begauti, visi jau balsu sandarų geidė.

Bet Švitrigaila maž ką ar su visu apie tą nedūmojo; užvis Aleksandras kunigaikštis į vardą Švitrigailos užėmė Padaliją, o d. mistras kryžėjų Dobrynės žemę Lenkams užkariavo. Jogaila, Lucko pilį vėtravodamas, gavo žinią kryžėjus lenkus kariaujant, kurie, tą išgirdę, tuojau nuguro ir nebnorėjo daugiaus į pilį begriautis, todrin Jogaila, tą matydamas, skubinos su Švitrigaila paliaubas daryti, kaipogi ant galo sutarė abi pusi ant metų su tais varunkais: kas ką užėmė, tas tą paturės; katra šalis išleis dvylika tėvūnų, vyskupų ar kitų ūkės dumčių į Libičių ant amžino pakajaus derėti; kryžėjai lygiai sandaraus. Jogaila būdamas Parčeve, o Švitrigaila Breste sandaras rėdys ir jei tarp jųdviejų katras susirgtų ir pats negalėtų tenai vaidintis, tada turės per savo plenipotentus minavotą pakajų padaryti.

Švitrigaila apie tokias paliaubas pranešė d. mistrui, lūgodamas jį kariauną kryžėjų iš Lenkų traukti. Kas ir nutiko. Jogaila, mokomas nuo lenkų, dar bandė Švitrigailą į spąstus įpainioti ir savo saldžiais žodžiais tankiai norėjo jį nukropti, kaipogi jis vadino, idant Švitrigaila pasiregėtų su Jogaila be sargties, bet Švitrigaila niekaip to nedarė, sakydamas gromatoj d. mistrui, jog „tas gali su manim nutikti, kas kana kados su mano brosiu Vytautu nutiko, kaipogi mano marčelgą Rambuotį turi karalius sugautą, kurį jis ne ant mano žodžio, bet ant žodžio Lietuvos ūkinykų tenori paleisti; jei

jis tuose niekuose manimi nekliaunas, kaip aš galiu jam įkliauti mano gyvybą".

Jogaila suvadino dar pirmiaus lenkus į seimą Nepolomicuose pirm užsakytą dieną į Parčevą, idant susimokytų tarp savęs, kaip su lietuviais atenčiame seime elgtis. Ant užsakytos dienos atėjo į Parčevą daugybės Lietuvos diduomenės ir siuntinių, kurie Padalijos, Paletijos ir Volynijos niekaip nenorėjo lenkams įduoti ir visus veikalus Švitrigailos gyrė, noris jo paties tenai nebuvo. Jogaila visaip norėjo jį iš Bresto į Parčevą pargauti, kaipogi be jo tarės nieko gero nenuveiksiąs, bet visa buvo veltui. Švitrigaila nenorėjo Lietuvos nužeminti, turėdamas Lucką liuosą ir lenkų nusikratęs, juokavo sau Breste su kamendotu Torunės, kryžėjų siuntiniu, sandaras tvirtindamas su kryžėjais, kurie jį pasiėmė iš visos galios šelpti, o pats tuo tarpu, įsakymus leisdamas į tolimus Lietuvos dalykus visiems ginkluotis ant karių, laukė, ką gerą nutars dėl lietuvių lenkai Parčevo sueime. Tuo tarpu Jogaila vis dar nairės sandarauti apie pakajų, todrin guodės per savo siuntinius Švitrigailai, sakydamas, jog kryžėjai lenkus dar tebterioja, kuriuos jis ketėjo varu vyti laukan, bet Švitrigaila akivaizdoj siuntinių, jog jis tuojau trauks prieš lenkus, jei tiktai jie mosterės į kryžėjus kibti; klausiamas apie tą nuo Švitrigailos d. mistras teisinos, sakydamas, jog jis savo kariauną traukia jau iš Lenkų, bet lygiai persergėjo Švitrigailą, idant karaliaus nelankytų ir kariaunos savo namo nepaleistų, kaipogi lenkai ginkluojas. Lenkai, nebįmanydami ką beveikti, guodės popiežiui ir teutonų rykės kunigaikščiams ant Švitrigailos, bet veltui, ir lig neperskiedęs Jogaila lietuvių nuo kryžėjų niekaip nedrįso jų kariauti. Ant ga[lo], nebįmanydamas ką bedaryti, bruko Švitrigailai valdžią ir rėdą Lenkų ūkės, bet Švitrigaila atsakė stangiai: jis nuo kryžėjų neskiesis, noris jam Jogaila visą pasaulį žadėtų.

Regėdamas Jogaila nieko nebnuveiksiąs išdavė plenipotenciją 12 ūkės dumčių, vyskupų ir kitų ūkės dumčių eiti sandarauti pagal paliaubas, bet tame rašte neminavojo jis nei kryžėjų, nei valakų, kurie jo broliui talkinėjo, todrin Skirgaila atmetė tą raštą ir sandarautojai paskydo.

1432 Švitrigaila, regėdamas, jog lenkai nairos sandarauti, atentį pavasarį pasiregėjo vėl su didžiuoju mistru Skirsnemunės pilėj ir dar stipresniai susinėrė sandaromis, kurias luomai abiejų pusių prisieka patvirtino. Tą pajutęs, Jogaila prileidžia ant galo ir kryžėjų siuntinius lygiai su lietuviais sandarauti, bet visuomenių sandarų nė tuo kartu neįkūrė, tiktai paliaubas esančias patvirtino, pasiėmė kits kitam žalas grąžinti ir naują raką sandaroms paženklino.

Bet, lig nesukakus dar kelioms nedėlioms paliaubų, pirm paženklintos sandarų dienos staiga visa persikeitė, kaipogi lenkai, susirinkę į sueimą Seradze, tarės karda ir varu nebįgausią nuo lietuvių minavotų kraštų, bet, nenorėdami jiems jų palikti, leidos ant vyliaus ir pasalumų, tardami: ko spėku neįgavo, tą savo gudryba ir vinkrumu išveržti ketėjo. Ant to galo pradeda kerštinti pačius lietuvius tarp savęs, kuriuos nuvargusius namkare tarės patys lengvai paskui nuvergsiąs. To dėjęsi, patarė Jogailai, idant valdžią Lietuvos ūkės nuo Švitrigailos atimtų ir atduotų rėdyti Sigisdui, arba Sigismuntui, Starodubo kunigaikščiui, sūnui Kęstučio ir broliui Vytauto. Tas patiko karaliui, kaipogi numanė aiškiai, kas per galas bus. Todrin išleido tuojau siuntinius pas Sigisdą, idant vardu karaliaus ir lenkų diduomenės slapta jam praneštų apie tą, apie ką buvo sutarę. Linkėdami jam, idant iš pamažo pradėtų su Švitrigaila ir jam Didžiąją Lietuvos Kunigaikštiją atimtų, kaipo neteisingai pasavintą, bei apmaudą nugiežtų už smertį savo tėvo Kęstučio. Ketėdami karalius ir lenkai, lig jam pradėjus kariauti, lig ir jį šelpti.

Tą girdint Sigisdui nuo minavotų siuntinių, atsiliepė jo širdy rūstybė ant Švitrigailos; čia jam pasirodė šašuolėtis jo garbingo tėvo Kęstučio ir kitų genčių nuzurdotųjų, kurių atsiminimas kas kartą didesniai jam širdį gildė. Atsiminęs pats, jog neteisingai yra atitolintas nuo Lietuvos sosto, užvis mindamas, jog turi išmintingą, nuo visų garbinamą ir mylimą paaugusį sūnų, vardu Mykolą, kursai jam padės kiekviename reikale ar žygy. Žada lenkams keltis prieš Švitrigailą! Vargulta nenumanydamas, jog jį lenkai kropia, nemindamas ant to, jog šlekės kraujai upaliais tarp tikrųjų brolių ne dėl labo Lietuvos ūkės, bet dėl svetimo gero. Tuo tarpu Zaremba, kitas lenkų siuntinys, norėdamas Lietuvos diduomenę sukelti prieš Švitrigailą, paikino ją, užvis tas kiltis, kurios Kęstutį mylėjo. Ant didesnės dar savo nelaimos, Švitrigaila prakeldavo lietuviams gudus, duodamas pirmiesiems valdžią ir rėdą pilių bei krašto, atitolino nuo savęs paskuojuosius, vyrus išmintingus, sumanančius kaip ūkėj, taip ir karėj, kuriems perkeisti ūkės valdymierą sau nelinkintį naudingu rodės.

Sigisdas eina tuojau į Severiją; lig peržengė Lietuvos rubežių, lig Lietuvos diduomenė gaujomis virto pas jį; taip, jog jis keliomis dienomis turėjo didžius vaiskus. Todrin tuo pačiu žygiu traukė prieš Švitrigailą, kursai, nieko nežinodamas, surinkęs tūlus pulkus gudų ir lietuvių ties Ašmena į karę mankštino. Antpultas pasalu nuo Sigisdo pulkų, būt ir patsai kliuvęs jam į ranką, jei Jonas Manvydas nebūt jam pranešęs apie vyburančią nelaimą, kursai, nusiminęs tokiu vylium, tenkinos gyvybą savo beužlaikąs, žmonos savo nebsuskubėjo lygiai bepaimti, kuri teko į ranką Zigmantui. It vienas numuko į Smolenską ir tenai ėmė rymoti, kaip savo vyresnybę beatgauti.

Sigisdas tuo pačiu žygiu įėjo be ginklo į Vilnių, Trakus ir Gardiną, netrukus visa Lietuva jo valdžią išpažino. Tam nutikus, išsiuntė jis Nemirą

pas Jogailą karalių, idant jam praneštų, jog jis Švitrigailą, jo neprietelių, nuveikė, o antrą siuntinį išleido pas lenkų diduomenę, lūgodamas jos, idant jį Lietuvos d. kunigaikščiu apskelbtų, žadėdamas visados jai ir karaliui ĩtikimu būti, ketėdamas ne pirma ginklą padėsiąs, kaip kad su Švitrigaila būtinai atsirišiąs. Protas pats rodė lenkams, jog nereikia kaulytis su naujuoju Lietuvos kunigaikščiu, kurio dar galas nebuvo žinomas. Todrin tuojau išleido Olesnickį, Krokuvos vyskupą, su kitais ūkės tėvūnais į Vilnių, Lietuvos buveinę, į vardą karaliaus ir lenkų diduomenės pakelti Sigisdą d. Lietuvos kunigaikščiu su tūlais varunkais.

Taip nedorybe Jogailos ir lenkų atliko Švitrigaila nuo Lietuvos sosto. Šiandien tas Lietuvos tautos valdymieras yra baisiai baisesniai supaišytas nuo Lenkų ir Lietuvos rašytojų, kurie vadina jį vienoj vietoj pasiutėliu ir mažne visados girtu kraugeriu, kitoj zaunija jį karaliui į barzdą kibusį, siuntinius lenkų per ausis iškūlusį ir pro angą kumstimis palydėjusį, bet visa tai yra ynos zaunos jo skaugių, kaipogi neįtariamu yra jo dorybės liudėtoju pats d. kryžėjų mistras Kochmeisteris, kursai niekados nebūt su juomi bendravęs ir sandaravęs, jei jis būt niekam lietai nederėjęs; atkaliai jis visur savo raštuose reiškia jį kaipo vyrą teisų, buklų ir dorą, ką dar stigavoja visos jo gromatos, šiandien dar tebesančios. Visų didžioji jo nuodėmė buvo ta, jog jis, sekdamas gudrybą savo brosio Didžiojo Vytauto, su neapvežamu kryžėjų zokanu turėjos iš vieno, norėdamas Lietuvos tautą nuo lenkų vergybos paglemžti. Jei jis prakėlė daugioj vietoj lietuviams gudus, tatai buvo jo silpnumas; čionai tie gudai, būdami vyresniaisiais, niekados Lietuvos reikalų nenuvylė ir visados ant jos laimos rėdė ir reikiant savo gyvybą už jos labą dėjo. Visų didžiausiu liudymu jo didžios lietos yra tas, jog mirdamas Vytautas jį vieną tebruko į d. Lietu-

vos kunigaikščius, pralenkęs savo tikrąjį brolį Zigmantą, tardamas Švitrigailą vieną tegalėsiantį Lietuvos ūkę su garbe valdyti. Trumpai sakant, jis savo veikaluose neturėjo laimos, bet niekados jis nestokos garbės atenčioj.

§ XXXVI

Sigisdas, arba Sigismuntas, I Kęstutaitis

Atėjusį Sigisdą į Vilnių visi Lietuvos luomai pasveikino savo valdymieru, kursai tuojau išleido siuntinius į Parusį pas d. mistrą- kryžėjų apsivaidinti ir apreikšti jam, jog jis sandaras savo praėjūnų, su juomi padarytas, keta saugoti ir antturėti. Jei d. mistras toj valandoj, kad lenkai abejojo katrą tarp Lietuvos kunigaikščių patvirtinti, būt tokias pat su Sigisdu, kokias pirma su Vytautu ir Švitrigaila buvo padaręs sandaras arba jei būt Švitrigailos būtinai neapleidęs, visa būt kitaip virtusi. Bet d. mistras abejodamas atsakė Sigismunto siuntiniams ir tarės buklíai darąs išleisdamas Torunės pilės kamendotą Liudviką Lanzę į Lietuvą išsijautoti, kas tenai per notis būt esanti, idant jis galėtų ryžtis ant ko norint. Nes tuo tarpu Jogaila paskubėjo per savo siuntinius Sigisdą d. Lietuvos kunigaikščiu pasveikinti, su kuriais sutarė Gardine sandaras ir pakajų lygiai su kryžėjais padaryti. Kas ir nutiko, kaipogi lenkai ir lietuviai susirinkę tarp savęs suderėjo, bet be kryžėjų, nuo kurių lenkai mokėjo išvengti. Sigisdas, nežinodamas, ar turėsis su [juo]mi kryžėjai, ar ne, ir spaudžiamas nuo Švitrigailos, turėjo priimti nuo lenkų tokius varunkus, kokius jie jam bruko, beje, turėjo patvirtinti vienybę tarp lenkų ir lietuvių, atduoti lenkams Padaliją, be žinios Jogailos ir diduomenės lenkų Lietu-

vos karalium nevadinsis, mirdamas ne kitą ką karšinčium Lietuvos kaip tiktai Jogailą ar jo sūnų paliks, Mykolas, jo sūnus, kakinsis Trakais ir Starodubu ir patį karalių savo viešpačiu teturės ir jo teklausys, mirdamas bevaikiu, Trakus ir Starodubą paliks karaliui. Mirus Sigisdui, Volynija teks Lenkams, kurie už tą jam pagalbą prieš Švitrigailą duoti pažadėjo, kursai dar krivičių žemėj prieš Sigisdą stembė. Visa tą ant rašto padėjo, kurį Sigisdas pats ir jo sūnus Mykolas su tėvūnais ir vyčiais Lietuvos ūkės parašais ir savo žymėmis patvirtino ir į rankas lenkų siuntiniams įdavė. Tuo kartu Olesnickis, kaipos vyresnysis lenkų siuntinių, liepė paskui Vilniaus katedroj nedidžiam svieto būreliui bulę, arba raštą popiežiaus taip vadinamą, perskaityti, kurs Sigisdą su visais lietuviais išliuosavo nuo prisiekos, Švitrigailai duotos. Ant galo marčelgos pagal dobą Lietuvos tautos pakėlė Sigisdą d. Lietuvos kunigaikščiu, kurį Olesnickis vyskupas palaiminęs įdavė jam į vardą savo karaliaus pliką kardą kaipo ženklą teisybės, o lietuviai jam prisiekė.

Tuo tarpu Torunės kamendotas su trimis kitais kryžėjais dūrinėjo po Vilnių tūžmingas, žiūrėdamas į tą, kas buvo tenai nutikęs, vienok gerinos didžiajam kunigaikščiui ir jo diduomenei, o ta dingsčia kaip įmanydamas steigė lietuvius nuo lenkų atskiesti. Tūlus Lietuvos tėvūnus buvo jau perkalbėjęs, tarp kitų Jungį Butrimą, jomylistą Žemaičių_ir Lietuvos didįjį marčelgą, vyrą bylų, daug svieto regėjusį ir tolimomis kelionėmis didžiu gudrinčium tapusį, ūkės dūmoj, beje, senate, daug galintį, kursai didžiai stipriai turėjos Švitrigailos ir kryžėjų pusės, vienok nieko jis nenuveikė, kaipogi Liudvikui Lanzei su jo draugais liepė Lietuvos naujoji vyresnybė tuojau prasikraustyti, o Butrimui įsakė tylėti.

Susiprato ir d. mistras kryžėjų, bet neb laiku; jau norėjo ypatingai sandarauti su Sigisdu, to negalėdamas įgauti, lūgojo paliaubų savo nuveiktam

bendrui Švitrigailai, bet Sigisdas niekaip jo neb-klausė, tardamas Švitrigailą tykantį jo ūkės ir gy-vybos, tačiau ketėjo iškaulinti nuo Jogailos, idant kryžėjus prie praėjusiųjų sandarų leistų prisirašyti.

Tuo tarpu Švitrigaila, turėdamas dar savo val-džioj Krivičius ir Juoduosius Gudus, sutraukė jau alga, jau gentyba didžią daugybę karėjų ir, pa-samdęs dar totorių ir valakų, ryžos ne vien prieš patį Sigisdą, bet vienkartu ir prieš Jogailą stemb-ti, kaipo tuojau jo karvaida kunigaikštis Ostrogo, išblaškęs lenkų įgules pilėse Padalijų, užėmė visą kraštą į jo vardą. Jogaila, atplustėjęs į Levą, išrė-dė prieš Ostrogo karvaidą Vincentą Šamotulskį. Lietuvos karvaida, turėdamas lengvą jotį, surinktą iš valakų, totorių ir gudų, skardės ir imsiės su len-kais, nestengdamas su jais į aiškią mūšą ištikti, bet Šamotulskis, laikydamas savo kariauną visados susklisustą, laužės į piles kitą po kitos ir, jau maž-ne visą kraštą turėdamas savo valdžioj, artinos pas Braslavo pilį. Teodoras Ostrogo, norėdamas neprie-teliams pašarą ir mitalą numažinti, minavotą vie-tovę ir pilį sudegino. Nes kad jau vėlybas ruduo buvo ir laukuose nieko nebgalėjo beveikti, o lie-tuviai vengė nuo aiškios mūšos, todrin Šamotulskis ryžos grįžti namo. Tuo tarpu Teodoras slapta vijo jį įkandin. Lenkai turėjo baistytis per tankias gi-rias ir užtvinusias upis be pašaro ir mitalo. Atėję pas Morauką upį, apsistojo; noris buvo neseniai šalusi, čionai ledas sluogų svarių nekėlė, todrin lenkai turėjo kelią sau virbais ir žemgrindais per versmes upės kimšti. Kad jau lenkai buvo pergavę pusę savo kariaunos į antrapus minavotos upės, tuo tarpu Teodoras, persigavęs kitoj vietoj, užėjo lenkams už akių, kurie, perkėlę, kaip sakiau, vie-ną dalį savo kariaunos per upį, nenumanė nė ko-kio pavojumo. Nū Teodoras staiga puolė ant jų ir išblaškė, vienus upėj nuskandino, kitus iškrėtė, kiti į girias sumuko, pats Šamotulskis metės apent pas savuosius plaukti ir laimingai atkako. Teodo-ras turėjo jau pergalę savo rankoj, ką regėdami,

gudai palikini savo vėliavas puolė grobį grieti, nuo lenkų paliktą. Ta dingsčia Kemlickis šimtinykas su 100 jotįes, kursai buvo išsiųstas į artimus kiemus duonos ir pašaro parinkti tenai, atėjo; tas, nieko nežinodamas, puolė ant gudų su tokiu troksmu, kuriems pasirodė tūkstantės lenkų esančios. Tuojau šokos ir kiti lenkai. Gudai pametini grobį grįžo prie savo vėliavų, bet jų nebrado. Nū muko šalin galįs už galį ir pats Teodoras, krito tenai gudų daugesniai nekaip pačioj mūšoj; kaipogi mėnesiena pasitiko, ir lenkai juos vijo lig pat naktovido. Tas nutiko 30 dienoj lapkričio mėnesio per 4 trūkius nuo Levo; tą pačią naktį atėjo tenai žinia Jogailai dar bažnyčioj tebesant, ryto metą atbogino jam tekūnai ir vėliavas atimtąsias.

Maž ką pirmiaus, kaipogi 10 dienoj lapkričio mėnesio Švitrigaila taip pat paliko paveiktu. Stovėjo jis, kaip sakiau, su 50 000 karių taboriuj ties Ašmena, kuriame ne vien lietuviai, krivičiai ir gudai, bet dar maskoliai, riazaniomys, tveriomys pasitiko, kuriuos Jaroslavas, kunigaikštis Tverės, rykavo; buvo dar tenai slaptomis sandaromis ir Padaugavio vokyčiai patelkti, lygia dalia pasitiko tenai Lietuvos jomylistos, kurie norėjo lenkų globos nusikratyti. Vienok Sigisdas su daug mažesne kariauna lietuvių, žemaičių, žalgirionų, juodgirionų ir palečionų antpuolė Švitrigailą abaže, kaip sakiau, stovintį, kursai su visų didžiausia kantrybe norėjo atremti, todrin mūša buvo baisiai tampri ir mari, kurioje didžiai ilgai abi pusi pergale varžės, bet ant galo pergalėtas, palikęs 10 000 visų kantriųjų karvietėj, 4000 gyvųjų įdavęs į ranką pergalėtojams, pats sulūžęs tokia nelaima vos benusibaistė į Kijevą; tarp paimtųjų visa jo diduomenė pasitiko, kurią Sigisdas baisiai baisesniai novijo, kaipogi posūnį karaliaus kunig. Mstislavlio Lengvenį Trakuose apkalo, jo valsčius pasavino. Daugirdį, Dedigaldžio sūnų, ir kunig. Jungį Simonaitį, kunig. Teodorą Odinaitį bei kitus apkalo, o urėdą Vilniaus Manvydą ir Lietuvos didįjį marčel-

gą Rambuotį it vylėju nukirtino, kokiu elgimos Sigisdas didžią neapykantą ant savęs sukėlė. Minavonei tos pergalės Sigisdas Ašmenoj bažnyčią pastrūnijo ir turtingai apveizėjo. Gudams, neklausantiems Rymo bažnyčios, didžias liecybas, arba privilijas, dovenojo. Noris raštuose abi pusi pergale savinos, kaipogi Sigisdas, rašydamas iš karvietės d. mistrui, sakės Švitrigailą būtinai pergalėjęs, kursai vos pats gyvas nakčia pagal beišsprūdęs. Atkaliai Švitrigaila savo gromatoj sakos d. mistrui nė 200 lietos vyrų nenustojęs, tardamas: neprietelius gal girtis kaip tinkamas, už vieną gerą gudą jis 6 lietuvius atlaikęs, o ta dingsčia didžiai graudžiai lūgojo nuo jo pagalbos, vadindamas jį savo brangiuoju tėvaliu (jis buvo Kroku[voj] krikštan privedęs), bet d. mistras jo nešelpė ir kaip visados, taip ir nū abejojo, pats nenumanydamas, katro turėtis — Sigisdo ar Švitrigailos. Bet d. mistras abejojo ir nieko gero jam nesuteikė. Kad tuo tarpu Padaugavio mistras, neveizėdamas į vangstantįs kryžėjų d. mistrą, susinėrė su Švitrigaila ir įpuolęs į Žemaičius baisiai baisesniai nuteriojo ir didį grobį tenai sugriejęs parčuižė į Padaugavį. Sigisdas, gieždamas apmaudą ant Padaugavio vokyčių, išleido atmonus su žemaičiais, kurie netrukdami ne vien Padaugavį, bet ir visą Kuršą karda ir ugnia nusiaubė ir didį grobį pagriejęs namo laimingai pargabeno. Kirdėjus, arba Girdėjus, kitas Sigisdo atmonas, pergalėjo Volynijoj karvaidą Švitrigailos kunig. Nosį ir pilį Lucko į vardą Sigisdo užėmė.

Tuo tarpu Švitrigaila per žiemą sutraukė daug didesnę nei Sigisdo kariauną, kuri ne vien gudai, Padaugavio vokyčiai, bet bendrai ir gentys tų kilties vyrų, kuriuos Sigisdas, gieždamas apmaudą, buvo nugalavęs. Ta dingstis Švitrigailai rodės patogi, kaipogi Sigisdas savo gobumu daug ištikimų sau lietuvių buvo sau neprieteliais padaręs, o nuo lenkų negalėjo nė kokios pagalbos viltis, kaipogi jų karalius Jogaila buvo iškaršęs, o patys, įsipainioję į karę su kryžėjais, nespėjo Sigisdą bešelpti.

1433 Švitrigaila pradėjo karę trimis žaromis, beje, Kaributas, Ostrogo kunigaikštis, ir kunig. Nosis, jo karvaidu, kariavo dviem žarom Padalijoj ir Volynijoj ir tenai pilis Zaslavlio, Lucko, Braslavo ir kitas į vardą Švitrigailos užėmė. Su trečiąja žara pats Švitrigaila, traukdamas viduriu Lietuvos, apygardas Vilniaus, Trakų abejų, Merkinės, Krėvos, Molodečno, Lydos, Eišiškių baisiai baisesniai nuteriojo ir į daug pilių įsilaužė. Sigisdas, nuo lenkų apleistas, o nuo lietuvių diduomenės neapkenčiamas, nedrįso patsai prieš nepritelius traukti, bet išrėdė savo atmoną Petrą Mangirdą, kursai, ištikęs nelaiku į mūšą su Švitrigaila, pergalėtu paliko. Jau Sigisdas tarės prapuolęs, kaipogi pats su žmona, savo sūnu ir ištikimaisiais sau žemaičiais turėjo jų giriose slapsytis. Kad Švitrigaila siaubė visomis pusėmis karda ir ugnia teriodamas, tuo tarpu Sigisdas, kame ne kame iš girių su žemaičių virtinėmis išpuldamas, atskydusius kiemų terioti Švitrigailos būrius gaišino.

Švitrigaila, nuteriojęs Lietuvą, traukė į krivičių žemę. Pakelėj sugavęs kunig. Mykolą Janaitį liepė jį nuskandinti. Tuojau pilė Vitesbė jam pasidavė, kurios urėdą Simoną Augmantaitį, kunig. Alšėnų, sugavęs, liepė nuo aukšto kalno į Daugavą nustumti. Tas pats nutiko ir su pusgalviu Gerasimu, gudų kunigu, kursai popiežium visos Gudijos darės ir Vitesbę sau už buveinę buvo sau paskyręs ir krikščionis, tikinčius į Rymo bažnyčią, į gudų tikybą perkalbinėjo; tą jis liepė ne taip popiežiui, kaip kijevionims gerindamos gyvą sudeginti.

Kad taip Švitrigaila Krivičiuose stiprino savo valdžią, Kaributas ir Nosis, jo karvaidu, užėmusiu Padalijas ir Juoduosius Gudus, veržės jau Žalgirius, arba Jatviežus, ir Paletiją, kaipogi tenai nuteriojusiu apygardas pilių Melniko ir Bresto į patiedvi pili norėjo laužtis, bet Mozūrų kunig., nuo lenkų patelktas, traukė su savo kariauna prieš minavotu karvaidu, kuriuodu, suvargusiu minavotu vėtravojimu, ne vien į mūšą nedrįso su mozūrais ištikti,

bet ir nuo pilių atstojo ir iš Padalijos išsitraukė. Švitrigaila vis dar tvirtindamos buvo daugybę totorių pasamdęs, kurie čionai išgirdę nuo lenkų, jog jų karalius Jogaila išmetė Švitrigailą iš d. Lietuvos kunigaikščių ir kitą į jo vietą padėjo, tuojau ne vien apleido Švitrigailą, bet dar, paeidami Gudų dalykus, jo valdžioj esančius, [už]vis Černigovo ir Kijevo apygardas nuteriojo*.

Bengiantis rudeniui, Sigisdas, išlindęs iš girių, sutraukė savo kariauną ir ėjo prieš Švitrigailą, kursai, neturėdamas stiprios kariaunos, nedrįso į mūšą ištikti. Sigisdas apstojo pilį Mstislavlio, į kurią ketvirtojoj nedėlioj varu įsilaužęs, čionai ant žiemos pagrįžo namo į duonas.

Tą metą mirė Jogaila. Jis buvo sukeliavęs Lie- 1434
tuvoj, kurį tenai Krinkose Sigisdas su didžia goda ir iškilme priėmė, kurį jis didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu patvirtino. Sugrįžo į Lenkus, suvadino lenkų diduomenę į sueimą Korčine.

Austrijos ciesoriui apskundus Jogailą į sueimą bažnyčios Basilėjoj, Jogaila dėl nusiteisinimo ryžos Korčino sueime siuntinius tenai leisti, tarp kitų Zbignevą kardinolą, vyskupą Krokuvos. Tas kėlęs akivaizdoj sueimo taip atsakė Jogailai: „Aš eisiu, bet kaip ir ką aš tenai atsakysiu, kad man į akis spigins? Karalius naktimis žlugso goslyboj, mišių neklauso, kliošktorius pliko savo tankiais lankymais ir negirdėta išeiga savo rūminykų. Pamindamas įstatymus savo praėjūnų ir pats savo piningus prastina; vaitojimų ir ašarų našlių ir siratų tarias neregįs ir negirdįs. Savo gobiu plėšia neteisiai jiems valsčius ir tėviškes ir nori rykę (Lenkų) nuvergti. Visas tas nuodėmes išmetinėjau jam slapta, nugi akivaizdoj liudėjų tur[iu] jam dėl išganymo jo dūšios perdėti, kaipogi, į jo senatvę veizėdamas, nebviliuos, kad aš pargrįždamas dar jį gyvą rasčiau.

---

* Rankrašty po šio sakinio pieštuku įrašyta: — — *rūsta diena.*

Aš skatinu jį metavotis ir senųjų prietarų išsižadėti, kuriuos aš, noris nuraudęs, išreikšti čia turėjau".

Sugraudintas Jogaila tokia drąsybe vyskupo graudžiai apsiverkė, dar norėjo pyktis, rodydamas neteisybę ir nepadorumą byliui akivaizdoj arkivyskupo Gnezno ir kitų vyskupų tą jam išmetinėti, bet nusiminė regėdamas visus ketančius ir sakančius: „Mes visi taip tariam kaip Zbignevas". Tad Jogaila išėjo regimame širdgile. Tokią tatai gavęs nuo lenkų diduomenės padėkavonę perkaršęs senelis, kursai visa savo gyvyba kitu nieku kaip tiktai jų labu teskotojos, nemindamas nė mažiausiai ant lietuvių labos. Ir tuojau iš apmaudo ar iš gurlumo pagrąžino ūkinykams ir klioštoriams valsčius ir tėviškes bei liecybas ir piningus pagerino. (K o t z e b u e, Preus. aelt. Geschich., T. III, K. 14, S. 260.) Iš tenai nukeliavo į Krokuvą, paskui į Levą su Steponu, Moldavijos viešpačiu, pasiregėti ir jį patvirtinti. Tokios tolimos kelionės didžiai jį suvargino. Norėdamas pailsėtis, persileido savo rūme, Grodek vadinamame, bet, didžioj senatvėj būdamas, nebgalėjo niekame atilsio berasti. Įpratęs dar buvo, negalėdamas miegoti naktimis, langą atdaręs lakštingalos, giedančios daržely, klausytis; tenai jį vieną šaltą naktį paėmė žvarbis. Iš pirmo turėjo jis tą už karšaties negalią, bet sėdėdamas pas skomį apalpo, paguldytas lovoj pasijuto reiksiant su šiuo pasauliu skirtis. Suvadinus diduomenę, lūgojo jos, idant sūnų jo Vladislovą savo karalium aprinktų, ką jam visi širdingai pasiėmė daryti. Paskui numovęs nuo rankos savo žiedą atdavė Zbignevui Olesnickiui, vyskupui Krokuvos, ir susitaikino, su kuriuo pirma apie tūlus reikalus savo sintėjimuose ryško. Ant galo, liepęs pišoriui ateiti, savo testamentą parašydino ir pagal Zbignevo tarimą kitu nieku daugiaus nerūpinos, kaip tiktai antru gyvenimu.

Mirė 31 dienoj gegužės mėnesio, valdęs su garbe 48 metus ir 4 mėnesius Lenkų rykę jis, sirgęs pustrečios nedėlios; garsus rykys, įpratęs buvo iš

mažo medžioklėmis kentėti visą piktą, beje, badą ir šaltį, supentėjęs nuo vargų, vidutinio augumo, pailguotino veido ir kaklo, savo kūną didžiai gerbė, kaipogi kiek dieną, jei visai antrąją dieną pirty pėrės, valgy buvo vidutinis, vyno niekados negėrė ir prastą apdarą dėvėjo, todrin 86 metus savo amžiaus turėjo. Dosnus buvo kiekvienam, užvis kunigams ir prašaleičiams. Kas ko nuo jo lūgojo, noris ir niekų, tuojau įgavo, širdingai vargutoms guodžiantis klausės ir didžiai ilgai rymojo dekretą duodamas iš baimės, idant neteisingai nenuspręstų ir nekaltą neprapuldytų. Lig neišėjęs iš savo trobos turėjo paprotį tris kartus ant vienos kojos apsisukti, o mišių klausydamas, kad kunigas ostiją pakėlė, jis kiekvieną kartą paėmęs nuo žemės šapelį, kurį sulaužęs į mažus šmotelius, metė šalin. Negal žinoti, dėl ko jis tą darė; jis sakės tuomi rodąs: galybė Dievo esanti ant visų daiktų ir ant pačios rykės. Su 5 mistrais kryžėjų kariavo ir visus pragyvojo, todrin neveltui buvo kūju kryžėjų vadinamas, kurie, išgirdę jį mirusį, prasidžiugo. Taip rašo lenkai, bet vokyčiai kitaip sako: nuo gymės turėjęs vinkrumą, o nuo laimos galybę sau suteiktą, kuriųdviejų čionai nemokėjęs susieti: vinkrume krūpavęs, o savo galybėj neviešpatingai elgęsis, it plonprotis negalėjęs viso apžvelgti, ūkės darbus išraizgęs, tankiai mūrą suardęs, tvorą kamšydamas. Didžiai gyręsis atvertimu lietuvių į krikščionų tikybą, noris pats čionai ne visai tetikėjęs, kaipogi husitus ir žvaigždžinius taupęs, buvęs rykys be kliauties ir nusitikėjimo, nesaugojąs nei teisybės, nei savo žodžio attiesiąs, neturįs nei stangumo, nei stiprybės savo būdo; jo širdis pasalumu ir vinkrumu patulžusi kiekviename nurymotame jo ketėjime rodžiusis. Vylęs, kropęs ir galavęs visų artimuosius savo gentis, jeib tiktai ūkės valdžią įgautų, svetimus viešpačius, arba rykius, reikiant ropodamas godojęs, o atlikus peizojęs ir niekinęs, nei malda, nei karda nenuramdomas visų vokyčių neprietelius.

Lenkai tarp viešpatijų vengdami pakėlė Jogailos vyresnįjį jo sūnų Vladislovą savo rykiu, arba karalium. Sigisdas kūdai sirgo ir negalėjo patsai toj iškilmėj būti, bet nuleido tenai Lietuvos siuntinius, kurie vardu savo luomų seną vienybę su nauju karalium į jo vardą ir visos tautos atnaujino. Lenkai dar masindami pas save ūkinykus, užvis diduomenę, kraštų, nuo lietuvių naujai iškroptų, beje, Padalijos ir Volynijos, sulygino su savo diduomene ir nuo kariavimo savo iždu ir nuo pyliavų javų, kurias turėjo pirmiaus Lietuvos kunigaikščiams pilti, išliuosavo.

Švitrigaila tuo tarpu netimpsojo. Iš Polostekės traukė jis su savo kariauna Daugava pagal Braslavan, bet nelaimingai. Buvo neišsakytai lijusi, kad, be to, tenai yra kraštas viena bala ir ežeru, kaipogi tas nutiko, jog nei toliaus beiti, nei stovėti begalėjo. Nuliūdęs grįžo apent į Polostekę. Piktesniai dar nutiko Padaugavio vokyčiams, kurie į Žemaičius buvo terioti įsigrūdę, kuriuos jie tankioj girioj antpuolę mažne iki paskuojo išnaikino, tarp kurių vos pats mistras beišsprūdo gyvas.

Tuo tarpu d. mistras kryžėjų vis vangstės, noris tarp jo vyresniųjų daug linkėjo stipriai Švitrigailą šelpti, tardami: „Jei mes Švitrigailą būtinai apleisim, tas mums neis ant labo ir ciesorių Sigismuntą, mūsų globėją, tuomi supykinsim, kaipogi jei Švitrigaila paliks būtinai nuveiktu, tad lietuviai su lenkais susinėrę įstums mūsų zokaną į pragarą, bet jei Švitrigaila be mūsų pergalėtoju taps, tad ir taip zokanas įgaus sau rūpesnius ir vargus". Bet d. mistras, pagal savo būdą abejodamas, nė ant ko neryžos, o tuomi prietelius ir neprietelius ant savęs sukėlė, kaipogi nei kariavo, neigi leido aiškios siuntenės į Lietuvą, kuri būt rasi visa naudingai nubengusi, bet išsiuntė žvalgytoją Hansą Balgą pas Sigisdą, pasimetęs savo tekūną išliuosuoti, o tuo tarpu išsijautoti, kas tenai per dingstis buvo. Minavotas žvalgytojas pranešė d. mistrui Sigisdą esantį didžiai patogiu kryžėjams, kaipogi Sigisdas,

kalbėdamas su juomi, tarė: „Rods, aš noriu tavo viešpačiui daugesniai daryti, nekaip jis reikalauja, bet kaip aš turiu tą manyti? Tu ateini pas mane su mandagiais žodžiais, kad tuo tarpu tavo zokanas degina ir terioja Lietuvą, mano viešpatiją. Veizėk į karės apskelbimą, jis mane peizoja, aš tau tą rodau, mistras Padaugavio nenori man titulo d. Lietuvos kunigaikščio pripažinti. Tegul sau ginklu ką tinkamas daro, bet iš manęs tenetyčiojas; argi gal jis tą daryti be žinios didžiojo mistro? Ar jūs neturit vyresnybės, ar jis nėra jūsų valdymieru? Aš noriu žinoti, ar jis nori su manim pakajuje gyvoti". Tą stigavojo Hansas Balgas, o pats Sigisdas kalbėjo tolesniai: „Tu man sakai tą, kas man tinka, idant pevnesniai galėtum prasikraustyti, bet aš su tavimi taip elgsiuos, kaip Padaugavio vokyčiai su mano siuntiniais elgias, kurių nebepanleidžia, ir lig šiol nežinau, ar mirę, ar gyvi esai".

„Še aš esu, — atsakė Hansas Balgas, — še turi mano galvą, daryk su manim ką tinkamas"; drebant siuntiniui, esantieji* maldavo grumzdžiantį d. kunigaikštį, kursai, jų paklausęs, vėl atsiliepė: „Aš tave pažįstu, tu čia buvai su Liudviku Lanze, kame nū jis esti?" — „Parusy", — atsakė šis. Tad d. kunigaikštis ir rankas sudaužė sakydamas: „Jis esti pas Švitrigailą! Kaip tu drįsti man meluoti?" Siuntinys vis stirvelėjo. „Ar veikiai jį mistru pakels?" — klausė jo Sigisdas, didžiai tūždamas ant Padaugavio vokyčių. Siuntinys norėjo numaldyti, stigavodamas d. mistrą tuojau sutaikinsiantį abi pusi. „Kas būdamas, — atsakė d. kunigaikštis, — aš pirma jiems atmonysiu, tad būn kas būdams. Jei jie tą pradėjo be žinios d. mistro, tad jis jų nedraudęs nepaliks, aš juos atversiu į jaukius ir paklusnius".

Tuo tarpu, žadėdamas prekiotojus glemžti nuo žalų, padavė ranką išleisdamas siuntiniui. „Aš nepradėsiu karės, — buvo jo paskuojai žodžiai, — rods, aš noriu bendru tavo viešpaties būti, jei jis

* Viršuj: *akivaizdžiai.*

darysis manuoju; tą aš tau antrą kartą miniu, atbogink man gerą žinią".

Taip atleido jis minavotą siuntinį nuo savęs, liepęs jį dar žmoniškai gaspadoj pavaišinti, kursai tenai nieko gero negalėjo išsijautoti, negut tą, jog lig jam dar neiškeliavus atvarė brostvius karėj nuo žemaičių, su kuriais čionai neleido jam regėtis; gavo taip pat žinią, jog Lucko ir Kauno pilė Sigisdui pasidavė, ir regėjo, jog visi lietuviai ir žemaičiai keta lig paskuojo lašelio kraują gožti ir gyvybą savo padėti už Sigisdą, kaipo visų maloniausią savo kunigaikštį, kursai jiems tėviškes ir valsčius, nuo Vytauto duotus, veldėti patvirtino.

Taip besikaulijant Sigisdui su kryžėjais, kas dieną piktyn vien ėjo Švitrigailai, užvis Padalijose, kaip regėjom pirmiaus, jog lenkai, norėdami sukeršti ūkinykus, paikino diduomenę Padalijos, kuri tuojau išryško, ir taip vieni norėjo su lenkais susinerti, kiti, gailėdamies senovės, nenorėjo nuo lietuvių skiestis. Švitrigaila, matydamas Teodorą Kaributą, Padalijų urėdą, leidžiant tenai lenkus, apkalė jį, bet jo gentys ir bendrai, įbingę ant Švitrigailos, susinėrė su Bučackiais lenkais ir ne vien jo kariauną iš Padalijos išujo, bet ir patį Kaributą išliuosavo, kursai, gieždamas apmaudą ant Švitrigailos, susinėrė su lenkais ir išdavė jiems visų stipriąsias Padalijoj piles, beje, Braslavą ir Skalą, kuriose jis savo įgules laikė.

Cionai Švitrigailla, noris jau prityręs tiek nelaimų, vienok neguro savo kantrybėj ir stipriai ginklavos ant atenčio meto. Ginklavo ne vien Guduose visus, kas vien ginklą galėjo pakelti, bet samdė ir telkė svetimus karius, beje, Padaugavio vokyčius, maskolius, totorius, čekus, kuriuos Žadminas, brolis Kaributo, o Zigmantas, rods, silezionis rykavo. Sigisdas, regėdamas tokį tiekimos į karę žiema pagal, skatino lietuvius taip pat ginkluotis ir pranešė apie tą jaunajam Lenkų karaliui, kursai, norėdamas pradžioj savo rykavimo pasiženklinti karėmis, išsiuntė Jokūbą Kubilinskį su

8000 lenkų į Lietuvą Sigisdą stiprinti, kaipogi lenkai krūpavo, idant Švitrigaila netaptų d. Lietuvos kunigaikščiu ir nuo Lenkų būtinai neatsiskiestų.

Svitrigaila tuo tarpu, palakinęs į plėnis Braslavą ir jos apykartą, nū stovėjo jau ties Vilkmerge, kurios įgulė didžiai kantriai gynės. Iš antros pusės Sigisdas sunėrė savo lietuvius, arba, aiškiai sakant, žemaičius (kaipogi lietuviai daugiaus turėjos Švitrigailos nekaip Sigisdo) su lenkais ir įdavė juos rykauti sūnui savo Mykolui, narsiam ir skudriam jaunikaičiui. Tasai traukė prieš neprietelius; tris dienas abi šali stovėjo priešais ant skardžių Šventosios upės, kurios vaga skiedė vieną nuo antros. Švitrigaila, neturėdamas patogios karvietės, vangstės nuo mūšos. Ant galo auštant Švitrigaila palieka savo vietą ir į kitą, taikesnę, kelias. Mykolas, tardamas jį šalinantis, skardė juos smulkiomis virtinėmis paeinančius, bet besiimstydamos ištiko ir į aiškią mūšą. Žemaičių jotis, būdama apginkluota kardomis ir ragotinėmis, kibo į gudus, lygiai apginkluotus, o lenkai gulė ant šarvotų vokyčių, čekų ir sileziomų, su kuriais grūmęsi ragotinėmis dar ilgas valandas kalavijais kovės. Ant galo Mykolas perlaužė Švitrigailos eilas; dar norėjo Padaugavio vokyčiai stembti, bet tuos visus mažne iki paskuojo pakrėtė, kurių mistras pats, marčelga ir visų narsieji vyresnieji galą gavo, o karvaidos čekų ir gudų gyvi teko į ranką pergalėtojui Mykolui, kuriuos jis nusiuntė savo tėvui, o vydamas įkandin pergalėtą Švitrigailą sritis Polostekės ir Vitesbės užėmė, vienok į pilis tuo trūkiu negalėjo įsigriauti.

Paimtiesiems rūsta diena buvo, kaipogi sileziomų karvaidą Rotą Šventojoj nuskandino už tą, jog jis kana kados duoto lenkams žodžio nebuvo attiesęs, Žadminą, Kaributo brolį, indėvėmis nupenėjo, noris paskelbė nuo opų mirusį, Jaroslavą Lengviną, kunig. Mstislavlio, Joną Vladimiraitį, kunig. Kijevo, Mikalojų Leonaitį, kunigaik. Viazmos,

ir kitiems, visuotinai 40 pačių kilties vyrų Sigisdas nugaluodinęs, bet tokia jo smarkybė ir nuožmybė daugiaus visą Lietuvą rūstino, nekaip garbinga pergalė linksmino, kaipogi kraujas genčių, brolių, tėvų šliokšdamas sužadino visoj Lietuvoj neapykantą ir pačiam rūstą galą paskubino.

Teutonijoj nebuvo dar žinoma apie tą pergalę lietuvių, čionai Sigismuntas ciesorius gerinos Vladislovui, karaliui Lenkų, rasi vildamos, Švitrigailai nevykus kariauti, geruoju juodu sutaikinsiąs, noris jis Švitrigailą kapino žadais ilgiaus kariauti, o karalių Vladislovą tuo pačiu laiku persergėjo per savo siuntinius, idant nuo kruvinos brolių namkarės liautųsi. Vladislovas, kursai kaip nekentė Švitrigailos, taip ir pasalo ciesoriaus neapvežėjo, atsakė jiems žiaudžiai: daugesniai jam pačiam rūpinti karė nekaip ciesoriui rodos, nes Švitrigaila jo neklausąs, todrin jis turįs karda jį raminti. Ir dar siuntiniai ciesoriaus nebuvo išėję, kad Vladislovui žinia pergalės Mykolo atėjo. Netrukdami
1435 siuntiniai ciesoriaus ir kryžėjų turėjo sandarauti. Trumpoms paliauboms išėjus, rudenį kryžėjai padarė sandarą su karalium Lenkų, noris sunkesnį, nekaip pirma būt galėję padaryti. Paskubino dar tą pakajų viršiaus minavota pergalė žemaičių, kuria sudirdinti Padaugavio vokyčiai nebdrįso ilgesniai bešiauštis ir Švitrigailos bešelpti, kaipogi tose sandarose pasiėmė jam daugiaus pagalbos nebduoti.

Kad taip lietuviai ir lenkai tarės iš lauko pakajų įkūrę, vienok namie dar didžios netaikos ūkę dergė, kaipogi kaip Lenkuose husitai, atsiskiedę nuo Rymo bažnyčios, kyvojos su savo kunigaikščiu ir tikybą savo platino, lygia dalia Lietuvoj buvo sukilę tarp gudų kerštai, kaipogi vieni norėjo Rymo bažnyčios ir popiežiaus klausyti ir vadinos unitais, kiti nenorėjo dobos Rytų bažnyčios apleisti ir popiežiaus Ryme klausyti, todrin nuo rymionų buvo vadinami atskalūnimis, arba schizmatikais.
1436 Todrin karalius Lenkų Vladislovas perdėjo Mikalojų, Lenčicos koznadiją, inkvizitorium, idant jis to-

kius naujotojus visoj Lenkų rykėj ir Didžiojoj Lietuvos Kunigaikštijoj gaišintų.

Švitrigaila, noris apleistas nuo visų, vienok užsirakinęs pilėse Vitesbės ir Polostekės dar didžiai stipriai stembės prieš Sigisdą, vildamos įgyti ūkės valdžią, bet, negalėdamas išsiturėti, pili palikinas Šigisdui išsikraustė ir Smolenske užsirakino, bet tą pilį turėjo Sigisdui atduoti spaudžiamas nuo bado.

Nū Švitrigaila, nuo viso atlikęs ir nė nuo kur pagalbos nebgaudamas, nuo gudų ir lietuvių apleistas, remiamas vargais ir karšačia, įsirūpinęs ėjo į Krokuvą ir tenai nusižeminęs klūkė Lenkų karaliaus ir tėvūnų, idant pasigailstų jo vargų ir senatvės, atdavė jis lenkams Lucko pilį su didžia dalia Volynijos, kuria varžydamies taip ilgai lenkai su lietuviais kraują gožė, kaipogi Vincentas Šamotulskis užėmė tuojau minavotą pilį Lucko, o tėvūnai lenkų bruko stipriai Švitrigailą savo karaliui, kursai pasigailęs išleido siuntinius į Lietuvą pas Sigisdą.

Siuntiniais to žygio buvo ūkiška, ir dvasiška diduomenė, beje, vyskupas Krokuvos ir arkivyskupas Gnezno su vojevodom Sandomiro ir Kališo. Tie, nukeliavę į Lietuvą, išguldė Sigisdui nelaimas ir vargus Švitrigailos ir lūgojo nuo jo malonės, idant pasigailėtų jo, stigavodami, jog jis nebgeidžia jau Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos, bet tiktai kertelės meilauja prisiglausti savo tėvainėj, kurioje buvo gimęs kunigaikščiu, idant galėtų savo žilą galvą, vargais ir rūpesniais sukultą, namų užkampy padėti ir tenai tyliai savo vargingą gyvatą nubengti. Bet d. Lietuvos kunigaikštis niekuomi neleidos susigraudinti ir siuntiniams atsakė: „Aš pažįstu Švitrigailą, jo senatvė neperlaužė jo atkaklybės, jis dar dvėkuoja trakumu, pati jo gyvyba yra pavojumu Lietuvai; lig jis tiktai įžengs į jos rubežių, lig vėl namkarė sukils". Pats Sigisdas kliaunas karaliumi ir lenkų tėvūnais, bet vienkartu apreiškia jiems, jog lig Švitrigaila įeis į Lietuvą, lig

jis, Sigisdas, tuojau visas sandaras ir vienybę lietuvių su lenkais pertrauks.

Ant to lenkų siuntiniai, užmiršę Švitrigailos ašaras, pradėjo gerintis Sigisdui, idant pagal senovę vienybę tarp lietuvių ir lenkų antturėtų ir savo senuosius pasiėmimus attiestų, kursai dar siuntiniams nauju raštu turėjo patvirtinti, jog mirdamas paliks Lenkų karalių Lietuvos ūkės karšinčium; bet nė tuomi dar lenkai nekakinos, nes prisuokė Sigisdą, idant prisiekintų Daugirdą, urėdą Vilniaus, akivaizdoj siuntinių ant to, jog, Sigisdui mirus, nė vieno kito, tiktai patį Lenkų karalių ar jo karšinčių į Vilniaus pilį teįleis. Lucką tuo tarpu ir Volyniją Sigisdas lig savo gyvos galvos veldės, bet mirdamas taip pat Lenkų karaliui paliks. Švitrigailos tose sandarose nieksai nebminavojo, kursai, nelaimomis savo gyvatos sudaužytas, nuo visų apleistas, vargais ir karšačia remiamas, nuo tėvainės pavarytas, išėjo į valakų žemę, kurioje vargdamas per septynerius metus avis ganė ir tuomi sau duoną pelnė!

Nū Lietuvoj nutilo nė vien karės, bet ir tikėjimo barniai, kaipogi Izidorius, metropolitas Kijevo, savo mokslu ir Dievo meile sutaikino Lietuvos gudus su Rymo bažnyčia taip, jog jos valdžią gudai
1438 išpažino ir popiežiaus įsakymų klausė, noris apsiėjimus maldose Rytų bažnyčios užlaikė.

1438 Tą patį metą totoriai nuo anapus Volgos ar įmokyti, ar tyčiomis atėję su didžia daugybe į Lietuvą Padalijas baisiai baisesniai nuteriojo, kurias lenkai norėjo dar gynioti, bet, ištikę į mūšą nepatogioj vietoj, kaipogi nuo visur balomis apskreibtoj ,grumdamies, visi pakrito, kurioj mūšoj pats Bučackis galą gavo, o totoriai, didį grobį pagrieję, namo pagrįžo palikini iras ir degėsus Padalijose bežioriuojančius. (S t r y i k., Kron. Litew., K. XVII, roz. II, s. 556.)

1439 Galan to meto mirė ciesorius Sigismuntas, kurio giltinė tuojau sukėlė naujas netaikas, kaipogi vieni čekai išrinko sau karalium kunigaikštį Aust-

rijos, antri Jogailos sūnų Kazimierą, kurie norėjo dar lietuvius nuo lenkų atskiesti, idant lenkai netaptų per daug galingais; todrin lenkų tėvūnai priešingavo ir nenorėjo įduoti Kazimierą čekams; kad taip lenkai vangstės išleisti Kazimierą į Čekus, tuo tarpu atkeliavęs tenai Austrijos kunigaikštis Albrechtas tapo Prahoj karalium apkarūnavotu ir taip vangstymos lenkų diduomenės jų karalaitis nustojo Čekų karūnos.

Tą patį metą sukėlė lenkai Petrikave sueimą, kuriame luomos 15 metų karalių Lenkų Vladislovą teturintį paaugusiu, arba vyru, apskelbė ir vienybę vėl su lietuviais atnaujino.

Nū Sigisdas turėjo atvangą: jo visų stiprusis nepritelius iš ūkės ištremtas, lauko nepriteliai jau pergalėti, jau sandaromis suvaržyti, todrin spakainiai leidos būtinai ant gobio ir smarkybės. Didelius valsčius Manvydo ir Rambuočio pasavino, tuojau kiekvienam turtingam, kaip sako lenkų rašytojai, rados pavoju, kursai slapta ir regimai tykojo svetimų tėviškių ir gyvybų; ant ga[lo] pats tapo įtariamu ir kiekvieno pradėjo nuogąstauti, todrin vienus nekaltus kalinti, kitų valsčiais neteisingai savintis, kaipogi atėmė valsčius kunigaikščiui Mstislavlio Jurgiui Lengvinui, o patį kalinyčioj Trakuose užrakino, kunigaikštį Slucko Aleksandrą, kalinamą Kopyly su visa šeimyna, perkėlė į Kernavę kalėti, o žmonai su sūnum Simonu ir Mykolu liepė gyventi Utenoj. Daug kitų neteisingai apskųstų liepė kankinti, kaipogi, jei veizėdamas pro langą savo rūmų regėjo tris tarp savęs šnibžant, tuojau, tardamas apie jį kalbant, liepė klausinėti ypačiai, kurie jei nesutiko savo atsakymuose, tuojau it bezliepyčias ežere nuskandino, turtus pajudinamuosius nukankintųjų pasavino, o jų valsčius ir piles išdalijo savo algočiams. Nekentė nė vieno tokio, kursai dosnumu praėjusių kunigaikščių gautus turtus ir valsčius dėvėjo. Ant galo, norėdamas visų įtariamųjų vienkartu nusikratyti, 1440
suvadino luomus į Trakus.

Tie, kurie pas jį Trakuose gyveno, numanydami tokį bjaurų jo ketėjimą, sutarė jį patį nugaluoti. Kunigaik. Jonas Čartoriskis, Liubarto Gedminaičio sūnus, išreiškė savo sintėjimą urėdam Vilniaus ir Trakų Daugirdui ir Leliusai; sutarė visi Švitrigailą slapta iš Valakijos parvadinti ir apent jį d. Lietuvos kunigaikščiu pakelti, o Sigisdą nuzurdoti, o jo sūnaus į pilis Vilniaus ir Trakų nebįleisti. Visa rodės pigiu nuveikti ir to tiktai bereikėjo, kaip jautrų galžudį nugaluoti, kas čionai ne niekų darbas buvo, kaipogi reikėjo vieną rūmų vyrą į sutarimą įtraukti. Diena nemetu pakukuliavo jo kūtinyką Skobeikį iš Kijevo gimimo, idant viešpatį savo nuzurdotų, ką jis ir pasiėmė nuveikti Verbų dieną.

Subatos vakarą prieš Verbas 600 ištikimų karėjų, šieno vežimuose apkrautų, į pilį įvežė, kurių Skobeikis, tardamas vėlu besant, nebleido beiškrauti, tuo tarpu susitarusieji patys visokiais pragumais kitas po kito taip pat slapta į pilį įsismaukė.

Ryto metą maž diduomenės belankė d. kunigaikštį jo rūmuose, jo sūnus Mykolas su rūminais, arba dvariškiais, buvo į bažnyčią išėjęs, d. kunigaikštis paliko namie it vienas. Čartoriskis, atėjęs į rūmus pagal įpratimą per daug ankstì, vaikščiojo šen ten, bet visur rado užrakinta, kaipogi d. kunigaik. vidutinėj savo grinyčioj užsirakinęs it vienisai meldės su kunigu, kursai jam mišias laikė; sutarėjai drovėjos laužtis pro duris, idant didysis kunig., pajutęs tranksmą, neišspruktų. Viena notis paskubino giltinę d. kunigaikščiui: kaipogi laikė jis šunies vietoj jaukią mešką rūmuose, kuri liuobėjo, norėdama į grinyčią įeiti, duris brazdinti. Čartoriskis, pamatęs mešką rūmų laidare, pradėjo angos duris it meška bruzdinti. Angasargis, tardamas mešką esančią, atdarė duris, pro kurias sutarėjai sulindę rūmus užrakino. Tuojau mosterėjo keltis šieno vežimuose gulintiems, kuriais tuojau užstatė visas rūmų angas saugoti. Čartoriskis su

tūlais įėjęs į d. kunig. kambarį išmetinėjo jam jo smarkybę ir nekalto kraujo gožimą Lietuvos diduomenės. Didysis kunigaikštis norėjo jam atsakyti, tuo tarpu Čartoriskis, kursai, nenorėdamas įtariamu palikti, be ginklo buvo įėjęs, grobė jam už kaklo ir drėbė į žemę. Tuo tarpu Skobeikis, kijevionis, d. kunig. kūtinykas, pagrobęs nuo kamino gelžies žarsteklį, didžiai smarkiai per galvą jam užsiautė, kiti sutarėjai jį pribengė. Dar Slaukis, marčelga jo, puolė jį gelbėti ir pusgyvį jau savo kūnu norėjo nuo dūžių ir opų savo kūnu uždengti, bet Čartoriskis, atplėšęs jį nuo kunigaikščio, patį išsviedė pro langą laukan.

Ant pirmojo tranksmo gyventojai Trakų buvo atbėgę pas rūmus savo kunigaikštį gelbėti, bet niekur negalėjo įeiti. Mykolas, įsprukęs į mažesniąją ir ežeru apleistąją pilį, užsirakino. Sutarėjai, idant gyventojų nenugandintų, papartį pilės čiukure, kaipo ženklą pakajaus, išvyturo. Leliusa su Čartoriskiu didžiąją Trakų pilę užėmė į Švitrigailos vardą ir tenai, idant Mykolas nebįeitų, stiprią įgulę įdėjo. Tuo tarpu Daugirdis, nuplušėjęs į Vilnių, užėmė į vardą Švitrigailos Žemąją pilį, bet Aukštąją pilį tą pačią naktį Narbutas užėmė į Mykolo vardą.

Tuo tarpu rinkos į sueimą iš visų kraštų siuntiniai, nežinodami, ant ko juos d. kunigaikštis kėlė ir kas su juomi pačiu buvo nutikęs, kaipogi Gоštautas, Smolensko urėdas, ir Kęsgaila, Žemaičių, pakelėj tepajuto giltinę d. kunigaikščio; sako būk drebėję siuntiniai, girdėdami Švitrigailą parkeliaujant iš Valakų, kursai į Lucką atkeliavęs išleido jomylistas, kuriuos Sigisdas kalino, ir tuo pačiu savo šalį didžiai pastiprino; nū kas valandą laukė jo Lietuvoj.

Susirinkę siuntiniai į Trakus ryžos pagal tarimą Goštauto ir Kęsgailos iškilmingai savo nuzurdotąjį d. kunigaikštį palaidoti, kurį svietas ir diduomenė palydėjo iš Trakų į Vilnių ir palaidojo jį šalip Vytauto, jo brolio, Vilniaus katedroj.

Taip rašo lenkų rašytojai, bet jei kurią dieną iškrapštys lietuviai senovės raštus savo veikalų, ras Sigisdą ne taip smarkų ir nuožmų, kaip jį dabar skaitytojas regėjo. Visų kaltaisiais buvo patys lenkai, kurie, norėdami visados ant lietuvių sketerauti, neleido jų su vokyčiais kryžėjais ypatingų sandarų daryti, visados smeigės lygiai sandarauti, bet sandarose nevadino lietuvių kaipo sau lygią tautą, bet kaipo savo padonuosius, stigavodami, jog Jogaila užrašęs jiems lietuvius už tą, idant jį savo karalium pakeltų, neminėdami ant to, jog lietuviai juos pačius daug kartų nuo pragaro gelbėjo, dangstydami juos savo krūtimis nuo kryžėjų, gudų ir totorių, neminėdami ant to, jog tiems patiems lietuviams pirm kelių dešimtų metų patys save po jų globa glemžės ir jų pašalpos lūgojo. Nujau niekino jų kalbą, įstatymus, būdą, dobą ir apdarą; kas lenkų buvo, tas geru tebuvo; kas lenkiškai kalbėjo, tas bajoru vadinos, kas lietuviškai, tas mužiku, noris pačiu kunigaikščiu būt buvęs. Bet neprieteliams pasirodžius, lietuvius į priešakį statė, patys užpakaly stovėjo; lietuviams neprietelius pergalėjus, svietui skelbė: lenkai pergalėję. Negalėdami viršaus įgyti, rydė jų kunigaikščius tarp savęs, brolį su broliu, galintį su galintesniu, idant nuvargusius namkare veikesniai patys nuvergtų; džiaugės veizėdami į latakus krikščionų kraujų tekančių, patys krikščionimis būdami ir išganymo dūšios vildamies; kas per žmonys buvo, kurie taip darė? Lenkų arkivyskupai, vyskupai, kardinolai.

Ne vienas klausia saviep, dėl ko tą darė, bet kiekvienam lengva yra atsakyti. Lenkai mokėjo rašyti ir skaityti, turėjo Krokuvoj išmintinę iškalą, arba universitetą vadinamą, kurioje svieto gudrybos ir išminties mokės. Kad tuo tarpu lietuviai ir žemaičiai, noris krikščionys, vienok visoj ūkėj nė vienos iškalos neturėjo, tarp pačių kunigaikščių nieksai nemokėjo nei rašyti, nei skaityti, sandaras

pačias su svetimais viešpačiais ir svetimomis tautomis gudų kunigai rašė gudiškai arba lotyniškai, todrin ne stebuklai, jog buvo kropiami.

Ateis kuomet norint kartos ir išnaginės teisybę iš raštų, šiandien dulkėmis apkerpėjusių. Kaipogi tos gadynės raštai kryžėjų šiandien jau stigavoja, jog lietuviai ir žemaičiai didžiai mylėję ir gyrę minavotą d. kunigaikštį Sigisdą, sakydami: „Jis mums pilyse, arba miestuose, leidžia pagal Magdeburgo įstatymus rėdytis, tėviškes ir valsčius, nuo Vytauto mums dovenotus, patvirtino mums veldėti, ko Švitrigaila mums nedarė, todrin naujasis mūsų d. kunigaikštis yra didžiai mums malonus, mes už jį lig paskuojo mirsim"[1].

Kitas lenkų rašytojas, 1520 metuose gyvenąs, jo amžiuj dar svietas Lietuvoj ir Žemaičiuose raudose Sigisdą minavodamas it savo geradėją, arba labdarį, garbinęs[2].

Ta 10 metų nuo mirimo Vytauto buvo didžiai rūsta lietuviams, kaipogi, kebeliojami svetima gudryba visų skaistesnėse dienose savo ūkės, brolis broliui kalavijų į širdį murdė ir kraują savo nekaltų ūkininkų naudon šalutinių tautų, o ant prabangos savosios latakais šlekino. Kas išguldys tas kruvinas dienas lietuvių ir žemaičių tos rūstos gadynės. Svetima gudryba sukerštinti jų kunigaikščiai galavos vienas prieš kitą lig paskuojo, velydamies patys ant vietos mirti ar viršų gauti, *o nemindami ant to, jog kokiu noris taptų pergalėtoju savo ūkinykų, jau tuo pačiu taptų vergu regimo ir neregimo neprieteliaus, kurio veikiaus ar vėliaus turės klausyti, palikęs per namkares suvargusiu ir silpnu. Pilis, rūmus, kiemus, kurių visų smarkiausi neprieteliai negalėjo nuveikti, tuos nujau namų kerštai suardė ir pelenais aprausė. Įnirtusios šalys, nebstengdama viena prieš antrą bekariauti,

---

[1] Kotzebue, Preus. aelt. Gesch., T. III.
[2] Miechowita, l. 4, cap. 57.
* Rankrašty tolesnė sakinio dalis išbraukta.

telkė ir samdė ne vien savo prietelius, bet ir smarkiausius savo neprietelius, kurie, atėję katrų noris gelbėti, save beturtina grobį griedami, kaipogi teriojo tuo kartu Lietuvą totoriai, maskoliai, kryžėjai ir vokyčiai, lenkai, mozūrai ir valakai pasikeisdami, čionai nieksai nė katrų negalėjo neprieteliais įspėti, todrin jog jie vienos ar antros pusės buvo samdiniais ar talkėjais. Tie gelbėtojai, ką karda — karda, ką ugnia — ugnia teriodami visomis pusėmis, apvertė šeimingus kiemus, brandžius javus į rūstus pelenus taip, kur pirma lakūs pūrai ir miežiai sukdamies augo, ten nū varpučiai ir usnys žėlė; vieni plynai, vieni tyrai taukšojo, kuriuose kame ne kame rūstos iros jau pilių, jau rūmų suverstos riogsojo, o žiaudūs vėjai gainiodami degėsų plėnis žvylė, o apuokai ir kiti tyrų paukščiai gūžuojantį keleivį gandino. Likusysis svietas į girias įsitraukęs su žvėrimis gyvendamas betvėrės. Trumpai sakant, tos verkiamos dienos minėdina kruviną gadynę Mintauto karaliaus ir jo sūnaus Vasilijaus Rimanto viešpatavimą.

Po tos nelaimos rados kita, dar baisesnė, beje, antėjo badai. Taigi ant didesnės dar nelaimos pasitiko tą metą taip speiguota ir ilga žiema, jog iššalo ne vien dirvose javai, bet giriose medžiai, gaspadoriai gyvoliams paskuojes pėdpuses nuo stogų nušėrė, žmonys iš avelių ir amalų duonas kepė ir valgė, paskui, pavasarin atėjus, įvairiais lapais ir laiškais bei šaknimis maitinos ir taip didis, rašo, buvęs badas, jog svietas galuodamos ėjęs į girias tyčioms pjaudinti save žvėrimis, pilėse, kiemuose, pakelėse numirėliai klaksoję nelaidoti, kurių šunys kojas, rankas ir galvas tąsioję; baisu ir minti, motinos savo vaikus, žmonės žmonis valgę badu stipdami, nuo ko vėl kėlės antkrytis ir marai[1*].

* Šios išnašos rankrašty nėra.

§ XXXVII

Kazimieras II Jogailaitis

Lietuviai tą nugalavimą savo valdymiero didžiai brangiai užmokėjo viduje ir išvidaujai savo ūkės, kaipogi Boleslovas, kunigaikštis Mozūrų, užėmė Žalgirėnų dalį, vadinamą Jacviegų, arba Paletiją, ir į pilis Melniką, Belską ir Drohičiną varu įsilaužė. Kad tuo tarpu diduomenė Lietuvos nerūpinos apgynimu rubežių ūkės nuo neprietelių, bet kiekvienas ant savo gero norėjo pastatyti, todrin netaikomis ir barnėmis gaišo kyvodamies. Kaipogi visa diduomenė į penkias dalis perskilo.

I dalis buvo bendrai užmuštojo didžiojo kunigaikščio, kurių vadovu buvo Narbutas su žemaičiais, kurie visados šelpė kiltį Kęstučio ir šiuo kartu norėjo pakelti didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu Sigisdo sūnų Mykolą. Antra dalis, beje, nugaluotojai, sutarė Švitrigailą, nabaštiko neprietelių, iš Valakijos parvadinti, tardami: jei jis ir nieko neduos už užmušimą Sigisdo, tačiaus bent nedidžiai tekankins. Bet vieni ir antri ne ūkės labu, bet savo geru rūpinos. Trečioji dalis norėjo sau ypatingą Lietuvos valdymierą regėti, mindama sau tiek nelaimų, novijančių jų ūkę nuog pat prasišalinimo Jogailos į Lenkus, kurios vidujai dalykai rados karviete namiškių, o parubežinius jos dalykūs lenkai, danguodamies lyčyna vienybės, savinos. Kaipogi tarė Lenkų karalius, kursai jau pačiu negyvenimu Lietuvos buveinėj daugesniai rūpinimos labu lenkų, ne lietuvių, su visu buvo jiems nenaudingu. Todrin norėjo Aleksandrą, Slucko kunigaikštį, ar jo sūnų savo valdymieru pakelti. Ketvirtoji dalis buvo tarnų Jogailos, kurie pradėtoj vienybėj norėjo gyventi; tokiais buvo Manvydas, Goštautas ir Astikas, kurie geidė patį Lenkų karalių Vladislovą d. Lietuvos kunigaikščiu pakelti. Bet jog Lenkų karalius buvo lygiai ir Vengrų ka-

ralium, todrin negalėjo iš taip tolo it veikiai į Lietuvą atskubėti. Penktoji ant galo po ilgų barnių ir kebelių, kurios vadovu buvo Alšėnų kunigaikštis Jurgis Augmantas, sutarė daugumu balsų Kazimierą, karaliaus brolį, pakelti, su kuria kitos dalys skubėjo kengtis, nuogąstuodami, kad Mykolo dalis nepasistiprintų.

Todrin tuojau sukėlė sueimą į Brestą, nuo kurio Kazimieras arti pasitiko. Kaipogi tuo kartu brūzdė Sandomire, o jo brolis Vladislovas Vengruose į karę prieš turkus rengės, todrin siuntiniai lietuvių skatino Kazimierą skubėti į Brestą ir sostą Lietuvos ūkės užimti. Tą žinią atbogino jam broliu Mykolas su Jonu Kęsgailu, kuriedviem buvo įsakyta, kad Kazimieras nevangstytųsi nuo Lietuvos sostos; jei ant to karalius ir rūgotų, jisai paskiaus, kaipo brolis, veikiai su juomi susitaikins.

Kazimieras paklausė siuntinių linkėjimo su džiaugsmu, bet lenkų diduomenė, kuri pasitiko lygiai, ruzgė ant jo, jog jis taip veikė žadais lietuviams, kad tuo tarpu pastarosios sandaros aiškiai rodė, jog pats Vladislovas karalius turi būti d. Lietuvos kunigaikščiu. Vienok Kazimieras taip pamilo Lietuvą, jog slapta iškeliavo, neleidžiant lenkams, į Brestą. Taip rašo lietuvių rašytojai, bet lenkų stigavoja, jog ne pirmiaus leidę Kazimierą į Lietuvą keliauti, kaip kad jis pasiėmęs jiems, jog valdžią Lietuvos į jų karaliaus vardą užims ir į didžiuosius kunigaikščius nekeldinsis be jo žinios. Kas būdamas, vienok tas yra aiškiu, jog jei Kazimieras nebūt atskubėjęs į Brestą, tad kitą būtų pakėlę didžiuoju kunigaikščiu, kursai ne vien būt didesniai prieš karalių stembęs, bet dar ir vienybę Lietuvos su Lenkais išnaikinęs.

Breste daugybė Lietuvos diduomenės laukė jo, tarp kurių daug pačių Lietuvos kunigaikščių pasitiko: Augmantai, Daumantai, Manvydai, Sanguškos, Kaributai, Karijotai ir kiti. Visi tie priėmė jį su didžiu džiaugsmu, kuriam tuojau prisiekė; spėrumas, su kokiu tas visa dingos, nugandino kitas

dalis. Švitrigaila apent sugrįžo iš Lucko į Valakiją, bet Mykolas, išgirdęs Kazimierą su tėvūnais ir diduomene keliaujant iš Bresto į Vilnių, palikinas Trakus skubėjo su 500 joties į Mozūriją pas savo brolį Boleslovą, kunigaikštį Mozūrų, su kuriuo seserų brolių vaiku buvo; ko dėjęsis, nėra šiandien žinoma. Bet bekeliaudamas sutiko netyčioms girioj ties Rūdninkais Kazimierą; ryžęsis šoko nuo žirgo, puolė jam po kojų, išpažįsta jį savo valdymieru ir klūkia jo, idant atmonytų galžudžius jo tėvo ir jo paties jiems neišduotų. Tas didžiai tiko Kazimierui, leido jį liuosą ir linksmą keliauti, patsai skubinos į Vilnių, į kurį įėjo it lelioidamas.

Norėjo jį akivaizdoj pakelti, bet lenkai priešingavo, stigavodami, jog jis tesąs Vladislovo urėdu, ne d. Lietuvos kunigaikščiu. Bet lietuvių luomos, liovusios su lenkais kaulytis, suėjo į Vilniaus katedrą ir tenai marčelgos pakėlė Kazimierą sena dobe didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, o vyskupas Vilniaus jį palaimino.

Visi lietuviai džiaugės ir linksminos, o lenkai rūgojo, tardami lietuvius prisieką sulaužusius ir juos nuvylusius. Lietuviai labino juos žodžiais, teisindamos reikalu, tardami: jei žemaičiai pagrobė ginklą Mykolą gynioti ir prieš savo didįjį kunigaikštį Kazimierą kėlės, ką nedarys jie prieš karaliaus urėdą; lygia dalia baltieji gudai, kurie iki šiol tankiai stembė prieš tikrus savo viešpačius ir trakūnis šelpė. Jurgis Nasuta Žalgirius jau užėmė ir daugybę diduomenės Mykolui perkalbėjo, kursai tuojau Lietuvoj pasirodys; tie, kurie nū savo didįjį kunigaikštį glemžė už urėdą, nė vienas savo tėviškių nepraras ir savo kraujo negoš. Todrin lietuviai turi sau ypatingą rėdytoją aprinkti, kaipogi lietuviai ant prabangos kybo, kad tuo tarpu lenkai to nejunta sau nė kokio pavojumo, dėl to katrie savo, geru turi rūpintis, o Jogailos sūnus užpelnė daugiaus nei urėdu būti. Jei kas rasis priešingu tautom, paskui Kazimieras su broliu sutaikins.

Vienok lenkai vis dar ruzgė ir niekaip neleido Kazimierui daryti to, kas jo viešpatybę Lietuvoj stiprintų. * Ir taip kilo karė tarp brolių ir sukergtų tautų. Lenkai paliko Lietuvą; tuojau jos neprieteliai ėmė sapnuoti savo pergales ir steigė jos nelaimą ant savo gero pakreipti. Ir nekentė, jog jis lietuviškai kalbėti mokės, idant tuomi neįsigerintų lietuviams. Bet idant būtinai neardytų lenkų dumčiai ką jis darė, pasiteiravęs savo dūmos, didysis kunigaikštis apdovenojo juos turtingai ir daugesniai dar pažadėjęs į Lenkus išleido.

Tuojau sukėlė jis sueimą į Vilnių, o tuo tarpu liepė savo rūmų marčelgai Jonui Goštautui neprietelius iš Paletijos uiti laukan. Garbingam kareiviui pavyko: Nasuta nebgalėjo beišsiturėti ir vienkartu su Mozūrų kunigaikščiu turėjo iš to krašto prasikraustyti.

Nū drąsesniai jau galėjo skladavoti sueime, kursai visų pirma pradėjo nuo pasmerkimo zurdotojų Sigisdo. Daugirdas ir Leliusa pasitiko tenai. Pirmasis buvo turtingas ir daug bendrų turįs, užsigynė niekados didžiojo kunigaikščio nenugalavęs; niekam nerandantis jo skundžiant, luomai išpažino jį nekaltu esantį, bet Leliusą pats Daugirdas kaltino, jog jis didįjį kunigaikštį, vyresniuoju jo pilės būdamas, leido savo akivaizdoj nuzurdoti, už ką tie patys luomai Leliusą nuo suolo tėvūnų, beje, senato, pavarė ir urėdę Trakų Goštautui atdavė. Trečiajam, visų kaltesniajam, nesančiam Jonui Čartoriskiui visus jo valsčius atėmė. Bet ir jį nekankino už tą, jog jis didįjį kunigaikštį nuzurdojo, bet jog jis, išlaužęs jo klėtis, nebnorėjo ūkei lobių grąžinti. Ta lengva karone įtiko Kazimieras didiesiems ir mažiesiems. Abeji pirm to buvo įpratę savo didžiųjų kunigaikščių krūpauti, bet nū jį, mylėjo ir stebėjos į jo didį gerumą, jog nuodėmį, kurs jam viešpatybę Lietuvos ūkės pateikė, taip lengvai tekankino.

---

* *Rankrašty tolesni du sakiniai išbraukti.*

Pasibengus seimui, traukė Goštautas į Krivičius, kame pirma, paeidamas į Lietuvą, buvo palikęs savo vietoj rėdyti Andriejų Sakavičių Smolenske, bet lig atėjus žiniai nugalavimo Sigisdo, lig gyventojai be karvaidos patys pagrobė ginklą įkyrėti priespauda ir apstojo pilį. Pirmąjį antpuolį svieto Sakavičius išturėjo, kas jam lengva buvo atdarius staiga pilės angas jotims išpulti ir ragotinėmis svietą iškapstyti, bet matydamas, jog ir didžiu kraujo gožimu nieko nenuveiks, palikęs įgulę pilėj, patsai prasikraustė. Bet, jam paėjus, svietas įkandin į pilį įsigriovė ir Petriką marčelgą, pilės vyrą, Nipery nuskandino. Kunigaikštį Dorogobužo Andriejų Dmitriejevičių Smolensko urėdu pakėlė. Vienok diduomenė jo neklausė ir nuo Kazimiero pagalbos meilavo; tą regėdami, gyventojai pakėlė kunigaikščiu Lengviną, kuriam neseniai Sigisdas visus valsčius buvo atėmęs, kursai nuo tos neteisybės Sigisdo visų Lietuvos kunigaikščių nekentė ir ta dingsčia norėjo jam atmonyti: apsiskelbęs kunigaikščiu Smolensko, apreiškė karę Kazimierui, kurs jį neseniai buvo iš kalinyčios išliuosavęs. Prieš kurį Goštautą išsiuntė, kursai veltui per 20 dienų griovės į pilį, sudegino pačią vietovę ir visą apygardą nuteriojo ir nieko nepešęs lig žiemai neatėjus pagrįžo. Kazimierui, kursai nepratęs buvo kentėti nuokryčių, nepatiko tas žygis ir pats, neveizėdamas į baisius speigus, savo jaunumą, aitriai traukė į Smolenską. Jam atsiartinus, pilis turėjo įsileisti. Sudraudęs vidutiniai paikintojus, įdavė apent visą dalyką į valdžią Sakavičiui. Jurgis Lengvinas buvo prasikraustęs, bet patarimu savo bendrų pats saunoriai Kazimierui vaidinos, kursai jam ne vien prabočijo, bet ir urėdę Mstislavlio su jo valsčiais, kurią Sigisdas buvo atėmęs, jam pagrąžino.

Tam karės bruzdesiui besant, bažnyčios pakajus rodos, tėvai dvasiški Rytų ir Vakarų, beje, grekonų ir lotynų, susirinkę Florencijoj, diena nemetu kaulijęsi sutarė ant vienybės bažnyčios ir popiežių

savo vyresniuoju išpažino. Kaipogi pagrįžęs iš to bažnyčios surinkimo Izidorius kardinolas ir vyskupas Kijevo Lietuvoj lotynų bažnyčią su grekonų sunėrė, ir taip vardas schizmatiko, arba atskalūnies, buvo išnykęs tarp krikščionų.

1441 Bengiantis metams, Kazimieras rengės į karę prieš žemaičius, kurie vis dar Mykolo stipriai turėjos ir gyniojo, kaipogi, Kęsgailai į sueimą išėjus, visą jo vyresnybę perdėtąją vieną paujo, į tos vietą kitą pastatė ir sau atmonu Daumantą pakėlė. Pavasariui linkant Kazimieras sutraukė savo kariauną į panevėžį, kur ir pats atėjo su savo rinktiniais. Jis norėjo tuojau per upį keltis, bet Goštautas, rasi pamokytas nuo žemaičių tėvūnų ar pasigailęs kraujo gožimo tarp brolių, ar nevildamos žemaičių pergalėti, neleido Kazimierui to daryti. Kaipogi jisai tarė didžiajam kunigaikščiui, kad dar geruoju su žemaičiais taikintųsi ir jiems varunkus paduotų, kuriuos jie, regėdami prieš save jo kariauną, rasi priimtų ir į vietą neapvežamo Kęsgailos kitą jiems kunigaikštį duotų, ir tokį, kursai Daumantui pačiam įtiktų. Paklausė jo Kazimieras ir perdėjo jiems Kantautą žemaitį, vyrą nuo visų mylimą, išmintingą ir gentį Daumanto. Žemaičiams tas didžiai patiko, kurie, apleidę būtinai Mykolą, ėmė Kazimiero klausyti.

Kad taip Kazimieras visa buvo nutildęs Lietuvoj, paskui išrėdė didžią siuntenę pas savo brolį karalių Vladislovą į Vengriją, teisindamos visa tą, ką Lietuvos tėvūnai, gelbėdami savo ūkį nuo prabangos, buvo padarę bei lūgodamas, idant jis to, kas buvo nutikęs Lietuvoj, neardytų. Sopėjo Vladislovui širdis atsiminus, jog turėdamas savo rankoj Lietuvos kunigaikštiją paleido, todėl atsakė lietuvių siuntiniams, jog jis, kaipo karalius, negal abejotinai veizėti į atstatytą Mykolą nuo visos savo tėviškės, o Mozūrų kunigaikštį pavarytu. Kito atsako Lietuvos siuntiniams nebdavė, tiktai pasiėmė atenčiame sueime visa užbengti.

Į tą sueimą abi tauti buvo sukviesti, bet lietuviai, leisdami pirmajam garui lenkų nuvėsti, bengiantis sueimui teatėjo, kurių lenkai su visu jau nebvylės besulauksiantys. Bet šie tuojau apsireiškė nė kokių įsakymų nuo Mykolo neturį ir Žalgirių, kaipo ynos dalies Lietuvos, mozūrams niekaip neatduosią, todrin vieni ir antri nieko nenuveikę išskydo.

Taip kilo karė tarp brolių ir sukergtų tautų. Lenkai apleido Lietuvą; tuojau jos neprieteliai ėmė sapnuoti savo pergales ir steigė jos nelaimą ant savo gero parėdyti.

Pirmasis, kurs to kėtėjo, buvo kunigaikštis Mas- 1442
kolių. Tas, patelkęs totorius Kazanės, įėjo į Lietuvos Gudiją ir apykartas Viazmos nuteriojo. Kazimieras, nuskubėjęs į Smolenską, išsiuntė tuo tarpu prieš maskolius iki savo visai kariaunai neateinant atmoną Stanislovą Kišką, idant jis skardmūšomis neprietelių trukintų. Kiška nebužspėjo Lietuvoj neprieteliaus, kursai, paėmęs daugybes galvijų ir žmonių, buvo jau namo nuėjęs. Lietuviai vijo juos įkandim iki Maskolijos ir teriojo tenai 9 dienas ugnia ir karda. Visą kraštą apie Kalugą, Možaiską, Kozelską ir Vereją į peleną pavertė, taip Maskolių kunigaikštis daugesniai pikto pats prityrė, nekaip buvo lietuviams pridaręs, kursai, sutraukęs 15 000 karėjų, norėjo tą saujelę į tinklą įginti. Kiška, kursai daug grobio, o maž žmonių teturėjo, numanė pavojumą ir Kazimierui tą pranešė, tuo tarpu patsai grįžo į Smolenską; noris neprietelius jį antnokė, vienok neskardė jo kukšteros, bet visą jų keketą norėjo apsiausti. Kiška išsiuntė savo visų bukliuosius vyresniuosius Mikalojų ir Joną Radvilu ir Zenavičių su lengvąja jočia pirma iš šalių patogias vietas užimti, savo karės padargą parėdė priešaky, o visų stipriausius karius pastatė padargos užpakaly ir taip į mūšą pasitaisęs dupšiojo tolyn. Pamatęs neprietelius savo užpakaly, liepė dar greitesniai dupšioti; maskoliai tarė jį šalin munkantį, nū vyti jį greitesniai taip, jog

praėjo lietuvių slaptis, kuriose užsislėpę tykojo. Nū lietuviai staiga nuo priešakio ir šalių metės ant maskolių, kuriems pasirodė patsai Kazimieras tenai esąs, ir pačioj pradžioj mūšos išguro, kuriuos lietuviai uidami įkandin laukus jų kūnais apkrėtė. Tuo pačiu laiku grūmės maskoliai taip pat nelaimingai su totoriais. Nusiminęs tais nuokryčiais, Maskolių d. kunigaikštis atleido siuntinius pas Kazimierą, meilaudamas pakajaus ir atnaujinimo senovės sandarų ir bendrybos.

Kad visa ūkėj ir už ūkės buvo nutilusi ir patsai Mykolas nebrodės jau pavoju, Kazimieras parvadino jį iš Mozūrijos, atdavė jam didelius jo valsčius, dalykuose Lietuvos esančius, beje, Brianską ir Starodubą Severijoj, Belską ir Suražą, Kėdainius Žemaičiuose, Klecką Žalgiriuose. Bet neprieteliai Lietuvos ūkės, skaugėdami jai laimos ir nuogąstaudami jos galybės, ėmė gundinti Mykolą, idant jis, kaipo sūnus didžiojo kunigaikščio Lietuvos, neteisiai nustumto nuo jos sostos, nepaduotų savo kāršinčijos, kursai pats, jaunas, svieto neregėjęs, visa už tiesą turėjo, ką jam pergalviai iš šalių šnibždėjo. Paklausė jis jų neišmintingo tarimo, norėdamas atmonyti nužudymą savo tėvo, tuo kartu kad ir visų gudriausiajam galvotojui pačiam Vytautui daug buvo darbo buvę, ne vien neprityrusiam jaunikaičiui, kursai, nelaukdamas geresnio pragumo, sutarė su Voložino kunigaikščiais didįjį kunigaikštį Kazimierą nugaluoti, kurs įpratęs buvo girioj tarp Merkinės ir Trakų medžioti; tenai tykojo jo sutarėjai, susimėrę su tūlais diduomiais žemaičių, tarp kurių Narbutai ir Šniukštos didžiai norėjo Mykolą pakelti d. Lietuvos kunigaikščiu, mindami jo bočiaus Kęstučio veikalus ir garbę. Bet ujai, kurie ėjo pirma paukščius baidydami, pamatė arklių pėdas, paskui sutiko ginkluotus žmones. Ką regėdami, pranešė rūmų kviesliui Andriejui Goštautui ir jo genčiai urėdui Trakų; abudu nutarė ant vyliaus ir išsiuntė visų gerąją jotį, kuri pagal įrodymą ujų tarpkeliuose ir skerskeliuose kiekvieną

sutikusį ginkluotą sukapoti. Ši tūlus nutvėrė, kurie visa išreiškė. Nū visi tarnai ir kūnsargai kunigaikščio šokos sutartojų vyti. Tarp Kreivosios pilės ir Ašmenos daug jų sugavo ir Trakuose nusūdijo, kunigaikščius Voložino gyvus paliko, bet valsčius jiems atėmė. Mykolas pats iš Klecko į Maskvą išsikraustė, kursai, nevykus sutarimui, pradėjo aiškiai kariauti prieš Kazimierą. Kaipogi sutraukęs jis skubinai Severijoj kariauną ir patelkęs Maskolių kunigaikštį, šelpiamas nuo tūlos diduomenės gudų, ne vien Kijevą, bet ir visus Juoduosius Gudus užėmė. Bet atėjus Kazimiero atmonui Jonui Goštautui su kariauna, Mykolas ne vien iš Kijevo turėjo danginti, bet ir iš visos Severijos, Briansko ir Starodubo išsikraustė. Nebgalėdamas Kazimierui nieko bepadaryti, rūpesny ėjo apent į Maskvą ir tenai kliošturiuj 5 metus išgyveno. Kazimieras vėl pasirodė maloniu trakūnims, dovenodamas jiems nuodėmę; už jį didesniai visi mylėjo ir būtinai juomi kliovės. Didesniai dar jo gerumas širdies reiškės, kad jis savo dėdei Švitrigailai kunigaikščiui, iš Valakijos pargrąžintam, Lucko pilį atidavė o savo sesers sūnui Aleksandrui pavedė ir raštais patvirtino.

Taip lietuviai po tiek terionių ir namkarių pra- 1443
sidžiugo pakaju, o lenkai, laukdami galo turkų karės, lietuvių nebkybino. Vladislovas buvo sandaras su turkais suardęs ir savo prisiekos sulaužymą savo gyvyba užmokėjo nelaimingoj mūšoj ties Varna. Skelbiama buvo karalių patį tenai giltinę sutikusį. Ilgai dar apie tą abejojo. Kazimieras vienok Lenkų rykės negeidė ir nesteigė it broliui gyvojant bei pačiais lietuviais terūpinos, keldamas į vyresniuosius tuos, kurie buvo paskuojojoj karėj pasiženklinę, ir taip mirus Daugirdui, Vilniaus pilių vyrui, perdėjo Joną Goštautą.

Ne vieni lietuviai, ilsėdami pakajuj, mylėjo ir garbino Kazimierą, bet mokėjo jį prašaleičiai godoti ir gerbti. Mirus viešpačiui totorių Krymo, atleido siuntinius pas jį meilaudami, idant jiems Ač

Girėjų, jų kunigaikštį, už viešpatį duotų, kursai nuo Kazimiero įduotą Lydos pilį valdė iki šiol Lietuvoj gyvendamas. Tą Kazimieras liepė akivaizdoj siuntinių Vilniuj su didžia iškilme totorių viešpačiu apskelbti, kurį paskui Lietuvos marčelga Jurgis Radvila nulydėjo į Krymą ir jį tenai totoriai meilingai priėmė. Tos kilties viešpačiai Krymo, vadinami Girėjai, iki paskuojų laikų tenai ištvėrė.

1444 Žemaičiai, kurie iki šiol tampriai Kęstučio kilties turėjos, rados atlyžę taip, jog Kazimieras 3 metus buvus į vietą Kantauto įkėlė urėdu Mykolą Kęsgailą. Čia jau valdymieras Žemaičių nebvadinos raštuose jų kunigaikščiu, bet urėdu, arba storasta, nuo to, jog neb patys ūkinykai jį sau pakėlė, bet Lietuvos d. kunigaikštis, o paskui Lenkų karaliai jiems perdėjo, o žemaičiai ar nuo praėjusių vargų, ar nuo negalios nebepriešingavo Kazimiero viešpatybei.

1445 Mūša ties Varna kas dieną tapo garsesne ir lenkai pasijuto nebturį savo karaliaus. Tuojau sukėlė sueimą į Seradzą ir tenai pagal linkėjimą Zbignevo Olesnickio, vyskupo Krokuvos, Kazimierą, didįjį Lietuvos kunigaikštį, sau rykiu, arba karalium, paskyrė. Tuojau išleido siuntinius į Lietuvą Kazimierą į sostą Lenkų rykės, o Lietuvos diduomenę į sueimą į Petrikavą kviesti.

Kazimieras nei siuntinių, nei sostos Lenkų nepriima, tardamas, jog brolis jo gyvas dar tebėra: darė tą daugiaus dėl to, jog nežinojo lietuvių, ar jie klausys jo Lenkų karalium esant. Dėl to gi dėkavojo lenkams abejotinai, nieko jiems aiškiai neatsakė, žadėdamas Petrikavo sueime aiškesniai apsireikšti.

Į tą sueimą Lietuvos siuntinių Vilniaus arkidiakonas Martynas ir Jonas Nemira ateidamu atgabeno tokį atsaką: „Didžiajam Lietuvos kunigaikščiui raudojant brolio savo, nepridera svietui vaidintis; dar mažne dėl Lenkų rykės į sueimą keliauti užvis netinka jam, jog taip staiga lenkai rūpinas apie naują savo karalių, neturint dar aiškios žinios ap-

lei senąjį". Lenkai nevylės, idant Kazimieras taip vangstytųsi, kas jiems rodės pavojingu jų ūkei. To dėjęsi, sutarė siųsti iškilmingą siuntenę, beje, tris vyskupus, 4 vojevodas ir ūkės žymėjį, pas Kazimierą, idant jis netrukdamas laban jų rykės ryžtųsi, tardami, jog jei jis neketa jų rykiu būti, tuo kartu jie turės svetimą, ne Jogailos kilties, sau karalių paskirti. Tuo tarpu motina Kazimiero, karalienė, įmokyta nuo lenkų, suokė jį nė nuo šalies neatstodama Lenkų karūną imti. Bet Lietuvos diduomenė, kuri didžiai tenkinos Kazimieru ir buvo datyrusi, kas per labas buvo jų ūkei didžiajam kunigaikščiui Lietuvoj gyvenant, ne Lenkuose, didžiai jam to nelinkėjo daryti, užvis mindami praėjusias savo namkares Vytauto ir Sigisdo gadynėj, kurios nuo to vien nutiko, jog d. Lietuvos kunigaikštis negyveno Lietuvoj. Noris lenkai visaip lietuvius viliojo, bet šie jų neklausė. Ant galo Kazimieras, skatinamas nuo motinos, pažadėjo lenkų siuntiniams sueimą Lietuvoj sukelti, idant tenai su savo tėvūnais pasiteirautų, o tuo tarpu siuntinius lenkų apdovenojęs namo išleido. Ta dingsčia senų dienų barnės lenkų su lietuviais dėl Padalijų sukilo; Kazimieras turėjo jas taikinti kaip įmanydamas. Vienok Kazimieras nieko aiškaus siuntiniams nepasakė, bet juos viliodamas tarė, jog, idant visa linktųsi pagal jų linkėjimą, turi jis pirma Lietuvos*

Lietuviai, suėję į Vilnių į sueimą, išsiuntė šešis tėvūnus ir kilties vyrus, tarp kitų Vasilijų Krosnį ir Jurgį Simonavičių, kunigaikščiu Radvilą ir Kęsgailą, kurie atdavę kliauties gromatas, taip sakė kunigaikštis Vasilijus: „Kazimieras, didysis kunigaikštis Lietuvos, veldėja kaipo savo tėviškę, nuo savo probočių paliktą, ne lig laiko neigi iš kieno norint valios, bet amžyga tiesa kaipo karšinčius savo tėvo palikimą, kursai, būdamas išmintingu, kakinas viena Lietuvos ūke, už kurią nėra nė kokios rykės šiame pasauly nei galingesnės, nei tur-

* Rankrašty sakinys nebaigtas.

tingesnės, nei platesnės kaip Lietuvos. Jis nesmeigias į svetimą valdžią ir negeidžia Lenkų karūnos, gana yra jam godos vienu Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu būti. Lenkai, skubindamies sau naują karalių paskirti, gal savo ūkės reikalus suraizgyti ir daug vargų pritirti, Lenkuose visur yra pakajus ir nieksai jiems negymioja, idant negalėtų rėdytis, kaip kad rėdoma buvo karaliui Vengruose esant. Ant galo lenkai turi akyvais būti ir jautriais, mindami, jog Kazimieras negal abejotinu būti, idant Lenkų buožė, po tėvo jam prideranti, be jo žinios svetimam tektų".

Lenkams netiko toksai atsakas, tūli ketėjo, Kazimierą aplenkę, kitą ką karalium aprinkti. Bet tie, kurie kryžėjų karių nuogąstavo, nenorėjo skiestis nuo lietuvių, tardami reikią dar siuntinius pas Kazimierą leisti. Bet ir tie siuntiniai tą patį atsaką gavo, kaipogi sakės Lenkų karūnos, tiek kartų sau siūlomos, nenorįs, nežinodamas, gyvas ar miręs yra jo brolis; jam gana esą pačios Lietuvos, bet jei kas norėtų be jo žinios Lenkų sostu savintis, tad jis kiek galios turėdamas stembs. Tą regėdami, lenkai sukėlė sueimą į Petrikavą naują sau rykį skirti. Tenai vieni norėjo pagal linkėjimą Zbignevo Jogailos žentą viešpatį Brandenburgijos paskirti, daug buvo ir tokių, kurie kunigaikštį Mozūrijos Boleslovą norėjo išrinkti, užvis vyskupas Plocko didžiai jo geidė.

Čia atsižvilgėjo Kazimieras, jusdamas, jog savo vangstymos karūnos nustos ir patsai apsigaudins. Užvis saugojos jis, idant Boleslovas, Mozūrų kunigaikštis, Lenkų rykiu netaptų ir Mykolą, savo žentą, į Lietuvos sostą nekeltų, kaipogi Kazimieras negalėjo dar su visu Lietuvos diduomene kliautis dėl to didėsniai, jog žinoma buvo ne Kazimierą, bet Goštautą Lietuva rėdant. To dėjęsis, perkalbėtas nuo Martyno Šadkaus, arkidiakono Vilniaus, vyro gudraus ir buklaus, apsireiškė motinai savo tardamas, jog jis ims Lenkų karūną, jei jie dar siuntinius atleis. Karalienė tuojau perkalbėjo ant

savo pusės visų pirma mažųjų lenkų diduomenę, kuri tuojau susieidama jau Belžicuose, jau Korčine sueidama teiravos; daug didžiai Kazimiero norėjo, užvis tie, kurie nuo praėjusiųjų karalių įduotus valsčius tebvaldė, tardami, jog Boleslovas, nebūdamas pats turtingu, juos atims nuo jų, o tuo pačiu nebgalės savo žmonų ir dukterų bepuošti, kad tuo tarpu Kazimieras, kaipo turtingesnis, rodės jiems to nedarysiąs, todrin ant galo sutarė šilo mėnesy sukelti į Parčevą sueimą, į kurį ir Kazimierą patį užkvietė, bet jis nepaklausė ir įsakė lenkams Breste savęs laukti.

Į Brestą 6 lenkų tėvūnai pagal įsakymą teatėjo, kuriuos tuojau Lietuvos tėvūnai suokė Padaliją ir Lucko pilį Lietuvai grąžinti, ir patsai Kazimieras, d. Lietuvos kunigaikštis, pasakė jiems aiškiai: jei lenkai neketa lietuviams Padalijos ir pilių Lucko, Olesko, Lopatino, Horodlės ir Ratno grąžinti, jis negal būti jų karalium. Maž lenkai nesugrįžo namo ir šiuo kartu nieko nepešę, bet vienas tarp jų kliauties vyras tarė d. Lietuvos kunigaikščiui imti karūną be kokių varunkų, o tapęs jis paskui karalium darys kaip norįs, kaip tinkamas lietuviams ar lenkams piles į valdžią atduos, karalium būdamas veikiaus sutaikins. Paklausė Kazimieras to pasalo tarimo ir, priėmęs karūną nuo lenkų, pažadėjo atentį metą galop birželio mėnesio į Krokuvą karūnavotis keliauti. Nukakęs tenai 15 dienoj birže- 1447
lio mėnesio su viešpatinga iškilme su Švitrigaila, urėdu Lucko, savo dėde, ir Olelka, urėdu Kijevo, karalium apsikarūnavodino svietui džiaugiantis ir krykštaujant. Šeštąją dieną Kazimieras teiravos su arkivyskupais ir vyskupais, kurio popiežiaus jis turi klausyti: Mikalojaus penktojo, Ryme sėdinčio, kursai Kazimierui gromatomis brukos, ar Felikso, nuo bažnyčios surinkimo Bazilėjos paskirto, kurį jam minavotas surinkimas brukdamas siuntinius buvo atleidęs. Sutarė ant galo Mikalojaus klausyti, pas kurį ir siuntinius išleido. Kazimieras norėjo tuojau į Lietuvą grįžti, bet lenkų tėvūnai klūkė jo, idant

pirmiaus parėdytų Lenkų ūkę, kurių paklausęs, iškeliavo į Kališą.

Kališe besant, atėjo tenai ir Mykolas, kursai klūkė jo keliais eidamas, idant pasigailėtų jo, išduotą dekretą ant jo atšauktų ir jo valsčius jam pagrąžintų, bet Kazimieras rūstesniu dar pasirodė nei pirmiaus: kaipogi ne vien nieko nežadėjo, bet ir atsako nė kokio nedavė jam verkiančiam. Kazimieras nebnorėjo jo beteisinti, nuogąstaudamas, idant neatsimainytų Mykolas ir antrą kartą laimingesniu netaptų savo kėtėjime. Mykolas tuo nusiminęs išsidangino pas savo uošvį Mozūrų kunigaikštį.

Rugpjūčio mėnesio 23 dienoj sukėlė į Petrikavą sueimą; tenai lenkų dvasiška ir ūkiška diduomenė susimokiusi lūgojo Kazimiero, idant liecybas, duotas jodviem nuo jo praėjūnų, savo gromatomis ir prisieka patvirtintų, tarp kitų daiktų tą, jog žemių, užvis Gudijos, Lucko ir Padalijos, kurią buvo Bučackis lietuviams užėmęs, nuo lenkų neskiestų ir lietuviams negrąžintų bei vyresniuosius tenai lenkus, ne lietuvius, perdėtų, jog pats be žinios lenkų sueimo į Lietuvą nekeliaus, o tenai keliaudamas vyrus, išminčia ir nuomone tarp kitų žinomus, lygiai vesis ir jų ūkės reikaluose teirausis, jog Teodorikui Bučackiui, urėdui Padalijos, savo pataiką suteiks, ant kurio Kazimieras rūgojo, jog jis su savo bendrais neteisingai Medžibožą, Chmelniką ir Karavolių, lietuvių piles, pasavino. Kazimieras ant to viso atsakė jodviem, jog tame daikte pasiteiraus Lietuvos dūmos, tenai esančios, su kuria pasiteiravęs atsakė, jog nieko to, ko lenkai lūgoja, negal daryti dėl prisiekos lietuviams duotos. Užsakęs abiem tautom į Liubliną sueimą, pats 30 dienoj rugpjūčio mėnesio su didžiu lenkų nuliūdimu į Lietuvą iškeliavo.

Lietuvoj vis dar didi daugybė norėjo kaip įmanydama Mykolą į didžiuosius Lietuvos kunigaikščius iškelti, su kuriuo, gyvenančiu pas savo uošvį Mozūrų kunigaikštį, susižinojo, todrin Kazimieras,

geisdamas jį nutverti, visiems įtariamiems lietuviams šaržus ir piles atėmė ir savo ištikimiems valdyti įdavė; tuomi jis dar nekakindamos lūgojo kryžėjų d. mistro, idant Mykolą, keliaujantį per savo žemę, sugautų ir jam išduotų; kas ir nutiko: kaipogi kamendotas kryžėjų beinantį Mykolą į Žemaičius savo bendrų lankyti sugavo, bet ir vėl paleido; Mykolas iš Mozūrijos į Sileziją prasikraustė, bet ir tenai Šafranecas lenkas, pakukuliuotas nuo Kazimiero, tykojo jį užmušti, kursai nė tenai nebtverdamos išsikraustė į Valakiją.

Pargrįžusį Kazimierą iš Lenkų į Vilnių pasveikino siuntiniai Maskolių d. kunigaikščio, chano totorių, mistrų Parusnio ir Padaugavio, lygia dalia ir Didžiojo Naugardo bei Severijos kunigaikščiai Lenkų rykiu, į vardą savo viešpačių brukdami jam jų bendrybą ir pažines. Tuo tarpu lietuviai, tenai suėję į sueimą, sutarė visuotinai Liubline ūkės reikalus nubengti. 1448

Kazimieras 25 dienoj gegužės mėnesio atkeliavo į Liubliną. Niekados nebuvo susirinkusios tokios daugybės diduomenės Lietuvos ir lenkų į sueimą kaip tuo kartu, kaipogi varžės tenai dviem daiktais. Lietuviai visų pirma skundės tardami abydytais esą sandarų ir vienybės su lenkais, raštuose nuo Jogailos ir Vytauto išduotuosiuose, kuriuose sako, jog, jam mirus, žemė Lietuvos, Žemaičių ir Gudų būtinai lenkams teks ir priderės. Nū lietuviai reikalavo tuos žodžius minavotuose raštuose kaipo neteisingai įrašytus išpaišyti, idant netartų kas Lietuvos vyskupus ir diduomenę amžinai lenkams pasidavus ir žemesniais jų esančius godoj. Tenai gi reikalavo dar lietuviai, idant Padalijas, pilį Olesko ir kitas apygardas pagrąžintų Lietuvai, kuri jas valdė lig Vytauto smerčio, o jam mirus lenkai pradėjo savinti tas sritis, kurias lietuviai nuo totorių vergybos buvo išliuosavę.

Lenkai atsakė: I. Kokią vienybę Jogaila, d. Lietuvos kunigaikštis, brukdamas zalėtas Jadvygai, paskui Vytautas ir Sigisdas, kaipo valdymierai,

tarp tųdviejų tautų buvo padarę, parašę, prisieka patvirtinę, tokia turi be atkaitos būti. II. Stigavoja Padalijas ne lietuviams, bet lenkams priderant, kurių karalius Kazimieras Didysis vieną dalį to krašto įgavęs karšinčysta, antrą nukariavęs į Lenkų sritį pavertė ir su jų žeme sunėrė, kurią lenkų karaliai iki šiai dienai tebveldėja. Jei Jogaila, tapęs Lenkų rykiu, leido Padalijas Vytautui, Švitrigailai ir Sigisdui rėdyti iki jų gyvos galvos, tad jis taip darė kaip ir kitiems teisingiems ir kliautingiems vyrams duodavo vyresnybę, idant į jo vardą rėdytų kitais jo kraštais.

Lietuviai ant to lenkams atsakė. Daug pirmesniai Kazimiero Didžiojo Padalija priderėjo totoriams, tenai jau gyvenantiems, kurių vyresnybė tiesą darė kaip patiems totoriams, taip ir padalioniams. Jau Gediminas, d. Lietuvos kunigaikštis, nukariavęs gudus ir totorius, Padaliją užėmė, kurią jo sūnus Karijotas, kunig. Naujapilio, valdė. Paskui, viešpataujant Lietuvoj Algirdui su Kęstučiu, Padaliją rėdė Jurgis, Aleksandras, Konstantinas ir Teodoras Karijotaičiai, kurie tenai įkūrė piles Skalą, Kamenecą, Sokolecą, Smotricą ir žemę, vienu tyru taukšančią, pragyveno. Kazimieras, didysis Lenkų karalius, norėjo Konstantiną savo karšinčium palikti ir savo podukrą Jadvygą už jo išleisti, bet Konstantinas nekakęs į Krokuvą savo grekonų tikybos į lotynų iškeisti, todrin negavo nei karalaitės, nei Lenkų rykės, kursai ir pats netrukus mirė; Jurgį, jo brolį, buvo pakėlę savo viešpačiu, kurį paskui indėvėmis nupjudė. Aleksandrą, antrą brolį, totoriai karėj užmušė. Belikęs paskuojasis brolis Teodoras paveldėjo visą Padaliją, kursai, Vytautui Lietuvoj viešpataujant, nebnorėjo jo, kaipo d. Lietuvos kunigaikščio, klausyti; Vytautas, sutraukęs kariauną, traukė prieš Teodorą Karijotaitį, kursai nelaukdamas Vytauto ateinančio į Vengrus išsikraustė, o Vytautas atėjęs pilis Braslavą, Sokolecą, Kamenecą, Skalą, Červonogradą su vienais lietuviais ir žemaičiais nė nuo ko nešelpiamas užėmė ir te-

nai savo vyresniuosius, tarp kitų Goštautą visos Padalijos urėdu perdėjo. Paskui Jogaila lūgojo Vytauto, idant vieną dalį Padalijos jam perleistų, kursai ir perleido jam piles Kamenecą, Smotricą ir Skalą, beje, pusę Padalijos už 20 000 kapų ilgųjų graižių, antrą pusę sau paturėjo. Jogaila, neturėdamas minavotų piningų, paskolijo nuo Spitkaus, kuriam užstatė minavotą dalį Padalijos. Mirus Spitkui, Jogaila turėjo grąžinti Spitkienei našlei tą sumą, kurios neturėdamas rašė Vytautui, sako: Spitkus mirė, nėra kas begynioją Padalijos nuo totorių, atduok 20 000 kapų ilgųjų graižių ir imk sau minavotą dalį Padalijos į savo valdžią. Vytautas per Nemirą ir Dimiltrą, Lucke Lietuvos vyčius, nusiuntė Jogailai karaliui 40 000 kapų ilgųjų graižių ir minavotą kraštą vėl sau paturėjo, kuriame perdėjo urėdu Granovskį; tam mirus, perdėjo Mangirdą, o į jo vietą įdėjo Dedigaldį, kurį paskui perkėlęs į Smolenską, Padaliją įdavė rėdyti Daugirdui, kurį, mirus Vytautui, atėję lenkai į Kamenecą išvadino iš pilės it būt pasiteirauti su juomi norį, kuriam tenai atėjus, patį nutvėrė, turtus jo užgriebė ir pilį su kraštu pasavino. Kazimieras, didysis Lenkų karalius, mirus Boleslovui, kunigaikščiui Mozūrų, pagal gentystą tą dalį Gudų tepaveldėjo, kuri yra tarp Levo ir Haličo pilių, bet kita visa Padalija visados lietuvių valdžioj buvo, kaipogi Liubartas valdė Levą, Goštautas Skalą ir Kamenecą, Narmantas Kremenecą, o kitas pilis ir dalykus Kęstutis; visa tas kaipo privalus lietuviams jų valdžioj tebėra iki šiai dienai, ir pats Kazimieras Didysis nesavinos ta dalia Gudų, bet kakinos tuomi, ką buvo Boleslovas jam palikęs. Lygia dalia lenkams, savinantiems Gudų valdžia, lietuviai ne vien raštais savo tiesą attiesė, bet kare dar gorino, jei nuo to lenkai neliautųsi. Jogaila, brukdamas zalėtas Jadvygai, galėjo žadėti ir užrašyti ką tinkamas, kaipo rūpindamos daugiaus savo geru nekaip goda ir labu Lietuvos tautos. Kaip jis galėjo tą atduoti be žinios tautos, ko pats neturėjo, būdamas pats pataika lie-

tuvių į d. Lietuvos kunigaikščius iškeltu? Visa tą lietuviai iš gudų raštu attiesė kaipo neįtariamu liudėtoju. Bet lenkai neveizėjo ir į taip aiškią lietuvių tiesą bei stigavojo atkakliai, jog taip turi būti, kaip yra parašyta. Ant galo iš stigavonių ištiko į barnes.

Karalius nenorėjo nė katros pusės užtarti, noris daugesniai linkėjo lietuviams, vienok apsireiškė ūkės dūmoj, jog netinkąs jam abiejų tamprumas, nuo kurio niekados keršitams galo nebūsią; jei lenkai nenori būtinai su lietuviais vienybės griauti, turi išrasti pragumą, kuriuomi su lietuviais pasibendrautų. Ant to lenkai pasiteiravę tarp savęs atsakė, jog nesą kito pragumo su lietuviais pasibendrauti, kaip tiktai idant Padalija visuomene būtų, beje, lenkams ir lietuviams priderančia; kito nėra geresnio pragumo, kaip tiktai idant atenčioj abi tauti vieną rykį, arba karalių, vienus įstatymus, vieną vardą, beje, rykės Lenkų, turėtų, o vardą Lietuvos ir vyresnybes jos ūkės su visu atmestų, kaipo rodantį ypatingą tautą ir diegą amžinų keršitų.

Tasai lenkų atsakas it druską į ugnį lietuviams įbėrė. Tuojau lietuviai suklego tardami, jog lenkai, pasimetę gražiu žodžiu vienybės, kropia lietuvius kaip tinkami, šiandien jau geidžia Lietuvos vardą išnaikinti, visą vyresnybę, visą godą bei garbę tautos, per tiek amžių kraujų latakais nupelnytą, į lenkų perkeisti. Vienok lenkai vis dar tempės norėdami Padaliją įgauti. Taip išskydo sueimas ne vien nieko nenuteiravęs ir besamąjį suardęs. Rodės aiškiai tauti skiesiantis. Karalius nuogąstuodamas, idant lietuviai, didi mylėtojai savo tėvainės, apmaudingi negrobtų ginklą jam namie nesant ir piktesniai jo reikalus nesuardytų. To dėjęsis, užsakė sueimą į Naujapilį (Nowogródek), kur ir pats iš Lenkų ketino atkilti.

Sueimui Liubline bengiantis, pargrįžo siuntiniai iš Rymo su popiežiaus siuntiniu Baptistu, Kameri-

jos vyskupu, kursai karaliui dėkavojo už pripažinimą popiežiaus Mikalojaus penktojo.

Pasibengus sueimui, karalius iškeliavo į Krokuvą priimti su iškilme popiežiaus siuntinį, kurį visi sveikino, viena akademija Krokuvos nenorėjo dar Mikalojaus už popiežių išpažinti ir turėjos Felikso, nuo surinkimo bažnyčios Bazilėjoj paskirto. Jau siuntinys Mikalojaus buvo ketinęs akademiją iškeikti, bet Zbignevas, vyskupas Krokuvos, kuriam jis buvo kardinolo bryllių atgabenęs, sutaikino tuos reikalus.

Liepos mėnesį 21 dienoj Kazimieras nukako į Lietuvą, kame rengės į karę prieš Petrą, moldavionų ir valakų viešpatį, arba d. gaspadorių, kursai paikinamas nuo Huniado, Vengrų rykio, nebnorėjo Kazimiero beklausyti.

Kazimieras, atkeliavęs į Kamenecą, išleido siuntinius pas minavotą Petrą, idant nenairytųsi Kazimierui tarnauti ir jam išduotų Mykolą kunigaikštį, sūnų nelaikšį Sigisdo, Moldavijoj slapstantįs. Petras siuntiniams Kazimiero pasiėmė tarnauti ir ketėjo vaidintis kame tiktai karaliui patiktų, jei tiktai jis pasiima jį glemžti nuo pavojaus, bet linkan Mykolo kunigaikščio sakės negalįs to vargutos glaudžiantis pas save šalin stumti ar pasalauti be didžios nuodėmės; vienok žadėjo ilgesniai jo savo ūkėj nelaikyti. Kazimieras tokius raštus nusiuntė Petrui, kokių jis norėjo, kuriuos atėmęs klausė siuntinių, kame karalius norėtų jo prisiekos išklausyti ant atnaujinimo bendrybos su lenkais. Mykolas kunigaikštis taip pat buvo atleidęs į Kamenecą savo bendrus, kurie per tūlus tėvūnus lūgojo Kazimiero, idant, pasigailęs vargų Mykolo, susimiltų, mindamas prisieką lenkų diduomenės Sigisdui, jo tėvui, duotą, ir pagal ją teisybės šaukės, bet jo klūkimo nieksai neklausė; kas rūstesnis dar, kaipo neprieteliui karaliaus liepė iš moldavionų žemės prasikraustyti, kursai, nerasdamas nei malonės, nei teisybės pas krikščionis, nuėjo pas totorius jų pagalbos lūgoti.

Besant dar Kazimierui Kamenece, atėjo tenai siuntinys totorių, vadinamas Kalina, žadėdamas karaliui talką prieš Petrą, d. gaspadorių moldavionų ir valakų, jei jis nenorėtų karaliui tarnauti. Su tuo siuntiniu karalius slapta regėdavos ir grįžtančiam įdavė gromatas jo chanui; kas tenai buvo parašytas, retas težinojo. Tame daikte Kazimieras it taip elgės, kaip jo tėvas Jogaila, kariaudamas su Švitrigaila.

Nė dviem nedėliom nesukakus nuo iškeliavimo Kazimiero iš Kameneco, totorių chanas, įpuolęs į Padaliją, visas puses karda ir ugnia nusiaubė, netaupydamas nei lyties, nei amžiaus, ir tenai sugriejęs suitų grobį grįžo namo. Tuo tarpu Teodorikas Bučackis, urėdas lenkų Padalijos, sutraukęs skubiniai savo karėjus, grįžtančius totorius grobiu nusluoguotus ankštimose antpuolė ir daug paimtųjų krikščionų išliuosavo. Kad tuo pačiu žygiu Lietuvos Padalijai nieko pikto totoriai nedarė, kaipo jos urėdas Jurša, vyras buklus ir guvus, dovenomis ir siuntiniais buvo atgręžęs totorius nuo Lietuvos Padalijos. Tą regėdami, lenkai rūgojo ir skundės ant lietuvių ir Kazimiero, tardami juos esant priežasčia to įpuolio totorių į jo ir jų Padaliją. Tas aiškiai buvo skelbiama, ir karaliaus kas dieną dauginos neprieteliai.

1449 Kunigaikštis Mykolas, negaudamas teisybės nuo kitų, pats sau ryžos daryti, todrin, susižinojęs su tūlais urėdais Lietuvos ir patelkęs totorius, kėlės prieš Kazimierą, savo nenuguodžiojamą neprietelių, ir vienu trūkiu užėmė Severiją bei pilis Naugardą Severijos, Putivlį, Serpeiską, Brianską ir Starodubą, jau į gilumą Lietuvos grūdos ir išsiųstą prieš save Kazimiero kariauną pergalėjo. Buvo jau laima jam prasijuokianti, bet, išgirdęs patį Kazimierą su visa Lietuvos galybe prieš save traukiantį, nenorėdamas kraujo lietuvių gožti ir vėl namkare savo tautą žudyti, visa palikinas prasišalino, o Kazimieras įkandin ne vien kraštus ir pilis apent užėmė. Ir taip Mykolas, gimęs viešpačių rūmuose,

nustojęs neteisiausiai savo tėviškės ir turtų, nebgaudamas savo namuose pastogės, apleistas nuo žmonių ir Dievo, išsikraustė į Maskoliją ir tenai 5 metus išgyvenus jam kliošturiuj Maskvoj, archimandritas indėvėmis nupjudė. Taip pabengė savo vargus Lietuvos kunigaikštis, Kęstučio didžiojo posūnis, vyras, vertas geresnio likumo. Nėra žinoma, kur dingo jo žmona su kūdikiais, kaipogi už pačią buvo vedęs Oną, kunigaikštaitę Mozūrų.

Kazimieras, nemintąs ką beveikti, užsakė visuomenį sueimą į Petrikavą, vildamos tenai lenkus su lietuviais sutaikinsiąs. Pačioj pradžioj sueimo arkivyskupas Gnezno su Zbignevu Olesnickiu, Krokuvos vyskupu kardinolu, susivaržė pirmąja vieta ūkės dūmoj: arkivyskupas norėjo pirmojoj vietoj sėdėti ir visų pirma po karaliaus byloti kaipo primas rykės, Zbignevas vėl smeigės į pirmąją vietą kaipo kardinolas, kuriuodu, negalėdamu susitaikinti dūmoj, iš apmaudo palikinu sueimą išvažiavo. Neveikiai paskui popiežius benubengė tuos kerštus, liepdamas, idant ūkės dūmoj pakarčiui diocezijų bylotų, beje, pirma arkivyskupas, paskui kardinolas.

Tuo tarpu lenkai apmaudingi ant karaliaus, jog jų Liubline netaupė ir Padalijos nuo lietuvių neskiedė, todrin suokė karalių prisiekti, jog jis nė kokių kraštų nuo lenkų neims, Padalijos ir Volynijos lietuviams negrąžins, lygia dalia suokė patvirtinti liecybas, arba privilijas, dvasiškos ir ūkiškos lenkų diduomenės į pavaizdą savo praėjūnų, visus apsiėmimus į dobą tautos po seno laikyti ir visa tą nauju raštu akivaizdoj patvirtinti.

Toksai elgimos lenkų nenugandino Kazimiero, bet kuo didesniai jį dar įdrąsino, kursai apreiškė, jog nė kokios ant žalos lietuvių prisiekos nedarys lig nenubengus kerštų lenkų su lietuviais dėl Padalijų. Toksai drąsumas karaliaus vienus išgordino, kitus nuo savęs attolino, daug rados tokių, kurie nebnorėjo jo turėti už savo karalių iki nepatvirtinus jų liecybų į pavaizdą jo praėjūnų. Abejojimas,

ar Kazimieras yra karalium, kas dieną didinos. Ir taip abi pusi įbingusi ant viena antros, nerūpindamos, kaip Padaliją nuo totorių gynioti, išsiskiedė.

Taip besikyvojant abiem pusėm sueimuose, įviso Lenkuose tokia daugybė vagių ir rakalių, jog ne vien keleiviams vieškeliu pavoju buvo keliauti, bet gyventojai savo namuose nebgalėjo betvertis vie-
1450 nais deginimais, vagystomis ir galavimais. Tokiame suirime ūkės karalius suvadino diduomenę į Krokuvą, idant tenai sutartų apie pragumus, kuriais galėtų rakalius ir vagis išnaikinti. Karalius ketėjo naujus įstatymus toms nuodėmėms padėti, bet jog daug buvo tarp pačios diduomenės įtariamų, kurie jei patys nevogė ir žmonių negalavo, tačiaus vagis ir rakalius taupė, todrin tie niekam nenorėjo naujų įstatymų, krūpaudami, jog ne vien nustos naudos, bet dar patys rasi taps pasmerktais. Už visus didesniai Tenčinskis, vojevoda Krokuvos, noris nebūdamas pats įtariamu, bet giežbeing apmaudą ant karaliaus, jog privilijų, arba liecybų, praėjusiame sueime nepatvirtino, kuo didesniai stembė prieš naujuosius įstatymus, idant jų nepadėtų. Ir taip nieko gero ūkei neįsteigę išskydo, o vagys, išlikę nuo karonės, kuo piktesniai dar vogė ir svietą galavo.

Iki šiolei karalius tarės galėsiąs užganą padaryti toms netaikoms, bet nū regėjo nuo dienos iki dienos piktesnėmis jas tampant, todrin skubinos į Lietuvą, vildamos jos diduomenę perkalbėsiąs persergėdamas, idant varžydamos Padalija nepakleistų
1451 visos ūkės. Todrin sukėlė sueimą lietuviams į Vilnių, kur suėjo daugybės Lietuvos diduomenės teirautis, kaip Padaliją ir Lucką sau paturėtų. Pirma visi sutarė niekaip lenkams jų nepaduoti, bet paskui, truputį atlyžę ir rodydami lenkams, jog dar neskiedžias nuo jų, lūgojo Kazimiero, idant visuomenį sueimą į Brestą ant 8 dienos gegužės mėnesio užsakytų, kas ir nutiko.

Lenkai nėjo į Brestą į sueimą tardami, jog jiems per daug atstu buvusi ta pilis ir ne Lenkų, bet Lie-

tuvos žemėj, kaipogi jiems rodės negalėsiant tenai taip drąsiai skladavoti kaip namie, bet didesniai nenorėjo tolintis nuo namų dėl to, jog tuo pačiu laiku totoriai buvo Rausvuosius Gudus baisiai baisesniai nuterioję, nuo to krūpavo visi, idant tolesniai negrūstųsi. Tą matydamas, karalius paskubėjo į Krokuvą; tenai, sutarus su ūkės dumčiais, kaip reikis gintis nuo totorių, visa diduomenė dvasiška ir ūkiška mažne varu geidė karaliaus, idant patvirtintų jos liecybas ir liuosybes į pavaizdą savo praėjūnų, bet karalius, nenorėdamas jos linkėjimą attiesti, vienok, idant būtinai nuo savęs neattolintų jos, lūkurti, ketėdamas diduomenės Lietuvos pasiteirauti ypatingame sueime ir tenai visus barnius apie rubežius tarp lenkų ir lietuvių sutaikinti.

Todrin, visus reikalus perkėlęs į Korčiną, ir pats tenai nukako 21 dienoj liepos mėnesio. Visų pirma Zbignevas Olesnickis kardinolas subaudė akivaizdoj karalių, jog jis ne ūkės reikalais rūpinąs, bet Lietuvos giriose medžioklėmis trunkąs. Tas gi kardinolas, maldomas gromatomis nuo Mykolo, sūnaus Sigisdo kunigaikščio, gailingais žodžiais graudino taip pat karalių, idant Mykolui grąžintų jo tėvo palikimą, idant jis nebvažotųsi svečiose šalyse ir tenai nuo netikėlių globos nemeilautų, bet savo namų pastoge džiaugtųsi, mindamas jam ne vien tiesą visokių įstatymų, bet ir prisieką jo tėvo Jogailos, duotą Mykolo tėvui Sigisdui už save, už savo vaikus ir savo rykę, idant atsimintų, ką jis Mykolui skolėjo. Bet karalius, įtūžęs ant Mykolo, neklausė persergėjimų nei kardinolo, nei tų, kurie, lygiai su juomi gailėdamies vargalio Mykolo, jo malonės lūgojo. Karalius, apsirūpinęs kitais ūkės reikalais, iškeliavo į Rausvuosius Gudus.

Bengiantis rugpjūčiui, karaliui Sambore betrunkant, atėjo siuntiniai nuo jo motinos karalienės, Zbignevo Olesnickio kardinolo ir kitų diduomių, pranešdami jam, jog Švitrigaila, buvusysis d. Lietuvos kunigaikštis, marinamas esąs, idant, mirus jam, karalius Lucko pilį su apygarda, kaipo per

Sigisdą, d. Lietuvos kunigaikštį, pavestą, o per vyskupus ir diduomenę Lietuvos patvirtintą, nuo lietuvių atimtų ir lenkams atduotų; jei to karalius nedarytų, tad lenkų diduomenė turės iš visos galios ginklu savinti, idant taip brangų sau kraštą nepakleistų. Jei kokia dingsčia tą pilį su apygarda dėl karaliaus nerūpinimos apent lietuviai paturėtų, tad nė vienas lenkas Parčevo sueime nepasirodys, ir ne su garbe bus karaliui, jei lenkų diduomenė pati pradėtų karę ir jo nebklausytų. Tą siuntinių perdėjimą patvirtino jomylistos su pačiu karalium esantieji, kursai siuntiniams atsakė lūgodamas, idant Lucku nerūpintųsi, tiktai į užsakytą seimą susirinktų į Parčevą; tenai apie Lucką ir kitus daiktus, kuriais iki šiolei su lietuviais varžės, delsmai nuspręs, užvis jog jis daugesniai lenkams nekaip lietuviams linki.

Tenai atėjo jo tetutė Morinė, Ilijos, moldavionų d. gaspadoriaus, žmona, su savo diduomene, lūgodama jo pagalbos prieš Bogdaną, kurs ją iš krašto jos trėmė laukan. Kazimieras pažadėjo jai pagalbą, ketėdamas geresniai apie tą reikalą išsijautoti sueime su diduomene, tuo tarpu liepė vojevodai Levo pilės Andrejui Odrovonžai, idant ją glemžtų nuo antpuolių Bogdano.

Lietuviai, keliaudami į Parčevą, Breste apsistoję laukė kelionės raštų, arba gleitos, nuo lenkų, jog tenai jiems keliaujant nė koksai pavojumas nenutiks, taip didi jau buvo nekliautis tarp abiejų. Lenkai, gavę tokią žinią, nusiminė, jog lietuviai, jų bendrai, to reikalauja, ko patys neprieteliai teliuobėjo daryti; lenkai teisinos vienybe ir sandaromis bei lietuvius drąsino, bet nieko nemačijo. Karalius pats turėjo grįžti iš Lenkų iki pat Lomžos ir galvotis lietuviams, jog nėra pavojumo į Parčevą keliauti, bet ir taip dar lietuviai nenorėjo karaliaus klausyti.

Diena nemetu paklausė ir su karalium lygiai iškilo į Parčevą; vienas tiktai Goštautas be gleitos nevažiavo ir apent į Brestą sugrįžo. Tuojau svie-

tas paskelbė, jog lenkai apkalę lietuvių siuntinius Parčeve už tą, jog nesutikę ant to, ko lenkai norėjo. Girdėdamos tą, tūlos lietuvių kiltys nusiuntė lenkams žymes, kurias buvo priėmusios nuo jų krikštydamos. Tuo tarpu siuntiniai lietuvių, nukeliavę lygiai su karalium į sueimą, nėjo į Parčevo pilį, bet papilėj apsistojo, pavojumo krūpaudami. Tenai, pasiteiravę tarp savęs, išleido vyskupą Vilniaus Motiejų kaipo pirmąjį į sueimą, kursai, praminęs pradžioj apie sandaras vienybės, sakė į vardą Lietuvos tautos lenkams, reikalaudamas, idant visus žodžius raštuose sandarų, vienybės, pasalu įspraustus ir neteisingai mažinančius garbę ir godą Lietuvos tautos, beje, jungu vergybos apsunkinti, taip pat Lietuvos ir gudų žemę įkūnijam, sukergiam, pasavinam ir su ryke, arba karalysta Lenkų suneriam, išpaišytų, o naujus raštus sandarų vienybės parašytų ir į vietą minavotų žodžių įkūnijimo ir sunėrimo Lietuvos žemės su lenkų įdėtų žodžius: gyvensim ypatingai vienybėj ir bendryboj bei reikiant talkinėsim viens kitiems. Jei to lenkai nenori daryti, tad nuo šios dienos vienybė lietuvių su lenkais irsta, kaipogi pakol tie žodžiai raštuose bus, patol gėdinga yra dėl lietuvių vienybė ir netverianti, ir garbę bei godą Lietuvos tautos mažinanti. Kaipogi pirmąsias sandaras vienybės su lenkais ne lietuvių tauta, bet jos d. kunigaikščiai ne pasiteiravę su pačia tauta rašė, bet patarimu nekurių gudų, kurie ką tinkami, tą įrašė, o lietuviai, gerbdami savo valdymierus, klausė. Jeigi lietuviai nerūpintųsi apie tuos dalykus Lietuvos ūkės, kurių lenkai nebuvo nei nukariavę, nei nuvergę, čionai tą tačiaus turi minti, jog jie saunoriai su lenkais susinėrė ir ne vergauti jų karaliams, bet tarnauti tepasiėmė. Ant galo reikalavo, idant lenkai grąžintų lietuviams Padaliją su pilimis Lucko, Olesko, Vietlys ir Ratno su apygardomis, jei nori su lietuviais vienybėj gyventi.

Ant to Zbignevas kardinolas vardu lenkų dumčių atsakė: „Visa, ką didieji Lietuvos kunigaikščiai

su lenkais padarė, tas nutiko su žinia ir pritarimu Lietuvos diduomenės, ką stigavoja jų žymės ir parašai raštuose vienybės sandarų. Jei ir to nebūtų, tad gyvas dar tebėra vyresnysis Lietuvos dūmos Motiejus, Vilniaus vyskupas, su savo tarnais, kurių akivaizdoj tos sandaros buvo rašytos, kurie patys pripažino, jog Padalija Lenkams nuo senų laikų priderėjo, ką prisieka patvirtino". Tokį Zbignevo stigavojimą patvirtino kiti lenkų dumčiai, o kiekvienas kaip įmanąs masino lietuvius vienybės, nuo Jogailos sukergtos, neardyti, o visa į karaliaus valią atduoti, jis, kaipo valdymieras, pats mokės visus kerstus kuo geresniai sutaikinti; bet lietuviai įbingę to neklausė ir vos ne vos leidos perkalbėti, kad perkeltų tuos kerštus taikinti į atentį sueimą.

Taip rašo lenkų rašytojai, bet su visu kitaip gudų. Tie stigavoja, jog lietuviai, pavojaudami lenkų, Parčevo laukuose apsikapėjo ne vien grioviais, bet ir pylomis savo abažą aptverdinę. Iš kurio įsakytose valandose vaikščioję į sueimą, vienok visados su stipria sargčia, idant kiekvienoj dingsty galėtų varu varą remti, kaipogi lietuviai dūmojo, jog lenkai, ginkluota ranka juos nugalavę, Lietuvos ūkę apvergs ir į savo dalyką pavers. Taip lietuviams nuotariojant, Andrejus Rogatinskis lenkas juos didesniai nugandino, pranešdamas, idant trečiąją dieną sueimo saugotųsi lietuviai nuo pavojumo. Tą nujautę, lietuviai palikini sueimą ir reikalus savo ūkės slapta ir staiga išsikraustė į Brestą, bet, idant pritirtų tiesos Rogatinskio, paliko savo abaže sargus. Nelaukus kelių valandų nuo jų prasikraustymo, atėjo į lietuvių abažą didis būrys ginkluotų lenkų; rasdami tenai tuščią abažą suprato nebesant tų, kurių jie ieškojo. Lenkai tuojau perkeitė savo lyčyną ir bendrais darydamos lietuvių sargams paėjo. Bet atėjus tokiai žiniai į Brestą, didis sąbrūzdis rados. Kas vien galėjo tarp lietuvių ginklą pakelti, tas ginklavos prieš lenkus. Tie diduomiai, kurie krikštydamos buvo pasavinę žymes lenkų, apent jiems nusiuntė, rodydami tuomi, jog vie-

nybė tarp lenkų ir lietuvių pasibengė. Karalius, regėdamas tokį gaisrą Lietuvoj, pasimetęs medžiokle atskubėjo į Lietuvą kaip įmanydamas tenai ugnį gesyti, kaipogi žadais, dovenomis, tapnojimais užtroškinęs buvo didumą liepsnos, bet smertis Švitrigailos tuojau sužarstė dar didesniai tą gaisrą.

Švitrigaila, mirdamas lovoj, visų įtikimiesiems 1452 savo bendrams buvo įsakęs, idant, jam nustipus, ne kitą kokią įgulę kaip tiktai Lietuvos į Lucką teįleistų, ynai kareiviai, noris paskaidžiai laikomi, ant pirmojo mosterėjimo pilį užimti; ir kaip tiktai Švitrigaila akis užmerkė, taip tuojau Jurgis, kunigaikštis Pinsko, Radvila ir Jurša ne vien Lucko pilį, bet ir visą apygardą užėmė, kaipogi Nemira, jos urėdas, Ivanas ir Mykolas Čartoriskiu bei kita diduomenė, kaip minavojau, buvo prisiekusi Švitrigailai, jog ne kitą įgulę kaip tiktai pačių lietuvių teįleis, kurie, negalėdami dėl mažumo karėjų į Vladimiro pilį stiprios įgulės įdėti, sudegino ją.

Tą pajutę, didieji lenkai tuojau sukilo. Jonas Čiževskis, pilės vyras Krokuvos, stojo į jų priešakį ir savo vardu diduomenę į sueimą sukėlė, kuriamę ketėjo lietuviams karę apskelbti; jis gi užgynė ūkės lobinui nė kokio lobio be jo įsakymo karaliui neišduoti. Daug mažųjų lenkų buvo jau subruzdę ginkluotis ir su vadovu tos šalies nertis, bet tūli neklausė dar įsakymų Čiževskio nuogąstuodami rūstybės karaliaus, kursai tuo tarpu didžiuosius lenkus tildė, kurie, atstu gyvendami nuo turtingos Volynijos, nedidžiai jos tegeidė, kaipogi atleistų nuo karaliaus siuntinių klausė, per kuriuos jis skundės ant trakumo mažųjų lenkų ir jų vyliaus. Paskui suvadino didžiuosius lenkus į sueimą, kuriame jiems užganuoti ūkės reikalus ketėjo. Ir taip didieji lenkai ne vien patys neginklavos, bet dar mažuosius lenkus peikė, jog jie prieš ka[ra]lių ginklą kelia.

Susirinko į sueimą daugybės diduomenės, bet daugiaus veizėtis, ne ūkės reikalais rūpintis; tūli dar didžiai neišmintingai skladavojo, tarp kitų kar-

dinolas Zbignevas pažvelgęs į karalių tarė: „Šis sau slinkinėdamas geria ir medžioja Lietuvoj, nemindamas ant ūkės reikalų, lenkai Lucko ir Ratno pilių nustojo jo nerūpinimos, penktus metus masina lenkus jų liecybų ir liuosybių prisieka nepatvirtindamas, ko jo praėjūnai nedarė; jiems, beje, lenkams, yra vienaip turėti tokį karalių ar ne, kaipogi jisai lietuviais, ne lenkais, rūpinas". Tokia drąsybė kunigo didžiai supykino karalių, kursai, negalėdamas atmonyti nei užsiturėti, grėždamos ant dumčių klausė: „Ar Zbignevas patsai sauprasmiai tą pramanė, ar linkėjimu visų?" Pirma visi tylėjo, bet tuojau vojevodu Krokuvos ir Sandomiro kėlusiuos atsakė balsu: „Mudu ir visi kiti taip sako", kuriuodu tuojau iš dūmos išėjo. Paskui juodu tėvūnai vienas po kito prasišalino, karalius vienas bepaliko ir dyvijos, jog jį nori piktuoju prisuokti, ko geruoju nenorėjo jis daryti. Nū turėjo tūlus guodžioti ir žadais gerinti, kuomi tą pasiekė, jog atenčiame sueime visa ketėjo sutaikinti.

Naujasis sueimas prasidėjo 24 dienoj rugpjūčio mėnesio. Iš Lietuvos du teatėjo siuntiniu: Andriejus Davaina su Mykolu Mintautu. Tuodu noris vienudu suokė lenkus Padaliją lietuviams grąžinti ir viršiaus minavotus žodžius iš sandarų išpaišyti, gorindami vienybę su jais ardyti. Lenkai atsakė norį juos už bendrus ir artimus turėti, bet Padalijos lietuviams negal grąžinti nei išpaišyti minavotų žodžių, kaipogi kas yra vieną kartą parašyta, tas turi amžinai būti; raštus vienybės perkeitus vienoj vietoj, tuojau visa vienybė suirs; ir taip ir tas sueimas nieku išskydo.

Paėjus lietuviams, užturėjo lenkai karalių ir suokė jį įpratimu jo praėjūnų jų liecybas patvirtinti. Karalius kaip įmanąs norėjo to nusikratyti ir reikalavo dar vienų metų lūkurti, bet jog jis nenorėjo tam lyčiaus išreikšti, visa buvo veltui. Ant galo išrinko šešis tėvūnus, kuriems karalius pirma juos prisiekinęs, jog to, ką nuo jo girdės, niekam neapreikš. Nū pasakė priežastį savo vangstymos

nuo prisiekos. Jis sakės esąs Lenkų karaliaus sūnus ir brolis, be prisiekos jau pati gentyba ragina jį jųdviejų ketėjimus ir žadėjimus attiesti.

Jei lenkai paverš nuo lietuvių Padaliją, lietuviai tuojau nuo jų skiesis ir tuo kartu sukels amžiną karę tarp lietuvių ir lenkų apie Padaliją ir Volyniją, kuomi tėvūnai nerūpinos. Jei jis prisieks akivaizdoj lenkams Padaliją grąžinti, lietuviai tuojau pakels sau naują d. kunigaikštį ir jo visą kiltį nuo veldėmės Lietuvos ūkės attolins ir patys amžinai su lenkais persiskies, todrin turi jie vienus metus lūkurti, kaipogi kad jisai tuo tarpu slapta įtikimus savo į pilis Lucko ir kitas įdės, savo turtus ir Lietuvos ūkės lobį į Lenkus pardangins, tad tuo kartu jis, būdamas glemžiamu nuo dūmos lenkų, darys kaip jiems tinkant, ant ko šiandien nori jį ne laiku prisuokti. Vos ne vos paklausė dumčiai, užvis ilgesniai prieštaravo vojevoda Sandomiro Olesnickis ir ne pirmiaus pasikliovė karalium, kaip kad jis tokį savo žadėjimą arkivyskupui Gnezno ant rašto išdavė.

Nū karalius gavo atvangą. Ta dingsčia totoriai Kapčako, persikėlę per Volgą atvejų atvejais, tris kartus į Padaliją įpuolė ir, pavėlavus karvaidoms karaliaus ateiti, visą grobį išvirdė palikini pelenus ir ugnis visame krašte bežioriuojant. Čia vėl lietuviai buvo kaltinami nuo lenkų, kaipogi tuo pačiu laiku jų marčelga Radvila į vardą Lietuvos dūmos su didžiomis dovenomis, arba balvomis, į Totoriją buvo iškilęs ir Šachmatas, pargrįždamas su grobiu iš Padalijos, tapęs pergalėtu nuo totorių Krymo, parsidangino su visa savo kilčia, su gentimis ir tarnais į Lietuvą, tenai globos ir talkos meilaudamas. Kad Lietuvos marčelga ne vien nė karto nebuvo gavęs kely pasiregėti su Šachmatu, bet dar jį patį keliaujantį Krymo totoriai apvogė. Todrin neturėjo jis nė kokio reikalo gundinti totorių į Padaliją; dovenas jis gabeno senu įpročiu, idant totoriai visados būt pasitiekę lietuviams reikiant talkinėti. Patsai Šachmatas atsidangino sau globos ir

talkos Lietuvoj veizėti, ką jo praėjūnai tankiai darė.

Tą patį metą karalius, nukakęs į Nešavos pilį, su d. mistru kryžėjų pasiregėję sandaras tarp savęs patvirtino, d. mistras karalių, o karalius d. mistrą su didžia goda ir iškilme priėmė ir abudu viens antrą apdovenojusiu persiskiedė.

1453 Atentį metą mirė Motiejus, Vilniaus vyskupas, gimimo iš paties Vilniaus, vyras, savo tolimose kelionėse ūkės žygius atlikdamas, daug tolimų svetimų kraštų ir daug svieto regėjęs ir didžiai mokytas. Jo vietą užėmė Mikalojus Dzežgavičius, Žemaičių vyskupas, gimimo lietuvis, taip pat sako mokytą žmogų buvus.

Nū karalius ėmė savo žadėjimus lenkams attiesti; tuojau užsakė visuomenį sueimą abiedviem tautom į Parčevą, bet lietuviai vienus tenai savo siuntinius tenuleido, pasimetę pavojumu praėjusiųjų metų. Lietuvių siuntiniais buvo tėvūnai Jonas Boreikis (paskui Chodkevičiu vadinamas), Mikalojus Radvila ir Mikalojus Pacas; tie atnaujino senų dienų reikalavimus savo ūkės, beje, suokė lenkus vienybės raštus perkeisti ir Padalijas lietuviams grąžinti, lenkai tempės ir gyniojos kaip jei pirma sandarų raštais. Ilgas valandas kaulijusies, abi pusi sutarė ant galo tą daiktą leisti kam vienam nuspręsti. Jau rodės būtinai susitaikinsią, kad tuo tarpu nauja priežastis visa sugaišino. Lenkai nuo savo pusės bruko už sprendėją popiežių ar patį karalių, o lietuviai ciesorių ar totorių viešpatį, arba chaną; katra šalis savo sprendėją gyrė, ir tuomi vėl visas Parčevo sueimas pasibengė.

Antras sueimas buvo į Petrikavą sukeltas, tenai vėl suokė lenkai karalių žadėjimą attiesti pagal savo apsiėmimą. Išsiprašė vienos dienos apie tą parymoti, padūmojęs atsakė: jei jis nebūt prisiekęs lietuviams, tuo kartu seniai būt prisiekęs lenkams, bet dabar negal jis siekti, negut turi jis siekti jiems kaipo Lenkų karalius, nekaip lietuvių d. kunigaikštis ir raštuose prisiekos negal rašytis juomi, idant

nerodytųsi laužiąs pirmąją prisieką, lietuviams duotą; jei apleidimas titulo d. Lietuvos kunigaikščio lenkų diduomenei nepatiktų, tad jis, sekdamas pavaizdą savo tėvo ir brolio, rašysis visų aukščiausiu Lietuvos kunigaikščiu. Bet tas guvumas karaliaus rodės lenkams išdūmotu pasalumu ir slapčiu pavojumu, todrin visi sutarė atmesti jį kaipo naują savo ūkei, kaipogi ta dingsčia sandaros su lietuviais rastųsi abejotinėmis, o tuo pačiu liecybos lenkų daugiaus būt panaikintos nekaip patvirtintos, todėl lūgojo karaliaus, idant nebvangstydamos patvirtintų jų liecybas, kurį per 5 dienas veltui perkalbinėjo. Ant galo, negalėdami jo perkalbėti, ėmė jį gorinti, jog, jam nesiekiant, jie veizės sau kito valdymiero. Karalius, nenorėdamas Lenkų karūnos nustoti, po didžiai dar ilgų barnių ir netaikų prisiekė kaip dūma lenkų norėjo.

Ant to paties sueimo mozūrų kunigaikščiu Vladislovas ir Boleslovas buvo atsiuntusiu siuntinius reikalaudami, idant mozūrams lietuviai pagrąžintų Tikocino ir Goniondzo pili, kitą kartą nuo mozūrų užimtieji, kuriems pradžioj karalius supykęs drausmiai sugraudė, bet, persergėtas nuo Zbignevo kardinolo, taikesniu pasirodė.

Tenai gi taip pat buvo atėję siuntiniai nuo d. kryžėjų mistro ir jo zokano nuo vienos pusės, nuo antros pusės nuo diduomenės pilių ir kieminų Parusių, kuriuos kryžėjai nuožmiai vergė ir mokesniais bei baudžiavomis spaudė ir novijo; d. mistras per savo siuntinius lūgojo, idant karalius jų netaupytų ir neglemžtų saugodamas amžinas sandaras su zokanu. Atkaliai siuntiniai diduomenės pilionų ir kaiminų klūkė karaliaus, idant, pasigailęs jų kruvinų vargų ir neteisybių, bruktų juos ciesoriui, į kurio tiesą ketino jie ant švento Jono stoti. Karalius abejiems atsakė abejutinai, linkėdamas taikintis tarp savęs nekaip kerštauti ir ketėdamas nuo savo pusės tą daryti, ko jų vienybė reikalautų.

Tą patį metą karalius parvedė sau pačią Elžbietą, Albrechto, ciesoriaus Teutonų, dukterį, kurios

kraitį didindami teutonai buvo pažadėję ir apsirašę 100 000 raudonųjų duoti, bet lenkus nukropė, kaipogi lenkai iš tų piningų negavo nė rudo skatiko. Čia dar tą reikia dar pasakyti ant garbės lietuvių, jog tame daikte nekišos ir nė vieno jų nebuvo nei ūkvaizdžiuose, nei vėdliuose, nei pasek[ėj]uose, ir patys lenkai per mulkius paliko.

Tą patį metą totoriai įpuolę į Padalijas ir Lucko apygardas baisiai baisesniai nuteriojo ir didžią daugybę imtinių į vergus išvarė ir didį grobį išvirdė.

1454 Susitaikinimas karaliaus su lenkais rodės skubinąs karę su lietuviais, kuri čionai radusis užrubežiuj kilstančią namkarę užtroškino, kaipogi Parusy rados ermyderis. Jau minavojau, jog užkariautoji dalis lietuvių, įkyrėjus kruvinai kryžėjų vergybai, patrako ir ne vien kaiminai, pilionys, bet ir diduomenė, nebgalėdama jungo kryžėjų beišturėti, susitarę slapta ujo laukan kryžėjų įgules iš pilių ir klūkė per siuntinius Lenkų karaliaus, idant juos glemžtų ir globtų nuo kryžėjų vergybos.

Ilgai lenkų dumčiai kyvojos tarp savęs: vieni nenorėjo laužyti sandarų, dabar padarytų su kryžėjais, kuriomis ilgą ir sunkią karę buvo nubengę, kiti čionai trakūnis globti ir glemžti norėjo. Ant galo sutarė šelpti parusius ir jų siuntiniams į talką pasižadėjo. Bet tame daikte reikėjo dar lenkams gudravoti, idant lietuviai, geisdami Padaliją atgauti, nesusinertų su kryžėjais, kaip Vytautui ir Švitrigailai Lietuvą valdant, ant lenkų, kuriems įnikus su kryžėjais į karę neužimtų sau lietuviai Padalijos, kaipogi vienoj ir antroj dingsty lietuviai galėjo kryžėjų bendrais tapti. Todėl karalius iki neiškeliavęs į Parusį sukėlė sueimą į Brestą.

Tenai jis savo mandagumu, žadais ir pataika taip mokėjo nugerinti lietuvius, jog jie pasiėmė jam nesant nė kokios atkaitos ūkėj nedaryti, bet dar pažadėjo Aleksių Sudimantą, savo atmoną, su 5000 joties parusiams į talką leisti ir įsakyti žemaičių pilės vyrams, idant kariaunos Padaugavio

vokyčių, traukiančios kryžėjams į talką, per savo žemę neperleistų.

Taip pasistiprinęs, karalius sukos iš visos galios parusių šelpti. Visa lenkų kariauna nebuvo dar susirinkusi. Skelbiama buvo Čarnkovskį su 5000 joties jau artimantis, bet lig jam neatėjus karalius paklausė vojevodų Poznanės ir Kališo ir 18 dienoj šilo mėnesio ištiko ties Choinicais į aiškią mūšą su kryžėjais. Pradžia buvo laiminga, bet nebuklumas kūnsargių karaliaus visa sugaišino, kaipogi viena jų dalis su visu nesigrūmusi muko šalin nežinoma dėl ko. Grumiantisi jų dalis, turėdama jau rankoj pergalę, pasitraukė iš mūšos, vildamos užpakaly paėjusiosios dalies apent susiskliausti, ko vienok nesuskubėjo bepadaryti. Karalius bedrąsindamas pats būt įkliūvęs į ranką kryžėjams, jei nebūt Kazanauskis varu jį pavedęs. Nū visi lenkai spruko šalin, tūli tiktai dumčiai bepasiliko pas karalių, kuriuos neprieteliai iš visos galios vijo; karaliui pačiam rados pavoju, kurį vienok išgelbėjo nuo nelaimos savo gyvyba ir liuosybe narsūs lietuviai Sudimantas, Kučukas, Iliničius, Kostevičius ir Andruškovičius, graudindami vieni patys antgulančią kryžėjų galybę. Ant galo karaliui, nuo visų apleistam ir trisu skriejančiam, žirgas apilso. Ant laimos, sutiko jį garsus kaip savo kilčia, taip ir milžino spėku Jurgis Valis, sūnus Stanislovo Visigino; tasai įkeitė jam savo žirgą; linkėdamas jam šalintis per artimas balas, jis pats pasitaisęs balose ant tako, kuriuo nepriteliai turėjo vyti, paėmė muškietą ir šaudė ateinančius nepriatelius, kurie, nustoję tūlų žirgų, tardami tenai karaliaus ir diduomenės nesant, liovės bevyti; karalius tuo tarpu paskubėjo į Bydgoščiaus pilį įmukti.

Tam radusis Parusny, Jonas Goštautas, visų didžiausias lenkų neprietelius, kaip įmanąs norėjo Lietuvos diduomenę sukėlęs pulti į Padaliją, ką būt aiškiai padaręs, jei būt žiema neužšokusi, o tuo tarpu karalius į Lietuvą neatkakęs.

Bengiantis žiemai, karalius buvo į Lietuvą atkeliavęs ir tenai visą pavasarį ištruko ir laimingai užgesė rusančią ugnį kerštų bei kitus ūkės reikalus surėdė. Krymo viešpats, arba chanas, Ač Girėjus siūlojos per savo siuntinius į talką prieš kryžėjus ir tuo pačiu žygiu persergėjo jį, idant pastiprintų įgules pilėse Padalijos ir Volynijos, sakydamos karšaty nebgalįs besudrausti totorių, kurie, įjunkę į grobį, niekiną jo senatve ir jo sūnų jaunumu. Tuo pačiu laiku buvo miręs kunig. Olelka, urėdas Kijevo; jo sūnu Simonas ir Mykolas norėjo Kijevu it savo veldėme pasidalyti, ko jiedviem kiekvienas, mindamas garbę tėvo, negyniojo, bet karalius, pasitikęs tuo kartu Lietuvoj, neleido jiedviem pasavinti Kijevo ir po senovės, iš vieno su Lietuva rėdyti liepė.

Iškeliavus karaliui į Lenkus, sukilo vėl kerštai apie Padaliją, kaipogi lietuviai karaliui esant Lietuvoj tylėjo, bet jam prasišalinus smurtesniai suokė lenkus Padaliją sau grąžinti. To dėjęsi, lietuviai išrėdė siuntinius į Petrikavo sueimą, kuriame suokė karalių ir lenkus tėvūnus sau Padaliją grąžinti, kurios negaudami, ketėjo griauti vienybę ir į ginklą kibti. Kalba Lietuvos siuntinių buvo trumpa, bet graudesnė už visus kartus. Priminė jie karaliui jo prisieką, kurią jis, iškeliaudamas į Lenkus, buvo lietuviams davęs apent jiems Padaliją sugrąžinti, be ko niekaip būt jo lietuviai neišleidę arba į jo vietą kitą sau didžiuoju kunigaikščiu pakėlę. Ragino lenkus ilgesniai (nebšyžinti) nebtūžinti lietuvių ir karalių persergėjo, idant dėl meilės lenkų savo prisiekos nelaužytų ir teisingo reikalavimo lietos tautos, nuo kurios tiek geradarymų buvo prityręs, neniekintų. Turi būti ar Padalija lietuviams pagrąžinta, ar vienybė su lenkais išardyta, kaipogi lietuviai tuojau kelia sau naują kunigaikštį ir ginkluota ranka atims lenkams Padalijas ir apjuoką savo tautos jiems atmonys; toksai yra linkėjimas visos Lietuvos. Bet lenkai to neklausė ir, lietuviams iškeliavus, ėmė Padaliją jautresniai saugoti, kaipo-

gi liepė savo pilės vyrams prisiekti, jog nuo karaliaus ir Lenkų rykės iki paskuojo neatstos.

Ėmė lietuviai aiškiai ginkluotis, daugybes pulkų surinkę Goštautas, Sudmantas, kunig. Ostrogo ir kita Lietuvos diduomenė sutarė Kazimierą nuo Lietuvos viešpatybės atstatyti ir į jo vietą d. kunigaikščiu Lietuvos Olelkaitį, Ostrogo kunig., pakelti, bet karaliaus bendrai, užvis Manvydas, Trakų urėdas, nedrįso visiems prieštarauti ir, norėdamas Kazimierui pranešti jo nelaimą, vangstės. Tuo tarpu karaliaus, įpainioto į karę kryžėjų, lenkai nenorėjo išleisti iki nepad[ar]ę naujo sandaro su kryžėjais.

Vienok lietuviai gildė jam didžiai širdį, kaipogi atskubėjo tenai ir rado jau aiškų ermyderį, bet visados buklus, mandagus ir taikus netūžino jų didesniai, bet ėmė juos lyžinti ir gerinti žodžiais ir pataikomis, kuriuos taip nugerino, jog jų diduomenė, užmiršusi savo neapykantą ant jo, pasiėmė leisti į talką Joną Boreikį (Chodkevičių) su 8000 lietuvių į Parusį kryžėjų kariauti ir 80 000 raudonųjų karaliui paskolyti. Tos notys užtrukino karalių iki atenčio meto Vilniuj, užslėpta vienok kibirkštis neapykantos vis dar slygojo iki gyvai galvai Goštauto.

Karė su kryžėjais vis dar tęsės, kurių d. mistras norėjo pasalu įgauti Torunės pilį, bet nevyko; paskiaus jis gyventojus Karaliaučiaus papaikino, kurie, užmiršę neteisybes, pritirtas nuo kryžėjų, ir duotą prisieką Lenkų karaliui, apent kryžėjams pasidavė; viena tiktai dalis, Knipava vadinama, nenorėjo iki paskuojo kryžėjų įleisti ir didžiai kantriai gyniojos.

Tuo tarpu lenkai, suėję į sueimą Petrikave, kur ir pats karalius atkako 17 dienoj birželio mėnesio, rūpinos kare kryžėjų. Atėję tenai parusių siuntiniai lūgojo pagalbos knipavonims, kaipogi lenkų samdiniai taip pat, negaudami žadėtos algos, pilėse lindojo ir nenorėjo į lauką traukti prieš kryžėjus. Ant galo tame pačiame sueime sutarė ne visuotinai tetraukti prieš kryžėjus, bet su vienais karaliaus

samdiniais, užmokėjus jam algą, kariauti. Ir jau buvo sutarę tam rinkliavas rinkti, bet beseimavojant paskelbė kana kas, būk karaliaus samdinius užėmusius Karaliaučių ir 7000 kryžėjų išblaškę. Todrin dumčiai sueimo, tardami jau tuomi karę kryžėjų pasibengus, į namus išsiskaidė nieko gero ūkei neįsteigę.

Tuo pačiu laiku kryžėjai, negalėdami savo samdiniams žadėtos algos išmokėti, buvo įdavę jų vyresniesiems savo tūlas pilis su apykartomis rėdyti iki neišmokant jiems algos. Bet praėjus vienam ir antram rakui užmokėjimo, negaudami piningų ir nebturėdami kuomi bemisti, patrako ir ėmė siūloti lenkams pilles parduoti už savo algą. Tą nujautę, lenkai išsiuntė Joną, vyskupą Vloclavos, idant lygautų pilis nuo kryžėjų samdinių, buvo jis tenai it nubengiąs, bet skaugėdami to lenkams kryžėjai sugaišino. Tuo tarpu Knipava, dalis Karaliaučiaus, nesulaukdama pagalbos nuo lenkų, pasidavė apent kryžėjams.

Tos notys paskatino lenkus ryžtis visuotinai traukti prieš kryžėjus; ant nelaimos, pasitiko ruduo, didžiai šlapi, kariauna lenkų rinkdamos riuzgė ant karaliaus, kentėdama lytus ir darganas bei trivodama gilias pelkes ir šaltus purvus gniaužiodama, kaipogi vienai ratai praėjus, 5, 6 nedėlias reikėjo laukti lig antrai ateinant. Tuo tarpu karalius Breste Lietuvos sueime teiravos su jos diduomene ir parusnių siuntiniais, kaip tolesniai prieš kryžėjus kariauti, bet visų didžioji bėda buvo su piningais; tų reikėjo, o nė nuo kur gauti negalėjo, kaipogi lenkų diduomenė, kaip minavojau, tempės ir niekaip nenorėjo rinkliavų duoti. Nemintąs arkivyskupas Gnezno ir vyskupai pasiėmė bažnyčių lobį duoti, kurį, nubengus karę, diduomenė pasiėmė bažnyčioms grąžinti. Tais piningais užmokėję 400 000 auksinų karvaidai kryžėjų samdinių Červonkai, įgavo pilis Malborką, Grudenę ir kitas.

Tą metą atsidangino į Lietuvą Ivanas Andriejaitis, kunig. Možaisko, lietuvių pagalbos lūgoti ir

juos telkti į karę prieš Maskolių d. kunigaik. Vasilijų, kursai buvo užėmęs Ivanui Možaisko pilį už tą, jog nepaklausė jo lygiai traukti prieš totorius.

Tą metą karaliui betrunkant Lenčicoj, atėjo siuntiniai Lietuvos lūgodami Kazimiero, idant grįžtų į 1456
Lietuvą, Padaliją ir kitus kraštus Lietuvai priderančius pagrąžintų pagal savo prisieką, kurią buvo davęs lietuviams, iškeliaudamas Lenkų karalium karūnavotis, gorindami jį, jei to jis nedarytų, lietuviai tokios abydos ilgesniai nekentės, bet ginklu Padaliją ir kitus savo kraštus, nuo lenkų pasavintus, atims. Tardami karaliui padūmoti, jog brolis jo, paklausęs lenkų, prapuolė nuo turkų ties Varna, pats taip pat nuo jų išsiųstas tokiame buvo pavojume, nuo kurio pats visų Aukščiausio apveizas jį beišgelbėjo; todrin turi skubėti į Lietuvą, kame atvangoj laimingai galės sau gyventi. Tuo tarpu parusiai, kaipo vienos kilties ir vienos kalbos su lietuviais, labiaus norėjo su jais nertis nekaip su lenkais, it su visu svetimais, mindami, jog lenkai patys buvo kryžėjus parvadinę ir, žudant jiems parusius, niekados jų nešelpė, kad tuo tarpu lietuviai per pustrečio šimto metų kryžėjams nepasidavė ir parusus nuvergtus šelpė bei tankiai norėjo išliuosuoti.

Tuo pačiu laiku Didysis Naugardas, garsus visoj šiaurėj savo turtais ir prekyba, atleido siuntinius į Vilnių ir tenai su lietuviais sandarą padarę pasiėmė tarnauti Kazimierui, kursai tenai perdėjo urėdu kunig. Mykolą Olelką. Mirus tenai Jonašui, arkivyskupui Naugardo, pilionys pakėlė į jo vietą Teofilį, kursai apsireiškė klausyti metropolito Lietuvos, Kijeve gyvenančio, ir su Rymo bažnyčia vienybėj gyventi, noris jį už tą Maskvos metropolitas iškeikė, vienok tas nieko nemačijo, kaipogi opatas Pimenas zokano šv. Bazilijaus norėjo dar pačią arkivyskupiją su Lietuva sunerti ir didžiai linkėjo Boreckienei našlei, praėjusiojo Naugardo urėdo žmonai, nežinančiai galo savo turtų ir lobių, tekėti už kokio Lietuvos jomylistos ir pačiai valdyti Nau-

gardu tarnaujant Kazimierui, d. Lietuvos kunigaikščiui ir Lenkų karaliui.

Tą patį metą Maskvoj buvo radęsis ermyderis, kaipogi d. Maskolių kunigaikštis Vasilijus Vasilevičius nutvėręs kunig. Vasilijų Jaroslavičių Ugličo pilėj užrakino, o žmona jo su sūnum Jonu atėjo į Lietuvą pagalbos lūgoti.

1457 Atentį metą taip pat abejūne laima Kazimieras kariavo prieš kryžėjus. Drąsindamas parusius, nukako į Danską, su didžia iškilme ir džiaugsmu buvo nuo pilionų priimtas ir vaišinamas. Rado jis tenai Kanulsoną, žuvėdų rykį, nuo žuvėdų pavarytą, beviešintį, kurį didžiai mandagiai išgodojęs turtingai apdovenojo.

Tuo pačiu laiku totoriai įpuolę į Padaliją tūlas apygardas nuteriojo, kuriose didį grobį sugriejęs traukė į Krymą. Bučackis, urėdas to dalyko, su kitais savo bendrais, sutraukę skubinai nedidžius pulkus, vijo totorius, norėdami grobį iškratyti, kaipogi pavyko jiems vieną abažą naktį išblaškyti, bet išaušus ir į mūšą ištikus totoriai pergalėjo lenkus taip, jog pats Bučackis su savo bendrais karvietoj paliko.

1458 Atentį metą karalius daug nelaimingesniai kariavo prieš kryžėjus, todrin jog nei pats sumanė kariaunos rykauti, neigi numanė sumanančių vyrų atmonais perdėti, kaipogi skelbiama buvo paties dūmoj kryžėjus turinčius savo bendrus, kurie jiems daugesniai linkėjo nei savo ūkei; ir taip pasaliai ir nepermanančiai dūma apsiklėstęs nieko gero ir tą metą nenuveikė Parusy, bet atkaliai daug garbės nustojęs ir savo kariauną veltui suvarginęs pargrįžo į Krokuvą, kame rado antrą sūnų gimusį, Kazimieru pramintą, kursai šiandien yra šventu ir globėju Lietuvos vadinamas.

Tą metą pradžioj siekio mėnesio vėl suėjo į sueimą Petrikave, ketėdami teirautis, kaip kryžėjus nuveikti, bet tenai maž tuomi terūpinos, daugiaus persibaro nekaip ką gero sutarė, kaipogi vyčiai, arba žemlionys, nebnorėjo savo iždu bekariauti, o

pinigų ūkės loby nebuvo, kuomi rykys būt galėjęs samdinius samdyti, o diduomenė rinkliavų nenorėjo mokėti. Buvo jau skelbią mažuosius lenkus norinčius Kazimierą iš karalių išmesti dėl jos netvarkos, tarp kurių Ritvinskis, Sandomiro storasta, akivaizdoj sueimo vardu visos Lenkų rykės graudino rykį tais žodžiais: netvarka jo karūna Lenkų jau vyburanti ant pragaro ir laukianti nuo jo paties ir jo dūmos pagalbos, guodės karalių nekliaunantis lenkais ir juos už savo nepriettelius turintį, nerūpinantis ūke, kurią diduomenė dvasiška ir ūkiška taip pat apleidusi. Sakės tolesniai stebįs ir gailįs, jog karalius nieko gero lenkams nelinkįs ir nuo jų Lucko žemę ir daug valsčių apie Lietuvos Brestą lietuviams leidęs pasavinti, kursai tuomi dar nekakindamos visaip steigiąs Padaliją dar lietuviams pagrąžinti taip, kaip Goniondzo ir Vengravo pili mozūrų, lenkų tarnų, lietuviams pagrąžino. Guodės, jog savo taupymu lietuvius išpaikinąs, kurie, jo glamža sketeraudami, nei talkos prieš visuotinius neprietelius kryžėjus leidžia, nei jo įsakymų klauso. Paskiaus išmetinėjo jis Kazimierui jau neteisingą mantą nuo jo kalamą ir taupymą rakalių, bezliepyčių, pergalvių ir vagių, ir neteisingų mantos kalėjų, nedraudimą atkaklių ir trakūnių savo rykėj, kleidimą ūkės lobio, priespaudžius rinkliavų ir mokesnių, kuriais pilionis ir kieminus nuvarginęs, neglamžo našlių, siratų ir abydytų taip, jog, jam viešpataujant, nieksai teisybės negal berasti jo rykėj. Ginklus, žirgus, sidabrą, auksą — visa išdanginęs į Lietuvą, lenkus plikus palikęs. Neteisybę jo elgimos didesniai jam dar spigino į akis, rodydamas, jog jo tėvas, brolis ir jis pats visų didžiąsias pataikas ir godas nuo lenkų gavo; pats jo tėvas, vieną kampą Lietuvos teturėdamas, paskui lenkų pataika tapo rykiu ir d. Lietuvos kunigaikščiu; būdamas nežinomu, negarsiu ir netikėliu, per lenkų steigimą įgijo žiburį krikščionišką ir rados garbingu. Priminė dar, jog žemes Lietuvos ir Žemaičių lenkai savo karda išplėšę kryžėjams Lietuvai apent pagrąžino.

Jo tėvui dar tebviešpataujant, ne vien jo broliui savo karūną atdavė, bet dar ir Vengrų rykę jam įsteigė, kuriam kritus ties Varna, jį patį karalium savo pakėlė ir turtingą bei grakščią žmoną nupiršo. Vienok už tiek pataikų, padarytų tėvui, broliui ir pačiam, ne lenkais rūpinos jiems dėkavodamas, bet atkaliai lietuvių tautą, daug mažesniai jam gero darančią, didesniai myli ir prakelia. Bengė sakydamas, idant Padaliją, Lucką ir kitas žemes lenkams pagrąžintų, piningus teisingus kaltų, rinkliavomis nesunkintų, našles ir siratus glemžtų, guodžiantiems teisybę attiestų ir išsižadėjęs tingėjimo narsiu karėj pasirodytų. Ką jei darys, visi jo klausys ir nieko negailėsis ir nešykštaus bei rykės labu rūpinsis, bet jei to nedarys, tad žinos lenkai, ką toj noty turi veikti. Čia gal pats skaitytojas * , kas teisybė, o kas neteisybė buvo, vienok pats Ritvinskis, tapęs paskui karaliaus rūmiu, arba dvariškiu, nutilo ir nebrūpinos daugesniai labu savo tautos, kaipogi karalius dovenomis ir pataikomis užkimšo jam gerklę. Karalius norėjo išmintingai iš tų sau užmetinėjimų nusiteisinti visų pirma sakydamas, jog Lucko žemę, valsčius Parčevo ir vieną dalį Padalijos ne jis, bet lietuviai patys užėmė ir turi, jog tų rinkliavų ir mokesnių tereikalauja, kuriuos jo tėvui viešpataujant lenkai mokėjo, jog taip pat lenkus kaip jei lietuvius myli, jog visiems guodžiantiems teisybę attiesia, jog piningus kalti jam rykės dūma perleido, nuo ko jis tolesniai liausis, jog ryke rūpinęsis, bet, jos lobiui tuščiam esant, sakės neturįs kito pragumo visų reikalų užkakinti, kuriuos jis galėtų užganauti, jei jie lygiai su juomi rūpinsis ir valsčius karališkus jam sugrąžins. Tie jo paskuojai žodžiai buvo sėkla tų barnių, kurie 100 metų buvus sueimus didžiai klegino.

Kaulijęsi tenai ilgas valandas sutarė ant galo karę prieš kryžėjus stipresniai remti, todrin tuojau vieniems samdiniams užmokėjo jų algą, kitiems pa-

---

* Rankrašty stinga žodžio (*supras* — ?).

žadėjo užmokėti ir po 6 grašius rinkliavų nuo valako užsakė. Vienok diduomenė, valdanti karališkus valsčius, dar stembės ir, nenorėdama mokėti, ryžos susirinkti į Korčiną ir tenai apie tą pasiteirauti.

Toksai lenkų šiaušimos ir reikalavimas Lucko, Tikocino ir Vengravo pilių vėl suskatino lietuvius į karę prieš lenkus rengtis ir Padaliją pasavinti, kas ir būt nutikęs, jei nebūt Jonas Goštautas, didis Lietuvos gudrinčius, tą patį metą miręs.

Tuo tarpu lenkų kunigai išleido siuntinius pas popiežių, lūgodami, idant iškeikimą parusių, kaipo patrakūnių, atšauktų ir kryžėjų zokaną idant iš Parusio būtinai iškeltų į Tenedos salą, kame geresniai galėtų pagal savo pavadinimą prieš netikėlius, beje, turkus, su didesne garbe krikščionų kariauti, ko taip pat ir kiti rykiai bei viešpačiai didžiai linkėjo, ko vienok jis, būdamas pats teutonų ir kryžėjų bendru, ne vien siuntinių neišklausė ir kryžėjų į Tenedą neiškėlė, bet dar raštuose visaip lenkus neteisingai peizojo. Tą metą taip pat karė lenkams Parusy nevyko, kaipogi daug pilių nustojo, tarp kitų paties Malborko.

Atentį metą tūli bendrai karaliaus Čekų norėjo 1460
sandaras su Kazimieru padaryti, bet vienok neįvyko. Tą patį metą viešpats Austrijos atleido siuntinius į Krokuvą, darydamos tarpinyku tarp Kazimiero ir kryžėjų bei ketėdamas naudingą pakajų dėl lenkų su kryžėjais padaryti; bet Kazimieras atsakė siuntiniams, jog tėvas jo kana kados buvo jau Zigmantą ciesorių ir karalių Vengrų už tarpinyką tarp kryžėjų aprinkęs, vienok Zigmantas ne vien sutaikino, bet dar baisesnę karę tarp jų sukėlė, todrin jis sakės nenorįs antrą kartą beapsigaudinti.

Tą metą Dievas davė Kazimierui trečiąjį sūnų, vardu Joną Albertą, paskiaus dar gimė ir ketvirtasis — Aleksandras. Tas pasidauginimas jam sūnų didesniai jį gundino antturėti Lietuvą vienybėj su Lenkais. To dėjęsis, balandy mėnesy užsakė sueimą lietuviams į Brestą Lietuvos; tenai suėjus di-

duomenei, kaip įmanąs steigė įtūžusius lietuvius labinti ir nuo Padalijos karę atgręžti. Žadais, pataikomis ir dovenomis iki pats Lietuvoj būdamas visa buvo nutildęs, bet tuo jis prasišalino, tuo lietuviai ėmė į karę rengtis. Kazimieras, norėdamas tuos keršitus sutaikinti, iki nepradėjęs kryžėjų kariauti užsakė sueimą lietuviams ant Velykų į Vilnių.

Tas sueimas buvo didžiai gausus. Guodės tenai lietuviai Kazimierui, jog jis pats Lietuvoj negyvena ir ūke nerūpinas, be jo nieko ar maž kas tenai gero tėra daroma, lūgodami, idant, pasigailęs savo tėvainės, palikinas Lenkus grįžtų į Lietuvą ir tenai savo ūke rūpintųsi; jeigi jis ant galo išsižada jos, tadgi tegul paskiria Simoną Olelkaitį, kunig. Slucko, į savo vietą valdymieru; bet Kazimieras, numanydamas, jog paskirti ypatingą lietuviams valdymierą tuo pačiu buvo lietuvius nuo lenkų atskiesti, ko ne taip pats Kazimieras, kaip lenkai nenorėjo daryti, geisdami, idant Lietuvos valdymierui Lenkus valdant, lietuviai be savo kunigaikščio netvarka irtų ir ilgainiui suirę į Lenkų lenkus išvistų ir jų dalyku taptų, todrin Kazimieras lūgojimo lietuvių vengė ir vangstės to daryti, danguodamos kryžėjų kare. Nebįmanydami kaip lietuvių benutildyti, ketėjo jiems savo sūnų į savo vietą atleisti, kuomi ilgainiui kiek tiek nulabino.

Ketino jau traukti prieš kryžėjus, bet, motinai savo mirus, turėjo jis antram metui palikti ir Krokuvoj žiemavoti, kursai tenai, vieną valandą medžiodamas, kitą Lietuvos totorius į karę pratindamas, rykės reikalais rūpinos ir sueimą lenkams į Korčiną užsakė.

Atenčią vasarą pradėjęs kariauti kryžėjus, apgulė Torunės pilį. Čia jį didžiai sušelpė Lietuvos totoriai su savo karvaida Gurskiu, kaipogi ne vien visą dalyką Kulmijos nuteriojo, bet dar pergalėjo kryžėjų karvaidą Šumbergą, kursai norėjo iš Nešavos karalienę pagrobti, bei pateikė paskui garbingą pergalę Duninui, lenkų karvaidai.

Tą patį metą Ač Girėjus, viešpats Krymo totorių, atleido į Korčiną savo siuntinius ir tenai siūlojos Kazimierui į talką į visas kares ir žadėjo tvyloti bei nekušinti Padalijų ir kitų Lenkų kraštų, sakydamos: noris jį lietuviai tankiomis siuntinėmis gundinę minavotus kraštus terioti. Rykys pagyrė, lūgodamas, idant reikiant į talką ateitų. Tenai gi buvo atėję siuntiniai Čekų rykio ir Brandenburgijos valdymiero, brukdami savo viešpačiu į tarpinykus sandarų su kryžėjais, bet Kazimieras abejutinai atsakė siuntiniams, čionai daugiaus linkėdamas sau tarpinyku regėti Čekų rykį nekaip Brandenburgijos valdymierą.

Atentį metą mirė Zemovitas, Mozūrų kunig., 1462
bevaikiu, į kurio vietą buvo jo seserį Oną, našlę kunig. Mykolo, sūnaus d. Lietuvos kunig. Sigisdo, arba Sigismunto, pakėlę.

Karė Parusy tą metą laimingesnė buvo nekaip praėjusįjį, kaipogi atėję siuntiniai parusių Baiseno, Makvico, Bišofo ir Marburgo, rodydami Kazimierui parusių pavojumą nuo kryžėjų, linkėjo jam stropesniai rūpintis reikalais parusių, idant pilį Brodnicos, spaudžiamą nuo kryžėjų, gelbėtų ir pats atėjęs su stipria kariauna Marienburge gaspadydamos žvalgytųsi į visas puses Parusio, žadėdami pusę rinkliavų ant užmokėjimo algos lenkų samdytiniams apversti ir visu savo turtu karalių šelpti. Kazimieras, paklausęs jų, su Čekų rykiu tuojau sandarą padarė Glogavos pilėj. Paskui su stipria kariauna traukė į Parusį. Duninas, lenkų karvedys, norėjo pirma Brodnicos pilį įgauti, bet, radęs tenai neprietelių didžiai apsitvėrusį, pasibloškė į Varmiją ir tenai pilį Frauenburgo nuo kryžėjų apgultą išliuosavo. Tuo tarpu danskionys atirklavę į Samiją baisiai nuteriojo, o Duninas taip pat blaškęs tūlose apygardose kryžėjus traukė į Pamarį, teriodamas ir degindamas kiemus kryžėjų; susitikęs ant galo su 17 dienoj
kariauna didžiai stipria kryžėjų į mūšą ištiko ties šilo
Pucku, kurioje ilgas valandas su visų didžiausia mėnesio
narsybe ir kantrybe grumdamos pergalėjo kryžė-

jūs taip, jog Fričas, karvaida kryžėjų, su 2000 jo-ties karvietėj beklaksąs paliko, 200 vežimų, ginklai ir visas abažas teko į ranką lenkams. Nuo tos mūšos pradėjo vėl kusti bendrai lenkų Parusy ir daug pilių apent jiems pasidavė.

Tą metą atėjo į Petrikavą siuntinys popiežiaus Jeronimas, arkivyskupas Kretos, kurį diduomenė su didžia iškilme priėmė. Ryto metą vaidinos karaliui, sakydamos dėl trijų daiktų atsiųstu esąs: pirma, dėl sutaikinimo barnių apie Krokuvos vyskupiją, antra, apie suderinimą su kryžėjais, trečia, dėl telkimo Kazimiero į turkų karę; bet ilgainiui Kazimieras, kaulydamos apie Krokuvos vyskupiją, susibaro su siuntiniu taip, jog iš apmaudo pasakė siuntiniui, jog pirmiaus Lenkų rykė pragaiš, nekaip Jokūbas bus Krokuvos vyskupu; siuntinys atsiliepė: „Veikiaus trys tokios rykės pragaiš, nekaip popiežiaus įstatymai bus sulaužyti"; ilgai dar tie barniai tęsės, vienok karalius pastatė ant savo: kaipogi Jokūbas Krokuvos vyskupijos neįgavo.

1463 Petrikave vėl buvo visuomenis sueimas; tenai nuėjusiu Lietuvos siuntiniu ne vien Tautivilas ir Kusas ne vienos Padalijos nuo lenkų tereikalavo, bet dar kunigaikštijos Belsko ir turtingų valsčių Ratno ir Olešnos geidė. Tokiam lietuvių reikalavimui žadėjo jiems lenkai užganą padaryti.

Netrukus karalius užsakė lietuviams sueimą į Vilnių, kur ir lenkų siuntiniu Ostrorogas, vojevoda Kališo, ir Ritvinskis, ūkės marčelga, su lietuviais taikintis * . Kazimieras pats atkako, idant vyriausumu savo abi šali įtrakusi ramdytų, bet visa buvo veltui. Kaulijos vieni ir antri, tvirtindami savo teisumą raštais, lenkai savaisiais, o lietuviai gudų, kam minavoti kraštai pridera, vienok vieni antrų, kaip sako lenkų rašytojai, nepergalėję paliko atenčiam sueimui Parčeve tuos kerštus nubengti.

Tuo tarpu kas kartą nuotartis ir nekliautis tarp abiejų tautų didinos ir tiktai valandos bereikėjo

* Rankrašty stinga žodžio (*atkako* — ?).

lig susigrumiant. Taip betvylant abiem pusėm, krikščionys pilėj Kafoj (kana kados Teodosijoj vadinamoj), pamaly Juodosios jūros gyvenantys, regėdami galybę turkų kas dieną didinantis, telkė svetimuose kraštuose karėjus, idant, reikalui atėjus, kiek tiek galėtų stembti prieš turkus. Buvo jie Lietuvoj sutelkę 500 joties, kuri, iš Lietuvos keliaudama į Kafą, per Braslavo pilį (Padalijoj) traukė tenai; besigaspady[da]mies susikyvojo su gyventojais taip, jog ištiko į mūšą, kurioje vienas gyventojas gyvybą pridėjo. Išgirdęs svietas alasą nuo visų pusių grūdos ir gasą užstojo. Lietuviai nieko nedrįso daryti, nenorėdami niukinti kaltus su nekaltais, bet čionai prasišalinti negalėjo esant gatvėms visur užgultoms; tą regėdami, uždegė tūlus trobesius, kurie, supuolus svietui ugnies gesyti, išsigavo į lauką. Pilies vyras Braslavo kunigaikštis Čartoriskis, įbingęs tokia nedorybe karėjų, surinkęs tūlus karėjus, ėmė vyti lietuvius; noris panokęs pirma nedrįso kibti, bet pagausinęs sau karėjų apsiautė juos paupy Bugo ilsinčius ir į mūšą ištiko; grūmės lietuviai su tokia narsybe, jog iš 500 vos 5 beliko. Garsas tos noties nusigaudė visoj Lietuvoj ir Lenkuose, bet abejur buvo įvairiai išguldomas. Visi tarė jau karę dėl Padalijų prasidėjusią. Regis, Kazimieras, tą numanydamas ir norėdamas tame įkaitime abi pusi ramdyti, tyčioms patęsė sueimą per visą metą Parčeve.

Karė Parusy įvairia laima tęsės, todrin tą patį metą Vilniaus sueime buvo sutarę visuotinai į karę traukti prieš kryžėjus ir algą samdiniams sudėję. Tuo tarpu minavotas siuntinys popiežiaus, nukeliavęs į Karaliaučių, ne vien kryžėjus nederino su lenkais, bet dar gyventojus, kurie verkdami lūgojo, idant derintų kryžėjus su lenkais, atkaliai jis juos stiprino ir skatino kentėti, girdamas kryžėjus, o peikdamas lenkus kaipo Dievo nebaimingus žmonis. Vienok buvo suėję ir siuntiniai į Lenkų Brestą derėti, bet nieko gero nenuveikė. Patys danskionys,

nebsulaukdami karės galo, abejojo jau apent kryžėjams pasiduoti, vienok jų kaitėjimas neįvyko.
1464 Atentį metą lenkai laimingesniai kariavo Parusy, kaipogi pilis Gnievo pasidavė Duninui, lenkų karvaidai. Šumbergas, kryžėjų karvedys, įdavė Kulmo pilį karaliui, kursai jam nuo kryžėjų nemokamą algą jo samdiniams užmokėjo. Taip pat Varmijos vyskupas su savo vyskupija pasidavė karaliui. Taip jau nuknampant kryžėjams, liubekionys dar darės tarpinykais ir norėjo lenkus su kryžėjais suderinti, bet siuntiniai abiejų pusių, suėję į Torunę ir ilgą laiką kaulijęsi, nieko nenuveikė.

Į Parčevo sueimą lenkai vieni tesusirinko, o lietuviai į Brestą, katra sau, nebrūpindamos viena antra, vienok diena nemetu lietuviai atėjo į Lomžą, bet, vietovei ankštai esant negalėdami talpintis metų laikui darganojančiam, nieko nesutarę ir visa palikini atenčiam metui nubengti išskydo. Karalius paėjo į Lietuvą, bet, negalėdamas dėl antkryčio Vilniuj ir Gardine gyventi, Kaune peržiemavojo.

Žiemai bengiantis, atkeliavo Liudvikas, patriarchas Antiochijos, siuntinys popiežiaus, pas karalių į Lietuvą. Kaipogi krikščionys Rytų, spaudžiami nuo turkų, klūkė pagalbos nuo popiežiaus ir ciesoriaus Vakarų dėl savęs ir savo tikėjimo. Tos pagalbos it veikiai reikalavo iki Mahometui antram neįsigrūdus į Europą gilesniai, kursai, pagal pasaką Liudviko, didžiai rengės į karę prieš karę. Jog jis teisybę kalbėjo, atentė parodė. Bet nieksai nenorėjo savo pavojumu visuomenį prašalinti.

Nuo giltinės Bajazeto, garsaus viešpaties totorių, vardas jų buvo didžiai nuogąstus turkams. Todrin popiežius ir ciesorius įsakė minavotam patriarchui keliauti į Krymą ir jį į karę telkti prieš turkus. Chanas, arba viešpats, totorių Ač Girėjus atsakė siuntiniui be žinios ir tarimo Kazimiero, d. Lietuvos kunigaikščio, nieko nežadės, su kuriuo patriarchas pirma turi pasiteirauti.

To dėjęsis, buvo atkeliavęs patriarchas į Lietuvą. Karalius abejojo ir apie tą reikalą sueime ža-

dėjo teirautis, sakydamas, jog jis nepasiteiravęs abiedviejų tautų negal nieko žadėti. Noris pats sakės kėtįs sau turkų karės, vienok pradėti iki nenubengus kryžėjų karės rodžiusis neprotingai elgtis, vienos nenubengus kitą pavojesnę pradėti. Patriarchas, regėdamas tokį jo vangstymos noty, kurio kuri kuo veikiausios pagalbos reikalavo, nebvildamos jos begauti, rūpesningas pagrįžo pas ciesorių.

Kazimieras rūpinos vis kare kryžėjų; bežiemavodamas Kaune, diena nemetu nulabino Lietuvos diduomenę jau žadais, jau dovenomis taip, jog ji pasiėmė jį šelpti karėj prieš kryžėjus. Kaipogi žemaičiai pažadėjo neleisti Padaugavio vokyčių su kryžėjais Parusio nertis, o kiti lietuviai išleido savo kariauną su atmonu Jonu Boreikiu (Chodkevičiu) į talką lenkams, su kuriais susinėrę didžiai garbingai kariavo prieš kryžėjus ir kitus vokyčius.

Bengiantis kovui ir didžiai speiguotie žiemą esant, 700 rinktinės joties Padaugavio vokyčių norėjo per Žemaičius į Parusį nusigauti kryžėjams į talką. Traktis, versmės, ežerai ir balos buvo pašalusios ir visų dideliuosius dar smagumus kėlė. Nujautę tą, žemaičiai visus kelius užlaidė medžiais taip, jog pėstieji nebgalėjo kelio perlįsti, ne vien šarvota jotis peržengti. Vokyčiai, tą regėdami, rinkį metini bloškės į pajūrį ir tenai kopomis ir smiltynais norėjo į Parusį išsigauti. Bet žemaičiai ir tenai apie Palangą buvo didžiai daug duobių iškasę ir jas šakomis bei sniegais užslėpę, o patys įsitraukę į Palangos girią tykojo neprietelių ateinant. Vokyčiai kalavijonys, to nežinodami, jojo drąsiai pajūriu, bet žemaičiai, iki dar neįjojus į duobes, kibo jiems į pakalą. Kalavijonys, pajutę pavojumą, norėjo sprukti šalin, bet tuojau keižioti duobėse pradėjo, kuriuos žemaičiai apsiautę nuo visų pusių vienus išmušė brūkliais, kitus jūroj išskandino taip, jog iš 700 vos du gyvu beliko, nuo kuriųdviejų išsijautojo, jog 40 laivų, nusluoguotų talka, irk-

luojančių iš Rygos į Parusį kryžėjų gelbėti, audra jūroj sukūlusi.

Tuo tarpu Lietuvos kariauna, susinėrusi su lenkų kariauna, apgulė pilį Choinicų nuo visų pusių ir ją narsiai narsesniai vėtravojo, kurios vienok stipri įgulė pradžioj didžiai kantriai gynės ir laimingais išpuoliais lietuvius ir lenkus ramino. Bet lietuvių atmonai, tą regėdami, liepė savo jočiai išpuolius kryžėjų ramdyti, ir taip lietuviai susigrūmė kelis atvejus su kryžėjais, kurie paskuojame išpuoly buvo didžiai įveikę lietuvius, bet tuo tarpu Lietuvos seidokiniai, išsviedę degančias vylyčias tarp trobesių, šiausių šiaudais stiegtų, keliose vietose uždegė pilį; nebstengdamas beišsiginti, pilės vyras kryžėjų Ulrichas pasidavė lietuviams.

Taip didis buvo nuokrytis* kryžėjų ties Pucku, jog kryžėjai tą patį metą per tarpinyką popiežiaus siuntinį Rudolfą padarė sandaras su lenkais, kurias 25 punktuose išrašė. Trumpai sakant, lenkai įgavo Pamarį, Kulmijos, arba Chelmo, Dobrynės, Varmijos, Mikelavos žemes su pilimis Dansko, Elbingo, Torunės, Kulmo, beje, visą saulėlydinį Parusį, nuo ko Lenkų karalius vadinos Parusų kunigaikščiu; o kryžėjams paliko Karaliaučius ir Klaipėda su apygardomis, iš kurio krašto d. mistras pasiėmė lenkams tarnauti ir kariaujant su kitais lenkus šelpti, už ką gavo pirmąją vietą po dešinės šalip karaliaus Lenkų ūkės dūmoj.

Taip pasibengė karė 12 metų tęsiantis, kurioje 17 987 sodas Parusy sudegino, 300 000 karėjų galą gavo, tvylų ūkinykų, kuriuos viena ar antra įnirtusi pusė nugalavo, apmaudą gieždama, kuria lenkai pasididino, įgaudami turtingą kraštą, stiprias pilis, prekės vietoves ir jūrą rubežiu, kuomi daug stipresniais rados už lietuvius, kurie, lenkams kariaujant, namie lindodami užkaklėj knaksojo ar patiems lenkams talkinėjo, gorindami Padaliją jiems atimti. Daug didesniai Parusis lietuviams praverė-

* Viršuj: *nuopuolis.*

jo kaipo vientaučiams, kurių kalba, apsiėjimai, būdas ir doba lygi parusiams buvo; praleido lietuviai dingstį, kuria galėjo kryžėjus iš Parusio o kalavijonis iš Padaugavio ištremti, Karaliaučių, Rygą ir visą pajūrį tarp Yslos ir Daugavos, kaip buvo pirm 200 metų, su Lietuva sunerti, užvis jog kryžėjai nebebuvo tie vyčiai, kokiais rodės pirm 100 metų, — išlepę, žluganitys goslyboj ir girtybėj tingi-niai; pirma gaujos piktadėjų iš visos Europos tvino jiems į talką, dabar jų, kaipo niekam lietai nederančių, nieksai nebšelpė, patys nepaslinkdami į karę samdė karėjus, kuriems algos negalėjo užmokėti, piningų, arba mantos, neturėdami, kurią buvo pragėrę, bet kur dėsi slinkį ir tingėjimą Lietuvos diduomenės, kuri jau lepinos ir goslyba gudinos, sekdama būdu kitų krikščionių o vengdama karių, šalčių, vargų bei godą ir garbę užmiršo.

Lenkus pačius jų pačių ūkinykas, Krokuvos kanaunykas, rašytojas veikalų tos karės Jonas Dlugošas didžiai peikia savo raštuose, sakydamas: daug diduomių savo tėviškes ir valsčius pakleidę turtinos vagysta ir plėšimais, daug prieš savo vyresnybę stembė. Pasileidę ant visokios nedorybės, iš įstatymų savo ūkės, iš įsakymų bažnyčios tyčiojos ir visa, kas buvo namišku, tą peizojo ir niekino. Tinginiai, nieko gero nesugebą nuveikti, gyrės ir didžiavos savo bočių goda ir garbe, kurią savo paleistuvingu gyvenimu sudergė. Pardavojo šaržas ir vyresnybę, kurias ne vertiems ir sumanantiems bei doriems vyrams davė, bet daugesniai siūlantiems. Patį jų apdarą minavotas rašytojas peizoja tais žodžiais: plaukus vyrai it baltos galvos raitė, pesnojos tinkleliais galvas gobstydamos namie ir svetur dieną ir naktį, pačias motriškąsias savo pramoniais pranoko, cacines plikas laikė, kas pačioms žmonoms vos priderančiu buvo.

Kas baisesniu yra minavoti, jog tos visos ydos ir nuodėmės įsiveisė lietuvių tautoj, kurios ją į pragarą ir amžiną vergybą įtraukė, išdildžiusios jos širdy iki paskuojo krislelio godą ir garbę, kaipogi

lietuvių diduomenė tuojau kito nieko nebgeidė, kaip tiktai lepauti, gerti ir goslyboj žlugėti bei lėbauti, kaip tuojau regėsim.

1467 Pirmąją dieną siekio mėnesio gimė Kazimierui dar sūnus Sigismuntas, todrin jis didesniai nebnorėjo, idant Lietuva nuo Lenkų skiestųsi ir kaip įmanąs, dejuojant lietuviams Padalijos, guodžiojo ir gerino senu įpratimu. Ant didesnės jo laimos, Goštauto nebebuvo, vienok kerštai nebuvo dar su juomi kapuose palaidoti. Kazimieras patruko dar du mėnesiu ilgesniai Vilniuj Lietuvos diduomenę sau gerindamas.

Kazimierui sueimavojant Petrikave, atgabeno kryžėjų diduomenė raštus pernykščių jų sandarų su žymėmis mirusiojo d. mistro, kurių akivaizdoj prisiekė lenkų diduomenė dvasiška ir ūkiška minavotas sandaras saugoti. Tame sueime rūpinos užvis didesniai, kaip užganuoti karės samdinius, kurie Parusy kariavo, o dabar nuskarę ir pusplikiai atėjo į sueimą su vaikais ir pačiomis, badu stipdami lūgojo savo algos, kurios nė nuo kur imti buvo, kaipogi nebuvo mantos; vos ne vos karalius užmokėjo du raudonuoju kiekvienam, o 4 liepė laukti iki atenčio mėnesio.

Atleido dar tenai Iržikas, rykys čekų, savo siuntinius, lūgodamas, idant Kazimieras sandaras Glogavos padarytas saugotų ir trankuojančių jomylistų čekų nešelptų, žadėdamas nuo savo pusės visa Kazimierui attiesti, jei apie ką jis guostųsi. Kazimieras atsakė siuntiniams, jog jis lig šiolei Glogavos sandaras saugojo, noris čekai nuo savo pusės daugioj vietoj jas laužė, vienok žada jis ir ilgesniai jas saugoti, jei tiktai nuo savo pusės čekai saugos ir žalas lenkams padarytas atties.

Sueimui pasibengus, atėjo diduomenė čekų katalikų pusės, siūlodama Čekų sostą pačiam Kazimierui ar jo katram sūnui, idant juos globtų ir glemžtų nuo novių atskalūnių. Kazimieras išsikalbėjo, sakydamos nieko negalįs ryžtinai atsakyti sueimui išskydus.

Parkako ir siuntiniai iš Rymo, kurie buvo nugabenę sandaras pernykščiąsias su kryžėjais popiežiui patvirtinti ir iškeikimą nuo parusių atšaukdinti, bet nieko nenuveikę namo pagrįžo, kaipogi Povilas II nei sandarų patvirtino, nei iškeikimo parusių atšaukė; o Kazimierą suokė, idant rykiu čekų taptų, kuriuo jis nairės tapti, regėdamas persiskiedusius katalikus su husitais tarp savęs kariaujančius.

Todrin Kazimieras, norėdamas nusikraityti tos šaržos sau brukamos, išleido pas Iržiką, čekų rykį, perkalbėti, idant taikintųsi su popiežium ir išsižadėtų paklydimų atskalūnių, o pagrįžtų į seną katalikų tikybą ir nuo apstojimo jų pilių liautųsi. Iržikas atsakė siuntiniams: rykės mano linkant reikalų jis persileidžia būtinai į teisybę Lenkų karaliaus, savo tikybos linkan jis senka seną sutarimą, popiežių visados godoja. Gerindamos dar Kazimierui, su katalikais čekais, lig nusprendžiant jam, paliaubas padarė. Bet Kazimierui didesniai gildė širdį tylūs lietuviai nekaip garsūs čekai savo namkare, todrin išsiskubino į Lietuvą ir tenai sueimą užsakė į Gardiną.

Tuo pačiu laiku Ač Girėjus, viešpats totorių Krymo, buvo miręs; sūnus jo Mengli Girėjus jo vietoj paliko beviešpataująs. Tasai atleido į Vilnių siuntinius pas Kazimierą su visų didžiausia iškilme, kurie atnauji[no] savo viešpaties bendrybos sandaras su lietuviais ir pasiėmė visokiose karėse jiems talkinėti. Tėvūnai Lietuvos pažadėjo jiems algą ir, apdovenoję pačius turtingai, išleido su brangiomis dovenomis pačiam Mengli Girėjui.

Teiravos Lietuvos dumčiai susirinkę Gardine, 1468
arba Kartinoj, į sueimą, bet tenai rymodami nieko sau gero nelėmė, kaipogi didi žvaigždė per 15 dienų ore tvaskėjo, nuo ko svietas sau nelaimą skelbė, kas ir nutiko. Tuo tarpu Mengli Girėjus per savo siuntinius pranešė lietuviams, jog Kapčako totorių viešpats Maniakas ranguojas į Gudus traukti. Kazimieras užsakė kijevionims, volynionims ir pa-

dalionims su visa savo labyba išsidanginti, bet iki įsakymą d. kunig. neateisiąs totoriai tenai pirmesniai užspėjo. Visa, kas vien lietuviams Volynijoj praverėjo, baisiai baisesniai nuteriojo, pačių imtinių 10 000 išvarė, Lenkų Padaliją vienok paliko nekušintą, kaipogi jie paskubėjo laiku karėjus savo prieš į parubežį išsiųsti. Maniako sūnus su viena žara savo kariaunos buvo nusibloškęs į Moldaviją, bet tenai, tris atvejus nuo moldavionų pergalėtas, ant galo ir pats jiems teko į ranką, kurį Steponas, viešpats moldavionų ir valakionų, akivaizdoj jo tėvo siuntinių į šmotus sukapodino.

1469 Tuo tarpu katalikų šalis Čekuose, regėdama Kazimierą vangstantis su priėmimu karūnos Čekų ir negalėdami stengti prieš Iržiką Padzebradskį, husitų karalių, aprinko sau karalium į jo vietą Vengrų karalių Huniadą. Iržikui Padzebradskiui tas netiko, kunsai, sueimą sukėlęs, Vladislovą, Kazimiero sūnų, kaipo karšinčių po motinos, Čekų karalium aprinko, vildamos susinėręs su lenkais atsiturėsiąs nuo vengrų ir kitų ūkės neprietelių. To dėjęsi, čekai išleido siuntinius pas Kazimierą kviesti jo sūnaus į savo ūkės sostą, kuriuos Kazimieras žmoniškai priėmęs išleido pas Iržiką savo siuntinius, idant į vardą jo sūnaus Vladislovo rykę užimtų.

Tą patį metą d. mistras kryžėjų naujai aprinktas atkeliavo į Krokuvą su dviem kamendotais pasitvirtinti nuo karaliaus ir tenai akivaizdoj ūkės dumčių prisiekė lenkams ištikimai tarnauti ir užsėdo vietą sau pagal sandorių paženklintą ūkės dūmoj.

1470 Išleidęs siuntinius į Čekus, pats iškeliavo į Lietuvą, kuri be jo paties iro. Reikia minti, jog lietuviai ir žemaičiai neseniai buvo persikrikštiję, mokslo ir įstatymų Evangelijos dar nemokėjo, kaipogi pačiuose Žemaičiuose nė dviejų dešimtų kunigų nebuvo, vienok senų dienų, beje, pagonų, dorybė ir gamta, kuriųdviejų mokslas pagal tautos būdą rodė iki šiolei kaip elgtis, ką daryti, o ko nedaryti, buvo niekinamas ir peikiamas; tuo tarpu krikščionų

dorybė ir gamta nežinoma, kurios kunigai jau dėl nepermanymo kalbos, jau dėl savo retumo negalėjo išguldyti svietui kaip reikiant. Nuo to svietas, nežinodamas ko turėtis o nuo ko saugotis, pasileido, vildamos, kas nuo pagonių buvo gyniojamas ir uždraustas, tas nuo krikščionių yra leidžiamu daryti, ko turėjo pavaizdą kryžėjų elgimesi; todrin pradėjo vogti, griebti, pievas ir dirvas savinti. Ant didesnės dar nelaimos, d. Lietuvos kunigaikštis, kaip regim, nestovėjo namie, bet būdamas vienkartu Lenkų karalium jų ūkę turėjo rėdyti ir jų reikalais rūpintis, kurie, būdami daug akylesniais lietuvių, mokėjo jį pas save trukinti, kursai, negalėdamas lietuviams kiekvienoj noty abydytiems teisybės padaryti, kartais pargrįžęs ant trumpo laiko iš Lenkų negalėjo išgalėti, todrin, lengvindamas sau darbą, įstatymus, pagal kuriuos urėdai, pilių vyrai ir tėvūnai turėjo spręsti ir abydas ir žalas guodžiantiems attiesti, įstatė ir į knygą surašė, kurį įstatymą Statutomis Kazimiero vadino, pernykščiai nuo išminties Donilo kunigaikščio Rumianovo, gudų jomylistos, rasti ir Vilniuj druku apskelbti. Tai yra visų senoji knyga Lietuvos įstatymų, iki šiolei žinomų, noris yra raštuose minavojamos Statutos d. Lietuvos kunig. Kukvaičio ir Vytauto, bet jų iki šiai dienai nieksai dar neatrado.

Pabengęs Gardine lietuvių sueimą, apveizėjo krivičių žemę, arba baltųjų gudų, kame nuo 16 metų nebuvo buvęs, kurių urėdėse Polostekėj, Vitesbėj ir Smolenske guodžiantiems teisybę darė ir įstatymus sueime padėtus skelbino ir pagal juos įsakė vyresnybei nuodėmes drausti. Laikui esant, Lietuvos giriose medžiojo iki žiemai nenueinant. Pavasariui atėjus, vėl iškeliavo į Lenkus ir tenai vėl ėmė reikalais čekų rūpintis, kuriuos jam popiežius su ciesorium buvo suardžiusiu. Pirmasis, beje, popiežius, tarė Vladislovą, jo sūnų, nepasiženklinusį dar tikyba esantį, kad tuo tarpu Huniadas didžiai stipriu pasirodęs kariaudamas prieš turkus, todrin popiežius turi jį glemžti ir didesniai brukti kaipo

didžiai reikalingą čekams karalių, karę permanantį, idant nuo atskalūnių galėtų bažnyčią ginti. Bet Kazimieras ketėjo įgyti Čekų karūną ne nuopelnu, bet karšinčysta, kaipogi mirusiajam Čekų karaliui buvo genčia.

Tuo pačiu laiku atleido Fridrichas, ciesorius Teutonų, siuntinius pas Kazimierą, piršdamas savo dukterį Kunigundą Vladislovui, jo sūnui, ir linkėdamas vėl savo sūnui Maksimilijonui jo dukters Jadvygos, ir taip jiedviem pasigentinus ketėjo jis atimti karūną Čekų nuo Huniado ir Iržiko Padzebradskio ir jam atduoti. Bet Kazimieras, Iržiko pusės nenorėdamas prastoti ir rodydamas jam savo bendrybą, išleido savo siuntinius pas Iržiką Padzebradskį, Čekų karalių.

Susirinkę lenkai į Korčino sueimą užmetinėjo vėl Kazimierui, jog jis labiausiai linkįs lietuviams nekaip lenkams, kurių 23 metus valdydamas dar nepatvirtinęs jų liecybų didžiąja ūkės žyme. Diduomenė didžiųjų lenkų nė seime nebuvo, nenorėdami rinkliavų mokėti. Rausvieji gudai tuo metu teketėjo rinkliavas mokėti, kad karalius išras pragumą nuo antpuolių totorių juos paglemžti. Todrin Kazimieras turėjo patvirtinti liecybas didžąja žyme lenkams, o gudams pasiimti parubežy kariauną antturėti, ir tuo metu tiktai tepasiėmė rinkliavas mokėti.

Į tą patį sueimą atėjo naujasis d. mistras kryžėjų Henrikas Richtenburgas į vietą mirusiojo Henriko de Plauen ir akivaizdoj siuntinio popiežiaus ir ūkės dūmos karaliui tarnauti prisiekė su visu savo zokanu pagal sandaras ir savo vietą ūkės dūmoj užsėdo.

Tą patį metą išleido Kazimieras siuntinius į Rymą popiežiaus lūgoti, idant sandaras kryžėjų patvirtintų, iškeikimą parusių atšauktų ir Vladislovui, jo sūnui, Čekų rykę pagal linkėjimą tautos pavestų, ko popiežius iki šiolei visokiais pragumais vangstės daryti.

Iš Lenkų Kazimieras vėl sugrįžo apent į Lietuvą, kame kerštai viduj ir už ūkės buvo sukilę, todrin sueimą į Vilnių lietuviams užsakė. 1471

Padaugavio vokyčiai, perėję Žemaičių rubežių, 16 sodų nuteriojo ir nudegino be kokio lyčiaus. Tuojau Kazimieras per savo siuntinį skundės mistrui Padaugavio už sulaužytas sandaras ir reikalavo, idant vokyčiai visas žalas žemaičiams pridarytas apent sugrąžintų ir užganautų. Mistras teisinos, sakydamas, jog be jo žinios įpuolę karėjai į žemaičių kraštą ir jog jis žada vis[as] žalas jiems užganuoti, idant tiktai lietuviai senus sandarus užlaikytų.

Pačioj ūkėj taip pat buvo kerštai sukilstą, kaipogi Simonas Olelkaitis, kunig. Slucko ir Kijevo, garbingas Lietuvos karvaida, kursai 18 metų turėdamas atmonu buvo ir 18 000 totorių vienoj mūšoj pergalėjo, valdė jis sau įduotą kunigaikštiją Kijevo nuo Kazimiero, d. Lietuvos kunigaikščio, iki iškaršdamas. Tą metą jis mirdamas atsiuntė Kazimierui, kaipo savo viešpačiui, savo seidoką ir baltą žirgą, su kuriuo tiek žygių ir karių prieš turkus, totorius ir maskolius laimingai buvo atlikęs; jaunitelį savo sūnelį Vasilijų į jo glamžą ir užtarymą brukdamas, patsai numirė. Nieksai neabejojo, jog karalius neatties linkėjimą jo tėvo, mindamas jo garbingus veikalus, bet kad Kazimieras Lietuvos ūkės dūmoj ketėjo rašydinti tarnavimo raštą Vasilijui ant kunigaikštijos Kijevo ūkės, dumčiai ir tėvūnai stembė prieš tą, krūpaudami, idant taip turtingas ir brandingas Lietuvos dalykas neatsiskiestų nuo Lietuvos, todrin lūgojo Kazimiero, idant tenai urėdą perdėtų ne tarnauti, bet rėdyti. Kazimieras paklausė jų tarimo ir gerindamos Vasilijui davė jam į vietą Kijevo didžius valsčius kituose Lietuvos dalykuose, o Kijevą perkeitė į dalyką Lietuvos ir vardą kunigaikštijos išgaišino, rėdytoju tenai Martyną Goštautą perdėjo. Bet diduomenė Kijevo rūgojo, gaudama urėdą noris didžios kilties vyrą, čionai ne kunigaikštį, užvis jog jis ne jų linkėjimu buvo. Du kartu nenorėjo Goštauto į pilį įleisti ir tyčiomis iš-

leido siuntinius pas Kazimierą, lūgodami jo, idant vardą kunigaikščio Kijevo patsai paturėtų, o jiems urėdų Simoną, brolį Mykolo, kunig. Kopylio ir urėdą Didžiojo Naugardo, duotų, kursai buvo su jais vienos tikybos. Taip to kijevionys širdingai geidė, jog mažne patrako; visi stebėjos, jog Kazimieras jiems tų niekų nesuteikė, bet jis krūpaudamas, idant, tą darant vieniems, kiti nepiktintųsi ir idant gudai ilgainiui neatsiskiestų nuo lietuvių, užvis jog gudų diduomenė buvo sulyginta su lietuvių, todėl vienų ar antrų galėjo būti urėdais. Dėl to gi kijevionys turėjo Kazimiero klausyti ir jo urėdą Goštautą į savo pilį įleisti, nuo kurio laiko urėdai Lietuvos Kijevą valdė.

Iš Lietuvos pagrįžo Kazimieras į Krokuvą išleisti savo sūnaus Vladislovo į Čekus, kursai pasakė tėvui sudievu, lydinamas dar nuo jo iki rubežiaus, iškeliavo su 4000 joties ir 2000 pėsčiųjų, su trimis vyskupais ir daugybe rūminės diduomenės. 11 dienoj rugpjūčio atėjęs į Glaco pilį prisiekė liecybas ir įstatymus Čekų rykės saugoti, 19 dienoj to paties mėnesio nukakus jam į Prahą, Čekų buveinę, visa jų diduomenė su visų didžiausia iškilme ir išeiga bei džiaugsmu * , o vyskupas Kameneco, arba Uolos, Mikalojus Proknickis apkarūnavojo.

1472 Tuomi besirūpinant Kazimierui, atkeliavo iškilmingai siuntiniai vengrų, kurie guodės Kazimierui dėl smarkios rėdos Huniado, klūkdami nuo jo glamžos ir kviesdami jo sūnų Kazimierą į sostą savo rykės. Tardami: jei neglemš juos Kazimieras nuo smarkybės jų tirionies, tad jie patys pasiduos turkams, kurie juos lengvesniai rėdys nekaip Huniadas. Tuo kartu lenkams bus didžiai pavoju, jei turkai jų artkiemiais rasis. „Nieksai nenori turėti artiemiais** turkų",— atsiliepė Kazimieras su dumčiais, sakydamas: visa yra patiekta ir Kazimieras karalaitis kuo veikesniai į Nitrą keliaus, kame te-

* Rankrašty stinga žodžio (*sutiko* — ?).

** Rankrašty būta *artkiemiais*, paskui *k* išbraukta.

nai pagal sakymą siuntinių diduomenė vengrų jau su kariauna susirinkusi laukianti jo ateinant. Kaipogi Kazimieras karalaitis, paėmęs 6000 joties, traukė į vengrų žemę su siuntiniais. Bet atėjęs į Nitrą nė vieno diduomio nerado, tuojau pats savo kariauną palikinas į Gilavos pilį prasišalino; neilgai tenai patrukęs, pagrįžo į Lenkus ir Dobšicose gyveno, kursai ilgainiui išsižadėjęs karūnos šventu tapo.

Tuo tarpu senis karalius stokojo mantos, kaipogi išrėdymai sūnų į karalius, Vladislovo į Čekų, Kazimiero į Vengrų, daug jam surijo aukso ir sidabro. Todrin atkeliavo į Lietuvą ir sueime Vilniuj prašė tėvūnų, idant ūkinykams Lietuvos rinkliavas užsakytų. Mokesnis buvo nedidis, bet didžiai vėlai žmonys teišsimokėjo, todrin jog didžiai gyvoliai krito ir žmonys mirė, kaipogi neįprasta kaitra ir giedra išdegino ne vien javus ir veją, bet krūmus iš šaknų, pačios upys taip buvo išdžiūvusios, jog patį Nemuną ties Ragaine perbristi galėjo. Tokia giedra atvedė baisius badus ir visuomenius marus gyvolių ir žmonių; laukuose ir pilėse, kalnuose ir giriose visur svietas mirė, it lapas krito. Ant laimos dar lietuvių, už rubežiaus dar nė kokios karės nepasitiko, bet ta laima neilgai tepatvėrė. 1473

Karalius kitu nieku nerūpinos, tiktai sūnum karūną įsteigti, todrin ryžos su Motiejum Huniadu kariauti, idant Vladislovui Čekų, o Kazimierui Vengrų karūną įgautų. Kaipogi liepė tuojau Lietuvos kariaunai su atmonu Boreikiu į Vengriją traukti, kuriam atkakus į Mstovo pilį, pats Kazimieras, sunėręs lietuvių kariauną su lenkais, dupšiojo į Sileziją. Motiejus atsisuko į Moravus su kariauna ir sustojo prieš lietuvių abazą. Viena dalis lenkų, kuri padargą karės saugojo, kliuvo į nagą Motiejui. Jau lenkai buvo begurstą, bet lietuvių drąsi jotis šoko jų gelbėti. Tuojau ištiko į aiškią mūšą, bet Motiejus, regėdamas neperlaušiąs lietuvių rindų, prasišalino nelaukdamas mūšos galo. 1474

Bet Huniadas, tuomi nenusigąsdamas, kuo smurtesniai ėmė kariauti lenkus, kaipogi šuntakiais pa-

salu įpuolęs su 6000 jotties naktį pilį Zmigradą užėmė, Pilzną, kitą pilį, su žeme sulygino. Siaubdamas visomis pusėmis ugnia ir karda, iki Krasnos pilės atsirėmė. Kazimieras vėl su lenkais nuo savo pusės nenorėjo pasiduoti ir iš peties stembė, kaipogi įsakė visiems ūkinykams tos apygardos į ginklą kibti ir neprietelius ramdyti, bet šie sau į pakajų ir lepumą ipratę, kaipogi prieš kryžėjus kariaujant retas kurs tarp buvo buvęs karėj, išvirtę į tinginius, negalį žiemos šalčių iškentėti, kada vienas, kada kitas sraigiojo, rinkdamos į būrį bei plėšdami bažnyčias, valsčius, iš kurių pavarę gyventojus, patys jų trobalėse lindodami veizėjos, kaip neprietelius sodas ir pilis degino. Huniadas tuo tarpu, jau ketėdamas sandarauti, jau apent sandarų vengdamas, graudino lenkus. Kazimieras vėl sutraukęs 60 000 lietuvių ir lenkų ėjo prieš Huniadą, kurį aiškiai būt nuveikęs, jei kariaunoj Kazimiero būt tvarka, o tarp vyresniųjų lenkų kliautis ir vienybė buvusi.

Taip besigrumiant Kazimierui su vengrais, Martynas Goštautas, urėdas Kijevo, 5 tekūnus, arba kurielius, kitą po kito atleido pas Kazimierą, pranešdamas, jog didi gauja totorių be žinios jų viešpaties traukia į Lietuvą ir Lenkus terioti, idant jam pagalbą karėjuose ir manta suteiktų, bet kaip visuose savo reikaluose rambus ir trunkus ne vien nieko gero neparėdė, kuriuomi būtų neprieteliai išvengiami ar sudraudžiami, bet dar neįsakė Padalijos gyventojams, idant prasikraustytų. Ir taip, kaip buvo sakyta, netrukus 7000 totorių įpuolusios į Padaliją, apykartas Kameneco, Haličo, Glinėnų ir Danajaus pilių baisiai baisesniai nuteriojo, didį grobį iščuižė ir daugybę imtinių pavarė. Visur verksmai, dejavimai aidojo, tūli aiškiai ruzgė sakydami: kito karaliaus reikią, jei nuo esančiojo nei paguodos, nei pagalbos negal gauti. Kaip jei visados, taip ir šiuo kartu lenkai įtarliojo lietuvius it būt tūla Lietuvos diduomenė tyčiomis išleidusi su dovenomis kunig. Glinskį pas totorius, idant tas nelaimas lenkams sukeltų.

Tuo tarpu karė vengrų juo ilgyn, juo smurtyn tęsės, kaipogi Kazimieras, turėdamas 60 000 lenkų ir lietuvių, tuointimpos įvairia laima Silezijoj su Huniadu grūmės. Ant galų galo padarė paliaubas ant $1^1/_2$ metų.

Kad taip krikščionys katrie katriems sprandus 1475
laužė, turkai artinos pilėn Kafos, bet iki jiems neatėjus, jos ūkinykai atleido savo siuntinius pas lietuvius pagalbos klūkti, bet tenai nieko negavo, kaipogi Kazimieras norėjo su čekais ir vengrais pirma atsiryžti. Ir taip Kafa teko turkams. Tai žiniai atskriejus į Kijevą, metropolitas, išgirdęs ją, nuo išgąsčio užstalėj Goštauto besėdėdamas numirė it perkūnija nutrenktas. Nuo tenai turkai gulė į Valakiją ant Stepono viešpaties, idant jam praėjusiojo meto nuokrytį atmonytų. Steponas išsiuntė skubinai žinią pas Kazimierą, skatindamas jį į talką, kursai tuojau užsakė visuomenį sueimą į Liubliną lenkams ir lietuviams; tenai tūli stigavojo, jog reikia valakus ir moldavionis kaipo savo tarnus glemžti nuo turkų, kas dėl pačių lenkų yra reikalingu, kaipogi Moldavija it mūras buvo lenkams nuo turkų, bet daugiaus rados tokių, kurie nairės to daryti ir turkų kybinti, ir taip Stepono siuntiniai nieko nepešę namo pargrįžo.

Sueimui pasibengus, atkeliavo Izaokas iš Trebizondo, persų siuntinys; jis norėjo karalių perkalbėti, idant atentį metą su visa savo galia keltųsi prieš turkus, žadėdamas, jog viešpats jo Usong, didysis persų ciesorius, 300 000 (tūkstančių) karėjų į talką atleis ir taip nuo dviejų pusių galės turkus suremti. Kazimieras pagal savo būdą neatsakė ryžtinai, vienok sakės siuntiniui pasitiekęs esąs į karę, jei jį ciesorius teutonų ir kiti krikščionų viešpačiai šelps kardomis, ne žodžiais. Izaokas su atsaku iškeliavo kitų karalių telkti, bet niekur nieko negavo, kaipogi kiekvienas norėjo labu savo artimo gyventi, o nieksai nerūpinos visuomeniu labu.

Toksai vangstymos ir nairymos Kazimiero daugei diduomenės lenkų nepatiko, užvis jog Lietuva

visa geidė narsų Steponą gelbėti. Todrin tūli įbingę ėmė karaliui išmetinėti akivaizdoj jo rambumą, sakydami, jog jų rykę, klestinčią ir godojamą paliktą nuo Kazimiero Didžiojo, jo tėvas, brolis ir jis pats prapuldė savo netvarka ir pastatė ją ant kranto pragaro, ką turėdamas Lietuvą ankštesniai su Lenkais sunerti, pagrąžindamas jai Lucką ir dalį Padalijos, įkūrė amžiną karę atentėj; jog, regėdamas savo rykę gorinamą nuo visų pusių kare, krūpauja ir slinkauja, jei pats nesuma[no] jos rėdyti, tegul atduoda kam buklesniam, regimai savo netvarka ir nesumanymu pats prapuls ir jų ūkę prapuldys.

1476 Noris Kazimieras nieko nežadėjo nei persams, nei valakionims, nū sugraudintas ryžos gelbėti. Todėl išleido siuntinį Vrocimovskį pas turkų viešpatį Mahomedą, kursai, radęs jį ties Varna su didžia kariauna rengiantis žygiuoti, stojo prieš jį drąsiai, apsiaustas turkų atmonais, karaliaus savo įsakymą attiesti, tardamas: jo rykys iki šiolei sandaras, jo tėvo su turkais padarytas, teisingai saugojąs, dėl ko gi jis, Mahomedas, pirmasis nori jas laužyti? Valakija ir Moldavija yra lenkų dalyku, o Steponas jų tarnas, kas jį kušina, tas abydija visą lenkų tautą; kaip iki šiol jautriai buvo saugojamos sandaros, taip dar smurtesniai bus graudinami jų laužytojai. Tą išklausęs, Mahomedas liepė apsistoti šimtams pulkų ir pažadėjo sandarauti, jei Steponas daugesniai jo neantpuldinės ir užganuos jam žalas praėjusiųjų nuokryčių. Vrocimovskis sugrįžo pas Steponą su tokiu atsaku, kurio jis vienok nenorėjo klausyti.

Turkai, nesulaukdami atsako, įpuolę į Valakiją didžiai baisiai nuteriojo, bet nukariauti jos nestengė. Padaliją tuo žygiu paliko nekušintą, kaipogi lietuviai didžią kariauną sutraukę savo Padalijoj stovėjo, ketėdami šelpti Steponą ir, su jo kariais susinėrę, į aiškią mūšą su turkais ištikti, vienok nesant Kazimiero nė vienas nedrįso per rubežių eiti. Tuo tarpu Steponas skardmūšomis taip baisiai

įveikė turkus, jog jie nebtverdamies atleido siuntinius pas Kazimierą sandarų atnaujinti.

Tuo pačiu laiku Mykolas, metropolitas Kijevo, suvadino į Kijevą dvasišką gudų diduomenę į surinkimą, arba consilium, ir tenai visi sutarė su Rymo bažnyčia susinerti, todrin didįjį Lietuvos lobiną Aleksandrą Soltaną išleido pas popiežių Sikstą IV, liepdami jam į vardą visų gudų išpažinti jį už palikūnį šv. Petro visų vyriausia galva krikščionių ir urėdu Kristaus šioje pasaulėje, išguldyti jam mokslą tikybos gudų dėl jos perveizėjimo ir lūgoti jo, idant gudams su lietuviais leistų iš vieno jubileušo klausytis ir idant atleistų į Gudus mokytus siuntinius, kurie pagal įstatymus bažnyčios surinkimo, arba consiliaus, Florencijos netaikas, atsiradusias tarp krikščionų gudų ir lietuvių, sutaikintų. To Kijevo bažnyčios surinkimo įstatymuose yra pasirašęs Boreikis, atmonas Lietuvos, su broliu savo Povilu.

Kazimieras tuo tarpu apslinko ir nebrūpinos karėmis nei vengrų, nei čekų, ir namie sau trūsinėdamas rykės reikalus vengė. Pilėse tolimų dalykų Lietuvos mažą ar nė kokios įgulės nelaikė, kurios karėmis ištuštintos ir iki šiol nepapildytos taukšojo.

Tą patį metą Leščinskis, siuntinys ciesoriaus Teutonų, atkeliavęs į Krokuvą, sandaras su Kazimieru padarė ir pasiėmė ne vien Kazimierą, bet ir jo sūnų Vladislovą, karalių Čekų, šelpti ir globti bei iš vieno prieš Huniadą kariauti, kaipogi dėl užsiturėjimo Vladislovui 4000 joties tereikėjo nuleisti į talką; bet to dėjęsis, Kazimieras suvadino lenkų diduomenę į sueimą į Petrikavą; visi tenai sutarė šelpti Vladislovą, bet nė vienas nenorėjo ant to rinkliavų krauti neigi žemlionys be algos į karę traukti, todrin karalius abejutinai ciesoriui atsakė it būt prieš totorius ir turkus trauksiąs.

Tuo tarpu paikinami kryžėjai ir parusiai nuo Huniado buvo bekėtą trakuoti, kuriuos pats Kazimieras, nuėjęs į Marienburgą, nutildė, o ciesorius,

nespėdamas vienas prieš Huniadą stembti, tokį pakajų su juomi padarė, kokio Huniadas jau geidė.
1477 Atentį metą Kazimieras, parėjęs į Lietuvą, ne ūkės reikalais, bet medžiokle rūpinos. Toksai jo nuliozgimas ir tingėjimas įdrąsino tūlus neprietelius į jo kraštus laužtis, kaip tuojau regėsim. Tuo tarpu lietuviai, suėję į sueimą į Vilnių kovo mėnesy, skatino Kazimierą, idant didįjį savo sūnų Vladislovą Čekuose šelptų, o Kazimierą į Vengrus bruktų galia ir gudryba bei pats su jaunesniuoju ūkės rėda dalytųsi, o lietuviams Joną Albertą atsiųstų, kursai jo vietoj Lietuvos ūkę rėdytų, bet senis to neklausė ar skaugėdamas savo valdžios, ar nuogąstaudamas, idant Lietuva neatsiskiestų.

It tuo pačiu laiku kėlės d. Maskolių kunigaikštis Jonas Vasilevičius, kursai, kol lietuviai buvo galinčiais ir karingais, niekados nedrįso jų kybinti, bet nū išlepus jiems, Jonas, nukratęs nuo savęs jungą totorių, kuomi pasistiprinęs, sukos į svetimus kraštus tenai savo valdžią platinti. Kaipogi apsidrąsinęs vasarai prasidedant traukė su nesuskaitoma daugybe karėjų prieš Didįjį Naugardą. Tasai dalykas Lietuvių ūkės buvo lietuviams visų tolimuoju, todrin negalėjo jam veikiai pagalbon pašokti. Noris patys piliionys ir apsiginklavo, bet, ištikus lauke į mūšą, pergalėtais paliko nuo maskolių ir likusieji turėjo į pilį trauktis, kuri nebūdama stipriai aptverta ir taip pastiprinta, idant ilgą apgulį išturėtų ir narsias vėtravones ištvertų. Ant galo didi daugybė jos gyventojų, nebturėdami nei sau mitalo, nei gyvoliams pašaro, turėjo pergalėtojui pasiduoti. Įėjęs tenai Vasilevičius liepė tuojau 300 ūkinykų pilės gase galvas nuręsti už tą, jog drįso su juomi grumtis, kitiems visiems atėmė tris dalis jų turtų ir visuomenį ūkės lobį pasavino, bažnyčias nuplėšė ir 300 vežimų paties aukso, sidabro, žemčiūgų, indų ir stotkų bažnyčios prikrovęs į Maskvą, savo buveinę, išvežė. Nustojusi Lietuvos ūkė taip stiprios pilės ir turtingos bei visų garsiausios prekyba vietovės, kurioje pačių gyventojų 600 000 (šeši šimtai

tūkstančių) buvo; žemlionų ir diduomenės tingėjimu pradėjo nuo to laiko Lietuvos kraštas siaurintis ir garbė jos mažintis bei nuo tos aukštybės ir didybės, ir ūkės, ją kitą kartą Rimgaudas, Mintautas, Vytis, Gediminas, Algirdas, Kęstutis ir jo sūnus Vytautas iškėlę, nū svirti žemyn pradėjo, kaipogi iki šiolei lietuvis visoj šiaurėj nepergalimu buvo vadinamas. Nuo to laiko lietuviai kiekvienose sandarose lomomis ir visais dalykais maskoliams ir kitiems savo susiedams atdavinėjo, jeib tiktai atvangoj patys gyventų ir namie užkakalėj kosodamies skaniai skanesniai valgytų ir gertų; didžiai retai kuomet beatėmė nuo jų kokį kraštą. Ant galo Sigismuntas Augustas, d. Lietuvos kunigaikštis, tapęs Lenkų karalium ir pačią viltį atgavimo tų kraštų išnaikino, o karės kruvinos su žvėdais, maskoliais, zaporogais, arba kazokais, būtinai Lietuvos ūkę išnaikino, kaip tuojau regėsim.

Vasilevičius nekakinos suičiu grobiu Naugardo, bet dar rengės į didesnes kares. Lietuvos diduomenė, tą jausdama, iki laiku skatino Kazimierą, kad jų grimzdančią ūkę gelbėtų, bet sunku buvo jį iš Lenkų pargauti, kursai vis vangstės ar negalėdamas bekariauti, ar skrūpaudamas, kad lietuviai nesuoktų jį kuriam noris savo sūnui atduoti valdžią Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos. Diena nemetu atkeliavo pats su žmona ir su sūnumis į Vilnių. Čia tėvūnai visi sutarė kariauti Vasilevičių, kad sugrąžintų Lietuvos ūkei Didįjį Naugardą su apygardą. Dabar tuo kartu lietuviai buvo galinčiais kilstančią nepritelliaus galybę iki laiku išgaišinti, Kazimierui bereikėjo tiktai karę apskelbti, su kitu patys lietuviai būt ryžęsi, kuriems patys totoriai, mindami senų dienų bendrybą savo su lietuviais bei sintėdami savo praėjusius nuopuolius, veikiai būt prieš maskolius kėlęsi. Kaipogi Kazimieras su totoriais buvo jau pradedąs naujinti senąsias sandaras, bet pats kaip pirma buvo skudrus ir buklus, taip ant senatvės rados nuliozgęs ir sustipęs, todrin visados nuo karės išsikalbėjo, tarda-

mas lobį ūkės esantį tuščią, ir Lietuvos diduomenė buvusi jau nujunkusi nuo karių; atkaliai Vasilevičiaus rykė esanti turtinga ir jo kareiviai karėse totorių išmankštinti ir karės laima įdrįsę, todrin nereikią su juomi į karę painiotis. Vienok senio kriaušis liepė siuntinius pas Vasilevičių leisti, kurie nukakę į Maskvą ant kelių metų su Vasilevičiu paliaubas padarė. Taip kliuvo garsus savo prekyba Didysis Naugardas su savo apygarda į nagą maskoliams, pas kuriuos paliko būtinai, kurio paskui užmiršo bedejuoti, kuris iki šiolei lietuviams kas metą 100 000 ilgųjų Lietuvos graižių pačios donies mokėjo, tą nū rinko sau maskoliai.

Tuo tarpu Sachmatas, viešpats totorių, pagal naująsias sandaras su didžia kariauna buvo į parubežį Maskolių atėjęs lietuviams į talką, bet, Kazimierui tingėjant, jis vėl veltui timpsojo; vienok Jonas mokėjo tokį tingėjimą Kazimiero į savo naudą apversti, kaipogi totorių atmoną Temirą paprakavo, kursai perkalbėjo savo viešpatį Sachmatą namo grįžti, kurį paskui keliaujantį pats nugalavo, o Kazimieras džiaugęs nusikratęs karės maskolių paliaubomis, pagrįžo į Lenkus, palikdamas Lietuvoj sūnų savo Kazimierą, vienok be valdžios rėdymo ūkės.

1478 Atentį metą vėl pagrįžo į Lietuvą ir tenai Lietuvos Breste su diduomene sueimavojo ir ūkės reikalais rūpinos. Tenai diduomenė Lietuvos, regėdama rambumą Kazimiero, vėl didžiai skatino, idant jis vieną tarp savo sūnų, Kazimierą arba Albrechtą, savo vietoj Lietuvos valdymieru paliktų, kaipogi pats Albrechtas keliuose klaupęs verkdamas nuo tėvo klūkė, bet karalius atsakė: iki gyvos galvos rėdos Lietuvos niekam neįduos.

Besant Kazimierui Breste, atkeliavo turkų siuntinys su didžia iškilme, kursai, atdavęs nuo savo viešpačio didžias dovenas Kazimierui, lūgojo patvirtinti sandaras senovės raštais, idant prietelius ar neprietelius sau už vienus abudu turėtų. Kara-

lius ant to sutikdamas pažadėjo nuo savo pusės siuntinį atsiųsti dėl nubengimo tų reikalų.

Tuo pačiu laiku Kazimieras išleido siuntinius į Rymą pas popiežių Sikstą IV guostis jam ant jo siuntinio Piscijaus, kursai neteisingai Vladislovą, Čekų karalių, vadino atskalūniu, o patį Kazimierą, d. Lietuvos kunig. ir Lenkų karalių, atskalūnių bendru, skelbdamas dar visus tuos, kurie su jiedviem pažines turi, iškeiktais esą. Tam gi pačiam siuntiniui įsakyta buvo nuo Kazimiero, idant popiežiui perdėtų, jog jis į vyskupus * pagal įstatymus bažnyčios surinkimo Konstancijos.

Kryžėjai, paikinami nuo Motiejaus, karaliaus Vengrų, nebnorėjo tarnauti Kazimierui ir vangstės nuo prisiekos; buvo jau kariauną sutraukęs d. mistras į abažą ties Osterodės pile, ketėdamas traukti prieš Kazimierą, bet, nesulaukdamas nuo vengrų talkos, paleidęs kariauną gėdėdamos pagrįžo namo, laukdamas patogesnio pragumo.

Totoriai vėl traukė į Volyniją ir Padaliją, bet, jutę tenai kariauną lietuvių ir lenkų jų laukiant, į Juodąją girią įsitraukė, bet paėjus namo lietuvių ir lenkų karėjams, įpuolę į Lietuvos Padaliją apygardas Braslavo nuteriojo, pačią pilį kunig. Čartoriskio su didžiu vargu vos beišgyniojo.

Atentį metą Kazimieras būtinai sandaras su Mo- 1479
tiejum, Vengrų rykiu, ir su Vladislovu, Čekų, Moravijos pilėj Olomunce liepos mėnesy **. Pagrįžus Kazimierui į Lenkus, d. mistras kryžėjų nusižeminęs Sieradziaus pilėj prisiekė Kazimierui tarnauti su savo zokanu.

Tuos metuos Kazimieras karšatę savo džiugin- 1480—1483
damas medžiojo taurius, kurie tiktai Lietuvos giriose, užvis Žaliojoj, teveisės, nieku kitu labesniu nerūpindamos, užvis jog tą patį metą Lenkuose didi marai svietą novijo.

* Rankrašty stinga žodžio.

** Rankrašty stinga žodžio (*padarė* — ?).

1484 Atentis metas perėjo tyliai kaip namuose, taip ir už rubežiaus. Negut tuo yra minavotinas, jog Kazimieras karalaitis, didžiai dorą gyvenimą vesdamas, 4 dienoj vasario mėnesio mirė, kursai dėl savo gamtų ir meilės Dievo yra paskaitytu nuo bažnyčios Rymo tarp šventųjų, kurio grabas šiandien tebėr Vilniuj koplyčioj, vadinamoj švento Kazimiero, Vilniaus katedros.

1485 Tą metą mirė kunigaikštis Mykolas Giedraitis.

Mirus Mahometui, turkų viešpačiui, sūnus jo Bajazetas į rykės suolą palipo. Tas, norėdamas Steponui, valdymierui Moldavijos ir Valakų, atmonyti praėjusiuosius savo nuokryčius, užėmė tūlas vietoves Valakuose, beje, Kiliją ir Bialogradą. Steponas, spaudžiamas nuo Bajazeto, ėmė klūkti pagalbos nuo lietuvių ir lenkų. Atėjus Kazimierui į Levo pilį, kurioje Steponas prisiekė iš naujo tarnauti Lenkų karaliui ir d. Lietuvos kunigaikščiui su visa savo tauta, be jo žinios pasiėmė nei pradėti, nei bengti nė kokios karės, todrin Kazimieras davė jam 3000 rinktinės joties pagalbon, su kuria jis išujo laimingai turkus iš viso savo krašto.

1486 Kazimieras vėl pagrįžo į Lietuvą, bet juo į senatvę ėjo, juo mažesniai ūkės reikalais berūpinos ir juo didesniai medžioklių kėtėjo, užvis, kaip sakiau, taurius vajojo, kurių, kaip sakiau, lenkų žemėj nebuvo. Kazimierui taip Lietuvoj betrunkant, iš tolimos Gudijos atkeliavo į Vilnių didysis Tverės kunigaikštis, kurio padonieji, išpaikinti nuo Jono Vasilevičiaus, d. Maskolių kunigaikščio, patrako ir jį patį iš jo kunigaikštijos ištrėmė ir minavotam Jonui pasidavė. Todrin Tverės d. kunigaikštis klūkė nuo lietuvių, savo senųjų bendrų, pagalbos, su kuriais jau nuo Gedimino laikų bendravos, vildamos savo ūkę liuosa antturėsiąs, kaipogi Tverės kunigaikštija tuo laiku buvo galinti 50 000 karėjų į karę vesti, vienok lietuviai taip buvo išlepę ir išgležę, jog ir taip galingo bendro negailėjos nustoti, bei taip buvo jau Jonas Vasilevičius įsistip-

rinęs, jog pavoju rodės lietuviams jį bekušinti. Noris minavotas kunigaikštis didžiai išmintingai išguldė Kazimierui, kokia nelaima sutiks ilgainiui Lietuvą, jei Tverės kunigaikštija paliks rankoj maskolių, bet karaliaus pjaulas ant taip išmintingo tarimo darės kurtu, nenorėdamas trūsėti apie ūkę ir sau atvangą gaišinti, skubinos su Jonu Vasilevičiu paliaubas pailginti, o nelaimingą kunigaikštį noris su iškilme ir goda išleido, bet be jokios talkos ir vilties pagalbos.

Jonas, regėdamas taip tinginą karalių, paliau- 1487
boms besant antpuolęs Krošino pilį kunigaikščiams Vyganto, kilties sūnaus Kęstučio, kraštus užėmė; paskiaus apygardas Viazmos su pačia pilia nukariavo. Taip gaspadoraujant Jonui Vasilevičiui Lietuvos kraštuose, Kazimieras tuo tarpu vėpsojo tenkindamos išsiuntęs kunigaikštį Masalskį pas Joną skųstis ant jo neteisybių. Jonas Vasilevičius atsakė jam, jog jis savo rubežių lygindamas būk atėmęs neteisiems valdytojams savo kraštus, pilės Viazmos linkant jis sakės nežinąs. Teisindamas dar save linkėjo, idant nuo abejų pusių išrinkti vyrai, beje, kamisoriai, perveizėtų ir parodytų, kieno yra teisybė. Bet Kazimieras tuomi nerūpinos ir kamisorių ant perveizėjimo neišsiuntė, ir taip maskoliams minavoti kraštai paliko, kaipogi teisybę rodant reikėjo kariauti, kad Kazimieras snaudė iki paskui nuo kitos pusės totoriai jį nepažadino. Kazimieras, noris laukdamas jau giltinės, vienok didžiai dar rūpinos atenčiu likumu sūnų savo, kaipogi Fridrichą kunigą pirma į Krokuvos vyskupus, kurį paskui Inocentas popiežius į kardinolus iškėlė, bet antrą — Joną Albrechtą, kurį jis linkėjo savo karšinčiu palikti, kaip įmanąs norėjo jį lenkams įbrukti.

Tuo tarpu atėjo žinia totorius dviem žarom įpuolusius į Padaliją ir didžiai ją teriojusius. Ant tos žinios Kazimieras kniošterėjo ir nū su stangesniu ryžimos išrėdė prieš sūnų Joną, linkėdamas jam

pasiženklinti, kursai, sutraukęs rimtus pulkus Lietuvos, ištiko į aiškią mūšą su totoriais pas upę Šauronę. Pradžioj totoriai rodės pergalėsiantys lietuvius savo vylyčiomis, bet Jonas karalaitis, drąsindamas savuosius, metės visų didžiausia aitra ant nepriętelių, norėdami kardomis mūšą nubengti, kursai tuomi prasišalino nuo jų vylyčių; karėjai, puldami įpėdin, su tokia narsybe antgulė totorius, jog šie, nebtverdamos eilose, ėmė mukti į artimąsias versmes, bet karalaitis, tą numanydamas, buvo pirmiaus jau visus takus karėjais užstatęs, todrin totoriai nebgalėjo nei begrumtis, nei beišsprukti, kurių tenai karvietėj su paimtaisiais 15 000 paliko. Ta pergale lietuviai atgavo visą grobį ir savo paimtuosius išliuosavo. Tuo tarpu kitas būrys totorių, pagrįždamas su grobiu, antpuolė Lietuvos karės padangą ir mitalą ties pile Kopistrino beilsinčią, kurios sargtis, pamačiusi totorius, visa palikina paspruko. Totoriai ką norėjo, tą darė, beje, kovė ir imstė skriejančius; tūli dar norėjo stembti, bet nebspėjo. Totoriai, įgavę visą lietuvių astanką, gėrė nenumanydami kas, ilgainiui netrukus ėmė oliuotis. Ta dingsčia Albrechtas karalaitis, atgrįždamas su pergalingais pulkais, antpuolė girtus, kurių daugiaus nei 10 000 išklojo.

1490 Ta pergale minavotas karalaitis didžią sau garbę ir godą nupelnė, kaipogi vengrai, mirus Motiejui, jų rykiui, didžiai norėjo jį savo karalium pakelti, bet Albrechtas jos negobėjos, žinodamas, jog kiti vengrai jo brolį Vladislovą Čekų sau rykiu pakėlė; užvis negalėjo užmiršti praėjusį nukropimą savo brolio Kazimiero, bet tėvas skatino jį tenai smeigtis ir, įdavęs jam kariauną, išsiuntė į Vengrus, kame tas nutiko, ką buvo sau taręs: kaipogi apleistas nuo vengrų pagrįžo į Lenkus tuščiu. Ta atkaita laimos, tas nuvylimas jo padarė jį numesniu jo tėvo taip, jog Albrechtas nebrūpinos daugesniai vengrais, bet jo tėvas ėmė ginkluotis prieš savo

sūnų Vladislovą, Čekų rykį, jog jis išveržė Vengrų karūną savo broliui Albrechtui. Tuomi vien įsitėpęs, Kazimieras neprajautė kito pavojaus, kursai gorino Lietuvos ūkei pragaru. Kaipogi kad taip Kazimieras vengrų kare rūpinos, maskoliai kas dieną platino savo galybę Lietuvos dalykuose. Neseniai užėmę turtingas ir brandingas kunigaikštijas Belsko, Borotinsko ir Vorotinsko, didžiai dar baisiai artimesnius dar Lietuvos dalykus nuteriojo, bet Kazimierui visa tas rodės niekai, kursai senu papratimu išsiuntė Stanislovą Strumilą skųstis pas Joną Vasilevičių apie sulaužymą paliaubų, o tuo tarpu visą savo galią suko prieš vengrus.

Pagal įsakymą tėvo Jonas Albrechtas traukė 1491
su kariauna į Vengrus prieš savo brolį, bet tas žygis piktesniai dar nevyko nekaip pernykščiasis, kaipogi vengrai ar nedrįsdami, ar tyčiomis niekame nestojo jam prieš, norėdami tuomi karę patęsti. Jonas pats nestropiai terėdės, nieko gero sau nevildamos. Tuo tarpu visų rimtieji jo karėjai jį palikini, kurių vos 4000 vyrų su pačiu bepaliko, kad jį vengrai su visa savo kariauna antpuolė, vienok Jonas ir su ta saujele drįso į mūšą ištikti, bet, su visų didžiausia smurtybe grumdamos, paliko pergalėtu. Po tos pergalės Vladislovas linkėjo sandarauti; kaipogi ant galo suderėjo ant tokių varunkų: jei jis mirtų bevaikiu, Jonas taps rykiu Vengrų, o Sileziją gaus sau mitalui.

Visa tas nutiko be žinios Kazimiero, jųdviejų tėvo, kursai buvo iškeliavęs į Lietuvą į sueimą, kur buvo susirinkusi didi daugybė Lietuvos diduomenės, užvis urėdai ir kunigaikščiai Severijos, kuriems auganti galybė maskolių, kaipo artimesniems kitų, kas dieną rados pavojesniais, todrin tenai skatino Kazimierą, kaipo d. Lietuvos kunigaikštį, paglemžti tuos Lietuvos dalykus nuo neprietelių, bet, iki nesusirinkus dar į dūmą, maža notis visa sugaišino, kaipogi pirma minavoti kunigaikščiai, no-

rėdami Kazimierą, kaipo savo viešpatį, pagal ūkės dobą aplankyti, jie ėjo į vidurinius kambarius rūmų, bet angos sargas nepažindamas neįleido jų. Toksai nemandagumas sargo juos visus didžiai užrūstino, užvis jog tūli buvo tos pačios kilties, kurios ir pats Kazimieras, beje, Algirdo vaikų vaikai. Visų godingesnysis, neveizėdamas į gyniojimą angos sargo, norėjo įsiveržti, bet angasargis savo nestropumu privėrė durimis kunigaikščiui pirštą. Nuo to ištrinkėjo visi iš rūmų ir iš apmaudo Vilnių palikini išvažiavo. Kazimieras įkandin išsiuntęs meilavo, idant apent grįžtų, sakydamas angasargį už jo neguvumą galvą pridėjusį. Noris toksai nukankinimas buvo didžiai smarkus ir neteisingas, vienok įbingusiųjų nebepagrąžino, kurie pagrįžę į Severiją aiškiai apsireiškė ilgiaus jo neklausyti ir jam nebtarnauti kaipo savo viešpačiui. Dar jų apmaudą didino tas, jog Kazimieras skatino juos popiežiaus klausyti, ką taip pat Juozapas, metropolitas Kijevo, ir Nifonas, patriarchas Konstantinopolio, raštais dar visiems gudams ir grekonims bruko, idant vienybę bažnyčios su rymionimis laikytų, kurią ciesorius Rytų Paleologas ir patriarchas Konstantinopolio Nifonas ir kiti vyskupai bei kunigaikščiai Florencijos koncilijoj, arba bažnyčios surinkime *. Bet Severijos kunigaikščiai atkeliaudami ne vien to neklausė, bet, giežildami apmaudą ant Kazimiero, nuvylę Lietuvos ūkę, savo gimtuvę, pasidavė Maskolių d. kunigaikščiui J. Vasilevičiui su visais kraštais ir pilėmis. Kazimieras didžiai tuomi nusiminė, bet kito nieko nedarė, tiktai išsiuntė savo senu įpratimu Albertą Kločką skųstis pas Joną Vasilevičių ant jo neteisybės. Pradžioj ketėjo jis tuojau su visa galia prieš Vasilevičių traukti ir bežliepyčias ūkės drausti, bet, tuo tarpu išgirdęs sūnų savo Joną Albrechtą Vengruose paveiktą pasilikusį nuo savo brolio Vladislovo, ėmė būtinai kare

* Rankrašty stinga žodžio (*kėlė* — ?).

vengrų rūpintis ir, visą savo apmaudą ant Vladislovo, Čekų rykio, nugiežti norėdamas, jam nuokrytį Jono it savo apjuoką atmonyti.

Noris Kazimieras, palikęs d. Maskolių kunigaikštį atvangoj, viena vengrų kare terūpinos, vienok jo giltinė ir tos jam nebleido ne vien benubengti, bet ir pradėti. Apsirgo Trakuose; niekindamas liga, buvo iškilęs į Lenkus, bet, vos ne vos atkakęs į Gardiną, turėjo gulti ir didžiai nukūdėjo, kurį nesumaną vaistytojai dar pribengė, kaipogi, norėdami karščius jam nu[ma]žinti, sukėlė žyvatus; tuos norėdami užturėti, sukeldino putmenis. Ant galo pats klausė savo pirmojo vaistytojo Jokūbo Zaleskio, ar begyvos jis; šis atsakė d. kunigaikščiui: „Nebviliuos". Viešpats ant tų žodžių tą jam beatsakė: „Moriendum ergo", taigi reiks mirti. Paskui ėmė jau rūpintis amžinu gyvenimu. Parašydino dar testamentą akivaizdoj savo sūnų, padalijo jiems savo lobius ir žemčiūgus, bruko diduomenei lenkų savo sūnų Joną į karalius, o Lietuvos diduomenės meilavo verkdamas, idant Aleksandrą, antrą savo sūnų, didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu pakeltų; ant galo abiedviem sūnum Jonui ir Aleksandrui įsakė Sigismunto, jųdviejų brolio, neapleisti. 1492

Taip numirė garsus viešpats savo veikalais metuose 1492 birželio mėnesio 7 dienoj, gyvenęs šioj pasaulėj 64 metus, o Lietuvos ūkę 52 metus išrėdęs. Buvo vidutinio augumo, plikkaktis, pailguotino ir didžiai lieso veido, kalbėdamas truputėlį mandagiai švelpė. Nesilecinąs, bet visa pakenčiąs, užgrūstintas nuo mažų dienų darbais, šalčiais, darganomis ir vėjais, vandenį čystą tegėrė, apdare ir elgimesi lygus buvo Jogailai, kliautygas vyriškis, neapvežąs visokios nedorybės, bet per daug medžiojąs ir didžiai dosnus.

Pirm kelių mėnesių numirė Aleksandras II, vyskupas Vilniaus, gimimo iš Vilniaus, savo mokslu ir dorybe garsus vyras. Į jo vietą tapo Vilniaus vyskupu Albertas Taboras.

§ XXXVIII

Aleksandras II

Jutus Kazimierą nustipusį, tuojau susirinko gausus Lietuvos sueimas į Vilnių. Kilties vyrai tie buvo: Simonas Olelka, kunig. Slucko, Augmantas, kun. Alšėnų, Lengvinas, kunig. Mstislavlio, ir Giedraitis kunig., Kęsgaila, kunig. Žemaičių, bei Vosylius su Mykolu kunig. Glinskiu. Nė vienas tarp jų nelinkėjo sueimą perkelti dėl pakėlimo savo didžiojo kunigaikščio, kad iš vieno su lenkais pasiteirautų, nė vienas toj akivaizdoj neminavojo, todrin tuo pačiu suėjimu visuotinai ėmė rūpintis pakėlimu d. Lietuvos kunigaikščio. Kaipogi tūli norėjo pakelti Simoną Olelką, bet minavonė Kazimiero, kursai mirdamas buvo brukęs lietuviams į didžiuosius kunigaikščius savo sūnų Aleksandrą, pergalėjo pirmąją šalį. Aleksandras rodės didžiai geros vilties jaunikaitis, todrin visi ant jo sutarė ir svietas tuomi džiaugės, kaipogi netrukus atgodojo Aleksandrą iš trobų dūmos su didžia iškilme ir išeiga į bažnyčią Šv. Stanislovo; Albertas Taboras, vyskupas Vilniaus, pasimeldęs antdėjo jam kepurę, arba mitrą, didžiųjų Lietuvos kunigaikščių, kuriam Litavaras (Chreptavičius), įduodamas pliką kalavijų ir lazdą, būk dar pagal dobą tos gadynės persergėjęs tais žodžiais: „Dangus pats, vardas Jogailos, minėjimas tavo tėvo Kazimiero ir senas įstatymas veldėjimo Lietuvos ūkės pakėlė tave šiandien mūsų viešpačiu į jos suolą. Taigi imk tą pliką kalavijų ir būk smarkiu neprieteliams, o mums godingu ir teisingu savo rėdoj, kurią tu nuo mūsų gauni, ir jei tu išmintingai elgsies, susilyginsi su kitais viešpačiais. Imk tą lazdą ženklui, jog tu tavo rėdoj taikumą ir smarkumą pagal reikalą dėvėsi. Ne pagal svetimus įstatymus turi tu mus rėdyti, bet pagal Lietuvos įstatymus ir Vytauto būdu; jei taip nesielgsi, tad mes visi, tu pats ir ūkė pragaišim; nevelkis į pavoju-

mus ir baisias kebeles, ne vienas rūpinkis reikalais ūkės, bet išskaidyk darbą tarp kitų".

Lenkai, suėję į sueimą į Petrikavą, pajuto, jog lietuviai pakėlė sau didžiuoju kunigaikščiu Aleksandrą ir todrin didžiai tūžo. Tūli vienok linkėjo jį patį sau į karalius paskirti jau dėl jo labų privalumų, jau dėl pavojumo, idant vienybė su lietuviais neperskiltų. Bet daugesniai buvo tokių, kurie neapvežėjo jo, jog jis nesakęsis lenkams apėmė Lietuvos valdžią, kas aiškiai priešingu sandaroms vienybės buvęs, tardami: jei jį taip pat karalium savo paskirs, tuo pačiu darbą lietuvių pagirs ir duos piktą pavaizdą atentei. Čiagi brolis Aleksandro Jonas ne taip bebuvo mylimas kaip pirma jau dėl savo atkaklaus elgimos, jau dėl jo nuopuolių, Vengruose pritirtų. Taip stiprinos viena dalis, kuri su visu norėjo nuo kilties Jogailos atsiskiesti ir vėl Piastą, beje, lenką, sau karalium paskirti. Taip berymant, atkeliavo kunigaikštis Mozūrų Jonušas su 1000 joties, kuomi tiek sau padarė orumo ir garbės, jog lenkai it būtinai užmiršo Joną. Bet jo motina karalienė savo lobiu liepė veikiai karėjus samdyti ir nusiuntė juos savo sūnui Jonui. Ta dingsčia Jonas pasidarė stipresniu už savo mokėją, kaipo lenkai, nuogąstaudami jo, pradėjo minėti linkėjimą stimpančio Kazimiero, todrin apskelbė vienu balsu Joną Albertą savo karalium.

Aleksandras visų pirma ėmė rūpintis maskolių kare, bet tą jis norėjo ne mūša, bet siuntiniais atrišti. Tuojau Joną Zabžezinskį, Stanislovą Glebaitį (Glebavičių) ir Joną Vladičką išrėdė siuntinius pas Joną Vasilevičių į Maskvą, kurie turėjo vardu savo didžiojo kunig. apie neteisybes, Lietuvos ūkei nuo maskolių išdarytas, skųstis, vienok taip mandagiai, idant ant pakajaus sutiktų, o ta dingsčia slapta išsiteirautų, bene leis didysis Maskolių kunig. savo dukteriai Elenai už Aleksandro tekėti. Kaipogi išlepusiai Lietuvos diduomenei pasigentinimas rodės visų geruoju pragumu Joną nutildyti. Bet maskoliai atsakė: „Apie ką Lietuvos siuntiniai

skundžias, beje, apie išdegintas ar atimtas lietuviams pilis Viazmos, Klepės, Liubocesko ir Mešensko, ko jų didysis kunigaikštis su visu nežino, bet tą jis težino, kas yra pagal jo įsakymą ir pagal teisybę tikęsis, kaipogi už sulaužymą ties Mešensku rubežiaus Kazimieras nė kokio užgano nedarė, todrin jis pats sau pagal įstatymą tautų attiesė". Slapta vienok Molčanas Radionovas apreiškė vardu maskolių diduomenės Zabžezinskiui, jog Jonas keta leisti savo dukterį į Lietuvą tekėti.

Vienok dėl to Jonas Vasilevičius neelgės su lietuviais bendresniai. Parubežy Igumių paupy Narvos pastrūnijo pilį, vadinamą Ivangorodas, beje, Ivano pilis, ir pradėjo kėtėti valdžios visų Gudų. Tą rodė titulas, kurį jis gromatoj rašydamas Aleksandrui, didžiajam Lietuvos kunigaikščiui, arba gaspadoriui, išreiškė, kurioje jis save pirmą kartą valdymieru, arba viešpačiu, beje, caru, visų Gudų vadinos. Tas titulas rados paskui lyčiu tuointimpinių karių. Kaipogi Maskolių kunigaikščiai, vieną kartą juomi apsivardavę, nebnorėjo bepaleisti, bet darodyti jo tuojaus negalėjo dėl to, jog gudų tautos dideli dalykai nuo senų laikų buvo jau valdžioj lietuvių, jau lenkų. Brangiai paskui lietuvių ir lenkų palikūnys užmokėjo tą, jog Kazimieras nuo Aleksandro per savo tingini knustantį susiedą, arba kaimyną, pačiame diege nenuverpė, kaipogi su jo neteisybe augo ir galybė, kuri paskui sunki rados, o ant galo ne vien Lietuvos ūkę, bet ir pačių Lenkų į pragarą įstūmė, kaip ilgainiui regėsim. Tuo tarpu Jonas Vasilevičius vis antpuldinėjo ir teriojo Serpeisko apygardas ir paikino visaip Lietuvos urėdus ant atskilimo nuo Lietuvos. Aleksandras, d. Lietuvos kunig., išleidęs vėl antrus siuntinius Andriejų Manvydą ir Albertą Kločką, skundės jam apie tą, bet veltui. Jonas Vasilevičius teisindamos visą kaltybę metė ant Jurgio Glebaičio, urėdo Smolensko, it būt jis turėjęs gintis, tuo tarpu pats didyn vien stiprinos. Tuo pačiu laiku Lietuvos tėvūnai rašė sakydamos maskolių diduomenei, arba bajo-

rams, negalintys pagal sandarus titulą d. kunig. Maskolių perkeisti, bet ant to nė kokio nuo jų atsako negavo.

Kiekvienas čia supranta, jog tokiais sukartotais siuntiniais lietuvių nieko kito kaip tiktai jų trapumą rodė, o maskolius didesniai drąsino. Daug Lietuvoj norėjo jau karės, vienok dar abejojo, noris ji rodės reikalinga, vienok tarė negudriai esą grumtis su neprieteliu, pergalėms sumitusiu. Užvis jog Aleksandras pats nenorėjo savo viešpatavimą kare pradėti, todėl gi į vietą ryžtis kariauti jis siuntė dar trečią kartą Kločką į Maskvą su tokiu įsakymu, jog Aleksandras gailis dėl tūlų pergalvių krikščionų būrius pjaudinti, todėl linki sau nuo Vasilevičiaus pakajaus ir dukters į žmonas, vildamos lengvai su juomi susilyginti, sakydamos, jog iškilmingesni Lietuvos siuntiniai jau laukiantys parubežy nuo Jono pašportų. Kaipogi Aleksandras tuomi apsipačiavimu tarės savo ūkei atvangą įgausiąs, bet kaip didžiai nusivylė, tuojau regėsim; bet Jonas nuo savo pusės neabejoja vėl tame pasigentinime ką noris pelnysiąs.

Ant didesnės dar Lietuvos nelaimos, buvo tenai didžiai vargingi metai. Žiemos vidury taip rados šilta, jog kame ne kame medžiai išsprogo, pievos žaliavo, žolės žydėjo ir paukščiai lizdus suko, bet kovo mėnesy rados per 14 dienų tokie speigai, jog visa nušalo. Nuo to svietas sau lėmė kaipo atenčią nelaimą pačiavimos Aleksandro su Elena, tardamas, jog gudų Elena bus lietuviams tuo, kuo grekonų Elena buvo trojonims.

Ant galo liepė Aleksandras Petrui Bieliui, urėdui Trakų, Gregoravičiui, pišoriui, ir Goštautui, Žemaičių kunigaikščiui, arba, kaip tuo kartu vadinamam, storastai, arba urėdui, piršti Eleną sau į žmonas ir sandarauti su tėvu ant to, jog lietuviai visa tą, kas nuo senų laikų maskoliams priderėjo, palieka Jonui, bet tą, kas jau Algirdui Lietuvos ūkę valdant buvo jau lietuvių valdžioj, tą jis turi lietuviams apent grąžinti. Jonas Vasilevičius, išklau-

sęs siuntinių, apsireiškė tais žodžiais: Aleksandro bendryba ir gentinimos jam didžiai tinką ir jis sakės norįs taip laimingai gyventi su juomi, kaip kad jųdviejų tėvu Vasilijus su Kazimieru gyveno. Nū lietuvių siuntiniai su maskolių diduomene, arba bajorais, sandarauti. Ant galo ilgai didžiai kaulijęsi suderėjo ant pakajaus su tais varunkais, jog Aleksandras išsižadėjo Naugardo Didžiojo, Tverės ir Viazmos, Jonas jam vėl kita visa sugrąžino, ką buvo užėmęs. Bet peršant Eleną pats Jonas to didžiai geidė, idant jam Aleksandras, d. Lietuvos kunigaikštis, raštu pasiimtų savo atenčią žmoną gudų tikyboj laikyti ir į katalikę neversti. Siuntiniai ant to sutiko ir tuojau iškilmingus ūkvaizdžius pergėrė. Bielas, urėdas Trakų, norėjo Aleksandro vietoj būti, bet jog antrą pačią turėjo, to maskoliai nekentė ir Goštautas turėjo vietoj savo d. kunigaikš-
1493 čio žiedus su Elena sukeisti.

Lietuvių siuntiniai namo iškeliavo, kuriuos sekė keturi maskolių bajorai su daugybe savo kitos diduomenės į Vilnių, kurie iki Elenos nęišleidus pagal Jono norą turėjo raštą, kaip sakiau, nuo Aleksandro įgyti. Ilgai kaulijos Aleksandras, norėdamas apėmimą, pagal lenkų būdą rašytą, įbrukti, bet maskolių siuntiniai reikalavo tokiu būdu, kokiu Jonas buvo parašęs. Bet kad jie ant to niekaip nenorėjo sutarti, todėl išsiuntė jis vėl Litavarą, Lietuvos marčelgą, į Maskvą, bet veltui.

1494 Tuomi besikaulijant, sukako metai. Kad visa buvo jau sutaikinta, išleido Aleksandras su iškilme siuntinius į Maskvą jaunosios parvėdlauti; maskoliai ją vėl ne be iškilmės sekė. Elenai iškeliaujant, tėvas Jonas ją palydėjo iki Marijos bažnyčios, o jos brolis Vasilijus iki Dorogomilovo pilės, bet daugybė kitos diduomenės sekė ją iki Vilniaus kaipo jos algočiai, kiti kaipo siuntiniai, ketėdami Lietuvoj pasigėrę keliauti į Krymą ir Moldaviją. Išleisdamas Jonas įsakė jiems ne pirma į Maskvą sugrįžti, kaip kad Elena papras Lietuvos jomylistas ir savo maskolius užmirš, liepdamas dar steigti,

idant ne kitas koks kunigas, kaip tiktai maskolių popas jaunuosius palaimintų ir idant Aleksandrą prisuoktų Vilniuj savo rūmuose gudų koplyčią jai ypačiai įkurti, kurioje ji galėtų taikiai pagal savo dobę Dievą garbinti; ir ant galų galo idant dar iškaulytų, jog jei Jonui atsitiktų siuntinius į Krymą ir Valakiją leisti, idant jie per Lietuvą atdarą kelią turėtų.

Lig tam Maskvoj nutinkant, Aleksandras sužygiavo pas savo brolį Joną Albrechtą, karalių Lenkų, ir rado pas jį savo tris kitus brolius: Vladislovą, Vengrų ir Čekų karalių, ir karalaičiu Sigismuntą bei Fridrichą. Ką tenai broliai tarp savęs kalbėjo, raštai neminavoja. Buvo čionai skelbiama, jog karę sutarę prieš Valakus, idant tą žemę Steponui, jos kunigaikščiui, glaudžiantis pas turkus, atimtų ir Zigmantui, savo broliui, atduotų, kaipogi lietuviams ir lenkams negalėjo abejutiniu būti, idant turkai valdymierais tos žemės taptų ir kaimynais lietuvių bei lenkų pasidarytų.

Dabar tie reikalai nebuvo nubengti, kaip žinia atėjo, jog jaunoji d. kunigaikštaitė į Lietuvą keliaujanti. Aleksandras grįžo skubinai į Vilnių, išėjo už pilies jos sutikti prieš ir įvedė ją su iškilme į savo rūmus. Venčiavos buvo Švento Stanislovo bažnyčioj, o kozos, arba nuduomės, rūmuose paties d. kunigaikščio. Lietuvių diduomenės buvo tenai daugybė, nė kokio čionai prašaleičio. Lietuviai visus maskolius per kelias nedėlias suičiai vaišino ir didžiuosiuosius siuntinius turtingai apdovenojo.

Pavasarį Aleksandras rūpinos valakų kare, bet nuo to sutrukino jį jo pačiavimos, kaipogi Jonas Vasilevičius, Maskolių d. kunigaik., uošvis Aleksandro, tuo tarpu buvo susibendravęs su valakais. Todėl Aleksandras krūpavo, idant pasalūs maskoliai, rūmuose su Elena gyvendami, apie tą nepajustų ir į Maskvą žinios kad neduotų. Aleksandras išsiuntė Strumilą pasakyti Vasilevičiui, jog žmona su visu jau savo naujoj tėvainėj apjunko ir diduomene Lietuvos taip gėris, jog ji savo žmonių

nebreikalauja ilgesniai dėl kaštų, kurie ant jų maitinimo yra šiliami, nes jog rodos jiedviem su žmona su visu nereikalingais. Todrin Jonas gal juos į Maskvą grąžinti. Jis kaipo žentas pagal sandarus ir pačiavimos užrašus sakės turįs lietuvius ir maskolius už vienus, todrin lūgoja jis ir uošvį, kad taip pat dūmotų, kaipogi nuo to laiko abiedviem turėjo būti vieni neprieteliai ir vieni prieteliai. Bet kad valdymieras Valakijos ir Moldavijos Steponas neliovės Lietuvos antpuldinėti ir griebti, vylės Aleksandras rasi ir Jonas sandaroms Stepono atsakys. Koksai galas buvo tos siuntinės, nėra žinoma.

Atėjus žiniai, jog Krymo totorių viešpats Mengli Girėjus įpuolė į Padaliją, pats Aleksandras su žmona rašė pas Ivaną talkos lūgodamu prieš totorius. Jonas pažadėjo, bet nė kokios neatleido*, teisindamos, jog Aleksandras jam nei laiko, nei vietos, į kurią turėjo jis siųsti, nepaženklinęs. Kuo piktesniai jis pats dar tą patį metą skundės Aleksandrui it dėl kokios užgaulės, jog jis laimindino save Rymo kunigu ir jog nė kokios gudams bažnyčios Vilniuj neįkūręs, jog rūmus didžiosios kunigaikštienės, savo žmonos, lietuviais prileidęs, o maskolius prašalindinęs ir ant galo, jog jis drabužį jos į Lietuvos apdarą ir dobą perkeitinęs.

1495 Ateinantysis metas buvo dar piktesnis. Reikalavo J. Vasilevičius, idant Aleksandras turkų siuntiniams atdarą kelią per Lietuvą į Maskvą leistų ir totorių bei valakų, jo bendrų, nekariautų. Atsakė jam Aleksandras: turkams niekaip negal atdaro kelio laikyti, kaipogi žinomas yra jų būdas, jog jie, pasikliovę siuntine, krikščionų kraštuose žvalgos, idant juos paskui pragumą gavę antpultų. Valakams ir totoriams nieko pikto nedarys, Jonas turi jiems įsakyti, idant jie patys nepradėtų. Tie siuntiniai vienus ir antrus įšyžino, ir jau slygojo kibirkštis karės, kuri tuojau į liepsną iškito.

---

* Viršuj: *[ne]nu[leido].*

Vienok tas metas nuėjo atvangoj. Tuo tarpu karalienė Elžbieta su savo sūnum Fridrichu, su savo dukterim Barbora ir Elžbieta, sūnum ir savo marčia aplankė Vilnių. Jai sugrįžus, iškeliavo Aleksandras su žmona ir diduomene į Gudus, įsakęs likusiajai pilis tverdinti, skyles zomatuose kamšyti ir lopyti. Kely atėjo jam gromata nuo jo brolio karaliaus Lenkų Albrechto, kursai jį kvietė į sueimą į Parčevą, bet gromata taip vėlai teatėjo, jog jis ant paženklintos dienos nebgalėjo jau benuskubėti. Vienok grįždamas užvažiavo į Brestą pasikalbėti su broliu, kuriuodu tyliai sutarė Parčeve prieš valakus traukti.

Jei tas būt išsireiškęs, jog į karę valakų rengias, būt lietuviams pavoju radęsi nuo maskolių. 1496
Bet buvo skelbiama, jog prieš turkus tiekias, kurie taip pat prieš lietuvius ir lenkus ginklavos. Todėl lietuviai ne vien visos savo ūkės žemlionis sukėlė, bet dar iš svetimų kraštų kareivius samdė bei kryžėjus ir maskolius telkė.

Jonas pradžioj žadėjo Sapiegai, siuntiniui lietuvių, lygiai talkinėti, bet kad jis pamatė, jog ji yra valakams parėdyta, tuo kartu per savo siuntinius lūgojo lietuvius nuo karės liautis, sakydamos, jog jam Steponas gromatoj pasiėmęs teisingai su lietuviais pakajų saugoti, bet Aleksandras per toli buvo įžengęs ir nebgalėjo apent begrįžti.

Kaipogi pagal sutarimą su broliais traukė su stipria kariauna Braslavan ir tenai paupy Bugo taboriuose sustojo ir karaliaus Albrachto laukė. Kad vis abaže tyliai buvo ir niekame turkai nerodės, visų pirma tinginiai abaže pradėjo zaunyti, lemdami tą žygį esantį prieš Steponą, ne prieš turkus; tą girdėdama, diduomenė ištiko į alasą: kaipogi ta tuojau susimokiusi tarp savęs ėjo būry pas d. kunigaikštį guostis, jog jis diduomenę su didžiu iždu, arba kaštu, į karę įpainiojęs, apie kurią pirma ūkės dūmoj nebuvo sutarta; įbingusi klausė jo ant galo, jog jis senatui, arba ūkės dūmai, turi apreikšti, kur kariauną veda. Aleksandras atsakė: ko jie nori ži-

noti, to jis negal visiems sakyti. Jie turi tvirtai kliautis, jog žygis yra labam ūkės. Bet tuomi jomylistos rodos dar atkaklesniais. Nū tarė jau aiškiai paskalbą apie valakų karę yna esant. Todrin jomylistos apreiškė d. kunig. Aleksandrui, jog jei jis lyčiaus to žygio nepasakys tėvūnams ir luomams ūkės, jie toliaus su žemlionimis nebtrauks ir jis vienas su savo samdiniais galįs veikti ką tinkamas.

Tuojau Aleksandras pasijuto su saujele savųjų pasilikęs, todrin nebdrįso tolesniai beiti. Vienok liepė Kiškai, savo atmonui, su samdiniais greitai su Lenkų .karalium nertis, o tuo tarpu pats, idant kitus lig nepaskydus kaip taip užtrukintų, pilis Braslavo ir Vinicos kuo stipresniai tverdino. Tuo tarpu Albrachtas, Lenkų karalius, buvo į Valakiją su 40 000 lenkų įėjęs, bet ir jam taip pat nevyko, kaipogi vidury Valakijos mažne nuo visos savo kariaunos rados apleistu. Lietuviai su Kiška nebepaskubėjo ant laiko ateiti, kaipogi lig buvo peržengę Dnestro upį, lig turėjo tuojau su valakais grumtis ir ne pirma prigavo abažą karaliaus, kaip kad tuos, kuriuos sutiko, pakrėtė. Taip laimėdami savo drąsybe, lūgojo karaliaus tuo atėję, idant juos leistų žaromis valakus kariauti ir grobį grieti. Bet trapus ir Lenkų karalius taip greitai nuo karės liovės, kaip greitai buvo šokęs, kaipogi ryžos ar dėl savo trapumo, ar dėl nesveikatos savo kariauną namon atleisti, tačiaus grįždamas lygu dangavos, idant svietas netartų šalin munkantį.

Kad lenkai išskydo, o lietuviai pagrįžo į Braslavą. Čia dar pamušė kelis totorius būrys, kurie buvo įėję į Lietuvą terioti ir grobio grieti. Ir kad Aleksandras iš Braslavo pagrįžo į Lietuvą, rado jau Petrą Bielą, Lietuvos atmoną, kantrų ir laimingą karvaidą, taip pat laimingai totorius sudraudusį, pagal kurio linkėjimą į jo vietą Aleksandras perdėjo atmonu Konstantiną, Ostrogo kunigaikštį, pagirtą karvaidą ir garsų karėmis totorių.

1497 Atentis metas praėjo dar tyliai, bet daugybė rūstų nočių padidino netaikas tarp maskolių ir lie-

tuvių: 1. Jonas suokė Aleksandrą, idant jo Elenai gudų bažnyčią Vilniuj ir visus savo godos tarnus tos gi tikybos savo rūmuose laikytų. 2. Urėdas Putivlio, arba Pultavos, pilės buvo nučiuopęs Mykolą Pleščejevą, siuntinį Jono, pagrįžtantį iš Turkijos su savo tarnais totoriais, dėl to, jog minavotas siuntinys neprideranČiu sau vieškeliu keliavo, jog tarnai jo Lietuvos ūkinykus žudė. Noris Aleksandras, gavęs apie tą žinią, tuojau liepė paleisti, vienok Jonas nuo to didžiai supyko. 3. Paišorius, rašydamas gromatą Jonui, netyčioms apleidęs buvo jo urandą ir titulą ir 4. Ant galo buvo barnės sukilusios dėl rubežiaus, kaipogi smolenskionys pas save tūlus prekėjus Viazmos nukropė. Jonas stigavojo, jog Glebaitis, urėdas Smolensko, teisybės jo žmonėms nedaręs, todrin liepė jis Smolensko prekėjams, Maskvoj esantiems, visa atimti, ką jie turėjo. Taip pat ant rubežiaus tarp Putivlio ir Riazanės buvo susiskardę rubežiaus sargai.

Jonas liepė savo siuntiniui apie tas neteisybes pas Aleksandrą skųstis, bet užvis didesniai suokė jį ant to, idant Aleksandras, jei brolis, karalius Lenkų, kariaus su valakais, jam netalkinėtų. Aleksandras žinojo Joną, Maskolių d. kunigaikštį, nedorą žmogų esantį, bet, krūpaudamas staigios karės, visaip norėjo jį siuntiniais vilioti, kaipogi tuojau marčelgą Kišką ir ūkės paišorių Sapiegą išleido į Maskvą. Tuodu vyru kaip įmanančiu jam išguldė, jog tas, kas nutiko parubežy, didžiajam Lietuvos kunigaikščiui Aleksandrui netinka ir nori tuojau leisti teisėjus į parubežį lyčių nočių išreikšti ir kaltuosius nukankinti. Norėdamas jis dar Jonui įtikti, neseniai pakajų su totoriais ir valakais padarė, jog niekas jų nekybins, jei jie patys taikiai elgsis, bet ir pakajų padarius totoriai Lietuvą teriojo, o valakai, prieš duotą lietuviams ir lenkams savo žodį, turkams, kurie prieš lietuvius ir lenkus ginklavos, kelią per savo žemę pažadėjo. Nujau nuo tų visų Aleksandras turi ginkluota ranka gintis, saugodamas bendrybą su Ivanu.

1498 Ivanas, Maskolių d. kunigaikštis, truputį liovęsis nuo novijimo lietuvių, kuriuos tuo metu žudė baisūs badai. Rados lygiai antkrytis ir marai, kurie didžias daugybes svieto iškrėtė, užvis dėl to, jog nuo tos naujos ligos nežinojo kaip vaistėtis; kuo didesniai mirė prastieji žmonės, bet piktesniai dar marų Lietuvos diduomenę gandino artinantis turkų galybė, kaipogi buvo skelbiama, jog turkai ketą visa savo galybe į Valakiją gulti. Prieš tokį neprietelių vienybė buvo reikalinga, kuri dar dėl senų netaikų tarp lenkų ir lietuvių didžiai buvo siūbuojanti. Su visų didžiausiu vargu ant galo d. kunigaikštis Aleksandras ir karalius Lenkų Albrachtas Petrikavo sueime sulabino ant to, jog Lietuvos luomai sutarė, jog lietuviai ir lenkai nuo šiol yra viena tauta ir viena ūke, abidvi turės vieną rėdą ir vieną vyresnįjį, kurį visuomenė sueimo paskirs Lenkuose d. kunigaikščiu, kursai vadinsis karalium. Visi Lietuvos vyresnieji turės jam, kaipo savo d. kunigaikščiui, prisiekti. Sueimai, dūmos, talkos, lobiai, karės abiedviejų tautų bus iš vieno.

Taip pavyko Aleksandrui bent namuose pakajų sutaikinti. Bet idant sau dviejų neprietelių ant kukšteros nesukeltų, rūpinos ne vien Maskolių kunigaikštį į talką vilioti, bet dar jį į sąryšį prieš turkus įtraukti. Jonas tuo tarpu atkaliai elgės, kaipogi lietuviams kraštą 50 verstų ilgą o per pusantro platų užėmė. Aleksandras, įskutęs į turkų karę, to nebmatė. Dar piktesniai Teodoras Šostakas nurašė slapta Jonui Vasilevičiui, jog lietuviai nori atversti Eleną į katalikų tikybą. Siuntiniai Aleksandro Jonas Sapiega ir Stanislovas Glebaitis negalėjo jam niekaip iš galvos Šostako malų iškulti ir jį perkalbėti, idant išleistų sprendėjus į parubežį barnių taikinti. Taip pat apie gyniojimą Valakijos ir Moldavijos nieko gero nepešė, noris jam siuntiniai tarė, jog, kad Jonas didįjį Lietuvos kunigaikštį užturėjo nuo karės su Steponu, dabar jis jam ir Lenkų karaliui, jo broliui, turi padėti gynioti Steponą nuo turkų, ant ko jį skatina ne vien sandara,

bet ir pavojumas visų krikščionių. Jonas tuo tarpu žadėjo Steponą šelpti, bet tuo kartu, kad jis pats to nuo jo lūgos, iki šiol jis jam nieko dar nesakęs. Taip kalbėjo Jonas, bet slapta tiekės į karę prieš lietuvius. Idant kuo veikesniai Aleksandrą nuviltų, sutarė su Lenkų karalium tarp savęs vienybę. Lenkai dar tuo kartu niekaip nerubežavo su maskoliais, bet Jonas norėjo, kaip paskui išsireiškė, karalių tarp savo bendrų regėti, idant jis tuomi negalėtų savo brolį Lietuvos d. kunigaikštį šelpti. 1499

Aleksandras vienok rūpinos visų pirma nuo maskolių nusikratyti ir rengės kaip įmanąs į turkų karę. Pirm to dar sukėlė Lietuvos luomas į sueimą į Vilnių, idant jie tenai visa tą patvirtintų, ką buvo Petrikavo sueime sutarę. Kaipogi jomylistos patvirtino raštus vienybės su lenkais ir juos ūkės raštinėj sudėjo. Ant to paties dar sueimo į vardą Lietuvos ūkės sandarą padarė su valakų ir moldavionų valdymieru Steponu ir jo sūnum. Ir ant galo, užvis steigimu Vladislovo, Vengrų karaliaus, buvo sutarę vienybę tarp savęs lenkai, vengrai, lietuviai, čekai ir valakai bei moldavionys; ne vien jų valdymierai, bet ir jų tautos pačios gintis iš vieno nuo turkų.

Bet Jono pasalumo elgimos sugaišino tame daikte Aleksandrą. Kaipogi jis slapta gundino stiprius kunigaikščius Bialos, Možaisko, Osimiatičės pilės vyrus, kurie kaipo urėdai Lietuvos plačius kraštus valdė, noris patys gudų tikybos buvo, idant maskoliams pasiduotų, kaipogi, įgavęs severionis, tad Lietuvą ketėjo kariauti, darin prisieka jiems patvirtino, jog visa tą, ką jie lietuviams atims, patys veldės. Tie jomylistos, gudų tikybą sekdami, neapvežėjo Aleksandro ir lietuvių dėl to vien, jog jie Rymo tikybos klausė, nemindami ant to, jog patys buvo lietuvių kilties, jog jų pačių didybė Lietuvos krauju ir vargais jų pačių bočių probočių įgauta buvo; nuokartos, užmiršę savo tėvų lizdą, paklausė Ivano, su kuriuo susimokę antpuolė Briansko pilį ir pasalu be vargo įgavo. Paskui papaikino per gu-

dų kunigus gyventojus pilių Černigovo, Starodubo, Naugardo, Severijos ir Rylsko. Siuntiniai Lietuvos Strumila, urėdas Smolensko, ir Gregoravičius, Lietuvos paišorius, reikalavo teisybės nuo Jono, kursai jiems aiškiai apreiškė tą, ką jis slapta jau nuo seno laiko dūmojo. Tarp jo ir Aleksandro nė kokių sandarų nesą ir jog Aleksandras tankiai laužęs, kaipogi ant jo įsakymo vyskupu Taboras Vilniaus ir Soltanas Smolensko tankiai Eleną į savo tikybą perkalbinėjusiu ir lig šiolei nė kokios koplyčios rūmuose dėl jos neįkūręs. Būk spaudžiąs išpažįstančius jomylistas tikybą gudų jos išsižadėti, kurie, vengdami tą baisią nuodėmę, į Maskvą susidanginę. Tokių savo abydų nenugiežtų negalėjęs palikti neigi atėjusių gudų nuo savęs varyti, bet kaip jie savo gyvybą ir turtus į jo užtarymą atdavė, todrin sakės gyniosiąs juos nuo visokios varos.

Tuojau liepė per savo skelbėją apreikšti Aleksandrui, jog jis tuointimpos kariaus jį, jei jis norėtų pas jį glaudžiantiesiems kraštus apent atimti ir kitus gudus dėl jų tikybos spausti. Taip liuobėjo maskoliai savo senu būdu neteisias prisiekas, sulaužymus pakajaus ir neteisingas kares akivaizdoj neišmanančio svieto šventu žodžiu tikybos danguoti ir teisinti, vienok viso to elgimos tasai ynas noras Jono buvo, idant savo valdžią iki Berezinai išplėstų ir viešpačiu, arba caru, visos Gudijos taptų.

Aleksandras vis dar vylės Jono apmaudą perkalbomis nuguodžiosiąs, todrin liepė Zabžezinskiui, urėdui Trakų, idant tą apreikštų Jono skelbėjui. Kaip surinkime bažnyčios Florencijos abidvi bažnyči, saulėtekinė ir saulėlydinė, tarp savęs vienybę padarė, ant kurio kaip visi saulėtekiniai patriarchai ir pats Bizantijos ciesorius pripažino Rymo vyskupą visų vyriausiu valdymieru ir viešpačiu visų krikščionų šio pasaulio, todėl Aleksandras linkėjo, idant gudai, gyveną pagal Lietuvos senus įstatymus, tą vienybę priimtų, todėl pats Jonas kaltinamu yra, jei jis to nedaro, ką visuomenė krikščionyba ir pats Nifonas, patriarchas Konstantino-

polio, kurio įsakymų patys maskoliai klausė, įsakė savo gromatoj Kijevo metropolitui vienybę išpažinti, užvis jog Aleksandras nė vieno savo padonojo neigi savo žmonos nespaudžia tikybos keisti. Todėl visi tie jo skundimos regis jam esą ynais malais ir neteisybėmis ir jis vilias, jog siuntiniai abu juodu sutaikins. Jonas neturi nė kokio lyčiaus, dėl kurio taip veikiai laužytų bendrybą ir sandaras.

Bet Jonas buvo jau į Lietuvą įsigrūdęs ir Aleksandras, d. Lietuvos kunigaikštis, norįs nenorįs turėjo kibti į kardą, kursai tuojau išrėdė Ostrogo kunigaikštį su lengvąja kariauna į Smolenską, o pats sekė jį palengvai su šarvotąja kariauna; pailsėjęs truputį Minske ir Borisove, leidos tolesniai. Tuo tarpu pilių vyrai, arba kamendotai, ir kiti pulkoriai susinėrė su Konstantinu Olelkaičiu, kunigaikščiu Ostrogo. Lietuviams dūmoj besiteiraujant, Kiška, urėdas Smolensko, pranešė maskolių kariauną Vedrusoj upėj jau šmaižantis. Tuojau Ostrogo kunigaikštis, Lietuvos atmonas, traukė tenai prieš, noris 3500 karėjų teturėdamas. Tūli nutvertieji maskoliai išreiškė, jog jų kariauna pirm kelių dienų it nedidi tebuvusi, bet, iš apykaimų susirinkus kareiviams, labai pasididinusi, bet Konstantinas turėjo tą sau už yną maskolių pasalą ir traukė tolesniai. Tuojau išsijautojo nuo išsiųstųjų savo žvalgytojų, jog maskoliai užgulę abu skardžiu Vedrusos timpsą, jog viena dalis joties per verstą laukuose stovinti ir ateinančių lietuvių pasitaisiusi į mūšą laukianti, abažas pats ir didžioji kariauna antrapus upės dar tebesanti tarp vyresniųjų ir raistų, pas kurią sunku yra lietuviams prisiartinti. Antrą kartą pasiteiravę karės dūmoj, ryžos pulti ant maskolių.

Nepailsėję lietuviai traukė du verstu didžiai vargingai, kurie pamatę neprietelių tuojau kibo grumtis. Tuojau muko šalin maskolių jotis iš lauko į savo abažą, kuriuos Konstantinas vijo įkandin iki pat abažo. Čia neprietelius turėjo daugiaus nei 40 000 kareivių, kursai išsijautojęs mažumą lietu-

vių antpuolė juos visa savo galybe ir juos atrėmė. Tuos, kurie giliai į maskolių rindas įsikirto, nutvėrė, beję, patį Konstantiną karvedį, Kišką, urėdą Smolensko, Astiką, marčelgą Lietuvos, Litavarą, urėdą Naujapilio, Glebaitį ir Zenovičių — pačius vyresniuosius. Vienok Jacinaitis, Vytautas (Valavičius), Nemira ir Maskevičius, noris žeisti, čionai išsikirto per rindas maskolių. Atvedus patį atmoną Lietuvos kunig. Ostrogo pas Joną, d. kunig. Maskolių, kaipogi kraugerys liepė ne vien į gelžinius apkalti, bet rankas užpakaly surišti ir rankovių vietoj švinu aplieti.

Aleksandras pajuto tą nuokrytį ties Vebrų pile (Bobro); norėdamas kelią užšokti neprieteliui, traukė prieš ir į abažą ties Obolcais sustojo, bet dėl ko jis paskui pasibloškė Polostekėn, yra nežinoma ir nepermanoma. Kaipo tuo tarpu trys maskolių pulkoriai įpuolė Zachariničius, Možaiskis ir Osmiatičinas su visa galybe į Severiją ir užėmė tą, kas buvo dar pasalumu nepasidavęs maskoliams, beje, pilis Putivlio, Toropeco ir Zalidovo. Tuo tarpu nuo antros pusės akarat Girėjus, viešpats Krymo, įgundintas nuo Jono, įpuolė su totoriais į Lietuvą ir visą Volyniją iki Vladimiro ir Bresto nuteriojo ir neapseikimą grobį į Krymą išvirdė.

1500 Bet didesnis dar pavojumas gorino dar nuo turkų, prieš kuriuos lietuviai buvo su lenkais susinėrę ir būt galėję juos ramdyti iki neįsipainioję į karę maskolių, bet dabar maž vilties bebuvo. Noris Aleksandras IV popiežius buvo leidęs karaliui Lenkų dešimtines bažnyčios ant karės turkų rinkti, bet ta nauda buvo jau Vengrų karaliui pažadėta, todrin lietuviai nė kokios pašalpos negalėjo gauti. Vienok dar Aleksandras neguro ir visaip steigė lobį ir karėjus Lietuvoj gausinti: to dėjęsis, sukėlė ne vien Lietuvoj iš naujo karėjus, bet dar įsakė Jonui Čarnui samdyti juos Čekuose ir Vokietijoj. Tiems samdėjams noris jau kely, beje, Poznanėj, užmokėjo algą, vienok neatėjo lig laiku į abažą ir eidami grobį griejo.

Broliu Aleksandro, rykiu Lenkų ir Vengrų, steigė kaip įmaną pakajų padarydinti tarp Jono ir Aleksandro; to dėjęsis, ir pats Aleksandras išsiuntė Narbutą į Maskvą. Tasai drąsiai išmetinėjo Jonui jo neteisybę. Urėdai, sakė jis, kurie patrako ir Lietuvos atskilo, jo perkalbėjimu tą padarė ir kraštus su varu lietuviams išplėšė, ir neapskelbęs karės parubežius nuteriojo. Konstantiną, kunig. Ostrogo, kurs ėjo ne maskolių kariauti, bet abydų, parubežiams pridarytų, apveizėti, idant tolesniai tokios nebrastųsi, tuojau paimtas, į baisų kalinį įstumtas, o Severija lietuviams išplėšta. Noris tokios žiaudžios neteisybės gildė širdį Aleksandro, vienok jis neapsiveža krikščionų kraują gožti ir velijas abydas dovenoti, jei už tūlas užganą gaus, ir pakajų atnaujinti, jei Ivanas užimtuosius kraštus lietuviams apent sugrąžins ir kalinius išliuosuos.

Bet Jonas, kuriam jo veikaluose teisybė ir neteisybė iš vieno buvo, to neklausė. Jis atsakė tą, ką jau beminavojant širdis aptižo, jog Aleksandras gudų tikybą naikinąs. Taip pat visą kaltybę pakajaus sulaužymo jam užmetinėjo, užvis jam gromatose vieną urandą apleidęs. Ant galo skundės, jog jo siuntinį Dmitrijų Karevą, keliaujantį pas popiežių, Lenkuose nemandagiai priėmę ir jo tarnūs apkūloję; siuntiniai lietuvių galėjo tą neteisybę ant vietos parodyti ir siuntiniai žadėjo, jog Aleksandras per iškilmingesnes siuntines jam užganą padarys ir apie pakajų ims teirautis, jei Jonas liausis nuo karių. Ant galo Ivanas pasiėmė. Taip pat urėdas Trakų Zabžezinskis rašė gromatoj vardu Lietuvos dūmos maskolių diduomenei linkėdami, idant bruktų savo viešpačiui pakajų ir tuo pačiu teiktųsi su kaliniais žmoniškai elgtis, jiems melstis leistų. Ant to atsakė Zachariničius, vyresnysis maskolių dūmos: jiems linkėjimas Lietuvos tėvūnų yra didžiai mandagiu ir jie kaip įmaną rūpinsis užganą jam padaryti, jei tiktai karalius Lenkų, kursai maskolių siuntinį, keliaujantį į Valaki-

ją, parubežy buvo sugavęs, taip pat prekius Pleskavo ir Naugardo paleis.

Bet visame tame nebuvo nė vieno žodžio teisybės. Kaipogi vasargaliuj Dmitrijus su didžia kariauna peržengė rubežių ir apgulė Smolenską. Aleksandras pasitiko Minske ir rengės į karę, regėdamas aiškiai, kiek gal kliautis maskolių žodžiu. Taip pat pulkorius Čarnas buvo jau su samdiniais čekais ir teutonais į abažą atėjęs. Nū liepė Aleksandras Bielui, kunigaikščiui žemaičių, traukti prieš neprietelių, kursai Smolenską apgulęs vėtravojo ir didžius jam ardymus mūruose buvo praardęs, bet urėdas Pacas ir pilės vyras Sologubas didžiai kantriai gynės, ir kuomet maskoliai norėjo pro ardymus į vidų lįsti, visados atrėmė su nuopuoliu. Tuo tarpu Bielas buvo jau atėjęs su savo kariauna į Oršą. Dmitrijus, atmonas maskolių, tą nujautęs, išsigando, Smolenską palikinas įsitraukė į Maskoliją. Tuo pačiu laiku kunigaikščiai Možaisko ir kiti vyliai apgulė Mstislavlį, kurį vienok Mykolas kunig. Lengvenis didžiai kantriai gyniojo. Maskoliai liovęsi vėtravoti taip pat prasikraustė. Samdiniai visą rudenį pertimpsojo veltui abaže ties vietove Gora, novydami artojus, o neprietelius leisdami Severijoj siaubti, kurie nieko nenuveikę grįžo į žiemos gaspadas.

1501 Atentį metą Aleksandras nebleido nė kokio siuntinio į Maskoliją jau regėdamas, jog geruoju nieko nenuveiks; jau mirus savo broliui karaliui Lenkų Albertui norėjo karalium tapti į jo vietą, todrin visus Lietuvos reikalus rodės it tarsi tuo tarpu būt užmiršęs. Už ką maskolių dūma didžiai rūgojo ir liepė Zachariničiui apie tą skųstis Lietuvos dūmai, kuri tuojau atsakė, to yra lyčium veiki ir staigi giltinė Lenkų karaliaus Jono Albrachto, kuri Aleksandrą, d. Lietuvos kunigaikštį, įmerkė į kitus rūpesnius, bet tapęs rykiu Lenkų aiškiai atleis siuntinius, kurie apie pakajų teirausis. Jonas tuo tarpu gal lūkėti netrukindamas pakajaus naujais antpuoliais. Jonui, regis, tas patiko, bet lig neatėjus tai

gromatai buvo jau išleidęs Dmitrijų, savo sūnų, Smolenską kariauti ir antrą kartą vėtravoti.

Dmitrijus to ipaklausė. Bet tuo kartu gyniojo tėvo vietoj sūnus Mikalojus Glebaitis, garsus vytis, kursai per septynerius metus Smolenską nuo maskolių mokėjo gynioti; jis buvo neseniai iš vergybos sugrįžęs į karę, jis ties upe Vedrusa buvo įkliuvęs. Abu jaunu karvedžiu grūmės didžiai smurtai ties Smolensku, vienok lietuvis laimingesniai kariavo. Dmitrijus, prityręs didį tenai nuokrytį, turėjo prasikraustyti ir rėdą kariaunai karvaidai Osmiatičinui įduoti. Jisai buvo vienas iš nuvylėjų, kurie buvo Severiją Jonui, Maskolių d. kunigaik., įdavę, todėl jam lygių susirinko tenai daugesniai, užvis jog elgimos Glebaičio jiems piktesnį apmaudą darė. Vienok Glebaitis visaip kliautį ir vienybę tarp savųjų antturėti steigė, visus sidabro daiktus tėvo nabaštiko — šaukštus, taures, bliūdus, vogonus tarp jų išdalijo ir dar 10 000 muštų paskolijęs saviesiems algos, arba ledingio, užmokėti. Todėl ką jis liepė, tą kareiviai darė: ar mūrus kamšyti, ar neprietelių atremti, tas buvo tuojau klot. Jau didesnioji dalis pilės gulėjo irose nuo neprieteliaus pūškų suardyta ir jau rodės pati neišturėsianti, kaipogi neprieteliai jau ketėjo pro vieną ardymą varu laužtis. Karvaida lietuvių, pasimetęs pasiduoti norinčiu, lūgojo paliaubų ant vienos nakties. Nuvargęs neprietelius sutiko ant to, vienok su tuo varunku, jog naktį nieko nerantytų pilėj. Bet Glebaitis įdavė savo karėjams pjūklus, kurie tiek medžių supjaustė, jog visus ardymus užkimšo. Tą regėdamas, karvedys maskolių Smolenską palikinas traukė Mstislavlin, bet ir čia atrėmė pilės vyras Jonas Solomereckis laimingai tą garsų maskolių karvaidą.

Tuo tarpu Šachmatas totorių su Chaleckiu, Aleksandro siuntiniu, per upis Volgą ir Doną persikėlęs, į Severiją įpuolė. Kaipogi pernykščiai jau buvo sandaros su Šachmatu Krokuvoj padarytos per vieną maskolius kariauti. Tenai totoriai pagal savo

tautos būdą siekdami plika karda šaltą vandenį liejo, kursai kad nuo galo kardos lašėjo, vieną po kito rijo keikdami, idant pragaištų tas, kurs visų pirma sandaras sulaužys, kaip jei šis vanduo. Pagal tas sandaras Šachmatas atvedė 100 000 joties į Severiją ir vertė į peleną tuos kraštus ir miestus, kurie buvo maskoliams pasidavę. Į Severijos Novogrodeką vėtra įsilaužė, kitos pilys nuo pačios baimės jam pasidavė, kurias jis apent atdavė Chaleckiui į vardą jo viešpaties Aleksandro, didžiojo Lietuvos kunigaikščio. Tuo tarpu Mechmet Girėjus, Krymo totorių viešpats, paprakuotas nuo Jono, Maskolių d. kunigaikščio, kėlės prieš jį, bet, ištikus į didžiai kruviną mūšą, Šachmatas būtinai jį pergalėjo. Po tos mūšos Šachmatas sustojo į abažą paniperėj ties Černigovu. Nuo tenai išsiuntė jis Chaleckį su tūlais savo diduomiais pas Aleksandrą, kurie jam tą pergalę pranešė ir skatino, idant jis skubintųsi padėti jam pergalę nubengti ir su savo karėjais Severiją užimti, kaipogi dabar yra laikas virpantį Joną būtinai nubloksti.

Bet Aleksandras nespėjo, rūpindamos, idant jam jo broliu Lenkų karūnos nepagrobtų, todėl namie lindojo. Petrikave pasitiko tuo metu lenkų sueimas. Arkivyskupas Gnezno Fridrichas, kaipo valdymieras mirus karaliui Lenkų tautoš, nežinojo pats kurį tarp savo trijų brolių turėjo Lenkų rykiu paskirti, laukė, ką diduomenė sakys. Daug linkėjo sau Zigmanto, arba Sigismunto, kunig. Glogavos ir Opelio, bet daugesniai Vladislovo, karaliaus Vengrų, kurį jo bendrai skubinai iš Budzino parvadino, idant ūkės suolą apimtų, bet kiti nairės turėti Lenkų karalių, kurs vienkartu ir karalium Vengrų būtų, mindami viešpatavimą Liudviko, kursai Lenkų ūkę išsunkė ir lobį pakleidė, taip pat Vladislovas ties Varna kritusysis jiems dar širdy sintėjo. Taip pat lenkai krūpavo, tardami, jei Aleksandrą aplenks, lietuviai nuo lenkų atskils.

Iki nesutarus dar šalims Aleksandras norėjo jau veržte veržtis, bet jo išmintinga motina, kuri ge-

resniai Lenkų tautos būdą žinojo, jį užturėjo. Ant jos patarimo vyskupas Vilniaus Taboras ir Lietuvos marčelga ir Lietuvos ragintojas Radvila kaipo siuntiniai į Petrikavo sueimą nukeliavo, pagal sandarus vienybės vardu Lietuvos luomų sueime turėjo lygiai teirautis. Lietuviai bruko lenkams savo Aleksandrą tylu ir balsu kaip įmaną. Bet tarp kitų visų didžiausias žadas buvo tas, jog ką jie pirm trejų metų lenkams pažadėjo Petrikave, tą Aleksandras Vilniuj patvirtino ir ne vien ūkės, bet dar su žymėmis ir parašais 25 Lietuvos jomylistų raštą atnaujintos vienybės rodė sakydami: jei lenkai Aleksandrą sau rykiu pakels, tad lietuviai teįduos jiems į ranką tuos raštus, nes kitaip juos pragaišins. Tuo kartu vienu balsu Aleksandrą savo rykiu apskelbė. Vladislovas, jo brolis, ant to nerūgojo regėdamas, jog dvi tauti į vieną nerias dėl pastiprinimo viena antros.

Bet ta buvo didžiai menka Aleksandro priežastis, dėl kurios jis savo galybės su Šachmatu prieš maskolių ir totorių Krymo iki laiku nesunėrė, kas buvo paskui lyčium amžino pragaro Lietuvos ūkei, kaip tuojau regėsim. Kad jau Šachmatas antrus siuntinius išleidęs pas Aleksandrą užmetinėjo jam, jog jis veltui taip ilgai jau lietuvių ir lenkų laukiąs, tuo tarpu jo karėjai nuo bado ir darganų kas dieną gaištą ir kriūštą, kuriam Aleksandras atsakė, jog jis lig apsikarūnavosiąs, lig tuojau su savo kariauna ateisiąs pas jį ir tuo metu Šachmatui visas žalas ir abydas užganuosiąs. Su tokiu atsaku ir su didžiomis dovenomis pagrįžo siuntiniai į abažą Šachmato ties Černigovo pile. Bet badas, šaltis, lytus ir pusnys, dargos bei speigai kas dieną piktesniai teriojo Šachmato kariauną, kurios didesnioji dalis išsikraustė su jo žmona į Krymą, o likusiąją dalį Mengli Girėjus, viešpats Krymo totorių, nustipus tėvui savo apėmęs viešpatiją, didžiai baisiai kruvinoj mūšoj būtinai pergalėjo; pats Šachmatas po nuokryčio su savo broliu Chazaku sultonu ir

tūlais jomylistomis vos beatsibaistė tūžmingas į Kijevą.

Tenai urėdas Putiata didžiai meilingai jį priėmė, vaišino ir šėrė kaip reikiant, bet rūpesningas Šachmatas pragaišusios savo kariaunos rūstinos teisingai širdies geliamas ant lietuvių nelaimos ir ketėjo apmaudą giežti ne ant Krymo totorių, bet ant Aleksandro, kurs, jį savo saldžiais žodžiais taip toli iš jo tėvainės parviliojęs, savo žodžio neattiesė ir jį nukropė. Varguta! nebtverdamos širdgile, su 300 savo dar likusiosios joties šuntakiais slapta nusibaistė į Bialogradą ir tenai norėjo nuo turkų pasamdęs šeimynos paties Aleksandro žemę į peleną versti. Bet turkai, norėdami Mengli Girėjui pasigerinti, slapta įsakė bialogradžionims surištą jį į Konstantinopolį nusiųsti. Šachmatas pajuto tą nuo savo draugų Konstantinopoly ir sugrįžo vėl į Kijevą, tardamas, jog tenai niekas dar nežinojo jo kėtėjimo. Bet Kijevo urėdas, kuriam pirmasis Šachmato prasišalinimos įtariamu rodės, nusiuntė jį į Vilnių, kame jis lig sueimo Bresto noris pagal savo kilties, vienok su sargčia laikomas buvo.

1502 Bengiantis tiems metams, 11 dienoj gruodžio mėnesio Aleksandras Krokuvoj apsikarūnavodino, saussy buvo atkeliavusi jo žmona iš Lietuvos, bet jog ji gudų tikybos nenorėjo išsižadėti ir Rymo tikyba niekino, todrin lenkai neleido jos karūnavoti.

Apkarūnavojus, kad jau lenkų reikalai surėdyti buvo, ėmė Aleksandras bengti maskolių karę sandaromis. Noris tas buvo daug kartų veltui bandomas, dabar rodės galimu dėl turkų karės, kaipogi popiežius Aleksandras IV steigė kaip įmanąs visą krikščionygą pasaulę sukelti prieš turkus, bet Aleksandras, d. Lietuvos kunig. ir Lenkų rykys, negalėjo to sutarimo sekti dėl maskolių karės; to dėjęsis, Vladislovas, Vengrų rykys, išleido savo siuntinį su popiežiaus gromatomis pas Joną, Maskolių d. kunigaikštį, kuriose rodė jam popiežius, koksai pavojus kilo nuo turkų visiems krikščionims, kurie, užkariavę Graikiją ir Trakiją, mojavo užimti

Italiją ir visą Europą, todrin linkėjo jam nertis su savo kariauna su kitais krikščionų kunigaikščiais rytų kraštus gelbėti, o vakarinius danguoti; jei to jis nenori daryti, taigi bent krikščionų tenegaišina ir Lietuvos teneterioja; trumpai sakant, Aleksandro, d. Lietuvos kunig., tenetrukina nuo turkų karės. Jonas atsakė: jis linki taip pat, idant krikščionų kunigaikščiai sutartų turkus ramdyti, bet jis lygiai krikščionims talkinėti sakės negalįs; todrin, jog jis Aleksandrą turįs kariauti, kursai ne vien gudų tikybą abydijo, bet dar per samdinius čekų ir teutonų jo kraštą nuteriojo ir pernykščiai Kapčako totorius į Severiją įvedė. Vienok jis pakaju nieniekina, jei tiktai Aleksandras nebranginsis ir netrukdamas siuntinius, to dėjęsis, į Maskvą atleis.

Tokį atsaką gavo vengrų siuntinys, bet vos buvo iš Maskvos iškeliavęs, kaip Jonas liepė savo sūnui su stipria kariauna trečią kartą Smolenską apgulti. Garsus tos pilės apgynėjas Glebaitis buvo jau miręs ir sūnui savo urėdą buvo atidavęs; rasi giltinė to garbingo vyro drąsino maskolius nuo naujo vėl bandyti Smolenską užimti, bet jo vietinis Kiška, pritirtas karėjas, ir pilės vyras Sologubas atrėmė ir šiuo kartu maskolius nuo Smolensko, kurie, apmaudą gieždami, kuo baisesniai nuteriojo jo apygardas.

Aleksandras iš Krokuvos parkeliavo į Vilnių, palikdamas savo brolį kaipo valdymierą Lenkų ūkės. Tuojau išleido vėl siuntinius pas Joną, beje, Minkauskį, vojevodą Lenčicos, Glebaitį, Lietuvos marčelgą, Kločką, karalienės marčelgą, ir Sapiegą, Lietuvos pišorių, kurie tokį įstatymą turėjo jo: jei Jonas užkariautas pilis, visus imtinius ir spruklius atiduos apent lietuviams, galėjo su juomi, pavadinę vokyčių Padaugavio mistrą, būtinai pakajų sandarauti. Bet su didžiu vargu vos iškaulijo jie ant 6 metų paliaubas ir tas pačias dar didžiai gėdingas. Jonas teatidavė visų menkąsias pilis Jevną, Rudą, Vetlicą, Šesvecę ir Ezeriškę, bet visą sritį apturėjo su siuntiniais ir jomylistomis, kurie ties Vedrusa

buvo jam į nagą kliuvę. Dėl Padaugavio nieko neiškaulijo, negut tą, jog vojevoda Pleskavo ir Naugardo Didžiojo pasiėmė pačiudu sandarauti su mistru Padaugavio. Ant galo sutarė toms paliauboms besant rūpintis būtinai pakajų įsteigti.

Atkeliavo ir maskolių siuntiniai į Vilnių paliaubų patvirtinti, bet didesniai dėl išgavimo apsiėmimo vyskupų Vilniaus ir Krokuvos, jog Aleksandras savo žmonos į katalikų tikybą neperkalbinės. Kad tie siuntiniai Vilniuj buvo, smolenskionys su starodubionimis parubežy susistumdė. Tuojau, Končis turėjo į Maskvą keliauti Jono lūgoti, idant jis dėl tų niekų paliaubų nelaužytų. Jam pagrįžus, maskolių siuntiniai namo iškeliavo.

Vos buvo lietuviai beilsį, tuojau užsidegė baisesnė dar karė Padaugavy; mistras Pletenbergas buvo karts po karto pergalėjęs maskolių kariauną ir nuteriojęs plačiai platesniai Jono kraštus. Ant galo netoli Pleskavo 90 000 maskolių apsiautė Pletenbergą, vos 4000 turintį karėjų. Pletenbergas tarės jau pagalum prapuolęs; nemintąs ką bedaryti, klaupęs brukaudavo motinai švenčiausiai savo saujelę į jos glamžą, kuri jam tuojau pasirodė su sūneliu ant rankų ore; tuomi stebuklu pastiprintas, Pletenbergas liepė grutinėmis kulkomis šaudyti į maskolius lig jiems suniunkant; tuo kartu brostviai metės su tokia aitra, jog jų lydimus svieto iškrėtę būtinai pergalėjo.

1503 Lietuviai vylės, jog tas nuokrytis maskolių sugraudins Joną ir paskubins pakajų su lietuviais, todrin išsiuntė Glebaitį, urėdą Vitesbės ir Smolensko, ir Sapiegą, Lietuvos pišorių, į Maskvą su tuo įsakymu, idant jie užimtųjų dalykų Lietuvos reikalautų, bet Jonas to neklausė ir skundės, jog Aleksandras jį vėl abydijo, jog, jam rašydamas gromatą būk ne visą titulą teišrašęs, stigavodamas dar teisingai darąs, jog jis kraštus, priderančius jo probočių ūkei, atėmė, kurie jam vienam, kaipo veldėjui ir karšinčiui visos Gudijos, priderą, ir taip Smolenską, Kijevą Aleksandras, d. Lietuvos kunigaikš-

tis, neteisingai dar valdąs, kuriuos jis turįs jam kaničniai grąžinti, jei norįs amžiną pakajų įgyti. Ir šiuo žygiu tą tepešę Lietuvos siuntiniai iš Maskvos pargrįžo.

Tuo pačiu laiku garsus savo drąsybe pulkorius kazokų Daškovičius gudų tikybos, tas saunoriai ar nuo Severijos patrakėlių papaikintas išsikraustė iš Ukrainos į Maskoliją, paeidamas dar nuteriojo tūlas kaimas ir daug svieto į vergus su savim pavarė. Aleksandras vėl Končį išsiuntė į Maskvą reikalauti pagal sutarimą paliaubų spruklių išduoti ir dėl titulo Jonui nusiteisinti ir visą kaltybę nemokėjimui gudų kalbos pripažinti. Tas paskuojasis teisinimos rodės Jonui tikru, bet Daškovičiaus jis neišdavė, todrin, jog paliaubose kalbėta buvo apie vergus ir kalpus, ne apie liuosus žmonis; didesniai dar stigavojo nesant minavotų karės vyrų ir ūkės vyresniųjų.

Taip metų dalis perėjo vienais siuntiniais, bet rudenop išgirdo Aleksandras, jog Krymo totoriai nuteriojo Pripetės apygardas. Aleksandras tuojau išsiuntė prieš su kariauna Olelką kunig. ir Dubrovickį; Olelka, susinėręs su žemliomų Padalijos pulkoriu Bučackiu, paveikė totorius ir išliuosavo imtinius ir pačių totorių mažne tiek pat nutvėrė. Vienok antroj vietoj totoriai pergalėjo Dubrovickį, kursai tarp kitų savo pulkorių nustojo Glinskio ir Hornostajaus.

Biti Girėjus, viešpats minavotų totorių, norėdamas atgiežti apmaudą už savo nuokrytį, antrą kartą įsigrūdęs į Lietuvą, traukė tiesiau Sluckan. Olelka, neturėdamas rimtos kariaunos, nedrįso lauke grumtis, bet pilėj turėjos. Biti Girėjus su viena dalia savo kariaunos apgulė Slucką, su antra ėmė apygardas terioti. Klecką sudegino, lygia dalia Nesvyžių į peleną pavertė. Ant galo traukė Naujapilin, paskui Lenkų linkan, įpuolęs į Sandomirą, persikėlė per upį Yslą ir atsidūrė į Petrikavą, rūstus tyrus belikdamas ant kelio.

Tokia laima per daug totorius įdrąsino, kurie grūdos trečią atvejį per apy[ga]rdas Slucko vėl Naujapilin. Pirmajame nuogąsty Goštautas, Nemira ir Kiška, sukėlę keketą žemlionų, bloškės prie Olelkos, paskui vijo įkandin neprietelius per Pripetę, kuriuos panokę netoli nuo Grodeko. Čia ištikę į aiškią mūšą lietuviai pergalėjo totorius, išveržė jiems daug grobio, užvis žmonių paimtųjų. Lietuviai tarp vyresniųjų nustojo dviejų pulkorių — Račkaus ir Zinevičiaus.

Aleksandras raudojo to baisaus nuteriojimo savo ūkės; tuo pačiu laiku numirė jo brolis Fridrichas, arkivyskupas Gnezno ir kardinolas. Buvo vyras augalotas, bet netikusio būdo ir nedoro elgimos, pergyveno savo amžių tingėdamas ir turtus veltui kleisdamas, ir nieko gero nei sau, nei tėvainei nepadaręs nustipo 35 metuose savo amžiaus. Nū rados atvanga nuo maskolių ir totorių. Totoriai nuo paskuojojo žygio nugriso, o maskolius nutildė Daugirdas siuntinys, vienok tuojau skardmūšos tarp Somlensko ir Starodubo buvo lyčium naujiems alasams ir barniams.

Bet ynasis lyčius buvo to pakajaus dėl lietuvių pirma marai, paskui giltinė Jono, kaipogi jo viešpatijos suirimai trukino maskolius nuo karių. Jonas, užmušęs savo ranka vyresnįjį savo sūnų Dmitrijų, sūnelį jo iš gailesio karšinčium savo pakėlė, bet paskiaus patartas nuo žmonos grekonės, kuri nuo jo keturis sūnus turėjo, perkeitė savo parėdymą, liepdamas jaunąjį Dmitrijų į kalinį įstumti, o Vasilijui ūkę rėdyti. Vienok stipdamas liepė savo posūnį Dmitrijų iš kalinio išleisti svietui parodyti ir apskelbti jį savo karšinčium. Bet, pačiam nustipus, Vasilijus neklausė to parėdymo ir smeigės pats į ūkės suolą, o savo gentį į kliošktorių įstūmė. Vienok Dmitrijus turėjo taip pat savo bendrus ir vylės rasiąs karvedžius, jei į karę su Vasilijum ištiks. Taip Vasilijui pačiam jo brolis buvo dar pavoju, kursai galėjo jam atmonyti sulaužymą testamento tėvo. Tuo tarpu daug sykių totoriai įveikti norėjo

apmaudą atgiežti ant maskolių bent Jonui nustipus, todrin pasitiekę su didžia kariauna įpuolė į Maskoliją ir didžiai baisiai nuteriojo, bet nei tos terionės, nei šventumas paliaubų neužturėjo maskolių nuo įpratusiųjų teriojimų Lietuvos.

Aleksandras turėjo didžiai gerą pragumą tame Maskolių ūkės suirime savo dalykus apent įgyti, kuriuos pirma Vasilijus, paskui Jonas lietuviams buvo išplėšusiu vienok jis dar norėjo savu būdu pirma sintėjimą naujojo kunigaikščio Maskolių išsijautoti, darin Lietuvos marčelgą Sapiegą ir Glebaitį, urė[dą] Vitesbės, išleido į Maskvą su tuo įsakymu: jei naujasis Maskolių d. kunigaikštis grąžins lietuviams užimtuosius kraštus ir kalinius, tuo kartu būtinai pakajų galėjo su juomi padaryti. Vasilijus sakės nóris pakajaus, bet nenorėjo klausytis apie grąžinimą, stigavodamas: jis žinąs, jog nieko svetimo neturįs. Kitas, kaip naująsias, taip ir senąsias, netaikas, nutikusias tarp gyventojų, rubežaujančių su Smolensku, Vitesbe ir Polosteke, pasiėmė Horemykai, Lietuvos siuntiniui, sutaikinti ir teisybę attiesti bei kaltuosiuosius nūkankinti, kurie paliaubas sulaužė. Tą patį jis dar patvirtino per savo siuntinį, per kurį taip pat reikalavo, idant jo sesers į Rymo tikybą neperkalbinėtų, idant siuntiniams iš Italijos ir Danijos, keliaujantiems į Maskvą, per Lietuvą kelią duotų. Aleksandras tų jo reikalavimų paklausė, vienok pakajus neilgai tepatvėrė, rados tuojau kerštai pačioj Lietuvoj.

Mykolas Glinskis, kunigaikštis lietuvis gimimo, sako, būk gudų kilties buvo, vyras drąsus, guvus, buklus, stropus, veiklus bei sumanus, pažįstamas svečiose šalyse, didžiai turtingas, matydamas ir paikią rėdą Lietuvos ūkės, didybę jos grimztančią ir garbę ūkstančią, kursai neregėdamas nė vieno vyro, kurs galėjęs būt ūkę pagerbti ir jos garbę pragaidryti, sako būk užsikėtęs pats keldintis į sostą didžiojo Lietuvos kunigaikščio; to dėjęsis, rūmų kebelėmis atėmė urėdybę Lydos Iliničiui be kokio lyčiaus ir įdavė ją savo švogeriui Drazdžiui; tas buvo

negirdėtu daiktu ir prieš ūkinius įstatymus Lietuvos, ir prieš pačią prisieką Aleksandro, kaipogi pagal įstatymus pats didysis kunigaik. negalėjo niekam urėdos atimti kokios pilės arba srities be lyčiaus. Iliničius skundės ūkės dūmai ir lūgojo, idant ji neleistų laužyti visų didžiąją liecybą liuosybės Lietuvos diduomenės dėl užganavimo vieno sau noro. Tėvūnai jo paklausė ir skatino Aleksandrą grąžinti Iliničiui rėdą, ketėdami jį varu į jo pilį įvesti, bet d. kunigaikštis, įmokytas nuo Glinskio, supyko ant to ir Iliničių liepė į kalinį įstumti. Lygia dalia marčelgai Lietuvos Manvydui rėdą Trakų, o Taborui, broliui Vilniaus vyskupo, rėdą Surviliškio atėmė ir atdavė ją Žemaičių vyskupui ir kitas neteisybes slapta ir akivaizdoj darė, vienok ne rėdydamas, bet smuikuodamas ūkę.

Kiekvienas žinojo, jog ne d. kunigaikštis pats tą darė, bet patarimu Glinskio savo smarkybę rodė. Todrin visi tie, kuriuos buvo Glinskis nuo vyresnybės attolinęs, stembė prieš jį. Visų pirma paskelbė, jog Glinskis smeigias į ūkės sostą ir nori visą Lietuvos diduomenę nugaluoti, ir pačiam Aleksandrui buvęs jis pavoju. Į tą paskalbą daug tikėjo senu papratimu, jog didžios kiltys didžiomis nuodėmėmis yra aptariamos, bet Glinskis, nerūpindamos pataika savo viešpaties, niekino žebelėmis ir zaunijimais žmonių ir visais pragumais tuos smelkė, kuriuos buvo pažeminęs. Sugrąžinti Lydą stigavojo jis d. kunigaikščiui neteisingu esant ir jam pačiam pavoju. Jis bus, sakė jis, ne taikiu, bet trapiu vadinamas, jei jis tuos, kurie jo įsakymui priešingauja, nedraus smarkybe ir karda. Ką jie gyniojimu liuosybės vadina, yra atkaklybė ir trakumas, kursai rasi dar nėra su visu pribrendęs, bet paskesniai tolesniai plėsis, jei jo lig laiku nesudraus. Pergalvius kaničniai reikia nugaluoti, jei jis ūkę nori gelbėti; toksai patarimas, būk sakęs tolesniai, noris rodos baisiu, bet yra reikalingu, jei didysis kunigaikštis nori oriai viešpatauti, o ūkė pakajum džiaugtis.

Ant gallo pakllausęs Aleksandras to patarimo Glinskio ryžos Žarnovietį, Žemaičių kunigaikštį (storastą), Kišką, urėdą Smolensko, Glebaitį, urėdą Polostekės, Zabžezinskį, Lietuvos marčelgą, ir kitus bendrus to sutarimo nugaluoti. To dėjęsis sukėlė sueimą į Brestą, ketėdamas tenai didduomenę į pilį sumasintą nutverti ir nugaluoti. Jomylistos nieko apie tą nežinojo, kurių susirinko didi daugybė pagal įpratimą į Brestą, bet Laskis, ūkės žymėjas, persergėjo juos lig laiku, todėl negalėjo jų į pilį įgauti. Kad d. kunigaik. pasijuto nuviltu, rados juo meilingu ant lūgojimo žymėjo Laskio ir savo spaviednyko Osvecino, vienok Manvydui atėmė rėdą Trakų, o kitus išmetė iš tėvūnų ir ūkės dumčių.

Į tą sueimą buvo atvedę iš Vilniaus nelaimingą Šachmatą, totorių viešpatį, iki šiol vis dar Lietuvoj viešintį. Aleksandras pats ėjo pėsčias per mylią jo sutikti ir laukė jo vienoj puikioj šėtroj. Visas takas, kuriuomi Šachmatas turėjo pas jį pėsčia eiti, buvo gelumbėmis išklostytu. Didysis Lietuvos kunigaik. priėmė jį su didžia goda ir iškilme bei linkėjo jam po dešine sėstis. Po tokio viešpatingo pasiregėjimo abudu viešpačiu tūlus lietuvius ir lenkus ir totorius, kurie buvo atsiženklinę, vyčiais pakėlė. Bet jog Šachmato reikalais abidvi tauti lenkų ir lietuvių rūpinos, todrin Aleksandras juos į visuotinį lenkų ir lietuvių sueimą į Radomą * .

Tenai Šachmatą pagal įsakymą d. Lietuvos kunigaikščio nulydėjo su visų didžiausia iškilme. Kad jis sueime tėvūnų grinyčioj pasirodė, bylojo neaprašoma drąsybe tais žodžiais: „Lietuviai ir lenkai, dėl kurių aš žygiavau iš tolimų kraštų į talką, jūs mane neprieteliaus krašte apleidot; nujau kad mano kariauna ir visa pragaišo, tad mane apkalot ir dar nepaleidžiat neigi prieš Krymo totorius mane šelpiat". Atsakė jam vardu d. kunigaikščio ir rykio bei dūmos: ikišiolinių savo nelaimų pats yra kaltu. Tiesa, d. kunigaikštis Lietuvos parvadino jį iš jo tė-

* Rankrašty stinga žodžio (*pakvietė* — ?).

vainės, bet jis jam plačius laukus antrapus Kijevo paženklino. Lig laiku jį persergėjo, idant rengtųsi pulti į Maskoliją, bet krymionų nekušintų ir tiktai jų įpuolančių gyniotųsi, todrin d. kunig. Lietuvos įsakė Maskolių rubežium artintis, idant jo artumu Krymo totoriai nesiaubtų; bet, neklausydamas jo įsakymo, visų pirma Krymo totorius kariavo, kuo piktesniai gudus, klausančius d. Lietuvos kunigaik., nuteriojo; paskui pas turkus norėjo išsikraustyti, ketėdamas ant d. Lietuvos kunigaikščio apmaudą giežti. Noris Šachmatas pats yra kaltu, apie ką jis lenkus ir lietuvius kaltina, pirma per savo atkaklybę, paskui per savo nekliautį, vienok d. kunig. Lietuvos ir Lenkų rykys su luomais rūpinsis apent jį po seno parėdyti, lig tiktai karvaidos sukels kariaunas, kurios nebuvo dar patiektos.

Čia prasijuokė Šachmatas ir sakė d. kunig., rodydamas pirštu į šalip stovinčius jo rūminius, arba dvariškius: „Taigi tuos tariat negalinčius kariauti? Dėl ko, viešpatie, maitini taip daug tinginių, jei jie ginklo, abažo, žygių ir karių bijos?" Žymėjas atsakė: kiekviena tauta turi savo dobę — kitą būdą turi lietuviai ir lenkai, o kitą totoriai. Totoriai grobiu minta ir per neturtą visa daro, ką jiems jų viešpats liepia, bet lenkai ir lietuviai rūpinos daugiaus jų buta, alvienas kariavo savo noru už rubežiaus, o namie vieni apie orę, knebinį, prekybą trūsėjo, kiti rūpinos Dievo garbe, kiti teisybę attiesė, kiti saugojo pilles ir jomylistoms kalpojo, trumpai sakant, skyrė sau darbą pagal savo norą ir sugebėjimą.

Taip nusluogavę Šachmatą žadais, ėmė rūpintis kitais daiktais. Pirma dar Lietuvos jomylistos, kuriuos d. kunigaikštis iš ūkės dūmos buvo išmetęs, tame sueime su pagalba lenkų norėjo apent su kunigaikščiu ir ūkės dūma susitaikinti. Aleksandras atsakė lenkams skaidriai, jog jis dėl jų meilės tą nori daryti, tiktai ne Lenkuose, bet Lietuvoj taip pat sueime. Čia kėlės Lietuvos dūmos vyresnysis Taboras, Vilniaus vyskupas, ir pradėjo drąsiai sa-

kyti Aleksandrui: „Be reikalo pyksti ant mūsų nekaltų dėl vieno įtarimo tūlų didžiulių; mes kentėjom lig šiol tavo piktumą kaip priderėjo tavo tikriems tarnams. Mes ne tavo viešpatingų įsakymų neklausėm, bet atkaklybei tūlų ūkėjų nepasidavėm, kurie Lietuvos įstatymus, tavo bočiais probočiais dovenotus, nuo tavęs paties prisieka patvirtintus, panaikinti norėjo. Aš išpažįstu ir godoju tave kaip jei kiti mano sūdraugai už mano ir visos Lietuvos viešpatį, bet aš taip pat žinau, jog aš tavo ir Lietuvos visų vyriausiu kunigu esu pagal mano pavadinimą nuo Dievo į tą vyresnybę, aš turiu tave nuo tokių ketėjimų, kurie yra prieš mūsų įstatymus ir tavo prisieką persergėti. Kas tarp mūsų tokiais luošina, ant to makaulės tekrinta drausmė visų sunkiausia žinotojo ir atmonytojo tos piktybės".

Vos vyskupas buvo tą pasakęs, tuojau paralyžius d. kunig. ir rykį užtiko. Visi nusiminė ir krutėjo. Tas regimai nutiko per jo piktybę ir suspaudimą tulžies, bet svietas turėjo už stebuklą ir už atmonę dangaus. Ilgesniai apie nieką nebgalėjo beteirautis, todrin sueimas išskydo, o d. kunig. ir rykį sergantį į Krokuvą nulydėjo.

Šachmatą vienok pagal įsakymą d. kunig. Lietuvos apent į Lietuvą su didžia iškilme pargodojo ir Trakuose gerai ir mandagiai gerbė. Vienok čia bandė jis vėl su pagalba totorių Nogaiskos parsprukti, bet lietuviai jį nutvėrė ir nuo to laiko jis didesniai buvo saugojamas, užvis jog tuo pačiu sykiu Mengli Girėjus, Krymo chanas, arba viešpats, ne vien pakajų, bet ir pagalbą buvo žadėjęs duoti d. kunigaikščiui, jei jis Šachmato nepaleis. Nujau nelaimingas Šachmatas apleistas ir užmirštas pas Dievą bedūksėjo šaukdamos, idant teisybę savo šventą parodytų tam, kursai jam jos neattiesė. Paklausė jo aukščiausias, kaip sako Kojalus, kaipogi neilgai buvus Mengli Girėjus baisiai baisesniai visą Lietuvą nuteriojo, kurio sūnu Biti Girėjus ir Burnaš Girėjus, mirus kunig. Olelkai, pas pat Lucką atėjo, bet našlė Anastazija Olelkienė, kuri lig laiku tą paju-

tusi, su vyriška drąsybe sukėlė visą apygardą kas vien ginklą galėjo kelti ir liepė visiems prisiekti ant lopišelio kūdikėlio kelių nedėlių sūnelio, jog jo, kaipo savo kunigaikščio, lig gyvos galvos neįduos neprieteliui. Nū valsčionys, pilionys, žemlionys ir kiti ūkinykai grobė totorius į nagą, kurie pergalėti didžiai kruvinoj mūšoj tenkino Slucką palikini.

Kita žara atėjo totoriai pas Naujàpilį (Nowogródek), kurioje Lietuvos jomylistos susirinkę teiravos pragumo, kaip galėtų su d. kunig. Aleksandru susitaikinti ir savo įtarimus nuteisinti, ir Glinskį prapuldyti. Bet, išgirdę totorius atsiartinant, tenkino išsprukę per Nemuną, retas bepasiliko su Goštautu urėdu pilės gynioti. Totoriai į paliktą vietovę įėjo nebsutikdami tenai kitos Anastazijos, tuojau išsiuntė kelias keketas sprunkančiųjų vyti ir rengės į pilį pačią griautis. Tuo tarpu visą apygardą, kur Nemuno galėjo išvengti, karda ir ugnia į tyrą pavertė, vienok piliai nieko nepadarė. Urėdas Gòštautas, pilės vyras Maskus, Trizna, Nemira ir kiti diduomiai taip juos skardė išpuoliais ir vylyčiomis, jog nieko nenuveikę nuo pilies atsitraukė ir tinkinos sugriebtą gròbį apygardose namo gabenti grįždami į Krymą.

Bet dar didesnę terionę prityrė lietuviai nuo Mengli Girėjaus didžiojo sūnaus Mechmet Girėjaus. Tas atėjo lig Minsko, pačią vietovę sudegino ir visą apygardą išdrevėjo ir nuteriojo; nenorėdamas trukti, pilį paliko. Paskui, persikėlęs per upę Nerį ir Bereziną, nusariojo be kokios grėsmės apygardas Vitesbės ir Polostekės ir su nepaseikimomis gėrybėmis parąrįžo laimingai namo; kaipogi be išmuštųjų rašo 100 000 pačių imtinių išvarę į vergus iš Lietuvos ir Baltųjų Gudų. Nuo tų baisių terionių antėjo antkrytis, paskui marai, kurie antra tiek svieto pagaišino.

Tie tankūs įpuoliai totorių į patį vidurį Lietuvos buvo priežasčia, jog Lietuvos luomai sutarė Vilnių, savo buveinę, stipresniai aptverti. Kaipogi

atentį metą suirusius nuo senumo mūrus Žemosios 1506
pilės atnaujino ir visą vietovę nauju mūru aptvėrė.

D. kunigaikštis, pailsėjęs truputį Krokuvoj ir tenai savo motiną Elžbietą palaidojęs, pirma atkeliavo į Liubliną į sueimą, o nuo tenai pavasarin linkan į Lietuvą pargrįžo, kurioje vieni vaidai ir keršlai buvo tarp diduomenės sukilę. Vilniuj siuntinys Krymo totorių reikalavo nuo lietuvių, tardamas: jei jie nori bendrygai su totoriais Krymo gyventi, Šachmatą už ūkės neprietelių turi apskelbti. Tą Glinskis išveržė nuo ūkės dūmos, jog Šachmatą už zdraicę Lietuvos ūkės apskelbė ir į amžiną kalinį į Kauną nuvedė. Vienok Krymo totoriai netapo bendresniais lietuviams, kaipogi tą patį dar metą su didžia kariauna apvertė vėl Lietuvą į peleną.

Kaip Lietuvos ūkė iro netvarka, taip ir d. kunigaikštis kaipo negalia, šį viena pati liga novijo, o ūkę daugė, beje, tuointimpiniai antpuoliai totorių ir tuointimpinė baimė nuo maskolių, užvis baisios skiltinės, arba partijos, prieš Glinskį, kurios netikimai pasididino. Tuo tarpu vylus Babinskis vaistėjo d. kunigaikštį, kursai nė mažiausio trupučio nenumanė vaistėjimo, vadinos grekoniu, noris ynu lenku buvo; tas nubengė be to jau silpną viešpatį savo pirtimis ir prakaitavimais. Gydytojai viešpaties tarė jam, idant nekliautųsi tuomi, braidė turi itin du privalumu didžiai pavoju ligonui, beje, drąsumą ir nenumanymą, kuriedviem jis viešpatį į pragarą stumia, bet to jis neklausė, tardamas juos skaugint. Ūkės žymėjas tą patį stigavoja, ką vaistėjai buvo sakę, o neiškentėdamas įkišino šaldrą į šiekštą, kursai vienok pagalba Glinskio išspruko. Nuo ko kėlės pas[kal]ba, jog Glinskis pats buvęs įbrukęs d. kunigaikščiui Babinskį, idant padoriai jį iš šio svieto atlaikytų, vienok į akis nieksai nedrįso jam to sakyti. Idant viešpaties nerūstintų, diduomenė iš rūmų prasišalino ir namuose užsirakinusi lindojo, o Glinskis valdė visu ir visur.

Tuo tarpu atėjo žinia apie naują įpuolį totorių Krymo į Lietuvą. D. kunigaikštis buvo jau per daug

silpnas pats žygiuoti, vienok ant patarimo Glinskio sukėlė žemlionis su diduomene, kuri susirinkusi apsireiškė, jog ji be savo d. kunigaikščio prieš nepriętelių netrauks. Glinskis pats linkėjo sau viešpatį iš Vilniaus attolinti ir ta kelione jam giltinę paskubinti; Aleksandras visa darė tardamas taip reikiant; neminądamas ant savo ligos, liepė save gabenti į Lydą, idant diduomenė neturėtų lyčiaus išsiskiesti, lig tenai Sigismuntą, jo brolį, parvadintų, kursai ūkės reikalais rūpintųsi iki pačiam nepratarpstant.

Vos buvo d. kunigaikštis į Lydą atkeliavęs, kaip tuojau žemlionis, išsprūdęs iš totorių nago skruostu dar perkirstu, pasakė, jog totoriai ugnia ir karda jau terioją ir lig nesutemus pas Lydą ateisią. Paskui jį ir daugesniai tokių pranašų atsklendė, kurie dar didino pavojumą sakydami, jog 20 000 totorių traukia Luckan, o kitas būrys didžiai greitai Naujapilin skubinos. Netikėjo dar, idant taip arti jau būtų, todrin teišsiuntė vieną pulką Glinskio joties išsijautoti, kursai, kelis trūkius paėjęs, sutiko būrį totorių, su kuriais tuojau susigrūmę vienus išklojo, kitus išblaškė ir dėl parodymo pamovę makaules numuštųjų ant ragotinių pargabeno į Lydą.

Dabar nė vienas nebabejojo apie jų artumą ir visi už kits kito ginklavos, tiktai d. kunigaikštis it nesavėj buvo, jog jis grumzdžiant pavojumui nė vieną kartą dėl silpnumo žirgą negalėjo antsėsti. Atėjus žiniai, jog 20 000 totorių stačiai neria Lydon, sūbruzdis abaže pasididino. Tuojau Stanislovą Kišką pakėlė karvedžiu, o d. kunigaikštis išsiuntė tekūną pas savo brolį Sigismuntą, o jis pats su vyskupu Vilniaus Taboru, su ūkės žymėju Laskiu ir Lietuvos marčelga Manvydu į Vilnių sugrįžo.

Jau gaisrai kaimų, dvarų ir bažnyčių rodė, jog nepriėteliai it arti yra nuo abažo. Todėl Kiška išsiuntė kelias virtines lengvosios joties, idant nuo terionių nepriętelių grėstų lig didžiajai kariaunai nepasitaisant, kuri apie 10 000 karėjų turėjo. Tie

pulkai rėmės didžiai narsiai, kaipogi vienas totorių keketas išklojo, kitas apvergė.

Totoriai, pajutę ant jų einant, sutraukė savo karėjus į abažą, bet Kiška, tą jausdamas, buvo tūlas keketas išsiuntęs sariojančius grėsti ir ramdyti; jis pats sukos Naujapilin, o nuo ten į Klecką, vildamos nepriętelių abažą, kuriame pagal jų dobę pačios su vaikais plepsojo, lig nesusinėrus jiems su visa galybe, antpulti. Ties Poloacu vienas pulkas lietuvių sutiko 500 totorių ir paveikė juos, vienok tūli išsprūdę nuo giltinės gavo laiko pranešti savo karvaidoms artinimos lietuvių. Todėl Kiška, nevildamos daugiaus jų pasalu beantpulti, sueilavęs į rindą artinos; 5 dienoj rugpjūčio atėjo pas Lipę ir antrą dieną norėjo grumtis, bet naktį staiga pats taip pavoju apsirgo, jog vyriausią valdžią kariaunos turėjo Glinskiui atduoti.

. Glinskis, geidgodis ir įpratęs kareivis, paėmė širdingai, vedė jis 7000 rinktinių, o 3000 ne taip gerai apginkluotų karėjų į mūšą, kurios Biti Girėjus su savo broliu laukė rindoj. Glinskis turėjo pirma dar upį pereiti, kuri plačiomis ir versmingomis savo miegomis abažą totorių dangavo, kurios seklimas Biti Girėjus savo stipriais karėjais buvo užstatęs. Abi kariauni timpsojo prieš viena antrą. Nemindamas ant nepatogios vietos nei ant daugybės nepriętelių, liepė Glinskis trimitus pūsti į mūšą. Tuojau leido jis tūlas keketas į tą pusę totorių abažo, kuri versme dangavos, kurias dar 500 karėjų įkandin sekė; tos išblaškė sargtis nepriętelių, jų galvijus ir žirgus šalin pavarė. Paskui puolė ant tų, kurie traktį saugojo; tenai susigrūmęs pergalėjo juos ir suujo į abažą. Laukai buvo jau tušti, nū tiktai viena upis ir vieškelis gaišino nuo visuomenės mūšos. Glinskis grūdos ant skardžio,-kurį prieš stovintys totoriai ant antro skardžio pasveikino vylyčiomis, bet mažne be jokio nuokryčio žmonių ir žirgų, kuomi Glinskis priešakio rindas paplonino, o sparnus pastorino. Ir tuo kartu nuo savo skardžio pradėjo pūškomis šaudyti į totorius, kurie

netverdamies atsitraukė nuo antro skardžio. Lietuviai vijo juos įkandin skubiniai; kiek galėdami užkimšę, perėjo laimingai upę. Glinskis, priešaky kariaunos eidamas, įsikirto į vidurį rindos, kursai vienam žirgui kritus antrą apsėdo. Toj pusėj, kurioje patys viešpačiai totorių stovėjo, taip stipriai surėmė Naujapilio žemlionys, jog totoriai buvo pradedą gurti, bet pagal savo būdą vėl pasitaisę į linkminį puolė vienkartu ant lietuvių, bet tuo tarpu atpuolė žemlionys Gardino ir Minsko, kurie savo narsybe sujaugę sutratino rindas. Taip besigrumiant, atvedė 300 lenkų šarvotinių Čerkovskis, kurie dėl sunkumo savo šarvų nebgalėjo lietuvių bepanokti. Totoriai, pamatę blizgančius paparčius, tarė kiek vėliavų, tiek pulkų esant; tardami naują kariauną atėjus, todrin palikini karvietę su abažu spruko kas kur beįmanė. Lietuviai daugybes skriejančių pakrėtė, daugesniai dar iššuvo versmėse upės Cepros, kurioje it gyvolius mušė; artimasis ežeras nuo kraujo pasriuvo, nuo ko paskui Raudonuoju prūdu buvo vadinamas. Pačios viešpatienės totorių vos vos išsprūdo pėsčios per versmes ir raistus, 20 000 pačioj karvietėj paliko beklaksančių, 3000 žirgų kliuvo lietuviams ir 40 000 imtinių išliuosavo ir visą sugrietą grobį apent totoriams atėmė.

Glinskis sugrįžo pergalėtoju ir sveiku ant ketvirtojo žirgo, kaipogi trys mūšoj buvo jam kritę. Nuvargusiuosius karėjus žygiu ir mūša paliko abaže neprietelių ilsėti, o tiems, kurie buvo nenuvargę, liepė kelius saugoti. Tuo parėdymu nugalavo visus totorius, kurie mūšoj nebuvo buvę, kaipogi tie, kurie nieko apie tą nežinojo, grįždami drąsiai į savo abažą atėjo į nagą Glinskiui; tie, kurie praėjusiąją notį žinojo ir norėjo issprukti, kliuvo į nagą kelius saugojantiems. Ne laimingesniais buvo nė tie, kurie lig laiku iš karmūšos prasikraustė. Kaipogi minavota kunigaikštienė Anastazija visus kelius buvo užstačiusi savo valsčionimis ir žemlionimis, kurie daugybes ties Kopylio vietove, o likusiuosius ties Petravičiais nugalavo.

Žinia tos garbingos pergalės rado d. kunig. Vilniuj jau be žado ir jau mirštantį, vienok numanė jis, jei iš džiaugsmo apsiverkė ir rankas keldamas į dangų rodė tuomi savo džiaugsmą dėkavodamas Dievui, paskui pažvelgė ant stovinčiųjų, ranką jiems duodamas, kaipogi žadas buvo jau užkritęs. Taip persiskyrė su šiuo pasauliu 19 dienoj rugsėjo mėnesio, pasirengęs krikščioniškai į paskuoję kelionę.

Buvo vyras neveikiai tepermanąs ir nebylus, vidutinio augumo, bet didžiai stiprus, gėrėjos gaudesiu, užvis karės muzika, trobesiais nerūpinos, gebėjo iškilmingą šeimyną savo rūmuose antturėti. Godojo ir globė kantrius ir mokytus vyrus, per daug dosnus it jo brolis, sakoma buvo, jog jis it laiku numirės, kaipogi jau visa buvo išdovenojęs. Tūli vadino jo viešpatavimą nelaimingu, jog jam viešpataujant tūlus dalykus lietuviams maskoliai atėmė, bet tame daikte ne jis yra kaltinamas, bet diduomenė, kuri nei pati norėjo į karę traukti, neigi rinkliavų reikalingu laiku davė prašaleičių samdyti, noris Aleksandras visų didžiausiose sūspūdose rinkliavas terinkino.

Jam mirus, diduomenė ilgai kyvojos apie jo palaidojimą. Lenkai norėjo Krokuvoj laidoti kaip jis pats buvo linkėjęs, kame jų kiti karaliai palaidoti buvo, bet lietuviai krūpaudavo, idant jiems belydint nabaštiką į Lenkus, tuo tarpu Glinskis, kurs paskuoje pergale dar didesniai didžiavos, su pagalba gudų valdžią ūkės neįgytų. Todrin lenkai liovės nuo savo geidimo, o lietuviai Aleksandrą šaly jo brolio šv. Kazimiero Vilniuj palaidojo.

Aleksandro brolis Sigismuntas, valdymieras Silezijos ir Lužicijos, per porą trūkių nuo Vilniaus bebuvo, kad žinią gavo jo brolį Aleksandrą mirus. Visų pirmasis Lietuvos jomylista, kurs jo sutikti išėjo, buvo Glinskis, idant tuomi įtarimą, jog jis nori smeigtis į Lietuvos sostą, nuo savęs nukratytų, bet Sigismuntas vos 300 savo karėjų teturėjo, o Glinskis 700 savųjų; tas rodės daugiu dėl vieno

ūkinyko, kas vėl jį darė įtariamu. Vienok išmintingas Sigismuntas tarės to nesuprantąs ir kad daugesniai jomylistų buvo atėjusių, įjojo jis į Vilnių su didžia iškilme.

Maskolių d. kunigaikštis Vasilijus, vos nujautęs smertį Aleksandro, tuojau išrėdė siuntinį į Lietuvą, pasimetęs savo sesers guodžioti, bet aiškesniai bandyti, ar negalėtų Lietuvos d. kunigaikščiu tapti, su tokiu įsakymu, idant Eleną pačią ir diduomius, Taborą, Radvilą su kitais jomylistomis žadais vilioti ir perkalbėti. Bet Sigismuntas sugaišino tokį jo kėtėjimą ir lig siuntinys maskolių juto nuo Elenos, jog visi vienu balsu Sigismuntą d. Lietuvos kunigaikščiu pakėlė, tuomi daugesniai jis nebrūpinos.

[§] XXXIX

Sigismuntas II

Palaidojus viešpatingai Aleksandrą, į Vilnių į sueimą. Noris lietuviai daug sykių buvo žadėję lenkams pagal Aleksandro linkėjimą ir vienybės sandarus nė kokio sueimo ypatingo nekelti be lenkų, bet dabar rados jis didžiai reikalingu, idant tūli jomylistos nepasistiprintų savo bendrais ir tarnais, kuriame Sigismuntą, brolį nabaštiko, visuotinai d. kunigaikščiu Lietuvos 20 dienoj spalių mėnesio * ir Taboras vyskupas apkarūnavojo jį sena ūkės doba Šv. Stanislovo bažnyčioj Vilniuj.

Visų pirmasis rūpesnis naujojo kunigaikščio buvo maskoliai. Jis liepė tuojau apreikšti Vasilijui, jog jis karšinčium savo brolio tapo ir didžiai sau linkėjo, idant ne vien padarytas paliaubas toliaus saugotų, bet dar sakės norįs pakajų suderėti, jei

* Rankrašty stinga žodžio (*pakėlė* — ?).

Vasilijus jo siuntiniams pašportus duotų sandarauti. Vasilijus pasirodė didžiai veikiu ir atsiuntė pašportus, kurių pragumu dar stiprino savo seserį Eleną, idant savo tikybos nepaleistų.

Sigismuntas užsakė sueimą lietuviams apie pakajų maskolių teirautis į Medininkus. Čia gavo žinią, jog lenkai, susirinkę į sueimą Petrikave 8 dienoj gruodžio, savo rykiu jį pakėlę, kurį kviečiantys ant apėmimo ūkės suolo į Krokuvą. Idant tuomi maskolių negandintų, iki neiškeliavęs tenai išleido į Maskvą Radvilą, Sapiegą ir Manvydą su tokiu įsakymu, idant pakajų tuo kartu tedarytų, kad Vasilijus visus imtinius išliuosuos ir visas pilis ir kraštus, jiems atimtus, sugrąžins, žalas, kurias įgulė Dorogobužo pilės išdarė, užganuos. Vasilijus atsakė didžiuodamos: jis nieko neveldėja, ko jam Dievas ir jo praėjūnai neįdavė, todrin ne vien to, bet ir visos Gudijos sakės esąs viešpačiu ir valdymieru. Ar buvo kas nutikęs paliauboms su Aleksandru esant, to jis sakės būtinai nežinąs, bet su Sigismuntu jis dar nė kokių sandarų nedaręs, apie kurių sulaužymą jo siuntiniai galėtų skųstis. Vienok jis gėris pakajum ir nori jį užlaikyti, jei Sigismuntas žalas, nuo įgulių Smolensko ir Mstislavlio maskoliams padarytas, užganuotų; rūgojo tiktai jis, jog seserį jo Eleną perkalbinėjęs Sigismuntas į Rymo tikybą.

Tam Maskvoj nutinkant, Sigismuntas su Lietuvos jomylistomis su žibančia iškilme įėjo į Krokuvą, kurį tenai arkivyskupas Gnezno Roza 24 siekio mėnesio apkarūnavojo Lenkų rykiu. Didindamas dar tą džiaugsmą, didysis brolis Sigismunto Vladislovas, Vengrų rykys, išsižadėjo per savo siuntinį Osvaldą Karlacą visų pretenzijų, kurias būt turėjęs į Lenkų ūkės sostą kaipo vyresnysis sūnus, kurį jau tūli diduomiai buvo linkėję sau rykiu pakelti.

Bet barnės diduomenės Lietuvoj sukilo ant didžios nelaimos ūkės. Kaipogi nustipus Taborui, Vilniaus vyskupui, vyrui drąsiam ir gudriam ir didžiam mylėtojui savo tėvainės, paliko atdaras ke-

lias Glinskiui seną savo kėtėjimą kuo veikesniai pasiekti. Buvo gi pats lietos vyras, karėj ir ūkėj sumanus, didžiai buklus ir gudrus bei drąsus per savo karės veikalųs, garsus ne vien namie, bet ir už rubežiaus, kaipogi 12 metų jis tarnavo Albrechtui, valdymierui Saksonų Frizų karėj ir ciesoriui Maksimilijonui Italijos karėj. Pačioj Lietuvoj turėjo jis daug bendrų ir tarnų savo dosnumu ir pataika įgytų, o jo paskuojoji pergalė totorių piktesniai dar išdidino, kaipo be abejonės, nustipus Aleksandrui, jis būt tuojau Lietuvos viešpačiu pasidaręs, jei nebūt Sigismuntas savo staigiu atkeliavimu į Vilnių jo kėtėjimo nesugaišinęs.

Sueime Jonas Zabžezinskis apskundė jį akivaizdoj kaipo zdraicę ūkės. Jis gi pats savo byloj rūgojo dar už abydas, Aleksandrui viešpataujant pritirtas, todrin kuo didesniai jam spigino ūkės reikalai. D. kunigaikštis, noris žinojo apie tą, vienok dar tylėjo, idant nedoro darbo skubinimu didesniai nepapiktintų, bet įgavus Sapiegai į ranką nemažus davadus zdrodos Glinskio ir parodžius juos d. kunigaikščiui, galėjo nuo to alvienas aiškiai matyti Sigismunto apmaudą, kurį jis vis dar norėjo prieš jį slėpti.

Staiga Glinskis rados nuo visų apleistas, nebgalėjo jis nė vieno tarno dosnybe beprivilti, nė vienas nebnorėjo jo bendru bebūti, idant d. kunigaikščio neužrūstintų. Glinskis ryžos apie tą guostis d. kunigaikščiui, kursai vylės, jog jis jo išklausys, bet nežinojo, jog jis jau turėjo žinią apie jo pasalumą; todrin apskundė pats Zabžezinskį d. kunigaikščiui, kursai vienok vis vangstės spręsti apie tą nuo vienos dienos lig kitos. Lengvai galėjo tenai teisybę parodyti, bet didžiai pavoju buvo tą daryti. Sigismuntas vylės, jog laikas pats barančiuosius, kad jiems pirmoji aitra pereis, apent susitaikins, o tuo pačiu Glinskio ketėjimas ar sugaiš, ar aiškiai apsireikš.

Glinskis, papratęs iki šiolei nuo visų godojamas būti, o dabar mažne nuo visų rados užmirštu, ne-

buvo tiek stangiu ir tampriu, idant tą nukentėtų. Guodės jis Vengrų karaliui Vladislovui, bet jis tą jam tedarė, jog savo brolio gromatoj lūgojo, idant vėlinamai teisybės vardą ir godą Glinskio nepaišytų. Tos teisybės attiesimą Glinskis pats pradėjo skatinti, lūgodamas viešpaties, idant jo provą akivaizdoj sueimo perveizėtų ir savo sintėjimą apreikštų, bet d. kunigaikštis didym vien antra puse kliovės ir didesniai dar nuo sprendimo vangstės. Nū Glinskis supyko ir, rūstybėj nebgalėdamas betvertis, ant d. kunigaikščio ir savo neprietelių iš apmaudo ištarė akivaizdoj tuos nepadorius žodžius: taigi turi jis bandyti, kas jam ir didžiajam kunigaikščiui ilgai skaudės.

Sigismuntas numanė, kam tas atsieina, vienok nenorėjo slėpti, tardamas Glinskį maskolius minavojant, todrin leido jis vėl siuntinius į Maskvą, kviesdamas Vasilijų į pakajų. Tą patį darė Elena, jo sesuo, per Andriejų Dirškų pas savo brolį, o per Joną Skinderį pas maskolių diduomenę, bet Vasilijus buvo vieną kartą ryžęsis lietuviams nieko negrąžinti ir nenorėjo nė kokio pakajaus daryti su tais, kurie apie grąžinimą bylojo, Astiko ir kitų kalinių ne pirma ketėjo išliuosuoti, kaip kad pakajus bus padarytas.

Taip siuntiniai nieko nepešę sugrįžo namo. Lengva buvo Glinskiui su Maskolių d. kunigaikščiu susižinoti, kursai seniai jau geidė tolesniai Lietuvos sritis įgyti ir visą Lietuvą į peleną apversti. Glinskis apreiškė jam per savo įtikimą tarną, jog jis nori ne vien su savo veldinėmis pilimis, bet ir su neseniai nuo d. kunigaikščio gautosiomis jam pasiduoti, jei jis jam raštu ir prisieka prižada jo neapleisti. Vasilijui to ir reikėjo, idant Lietuvos kokią dalį tuo pragumu įgautų; visa jam su džiaugsmu pažadėjo ir ant davado savo žadėjimo, sukėlęs tuojau savo kariauną, peržengė rubežių ir per 30 trūkių į Lietuvą įsigrūdo. Sigismuntas traukė prieš su savo kariauna, kurią per savo jautrumą pirma buvo patiekęs; bet Vasilijus taip darė, kaip jo tėvas

Jonas ir brolis Dimitrijus, kurie visados vengė aiškios mūšos, bet, prasišalinus Lietuvos kariaunai, tuojau maskoliai puolė į jos kraštus ir ėmė plėšti ir terioti. Kur vien Sigismuntas pasirodė, nuo tenai Vasilijus pasitraukė. Nū rados ir Sigismunto kariauna pavargusi, tuointimpiniais dupšiojimais ir žygiais bei didžiomis kaitromis paguro, ant galo nuteriotuose kraštuose ėmė mitalo stokoti, todrin sugrįžo į Lietuvą tą tenuveikusi, jog maskoliai turėjo iš Lietuvos išsikraustyti ir lietuviams pilį Gizikovo apent palikti. Sigismuntas, paleidęs žiemą karėjus į duonas, nukeliavo pirma į Vilnių, paskui į Krokuvą.

Tuo pačiu laiku išsprūdo iš kalinio maskolių Konstantinas, kunigaik. Ostrogo, kurį pirm aštuonerių metų ties Vedrusa upe buvo sugavę, ir pargrįžo laimingai ant džiaugsmo visų patriotų į savo tėvainę; kas dar didesnę garbę ir godą tam kunigaikščiui daro, jog jis buvo gudų tikybos. Maskoliai kankino jį, noris jis jų tikybos buvo, neaprašomai, suokdami, idant jiems algautų karėj, kurį varu pakė[lė] savo karvaida prieš totorius, kuriuos jis daugioj mūšoj pergalėjo, už ką jam maskoliai buvo didžius valsčius dovenoję. Vienok ir taip tėvainės savo Lietuvos negalėjo nutausti ir kad jau maskoliai buvo juomi pasikliovę, jog nė vieną truputėlį nebtarė jo namų ilgintis, todrin paėjo jis pasimetęs kareivių telkti į parubežį ir tuomi išsigavo į Lietuvą. Regis, pats Dievas buvo lietuviams parsiuntęs, idant jį prieš Glinskį rengiantis jau aiškiai į namkarę statytų. Sigismuntas buvo į Lenkus iškeliavęs; Glinskis, sutraukęs į Lyskovą didžiai tylu 700 joties, persikėlė per Nemuną, idant Lietuvos marčelgą Joną Zabžezinskį antpultų. Nepasergimas traukė jis keliu Gardinan; netoli nuo Gardino jo karėjai sukapojo motriškę Zabžezinskio žmonių, norėdami išsijautoti, kame marčelga yra ir ar stiprioj vietoj, kurie dar tą pačią naktį apgulė ties miestu esantį jo rūmą, arba dvarą, kurio išlaužę angas įsigrūdo į trobą, ištraukė jį iš lovos ir turkas jį nu-

galavo. Glinskis liepė jo nukirstą galvą ant mieto pamauti ir, 4 trūkius pirm jo panėšėjus, paskui pakelėj į ežerą įmesti; kad jis apent namo sugrįžo ir ėmė rymoti, ką jis padarė, matė jis aiškiai, jog per toli buvo jau įžengęs, jog dėl galybės savo neprietelių nė kokios sau pataikos nuo d. kunigaikščio negalėjo viltis. Todrin ryžos nelabu nelabą didinti ir patį viešpatį ir tėvainę nukariauti, kaipogi, vieną kartą sukruvinęs savo rankas, kas dieną smarkesniu vien rodės ir įtrakęs it žvėris padidino skaitlių savo karėjų lig 2000, su kuriais drevėjo nemeilingai apygardas Naujapilio — tų ūkinykų rūmus, kurie jam rodės jo neprieteliais esą.

D. kunigaikštis pasitiko tuo kartu Krokuvoj jau 1508
dėl pataisymo rūmų, jau dėl surėdymo tos naudos, kuri privalavo karūnai; buvo jo praėjūno praėjūnai savo nepaseikima dosnybe iškleidę ir patiems ūkinykams užstatę, o pininigus veltui praradę. Tuos valsčius lig atvaduojąs, daug tūkstančių iš Lietuvos ūkės lobio ėmęs išmokėjo; ir taip Cipsą, Druskasę, Prošovicus, Nisą, Seradzą, Gostininą ir Radomą atvadavo. Pradžioj ne visai terūpinos Glinskio trakavimu, kaipogi vylės su maskoliais pakajų padarysiąs, kursai rodės Lietuvai visų reikalingiausiu jų daiktu. Išleistu tenai siuntiniu Glebaitis su Sapiega kaip įmanančiu norėjo jį iškaulyti, noris ir ant sunkių varunkų. Visa, ką buvo maskoliai lietuviams pirm Aleksandro užkariavę, to nebketėjo nuo jų bereikalauti, tiktai pilių Liubečo, Černigovo, Dorogobužo ir Toropeco reikalavo. Bet jog ir ant to Vasilijus nenorėjo duoti, taigi ant galo vos ne vos iškaulijo amžiną pakajų tarp Maskolių ir Lietuvos ant tokių varunkų: kalinius abeji išliuosuos ir tiktai kas nuo se[nų] laikų Smolensko rėdai priderėjo, tą maskoliai lietuviams sugrąžins.

Taip pagrįžo siuntiniai, bet namo grįždami sutiko Smolenske gromatą nuo d. kunigaikščio, tais žodžiais rašytą: Glinskis regimai patrako ir keta, jei pakajų Sigismuntas ir Vasilijus padarys, nedangintis į Maskvą, bet parubežius abejų ūkių terioti; tas

yra jau aiškiai žinomu nuo tūlų imtinių, kurie nė vien įrankiu buvo jo patrakimo, bet dar jam tarnavo tame daikte; todrin siuntiniu turi steigti pas d. kunigaikštį maskolių, jog jei d. kunig. Lietuvos kariauna atsiartins į parubežių dėl draudimo Glinskio, idant jis netartų, jog lietuviai padarytą pakajų laužo; jei Glinskis eitų tiesiau į Maskoliją, Lietuvos kariauna netrukins. Ant to Vasilijus atsakė: Lietuvos d. kunigaikščiui nereikią nė kokios kariaunos į parubežių siųsti, jis žinąs, jog Glinskis norįs su savo broliu į Maskvą dangintis, bet nieko pikto nuo jo nejaučiąs. Tuo pačiu sykiu nuleido jis gromatą Glinskiui, kursai Mozyriuj tvylojo ir rengės į Maskvą keliauti.

Bet Glinskis tiktai dūmojo ir steigė maskolių bendrybą ant savo labo naudoti. Jis vaidino maskolių diduomenei viltį Gudų ūkę vėl įkurti ir valdžią lietuviams atėmus apent į Kijevo pakelti; tuomi įgundino daug jomylistų maskolių į savo pusę, užvis jo brolis Vasilijus šelpė regimai savo brolį ir įdavė jam savo pilis, kurias buvo nuo Sigismunto valdyti įgavęs. Abudu susinėrusiu apgulė Minską, bet veltui. Narsybė žemlionų ir įgulės atrėmė juodu be kokio vargo. Idant tuo nevykimu patrakėliai negurtų ir atsimintų, traukė Kleckan. Čia persiskiedė: Mykolas nuėjo Sluckan, o Vasilijus Kijevan; šis paskuojasis kely bandavo į Žitomirą ir Ovručą pilę varu įsilaužti, bet veltui: jis negalėjo nė kokios pilės įgauti, vienok pastiprino didžiai savo brolį privylimu diduomenės. Kaipogi daugybė gudų jo klausė, vildamies Gudų * vėl įkursią, todrin stiprino taborius patrakėlių ginklu ir vyrais.

Bet ties Lucku Glinskiui vėl nevyko prieš našlę kunigaikštienę Anastaziją Olelkienę kariauti. Glinskis sau tarė, jog ta žmona iš nuogąsčio ne vien paduos savo pilį, bet dar ištekės už jo ir tuomi įgis naudos ir karėjų, užvis didesniai turės pretenziją ant Kijevo viešpatavimo, kaipogi jos sūnelis buvo

* Rankrašty stinga žodžio (*ūkę* — ?).

kilties Kijevo kunigaikščių, beje, Valdimiero, Jogailos brolio, Algirdaičio palikūnis, kaipogi Glinskis, tapęs vyru Anastazijos, tuo pačiu būt buvęs globėju jos sūnelio Jurgio ir galėjęs jam Kijevą užkariauti. Bet Anastazija neklausė nei žodžių, nei gorinimų, ir kad Glinskis norėjo jos pilį uždegti, ši atrėmė jį su didžiu nuopuoliu. Glinskis, netverda[mos] gėda ir apmaudu, varvarygai nuteriojo sritis Kopylio ir Lucko; pasibloškęs Tauro pilin, perkalbėjo jos diduomenę, kuri su juomi susinėrė. Paskui traukė į Mozyrių, į kurį įsilaužęs jau pasalu, jau varu įdėjo savo įgulę.

Tuo tarpu Daškovičius atvedė jam talkinę, nukariavo kunigaikštį Drucko ir kunigaikštį Mstislavlio Lengvenį, užėmė Gomelį, Kričevą, Oršą ir kitas pilis tos apygardos, į kurias maskolių įgulę įdėjo. Paskui, kad jis didžiąją dalį Juodgirėnų ir Krivičių, arba Baltųjų Gudų ir Severijos, užkariavo, grįžo vėl į Lucką, vildamos, jog kunigaikštienę Anastaziją ras nusiminusią jo galia. Bet atėjęs ko to nerado, leido savo drevėtojus, o pats traukė Naujapilin.

Čia pasibęngė jo laima, kaipogi žinia atėjo patį Sigismuntą artinantis su kariauna. Nujau Mykolas Glinskis išsidangino su savo ir brolio pačiomis, vaikais ir turtais į Maskvą, o pats dar turėjos stiprindamas Lietuvoj tūlas pilis ir traukdamos Maskvon linkui. Visa tą nuveikė iki žiemai pasibengiant su didžiu spėrumu o daugiaus pasalu. Maskoliai priėmė jį su didžia goda ir iškilme. Jis akivaizdoj visų linkėjo tą pavasarį su visa galybe į Smolenską laužtis, stigavodamas: jei tą pilį maskoliai turės, tuo kartu galės visus Gudus nuo lietuvių atimti. Ko Glinskis kėtėjo ir maskoliai vylės, buvo ne be lyčiaus, kaipogi daugybė diduomenės regimai Glinskio pusės turėjos, vienok veiki pagalba, kurią d. kunigaikštis į Lietuvą išsiuntė, sugaišino jo kėtėjimą.

Pavasariui prasidedant, atėjo Mikalojus Firlėjus su lenkų kariauna į Lietuvą. Paskui jį traukė pats

Sigismuntas, kursai, atėjęs pradžioj gegužės mėnesio į Brestą, keldino Lietuvos žemlionis ir kariauną rengė. Tuo tarpu Glinskis su savo ir maskolių kariauna vėtravojo didžiai narsiai Minską, bet pilionys su žemlionimis didžiai kantriai turėjos gyniodami savo žmonas ir vaikus, su kuriais buvo tenai užsirakinę. Tą nujautęs, d. kunigaikštis Sigismuntas nusiuntė tuojau 5000 samdinių su tūlomis vėliavomis žemlionų ir savo sargtis, kur ir pats su kita kariauna ir Lietuvos totoriais skubinos.

Glinskis, nusiminęs tuo staigiu artinimos Sigismunto ir neturėdamas daug karėjų, pasitraukė nuo Minsko. Nuo tenai traukė pirma į Borisovą, paskui į Oršą pas savuosius, kurį čionai Sigismuntas įkandin vijo. Netoli nuo Niperio atėjo 60 000 maskolių pagalbon sprunkančiam Glinskiui, kursai, pasistiprinęs ta talka, taip pradrįso, jog norėjo į aiškią mūšą ištikti su Sigismuntu, bet maskoliai nelaimą sau lėmė, jog Glinskį skriejantį sutiko, ir niekaip nenorėjo ant aiškios mūšos ryžtis, ir karės dūmoj sutarė rindoj grįžti ir lig laiku savo kariauną per Niperį kelti ir ant skardžio jos apsitvirtinti, idant d. kunigaik. neantpultų. Persikėlę paliko vieną dalį savo kariaunos antroj pusėj, idant tiltą pastiprintų, o su kita kariauna antrapus tilto per trūkį abaže apsikapėjo.

Sigismuntas taip pat, atėjęs į paniperį, sustojo laukuose į abažą, tuo tarpu liepė tūlų seklimų jautotis ir vieną dalį joties perkelti, ką visa nuveikė iki nepajutus neprieteliui; kelios tūkstantės joties persikėlusios antpuolė staiga maskolius, savo abaže bemiegančius, kuriems lig sukilstant daugybę išklojo, paskui pasisuko į paupį, tenai vėl antpuolė sargtis maskolių nuo užpakalio ir tuomi atdarė saviesiems kelią per upį. Tuo tarpu d. kunig. Sigismuntas, pavydęs savo vėlia[va]s antroj pusėj upės, puolė pats į upę su visų narsiaisiais ir įkandin jo vieni perplaukė, kiti tuojau pluostais persikėlė į antrą pusę. Pėsčiuosius valtimis kilnojo visą dieną

iki saulei leidžiantis, bet prieš naktį nedrįso Sigismuntas maskolių abažą vėtravoti, kursai buvo pylomis ir grioviais apkastas, kuriame dar stipri kariauna gulėjo, ant kurios dieną pulti būt buvę daug pavojaus ir vargo ne tiktai naktį saugojantiems.

Glinskis visą naktį nemiegojo, kursai tuointimpos dyko aiškioj mūšoj išsigrumti, kuri visa vienkartu nubengtų, todrin kaip įmanąs norėjo maskolių vyresniuosius ant to perkalbėti ir žadėjo jiems lengvą pergalę, stigavodamas žinąs silpnumą kariaunos d. Lietuvos kunigaikščio. Bet jie jo neklausė, teisindami save įsakymu savo caro. Bet naktovidu rados maskolių abaže tranksmas, visa suniuko, niekas nebklausė nei įsakymų, nei rėdos, muko šalin kaip kurs beįmanė į versmes ir miškus visa palikini. Vienok ta notis Glinskiui ir jo tarnams rodės nieku, kaipogi jis, paėmęs tuos karėjus, kuriais galėjo kliautis, traukė rindomis į Starodubą.

Lietuviai auštant rado jau abažą neprietelių tuščią, vienok patarimu karvaidų Lietuvos ir paties d. kunigaikščio nevijo neprietelių. Noris jo staigus prasikraustymas rodė lengvą pergalę lietuviams, vienok keliai buvo didžiai įpiję, negalėjo jų panokti, kad tuo tarpu giriose ir versmėse reikėjo nuo pasalumo saugotis, be to, jau skubina kelione karėjai ir žirgai buvo nuvargę ir pakriūšę. Visa Lietuvos kariauna susitraukė pas Oršą, kurią užėmę, į Smolenską nutraukė.

Karės dūmoj sutarė d. kunigaikščiui Sigismuntui su sunkiąja kariauna Smolenske pasilikti, kad tuo tarpu Firlėjus su Ostrogo kunigaikščiu ketėjo grūstis į Maskoliją ir tenai siaubti bei terioti. Bet neviеnybė diduomenės, užvis jog tūli skaugėjo vyresnybės ant Lietuvos kariaunos Ostrogo kunigaikščiui ir todrin nieko gero nenuveikė savo kėtėjime, kaipogi visa sugaišo. Maskoliai tuo tarpu ne vien sugrįžo laimingai namo, bet dar sudegino lietuviams Dorogobužo pilį, o likusieji taip apsikirto giriose, jog sunkioji lietuvių kariauna niekaip nega-

lėjo vieškeliais betraukti, vienok atmonas Lietuvos kunig. Ostrogo, perlindęs su tūlomis keketomis lietuvių lengvosios joties šuntakiais, siaubė Maskolijos sritis, griedamas grobį visomis pusėmis.

Taip pat Stanislovas Kiška, praskynęs sau kelią su didžiu vargu, akimoju sritį Viazmos kardu ir ugnia į tyrą pavertė ir taip tenai maskolius įveikė, jog jų kariauną išvadino iš krūmų. Kiška, tą pajutęs, reikalavo kuo veikesniai pagalbos nuo Sigismunto, Smolenskę esančio, kursai liepė tuojau Firlėjui skubinai traukti su lenkų samdiniais pagalbon, bet jis dėl didžiai patižusių kelių negalėjo lig laiku paspėti. Bet Kiška, numanydamas tą, lig laiku, idant lig neatėjus pagalbai maskoliai nepultų jį su visa galia, ryžos pats antpulti tuos, kurie netoli jo buvo pasirodę, su kuriais atvejų atvejais susigrūmęs pergalėjo juos, kurie nuskrieję į savo abažą paskelbė Sigismuntą su visa kariauna artinantis. Nū vėl paskydo visa maskolių kariauna ir muko galįs už galį palikinas abažą į Maskvą. Kiška nedrįso su saujele neprietelių bevyti, idant tas jam nenutiktų, kas buvo nutikęs su kunig. Ostrogo ties Vedrusa, bet nusluoguotas garbe ir grobiu pagrįžo laimingai pas Sigismuntą į Smolenską.

Vasilijus, nusigandęs tais nuokryčiais, užvis terionėmis Viazmos, Možaisko, Bialos, Riazanės ir Rževo, suguro savo atkaklybėj ir išleido skubiniai pas Sigismuntą pranašą, sakydamos širdingai pakajaus norįs ir ranguoja jis didžiuosius siuntinius pas jį leisti, jei tiktai lietuviai liausis nuo praliejimo kraujo krikščionygo. Tas buvo Lietuvos ūkės dūmai apreikštu, kuri Sigismuntą, pakajaus norintį, veikiai ant to perkalbėjo ir maskoliaus linkėjimą priėmė. Kaipogi suirę lenkų reikalai vadino jį iš Lietuvos, o artinantis žiemai, kuri tame krašte per daug yra stipri, reikėjo karėjus į duonas paleisti. Kaipogi neprietelius lindojo mūruose ir nerodės lauke, todrin žiemavoti abaže ir vajoti išblaškytus giriose neprietelius ne taip būt karę rodę, kaip sunkią ir pavoją medžioklę, kuri būt visus vyrus iš-

naikinusi, kurie, žvalgydamos nepriętelių nežinomose vietose, patys būt galą gavę.

Todrin Sigismuntas liepė Sapiegai, urėdui Vitesbės, pakajų su Vasiliju sandarauti, kurio tie buvo varunkai: imtinius abi pusi išliuosuos iki paskuojo, ir tuos, kurie pavedrusy buvo paimti. Apie sugrąžinimą lietuviams kraštų taip turi būti, kaip paskuojį kartą buvo sutarta. Visa, ką Glinskis veldėjo Lietuvoj, — žemes ir piles — ar buvo varu užėmęs, turėjo tuojau d. kunig. Lietuvos Sigismuntui atiduotį; jis pats būtinai turėjo Maskvoj gyventi; jo gentys ir tarnai, kurie jį sekė ir jau Maskolijoj buvo, ir tie turėjo tenai palikti, dar tie, kurie Lietuvoj, jei nenorėjo tenai gyventi, galėjo į Maskvą dangintis. Tas paskuojis varunkas buvo it oro žaibu dėl daugio, kurie norėjo padarius pakajų ir liuosais tapę apent į savo tėvainę Lietuvą grįžti. Bet Sapiega, pasiteiravęs d. kunigaikščio, tyčioms tą įdėjo ne taip maskoliams pasigerinti, kaip gudus būtinai nugrėsti nuo trakavimo ir bendravimos su maskoliais. Kaipogi žmonys, vieną sykį įsmilę, randas nenugresiamais, alviemoj dingsty vėl šiaušias. Jei būt jie namo sugrįžę, tuo kartu Glinskis savo buklumu būt juos kuomet noris paikinęs. Kliautis tokių žmonių yra lygi jaukumui pavojų žvėrių, kurie neilgai tetveria savo jaukume, ir niekas negali jais kliautis. Vienok tūli atmuko į Lietuvos abažą, tarp kitų senasis ir garsusis savo žygiais prieš totorius kazokų pulkorius Daškovičius.

Padarius pakajų, Lietuvos d. kunigaikštis atleido vieną dalį samdinių, o su antra dalia išleido kunig. Ostrogo į Volyniją, kurią anapus Lucko patiems su maskoliais bekariaujant Krymo totoriai buvo nuterioję. Ostrogo kunigaikštis pergalėjo visur laimingai totorius ir iš Volynijos išujo, kurių vienok viena dalis buvo įsigrūdusi į Padaliją ir tenai rūstą dieną padarė, užvis apygardoj Lucko. Netyčioms Lukošius Moravecas su 200 pėsčiųjų antštiko juos paupy Slučės, kursai pasprukti nebgalėdamas nemintąs apsikapėjo ant skardžio, paskui antpuolė

pergaluonis ir pergalėjo. Tuo pačiu laiku kunigaikštienė Anastazija Olelkienė atleido pulką joties, kursai likusiuosius pavijęs iki paskuojo nugalavo.

Vos buvo Sigismuntas iš Maskolijos sugrįžęs, tuojau turėjo stačiai į Valakiją traukti. Bogdanas, jos viešpats, nesant Sigismuntui Lietuvoj, baisiai nuteriojęs Rausvuosius Gudus, noris veltui vėtravojo dar Levo ir Haličo pili, vienok daug vietovių ir bažnyčių sudeginęs su didžiu grobiu sugrįžo namo. Lietuvos d. kunigaikštis norėjo jį sudrausti, bet Bogdanas, glemžiamas nuo Vengrų karaliaus Vladislovo, ketėjo visa siųste lenkams sugrąžinti, todėl tenai nebžygiavo.

Nū Sigismuntas suvadino vėl Lietuvos luomas į Vilnių pasiteirauti.

1509 Vidury siekio mėnesio atkeliavo tenai maskolių siuntiniai pakajaus patvirtinti, kuriuomi visi imtiniai buvo išliuosuoti.

Iškeliavus maskolių siuntiniams, sukėlė inkviziciją ant patrakėlių Glinskio. Luomos įstatė juos atduoti diduomenei saugoti, kaipogi kilties vyru Goštautu, beje, Lietuvos lobinas, arba paskarbis, ir Lietuvos kūtinas, Trakuose buvo apkaltu, tarp kuriųdviejų Mykolas Goštautas, Lietuvos kūtinas, turėjo plačius valsčius Guduose ir Lietuvoj, buvo žentu Glinskio, dėl to jųdviejų artima gentysta daug tarė, jog jis ir jo brolis, Lietuvos lobinas, noris su visu nekaltu būdamu, vienok buvo įtariamu. Bet tuojau abu broliu nusiteisino, ir Sigismuntas juodu paleido. Glinskiui valsčius atėmė ir ant to paties sueimo tūliems dumčiams išdovenojo, beje, Raigradą ir Goniondzą atdavė marčelgai Lietuvos Mikalojui Radvilai.

Jog maskolių pakajus neilgai tetvers, galėjo nuo abiedviejų siuntinių matyti, užvis maskoliai su visu negodingai teelgės. D. kunigaikštis buvo įsakęs Lietuvos marčelgoms Mikalojui Radvilai ir Albertui Kločkai ir Lietuvos pišoriui Bogušui reikalauti nuo Vasilijaus Lietuvos imtinių, kurių vardu Stanislovas Daugirdis su didžiu vargu visoj Maskolijoj

jautojos, toliaus turėjo siuntiniai reikalauti nuo jo sudraudimo terionių, kurias mužigai maskolių, įpuldamies per rubežių, tuointimpos teriojo ir drevėjo, kuomi darė lyčių naujoms kaulysenoms ir barniams. Užvis Lietuvos siuntiniai didžiai stangiai skatino Vasilijų pagal įsakymą savo d. kunigaikščio visus imtinius išliuosuoti kaipo buvo sutarta; trumpai sakant, idant nieko nenuleistų maskoliams, ką pagal pirmąjį sutarimą buvo pasiėmę. Vasilijus ant to atsakė: Glinskio, jo brolio ir švogerių nenorįs paleisti, kurie pagal sandarus liuosi į Maskvą buvo nuėję; kuriam siuntiniai tuojau atsakė, jog jų nei siuntiniai, nei Lietuvos d. kunigaikštis nereikalauja. Ant galo pasisakė Vasilijus, jog jis apskelbęs įsakymą visus lietuvius paleisti namo ir vieną tiktai Mikalojų Glebaitį beužturėti, todrin jog Lietuvoj buvę tūli maskoliai užturėti. Ilgą laiką tuomi kaulijos ir siuntinėjos. Sigismuntas norėjo Mikalojaus Glebaičio, Teodato Glinskio ir Andriejaus Kromskio išgauti, Vasilijus vėl reikalavo tūlų moteriškių, išsidanginusiųjų į Lietuvą: motinos kunig. Drucko ir žmonų kunig. Ozerickio ir Ivaškevičiaus. D. kunig. Sigismuntas krūpavo, idant visą pakajų apent nesuardytų, užvis jog jis didžiai stipriai savo žmonių reikalavo; todrin išsiuntė Albertą Narbutą storastą ir visų vyriausiąjį rubežiaus antveizėtoją Gromyką į Maskvą. Tuodu išguldė viešpačiui maskolių palengvai, kaip Sigismuntas sandaruose teisingai elgės: motriškosioms, kurių Vasilijus reikalauja, leidžia grįžti į Maskvą, jei jos pačios nori, bet joms nenorint, niekas jų negal prisuokti, tas būtų priešingu liuosybei tautos ir priešingu pirmtariniams sandarams, vienok jis lieps jas nulydėti į Polostekę, kame siuntiniai maskolių patys su jomis kalbės ir, jei jos linkės, galės jas su savim imti. Jei taip d. Lietuvos kunigaikštis nuo savo pusės elgias, Vasilijus vėl nuo savo pusės likusiuosius Lietuvos kalinius turi paleisti.

Bet ir tie siuntiniai nieko nenuveikė. Kuo piktesniai, pasakoja Lietuvos rašytojai, jog Vasilijus

tą patį metą lietuviams Pleskavą išveržęs ir su Maskolija sunėręs tokiu pasalumu. Traukdamas jis su kariauna prieš Padaugavio vokyčius sustojęs į abazą it bendras netoli nuo tos pilies. Čia užkvietė urėdą ir pilės vyresniuosius, arba dūmą, ir taip ilgai su didžia žmonysta juos vaišino, lig popai, taip vadinami maskolių kunigai, įėję į pilį tą. padarė, ką buvo su savo viešpačiu susimokę, kaipogi šie, nesant vyresnybei, paikino svietą, tardami, jog rėda lietuvių yra neapvežama, jog jie yra kitos tikybos ir dėl didžio tolumo įkyru eiti guostis, trumpai sakant, tol popai peikė Lietuvos rėdą, lig mulkis svietas patrako. Tam ermyderiui radusis, Vasilijus įėjo į pilį ir tenai įdėjęs savo įgulę užėmė visą sritį Pleskavo, kurios karda nebūt taip veikiai įgavęs, kaip įgavo kunigų pasalumu. Tuomi dar Vasilijus nekakindamos užėmė 19 valsčių parubežy nuo Polostekės urėdės ir visą apygardą Ezeriškės ir pusę Veližo ir Usvietės pasavino. Daugirdis, urėdas Pleskavo, skundės vardu savo d. kunigaikščio ant tokios nedorybės Vasilijaus, kurs tą teatsakė, jog jis atleisiąs siuntinius, kurie nuteisinsią jį pas Lietuvos d. kunigaikštį Sigismuntą.

1510 Atentį metą atkeliavo ynai maskolių siuntiniai į Vilnių, visų godingasis vadinos Tretjakovas, kurie daugiaus buvo išsiųsti ne taip pakajų patvirtinti, kaip ilgesniai kaulytis, kuriems kito nieko įsakyta nebuvo, kaip tiktai skųstis: jo minavotųjų motriškių lietuviai dar neišleidę ir prekiotojus tūlus pas save laikantys. Bet ta dingsčia jautojos, ar neguodžias d. kunig. Elena ant Sigismunto, savo dieveries, ir ant jomylistų, ir žvalgės taip pat pragumo, kaip Elena su Vasilijum galėtų lietuviams nežinant susirašyti. Kas su Elena nutiko, nėra žinoma. D. Lietuvos kunigaikštis per Lietuvos žymėją Joną Sapiegą tą atsakė jiems: Sigismuntas ir visas svietas regi iš tų ir praėjusių siuntinių, jog Vasilijus begėdingu kropimu tyko, idant tautas, su kuriomis vos pakajų padarė, apent urdintų, todrin jis vienas yra kaltu visų drevėjimų parubežiuose, ku-

riuos jis tuointimpos terioja, vienok ir· taip d. Lietuvos kunigaikštis, norėdamas ynai teisybę daryti, išleis tuojau savo siuntinius į Maskvą.

Tais siuntiniais buvo Glebas, urėdas Polostekės, Albertas Kločka, Lietuvos marčelga, ir Jurgis Gromyka, Lietuvos paišorius. Tie nukeliavo apveizėti ir nuo abiejų pusių kamisorius paskirti. Glebą kalinį išdavė jiems su didžia goda, Bogdanas Glinskis ir Kromskis paliko, jog per liudėjus darodė, jog judu saunoriai Maskvą sau už buveinę išrinko. Minavotųjų motriškųjų, noris po didelių ir ilgų barnių, neįdavė lietuviai, sakydami jas nenorinčias grįžti. O kad Vasilijus iš naujo per kitus siuntinius jų reikalavo, d. Lietuvos kunigaikštis atsakė: jis turi du ištikimu vyru, kuriuodviem jis kliaunas, tuodu turi pačiudu motriškąsias perkalbinėti su jiedviem grįžti, bet prieš jų norą jų siųsti nepridera.

Atlikęs Sigismuntas nuo maskolių reikalų skubinos į Lenkus, kur įvairių siuntinių Europos tautų klausytis turėjo.

Popiežius Julijus lūgojo Sigismuntą, idant leistų atpuskus, arba atleidimą nuodėmių, skelbti jo žemėj tiems, kurie norėtų ką žadėti ant turkų karės, ir tuo pačiu kartu linkėjo jam sutarimą daryti su kitais krikščionių rykiais prieš turkus. Skelbimą atleidimo nuodėmių niekas negyniojo, kas labiausiai vyko Lietuvoj ir Lenkuose nekaip Teutonijoj, kurioje tie atleidimai nuodėmių rados sėkla naujo atskilimo nuo bažnyčios ir baisių paskui ermyderių. Bet apie turkų karę atsakė Sigismuntas. Tiesa, jog turkai, užėmę valakams Kili ir Bialogradą, rasis pavojais visam Šiauriui, vienok jis vienas taip didžiame daikte nepasiteiravęs luomų negal atsakyti ryžtinai, todrin turi jis laukti atenčio sueimo.

Ciesoriaus siuntinys Veit v. Fürst reikalavo į vardą kryžeivių brostvos Pamarių ir Parusio nuo lenkų. Ant to ūkės dūma didžiai supyko, kuriai žymėjas rūgodamas atsakė: kryžėjai, jei nenuogąstauja turkų ir pakaju sau įkyrėjo, tenenaujina ka-

rių neteisingais reikalavimais, kurios tiek valijo praėjusiesiems Lenkų valdymierams, reikalaudami tokių kraštų, kurie niekia tiesa nei jiems, nei ciesoriui nepridera.

Danų siuntiniai piršo savo karaliui seserį Sigismunto Elžbietą, kuriems atsakė, jog kunigaikštaitė pati sau nelinkinti.

Su siuntiniais Valakų valdymiero Bogdano pakajų padarė, todrin jog jis už praėjusias feriones užgamą lietuviams ir lenkams padarė, bet prieš totorius jis talkinėti nepasiėmė. Siuntiniams jo, keliaujantiems per Lietuvą ar per Lenkus, kelią pažadėjo duoti.

Lenkai širdingai norėjo vengrams talkinėti turkų karėj ir stipriai tuomi rūpinos.

Turkų siuntinys Ibrahimas vardu savo viešpačio Bajazeto linkėjo Sigismuntui apimančiam ūkės suolą laimos ir lūgojo patvirtinimo iki šiolei pakajaus. Sigismuntas tą darė veikiai, jausdamas artimą pavojumą ūkei, kaipogi maskoliais nedaug tegalėjo kliautis, lygia dalia bendrysta ciesoriaus ir kryžėjų, kurie Pamarių ir Parusių jau reikalavo. Taip pat su totoriais Krymo reikėjo tuointimpos skardytis, kurie tą patį metą buvo nuterioję Maskoliją ir po Lietuvą trasiojo griedami grobį ties pat Vilniu, kurių niekas nerados draudžiąs nei gresiąs, todrin sugrieję ne vien nepaseikimą grobį, bet dar didžias daugybes svieto išvarė į Krymą. Noris buvo pergalėti ant rubežiaus nuo valakų, kurie jų daugybes buvo jau iškirtę, jau Dnestre isskandinę, vienok ateinantį metą vėl sugrįžo į Kijevo apygardas, bet čia jiems nevyko, kaipogi dar jaunitelys Jur-
1511 gis kunig. Lucko Olelka su savo žemlionimis susinėrė su Kijevo urėdu Nemira, tuodu panokusiu pergaluonis ties kaima Rutkų pergalėjo taip baisiai, jog 8000 karvietėj paliko beklaksančių.

Pavasarį pargrįžo d. kunigaikštis į Bresto Lietuvos sueimą, kursai Glinskio trakūnis turėjo kankinti, bet, lūgojant diduomenei, d. kunigaikštis jiems dovenojo ir išliuosavo ne vien nuo kalėjimo

ir karonės, bet dar sugrąžino jiems tuos pačius urandus, kuriuos pirma buvo godoję.

Tame pačiame sueime lietuviai sandaras padarė su Krymo totoriais ant tokių varunkų. Krymo chanas klausys nuo šiol valdžios Lietuvių d. kunigaikščio ir Lenkų rykio. Į kiekvieną karę atleis jis 30 000 joties talkėjų; dėl užpevnijimo tokio žadėjimo sūnų savo įdavė vadui. Už tą chanas gaus kiek metą 15 000 raudonųjų nuo lietuvių ir lenkų algos. Kiekvienas gyrė tą sandarą, jog tokia stipri ir narsi tauta ne vien bendru, bet ir algočiu lietuvių tapo. Bet varvařai, kurie visados pagal reikalą bendraujas ar kariauja vildamos grobio, veikesniai žada nekaip attiesia. Mengli Girėjus, atėmęs naudą algos nuo lietuvių, nenorėjo taip veikiai pakajaus laužyti, bet Valakiją, Lenkų dalyką, nuteriojo atvejų atvejais ir tuomi parodė, kiek gal kliautis nejaukia tauta, mintančia grobiu.

Lietuviams beseimavojant Breste, bandė Elena karalienė Vilniuj seną savo ketėjimą pasiekti, beje, į Maskvą išsikraustyti. Lietuvos luomos buvo jai pavedusios Braslavo urėdę su daugybe valsčių mitalui. Čia ji nieku dėjusis visų pirma savo brangųjį kraitį išsiuntė, įkandin kurio pati ketėjo keliauti. Visa tas nutiko didžiai tyliai, kaip buvo susitarusi su Vasilijaus siuntiniais, vienok tą nusergėjo rūmų vyrinas Kločka. Tas tuojau pranešė urėdam Radvilai Vilniaus ir Astikui Trakų, kurie, pasiteiravę tarp savęs, apreiškė karalienę Eleną, lygiai rodydami davadus, ir pasakė, jog jie neleis jai nė kojos iš Vilniaus iškelti. Elena rūstavo saviep, jog tas išsireiškė, bet, nebgalėdama nieko nuveikti, pirma guodės, jog jos negodoją pagal jos urandą ir kaliną, bet regėdama, jog nė tuomi minavotų ūkės vyrų nesugraudė, įpuolusi į apmaudą bobos būdu lojojo juos ir peizojo kiek tinkama. Paskui atkeliavo siuntiniai maskolių su lietuvių siuntiniu Daugirdžiu į Vilnių, ketėdami rubežius paženklinti pagal pastarąsias sanda[ras] tarp lietuvių ir maskolių. Elena taip pat neužmiršo siuntiniams maskolių

guostis apie sau daromas neteisybes, bet jos brolis Vasilijus nieko nedarė, krūpaudamas, idant nesireikštų, jog visą tą reikalą žinojo Elena.

Pasibengus sueimui Breste ir nuo kitų reikalų Lietuvos atlikus, sugrįžo Sigismuntas į Lenkus, Krokuvoj apsipačiavo su Barbora, dukteria Septynkalnio kunigaikščio, paskui Vengrų rykio Jono, didžiai dora, malonia ir gailinga vargdienių mergaite. Nuduomėse daug didžiai buvo sukviestų prašaleičių, užvis Lietuvos ir Lenkų diduomenė ženklinos iškilme ir tvaskesiu. Kad tenai diduomenė Lietuvos gėrė kozas savo viešpaties ir linksminos, Mengli Girėjus, Krymo viešpats, 25 000 baisiai baisesniai nuteriojo Padalijas.

Lig atėjus žiniai tos noties į Krokuvą, tuojau kariauną, kurią Sigismuntas su jomylistomis turėjo, išsiuntė prieš nepriętelių ir samdinius veikiai suvadino iš žiemos gaspadų, ant kurių lenkų atmoną Lanckoronskį perdėjo. Tas pavijo totorius, kuriuos antpuolęs staiga lig jiems nepajutus vieną jų būrį besariojantį ir 700 karvietėj paklojo. Taip pat Lietuvos diduomenė: kunig. Mykolas Višnioveckis su sūnum Jonu ir Aleksandru, kunig. Andriejus Zbaraskis, Jurgis Radvila su kitais bei Lietuvos atmonas kunig. Ostrogo su 3000 atplustėjo, kurių susirinko visuotinai apie 6000 vyrų. Išgirdę nepriętelių kariauną arti stovinčią ir atvangiai ilsinčią, ryžos karės dūmoj kibti į nepriętelius.

Nes besirengiant į mūšą, susibaro atmonu apie tą, kam pirma reikėjo kibti į nepriętelius; tuo tarpu jųdviejų barniai visų drąsiuosius karėjus gurlino, kaipogi Lanckoronskis stigavojo: lenkams reikią pirma pulti kaipo sunkiai šarvotiems ir į karę įpratusiems bealgaujant Prancijoj, Vengrijoj ir Teutonijoj. Kunig. Ostrogo, pagirtas pergalėtojas totorių, tarė: ta goda jam ir lietuviams priderantí, kaipogi jis sakės prityręs, jog kitų tautų karės gebėjimas mаž ką tepadeda prieš totorius kariauti, jog jie su visu kitu būdu kariavo, į kurį lietuviai buvo įpratę ir veikesniai nekaip lenkai galį juos sudir-

dinti. Nebuvo dar nubengę bartis, kaip juos žinia nutildė, jog neprieteliai jau priešaky jų rindoj trakšą. Tuojau lietuvių atmonas su savaisiais stojo į dešinį sparną, o Mikalojus Kameneckis į kairįjį, į priešakį sustatė samdinius; pašalpa šiokių tokių valinykų pasiliko su atmonu Lanckoronskiu užpakaly. Taip neapsižvalgę kaip kam tikos sustojo į mūšą ir laukė visą dieną rindoj nežinodamas, į kurią šalį neprietelius grobs.

Atmonas lietuvių kunig. Ostrogo su lietuviais ir Volynijos jočia buvo truputį pasitraukęs nuo kariaunos, mindamas: jei totoriai į lenkus kibs, jis 1512 28 dienoj balandžio
juos nuo šalies antpuls, bet kitaip tikos. Saulei tekant gulė totoriai su baisiu tranksmu ant lietuvių, kurių atmonas, krūpaudamas, idant jo karėjai nenuilstų, lūgojo nuo Lanckoronskio kelių pulkų pagalbon, su kuriais jis antpuolė neprietelių nuo šalies. Kad čia abi pusi narsiai susirėmė, jis pats sugrįžo pas savuosius jau gurstančius, kuriuos taip padrąsino, jog mažne 1000 totorių pirmajame susirėmime pakrėtė. Totoriai regimai pradėjo gurti, pirma besigrumiantieji, paskui pašalpoj laikomieji. Pamatęs tą, lietuvių atmonas sklandė apsuk savo kariauną šaukdamas: „Neprieteliai skrieja šalin, neprieteliai skrieja šalin!" Mengli Girėjus, regėdamas savo karėjus nuo visur spaudžiamus, vedė visą kariauną į kovę, palikęs tūlus kaliniams saugoti. Jis, išvengęs rindą lenkų, gulė ant lietuvių, kuriuos jis tarė nuo ilgo grūmimos nuvargusius esant ir neišturėsiant smurtumo visos jo kariaunos. Vienok tą pirmąjį antpuolį išturėjo didžiai kantriai, bet ilgainiui rodės nebstengsią. Bet Lanckoronskis liepė juos keturiais pulkais dursarų pastiprinti, kurie it maute išmovė per patį vidurį neprietelių, tuos pulkus sekė kita lenkų jotis — pirma risčia, paskui zovedais. Totoriai tuojau rindoj suniuko ir visa palikini ėmė skrieti, bet dar pagal savo būdą vėl susiskliautę į rindą grūdos linkminiu ant lietuvių ir mūšą atnaujino. Taip susirėmusi abi pusi ilgą laiką varžės dar pergale, ant galo viena virtinė lietuvių skinda-

ma totorius įsigrūdo į jų abažą, sargtis iškirto ir imtinius savo išliuosavo, kurie kaip įmaną akimojy apsiginklavę antpuolė savo kraugeriams nuo užpakalio. Nū totoriai apsiausti nuo visų pusių ir remiami išguro, mažne viši karvietėj paliko beklaksą, o likusiuosius žmonys, pakelėse, paežerėse ir paversmėse tykantys, lig paskuojo nugalavo, ir retas kurs nuo rūstos giltinės beišsprūdo. 16 000 imtinių išliuosavo, 10 000 žirgų totorių, visą jų abažą su karės padarga įgavo į ranką bei visą grobį neprietelių atėmė. Tuomi dar garsesnė buvo ta pergalė, jog trys sūnai ir žentas Mengli Girėjaus karvietėj paliko. Kiti būriai totorių, kurie tolimesnėj Lietuvoj lėbavo, dvylikoj vietų buvo pergalėti.

Mengli Girėjus, nusiminęs tuomi nuokryčiu, atleido siuntinius į Vilnių ir nusižeminęs lūgojo pakajaus, ant kurio suderėjo su varunkais praėjusiojo meto, bet jog jis sūnų daugiaus nebturėjo, atleido savo antrą žentą Diabaldiną vadu į Vilnių.

Tas pakajus su totoriais nebuvo priežasčia, tačiaus rados lyčiu karės su maskoliais. Vasilijus, kursai seniai laukė dingsties pakajų su lietuviais laužyti. Tuo tarpu d. kunigaikštis Lietuvos pasiundė Krymo chaną pirma su maskoliais pakajų sulaužyti, ką rodė jau praėjusysis įpuolis totorių į Maskoliją, jau pakajus tarp lietuvių, lenkų ir totorių. Žinojo jis taip pat, jog Sigismuntas ir Mengli Girėjus buvo susitarusiu ateinantį metą vienkartu į maskolius kibti. Tą pirma žmonys skelbė, paskui Vasilijus apreiškė savo dūmai. Todrin jis su broliais savo ir diduomene susitarę ryžos patį Sigismuntą pirmesniai antpulti ir tuojau Vasilijus apskelbė karę raštu lietuviams, priežastį jos tokią rodydamas, jog lietuviai jį patį abydiję, o jo seserį gėdinantys, parubežy jo mužigams, arba mužikams, apmaudą darantys, bet užvis jog totorius ant maskolių sukėlę, noris visa tas buvo ne vien tikra pramone, bet ynais malais.

Visi rašytojai tos gadynės stigavoja, jog Maksimilijonas ciesorius yna priežasčia buvo tos ka-

rės. Jis rūgojo, jog jam Sigismuntas, Pamario kryžėjams reikalaujant,' drąsiai atsakė ir jog ne su jo sesers dukteria Pilypo I, karaliaus Ispanų, bet su Septynkalnio kunigaikštaite apsipačiavo. Todrin gieždamas apmaudą skatino visur Sigismuntui neprietelius. Lygia dalia linkėjo tos karės Brandenburgo viešpats, kursai, tapęs kryžėjų d. mistru, norėjo kaip įmanąs nuo Sigismunto viešpatybės išsiliuosuoti. Tą jausdami, lietuviai su lenkais nuleido siuntinius pas popiežių Julijų II ir pas bažnyčios surinkimą, tuo kartu Laterane besiteiraujantį, kaipo visų vyriausią sūdą visos krikščionijos, skųstis ant Maksimilijono ir lūgoti glamžos nuo surinkimo. Sigismuntas pats, krūpaudamas audros nuo Teutonijos, liepė Krokuvą aptverti ir, lūgodamas nuo Dievo pagalbos, tenai savo rūmuose didžiai gražią koplyčią įkūrė ir ant grabo šv. Stanislovo jo stuomenį sidabro pastatė.

Mengli Girėjaus žentas Diabaldinas Vilniuj nu- 1513
stipo karščiais. Jo uošvis, kuriuomi niekados negalėjo kliautis, dabar kuo didesniai pradėjo abejoti. Dar gyvojant žentui jau įpuldinėdavo totoriai rasi chanui ir nežinant į Lietuvą ir Lenkus ir tenai sariojo.

Jau maskoliai buvo sudergę pakajų, ir Glinskis į Lietuvą įėjęs. Sigismuntas vis dar vylės pakajų siuntiniais iškaulysiąs, bet Elenos giltinė jį būtinai suardė. Ji nustipo Vilniuj bengiantis siekiui ir su viešpatinga goda bei iškilme Marijos gudų bažnyčioj * palaidojo. Pajutęs Vasilijus nustipus savo seserį pradėjo elgtis it tartumi su jo seseria visos sandaros būt pragaišusios, kaipogi ginklavos dar stipresniai nekaip pirma ant lietuvių. To dėjęsis, susižinojo su ciesorium Maksimilijonu per savo siuntinius ir susimokė, jog ciesorius, išgirdęs maskolius ir Padaugavio vokyčius Lietuvą kariaujant, jis tuojau su teutonais ir kryžėjais kibs į Lenkus, už ką Vasilijui ciesorius pasiėmė Maskolijos karalium

* Rankrašty stinga žodžio (*ją* — ?).

pakelti. Vasilijus buvo dar įdavęs Glinskiui didžiai didžią naudą karėjų samdyti Teutonijoj ir į Maskoliją traukti, kaipogi Šleinikas vokytis, susamdęs Teutonijoj stiprų pulką, per Padaugavį jam atvedė. Pačiuose Lenkuose Glinskis tūlus paprakavo, kurie karėjus Silezijoj, Čekuose, Meruose samdė ir Glinskiui į Maskoliją siuntė. Tarp kitų pilionis Krokuvos Lata, čekas gimimo, taip pat norėjo su virtine pėsčiųjų į Maskoliją nusigauti, bet parubežy nutvertas karonę nupelnytą rado. Vasilijus tuo tarpu ne vien senąsias abydas lietuviams didino, bet dar naujas darė, kaipogi siuntinį Sigismunto, kursai reikalavo nuo Vasilijaus, idant pagal sandarus išsitrauktų iš Lietuvos savo kariauną, apkalo.

Todėl Lietuvos d. kunig. vyčia sukėlė visą diduomenę į karę. Paskui savo dukterėlę Jadvygą apkrikštydino ir, lenkų reikalus sueime Radomo surėdęs, į Lietuvą pagrįžo. Čia pirma pasiregėjo su lomomis Latuvėžuose, arba Jatvėžuose, beje, Žalgirių pilėj Melnike, paskui Vilniuj ir čia jam dar tėvūnai stigavojo, idant tuomet tepradėtų karę, kad niekaip jau nebgalės beiškaulyti pakajaus. Todrin išsiuntė pranašą į Maskvą, kursai turėjo Vasilijaus lūgoti, idant jis leistų atrėdyti siuntinius dėl pakajaus padarymo, bet Vasilijus, didžiuodamos pagalba ciesoriaus ir kryžėjų bei vildamos būtinai Lietuvą nukariauti, nenorėjo apie pakajų nė klausytis.

Idant taip atkaklų neprietelių namie užtrukintų, nusiuntė Sigismuntas sutartą algą propernykščiai totoriams lig laiku. Tie, gavę mantą į ranką, tuojau įpuolė su didžia kariauna į Maskoliją, kurią nuteriojo baisiai baisesniai karda ir ugnia. Nu tą metą Vasilijus lietuviams nieko bedaryti. Bet Mengli Girėjus, pagal savo būdą kakindamos didžiu grobiu, skubinos namo, todrin Vasilijus galėjo visą savo galią, būdamas liuosu nuo totorių, sukti ant lietuvių.

1514 Ateinantį metą atėjo Vasilijus su stipria kariauna į Lietuvą ir 17 dienoj kovo mėnesio Smolenską apstojo, kurį vėtravojęs atvejų atvejais ir nustojęs veltui kelias tūkstantes savo visų narsiųjų karėjų,

iš apmaudo išsiuntė įbingusius pulkus apygardą ugnia ir karda terioti ir tolimesnius Lietuvos dalykus sarioti. Paskui atlyžęs tomis terionėmis grįžo vėl pilės apstoti ir ėmė ne vien pūškomis mūrus griauti, bet visokiais pragumais kantrybę ir kliautį įgulės klibinti, bet Sologubas, sumanus ir narsus pilės vyras, mokėjo didžiai kantriai gintis.

Sigismuntas buvo jau su visa savo kariauna ateinąs ir jau, kaip skelbiama buvo, į Minską atkakęs;* nebgalėjo nieko kito benuveikti, kaip grįžti gėdėdamos į Maskvą. Ilgai rymojęs, ryžos ant galo gudrybą Glinskio naudoti ir to, ko savo galybe paspėti negalėjo, Glinskio protu ketėjo įgauti. To dėjęsis, pradėjo jį vilioti didžiais žadais ir prisiekė jam, jog pačią pilį su visa sričia atduos jam būtinai veldėti, jei jis įgaus ją į maskolių valdžią. To pameilęs, Glinskis steigė tą daiktą protu ir ginklu nuveikti; pirma bandė slapta įgulę ir diduomenę paprakuoti, kas ir pavyko, kaipogi staiga rodos pilėj paskalba, jog pilis nebgalinti ilgesniai begintis, kaipogi pašalpos artimos nesą neigi jos veikiai viltis galintys; tardami: jei neprietelius įsilauš vėtra, tad nė vienas gyvas neliks, gali ji dar godingai pasiduoti ir Glinskiui, ne maskoliams, pasiduoti. Tuojau rodos tūli, kurie pilės vyrui Sologubui kalbėjo pilį Glinskiui su gerais varunkais įduoti; Sologubas niekaip nenorėjo to daryti ir lūgojo juos, idant, mindami ant Dievo ir pilės garbės, per 12 metų išgyniotos, veikiu įdavimu nesuvažotų jos godą, kaipogi netrukus ateis Sigismuntas, jog ne nuo paskalbų, bet teisingai sakės žinąs jį Minske su kariauna esantį. Bet pasalūnys visi sukriuko — pilį jis turįs tuojau Glinskiui įduoti, kitaip patį Sologubą raus giltinė. Ir taip regėdamas Sologubas, jog nieko nebnuveiks, ir norėdamas gyvoti, ne mirti, įdavė 20 dienoj balandžio mėnesio 1514 metuose Glinskiui Smolenską. Taip ta garsi pilis ir Krivičių buveinė su savo apygardomis, pirma nuo Rimgau-

* Rankrašty stinga žodžio (*Vasilijus* — ?).

do Lietuvoj viešpatavimo jau lietuvių, jau maskolių buvusi, o paskui nuo Vytauto laikų be perglytos daugiaus nei 100 metų ištvėrusi lietuvių valdžioj, teko maskoliams.

Vasilijus leliodamas įėjo su iškilme į pilį ir liepė gudiškai melstis; paskui prieš savo žodį duotą atėmė turtus ir gėrybes kaip iš ūkės trobesių, taip ir iš kiekvieno kiemo kame tiktai galėjo gauti, vis teisindamos ir guosdamos, jog įgijimas tos pilės taip didžiai jiems kaštuojąs, jog jis aiškiai kiti dvi stipresni pili būt galėjęs įkurti. Palikęs įgulę su kariauna, pagrįžo į Maskvą pailsėtis ir pasistiprinti, kaipogi ketėjo tą pačią vasarą iš peties lietuvius kariauti.

Taip Vasilijus įgijo vietovę, kurios jo tėvas Jonas, visų didžiausias kariautojas tarp visų maskolių kunigaikščių, veltui atvejų atvejais vėtravojo; nujau vylės, jog visa suguris nuo jo galybės. Sukėlė visą savo diduomenę, kuri tiktai ginklą galėjo kelti, sutraukė visas įgules iš pilių, turėjo dar daug samdinių prašaleičių ir, surinkęs 100 000 karėjų, traukė prieš Sigismuntą. Visų pirma pats su 20 000 apsikapėjo ties Smolensku, o 80 000 išsiuntė į Lietuvą, liepdamas Oršą ir Drucką užimti, o nuo tenai tiesiau į Vilnių traukti, vienok paskuojoji kariauna apsistojo išgirdusi Sigismuntą su 30 000 ties Borisovu stovintį.

Vasilijus užmiršo Glinskį ir niekaip nedavė jam pagal savo žadėjimą Smolenską veldėti. Glinskis nuo to rūstinos ir rymojo apie praėjusius ir esančius laikus kuriuose nė kokios kliauties ir vieną varvarumą teregėjo. Daug geresniai buvo jam kitą kartą Lietuvoj nekaip nū Maskolijoj. Pasigailo savo darbo; ilgėjimos savo tėvainės ir viltis malonės nuo Sigismunto kirbėjo jo širdy, todrin įkyrėjęs sau Glinskis Maskoliją rašė per savo vieną ištikimą tarną pas Sigismuntą, jo malonės meilaudamas ir žadėdamas savo praėjusiąsias nuodėmes dorybe ir rūpinimos ūkės labu užmaršinti. Sigismuntas, kursai jau ir pirma dėl didžio lūgojimo savo brolio

Vladislovo, Vengrų karaliaus, Glinskiui taikesniu rodės, tardamas Vasilijų didžiai nusižeminsiantį, jei jis jo tarną Glinskį attolins; pasisakęs tūliems tėvūnams, liepė Glinskiui nurašyti, jog jis viešpatingu savo žodžiu žada ne vien visa jam užmiršti, bet dar atentėj visokių sau pataikų jam neskųsti. Bet jomylistos, kurie nenorėjo Glinskį rūmuose viešpaties beregėti, apreiškė tą slapta Vasilijui, kursai pradžioj tylėjo, vienok įsakė keleivius ant visų kelių perkratinėti ir perveizėti drabužius ir ryšius bei slapta per rubežių einančių tykoti. Netyčioms pasitiko popiežiaus siuntinys Piso, kursai iš Rymo keliavo Sigismuntą su Vasilijum taikinti; Vilniuj ilsėjo ir kas dieną buvo Maskvoj laukiamas. Jo pranašu pasiėmė būti Trepka lenkas, kursai gerai mokėjo italioniškai ir vengriškai, idant tuo progumu jis geresniai paduotų Glinskiui įsakymą Sigismunto. Vienok ir taip jį maskoliai nutvėrė ir neišpasakytai kenkino, beje, pamovę per nugarkaulį ant iešmo pas lengvą ugnį jį kepino; tuo dar nekakindamies, grąžė jam galvą ir panages, vienok Trepka ir taip skrodžiamas nė mažiausio žodelio, kas buvo nuo Sigismunto įsakytu, neišreiškė. Kad jis visa išturėjo ir taip kenkinamas nenumirė, pats Vasilijus išpažino jį nekaltą ir liepė didžiai gerbiai jį vaistėti ir kiek tiek pagijus su didžiomis dovenomis nuleido apent Piso, popiežiaus siuntiniui, bet pas antrą pranašą, arba tekūną, ne taip guvų ir kantrų, rado gromatą Sigismunto, Glinskiui rašytą. Nū visa išsireiškė, ir Vasilijus liepė Glinskį nutverti ir iš abažo išvesti. Kad į Viazmą atvedė ir ant išklausinėjimo atmonui maskolių statė, šis mesdamas Glinskiui akivaizdoj po kojų geležinius kojų, rankų ir kaklo sakė: „Mykolai, tu žinai geresniai, kiek tau pataikų mano viešpats rodė, kol tu jam įtikimu buvai, dabar kad tu pasalu norėjai didinti savo laimą, še tau išmoka tavo algą, kurią tavo elgimos nupelnei". Tuojau antdėjo jam geležinius ant kaklo, rankų ir kojų bei perklausinėjus išsiuntė į gilumą Maskolijos.

Taip nusikratęs Vasilijus Glinskio išsiuntė skubinai Čeliadinui įsakymą, idant visus Lietuvoj sariojančius savo karėjus sutrauktų ir stačiai prieš d. Lietuvos kunigaikštį į Borisovą eitų, kursai jei nenorėtų į aiškią mūšą ištikti, tuo kartu jį su kariauna apsiausti ir it bandą į Maskvą varyti. Taip jau didžiavos Vasilijus savo iki šiolei laima. Iki laiku jis teiravos ciesoriaus Maksimilijono, ką turi jis daryti sugavęs Sigismuntą, kurį ketėjo netrukdamas jam surištą nusiųsti.

Sigismuntas, palikęs sau 4000 karėjų ties Borisovu, kitą visą kariauną su Ostrogo kunigaikščiu, Lietuvos atmonu, išleido prieš Čeliadiną. Jau sargtis kariaunų skardės, vienok visados lietuviai ar lenkai viršų ant totorių gavo, kurie dėl to vien didesniai dar aiškios mūšos dyko. Čia taip besiskardant su totoriais, kitoj vietoj 27 dienoj rugsėjo susirėmė lietuviai su maskoliais karts po karto, kuriuos abu atveju pergalėjo, kaipogi Jonas Sapiega, su vienu pulku išėjęs neprietelių trukinti, pamušė ties Drova tris maskolių pulkus, o likusiuosius išblaškė. Tuo pačiu laiku susitiko netyčioms sargtis abiedviejų kariaunų ties Bobru; čia vėl maskoliai išguro, kurių tenai daugybės kliuvo lietuviams į nagą.

Tos pergalės lietuvių Čeliadinui pakirbo, kaipogi Niperio upį savo užpakaly turėjo ir grumtis nelygiame lauke *, todėl perkėlė jis visą savo kariauną į antrapus upės ir sustojo ant skardžio Kropivnos upės tarp Oršos ir Dubrovnos. Atmonas Lietuvos vijo jį įkandin ir visų pirma atkako į Oršą tenai per Niperį keltis. Kad čia jau pluostų, valčių ir kitų žvalgės, idant pėsčiuosius ir pūškas perkeltų. Tuo tarpu Lietuvos jotis 16 000 karėjų ilgėdamos žvalgės seklimos, kurios nerasdama metės į upį ir laimingai permaudė vieno paties vyro tenustojusi. Jų pavaizda įdrąsino ir kitus, kaipogi visų pirma permaudė taip pat lenkų samdiniai su Sverčevskiu,

* Rankrašty stinga žodžio (*bijojo* — ?).

paskui Tenčinskis, Pileckis, Kmita, Šiškauskis ir kiti su savo karėjais. Čeliadinas juto nuo savo sargčių, jog lietuviai artinas ir jog tie tarp totorių, kurie antrapus upės buvo, yra nuo jų kariaunos atskiesti ir lengvai bus pergalėti. Bet jis atsakė: nereik per daug karėjų varginti tankiomis mūšomis, bet tylu laukti, iki lietuviai persikels, tuo kartu galės jiems į užpakalį kibti ir visus vienoj kovėj atlaikyti. 8 dienoj šilo mėnesio Matkibožo dieną 1514 metuose saulei patekėjus, kad visi lietuviai buvo jau persikėlę, atmonas jų kunig. Ostrogo vedė į mūšą, kurios Čeliadinas laukė su 80 000 sparnus išplėtęs, idant lietuvius nuo visų pusių apsiaustų. Maskoliai pradėjo mūšą, kaipogi jų pulkai pirmieji gulė ant lietuvių vieno sparno, kursai vienok narsiai išturėjo ir juos iš vietos išgrūdo; dar maskoliai stembė, noris nevildamos pergalėti, iki tūliems pulkams lenkų antsigrūdant, kurie juos suraizgė. Tie pulkai, kurie mūšą buvo pradėję, sugrįžo į savo rindą. Čia vėl kitas jų būrys iššokęs norėjo lietuvių rindą perlaužti, bet Lietuvos jotis jį apstabė; nū kibo ir pėstieji į ginklą ir į antpuolantį neprietelių iššavo, kurį taip nutrenkė, jog gurliai ir lengvai beartinos. Kad tą Lietuvos atmonas pamatė, gulė jis lig jai dar neatsigavus su visa savo jočia, kurį visi kiti lenkų karvaidos šelpė iš peties, užvis atsiženklino lenkų ragotinykai su Jonu Zbarauskiu ir Laurynu Šiškauskiu, kurie perlaužė rindas neprietelių. Lietuvių atmonas liepė tuo tarpu lietuviams truputį pasitraukti, idant tuomi neprietelių jotį nuo kariaunos atskiestų. Kas ir įvyko. Maskoliai, tą pasitraukimą turėdami už bėgį, puolė jaugiai ant jų, bet Lietuvos atmonas pasuko savo vyrus kairėn ir tuomi jotis neprietelių, kuri juos vijo, rados atdara pūškoms ir pėstiesiems, kuriomis dirdino rindas neprietelių; nū liepė taip pat savo jočiai staiga atsiblokšti ant suardytų rindų maskolių, kurie, to guvumo nenumanydami, suniuko ir ėmė sprukti kaip kur įmanąs. Karvietėj buvo baisi pjūtis, kame maskolių ir totorių kūnais paliko

laukai nuskleisti, kurių taip pat ne mažesniai galą gavo Kropivnos balose.

Čeliadinas tebtimpsojo su visa savo kariauna nekušindamos. Sverčevskis vedė tenai lenkų ragotinykus samdinius ir Jurgis Radvila lengvąją lietuvių jotį prieš totorius, kurie neilgai bestembė, kaipogi buvo jau su tais pergalėtais, į kurių nuokrytį jie veizėjo; neilgai tegrūmęsis muko į tankmes krūmų. Visa mūša nė dienos nepateko. Pergalėtojai vijo neprietelius iki pusnakties; tarp lietuvių tūli vos antrąją dieną bepagrįžo. Pasakoja, būk 40 000 karvietėj maskolių beklaksančių palikusios; tą daugybę daugumas ir didumas kapų sukastų, rodos, šiandien teisintų. Pergalėtojai 4000 savųjų tenustoję, tarp kurių 4 jomylistas. Atmonas lietuvių, džiaugdamos ta pergale, atdavė turtingą abažą karėjams grobiui, kurio pusę gavo vyresnieji pagal lėmimą. Pats viešpats totorių Čeliadinas, 10 kitų karvaidų, daugybė jomylistų ir 2000 pačios diduomenės kliuvo į nagą lietuviams ir lenkams. Pagarbinus aukščiausią karės doba už pergalę, išrinko Lietuvos atmonas 380 kilties imtinių ir nusiuntė juos Sigismuntui su pergalės žinia.

Tam nutikus, Vasilijus palikinas savo antrą kariauną ties Smolensku numuko krutėdamas į Maskvą. Jei būt pergalėtojai pasiskubinę, būt po taip didžio nuokryčio lengva buvę visa apent įgyti, ką neprietelius buvo pasalu apgalėjęs. Bet visas mėnuo prašoko, lig jie pas Smolenską atkako, būdami per daug ryšiais nusluoguoti ir dar didžiai prastą kelią turėdami keliauti. Tuo trukimu naudojo Vasilijus, kaipogi apveizėjo tuo tarpu skubiniai pilį Smolensko stambiomis pūškomis ir mitalu. Todėl jos apgulimas ėjo didžiai tampriai, užvis jog stambiąsias pūškas buvo maskoliai įsteigę, o radusis didiesiems speigams, turėjo lietuviai palikti ir karėjus į duonas paleisti.

Mengli Girėjus, kurį Sigismuntas buvo už sutartą algą į tą karę patelkęs, lig šiol timpsojo atstu nuo d. Lietuvos kunigaikščio abažo ir nekušėjo, no-

ris jį lietuvių atmonas skatino grumtis, kaipogi jis buvo taip pat nuo Vasilijaus paprakuotas. Pasalus varvaras mokėjo visaip vangstytis, bet jo ynoji gudryba buvo tuos nubengti, kurie paliks pergalėtais. Dabar, įgijus lietuviams pergalę, pasidarė ynu lietuviu ir, įpuolęs į Maskoliją, kur užėjo, ten plėnis, akmenį bei vandenis ir rūstus tyrus palikto, kaipogi ko neveikė karda, tą ugnia išgaišino ir 100 000 (tūkstančių) maskolių pačių imtinių į vergus išvarė.

Lietuvos atmonas, pagrįžęs į Vilnių, pastrūnijo minavonei tos pergalės Šv. Traicės bažnyčią su klioštoriu zokanykams bazilijonims ties Aštriąja Vilniaus anga, kursai iki šiai dienai tebėra.

Taip pat d. kunigaikštis Sigismuntas su žmona savo išeigą pakėlė, kursai dar išskyręs 14 diduomenės imtinių nusiuntė dovenon popiežiui, bet ciesorius Maksimilijonas liepė juos Halėj vietovėj užturėti, kuriuos atėmęs nusiuntė apent Vasilijui į Maskvą. Kad tą patį metą tėvas žmonos Sigismunto Jonas buvo trakūnį Jurgį Ceklą ties Telešvaru Vengrijoj būtinai pergalėjęs, todrin ciesorius krūpavo, idant Sigismuntas dabar savo galybę nesukergtų su savo uošvio ir abudu savo pergalingos kariaunos prieš jį neatsuktų kaipo prieš ynąjį lyčių tos karės, todėl, norėdamas jis su Sigismuntu pasitaikinti, lūgojo jo brolio Vladislovo, Vengrų rykio, ir jo sūnaus Liudviko, Čekų rykio, ir ketėjo jųdviejų tarpinimos būtinai su Sigismuntu susitaikinti, jei juodu perkalbės jį ant pasiregėjimo su juomi.

Ant lūgojimo tųdviejų rykių, arba karalių, iš- 1515
keliavo Sigismuntas 5 dienoj kovo 1515 išeigoj ir iškilmėj iš Krokuvos pas savo brolį į Presburgą. Sekė jį tenai daugybė lietuvių diduomenės; tarp kitų pasiženklino Mikalojus Radvila ir Stanislovas Goštautas, kursai, be kitų savo rūminių, arba dvariškių, 100 pačių muzikantų turėjo įvairiai apdarytų. Sigismuntas 16 dienoj balandžio mėnesio iškeliavo iš Presburgo su ciesorium netoli nuo Vienos pasiregėti. Gaspadoms jiems įvairias vietovėles, ar-

ba miestalius, paženklino, tarp kurių stovėjo laukuose didelis medis. Čia iketėjo Sigismuntas su ciesorium susieiti. Kaipogi atvažiavo tenai ciesorius su Vengrų rykiu ir jo dukteria Ona, o Sigismuntas su Liudviku jotu. Visų pirma pasveikino Liudvikas ciesorių kaipo Čekų rykys ir tarnas Teutonijos ūkės; karalaitė Ona nieko nesakė, o senasis Vladislovas negalėjo nuo verksmo prakalbėti. Sigismuntas kalbėjo ciesoriui su goda mandagiai, kuriam ciesorius iš džiaugsmo tuos žodžius sakė: „Beje, diena, kurią aukščiausias paženklino!" Sigismuntas atsakė: „Aukščiausias pats parėdė, idant tas mudviejų pasiregėjimas vedums ūkėm ir visai krikščionybei naudingu taptų". Paskui pasveikino vienas antrą ir ant kitos dienos kas beliko teirautis perkėlė. Katras pagrįžo į savo gaspadą sveikinti kitos svetimos diduomenės.

Tarnai ir išeiga tų viešpačių buvo įvairus jau galas visos Europos įvairaus apdaro bei neapsakomos išeigos. Susiartinimos taip didžių kunigaikščių veizinčiam rodės senovės rymionų lelionė. Ciesoriui Vladislovui tarnavo vokyčiai, čekai, gašumu, apdaru ir ginklu įvairūs; italionys ir ispanai didysta ir romumu, vengrai savo blizgančiomis ragotinėmis ir gražiais žirgais įvairavo. Sigismuntą sekė keketas lietuvių, lenkų, gudų, turkų, totorių, persų, maskolių ir teutonų apdare, kurių patys balnai nuo auksų ir žemčiūgų žibėjo, su seidokais, kardomis, karės bryliais, kurie taip pat buvo žemčiūgais pagražinti, į kuriuos it į stebuklus visi veizėjos. Ciesorius norėjo viešpačius Vienoj, savo buveinėj, vaišinti, Vladislovas nenorėjo trukti, jog vengrai, noris be lyčiaus, buvo įtariami; bet Sigismuntas atsakė siuntiniui ciesoriaus kardinolui Gran, jog jis vieną kartą taip toli atkeliavęs dėl pasiregėjimo ir pasikalbėjimo su ciesorium, kad to jam dar negana buvo, tad jis eina su visų didžiausia kliaučia ten, kur ciesorius jam linki. Pats dar perkalbėjo savo brolį Vladislovą, ir taip keturi viešpačiai, apsiausti

5000 žibančios joties, be tų, kurie celėse arba lapinėse buvo, ir be pėsčiųjų, įėjo į Vieną.

Tas pasiregėjimas tų ūkės gaspadorių tą lietuviams valijo, jog ciesorius turėjo maskolių ir kryžėjų atsiskiesti arba juos pakajun sutaikinti. Tuo tarpu rados naujas pasigentinimas tarp Habsburgo ir Jogailos kilties, kaipogi Čekų rykiui Liudvikui Marinę, seserį Karolio V ir Ferdinando I ciesorių, išpiršo, o Ferdinando ciesoriaus Ispanų karaliaus Pilypo I sūnų dar kūdikį su Vengrų kunigaikštaite Ona 22 liepos mėnesio po mišių, kad viešpačiai komunikavojo, ciesorium vidury, o karaliais iš šalių jo sėdintiems, kardinolas Gran suvenčiavojo.

Iškeliavo Sigismuntas iš Vienos 6 dienoj rugsėjo mėnesio Barboros, savo žmonos, kuri prie antro kūdikio buvo mirusi, laidoti. Paskui išrėdė savo seserį Elžbietą už kunigaikščio Legnicos. Lapkrity atėjęs į Lietuvą truko Breste Lietuvos reikalus rėdydamas.

Vienok nė tą metą maskoliai netylėjo ir apygardą Polocko buvo nuterioję bei pačią pilį buvo apgulę, tardami, jog Lietuvos kariauna nepereis gilios Daugavos. Urėdas Polostekės Petras Goštautas, nedaug teturėdamas kareivių, skubino Boratinskį ant pagalbos. Abiedviejų vos buvo 2000 karėjų, vienok ir su ta pačia saujele traukė drąsiai prieš neprietelių. Norėjo tuojau per Daugavą persikelti, bet nė vienas žmogus nenorėjo pasiimti dėl tvanų. Jau buvo nusivylę upį bepereiti, kad tuo tarpu jaunikaitis ant balto žirgo baltame apdare ir žibančiu ginklu pasirodė. Tas pradrąsino juos su juomi eiti ir pervedė per nežinomą seklimą į antrapus upės; paskui pats išnyko. Turėjo jį pagal teisingus liudėjimus už šv. Kazimierą, kunigaikštį Lietuvos. Nū kibo lietuviai staiga į maskolius, abaže stovinčius, ir mažne visus iškrėtė.

Tuo tarpu atėjo siuntinys ciesoriaus Maksimili- 1516
jono Herberšteinas, idant ateinančią žiemą tarp Sigismunto ir Vasilijaus pakajų padarytų. D. kunigaikštis Sigismuntas, idant tą pakajų paskubintų,

atėjo į Lietuvą ir į Vilnių sueimą užsakė, kuriame jis Latvėžiją, arba Jatviežiją, beje, žalgirių žemę, su jų buveine Drohičinu, Lietuvos luomoms leidžiant, lenkams padovenojo ir su jų ryke sunėrė; dėl ko jis tą darė, negalėjau raštuose priežasties rasti.

Ciesoriaus siuntinys, atėjęs į Maskvą, kaip įmanąs steigė vardu savo viešpaties Vasiliją sugraudinti, idant kuo metu noris liautųsi nuo gožimo krikščionų kraujo ir savo diduomius išsiųstų į parubežių su siuntiniais teirautis. Bet Vasilijus rūgojo ant ciesoriaus, jog jis jam kariaujant tyliai timpsojo ir dar su lenkais sandaravo, sakydamos tuomi esąs abydytu. Dėl sandaravimo sakės jis niekados tarpinimos svetimų kunigaikščių nereikalavęs, tuo didesniai Sigismunto siuntinių, vienok jei Sigismuntas nori pakajaus, teleidžia be pavojumo į Maskvą. Herberšteinas pranešė tą Sigismuntui, kursai tokiu atsakymu rodės abydytu ir niekaip nenorėjo klausyti ir ketėjo didystą maskoliaus karda žeminti. Bet ciesorius jį didžiai skatino ta nežmonysta varvaro niekinti ir savo ūkei karėmis nuvargusiai vieną kartą pakajų įgyti linkėjo; leidos tuomi save perkalbėti. Ant galo Sigismuntas siuntinius išleido.

Iškeliavo tenai Ščitas marčelga ir Bogušas, Lietuvos pišorius, kaipo Sigismunto siuntiniai į Maskvą, tarpinimos ciesoriaus siuntiniai pakajaus sandarauti. Visų pirma nukeliavę pasiskelbė, jog Sigismuntas ne iš reikalo neigi Vasilijui didesnybės pripažindamas atleido pas jį savo siuntinius, daugiaus tą darė ant didžio lūgojimo ciesoriaus ir iš neapvežėjimo gožti kraują krikščionų. Todėl linki, idant jiedviem tuos jomylistas jis paskirtų, su kuriais juodu, Herberšteinui regint, netrukdamu apie pakajų teirautis galėtų. Kad tam diena paženklinta buvo ant susiėjimo, pradėjo su Herberšteinu bartis, jog nė katra pusė varunkų pakajaus nenorėjo paduoti pirma. Vienok turėjo maskoliai paduoti, kurie tokie buvo.

Nesenai nustipusiai Elenai rykienei turi tuojau lietuviai abydas jos užganuoti, beje, jų diduomiai savo galvas padėti. Ką Aleksandras, jos vyras, buvo Lietuvoj užrašęs, tas turi Vasilijui, jo[s] broliui, tekti. Paskui turi lietuviai Kijevą, Volyniją, Vitesbę, Polostekę ir visas vietoves bei pilis, kana kados gudų buvusias, Maskolių d. kunigaikščiui atiduoti, kaipo viešpačiui visos Gudijos. Iš tokio negirdėto maskolių reikalavimo tyčiodamies atsakė: Vasilijus lygia dalia turi visus dalykus sugrąžinti, kurie duoklę buvo mokėję d. Lietuvos kunigaikščiams, beje, D. Naugardą, Pleskavą, Tverę, Viazmą, Dorogobužą, Smolenską, Putivlį, arba Pultavą, ir visą Severiją.

Herberšteinas, matydamas galo nebūsiant, abi pusi graudino, jog jei jiedvi iš tiesos nori sandarauti, netuři negalimų daiktų reikalauti. Lietuvos siuntiniu ilgai kyvojusiuos apsireiškė kitų varunkų nepriimančiu, kaip tiktai tą rubežių, koksai buvo sutartas su maskoliais Aleksandrui viešpataujant, ir kito juodu sakės neturinčiu įsakymo nuo savo viešpaties nei nuo ūkės dūmos. Kad Vasilijui reikėjo atsakyti, Herberšteinas suokė jį didžiai Smolenską lietuviams grąžinti ir Glinskį ciesoriui, jo viešpačiui, išduoti, kurį jis Teutonijoj laikys ir niekados neleis į Lietuvą grįžti. Bet Vasilijus ant to neprisileido visados teisindamos, jog didžiai geidžiąs pakajaus, jei Sigismuntas kitus siuntinius su kitais įsakymais atleis.

Lig siuntiniams Maskvoj tebesant, buvo įsakyta Lietuvos atmonui Ostrogo kunig., ties Opočka stovinčiam, nieko apmaudingo maskoliams nedaryti, bet kad jie nė kokios vilties pakajaus nedarė, jis pradėjo juos kariauti.

Sigismuntui tuo tarpu Lietuvoj betrūsiant, Krymo totoriai Padaliją nuteriojo, kursai, išpeikęs juos per savo siuntinį, tuojau sutartą algą nusiuntė ir patelkė Mengli Girėjų atenčiam metui į karę, kursai save teisino sakydamos, jog be jo žinios įpuolusi jaunuomenė nusariojo Padaliją, ir nelaukdamas

ateinančio meto su 80 000 gulė į Maskoliją ir rado visą kraštą atdarą terionei ir grobiui, kaipogi Vasilijus buvo visą savo kariauną prieš lietuvius ties Opočka pastatęs, todrin antroj pusėj jo ūkės nebuvo nė kokio kareivio. Lietuviai patys maž tepritvrė nuo maskolių terionių, kaipogi buvo jie šen ten įgulėmis pilių išskaidyti ir nugaluoti, ir kad visiems Lietuvos žemlionims susirinkus yna kariauna lietuvių rados ir norėjo į mūšą ištikti, maskoliai jos vengė ar mindami praėjusįjį savo nuokrytį, ar be įsakymo savo viešpaties nedrįso muštis. Vasilijus, matydamas rūkstant savo kaimas, vietoves, bažnyčias ir rūmus arba dvarus apsuk pačią Maskvą, savo buveinę, tą nelaimą regėdamas, vadino savo kariauną namon, kuri be pailsio parplustėjusi turėjo paeinančius totorius su grobiu zovedoms vyti. Panokė juos kely į Krymą grįžtančius ir ištiko į aiškią mūšą. Totoriai, ant pirmojo trankšmo padėję savo grobį užpakaly, paskui sukos ant nuvargusių maskolių, kuriuos netrukę pergalėjo ir 20 000 pačioj karvietėj iškloję dvigubą grobį parčiuižė namo.

Tuo pačiu bekariaujant lietuviams maskolius, patrako Parusy kryžėjai, kurie seniai jau tūžo ant lietuvių ir lenkų bei nuo senų laikų rengės į karę, tykodami patogaus pragumo ją pradėti. Nū ar patys saunoriai, ar paprakuoti nuo Vasilijaus ėmė kariauti. Vienok ciesorius peikė jų tokį elgimos, noris pirma buvo jiems tą pataręs daryti, bet tos liepsnos negalėjo taip veikiai užgesyti, kaip jei įkurti. Albrechtas slapta sukėlė kariauną ir rymojo staiga Žemaičius apnikti, kur tuojau tūlus pulkus išsiuntė, o įkandin ir kitus ir tokiu pasalu antpuolęs teriojo žemaičius, kurie, nenorėdami pasiduoti, ėmė gintis ir ilgai karei tiekės. Žemaičių kunigaikštis, kurį tuo kartu storasta jau vadino, Jonas Radvila, jausdamas ką keta Parusių vokyčiai daryti, iki laiku persergėjo žemlionis ir užsakė iš paskuojo rengtis į karę, ką ir pats darė: kaipogi iki vokyčiai nuo Parusio į parubežių Žemaičių artinos,

tuojau Radvila suvadino žemlionis į abažą pas save; jis pats traukė su samdiniais prieš kryžėjus, kurių 200 joties ties Ragaine paklojo, o kitus paujo. Albrechtas, d. mistras, savo kėtėjime nusivylė ir nebnorėjo daugiaus bekariauti prieš žemaičius, regėdamas tenai gerą rėdą, todrin sugrąžino visą savo kariauną į vidurį Parusio, kuri jau į Karaliaučių buvo susirinkusi.

Bengiantis tiems metams, Krymo totoriai ne vien nuo Vasilijaus pakukulíuoti, bet dar, pagal pačių totorių raštus, su jų talka didžiai baisiai keturiomis žaromis vėl nuteriojo Padaliją. Noris juos paskiaus pergalėjo ir išblaškė lietuviai, vienok pergalė brangiai kaštavo. Ostrogo kunigaikščio sūnus Romanas, jaunikaitis didžios vilties, vydamas didžiai smurtai neprietelius, galą gavo. Popiežius pats Leonas gailėjos Padalijos, tais tankiais totorių įpuoliais novijamos, kaipogi visiems tiems, kurie Lietuvoj ir Lenkuose prieš turkų karę naudą rinko ir atleidimą nuodėmių, arba griekų, davė, liepė 4 dalį, kas buvo ant minavotos karės surinktu, Padalijos rubežių užtverti ir pilį Kamenecą, arba Skalą, iš naujo pastiprinti. Vienok padalionys maž tedžiaugės ta pataika. Lietuviai ir lenkai, piktindamos nuo artimos jiems tautos, nedaug terūpinos tuo atleidimu nuodėmių ir maž naudos ant to tesurinko.

Bet atmonas lietuvių kunig. Ostrogo ateinantį 1517
metą atmonijo maskoliams už nelaimas Padalijos daug baisesnėmis terionėmis pačių maskolių žemėj. Vasilijus norėjo jį pranokti; to dėjęsis, pirmesniai išsiuntė Šuiskį į Lietuvą su didžiomis kariaunomis. Bet lietuvių karvaida laukė jo su Jonu Sverčevskiu, kursai samdinius merų, čekų ir lenkų turėjo. Maskoliai nenorėjo į aiškią mūšą ištikti, todėl grįžo į Maskvą, o lietuvių atmonas įkandin juos vijo; ko negalėjo karda, tą ugnia į peleną ir tyrus vertė, vienok nė taip nei Šuiskio, neigi kito kokio maskolių karvedžio neapstabė. Ant galo, apvertęs visą pietinę ir rytinę Severiją į rūstus tyrus, sukos į šiaurę ir persikėlęs per Niperį ėjo į Padaugavius,

kuriuose iki Opočkos pilies iras ir plėnis bei akmenį beliko. Ta pilis buvo medžio, bet didžiai stiprioj ir geroj vietoj. Čekai ir moravai tyčiojos iš tos pilies, kaipogi lygios niekame savo krašte nebuvo regėję ir nenorėjo leisti pūškomis ardyti, bet tiesiau drobynomis lipti. Bet įgulė svaidė akmenis ir rąstus, kuriais laužė žemyn karėjus ir drobynas. Išbandžius tą nuokrytį, nieksai pėsčiųjų nebdrįso belaužtis. Lietuvos atmonas sustojo tenai į abažą ir siuntė savo jotį į visas puses trasioti, kuri visur siaubė ir didžiai baisiai teriojo ir ne pirma kaip kad speiguotie pagrįžus tepagrįžo namo ir tuo kartu teparvedė savuosius į žiemos gaspadas.

1518 Kirbėjo didžiai Vasilijui tie nuokryčiai ir gailėjos pats sandaras pradėtas sugaišinęs savo atkaklybe, vienok to akivaizdoj nereiškė ir it būt tiktai taupydamas krikščionų kraują liepė savo diduomenei, arba, kaip gudai vadina, savo bajorams, rašyti Lietuvos tėvūnams, jog jis nenori ilgiaus krikščionų bevarginti, bet iš visos širdies pakajų su Sigismuntu sandarauti, vienok ir tą metą nieko nenuveikė, noris kariauti liovės. Maskoliai norėjo pailsėtis nuo savo nuokryčių, o lietuviai tylėjo maskoliams tvylant.

Tą patį metą apsipačiavo Sigismuntas pagal linkėjimą ciesoriaus Maksimilijono Boną Sforcą, kunigaikštaitę Mediolano, ir nuduomes Krokuvoj su iškilme akivaizdoj daugybės diduomenės pergėrė. Nuo tenai pargrįžo gruody į Lietuvą į Brestą į sueimą, kuriame Lietuvos luomos leido Mikalojui II Radvilai Teutonų ūkės kunigaikščiu vadintis, kaipogi noris ciesorius kaipo motinos brolį kunigaikščiu Gudų ir Mozūrų bei valdymieru Goniondzo buvo pakėlęs, vienok jis bę žinios d. Lietuvos kunigaikščio ir jos luomų negalėjo tuo svetimu urandu godotis.

1519 Ateinantį metą maskoliai tvylojo. Totoriai siaubė Lietuvos dalykus, o kryžėjai Parusy alasavojo. Tuo pačiu laiku nustipo Radvila, Vilniaus vyskupas, vyras nuo visų mylimas ir godojamas dėl sa-

vo dorybės, visoj ūkėj vargdienių ir siratų didis šelpėjas ir globėjas, nuo ko jį svietas savo geradėju vadino.

Totoriai tuo buvo nuterioję tūlas sritis ir vietovę Sokalą sugriovė, tuojau gorino siaubti kitas sritis. Ties Sokalu susitiko su jais lietuvių kariauna, kuri buvo skubiniai iš Lietuvos, Lenkų ir Gudų sutraukta. Lietuvos karvaida Ostrogo kunigaikštis norėjo lenkų vyresniuosius perkalbėti į kovę nestoti lig nerandą sau geros ir patogios vietos mūšai, kaipogi tą dieną vėjas pūtė patiems į akis stovintiems ir rasi ir degėsuose sudegintosios pilės Sokalo, kuriuose jų jotis nieko veikti negalėjo. Bet tiems, kurie totorių karės būdo nepermanė ir per daug savo narsumu kliovės, dyko tuojau grumtis, bet susigrūmus pergalėtais tapo.

Vos buvo totoriai su savo grobiu atsitolinę, tuojau kryžėjų d. mistras antpuolė rubežius Lenkų ir Žemaičių, idant Sigismuntą į Parusnį attrauktų ir tuomi savo trakumu pavėdumą akivaizdinės karės duotų. Sigismuntas vienok nė tuomi nenusiminė, kaipogi žemlionų kariauną išsiuntė prieš totorius, o pats su samdiniais traukė į Parusnį; urėdas Gardino Jurgis Radvila sekė jį su Lietuvos pašalpine kariauna. Kryžėjus tūlose vietose pergalėjo ir pilales Melzako, Ornetos, Lubavos, Holando, Sekerkos ir kitas, skaitant dešimtį, kryžėjams atėmė.

Tuo tarpu maskoliai pradėjo pakajaus geisti, kaipogi Gregorius Fedorovičius, dūmos vyresnysis, apreiškė per tekūną Vilniaus urėdui Mikalojui Radvilai: jei Sigismuntas pakajaus norįs, galįs savo siuntinius į Maskvą atleisti, Vasilijus pats to linkįs ir širdingai geidžiąs. Radvila atsakė jam įsakymu d. Lietuvos kunigaikščio: noris nedera jo siuntiniams į Maskvą keliauti, vienok jis, skųsdamas krikščionų kraujo, nenori praleisti pragumo ir keta išleisti savo siuntinius, jei Vasilijus lig laiku pašportus atleis; kaipogi atėjus pašportui išleido Leliusą, urėdą Paletijos, arba Žalgirių, Lietuvos didįjį lobiną. Bet Sigismunto siuntinys savo pirmojo reikalavimo ne-

paleido, o Vasilijus nenorėjo sutikti, todrin Lietuvos siuntinys, nebvildamos jau pakajaus įgysiąs, norėjo bent ant 4 metų paliaubas padaryti, tuo tarpu galėtų apie pakajų paskui kaulytis. Bet ir to Vasilijus nenorėjo daryti, sakydamos tol neliautis Lietuvos kariauti, iki lietuviai kitus siuntinius neatleis pakajaus sandarauti. Paženklino jis ir laiką kitiems siuntiniams, beje, užgavėnes Maskvoj. Bet jog pirmieji siuntiniai vėlai iš Maskvos besugrįžo, todrin antrieji negalėjo niekaip ant paženklinto laiko nukeliauti. Sigismuntas išsiuntė Šeštoką, savo rūminą, pas Vasilijų, lūgodamas pailginimo rako atkeliavimo. Su Šeštoku Mikalojus Radvila išleido Joną Gaiką su ypatine gromata pas Gregorių Fedorovičių, kursai jo ir kitų tėvūnų turėjo lūgoti, idant jie kaip įmaną abu viešpačiu sutaikintų; bet visą tą metą nieko nenuveikė, kaipogi Vasilijus atsiuntė pašportus ne sena dobe rašytus, kaip paskui Bogušas, siuntinys Sigismunto, skundės, o Vasilijus tuo tarpu jų kelionę vėlino, kaipogi siuntiniai nežinojo, kas tenai buvo parašytas, todrin atplėšę veizėjo, nuo ko paskui krūpavo maskolius neturėsiančius juos už ynus.

Ir taip pakajaus reikalai Maskvoj ar tyčiomis, ar note vėlinos. Parusy vienok žiaudžiai likos. D. mistras buvo 10 000 karėjų pasamdęs Teutonijoj ir su tais įpuolė į Parusį Lenkų. Pradžioj jis laimėjo, kaipogi įgijo pilis Ornetą ir Teščavą; tuomi prasidrąsinęs, traukė pas Danską, bet tenai nustojęs visos savo kariaunos. Ties pat vietove paliko jis 4000 karėjų, kuriuos jau mūrų pūškos, jau išpuoliai įgulės nugalavo, o likusiuosius badas nubengė, nuo kurio karėjai peralkę taip išguro, jog ginklo nebepakėlė; tuo tarpu sukelta kariauna Lietuvoj ir Lenkuose lig paskuojo juos išbengė. Teščavo pilį apent atėmė, į Choinicus ir Stargardą varu įsilaužė, kitos pilys pačios pasidavė. Sigismuntas džiaugės ties Tornu savo laima, kad tą pačią dieną apturėjo kitą
1521 linksmą žinią — 1 dieną rugsėjo mėnesio sūnus jam Sigismuntas Augustas buvo Krokuvoj gimęs.

D. mistras kryžėjų, nustojęs visos savo kariaunos ir daug apygardų savo kraštų, nuo šiol taikesniu rados svetimos valdžios klausyti, kaipogi lūgojo Sigismunto, savo motinos brolio, pakajaus, kursai jam dovenojo paliaubas ant 4 metų, idant tuo tarpu sutartų ant būtino pakajaus. Kaipogi buvo jau iš Teutonijos Liuterio mokslas apie krikščionišką tikybą į Parusnį išsiplėtęs ir brostviai kryžėjai, garsūs kitą kartą savo karėmis su lietuviais, taip buvo savo lepumu ir goslyba išdūkę, jog didieji ir mažieji brostviai laužė savo prisieką ir, Rymo katalikų tikybos išsižadėję, akivaizdoj būriais pačiavos. Nuo to neapvežėjo seno, senų šaržų savo zokano, beje, mistro, komtūrų, arba kamendotų, trumpai sakant, iš kareivingų zokanykų tapo ponais ir muižinykais pirma nukariautųjų netikėlių Parusio lietuvių ir žemaičių, kuriuos vergino tolesniai, kaip buvo pradžioj juos nuvergę krikštydami.

Sigismuntas, kryžėjus Parusy nutildęs, liepė Stanislovui Daugirdžiui apent Vasilijų labinti pradėtas pakajaus sandaras bengti. Vasilijus vėl norėjo, idant jis savo siuntinius į Maskvą atleistų, sakydamos pats skatinti savo nenorinčius jomylistas pakajaus. Sigismuntas paklausė jo ir išleido tenai Petrą Kišką, urėdą Trakų, Bogušą, Lietuvos didįjį lobiną, ir Hornostajų, didįjį paišorių, kurie nukeliavę į Maskvą ilgai kaulijos, idant Vasilijus darytų pakajų ant tų pačių varunkų, kaip padarytas buvo tarp jo bočiaus Vasilijaus ir Kazimiero arba tarp jo tėvo Jono ir Aleksandro, d. Lietuvos kunigaikščio. Bet kad bajorai maskolių didžiai tempės, niekaip nenorėdami ant to sutikti, tad Lietuvos siuntiniai, nieko nepadarydami, pradėjo kitaip sandarauti, bet ir taip maskoliai ne vien Smolensko, bet ir užimtųjų dalykų lietuviams nenorėjo grąžinti, todrin siuntiniai, negalėdami nieko padaryti, sugrįžo apent be pakajaus. Bet netyčia dingstį atsiminę, ar negalėtų ant 10 metų paliaubas padaryti, tuo tarpu abi pusi galėtų tyliai tą valdyti, katra ką dabar turėjo teisingai ar neteisingai, ant kurių ir

taip, vos ne vos diena nemetu ir rubežiu Smolensko sritį tarp abiejų paženklino.

1522 Atenti metai buvo tylūs, bet Gardino sueime sukilo barniai. Sigismuntas buvo lietuvių atmoną Ostrogo kunigaikštį į Trakų urėdus pakėlęs, tas tūliems skaugiams tarp jomylistų nepatiko ne dėl to, jog jis nevertas būt esąs už tiek godos ir garbės, ūkei įtiektos, bet už peržengimą senų dienų, kaip sakė, ūkės pamatinio įstatymo, kursai visa ardė. Ostrogas buvo gudų tikybos ir mylėjo gudų kunigus, kurie neseniai vėl buvo nuo Rymo bažnyčios atskilę ir nebnorėjo popiežiaus toliaus beklausyti, kaipogi buvo nuo Jogailos įstatymas padėtas, jog visi tie tėvūnai ir ūkės vyresnieji, popiežiaus neklausantys, negalėjo nė kokio urando naudoti. Sigismuntas ne pirma nutildė skaugius, kaip kad jis pasiėmė akivaizdoj, jog jis ir jo palikūnys nė vieno į tėvūnus ir urėdus nekels, jei jis ne Rymo tikybos bus, noris jis paskutinis ramtis tėvainės būtų esąs, kaip nū Konstantinas, Ostrogo kunigaikštis. Toksai tatai apjakimas buvo pačios diduomenės, kuri ūkę valdė; kas begalėjo tenai ko gero viltis.

Breste sueimą nubengus, Sigismuntas iškeliavo į Krokuvą, kur ir maskolių siuntiniai, nebrasdami jo Lietuvoj, turėjo dėl patvirtinimo paliaubų keliauti, kurie, atlikę Krokuvoj savo reikalus, nenorėjo skomy karaliaus valgyti dėl išvengimo barnių su siuntiniais popiežiaus, ciesoriaus ir vengrų, katriems kame reikėjo sėdėti.

Vasilijus, attolinęs pavojumą nuo Lietuvos pusės, suko visą savo galybę prieš Kazanės totorius, į kurį žygį pats rengės Žemajame Naugarde, kaipogi lig tenai turėjo Sigismunto siuntinys Stanislovas Daugirdis ant naujų maskolių keliauti Vasilijui guostis, kursai į vietą atsako pats siuntiniui skundės apie netaikas lietuvių prieš maskolius parubežiais. Taip nuėjo dveji metai barniais ir alasais parubežinykų, kurie vienok didyn vien abudu valdymieru šyžino ir kas kartą viltis būtino pakajaus gaišino.

Skundimos abiedviejų pusių buvo vienoks, taip pat gi vienoks ir atsakas. Tris kartus liepė Sigmuntas per Daugirdą Vasilijui išguldyti, kiek abydų gyventojai Kričevo ir Čečersko nuo gyventojų ir perdėtojų Usviatos, Velikije Luki, Liubečo ir Starodubo kentėjo. Bet Vasilijus stigavojo, sakydamos nieko apie tą nežinąs ir žadėjo kitų laikų iškadas grąžinti, o tuo tarpu pats naujas darė. Lygia dalia atsakė Sigismuntas ant Vasilijaus skundimos. Ant galo Vasilijus rašė apie tą per savo siuntinį Boufalą Sigismuntui, bet vis pagal seną maskolių būdą savo mužikus teisino, o lietuvius kaltino. Jis sakės gromatoj, jog, perveizėjęs veikalus, aiškiai randa savo urėdus ir valdymierus nekaltais ir jog maskoliai nieko pikto nedarė, bet jie nuo lietuvių daug didžiai kentėjo; jei kas buvo tarp jų apydyti, tuojau jo vyresnieji teisybę attiesė, bet Lietuvos vyresnieji maskoliams niekados neattiesė. Todėl lūgojo jis Sigismunto, idant dėl nubengimo tų barnių teiktųsi savo siuntinius atleisti pakajų daryti, kurie tuo pačiu žygiu ir rubežių tarp abiedviejų ūkių galėtų paženklinti.

Bet Sigismuntas, grumdamos Parusy su vokyčiais, negalėjo į Maskvą siuntinių nuleisti, vienok nusiuntė tenai Ivaškevičių, kursai, skųsdamos apie naujas abydas, pasakė, jog Sigismuntas atleis siuntinius, kursai su d. mistru kryžėjų ir su zokanu tokias sandaras padarė: jog zokanas, arba brostva, kryžėjų nuo šiol nebebus zokanu. Albertas, d. mistras, valdys rytinį Parusį kaipo viešpats, ir jo kraštas, arba žemė, vadinsis kunigaikštija, vienok ir ta jo žemė bus globoj lietuvių ir lenkų, jis turės su lenkais ir lietuviais vienus neprietelius ir prietelius. Diduomenė ir pilionys, nekakindamies teisybe viešpaties, galėjo jos šauktis pas d. Lietuvos kunigaikštį ir Lenkų rykį. Tas sandaras abi pusi patvirtino prisieka ir 10 dienoj kovo mėnesio Albertas buvo akivaizdoj Karaliaučiuj viešpačiu, arba valdymieru, 1523
Parusio pakeltas. Taip pasibengė garsus teutonų zokanas, kursai, milijonus svieto Lietuvos tautos

nužudęs per 300 metų, pats pasibengė, vienok vardu, ne ynumu.

Atsiryžęs Sigismuntas su kryžėjais ėmė vėl rūpintis maskoliais jau dėl to, jog paliaubos bengės su maskoliais, jau jog svetimos tautos iš baimės nuo turkų raštais skatino Sigismuntą ant pakajaus su Vasilijum, kaipogi siuntiniai ciesoriaus, popiežiaus, pasiregėję su Sigismuntu, keliavo į Maskvą ir laukė parubežy, lig Sigismunto siuntiniai gaus nuo Vasilijaus pašportus; išgirdę juos jau Smolenske esančius, leidos į Maskvą. Pagal maskolių raštus, būk siuntinys popiežiaus Frentiuska, ciesoriaus Karolio V Comit, o Rymo viešpaties Ferdinando Herberšteinas. Sigismunto siuntiniai buvo tie patys, kurie buvo buvę pirm 4 metų. Pirmasis pasiregėjimas toksai buvo, jog visų vyriausiasis bajoras Šuiskis pasveikino siuntinius, stigavodamas Vasilijų norintį pakajaus, kursai, gerindamos popiežiui ir ciesoriui, sakė Vasilijų visa darysiantį, ko vien tiktai reikės, su d. Lietuvos kunigaikščiu ir Lenkų rykiu Sigismuntu. Bet kad nuo tos gražios kalbos ištiko į tiesą, tuo kartu Šuiskis su savo draugais apsireiškė, jog Vasilijus nieko lietuviams negrąžins, kurie ir taip jau visų nustotųjų dalykų Lietuvos išsižadėjo ir vieno Smolensko bereikalavo, kurių reikalavimas buvo vidutinis, todėl visi jį teisino, bet maskoliai kito nieko nekalbėjo, tiktai jog jų viešpačiui, kaipo veldėjui, visa Gudija pridera; noris siuntiniai žinojo netiesą esant, vienok nieko nenuveikė, ant galo su vargu vos iškaulijo vėl ant 6 metų paliaubas. Tuo tarpu Smolenską Vasilijus paliko besiturįs, vienok negalėjo vadintis Smolensko kunigaikščiu, o Lietuvos d. kunigaikštis turėjo jam prie titulo d. Maskolių kunigaikščio dar žodžius viešpats visos Gudijos pridurti. Siuntiniai maskolių, atėję į Vilnių, patvirtindino paliaubas per Sigismuntą ir Lietuvos ūkės dūmą. Abi pusi, vengdami barnių, sutarė po vieną kamisorių į parubežių dėl rubežiaus paženklinimo išleisti. Tą dar minavoti maskolių siuntiniai iškaulijo, jog lietuviai maskolių ka-

linius, Lietuvoj esančius, turėjo suvokelėti ir Vilniuj juos laikyti.

Tos paliaubos Sigismuntui buvo didžiai reikalingos, kaipogi tuo pačiu laiku atėjo rūsta žinia, jog Suleimanas, viešpats turkų, pergalėjęs ties Mohaču pile Liudviką, rykį Vengrų ir Čekų, jo brolio sūnų, kursai, sprukdamas iš mūšos, nukritęs nuo žirgo versmėj nužuvo. Mokslas tuo tarpu Liuterio didyn vien plėtės Parusy. Danske pačiame ermyderį sukėlė, bet nudraudus lyčius ermyderio, pakajus apent pagrįžo.

Lietuviai turėjo nū atvangą nuo maskolių, bet Krymo totoriai dabar juos novijo ne vien Padalijas ir Podgórze sariodami, bet dar pačius Palečius, arba Žalgirius, teriodami. Ant didesnės laimos lietuvių, totoriai buvo pasibendravę su turkais, kurie totorių sariosenoms norėjo sau kelią į Lietuvą ir Lenkus atdaryti. Nebįmanydami lietuviai ką bedaryti su tais kruvinais neprieteliais, kilties vyrai padarė tarp savęs sutarimą, kurio vyresniuoju perdėjo Ostrogo kunigaikštį, idant, radusis pavojui, visi iš vieno prieš tuos neprietelius stembtų. Kaipogi Ostrogo kunigaikštis, nujautęs Ibrahimą traukiantį senu įpročiu į Lietuvą su 34 000 totorių ir turkų, persergėjo lig laiku savo santarus nū artinantis pavojumą, kurie tuojau skubinos su savo samdiniais pas Ostrogo kunigaikštį kaipo savo vyresnįjį, beje: Jurgis, kunigaik. Slucko, Teodoras kunigaikštis Sanguška, Jurgis Radvila, Jonas ir Aleksandras Kaributu, kunigaikščiu Višniavos, Aleksandras, kunigaik. Čartorisko, Andriejus Nemira, Kijevo urėdas, Eustachijus Daškovičius, pulkorius kazokų, ir daug kitos Lietuvos diduomenės. Su tais traukė skubiniai Ostrogo kunigaikštis į antrapus Kijevo. Panokęs tenai totorius, čuižančius jau namo grobį, ištiko į didžiai kruviną mūšą, kurioje laimingai juos pergalėjo taip, jog 24 000 pačioj karvietėj su jų atmonu Ibrahimu paliko beklaksančių. 80 000 pačių kalinių išliuosavo ir visą grobį atėmė.

Sigismuntas, geisdamas naudoti iš tos pergalės, norėjo pradėtus su maskoliais sandarus bengti, todrin nuleido savo rūminą Eismantą į Maskvą, kursai turėjo jautotis apie skaitlių ir gerbimą visų imtinių lietuvių ir lenkų, reikalaudamas, idant juos maskoliai gerbtų, kitaip Sigismuntas tą patį darys su maskoliais, kaip jie su lietuviais. Paskui skųstis, jog Vasilijus rubežiaus ženklintojo pagal sutarimą ne vien neišsiuntė į parubežių, bet dar lietuvių ženklintojus išsiųstus sugavę pasalu apkalo. Vasilijus atsakė siuntiniui pagal savo būdą. Lietuvos kalinius sakės liepęs visoj savo viešpatijoj suvokelėti, iš gelžinių ir šiekštų paleisti, kurie nugis visi kupetoj Maskvoj esą gerbiami ir tie tiktai tesą sergimi, kurie galvotojų sau negalėjo gauti. Lietuvos rubežiaus ženklintojus apkalo jo vyresnieji jam nežinant, kurie jo įsakymu jau buvo išliuosuoti, pas kuriuos tuojau ketėjo savuosius išsiųsti, bet reikalavo tų, kurie buvo, išlaužę kalinyčias, slapta iš Maskolijos išsprukę, idant apent sugavę lietuviai jam atsiųstų. Ant galo reikalavo jis, idant maskolių prekiotojus, kuriuos buvo lietuviai nutvėrę, apent paleistų.

Eismantas, pagrįždamas iš Maskvos, ra[do] d. Lietuvos kunigaikštį su žmona Vilniuj, kursai į karšatį paėjęs krūpavo, jei pats staiga nustiptų, sūnų jo kūdikį galėtų būtinai užmiršti ar nuo Lietuvos viešpatybės atstat[yt]i, užvis didesniai jo žmona rūpinos, kuri, iki šiol lygiai su vyru rėdydama, jam mirus paliktų bevėpsanti. Todrin abudu buvo į Lietuvą atėjusiu kaulytis su diduomene, idant sūnų jo Sigismuntą Augustą kuo veikesniai Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu pakeltų, vienok slaptom, idant lenkai to nejustų.

Tuomi Sigismuntui Vilniuj rūpinantis, atėjo maskolių siuntinys su didžiai įvairiu reikalu, kaipogi Vasilijus rūgojąs ant Sigismunto, jog jam pernykščiai Eismantą, noris kilties vyrą ir mandagų ūkinyką, bet didžiai jauną buvęs atsiuntęs, tą jis turįs už paniekinimą savo godos ir didybės, todėl jis linkįs, idant jam apsenį vyrą paskyręs atsiųstų.

Paskiaus reikalavo minavotas siuntinys maskolių užgano už tą, ką buvo Narvidas ant parubežių maskoliams nuteriojęs, ir norėjo dar išgauti liuosą kelią valakų siuntiniams, grįžtantiems iš Maskvos. Ant to Hornostajus, Lietuvos paišorius, vardu savo d. kunigaikščio atsakė: valakai galį be pavojumo per Lietuvą keliauti. Narvidui, kursai abi ūki abydijęs savo terionėmis, d. kunigaikštis negalįs jam nieko daryti kaipo prašaleičiui, apie ką daugesniai papasakosis jo paties siuntiniai, pagrįžę į Maskvą. Lietuvių naujaisiais siuntiniais paskirtais buvo Kločka marčelga, Čižas žirginas ir Mockus, sekretorius paties Sigismunto, kuriems tasai buvo įsakytu, idant visi kaliniai lietuvių būtų suvesti į Maskvą ir siuntiniams parodyti, idant rubežiaus paženklintojus tuojau Vasilijus išsiųstų, kurie su Mockum rubežių paženklintų. Ant to atsakė Vasilijus: jis pakajaus norįs, bet dėl to siuntinių neleisiąs. Ant Kalėdų galėsią visi imtiniai lietuvių namo grįžti, o ant Bloveščiaus ketėjo savo rubežiaus ženklintojus atleisti, su kuriais ir Mockus galėjo pasiregėti. Lietuvos siuntiniai buvo jau bekeliaują, kad žinia į Maskvą atėjo, jog valakų siuntinius į Vilnių nuvedė, o tiems maskoliams, kurie juos lydėję, buvusi įsakyta į Maskvą grįžti. Vasilijus ant to supyko ir liepė Lietuvos siuntinius Možaisko pilėj apstabyti, kurie, nežinodami dėl ko tas nutiko, išleido Turčeniną, Sigismunto rūminą, į Lietuvą apie tą išsijautoti. Nes Borisas, kursai lydėjo valakų siuntinius, tuojau pranešė savo didžiajam kunigaikščiui Vasilijui, jog siuntiniai valakų dėl to turėjo į Vilnių keliauti, jog jų kunigaikštis buvęs užmiršęs nuo Lietuvos d. kunigaikščio kelio raštą jiems išprašyti, kurie lig gavę minavotą raštą lig ir leidos namon. Tuo kartu Vasilijus nusiuntė įsakymą į Možaiską Lietuvos siuntinius paleisti, kurie dar pargrįžo laimingai nepažeisti nuo vilko, kursai tiktai pragumo tykojo visus tautų įstatymus kojomis trivoti.

Tie metai perėjo Sigismuntui besirūpinant, kaip 1529
galėtų Augustą sūnų Lietuvos didžiuoju kunigaikš-

čiu pakeldinti. To dėjęsis, lapkrity užsakė sueimą į Vilnių, ant kurio pirma danguodamos buvo pradėjęs apie kitus reikalus teirautis, bet regėdamas, jog neras daug priešingų, pats d. kunig. Sigismuntas ėmė brukti luomoms savo sūnų į didžiuosius Lietuvos kunigaikščius; diduomenė viena sutiko ant to, o kiti nebgyniojo daugiaus, norėdami pasigerinti Sigismuntui, nekaip iš gero noro. Ir taip Sigismuntas Augustas, sūnus Sigismunto, buvo d. Lietuvos kunigaikščiu 18 dienoj lapkričio mėnesio ir su viešpatinga iškilme Šv. Stanislovo bažnyčioj sena daba 9 metų vaikelis palaimintas. Seimui pasibengus, Sigismuntas apreiškė Vasilijui per Joną Bogušą sūnų jo, kaipo karšinčių, diduomenė su luomomis pakėlusi d. Lietuvos kunigaikščiu, vienok jis pats dar sakės tebvaldąs ūkę, kursai ynai rėdė ją ilgą laiką, bet visados vardu savo sūnaus.

§ XL

Sigismuntas III Augustas

Kas buvo apie rubežius sutarta ir nuo Vasilijaus pažadėta, dėl vėlinimos jo vos galan tų metų nubengė. Noris Lietuvos rubežiaus ženklintojas buvo lig laiku į Polostekę atkeliavęs, bet rakui perėjus, negalėdamas maskolių sulaukti, grįžo namo. Vasilijus vis teisinos kaltindamas prastus kelius ir pykdamas ant Mockaus, jog jis, žinodamas maskolius ateisiant, nė kelių dienų rakui perėjus nenorėjo palūkėti. Nujau ketėjo jis ant Velykų atleisti, bet ant to d. kunig. Lietuvos nesutiko, jog tuo kartu yra visados tvanai ir keliai papiję. Ir taip tas reikalas nusitęsė iki žiemos.

Sigismuntas iš Lietuvos pagrįžo į Lenkus ir ten taip pat jam pavyko savo sūnų į rykius, arba ka-

ralius, lenkams įbrukti, kaipogi lenkų luomos lygia dalia pakėlė už karšinčių jo tėvo ir apkarūnavojo jį 21 dienoj sausio mėnesio Krokuvoj.

Tuo pačiu laiku Vilnius, buveinė Lietuvos, didžiai daug nukentėjo nuo ugnies, vos trečioji dalis vietovės beliko ir ta pati be stogų. Svietą novijo antkrytis, kursai per vasaros mėnesius kaip pilėse ir vietovėse didžiose ir mažose, taip ir kaimose svietą it lapą krėtė. Krymo totoriai vėl nuteriojo tūlas apygardas Padalijos, lig lietuviai pasitiekė juos ramdyti. Kaipogi susitarę žemlionys su Dubrovickiu karvedžiu vijo neprietelius, kuriuos panokę ties Polugože pergalėjo ir grobį sugrietą atėmė.

Tuo tarpu lietuviai, noris negaudami atvangos 1530
nuo karių, vienok regėdami, jog kas dieną svetimi apsiėjimai, svetima doba smeigias į Lietuvos tautą, o jos senų dienų doba, būdas ir įstatymai bei dorybė ir goda tarp ūkinykų regimai gaišo, kaipogi senieji apsiėjimai, doba ir būdas — visų gerieji ir visų naudingieji — buvo peikiami ir niekinami, o naujieji — visų piktieji ir nedorieji — giriami, beje, auksą patį niekino, o šlamštus svetimus už auksą godojo dėl to vien, jog svetimu, ne pačių, buvo. Ir taip irstančią Lietuvos ūkę norėjo dar išmintingi vyrai įstatymais varžyti. Todrin lietuvių tėvūnai ir ūkės dumčiai susirinkę surašė į vieną knygą savo ūkės senų dienų įstatymus, idant alvienas žinotų, kaip elgtis savo darbuose, kas doru o kas nedoru yra daryti pripažinta. Šiandien dar garbinama ir lietuviais taip dėvima įstatymais, arba statutomis, Lietuvos yra vadinama, kurią luomos vienu balsu 29 dienoj rugsėjo mėnesio 1530 metuose patvirtino ir apskelbė.

Ateinantysis metas lietuviams prašoko tyliai, o 1531
lenkams garbingai, kaipogi Tarnauskis su 6000 lenkų pergalėjo 50 000 valakų ir 50 pūškų jiems atėmė.

Sigismuntas tarė, jog, tą pergalę girdėdamas, Vasilijus rasi taikesniu rados ant pakajaus, todėl pradėjo vėl juomi rūpintis ir išsiuntė Bokevičių, sūmų

eržilą, pranašu, idant Vasilijui atkeliauseną Lietuvos siuntinių apreikštų. Tą jis didžiai mandagiai priėmė, vienok savo rankos neleido bučiuoti, jog barzdos neturėjo. Paskui jį iškeliavo ir siuntiniai Sapiega, urėdas Polostekės, Kločka marčelga ir Narušis, Lietuvos ūkės sekretorius; įsakymas toksai jiems buvo duotas, idant apreikštų, jog Vasilijus pats buvo nemaža priežasčia barnių, nevadindamas Sigismuntą savo gromatoj, jam rašytoj, Parusio ir Gudų kunigaikščiu, ką jam nesunku buvo atmonyti, kaipogi jis nuo pergalės valakų didžiai štiprią kariauną galėjo į Maskvą vesti, vienok Sigismuntas, pakakęs karių ir pergalių, iš mėgimo pakajaus Vasilijaus sintėjimą nori pirma siuntiniais bandyti. Vasilijus dėl apleidimo titulo Sigismuntui kaltino savo pišorių ir stigavojo, jog jam pakajaus taip pat linkįs, noris Sigismunto pišorius nebūt jo caru Gudų vadinęs; ant galo pasakė siuntiniams, jog jie gal teirautis su jo bajorais apie pakajų, vienok ne taip kaip praėjusį metą veltui kaulytis; nū ėmė vėl sandarauti, bet senu įpratimu vėl susibaro. Lietuvos siuntiniai norėjo ant tų pačių varunkų suderėti, ant kurių buvo suderėtais su Kazimieru arba Aleksandru arba kokie buvo paduoti varunkai pradedant valdyti ūkę Sigismuntui pirm užėmimo Smolensko. Bet maskolių bajorai to neklausė ir stigavojo tas sandaras tarpinėmis karėmis seniai buvusias išgaišusias, kaipogi ką vieną kartą lietuviai buvo pakleidę, to nebgalėjo bekėtėti; jų d. kunigaikščiai valdė tuos kraštus nukariavimu ir nū nustoję negal jų bereikalauti; lietuviams yra pakajus reikalingesnis nekaip maskoliams, todėl jie turi jį pirkti nuo jų, atduodami jiems besančiąją jų valdžioj Gudiją. Ir nū siuntiniai Lietuvos nieko nepešė, tačiaus steigė bent trumpas paliaubas padaryti su tuo varunku, idant maskoliai tuo tarpu Černigovą, Gomelį ir kitas artimas vietas grąžintų, vienok nė to maskoliai neklausė. Vasilijus, norėdamas savo kalinius iš Lietuvos išliuosuoti, ant to tesutarė, jog kalinius abeji

paleis, vienok tūlas apygardas lietuviams pagrąžino ir paliaubas ant vienų metų pailgino.

Tie metai be karės perėjo dėl pailginimo paliau- 1532
bų, ir antras metas taip pat atvangoj prašoko dėl 1533
to, jog Vasilijus nustipo. Tą patį metą mirė taip pat Konstantinas, kun. Ostrogo, Vilniaus pilės vyras, arba kamendorius, paskuojė goda ir glamža Lietuvos tautos, su juomi visa į kapus įžengė: ir garbė, ir liuosybė Lietuvos; iki šiolei, noris vienas ir taip smelkiamas nuo dvariškių ir gudu vadinamas dėl savo tikybos, mokėjo dąr temstančią garbę lietuvių ūkėj ir karėj antturėti bei svietui rodyti, kokiais kitą kartą senovės lietuviai buvo vyrais.

Į Vasilijaus vietą įstojo Ivanas, jo sūnus, kursai, apėmęs valdžią, susirašė abu valdymieru didžiai mandagiai, ką galėjo turėti už pamatus būtino pakajaus, kaipogi Sigismuntas širdingai norėjo, jei tiktai būt galėjęs, ant prikenčiamų varunkų išgauti. Bet jog mаž nuo maskolių to viltis tegalėjo, ką jau manyti galėjo pradžioj naujosios maskolių rėdos. Tame daikte Ivanas, būdamas devynerių metų, negalėjo būti kaltinamu. Visa tą kebeliojo kraugerys Ovčina. Tas nunovijęs Glinskį ir kitus maskolių jomylistas, apgalėjęs valdžią, ūkę, palikęs antriedviem globėjam savo draugam vieną titulą. Norėdamas dar kuo didesniai save pastiprinti, pradėjo kariauti lietuvius, kaipogi 60 000 karėjų, įpuolę staiga į Lietuvą, atėjo teriodami į pat vidurį ūkės, kirsdami laukan be perskyros motriškąsias ir kūdikius, senus ir jaunus. Per penkis trūkius bebuvo jau nuo paties Vilniaus, bet, jutę Lietuvos kariauną ateinant, grįžti pradėjo. Jurgis Radvila buvo sukėlęs žemlionų tiek, kiek galėjo tame veikume sukelti, vienok tiek karėjų neturėjo, idant būt galėjęs į aiškią mūšą ištikti. Sigismuntas pats buvo jam užgynęs lig lenkams neatėjus grumtis. Lenkų talką atvedė jomylistu Tarnauskis ir Gurka gana veikiai, vienok maskoliai paskubėjo visą savo abažą su grobiu į antrapus Niperio perkelti ir su visa savo kariauna sugulė į abažą ties Starodubu taip, jog, norint į juos kibti,

reikėjo pirma pilį užimti. Vienok, to nemindami, lenkai ir lietuviai iš vieno su neaprašomu veikumu į Gomelį pakely varu įsilaužė. Atėję pas Starodubą, pradžioj pūškomis nieko negalėjo nuveikti, bet parakus po pilia pakasę taip pat varu įsilaužė, kurioje prasidėjo daugiaus pjūtis, ne mūša, vienok daugesniai maskolių velijos pasiduoti nekaip iki paskuojo muštis. Tarp kritusiųjų maskolių buvo ir pats atmonas Romodanovskis; visi trys apekūnai didžiojo kunigaikščio bei kunig. Obolenskis kliuvo į nagą lietuviams. Daugiaus buvo imtinių maskolių nekaip pačių karėjų lietuvių, kuriuos Tarnauskis, lenkų atmonas, ketėjo numažinti nauja pjūčia; 72 pūški atėmė maskoliams, didi karės padarga ir neaprašomas grobis kliuvo į ranką pergalėtojams, kurie atėmė maskoliams ne vien sugrietą grobį Lietuvoj, bet dar įgijo visą abazą su visomis gėrybėmis.

Tuo pačiu laiku maskoliai buvo sukerštę tarp savęs. Kunigaikščiu Simonas Bielskis ir Jonas Lackis su sūnumis, vengdamu tą ermyderį, atmuko į Lietuvą, kuriuodu Sigismuntas mandagiai priėmęs Vilniuj didžiais valsčiais apdovenojo. Lackis gavo Želudką ir Altaaulą, o Bielskis Žiežmarius, Stakliškes ir Karmėlavos valsčius.

Kad nū visa diduomenė maskolių buvo Lietuvos kaliny, iš kurio išliuosuoti kito pragumo nebuvo kaip pakajų padaryti, kaipo patys kaliniai visų pirma linkėjo saviesiems skatinti Ivaną, savo carą, pakajaus nuo lietuvių lūgoti. Tuo pačiu laiku Teodoras Ovčina, išsijautojęs nuo Jurgio Radvilos, jog lietuvių tėvūnai linki sau pakajaus, rašė savo broliui Jonui Ovčinai, lūgodamas jo skatinti Ivaną pakajun, kursai atsakė vardu savo caro: Ivanas norįs pakajaus ir siuntiniai Sigismunto galintys eiti į Maskvą sandarauti. Sigismuntas atsakė: jis norįs pakajaus, bet tuo kartu, kad maskolių siuntiniai ateis į Vilnių sandarauti. Bet maskoliai sakė nepriderant jų carui, idant jo siuntiniai pakajaus eitų lūgoti arba visų pirma į Lietuvą keliauti. Ant galo liepė

jiems per Ragauskį pasakyti, jog maskolių caras neturi gėdėtis dėl to vien savo siuntinių pirma leisti, jog jis dar kūdikiu tebėra, o Sigismuntas žilas vyras ir garsus pergalėmis bei garbingais veikalais; jei jis negodoja jo senatvės, tada gal taip parėdyti, idant abi pusi savo sandarautojus ant paženklintos dienos atleistų į vieną vietą, vienok ir tą metą nieko nenubengė.

Ateinantį metą atkeliavo taip vadinami maskolių mažieji siuntiniai į Vilnių, kaipogi krūpaudami urėdo Polostekės Jono Glebo, kursai visoj savo urėdoje žemlionis buvo sukėlęs ir laukė tiktai įsakymo d. kunigaikščio Sigismunto į Maskoliją traukti, nuo ko maskoliai buvo daug taikesniais radęsi. Siuntinius maskolių broliu Jonas ir Anisimas Hornostaju ir Teodoras Solomereckis didžiai mandagiai priėmė; paskui nuvedė juos pas tėvūnus išklausyti. Čia vardu savo caro norėjo, idant d. Lietuvos kunigaikštis pakajų darytų ir ilgesniai kraujo krikščionų nebgožtų ir idant jis nenairytųsi siuntinių į Maskvą leisti, kaipogi caras pagal senų dienų dobą negal to daryti. Taip pat tie patys siuntiniai įdavė gromatas Jono Ovčinos Jurgiui Radvilai, kuriose to jis dar lūgojo, idant d. kunig. Sigismuntas traką Glebą ramdytų, kuriems atsakė vardu d. kunigaikščio ir tėvūnų Lietuvos didysis ūkės lobinas Hornostajus: d. Lietuvos kunigaikštis gal dėl daug lyčių tolesniai kariauti, vienok iš Dievo baimės, meilės artimo ir neapvežėjimo gožti krikščionų kraujo bei mėgimo yno pakajaus parėdysiąs, jog Glebas jų nebgandintų ir savo siuntinius pas Ivaną išleis, kurių atkeliavimui Kalėdas paženklino, bet šiokiais tokiais trukiniais nusitęsė tas iki atenčių metų.

Ateinantį metą tapo vyskupu Vilniaus Algimantas, kunigaikštis Alšėnų.

Sigismuntas išleido siuntinius į Maskvą: Glebą, urėdą Polostekės, Kločką marčelgą, Mikalojų, Lietuvos pišorių, ir du rūmų vyru Korsaku. Vienok atėję į Maskvą taip rado jų senąją atkaklybę nėmaž nesugraudintą ligšioliais nuokryčiais. Kad Lietuvos

siuntiniai Didžiojo Naugardo ir Pleskavo dalykų, nuo Vytauto teisingai nukariautų, reikalavo, maskoliai atsakė, jog tuodu dalyku esančiu veldėme jų d. kunigaikščio. Būt kas būdamas, lietuviai stigavojo, jog pirm užėmimo tų dalykų nuo Vytauto niekados maskolių d. kunigaikščiai todviem pilim ir tiedviem dalykais nevaldė, kaipogi senosios sandaros su Vasilijum, su Ivanu ir jo sūnum Vasilijum visados vadino Lietuvos pilim. Maskoliai atsakė: gadynė persikeitė, o su ja ir sandaros. Lietuviai stigavojo, jog maskoliai ne kare jiedvi užėmė, bet pasalu laužydami sandaras atėmė lietuviams tuos kraštus, kuriuos pagal senų dienų sandaras turėjo apent jiems sugrąžinti. Kaipogi ir Lietuvos siuntiniai turėjos tuo žygiu didžiai tampriai. Ant galo maskoliai it būt truputį norį nuleisti, idant tuo tarpu visa paturėtų, ir lūgojo neskiestis, tačiaus ant tų pačių varunkų pakajų daryti, ant kurių su Vasilijum buvo pirm 10 metų ant 6 metų paliaubos padarytos. Tuomi vylės maskoliai, jog Smolenską, kurį tuo kartu d. Lietuvos kunigaikštis buvo maskoliams palikęs, būtinai paturėsią, bet to atduoti Lietuvos siuntiniai niekaip nenorėjo. Ant galo atdavė lietuviams Gomelį, bet Sebežą ir Zavalaką maskoliai sau norėjo paturėti, kitos pilys ir žemės turi taip būti kaip buvusios ir paliaubas ant 5 metų pailgino, kurioms besant, siuntiniai turėjo apie kalinių išliuosavimą ir būtiną pakajų sandarauti. Tų sandarų patvirtinti atkeliavo maskolių siuntiniai į Vilnių, kurie dar lūgojo nuo d. kunigaikščio liuoso kelio per Lietuvą savo siuntiniams pas ciesorių, Vengrų rykį ir Valakų viešpaties. Dėl ciesoriaus ir Vengrų rykio Sigismuntas tuojau leido, todėl jog abudu jo prieteliu buvo, bet dėl Valakų viešpaties būtinai atsakė, kaipogi valakai trečius metus jau kariavo su lenkais, todrin negalėjo tos pataikos daryti savo aiškiam neprieteliui, užvis dar, jog negalėjo daug kliautis nė sandaromis pačių maskolių, kaip jau daug sykių buvo lietuviai prityrę.

Viešpats Valakų Petrila, vykus jam pergalėti ne- 1538
didį būrelį lenkų vienoj skardmūšoj, per daug pasipūtė, bet atmonas lenkų Tarnauskis ėjo jam prieš su didžia kariauna; nusiminė Petrila ir lūgojo nusižeminęs pakajaus apstojus lenkams Chotino pilį. Į tą žygį susirinkusi diduomenė ties Levu prisuokė d. kunig. ir karalių mažne trakumu sūnų Augustą, jau karūnavotą ir 14 metų turintį, iki šiolei su motriškosiomis rūmuose trinantįs pas motiną, į ūkės rėdą ir karės žygius pratinti ir visur lygiai su savim vesti.

Tuo tarpu Lietuvoj visa buvo tyliai, bet Padaugavy apsireiškė Liuterio mokslas, kursai iki šiolei tenai pakampiais skelbiamas tebuvo; dabar Hofmanas Tarapate skelbė ir svietą paikino, kursai tyčiomis buvo atėjęs iš Teutonijos į Padaugavį tą mokslą tenai tarp vokyčių skelbti, kurie seniai jau, kaip regėjom, su kunigais savo kariavo ir nenorėjo jų beklausyti; nū gavo pragumą su visu nuo jų išsiliuosuoti ir vieni patys ant apvergtų latvių, žemgalių, kuržemių ir igumių viešpatauti, kaip patys norėjo. Tą patį metą urėdas Vilniaus Goštautas nustipo.

Tais metais buvo jau Augustas pradėjęs Lietu- 1539 1540
vą rėdyti, kaip tą gal regėti sandarose maskolių su 1541
lietuviais, kurios jo vardu tą metą yra patvirtintos. Lietuvos siuntiniai Glebas, urėdas Polostekės, Mikalojus Andruševičius, pišorius Lietuvos, Cechanoveckis, didysis taurinas, kaulijo būtinai pakajų nuo maskolių ne ant lengvų, vienok godingų varunkų, beje, lietuviai reikalavo sau grąžinti Smolenską ir kitas pilis Severijos. Bet maskoliai grąžinti niekaip nenorėjo, nes kuo didesniai jie reikalavo iškeitimo kalinių ir pasakė, jog su pačiu Lietuvos d. kunigaik. rištis*. Darin atkeliavo maskoliai į Vilnių pasimetę paliaubų patvirtinti, o ynai paliauboms besant kaulyti pakajų ir imtinius iškeisti, sakydami, idant Gomelis maskoliams paliktų su Smolensku, už ką kitą

* Po šio žodžio viršuj užrašyta: *sandaraus Vilniuj.*

kraštą ir žemes lietuviams duotų ir imtinius be skyriaus ir skaitliaus lietuviai iškeistų. Bet to lietuviai neklausė ir tiktai pažadėjo, jog Lietuvos d. kunigaik. sūdžias rubežiaus į Sebežą atleis ir tiems, kurie kraštų savo nustojo, teisybę atties. Tais rubežiaus sprendėjais buvo urėdas Polostekės Davaina, Lietuvos taurinas Cechanoveckis ir žirginas Andruševičius, diena suėjimo 2 sausio mėnesio buvo pažėnklinta, kurių lydėtojų pačių į parubežį 200 joties buvo. Pirm jų iškeliavo rūminas Petruškevičius į Maskvą Ivanui apreikšti jų atėjimą, bet Ivanui rodės, žiemai esant, giliuose snieguose nejauku būsiant mieruoti neigi rubežiaus kūlių galėsią regėti ir todėl lūgojo, idant visą tą reikalą vasarai paliktų.

Įsteigęs Sigismuntas Lietuvai atvangą surėdė dar iki neiškeliavęs į Lenkus Trakų urėdę, kuriai dar prinėrė Upytę ir tenai pakėlė naujus vyresniuosius, kaipogi Jurgis Radvila, Vilniaus pilės vyras ir Lietuvos atmonas, Jonas Radvila, Žemaičių storasta, lygia dalia Olelka, kunigaik. Slucko, buvo mirę. Branda buvo tą metą didžiai prasta, neaprašoma daugybė šarančių ir nežinomi tame krašte spragiai visus javus apsuk Vilnių, Ivinčių, arba Yviją, ir Kaidanavą nuėdė.

Pagrįžęs Sigismuntas į Lenkus rūpinos apipačiavimu savo sūnaus Sigismunto Augusto, kuriam jaunąja paskirta buvo Elžbieta, duktė Rymo rykio Ferdinando. Jos tėvas ir dėdė Karolis V ciesorius didžiai džiaugės tuomi, kaipogi pirmoji gentysta Vladislovo ir Liudviko, rykių Vengrų, patvirtinta buvo ir 16 dienoj gegužės Krokuvoj nuduomes, arba kozas, pergėrė.

Kamisoriai, kurie turėjo ties Sebežu rubežių paženklinti, kurių susiėjimas iki šiolei sutartas buvo perkeltas, vėl sugaišo. Rūminu Kamajevskis ir Eismanas lig laiku nukeliavo į Sebežą, vienok maskoliai rūgojo, sakydami: jie nedirbs, jei Lietuvos kamisoriai neateis į Večerką, 15 trūkių tolesniai nuo paženklintos vietos, jei visai lig Verejos, truputį

artesniai. Lietuvos kamisoriai, tardami, jog tiktai sutruks ir save žemins, todrin grįžo į Lietuvą. Noris juos maskoliai daug sykių grąžino, bet, drausdami jų atkaklybę, savo stangumu keliavo tolesniai. Ivanas skundės ant to Sigismuntui gromatoj ir lūgojo kitų rubežiaus ženklintojų; ką nuveikė apie tą daiktą, tą ir ateinantį, nieko nėra randama raštuose.

Nugraužus šarančiams javus, rados didi brangybė viso Lietuvoj; Vilnius užvis didesniai nukentėjo, kur buvo daugybė nabagingo svieto susirinkusio; negalėjo javų pakakinti dėl daugybės svieto, kaipo daug didžiai išstipo nuo bado ir antkryčio. Tą metą sueimas Breste buvo sukeltas. Buvo jis didžiai gausus, ir Sigismuntas su savo sūnum tenai atėjo, kursai, lig nepradėjus teirautis, Boreikį (Chodkevičių) Lietuvos lobinu pakėlė; pradėjus teirautis apie ūkės reikalus, Sigismuntas dangavos karšačia, todrin luomoms linkint atdavė valdžią Lietuvos būtinai savo sūnui Augustui.

Nubengus sueimą, Sigismuntas į Krokuvą nukeliavo, o d. Lietuvos kunigaikštis Sigismuntas Augustas su žmona į Vilnių, su kuria neilgai tegyveno. Elžbieta mirė 15 dienoj birželio mėnesio 25 mėnesius su vyru išgyvenusi (kurią anyta Bona indėvėmis nupenėjo), bevaike, kurią Vilniuj šalip d. Lietuvos kunigaikščio Aleksandro palaidojo.

Augustas nenorėjo ilgai našlauti; savo jaunybėj vėjo votegas, nuo mažo įpratęs į lepumus, kėlė puotas, gėrynes ir visaip Vilniuj linksminos su jaunais berneliais ir mergelėmis, niekuo kitu nerūpindamos. Taip gyvendamas, pasižino su jauna našle urėdiene Trakų Goštautiene Barbora, dukteria Jurgio Radvilos, Vilniaus pilės vyro, kurios namai netoli buvo rūmų d. kunigaikščio taip, jog jis kuomet tinkamas galėjo lankyti sodne; dar liepė jis iš rūmų į Barboros daržėlį per gatvę tiltą padirbti. Svietas kernojo abu mėgintiniu rasi neteisingai, rasi lankymas buvo nekaltas, vienok negodinga ir d. ku-

nigaikščiui reikėjo liautis, jei svietas tą už nepadorų turėjo.

Tankiais ir ilgais lankymais taip jis pamėgo Barborą, jog liepė akivaizdoj jos trijų genčių — Kęsgailos ir dviejų Radvilų — save su Barbora suvenčiavoti, arba palaiminti. Jos dėdė Mikalojus Radvila, nuo savo juodų plaukų Juoduoju vadinamas, liepė sau kaušą sidabro nuduomėms su povyziu d. kunigaikščio nulieti, o nuo ciesoriaus Karolio V sueime Augsburge su savo broliu Jonu įsikeldino į kunigaikščius Olykos ir Nesvyžiaus, Barboros brolį Mikalojų į kunigaikštį Biržų ir Dubingių ir visus kunigaikščiais ūkės Rymo paskaitydino. Tas pačiavimos buvo slepiamas, kaipogi galėjo numanyti, jog, tam daiktui apsireiškus, rasis daug neprietelių.

Augustas visų pirma norėjo lenkams kokiomis noris didžiomis dovenomis pasigerinti. Todrin suvadino juos į sueimą į Vilnių ir taip buvo lietuvių diduomenę pakukuliavęs, jog jos akivaizdžią Belsko kunigaikštiją, Paletijoj esančią, nuo Lietuvių ūkės atskiedęs Lenkų ūkei padovenojo. Lietuvos diduomenė ne vien negyniojo to daryti, bet keketomis spaudės pasirašyti. Padaręs Augustas lenkus savo prieteliais ir venčiavomis nusiteisinęs bažnyčiai gyveno sau su savo Barbora dabar be rūpesnio, vienok kurie tos slapties nežinojo, kalbėjo ką kitą, ir svietui tas didžiai netiko. Augustas krūpavo savo tėvų, kurie galėjo rūstintis, išgirdę tą paskalbomis. Todrin keliavo pas savo tėvą į Lenkus ir visų pirma lūgojo jo širdingai, idant jis tokį pačiavimos patvirtintų, kokį Augustas pats sau linkėtų.

Senasis Sigismuntas didžiai buvo įbingęs, dabar jis nebabejojo ant to, ką lig šiol apie jo zalėtas skelbiama buvo. Grumzdė jis didžiai ant sūnaus, išpeikė jį motinos akivaizdoj, kuri dar iš apmaudo kuo didesniai urdino tėvo rūstybę. Taip pat diduomenei lenkų ir lietuvių netiko tas apsipačiavimas savo atenčio viešpaties ir drąsiai žmonys pradėjo iš to tyčiotis. Bet nė vienas nežinojo to, kas buvo jau nutikęs, visi tarė, jog viešpataitis saunoriai tą

daro, bet kaipo jauną veikiai nuo to atkreips. Tarp lenkų diduomių Tarnauskis vienas tą susipačiavimą didžiai tepeikė ne dėl to, jog jam tas rodės neteisingu, bet iš apmaudo ant senojo Sigismunto ir jo žmonos už tą, jog jam urėdės Krokuvos nedavė.

Augustas taip draudžiamas nebnorėjo jau visai beskelbti. Jo tėvas užturėjo jį pas save ir vylės tą nelaikinį mėgimą daugybe atkaitinių darbų nusluoguosiąs. Jis ėmė jį su savim į seimą į Petrikavą ir padovenojo jam čia su žinia luomų duokles, sau šiliamas Parusy ir Mozūrijoj. Bet čia senasis d. kunigaikštis susigumbavo ir lapkrity vežinos iš čia į Krokuvą, o savo sūnų stipriai sudraudęs atleido į Lietuvą. Augustas, nevykus jam Lenkuose, vylės geresnės laimos Lietuvoj, bet ir čia visi ruzgė ir rodės traksią ir į ermyderį ištiksią. Tokia buvo aitra apnikusi diduomenę iš gailesio nužemintos savo viešpaties kilties ar iš skaugės Radvilų kilčiai tos laimos, rodės, jog ji varu prisuoks tą daryti, ką ji lūgojimu negalėjo įgyti.

Bet it laiku dėl jo atėjo Sigismunto II, jo tėvo, žinia giltinės. Kelionė nuo Petrikavo į Krokuvą kuo piktesniai jį susargino, jis persiskyrė su šiuo svietu Velykų dieną daugiaus nei 80 metų turėdamas ir 42 ūkę valdęs. Mokslo buvo viešpatingo, kalbos graudžios, bet mandagios, žingsnio rambaus, o stiprybę turėjo neapsakomą; taip, jog, jaunu būdamas, padkavas laužė. Jis turėjo daugiaus proto nekaip kiti jo broliai ir stiprų omeną, šaltį, alkį ir troškumą pakenčiąs, o kūną turįs ant viso užgrūdytą gymiu ir įpratimu. Lig netapęs dar d. Lietuvos kunigaikščiu už siūlomas sau karūnas Vengrų, Žuvėdų ir Čekų mandagiai padėkavojo. Bylės buvo skaidrios, didžiai teisingas, apmaude mokėjo ramdytis, o laimoj ir nelaimoj vidutiniu būti. Reikaluose su svetimais buvo tiesos vyras. Kariavo nenorėdamas, bet visados didžiai laimingai. Su didžiu vargu šlopino kerštus diduomenės kaipo kokį antkrytį ūkės. Daug vadino jį šykštu, bet jis buvo tokiu lyginant jį su jo praėjūnais, kurie kleidėjais savo turtų bu-

vo. Ant galo jis išmokė savo pavaizdu diduomenę lenkų ir lietuvių mandagumo ir žmonystos apsiėjimuose ir elgimuose. Tarp ūkinykų būdamas pavojumo nekrūpavo ir tankiai sakydavo, jog kiekvieno skreite galįs jis be pavojumo glūdoti. Artimos tautos taip jį didžiai godojo, jog bočiu visų rykių, arba karalių, tos gadynės buvo vadinamas.

Augustas, gavęs žinią giltinės savo tėvo, Vilniuj su iškilme egzekvijas atlaikydino. Bet iki neiškeliavęs ant palaidojimo į Krokuvą apskelbė savo apsipačiavimą su Barbora, kurį iki šiolei nuo tėvo slėpė. 17 dienoj karvelio mėnesio, vos 14 dienų prašokus nuo pasirinkimo tėvo, suvadino tėvūnus į rūmus. Tuo tarpu buvo jau įsakyta tūliems jomylistoms, kuriais jis kliovės, Barborą iš tėvo rūmų į jo rūmus pargodoti. Kad ji netoli jau nuo rūmų buvo, atsisuko jis ant tėvūnų ir sakė: „Ką aš dėl tūlų priežasčių slėpiau, apreiškiu tą jums šiandien: Barbora Goštautienė_yra mano žmona, su kuria pagal krikščionišką apsiėjimą esu nuo kunigo palaimintas akivaizdoj jos genčių; ką jie norėtų prieš stembti, visa tas bus veltui. Kaipogi jūs žinot gerai, jog nė kokios galybės šioj pasaulėj nėra, kuri krikščionišką padarytą venčiavą ir užganuotą perskiestų". Paskui ėjo jis prieš savo Barborą lig aslos galo ir vedė ją kaipo savo žmoną, viešpatingai apdarytą. Diduomenei ta notis vidutine rodės, o noris ir peikiama būt esanti, attaisyti jau nebgalėjo, todrin geriaus rodės tylėti nekaip barniais pakajų ūkės gaišinti.

Nū Augustas pats norėjo bandyti, argi lenkai ir jo motina apie apskelbtas venčiavas taip pat tebdūmotų kaip pirma, kad jis dar įtarliojamu tebuvo. Todėl gi keliavo į Krokuvą, vienok vienas, idant savo Barboros į pirmąją ugnį jos neprietelių neįkištų. Nukeliavęs tenai 27 karvelio dienoj d. kunigaikštis ir rykys sukėlė ūkės dūmą. Tenai tuojau tėvūnai ir žemlionys, įkapinti nuo Bonos, jo motinos, akivaizdoj ūkės dūmos suokė Augustą Barboros pačios atsižadėti kaipo priešingos įstatymams,

viešpaties godai ir visuomeniam labui, bet Augustas tarės to negirdįs neigi motinos klausąs, kuri tokią jo pačią sakės gėdintis; rados tokių ir tėvūnų, kurie neketėjo jos savo rykiene, arba karaliene, godoti. Augustas, įkyrėjęs ilgainiui sau tas koliones, visa palikinas pagrįžo iš Lenkų į Lietuvą.

Tuo tarpu paliaubos bengės su maskoliais ir lietuviams karė jau ant galvos vyburo, jei pakajaus su jais nesutars arba paliaubų nepailgins. Todrin pagrįžęs Augustas į Vilnių tuojau išsiuntė urėdą Vitesbės Kišką, Lietuvos marčelgą Kamajevskį ir Lietuvos pišorių Eismaną į Maskvą. Tie pirma neturėjo nė kokios vilties ant pakajaus sutarimo, kaipogi maskoliai ne vien juomi nerūpinos, bet dar naujų kraštų nuo lietuvių reikalavo ir tuo pačiu naują karę skelbė. Apie sugrąžinimą atimtųjų minavojant nekentė, kuo didesniai maskoliai reikalavo likusiųjų Gudų, taip Berezina upis turinti būti rubežium. Lietuvos siuntiniai, tardami save abydytais tokiu negodingu reikalavimu, ėjo patys pas d. kunigaikštį ir sakės veltui trukinami tokiais reikalavimais, kurie niekados negal vieni antrų sutaikinti ir jog jo bajorai nė kokios vilties pakajaus nedaro, todrin sako jam sudievu. Ant to maskoliai truputį atsileido, vienok vis dar reikalavo begėdžiai nuo lietuvių Polostekės ir Gomelio. Kad toksai reikalavimas be kokio pamato buvo, siuntiniai stangiai stembės ir norėjo vėl jau aiškiai grįžti. Tad maskoliai pradėjo kaulyti išliuosavimo kalinių ir pailginimo paliaubų. Čia siuntiniai reikalavo už kalinius Černigovą Lietuvai sugrąžinti, bet maskoliai sakė, jog jų daug imtinių buvo jau išstipusių, todėl už likusiuosius būtų per daug didžiu vadu tokią pilį Severijos duoti. Ant galo apie vienas paliaubas besandaravo ir abi pusi sutarė, jog tokias, kokios jau buvo, dar ant 5 metų pailginti. Jau visa buvo sutaikinta, kad tuo tarpu pakeltas nuo maskolių barnius mažne visa vėl išgaišino. Nuo paskuojo nukariavimo Kazanės totorių Ivanas buvo pradėjęs vadintis caru, kuriuo titulu chanas tų totorių godo-

jos. Tasai lietuviškas žodis ne ciesorių arba imperatorių ženklina, kaip tūli prašaleičiai, nemokantys šiaurės kalbų, užvis Lietuvos, gerindamies maskolių vyresnybei, tą stigavoja, bet lietuviškoj kalboj tas žodis caras atsieina karas, karis, kariauti. Ivanas, nukariavęs tuos totorius, pasavino tą titulą, kurio Lietuvos siuntiniai niekaip nenorėjo sandarose paliaubų minavoti be žinios savo viešpaties. Lietuvos siuntiniai buvo jau trečią kartą pasitiekę grįžti ir vieną dalį savo žmonių ir ryšių pirm savęs atleido, kad tuo tarpu neviliantis bajorai juos sugrąžino ir dar prieš išvažiuojant lūgojo su jais pasiteirauti. Čia tuojau siuntiniai apsireiškė dokumentus rašyti sena dobe, palikdami apie naują titulą pačiam d. Lietuvos kunigaikščiui ryžtis. Maskoliai atkaliai reikalavo, idant lietuviai savo valdymierą raštu pasiklaustų ir, lig atsakui ateinant, Maskvoj lauktų. Ant galų galo paliko prie 5 metų paliaubų. Ir Ivanas pasirašė caru, siuntiniai atkaliai savo dokumente sena doba vadino jį d. Maskolių kunigaikščiu.

1549 Nū atsipūtė lietuviai, gavę atvangą nuo maskolių karės, kuri jiems didžiai sunkia būt buvusi gyniojantis nuo totorių Krymo, kurie tuointimpojos sariojo teriodami taip, jog vienu įpuoliu buvo kunigaikštį Višniavo su žmona ir su visa gimine į Totoriją nuvarę.

Maskoliai, atėję į Vilnių paliaubų patvirtinti, reikalavo, idant Lietuvos d. kunigaikštis jų d. kunigaikščiui caro titulą paliaubose įrašytų, kalinius geresniai gerbtų, spruklius apent išduotų ir apie būtiną pakajų sandarautų. Ant to Augustas atsakė: paskuojis daiktas jam didžiai tinkąs kaip krikščionių viešpačiui. Paliaubų raštai esą teisingai išrašyti ir nereikalaują nė kokio pataisymo.

Iškeliavus tiems siuntiniams, išleidos Sigismuntas Augustas savo rūmų vyrą Endrėjauskį į Maskvą pas Ivaną irstančias bendrybas gromatomis stiprinti, bet neturėdamas ko rašyti skundės apie rubežiaus netaikas ir lūgojo Ivano, idant Lietuvos žy-

dams prekiojantiems leistų į Maskvą keliauti. To paskuojojo lūgojimo Ivanas neišklausė, pirmąjį ketino užganauti ir lūgojo, idant Lietuvos d. kunigaikštis surašęs jam žalas atsiųstų. Jis vėl nuo savo pusės rūgojo ant Augusto ir skundės ant abydų, kurias jam jis darė nepripažindamas visų didžiojo titulo caro. Už ką Ivanas taip įbingo, jog jis savo atraše nevadino rykiu. Vienok tos gromatos Sigismuntas negavo, kaipogi Motiejus Giedraitis, kurią jis turėjo pergabenti, pametė ją Lietuvos parubežy ir pasakė tą maskoliams, kurie ant to didžiai rūgojo ir norėjo, idant Giedraitis apent ją Ivanui atgabentų.

Lietuvos tėvūnai, susirinkę ūkės dūmoj, teiravos 1550 tuo tarpu, ar stembti tam atkaliam žmogui, ar ne. Daugiaus dumčių tarė: „Tokiame daikte, kurį be iškados gal duoti, rodos veltui stembti ir naują karę kelti. Mažne vienas pats tiktai didysis marčelga Lietuvos Hornostajus it vyras senųjų lietuvių būdu tampriai stigavodamas tarė: „Nereikia maskoliaus putlumą naujais titulais skeraudinti; jei Ivanas nū taip veikiai iškrops titulą caro Maskolių kaip neseniai Vasilijus iškropė titulą viešpaties visos Gudijos, tuo kartu Ivanas aiškiai pagal savo naują titulą godą d. Lietuvos kunigaikščio ir rykio Lenkų niekins ir, ta lyčyna antsimovęs, Lietuvos dalykus savins, kas jei ne nujau, tad su palikūnais d. Lietuvos kunigaikščių gal nutikti". Todrin sutarė visi titule nė kokios atmainos nedaryti, iš antros pusės vėl, saugotis nuo karės lyčiaus, užvis nujau, kad lietuvių ir maskolių priešakinės rindos kariaunų prieš totorius stovi it arti vienos nuo antrų, kaipogi maskoliai ties Černigovu, o lietuviai ties Kanevu bei Čerkasais. Toj dingsty likos didžiai naudinga, jog tarp abiedviejų kariaunų nebuvo ne vien nė kokių barnių ir netaikų, bet abidvi iš vieno totorius įpuolančius laimingai ramdė.

Įgijus nuo tos pusės pakajų, Augustas rūpinos savo Barbora. Jis norėjo ją it kitas karalienes apkarūnavoti, bet lenkai žmona karaliaus, ne karalie-

ne, vadino, todrin maž tebuvo vilties. Augustas leidos ant pasalo ir užsakė į Petrikavą sueimą. Tenai jis tarė, jog jis tūlus senus įstatymus, ilgumu laiko su visu jau užmirštus, akivaizdoj sueimo vėl atnaujinti norįs; „ir taip, kas daug storastijų valdė, tam vieną reikėjo bepalikti, o kitas tuojau atduoti, todrin nieksai nuo šiol negal daugiaus kaip vieną šaržą ūkės valdyti, tarp atimtųjų viena storastija turi būti su ryke arba karaliaus skomės valsčiais sunerta, o kitas gerai slaugantiems vyrams ūkę išdalyti". Abu tuodu įstatymu buvo daugiam didžiai maloniu, bet pačiai diduomenei nepatogu ir, be abejonės, būt Augustas daugumu balsų tuos senovės teisingus įstatymus patvirtinęs, bet diduomenė, tą išgirdusi, sukrutėjo ir tuojau ne vien karaliaus apsipačiavimo nebpeikė, bet dar Barborą apkarūnavojo kaip jei kitas karalienes. Dėkavodamas už tą, Augustas užmiršo senuosius įstatymus, kurių jis daugesniai nebminavojo, kaipogi jo žmona su iškilme buvo apkarūnavota. Taip pat jos broliams neseniai nuo ciesoriaus Karolio V titulus kunigaikščių Teutonų ūkės duotus Petrikavo sueime pripažino Lietuvoj ir Lenkuose. Ir pats Augustas, mėgdamas savo žmoną, padidino jų urandus ir šaržas. Mikalojų pakėlė urėdu Trakų ir veldėju Kėdainių, o jo dėdę Mikalojų, Juoduoju vadinamą, Lietuvos marčelga ir didžiuoju žymėju; bet Barbora neilgai tedžiaugės mėgimu Augusto ir didybe savo giminės. Nuo dienos jos karūnavojimo apsirgo ir perkaipo visą žiemą lig pavasario ir ant Sekminių mirė Krokuvoj. Tūli skelbė, jog skaugiai Radvilų giminės paprakavę italionį vaistytoją, kursai ją vaistėjo, indėvėmis ją nubarioti ir tuomi nuo neapvežamos karalienės lenkus išliuosuoti. Tuo tarpu žiema pasitiko didžiai nesveika, užvis Lietuvoj. Taip ilgai tenai lynojo šiltu, jog visi javai pavasariui bengiantis išplaukė, kuriuos paskui šalčiai užšokę nukando. Giltinė žmonos didžiai gildė širdį Augustui; rodė tą jis neaprašoma iškilme ir išeiga, kaipo visa žibėjo nuo aukso, kad jis lydėjo ją iš Krokuvos į

Vilnių, kurią bažnyčioj Šv. Stanislovo šalip pirmosios žmonos liepė palaidoti.

Lietuvoj buvo didi brangybė, o Volynijoj totoriai siaubė, kurie, įsilaužę varu į Braslavą, sudegino ir daugybę imtinių su grobiu į Krymą iščuižė.

Bengiantis rugsėjui, buvo sueimas Vilniuj; čia sutaikino Augustas kerštus urėdo Polostekės Kiškos ir urėdo Trakų Mikalojaus Radvilos. Į tą sueimą atėjusi lenkų diduomenė ir žemlionys reikalavo nuo lietuvių, idant Paletiją, Volyniją, Kijevą, arba Juoduosius Gudus, ir Severiją atduotų lenkams ir ant galo reikalavo, idant kuometu noris vienybę. Lietuvos su Lenkais nubengtų. Bet nieko nepešė; lietuviai niekaip neleido, idant lenkai tuos dalykus valdytų ir pasavintų, už kuriuos per tiek amžių buvo savo kraują gožę. Ant to paties sueimo sutarė rinkliavą po 5 skatikus nuo žambio šilti dėl antturėjimo kariaunos, kurią tuointimpos parubežiuose Maskolių ir totorių Krymo reikėjo laikyti, ir tatai yra pradžia rinkliavos, kvarta Lietuvoj vadinama.

Atlikus nuo sueimo, Augustas išsiuntė norėdamas gerintis Ivanui ir sandaras pakajaus nubengti per savo siuntinį Ostrovickį du jam kilties kalinių kunigaikščiu Mykolą Ivanovičių ir Ivaną Selechovskį. Ivanas priėmė kalinius su džiaugsmu, bet siuntinio negodojo, jog sveikindamas jo nevadino caru ir jog Augustas to titulo jam gromatoj neparašė, todėl gi jis savo atraše nevadino jo rykiu.

Lietuvos diduomenė krūpavo, idant iš kibirkš- 1552
ties nerastųsi gaisras. Todrin išleido su gromatomis Gaiką ne vien pas dūmą maskolių, bet ir pas patriarchą jų, idant jis perkalbėtų savo viešpatį ant būtino pakajaus ir pas Lietuvos d. kunigaikštį ir rykį Lenkų pranašą atleistų. Patriarchas atsakė turįs tokią rėdą, kuri ginklu ir kare su visu nerūpinantis, todrin veltui lūgąs Augustas jo tarpinimos, vienok sakės kalbėsiąs su diduomene, idant savo viešpatį pakajun atgręžtų. Dūma bajorų užslėpė nuo Ivano savo gromatą, jog tenai titulo caro nebuvo, vienok pasiklausę jo atsakė: lietuviams nė kokios

vilties nesą pakajaus, kaipogi lietuviai stembįs Ivanui titulą caro pripažinti ir dar reikalauja, idant maskoliai pirma savo siuntinius į Vilnių leistų. Jau tuomi pačiu jų didžiajam kunigaikščiui tą, kas jam pridera, ir tas, ko jam geruoju reikalaujančiam lietuviai nepripažįsta, bus visados lyčiu karės nekaip pakajaus. Pagal būdą nukariautojų, pergalėjus Kazanę, praverėjo jam titulas caro kaipo alga Maskolių kunigaikščiui. Sakė tolesniai maskolių bajorai, noris lūgotų pats popiežius ir ciesorius, vienok pirma neis į Vilnių, bet jei Augustas nori savuosius į Maskvą leisti, ir taip negal jie kitaip ateiti, kaip tiktai su parašytu titulu ant padarytųjų paliaubų.

Paskui išsiuntė Augustas urėdą Polostekės Davainą, Lietuvos marčelgą, ir Vytautą (Valavičių), ir Lietuvos paišorių Semašką; tie vyrai taip tenai drąsiai elgės, jog akivaizdoj maskolių dūmos Ivaną išvadino d. Maskolių kunigaikščiu, bet Ivanas iš apmaudo neėmė nei gromatos, nei dovenų Augusto, neigi leido savo siuntiniams savo rankos bučiuoti, bet išsiuntė juos pas savo bajorus, nuo kurių jie turėjo atsaką gauti, kurie tuojau išmetinėjo lietuviams, jog jie taip didį viešpatį ir bendrą savo d. kunigaikščio it mužiką arba nepažįstamą kieminą didžiuoju kunigaikščiu tevadino ir tuomi taip abydijo, jog jis nenorėdamas turi prieš lietuvius kariauti, idant savo abydą atgiežtų. Patys save turi kaltinti, jei Ivanas negodojo juos taip, kaip pridera svetimus siuntinius godoti. Buvo jam gana laiku pasakyta, idant neleistų savo siuntinių, jei nenori Ivanui titulo caro pripažinti, kurį jau popiežius Klemensas ir ciesorius seniai jam pripažino savo gromatose. Siuntiniai lietuvių ant to taip atsakė: „Ką svetimi viešpačiai daro, tuomi lietuviai nerūpinas". Jie pasveikino Ivaną taip pat ir tais pačiais žodžiais, kaip jei buvusieji Lietuvos siuntiniai sveikino jo tėvą ir jo bočių, ir nieksai ant to neskundės. Ivanas yra tas, kurs sandarus ir bendrybą laužo be kokio lyčiaus. Jis apie pakajų kaulijas jau nuo tiek metų, noris barniai apie titulą neseniai teprasidėjo, tod-

rin padoresniai būtų teirautis pakajų ir bendrybą tautų ir apie užganavimą pritirtų žalų. Dėl titulo turi su pačiu Augustu rištis, kursai jei pajus kitus krikščionų viešpačius naujus titulus d. Maskolių kunigaikščiui duodamus, tuo kartu nei paišoriai, nei siuntiniai daugesniai nebebarsis. Šie negali nusistebėti, dėl ko Ivanas nesikakinęs oriu titulu savo bočių, bet dar naujo geidžiąs ir tų titulų nebnorįs, su kuriais tiek kartų su lietuviais sandaras darydavo. Tuo tarpu, jei vieną kartą siuntinys Augusto Kiška paliaubų raštą priėmė su caro titulu, tad ir šie ketėjo duoti, jei jis jiems visokiais pragumais iškroptas lietuviams piles ir dalykus, užvis Smolenską, apent pasiima pagrąžinti. Titulas pats rasis, jei tiktai atiduos tą, kas yra lietuviams prideręs ir pasiims žalas padarytas nuganuoti. Bet bajorai maskolių atsakė, jog jie tuo kartu apie pakajų tebylos, kad Augustas ir jo siuntiniai vadins jų viešpatį caru ir pakajaus varunkuose nė kokio grąžinimo sau kraštų neminavos. Taip ir šiuo žygiu nieko nepešę Lietuvos siuntiniai pagrįžo namo.

Kely panokęs siuntinius pranašas maskolių dūmos grąžino juos sakydamos, jog ji nuo savo caro išlūgojusi, jog jis trumpas paliaubas leidęs jai su lietuviais daryti. Bet siuntiniai numanė, jog tas lūgojimas dūmos buvo pasalu ir lyčyna: Ivanas pats širdingai paliaubų linkėjo, būdamas didžiai sunkioj karėj su totoriais Astrachanės. Vienok siuntiniai, vildamies ką noris iškaulysią, sugrįžo į Maskvą. Kad pradėjo kalbėti apie paliaubas, jog jie niekaip nesandaraus, jei jiems Sebeže padarytų iškadų maskoliai užganuoti nepasiims, kitaip siuntiniai nenori nė kalbėti apie paliaubas. Čia maskoliai truputį nusižemino ir tuojau kamisorius, arba perveizėtojus, nuleido į Sebežą žalų apveizėti ir kitas neteisybes sutaikinti. Kaipogi tuo kartu tiktai Lietuvos siuntiniai tesutiko ant trimetinių paliaubų ant praėjusiųjų varunkų.

Tam nutikus Maskvoj, Augustas iš Vilniaus nukilo į Petrikavo sueimą. Kur sesuo jo Izabelė, ry-

kienė Vengrų, su sūnum buvo atkeliavusi. Abudu buvo iš savo rykės pavarytu, todrin lūgojo nuo savo brolio ir dėdės bei lenkų pagalbos, kurie vienok nenorėdami į sunkią karę painiotis, todrin Augustas tą reikalą kilnojo nuo vienos dienos lig antros. Tuo tarpu pavadino Izabelę apent turkų viešpats per iškilmingą siuntenę į jos rykę, žadėdamas ją glemžti, vienok rykė ir karūna pragaišo, kaipogi turkų viešpats, lyčyna globėjo apsimovęs, norėjo rykę pats valdyti, ir Rymo viešpats steigė sau karūną įgyti.

Nubengęs Augustas reikalus lenkų iškeliavo į Parusį, kurį Albertas, jų valdymieras, su iškilme, didžia žmonysta ir goda priėmė, užvis Karaliaučiuj. Kad linksmindamos pagal dobą nuo volų iš pūškų laidė, kulka nuskobė galvą kunigaikščiui Višniavo, šalip Augusto stovinčiam, kurio drabužius smaginys sušlakstė. Augustas savo malone išgelbėjo nuo giltinės nebuklų pūškorių.

Iš Parusio pagrįžo jis į Kauną, o nuo ten į Vilnių; čia rado įbingusius ant savęs žemlionis ir ūkinykus. Kaipogi jis buvo be sueimo, tiktai pasiteiravęs tūlų jomylistų, po 60 Lietuvos skatikų nuo kiekvieno arklio rinkliavas užsakęs visoj Lietuvoj krauti. Ta rinkliava nesunki tebuvo dėl žemlionų, bet jog prieš įstatymus buvo užsakyta, visi akivaizdoj alasavojo ir tyloj ruzgė dėl sulaužytų žemlionų liecybų. Svietas pats nekentė to naujo mokesnio, užvis jog nežmoniškų rinkimų buvo dar novijamas. Todrin, kaltindamas d. kunigaikštį ir ūkės dūmą, giežė savo apmaudą, bet, rinkliavas išrinkus ir daugesniai nebreikalavus, visa nutilo ir numiršo.

1553 Ateinantį metą išmirė giminė kunigaikščių Alšėnų, kaipogi paskuojis Povilas Algimantas, arba Augmantas, Vilniaus vyskupas, nustipo. Tas buvo pirma Lucko vyskupu, kuriai vyskupijai jis padovenojo savo valsčiu Janovą ir Pavlovą, kuriuodviem ją praturtino. Vilniuj jis pasiženklino ynu dūšių piemeniu, rūpindamos liuterių mokslą šlopinti, vienok tūli ir taip dar kalbėjo, jog reikėjusi jam dar

smarkesniu būti. Į jo vietą įstojo vyskupas Lucko Protasevičius.

Iš Maskvos atėjo siuntinys jau dėl patvirtinimo paliaubų, jau dėl perkalbėjimo Augusto, idant jis, reikalaudamas pakajaus, Maskolių didįjį kunigaikštį gromatoj caru vadintų. Atsakė Augustas: žodžiai cars ir cezars kaip pavėdauja nuo balso, taip ir įvairauja savo atsiėjimu. Tuo vardu daug viešpačių krikščionių gododami vieną Rymo viešp[atį] tevadina ciesorium kaipo pirmąjį krikščionių valdymierą, ko Ivanas nenori, kaip maskoliai patys sako. Carais tevadinos tiktai vieni valdymierai totorių mahometonių tikybos ir nepriteliai krikščionų, nes jog karalius Lenkų išpažįsta už savo brolį d. Maskolių kunigaikštį ir, kaipo krikščionišką valdymierą, godoja, todėl gi tartųsi ne krikščioniškai elgiąsis, jei jis vardu varvarų vadintų. Jeigi Ivanas to titulo taip geidžia, Augustas tą darys, vienok lauks, kaip viešpačiai kiti elgsis, idant jo nenutarliotų priežasčia tų naujynų. Tokį atsaką gavus, siuntinys grįžo į Maskvą, bet, nerasdamas žodžio caro ant gromatos, Ivanui rašytos, nenorėjo jos niekaip imti.

Augustas su savo mote rykiene iškeliavo iš Vilniaus į Gardiną, rūpindamos antrą kartą pačiuotis. Pagal motinos linkėjimą norėjo jis ciesoriaus dukterį vesti ir seserį pirmosios savo žmonos Kotryną. Kad buvo sutikusiu, išleido jis su didžia iškilme siuntinius kaipo ūkvaizdžius jomylistas Lietuvos ir lenkų, tarp kitų lietuvių buvo Mikalojus Radvila, urėdas Vilniaus, kunigaikštis Olykos ir Nesvyžiaus. Nuduomes, arba kozas, pergėrė su neaprašoma išeiga. Čia kiekvienas jomylista norėjo kits kitą turtais ir tvaskesiu pranokti ir pirmuoju būti. Bet ta linksmybė persikeitė tuo į nuliūdimą, kaipogi Augustas taip buvo supykęs ant savo žmonos, jog jis norėjo atsiskiesti, tardamas švogerkos už pačią negalįs turėti.

Tuo pačiu laiku kiti pergalviai Volynijoj taip pat zalėtas buvo sukruvinę. Sanguška kunigaikštis,

Vladimiro pilės urėdas, pamėgo Ostrogo kunigaikštaitę Elžbietą, kuri mėgo jį taip pat, bet motina jos nekentė Sanguškos, kursai, negalėdamas kitaip duktės nuo motinos išgauti, atėjo prieteliu pasimetęs į Ostrogo pilį ir išvedė slapta savo mėgiamąją. Motina ant to baisiai įbingo ir, nebįmanydama kaip apmaudą nugiežti, apskundė Sangušką pačiam didžiajam kunigaikščiui ir rykiui bei sukėlė lenkų jomylistas, užvis vojevodą, arba urėdą, Kališo Zbarauskį malda ir ašaromis. Gentys norėjo tuos reikalus geruoju sutaikinti, bet veltui. Nū reikėjo Sanguškai prieš d. kunigaikštį į tiesą vaidintis, bet, apjakęs savo mėgimu ir didžiuodamos galybe savo kilties, neklausė įsakymo d. kunigaikščio ir rykio. Todrin Mikalojus Radvila, Lietuvos žyminas, pasmerkė jį ir iš ūkės ištrėmė, ir jo valsčius į lobį ūkės įtraukė, o dukterį su visu tuo, ką buvo su savim paėmusi, ir su galva paties pagautojo motinai pripažino. Sanguška, perdaręs savo nuotaką į vyrą, išvedė skubinai į Čekus. Bet stipri virtinė paties d. kunigaikščio joties vijo jį įkandin pagal dekretą pagautojui grobį iškratyti; panokė jį kiemuose per 6 versmas nuo Prahos, pakukuliuotas nuo vyresniojo joties gaspadorius parodė vietą Sanguškos, kursai naktį antpuolęs su kareiviais neginkluotą Sangušką nugalavo, o Elžbietą parvedė apent motinai. Tuojau ta pati mergelė lygius kerštus sukėlė tarp kunigaikščio Lucko lietuvio ir jomylistos lenkų Gurkos.

1554 Į Liubliną sueimas buvo užsakytas, į kurį didi daugybė dumčių susirinko, bet visus prašoko pačių žemlionų skundimos ant to, jog rykys ne į patogią vietą sueimą buvo sukėlęs. Čia atėjo maskolių siuntinys, kurį įsakymu d. kunigaikščio Tiškevičius, du broliu Valavičiu, Žitomirskis ir Vodka su Semaška su goda atlydėjo į Liubliną. Jis neturėjo nė kokios gromatos, idant Ivanui nereiktų titulo Augusto išrašyti, neigi nė kokio įsakymo ypatingo neturėjo, bet tiktai išsiųstas buvo apreikšti džiaugsmą Ivano, savo viešpaties, Augustui, jog jis Astrachanės toto-

rius užkariavo. Atsakė jam vardu Augusto: ne vien Ivanas arba Augustas vienas, bet visi krikščionys turi džiaugtis, jog stiprų neprietelių krikščionų, atimdamas jam Astrachanę, pasilpnino. Taip pat Augustas netrukdamas leis siuntinius į Maskvą, idant reikalus krikščionių su Ivanu surėdytų.

Išleidęs siuntinius maskolių ir Velykas peršventinęs Liubline, nukeliavo Augustas į Gardiną ir Brestą, paskui į Vilnių. Iš čia išleido Jurgį Tiškevičių į Maskvą. Ant gromatos, kurią jis nugabeno, noris ant viršaus nebuvo titulo caro, bet pradžioj gromatos vadino jį caru Astrachanės. Tas pasveikinimas didžiai pradžiugino Ivaną ir darin rados tuojau patogiu siuntiniui Lietuvos; sakė jis linkįs, idant su jo ir Augusto sunertom kariaunom ant galo vieną kartą visus totorius, Europoj esančius ir krikščionų krauju ir turtais maitinančiuos, ar su visu išnaikinti, ar į krikščionų valdžią būtinai užimti. Paskui godojo jį seniai Maskolijoj begirdėta doba, sakydamas leidžiąs jam su kokiu tinkamas jo bajoru sandarauti apie pakajų. Tiškevičius kito nieko nedarė, kaip tiktai su patriarchu bylojo, idant jis linkėtų savo viešpačiui būtinai pakajų derėti. Patriarchas atsakė: jis su pačiu d. kunigaikščiu sakės negalįs apie tą kalbėti, bet kitiems, kurie gal jam apie tą kalbėti, širdingai linkėsiąs. Noris bajorams Tiškevičiaus linkėjimas rodės nesunkiu esąs, vienok atsakė jam, jog jie negal to savo d. kunigaikščiui sakyti, iki Lietuvos senatas neatleis savo siuntinius to reikalaudamas.

Pargrįžus Tiškevičiui į Lietuvą, atrašė bajorai maskolių pailginimą paliaubų, linkėdami, idant ta dingsčia savo viešpačiui titulą caro iškaulytų, kaipogi patriarchas vardu bajórų taip rašė: „Visų didieji valdžionys visos pasaulės, kaip Rymo ciesorius ir Rytų viešpats, vadina Maskolių d. kunigaikštį caru, ką gal regėti iš gromatų, prilieptų Maksimilijono, ciesoriaus Teutonų, ir Suleimano, turkų viešpaties, Vasilijui rašytų, dėl ko gi Augustas vienas iki šiolei nairės jį caru vadinti prieš dobą ki-

tų kunigaikščių. Nuo to laiko, kaip Kazanės ir Astrachanės totorius nukariavo ir į maskolių valdžią paėmė, ir d. kunigaikštis ynai jų caru tapo"; bet apie pakajų ir paliaubas nė balsės nebuvo toj gromatoj minėtos.

1555 Vienok Augustas nuleidęs buvo siuntinius į Maskvą pakajaus sandarauti, beje, urėdą Vitesbės, kunigaik. Zbaražo, marčelgą Lietuvos Šimkų, kunigaik. Drucko ir Lietuvos paišorių Mikolaitį. Kad tie pagal dobą pasveikinę pasisakė atleistais esą pakajaus sandarauti, tokį gavo: d. kunigaikštis Maskolių didžiai pakajaus geidžiąs, bet dėl atkaklybės siuntinių Augusto, kurie iki šiolei jam priderančio titulo caro nedavė, negalįs ríštis su pakajum. Nū rados ir kita priežastis, būk Augustas maskolius totoriais siundęs. Ant galo klausė prezesas prašaleičių reikalų nuoskiros, ar neturėtų dar siuntiniai kito kokio įsakymo. Pirmasis siuntinys atsakė: jis girdįs, it būt Augustas totorius paikinąs prieš maskolius; tas yra didžia abyda nekaltam jo d. kunigaikščiui. Maskoliai patys žino, kaip totoriai yra smaili ir be paikinimo Lietuvoj ir Maskolijoj sarioti, maitindamos judviejų ūkinykų. Augustas saugoja sielai savo sandaras ir nieko to nedarė, ką nedori žmonys, dykstą kraujo, skelbia ir veizi ne lyčiaus, bet įtarmės, idant naują karę uždegtų; titulo caro, kurio taip didžiai Ivanas geidžia, Lietuvos d. kunigaikštis jam negynios, jei jam kiti valdžionys tokį pripažins, bet tas pridera ypatingiems siuntiniams tuomi rūpintis, ne mums. Daug geresniai Ivanas darytų, jei jis tas kyvones į šalį padėtų ir, tolindamas karę, apie pakajų teirautųsi. Ant galo pasakė Ivanas vėl, idant su jo bajorais apie tą kaulytųsi; diena nemetu padarė paliaubas ant 6 metų ant tų pačių varunkų, kaip pirma buvo padarytos, dėl kurių patvirtinimo atleido maskoliai savo siuntinius į Vilnių.

1556 Kad taip vargingai nuo metų iki metų trumpomis paliaubomis ūkei pakajų įsteigaudavo, pradėjo Liuterio sekūnai Lietuvoj skelbtis ir įstatymus bei

tikybą, nuo Jogailos įkurtą, gaišinti. Lietuvos jaunuomenė toj gadynėj, mokydamos ir keliaudama po svečias šalis, įsitėpė į mokslą Liuterio ir Kalvino, su kuriuo namo pargrįžę nebturėjo daugiaus savo senąją tikybą už šventą ir dievišką, bet dar rymojo, katrą iš jųdviejų į senosios tikybos vietą turėjo įkurti į savo namus ir sekti. Nuo to rados sautikis visose diduomenės kiltyse, vienok noris apie tą teiravos ir jautojos valgant ir vaišinant bei sklidinoms tauragėms ir kaušams stovint, tačiaus bažnyčioj dar apie tą nedrįso skladavoti. Vilniuj atsirado vardu Viklif nuo apdaro kunigas, tas lig gyvos galvos dar vyskupo Povilo Augmanto buvo gavęs nuo jo pataiką tenaigiams dailidėms ir prekiotojams vokyčiams pamokslą sakyti šv. Onos bažnyčioj. Jis pačioj pradžioj pradėjo didžiai drąsiai girti Liuterio mokslą. Noris tuojau vyskupas užgynė jam į bažnyčią beiti ir jo mokslą iškeikė, vienok jis neliovės pakampiais, užvis pas turtingą Morštiną susirinkusį svietą paikinti savo mokslu. Ant galo norėjo jis savo pavaizdu kitus pamasinti valgydamas pertnyčioj mėsą, bet svietas, nuo kunigų sukeltas, ėmė jį grobstyti, kursai, taupydamas savo gyvybą, pilį palikinas išspruko, bet ir jam prasikrausčius knito įsėta sėkla taip derlingai, jog neilgai trukus visų godingieji ūkinykai naują tikybą* sekti.

Padaugavy tas mokslas didžius kerštus sukėlė. Mistras kalavijonų Fiurstenbergas su visa savo brostva buvo popiežių apleidęs ir prie Liuterio pristojęs, kursai tuojau pagal mokslą tos tikybos grobė valsčius ir turtus kunigų, laužės į bažnyčias ir tenai visa, ką vien rasdami, pasavino, lygia dalia zokanykus iš klioštorių išujo, o pačius klioštorius, jų turtus ir valsčius pasavino. Arkivyskupas Rygos kaip įmanąs gyniojo nuo to grobio mistro, viršiaus minavoto, bet šis arkivyskupo neklausė ir, sukėlęs luomas į Kesę į sueimą, apskundė tenai patį arki-

* Rankrašty stinga žodžio (ėmė — ?).

vyskupą, jog jis būk su Augustu, d. Lietuvos kunigaikščiu, savo genčia ir savo broliu Albertu, viešpačiu Pąrusių, stigavodamas per paprakautus liudėjus lùomas, jog arkivyskupas Žemgalius ir Kuršą Albertui, savo broliui, o Padaugavį Lietuvos d. kunigaikščiui pavedęs taip, jog nebviliąsis tų kraštų daugesniai bevaldyti. Po to sueimo mistras bengiantis liepos mėnesiui užėmė akivaizdoj valsčius paties arkivyskupo ir juos išdrevėjo; noris daug buvo diduomenės, kuri gyniojo arkivyskupą, vienok nedrįso į aiškią mūšą su brostviais ištikti, bet užsirakino su gausia įgule stiprioj Kuoknesės pilėj (Kokenusen) ir ilgai nepasidavė, bet ant galo badas prispaudė angas atdaryti. Arkivyskupas pasidavė ant negodingų varunkų, bet mistras, neattiesdamas savo duoto žodžio ir niekindamas šaržą dvasišką, liepė savo kaikarams pas save jį atvesti, kurį, iškoliojęs jį baisiai, liepė į kalinį įstumti ir jo likusiuosius valsčius ir turtus varu užimti. Tą išgirdęs, Augustas išsiuntė skubiniai dėl glemžimo arkivyskupo savo siuntinį pas mistrą, kurį vokyčiai sugavę ant kelio nugalavo; taip ir nauja tikyba nieko nemačijo vokyčiams, kurie nė kokios tiesos negodojo. Įbingęs ant to Augustas, Lietuvos d. kunigaikštis, išsiuntė tenai tuojau Žemaičių vyskupą teisybės ir užgano reikalauti nuo mistro, bet ir tas nieko gero nenuveikė; todrin Augustas, negaudamas teisybės nuo vokyčių Padaugavio, ryžos kariauti, norėdamas atmonyti jų piktybę lygiu už lygų; bet Augustas norėjo dar susižinoti su žuvėdų viešpačiu, kursai vienok niekaip nenorėjo kištis, krūpaudamas karės nuo maskolių.

Tą patį metą našlė karaliaus rykienė Bona, motina Augusto, po ilgų ir didžių barnių papirkusi lenkų diduomenę, gavo pazvalenę su visais jos turtais, gėrybėmis, su karališkais skarbais į Italiją grįžti. Noris ji paskui mirdama užrašė visą palikimą sūnui savo Augustui, kaipo savo ynam veldėjui, bet jos sekretorius Papagoda italionis, nustipus

pačiai, testamentą taip guviai perkeitė, jog Augustas nieko nebgavo.

Ivanas, kurį Augustas neseniai buvo užkvietęs pakajų su žuvėdais daryti, atsakė jam ne pagal jo linkėjimą: kaipogi Ivanas sakės, jog žuvėdai didžiai jį abydiję ir su neaprašoma nedorybe senovės sandaras laužę. Atkaliai bruko jis širdingai sutarimą daryti su juomi prieš totorius, norėdamas apmaudą nugiežti už teriones savo rykės. Bet tokį savo [lin]kėjimą tad apreiškė Augustui, kad jis rengės iš visos savo galios į Padaugavį suktis ir kalavijonis bei kitus vokyčius galžudžius ir kraugerius it nelabą sėklą būtinai tremti iš tų kraštų. Todrin Augustas negalėjo jam ryžtinai atsakyti, kaipogi reikėjo krūpauti, kad Ivanas, regėdamas jį Padaugavį kariaujant, netartų jį totorių prieteliu esantį ir su visa savo galia į Lietuvą nepultų. Todrin atsakė jam gromatoj: jei tiktai jis jo talkos reikalauja prieš totorius, jis aiškiai jam leis, bet kaip jis valdo liuosą tautą, tad reikia jam dar pasiteirauti tame reikale luomų. Bet, suėjus į sueimą, lenkų diduomenė niekaip nenorėjo kištis į totorių karę, stigavodami, jog turkai totoriams talkinės. Augustas, pasibengus sueimui, apreiškė Ivanui, jog jo siuntiniai atkeliaus į Maskvą artesniai tame daikte pasiteirauti. Kaipogi po tos gromatos iškeliavo Vilniaus urėdas Vilčekas ir Lietuvos pišorius Haraburda kaipo siuntiniu į Maskvą, bet nieko gero tenai nenuveikė, kaipogi maskoliai vis laukė didžiųjų siuntinių.

Tuo tarpu Augustas su 100 000 kareivių traukė į Padaugavį, su kuriais dar kunigaikštis Lucko 4000 savo samdinių sunėrė. Sustojus į abažą parubežy ties Pasvaliu, liepė Augustas Mikalojui Radvilai su lengvąja jočia pirma dupšiųti ir sutikdamas vokyčius skardyti. Fiurstenbergas, mistras kalavijonų, buvo pirma jau pasitiekęs ir turėjo samdinės joties 6000, kurią buvo su didžiu vargu per 3 metus Teutonijoj susamdęs, ir antra tiek pėsčiųjų. Jis nevylės, jog d. kunigaikštis Lietuvos su visa galia ant

jo guls, todrin buvo pasikliovęs savo kariauna. Nū jis, išsijautojęs per savo žvalgytojus apie stiprybę lietuvių, išguro lig nekariavęs ir ėmė lūgoti per siuntinį ciesoriaus Ferdinando, kursai tenai pasitiko, pakajaus. Augustas ne visai tenorėjo liautis nuo karės dėl didžių kaštų, kuriuos iškrovė į tą žygį rengdamos, o nieko nepelnė, bet jog pergalė tegalėjo su didžia kraujo gošena įgaunama būti, atsakė siuntiniui: jei vokyčiai nori pakajaus, mistras pats teateina jo lūgoti, arkivyskupą iš kalinio tuojau tepaleidžia ir pas Augustą jį teatleidžia. Tie varunkai Fiurstenbergui ir vokyčiams buvo sunkūs, bet pergalėjus sunkesnių dar reikėjo viltis. Todėl nusižeminęs mistras atėjo su 300 brostvių pas d. Lietuvos kunigaikštį ir pasveikinęs jį su Mikalojum Radvila, kunigaikščiu Nesvyžiaus, sutarė pakajų ant tokių varunkų. Pats mistras ir visas Padaugavys išpažįsta vyresnybę ant savęs d. Lietuvos kunigaikščio kaipo savo viešpačio, arkivyskupą su goda į jo vietą pagrąžins ir jam žalas užganuos, o d. Lietuvos kunigaikščiui karės kaštus to žygio iš lobio brostvių užmokės. Jei maskoliai ant Padaugavio ar Lietuvos ginklą keltų, tuo metu abeji iš vieno ginsis ir nė vienas be antrų nei paliaubų, nei pakajaus nedarys. Dėl rubežiaus paženklinimo tarp Lietuvos ir Padaugavio 1 dieną rugsėjo 1558 paupy Lunidos, kur buvo rubežiaus kerštai sukilę, pasiėmė katrie sau kamisorius atleisti. Tuos artikulus mistras pats ir jo brostviai kalavijonys prisiekė ant Evangelijos. Ir tuojau raštus apžymėję viens antriems išdavė.

Atlikęs Augustas nuo karės Padaugavio išleido tris siuntinius: Tiškų, urėdą Paletijos, marčelgą Pašušvį ir Lietuvos pišorių Gaiką pakajų sandarauti į Mąskvą; ir taip visose pusėse atvangai tvylant, Augustas grįžo iš abažo į Lenkus.

1558 Tuo tarpu Ivanas su visa savo galybe, kurią iki šiol buvo ant totorių ir žuvėdų sutiekęs, staiga antpuolė Padaugavį. Ivanas krūpavo, idant Augustas pirm jo tą kraštą neužimtų, kaipogi apie naujas sandaras kalavijonų su lietuviais buvo jau jutęs.

Todrin 120 000 karėjų atvedė į Padaugavį prieš vokyčius, kuriems tuojaus Felino ir Tarapato pili užėmė. Feline pats mistras kliuvo į nagą maskoliams, kurie, išdrevėję turtingą Tarapatą, vyskupą jo kaipo valdžionį su kita kunigų diduomene į vergus išvarė. Kad tą Augustas išgirdo, liepė tuojau savo siuntiniams, Maskvoj esantiems, apie Padaugavį su Ivanu pasikalbėti. Bet Ivanas, savo laima pasipūtęs, nieko nenorėjo klausytis apie Padaugavį neigi apie pakajų su lietuviais. Kad lietuvių siuntiniai Smolensko ir Severijos apent reikalavo nuo maskolių, gavo aiškų atsaką: jų viešpats neleidžiąs nė minavoti apie grąžinimą užimtųjų kraštų. Pakajaus jie kitaip negal viltis, kaip kad likusius Gudų dalykus lietuviai ir lenkai jiems atduos. Jei siuntiniai ant to nesutinka, todėl neturi ko bekaulytis, kaipogi jų viešpats paliaubų nebilgins. Augustas neturi nė kokio lyčiaus į Padaugavį kištis, gyventojai jo yra Ivano mužikai, kurie nairos jam duoklę duoti, kurie nū bažnyčias drevėja, šventenybes maitoja ir tuomi taip jų carą įbinginę, jog jis pakajaus niekaip neduos neigi nė vieno netaupys, lig jis vertai juos nukariaus. Ir taip sugrįžo Lietuvos siuntiniai nieko nepešę iš Maskvos. Paskui juos atėjo maskolių siuntinys, kursai kito nė kokio įsakymo neturėjo, kaip tiktai skųstis apie netikusias notis parubežy. Tasai buvo yna lyčyna Ivano, kursai gromatoj, rašytoj Augustui, norėjo pasididžiuoti savo mylimu titulu caro, vadindamos toj pačioj gromatoj jau valdžioniu Padaugavio. Augustas atsakė ant skundimos didesniais dar skundimais ir savo atsakyme užgynė vadinti jį maskolių caru ir valdžioniu Padaugavio. Ir taip dar per 24 metus vienomis siuntenėmis ir pailgintomis paliaubomis tęsės. Ant galo dėl Padaugavio ištiko į aiškią karę su Ivanu.

Gotardas Ketleris, naujasis mistras Padaugavio, 1559
numanė, jog maskoliai, savo pernykščia laima pasipūtę, ir šį metą dar kariaus. Paskalba jau sklido, jog arkivyskupo Rygos lygus likumas laukiąs, koksai sutiko vyskupą Tarapato. Jausdamas save silp-

ną su tokiu nepriešeliu grumtis, nuėjęs pas Augustą į Krokuvą, lūgojo jo talkos pagal Pasvalio sandarus suspaustam Padaugaviui. Augustas pirma tyrinėjo, ką lenkai apie tą sakys. Bet, matydamas juos nairantis ir nenorinčius kištis į Padaugavio reikalus, džiugindamas tuo tarpu mistrą didžiais žadais, nusiuntė jį su tais reikalais į Lietuvą. Čia Augustas užsakė sueimą į Vilnių, kur ir pats atskubėjo, idant stipresniai galėtų skatinti Lietuvos luomas sandarus Pasvalio užganuoti.

Tas sueimas buvo didžiai gausus. Visų pirma Augustas, norėdamas diduomenei pasigerinti, žadėjo jis ir davė dideles jai pataikas ir jos liecybas naujais raštais patvirtino; senieji įstatymai, kurie buvo arba didžiai sunkūs, ar neteisingi, kitus teisingesnius ir lengvesnius įstatė. Taip pasigerinęs, ėmė ją telkti į talką padaugaviams. Tas buvo didžiai naudingu ir reikalingu lietuviams, kaipogi kad maskoliai, nuveikę Padaugavį, atsiartins pas lietuvius, dar pavojesniais jiems rasis; bet tas buvo didžiai sunkiu daiktu, jog ūkės lobis buvo su visu tuščiu. Vienok be nairymos visi sutiko Padaugavį glemžti ir su tuo kraštu susinerti taip, kaip būt naudingesniai Lietuvos ūkei.

Pats mistras su kita diduomene savo zokano pasitiko tame sueime, kursai patarimu Mikalojaus Radvilos, Lietuvos žymino, ant to suderėjo: kalavi[jo]nų brostva grąžina būtinai visą kraštą lietuviams, kursai yra tarp Ðrujos abiem pusėm Daugavoś su apygardomis Ašeradės, su pilimis Bauske, Režica, Lucina, arba Luža, Dinaburgu, arba Ðaugavos pile, ir Zelburgu, arba Salone, su priderančiomis žemėmis jau dėl parodymo geros širdies lietuviams, jau dėl vado už karės kaštus, kuriuos lietuviai turės kariaudami. Kad sunertom savo kariaunom nubengs karę ir pakajų įgis, tuo kartu kalavijonys, užmokėję lietuviams 600 000 Lietuvos ilgųjų graižių, galės minavotus kraštus sau išvaduoti. Tuo tarpu d. Lietuvos kunigaikštis įdės į tuos kraštus savo vyresnybę, kuri tenai rėdys pagal jų įs-

tatymus, kiekvieną laikys prie savo liecybų, įstatymų ir tikybos nepersekiojamą ir nė vieno neteisingomis rinkliavomis nesluoguos. D. Lietuvos kunigaikštis ir Lietuvos luomai turi visą Padaugavį ir kalavijonų brostvą savo kaštu ir savo kariauna gynioti ir glemžti. Lietuvos karvaidos ir atmonai turi su Padaugavio kariauna susinėrę iš vieno kariauti ir saugotis, idant kariauna traukdama ar abaže stovėdama gyventojų nenovytų ir nesunkintų. Jei abeji su ginklu neprieteliam atimtų, tam tas paliks, kurio pirma buvo buvęs, bet jei tas įgavimas būt pirma maskoliams priderėjęs, tuo kartu kalavijonys dalysis su lietuviais pusiau. Ant galo, lig nepasibengus metams, Augustas turi užkariautų žemių ir kalinių per savo siuntinius nuo Maskolių caro sugrąžinimo ir iškadų užganavimo reikalauti ir nuo tolimesnio kariavimo Padaugavio drausti ir grėsti; jei tas nieko nemačytų, karę jam turi apreikšti. Tuos varunkus mistras kalavijonų Ketleris su savo diduomene akivaizdoj d. Lietuvos kunigaikščio pišoriaus ir kanaunyko Vilniaus Narkaus ir urėdo Markučių Narušio 31 rugsėjo dieną prisiekė. Nū Augustas ėmė širdingai rūpintis pašalpa Padaugavio, kaipo tuojau įsakė Boreikiui (Chodkevičiui) ir Zenovičiui Padaugavio pilis užimti ir tenai stiprias Lietuvos įgules įdėti.

Į Maskvą taip pat siuntinį išleido, kursai akivaizdoj turėjo užganavimo iškadų reikalauti, o slapta ne vardu Augusto, bet urėdo Vilniaus Mikalojaus Radvilos maskolių bajorus kaip įmanąs perkalbėti, jog ta staigia kare sandaros ir viltis pakajaus nepragaišo. Bajorai siuntiniui atsakė. Jų viešpats nieko pikto d. Lietuvos kunigaikščiui iki šiol ne vien buvo daręs, bet dar daryti neketėjęs. Bet nū, kišantis Lietuvos d. kunigaikščiui į Padaugavio reikalus, jis turi prieš jį ginklą kelti.

Augustas, nujautęs tokį maskolių sintėjimą, nuleido tenai Valadką, didžiai stangų vyrą. Tas kalbėjo aiškiai ir byliai akivaizdoj bajorų tais žodžiais: Padaugavys, mistras kalavi[jo]nų ir jo luomai sau-

noriai susinėrė su lietuviais ir gera valia Augusto vyresnybę ant savęs išpažino ir jam pasidavė; todrin jis, siuntinys, lūgoja Ivano, idant, paliauboms tarp maskolių ir lietuvių esant, nuo karės Padaugavio su visu liautųsi, kaipogi Lietuvos d. kunigaikštis pasiėmė sandaromis Padaugavį kaip jei Lietuvą visa savo galia gynioti ir globti. Tuo pačiu laiku Radvila su Valavičium, Lietuvos dūmos prezesu, maskolių bajorams gromatą tais žodžiais. Kaip mūsų d. kunigaikštis su maskoliais dar karės nepradėjo, tai ir nenori kariauti pradėti, bet Lietuvos tauta yra tam didžiai priešinga ir pykstas, jog Augustas, šen ten siuntinius ir gromatas laidydamas, trunka nuo karės, gaišdamas abejotina vilčia pakajaus, kaipogi luomai akivaizdoj jau apsireiškę nuo jo skiestis, jei jis vėlinsis su kare, kuria jis pagal sandarus su visa galia Lietuvos turi Padaugavį gynioti. Tūli tiktai ūkės vyrai guodžioja įtūžusią diduomenę, idant dar ginklą nepakeltų prieš Ivaną bent lig siuntiniams į Maskvą sukeliaujant. Todrin maskolių bajorai turi skatinti savo viešpatį, idant atleistų tuo tarpu siuntinį pas Augustą nuo išvengimo kruvinos karės. Ant to maskolių bajorai parodė Valadkai Tarapato vyskupo gromatą, kurioje jis pasiėmė ir prisiekė nuo galvos kiekvieno mužiko vieną muštinį maskoliams mokėti kaipo metinę duoklę, sakydamas dar, jog nepadoru esą, idant jų viešpats leistų siuntinius pas Lietuvos d. kunigaikštį, kurs rengias Ivanui priderančią žemę atimti, todrin jie aiškiais lietuvių neprieteliais apsiskelbia. Ivanas vienok per savo siuntinį, pas Augustą nuleistą, tą atsakė. Ivanas stebįsis į paskalbą ir negalįs suprasti to, ką jam Lietuvos d. kunigaikštis apskelbė, ir tą tiktai sakės težinąs, jog kad Žuvėdų arba Danų rykys buvo nukariavęs Padaugavį, tad jo gyventojai pasidavė į valdžią Maskolių kunigaikščio, ir jis kitaip negirdėjęs vadinant visus artimuosius viešpačius, kaip tenai gyvenančius vokyčius, tiktai kunigais ir lotyniškos kalbos mokytojais. Jis, Ivanas, būk rengiąsis į šventą karę prieš

totorius per nobažnumą krikščionišką, bet ne prieš Lietuvos d. kunigaikštį, todrin lūgoja jis širdingai, idant tiktai jis kakintųsi tomis žemėmis, kurios yra paliaubose minavotos, o nuo Padaugavio liautųsi ir savo įgules iš jo pilių iškeltų ir nedarytų lyčiaus karei.

Ivanas pats, grūsdamos į Padaugavį, idant d. Lietuvos kunigaikštį kitu dar pragumu nuo Padaugavio nugrėstų, atleido antrą siuntinį, pasimetęs piršti sau jo sesers į žmonas, kaipogi paties pirmoji žmona Anastazija buvo mirusi; Augustas paskyrė ūkvaizdžius Stanislovą Pacą skominą ir Petkų tauriną, idant tame reikale su siuntiniu pasibylotų, kurie ant to sutarė, idant abi pusi siuntinius su iškilme į parubežių nuleistų tą reikalą nubengti.

Lietuvos siuntiniai Šimkus, Gaika ir Valadka atkeliavo tenai ant rako, vienok su tokiu įsakymu, jog apie pakajų ir piršlybas Maskvoj pačioj teirautis ir taip ne pirma, kaip kad maskolių siuntiniai tenai ateis ir kiek tiek apie Padaugavį nuo jų išsijautos, ką apie jį Ivanas rymojo. Maskolių siuntiniai lig atėję lig pradėjo skųstis vardu savo viešpaties, jog visa kitaip likos, nekaip iki šiol buvo, jog tarp siuntinių nė kokio kilties vyro nebuvę, kas buvęs aiškiai reikalaujamas; taip pat įsikišimas Augusto į Padaugavio reikalus būtinai pakajų sugaišinęs, todrin turi apie piršlybas Maskvoj jautotis. Lietuvos marčelga Šimkus atsakė vardu savo sandraugų. Diduomenė Lietuvos godojas ne pagal turtus, bet kiekvienas vytis arba žemlionis turi lygias liecybas su kilties vyrais. Urandus tūli diduomiai tegauna įeidami į ūkės tvarką, kurį jie attiesia; bet jis ne vienas buvo kaipo vyriausiasis tėvūnų ir ūkės dūmos, bet dar jo sandraugiai esą Lietuvos ūkės pišoriai. Rikinas didžiai maskoliai, jei jie dar taria tai siuntenei stokojant godos ir orumo. Ant galo, jog jie kaip apie pakajų abiejų ūkių, taip ir apie pasigentinimą abiejų valdžionų nė kokioj kitoj vietoj kaip tiktai pačioj buveinėj, beje, Maskvoj, tesandaraus. Bet jog per tiek metų visi vargai lietuvių

siuntinių Maskvoj veltui buvo, todrin jie turi įsakymą pirma dar parubežy pritirti, ar nori širdingai maskoliai pakajaus, tad tiktai tekeliaus į jų buveinę, kaipogi pirma jau turi kiek tiek sutarti, idant, į Maskvą nuėjus, paskui pakajus neišrykštų. Ištikus sandarauti, Lietuvos siuntiniai reikalavo sugrąžinti Severijos ir Smolensko. Ant to maskoliai kito nieko neatsakė, jog tie dalykai nuo senų dienų maskolių buvo, kuriuos lietuviai neteisingai nuo jų buvo užkariavę, paskiaus maskolių viešpačiai valdė tuos kraštus. Tuomi pasibengė tie sandarai ir abi pusi išsiskiedė.

1560 Nū Lietuvos d. kunigaikštis regėjo aiškiai, jog reiks ištikti į karę, kaipogi buvo jau su visu pasitiekęs, vienok ar dėl kito lyčiaus, ar jog rambaus būdo buvo ir visuose savo veikaluose vėlinos, lig visų didžiausias reikalas jį neprispyrė, todrin, regis, ir nū dar nairės kariauti, kaipogi jis siuntė vėl Haraburdą į Maskvą, liepdamas pranešti, idant Ivanas bent tiek liautųsi nuo kariavimo Padaugavio, lig jo siuntiniams į Maskvą ateinant pakajaus kaulyti. Ivanas visa žadėjo, o nieko neattiesė, kaipogi jo kariauna, įėjusi į Padaugavį, baisiai baisesniai teriojo.

Nuogąstis taip baisaus neprieteliaus suskatino kalavijonis, kurių luomos 14 sausio dienoj Vilniuj ir arkivyskupas Rygos su visa kunigyba sutiko ant praėjusiojo sandaro, kursai tuojau įdavė savo pili Marienhauzeną ir Lenvardeną su apygardomis Augustui už kaštus, kuriuos jis, gyniodamas arkivyskupą, turėjo pakelti. Vienok arkivyskupas iki savo gyvos galvos rinks tenai duoklę, ir nuo jo paskirti pilės vyrai turėjo prisiekti, jog, arkivyskupui mirus, kitam niekam neįduos pilių, kaip tiktai Lietuvos d. kunigaikščiui ar nuo jo vyresniajam patvirtintam.

Jutę lietuviai ir žemaičiai, jog Radvila, Lietuvos žyminas, sandaras su kalavijonimis besteigiąs ir išgirdę maskolius į Padaugavį įėjus, visi kibo į ginklą Padaugavio gelbėti. Jeronimas Boreikis (Chodkevičius) pirmasis su žemaičiais ir senosios

Lietuvos žemlionimis traukė prieš Kesės pilį, kurią buvo 50 000 maskolių apstojusi. Įpėdin sekė jį pulkoriai Zenovičius ir Jonas Boreikis, Palubinskis, Astikas, Žižemskis, Šemeta, Survila, Golubickis, Svirskis, Daugirdis, Skinderis, Baka su samdiniais; visi vyrai jau savo kilčia, jau savo narsybe garsūs savo ūkėj. Išgirdę maskoliai artinantis tą lietuvių kariauną palikini pilį atsitraukė. Lietuviai, nebradę neprieteliaus ties Kese, grįžo namo. Tolesniai gynioti Padaugavį paliko Palubinskiui. Tas vijo narsiai neprietelius, kuriuos panokęs lengvai dupšiojančius, du būriu vieną po kito sutratino lig paskuojo ir per 5 metus tenai kariavo su nemaža laima.

Ta kare taip buvo abi pusi įnirtusi, jog apie pakajų nieksai nebnorėjo bedūmoti. Vienok Augustas linkėjo jo dar nuo Ivano per savo pranašą Korsaką. Skundės jis per tą siuntinį gromatoj Ivanui, jog lietuviai nenorėdami turėjo į ginklą kibti, jog Ivanas savo žodžio neattiesė ir, į Padaugavį su kariauna įpuolęs, Kesę pilį apgulė, vienok gal dar Ivanas nuo karės liautis, tiktai turi teisingus varunkus pakajaus ar pats apreikšti, ar apreiškiančiųjų klausyti. Bet Ivano atsakas ne visai tegaudė pakajum, kaipogi jis, visą jau Igumiją, arba krievinų kraštą, savo nage turėdamas, nekentė, jog jam lietuviai kelią užstojo ir neleido likusįjį Padaugavį taip veikiai užgulti, kaip jis ketėjo. Ivanas negėdėjos Augustui išmetinėti, jog jis savo pramonėmis visas neteisybes skelbina, idant lyčių karei gautų ir visokiais pasalumais jį nukroptų. Mažne tą patį atsakė maskolių vyriausiasis Viskovaty, kurio Valavičius bandė dar kaipo didžioj pataikoj esantį pas Ivaną, bene perkalbės savo carą ant pakajaus, bet jis sakės jam nesąs taip senas, idant apie taip orų daiktą savo viešpačiui drįstų kalbėti; visų karių, kurias maskoliai su lietuviais turėjo, į kurią dabar rengias, buvo ir yra priežasčia pats Lietuvos d. kunigaikštis ir jos diduomenė. Padaugavionys jau nuo Riuriko gadynės, valdžionies visų Gudų, Maskolių viešpačių klausė ir jiems šylės, o paskui raštais ap-

siėmė ne kito valdžionies klausyti, kaip visados Maskolių valdymiero. Severiją ir Smolenską Algirdas buvo maskoliams palikęs, kurio palikūnys pasalu paskui su Lietuva buvo sunėrę, todėl pagal visokią teisybę pridera tos žemės maskoliams. Noris maskoliai darės visa[d] didžiais žinovais, bet yni veikalų žinovai į tą netikėjo, kaipogi maskoliai dabar tepradėjo rubežių Padaugavio antpuldinėti, o pagal Algirdo sandarus su maskoliais lietuvių valdžia ir rubežius plėtės lig Možaisko. Riuriko gadynėj Maskolijos nieksai negirdėjo nei vien žinojo, kurie paskesniai neturėjo daugiaus kaip apygardas pačios pilės Maskvos. Jei būt Riurikas ir Maskoliją valdęs, kurios tuo kartu dar nebuvo, vienok nė vienas nepripažins Maskolių kunigaikščiams valdžios ant visų Riuriko kraštų.

Kad maskoliai regimai nenorėjo nė kokio pakajaus, tad atentį pavasarį prasidėjo vėl karė, kaipogi Mikalojus Radvila, kunigaikštis Biržų, Lietuvos atmonas, traukė su samdiniais į Padaugavį, kurį šelpė Jeronimas ir Jurgis Boreikiu, Povilas Sapiega, Bazilijus ir Jurgis Tiškevičiu, Jurgis Trizna ir kita Lietuvos diduomenė, kuri savo kaštu karėjus buvo susamdžiusi. Bet lig tiktai maskoliai pajuto Lietuvos kariauną persikėlusią per Daugavą, tuojau šalin traukės, nenorėdami ištikti į aiškią mūšą, su visa kariauna, palikę tiktai įgules pilėse. Radvila liepė Tiškevičiui ir Triznai su 5000 lengvosios joties įkandin vyti neprietelių, o pats tuo tarpu apgulė Tauriapilį (Torvast). Trizna su Tiškevičiu vijo neprietelius lig pat Maskolių rubežiaus, bet niekame negalėjo jų išgauti į mūšą, noris juodu visur maskolių kraštus teriojo ir drevėjo ir taip nieko nemačijo. Didžioji kariauna ties Tauriapiliu užtruko. Per 20 dienų vėtravojusi minavotą pilį, ant galo išgriovė mūrus parakais, vienok ir taip dar įgulė kaip įmananti ardymus kamšė ir turėjos narsiai, kaipogi vieni rąstus vilko* ir ardymus kamšė, kiti su bar-

* Viršuj: *čuižė*.

dišiais ir kalavijais gyniojo lendančius pro skyles į pilį lietuvius. Bet Volminskis liepė dursarams ir ragotininkams sėsti nuo žirgų ir atkištomis ragotinėmis grūstis varu į pilį; įpėdin sekė juos kiti, klodami visa žemyn, kas vien stembė; ant galo įsilaužė į pilį. Tas apgulimas buvo ilgas ir vargingas, noris ne didžiai teįgrobė lietuvius, kaipogi tarp vyresniųjų vienas joties pulkorius tepakrito.

Ta laima naujų sandarų didesniai dar mistrą Ketlerį įdrąsino, kursai vienok netarės dar su visu esąs užklėstu nuo pavojumo, kaipogi noris Lietuvos kariauna išujo maskolius iš Padaugavio, vienok jis be talkos ciesoriaus ir Teutonijos su trimis stipriais neprieteliais, beje, žuvėdais, maskoliais ir danais, nestengė vienkartu grumtis ir taip nebregėjo nė kokio pragumo nuo maskolių Igumijos, arba Krievijos, ir Tarapato pilės beatimti o pajūrio attakos, danų rankoj jau esant, apent beįgauti, ką su visa Lietuvos galia sunku buvo nuveikti. Todrin, sutaręs su savo diduomene ir luomais, lūgojo Augusto, idant išleistų ką noris į Padaugavį apžvalgyti iš artimo tą kraštą ir teiktųsi apdūmoti lig laiku, kaip gal jį nuo pavojaus užklėsti tokiame suspaudime.

Augustas išsiuntė Mikalojų Radvilą, kunigaikštį Nesvyžiaus, į Rygą; tas, vadindamos urėdu d. Lietuvos kunigaikščio, turėjo su pilionimis ir ūkinykais apie reikalus to krašto išsijautoti. Vienok rygionys neįdavė jam nei vietovės, nei pilės, noris pradžioj buvo apireiškę Lietuvos d. kunigaikščio klausyti visados. Radvila slėpė savo apmaudą tame daikte, idant barniais savo paties ir savo valdžionies godą nesuteptų; kad jis visa išsijautojęs buvo, rodės jam — vieni lietuviai neįgalėsią Padaugavio apginti, todrin jis jiems linkėjo, idant jie ne vien su lietuviais, bet dar ant tokių pat varunkų su lenkais susinertų, o tuo pačiu dar lenkų pagalbą įsteigtų.

To dėjęsis, Augustas sueimą į Vilnių užsakė; čia mistras su savo sandraugais apreiškė norą Lietuvos d. kunigaikščio ir luomams, bet jog tenai lenkų ne-

buvo, todėl nieko gero tenai negalėjo nubengti, ir visi sutarė lenkų laukti. Bet idant Padaugavys su visu nepragaištų, pažadėjo d. Lietuvos kunigaikštis visa Lietuvos galybe jį glemžti ir nieko neskųsti, kas gal lenkus su kalavijonimis suartinti. Tokio rūpinimos Augusto pasigailę, kalavijonys ant patarimo savo mistro padarė naujas sandaras su lietuviais ir lenkais, kuriomis ne vien su jais susinėrė, bet dar visą Padaugavį, kaipo pirm 300 metų Lietuvos buvusį Mintauto, Lietuvos karaliaus, arba rykio, gadynėj, apent jai būtinai pagrąžino.

Varunkai tų naujųjų sandarų tie buvo: d. Lietuvos kunigaikštis turi kaip įmanąs rūpintis, idant tos sandaros nemažintų godos mistro ir brostvos pas ciesorių ir jo rykę, bet tačiaus pasteigti, idant ciesorius ir jo luomos su mistru teutonų būtinai jas patvirtintų. Tikyba, kaip dabar buvo pagal Augsburgo išpažinimą sekama, ir toliaus be kokių panaujinimų būtų laikoma. Taip pat visi įstatymai kiekvieno žmogaus, pilės ir luomos bus kaip buvusiais. Nuo savo vyresnybės gal šauktis pas urėdą d. Lietuvos kunigaikščio, Padaugavį rėdantį kaipo jo vietinyką. Toj tiesoj, arba sūde, bus sūdžiomis, arba teisdariais, tie, kurie Padaugavy turi valsčius, kas būdamas: diduomenė, brostviai arba pilionys. Bet nuo to sūdo vienok liuosu yra kiekvienam gyventojui šauktis pas d. Lietuvos kunigaikštį ir Lenkų rykį. Pilėse ir vietovėse palieka rėda ir teisybė attiesiama pagal vokyčių dobą. Artimose pilėse neprieteliaus kraštų d. kunigaikštis Lietuvos laikys tokius pilės vyrus, kuriais kuo didžiausiai kliausis, bet pakajui radusis visose tose pilėse bus kamendotais vokyčiai, kurie vokiškai moka. Titulas ir rėda brostvos mistro būtinai gaišta. Gotardas Ketleris, jų mistras, už tą gauna Kuržemę su Žemgaliais su titulu kunigaikščio arba hercogo pagal karšaties įstatymą, arba leną. Jo valdžioj bus taip pat vyskupija Kuržemės ir viso to krašto, kuri tarp Daugavos, Žemaičių ir Lietuvių yra, kuri ta visa žemė per 6 metus turi liuosa būti nuo karės sunkybių.

Kas antrapus Daugavos yra, beje, visa Letija, arba Letgalija, ir Igumija, arba Krievija, su valsčiais vyskupo Tarapato, palieka būtinai d. Lietuvos kunigaikščiui ir jo veldėjams. Taip pat Ryga yra nuo visokios vyresnybės mistro liuosa ir paties Lietuvos d. kunigaikščio teišpažįsta vyresnybę; urėdu pilės ir vietovės d. kunigaikštis Lietuvos pakelia įgimtą vokytį, permanantį vokišką kalbą, pilionys paskiria sau vyresniuosius, o d. Lietuvos kunigaikštis patvirtina. Kuržemės kunigaikštis gal kalti piningus; ant vienos pusės jo paties žymė turi būti, o ant antros Lietuvos D. Kunigaikštystės arba Lietuvos ūkės ir Lenkų žymė. Tomis sandaromis Padaugavys yra su Lietuva amžinai sunertas, noris lenkai tokio sunėrimo nenorėtų su savo kraštu ant tų pačių varunkų sutikti.

Tas sandaras 28 dienoj lapkričio mėnesio 1561 Augustas, d. Lietuvos kunigaikštis, savo ranka patvirtino. Ketleris atdavė akivaizdoj savo mistrystos ženklus — aukso kryžių ir brostvos žymę — d. Lietuvos kunigaikščiui, idant jas Lietuvos didysis žyminas Mikalojus Radvila Lietuvos ūkės archyvose, arba raštinyčioj, sudėtų; paskui buvo Ketleris su iškilme Kuržemių ir Žemgalių kunigaikščiu pakeltas ir apkarūnavotas. Urėdu Padaugavio Augustas perdėjo Jurgį Boreikį (Chodkevičių), Trakų pilės vyrą ir Lietuvos atmoną, su įsakymu valdyti kraštą vardu Lietuvos d. kunigaikščio ir prieš maskolius kariauti.

Boreikis iškeliavo lig laiku į Padaugavį urėdės 1562
apimti, paskui sutraukė samdinius ir žemaičių žemlionis į abažą ties Tarapatu, bet, lig nepradėjęs kariauti, norėjo dar bandyti, ar nenorėtų dar maskoliai sandarauti apie pakajų, todėl rašė jis vojevodai Tarapato, idant jis perkalbėtų savo carą, ketėdamas pats savo d. kunigaikštį Augustą ant to gundinti. Maskolių vojevoda atrašė jam, jog caras pats ir jo bajorai kito nieko, kaip tiktai pasibendrauti su Augustu tegeidžią. Boreikis tiktai turi perkalbėti jį, idant ir Lietuvos dūma ant to, jog juo veikes-

niai, juo geresniai jis siuntinius į Maskvą atleistų. Su gromata Boreikis nuėjo pas d. Lietuvos kunigaikštį, palikęs savo vietoj abaže Palubinskį. Tuo tarpu abi kariauni liovės nuo karių lig savo valdžionam kokį noris sutarimą padarant.

Vyresnieji Lietuvos dūmos Vilniaus vyskupas Protasevičius ir Mikalojus Radvila rašė tame daikte Makarijui, patriarchui Maskolių, kursai jiedviem kito nieko neatsakė, kaip tik tai, jog jis sakės išgavęs nuo caro su kita kunigiška diduomene pašportą, jei siuntiniai Lietuvos norėtų į Maskvą keliauti sandarauti, bet atsakas maskolių bajorų buvo per daug putlus, kuriame skundės, jog d. Lietuvos kunigaikštis nuo kelių metų jų carui neduodąs titulo caro, už ką vadino jį atkakliu; ir kaip Krymo totoriai pasiundymu Haraburdos visą Severiją maskoliams nuterioję; lygino jį su bažnyčios vagimi. Bet užvis rūgojo, jog jis Padaugavį užėmė, tardami, jog Augustas pats išpažįsta, jog jis nė kokio lyčiaus ant to krašto neturi, jau vadindamas jį dovena ciesoriaus, jau veldėme Lietuvos; nepridera taip didžiam valdymierui kaip Augustui taip įvairiu liudymu ramstytis. Jie klausia, ar jis yra kuometu Lietuvos istorijoj skaitęs, kurioje būtų parašyta, jog Jogaila ar Vytautas tuo Padaugavio kraštu valdė. Taip rašė maskolių bajorai, bet Padaugavys aiškiai buvo kaip veldėme Lietuvos, taip ir dovena ciesoriaus, kaipogi, iki neatėjus vokyčiams į Padaugavį, latviai, kurie vieną kalbą ir kiltį turi su lietuviais, su kuriais iš vieno kaip su vientaučiais rėdės. Paskui daug kartų Lietuvos d. kunigaikščiai, vokyčius nuveikę, tą kraštą valdė. Ciesorius Karolis V, kurio gyventojai Padaugavio, jausdami sau pavojumą, lūgojo pagalbos, bet jis pats, būdamas įpainiotas į karę ir nestengdamas jų šelpti, aiškiai juos į Lietuvos d. kunigaikščio globą atdavė. Noris ir to nebūt esą, tai maskoliai neturi nė trupučio tenai žemės, kaip tiktai tą, ką buvo dabar išplėšę. Lietuvos d. kunigaikštis nereikalauja nusiteisinimo savęs, kaipogi patys gyventojai saunoriai jam pasidavė.

Ta gromata rodė, jog maskoliai maž terūpinas pakajum, noris taip daug apie jį bylojo, nuo ko galėjo prajausti didžiai sunkius vargus Padaugaviui ir visai Lietuvai, kaipogi Ivanas nė tiek ilgai neištvėrė pakajuj, lig siuntiniams Lietuvos į Maskvą atkeliaujant, nes puolė ne į Padaugavį, kame žinojo stiprią kariauną lietuvių stovint, bet stačiai į Baltuosius Gudus, kurių sritis Vitesbės, Oršos, Dubrovnos, Kopės ir Šklovo baisiai baisesniai nuteriojo. Jutęs tą, Augustas perskiedė į dvi dali Lietuvos kariauną. Su viena dalia karvaida Zebžidauskis Polostekėn, o su antra Mikalojus Radvila Smolenskan traukė.

Radvila atskubėjo pas Oršą, bet tenai jau neprieteliaus nebrado, todrin, apsikapėjęs tenai ant skardžio Niperio, išsiuntė savo lengvąją jotį dalykų Maskolių terioti. Visų pirma plačiai platesniai apygardas Smolensko nudergęs, sukos Vitesbėn ir tenai apygardas Veližo, visa, ką vien sutiko, ir pačią vietovę Veližo, sudegino, bet į pačią pilį negalėjo įsilaužti neturėdamas stambiųjų pūškų, kurių veikiai dupšiodamas negalėjo lygiai čuižti.

Zebžidauskis su antra dalia palikinas Polos[tekę] visų pirma į Ezeriškės, paskui į Naulių pilį nutraukę, bet čia staiga jis apsirgęs vyresnybę perleido Lesniovolskiui, kuriam jis tuojau liepė vyti neprietelių nuo visų pusių. Tas, paėmęs 1000 lenkų jotięs o 200 lietuvių, susinėrė dar su urėdu Polostekės Davaina, 300 joties turinčiu. Lesniovolskis su ta saujele netoli dar tebuvo nuėjęs, kai ir sutiko 45 000 maskolių. Lesniovolskis pirma abejojo grumtis ir buvo ketinęs grįžti, bet apsidrąsinęs ryžos muštis; to dėjęsis, apsikapėjo kiek jam laikas ir pavojumas leido abaže versmėse ir pūškomis apsistatė. Maskoliai antpuolė jį didžiai narsiai, bet jis atrėmė juos kantriai. Ilgą laiką imstės pergale varžydamos, jau 3000 maskolių klaksojo karvietėj pakrėstų, Lesniovolskis maž ką savųjų tenustojo, ir naktis tenubengė mūšą. Vienok ryto metą maskoliai, noris didesnę turėdami kariauną, nebdrįso iš naujo begrumtis ir

atsitraukė į savo kraštą, palikdami karvietę ir pergalę Lesniovolskiui, kursai, žiemai atėjus, turėjo su kariauna į žiemos gaspadas grįžti.

1563 Varšuvoj buvo lenkų sueimas, kuriame Augustas norėjo Padaugavį su Lenkų ūke sunerti, kurio siuntiniai buvo tenai nukeliavę. Tie išguldė ūkės dūmai savo reikalus. Bet lenkai sakės jiems išsišylę tuointimpinėmis karėmis prieš totorius, kryžeivius, valakus, maskolius ir turkus, todrin ne visai tenorį naują žygį siūlomą apsiimti ir su kalavijonimis nertis, tardami, jog su jais susinėrę gaus ant savo kaklo kares žuvėdų, maskolių ir danų, todrin, idant neįsipainiotų į tas kares, atsakė siuntiniams kalavijonų nertis. Ir taip paliko visas sluogas Padaugavio karės vienai pačiai Lietuvai čuižti.

Ivanas ilsėjo visą tą vasarą, atleido Lietuvos siuntinius su goda apent it būt pakajus radęsis. Kaipogi Ivanas savo gromatoj viliojo Augustą, lūgodamas, idant jis savo siuntinius į Maskvą atleistų ar lauktų jo siuntinių į Vilnių atkeliaujančių. Bet visa tas nieku likos, kaipogi Ivanas, norėdamas tuo tarpu staiga kokį dalyką Lietuvos pagrobti, viliojo, kaip sakiau, visaip Augustą, kas tuojau išsireiškė. Palubinskis su didesne dalia Lietuvos kariaunos pajūrius Krievijos, arba Igaunijos, nuo žuvėdų gyniojo, o antra dalis Lietuvos kariaunos žiemavojo. Tuo tarpu Ivanas per metą tylu sutiekęs puolė su 200 000 pėsčiųjų, 80 000 joties ir 2000 pūškų į Baltuosius Gudus ir gruodžio mėnesio gale Polostekės pilį apgulė. Tą patį metą kunigaikštis Višniavo, garsus karvaida karėse totorių ir turkų, nū buvo pergalėtu Valakuose, kame daug buvo nustojęs diduomenės ir kareivių, kurį valakai sugavę patį pakorė į gelžies gembę.

1564 Augustas sueimavojo Vilniuj, kad atėjo žinia, jog maskoliai Polostekės pilį apgulė. Skubinai turėjo Radvila, Lietuvos atmonas, samdinius iš žiemos gaspadų traukti ir žemlionis taip pat kelti, ir diduomenę telkti, bet žemlionų didžiai maž tesusirinko, kaipogi vytis buvo netikima parnešta, todrin buvo

nepasitiekę; žiemos laikas sunkino dar tą žygį didesniai ir reikalavo pasirėdymo; tarp diduomenės vos vienudu Jurgis su Mikalojum Radvilu laiku teatėjo. Ties Minsku sutraukę 2000 lietuvių ir 1500 lenkų dar skudrino. Vienok ir su ta saujele urėdas Trakų Mikalojus Radvila prieš neprietelių, kurio skardmūšose imstydamos daug svieto iškirtęs, pats apsikapėjo abaže per 8 varsnus nuo neprietelių, kuomi ramdė jį nuo tolimesnių terionių, bet apgultiesiems niekaip pašalpos negalėjo paduoti; dar pavojesniai buvo su pačia kariauna neprieteliaus grumtis.

Tuo tarpu maskoliai kuo narsesniai vėtravojo pilį, krūpaudami, idant neateitų didžioji Lietuvos kariauna ant pagalbos. Noris jos urėdas Davaina didžiai kantriai gynės, turėdamas sau talkėjus Joną Glebą, Jurgį Golubickį ir Petrą Dorogostaiskį, Eismaną ir Korsaką, žemlionis savo urėdės. Lenkų vyresniuoju buvo Vežchlinskis su savo sandraugais, visi kantrūs ir sumaną vyrai, kaipogi savo drąsybe ir narsybe ne vien neprietelių nuo mūrų atrėmė, bet tankiais savo išpuoliais juos dirdino; ilgainiui vienok išguro. Visų didžioji jų nelaima buvo, jog Golubickis pakrito, kurį rąstas nudaužė, nuo pūškos kulkos paritintas. Davaina rados rūpesningu, jog jo kareiviai kas dieną mažinos, abejodamas paties miesto nebišgyniosiąs. Jo bugumas didinos kas dieną. Ant galo liepė visiems ūkinykams, kurie buvo iš apygardos susidanginę, laukan eiti, mūrus ir trobesius sudeginti ir pačioj pilėj begintis. Ant to nenorėjo niekaip sutarti Glebas, ketėdamas vienas pats be Davainos miestą gynioti, kuriame jis vylės 20 000 pačių gyventojų mieste rasiąs ginklą pakeliančių, kuriuos jis galėjo patelkti dėl neprietelių ramdymo. Vienok Davainos tarimas viršų gavo, bet tuomi ne įgulė, bet neprieteliai naudojo, kaipogi kaiminai buvo iš miesto išvaryti ir miestas sudegintas, tuo kartu kad neprieteliai buvo pradėję badauti, kaipogi tuo laiku nieko nebgavo bedrevėti, bet išvarytieji kaiminai jį sušelpė. Miestui išdegus,

neprieteliai galėjo jau į pačią pilį griautis ir pūškomis didesniai ardyti. Tūli neprieteliai buvo antsigrūdą ant volų, tūli norėjo jau pilės karyčias, arba bokštas, uždegti, o kiti muškietomis ir pūškomis vertė apgynėjus žemyn nuo volų. Įgulė puolė per kits kitą vieni ugnies gesyti, kiti neprietelių raminti. Kad jau nebebuvo nė kokios vilties beišsiturėti, išėjo urėdas su arkivyskupu iš pilių ir ketėjo pasiduoti. Tuo tarpu maskoliai norėjo pro atdaras angas įsilaužti, bet Vežchlinskis su savaisiais ir žemlionimis Polostekės juos dar atrėmė. Pradėjo kaulytis apie pasidavimą. 15 dienoj sausio mėnesio 1563 suderėjo įgulė lietuvių ant gėdingų varunkų, kurių vienok Ivanas nepildė. Prieš savo žodį visus žemlionis, patį Davainą, jų žmonas ir kūdikius apkalo ir nė vieno nebepaleido į Lietuvą. Pilionys nustojo viso savo pelno, o bažnyčios savo indus. Keturis tiktai lenkų pulkorius tegodojo, kuriuos kobotais persų ir blomomis sabalų apdovenojęs paleido namo, o į pilį įdėjęs stiprią įgulę, Šuiskį perdėjo jos urėdu ir visos pavietės.

Nū Radvila į papilį teatėjo ir, padidinęs pakelėj savo kariauną, sustojo į abažą į tą pačią vietą, kurioj maskoliai stovėjo. Jis ilgą laiką veltui spaudė įgulę, bet neprietelius turėjo gausiai peno ir karės medžiagos, todrin Radvila stipresniai įgulės suspausti nebgalėjo neturėdamas stambiųjų pūškų, kurių jis negalėjo prigauti iš Vilniaus ir artimųjų pilių todėl, jog tenai didi marai buvo.

Augustas, palikęs Radvilai, Lietuvos atmonui, rūpintis ūke ir kare, pats iškeliavo į sueimą į Varšuvą. Čia, norėdamas lenkams pasigerinti, išsižadėjo veldėmės Lietuvos ir Gudų bei ketvirtąją dalį savo donių iš valsčių dėl nusamdymo karėjų prieš totorius dovenojo, ir tatai yra pradžia ketvirtainių karėjų Lenkuose, kurie jau pirmesniai, kaip viršiau minavojau, buvo įtiekti.

Kad Varšuvoj išgirdo jis Polostekę tekus maskoliams ir kad jos nevltingas ir vėlybas atgavimas rodės, Augustas išsiuntė Jurgį Bikovskį, o paskui

Bazilijų Mockų į Maskvą karę paliaubomis bengti. Su didžiu vargu vos sutarė Ivanas ant jų ir taip su tuo varunku, jog didieji siuntiniai turi į Maskvą ateiti, bet lig neatėjus dar siuntiniams vėl susimušė, kaipogi kunigaikštis Višniavo, įpuolęs į Severiją, nuteriojo apygardas Naugardo, o Saburovas, maskolių karvaida, sudegino Lietuvoj Lukomlį. Nes jog tą tarė nutikus pirm paliaubų, todėl, ketėdami išveizėti tą notį, laukė nuleidę ginklą ateinančių didžiųjų siuntinių.

Tais didžiaisiais siuntiniais buvo Jurgis Boreikis, Jurgis Valavičius ir Mykolas Haraburda. Vaidindamies bajorams ir sveikindami vadino Ivaną sena doba d. Maskolių kunigaikščiu, neminavodami titulo caro. Paskui apsireiškė turį visą galią apie pakajų sandarauti ir jį norį pigiai įkurti. Visų pirma lūgojo, idant vardu savo d. kunigaikščio pasakytų lyčių tos kruvinos ir ilgos karės tarp maskolių ir lietuvių. Kaipogi, lig neišsijautojus lyčiaus, visi kaulijimos pakajaus bus veltui, ką jau tiek kartų prityrė. Tas maskoliams per daug patiko, ant ko tuojau ir atsakė: Augustas lig šiolei dėl taip didžiuose reikaluose ūkės visados laidė siuntinius vyrus nesumitusius ir nekiltingus, todėl carui nederėjo tokiems žmonėms savo slaptis išreikšti ir yną lyčių karės pasakyti, kurį jis dabar per savo bajorus išreiškia.

Rūpindamies visu tuo reikalu, bajorai taip kalbėjo. Pirm 16 metų kad Lietuvos siuntiniai Kiška, Kamajevskis ir Eismanas penkergiose paliaubose užsitempė titulo caro mū[sų] d. kunigaikščiui neduoti, kurio jam paskui nei Lietuvos d. kunigaikštis, nei siuntiniai nepripažino. Jog tas iki šiol neįvyko, yra nū ynu ir tikru lyčiu karės. Ilgą laiką, sakė tolesniai, Lenkų kunigaikščiai neturėjo titulo rykio, arba karaliaus; Augustas pats vieną savo praėjūną teturėjo — Mintautą pirm Jogailos, kursai rykiu Lietuvos vadinos, vienok jį vadina rykiu visos tautos. Ivanas pats to jam niekados neskaugėjo. Lygia dalia d. kunigaikščiai Maskolių karūnavodamies ti-

tulą caro įgavo. Ciesoriu Rytų ir Teutonų bei Anglų rykys tos godos jam negyniojo. Dėl ko gi Augustas ir jo siuntiniai to titulo jam skaugėja? Dėl ko nū siuntiniai akivaizdoj to titulo jam nedavė? Juk žinot patys, jog tiek kartų caras ant lūgojimo tiktai savo bajorų teišklausė siuntinių Lietuvos d. kunigaikščio, kuriems kas kartą buvo sakoma, jog jie neregės veido jo, jei nevadins caru. Toliaus prie kiekvienų paliaubų buvo visados sutarta spruklius katra šalis kita kitai išduos, bet to lietuviai niekados neattiesė. Ant galo Lietuvos d. kunigaikštis pats ir jo siuntiniai iki šiol ne vien ant to nesutiko, ko caras dėl pakajaus reikalavo, bet naujomis užgaulėmis, priežasčia ant priežasties karę didina, kaipogi Padaugavį neteisingai užėmė, Krymo totorius ant maskolių sukėlė, pasigentinimą su kunigaikščiu paniekino, Tauriapilį Padaugavy užėmė ir tenai sugautus maskolius įtrakusiems vokyčiams išdavė. Ant galo Jurgis Boreikis savo gromatoj vardo jų d. kunigaikščio negodojęs. Noris Lietuvos dūma rodos pakajaus geidžianti, vienok didesniai jį dar pasunkino nekaip palengvino, kaipogi jie prieš seną dobą rašė pas patriarchą, vyrą rūpinantįs šventais darbais, norėdami jį į svietiškus įpainioti. Ant galo tuomi bengė, sakydami: kito jums nėra kelio būtinan pakajun, kaip tiktai tas, jog Lietuvos d. kunigaikštis, jo siuntiniai ir visi ūkinykai turi vadinti apsikarūnavojus Maskolių d. kunigaikščiu caru. Taip pat Rečičą, Šklovą, Mogiliovą, Rogačiovą, Kijevą ir visas pilis ir kraštus paniperėj, Volynijoj ir Padalijoj, visa, kas tarp Berezinos, Smolensko ir Mažųjų Lenkų yra, ir visa, ką buvo kerštaujant Gudų kunigaikščiams lietuviai užėmę, tą visa turi apent maskoliams grąžinti.

Boreikis drąsiai ant to vardu savo sandraugų atsakė: Augustas, 'skirdamas savo siuntinius, veizėdavo į protą, ne į metus, žili plaukai ne visados nuomonę rodo, vienok jis visados skyrė į tuos žygius resnus kilties vyrus, noris ir žemlionys yra lygioj godoj diduomenei, kaipogi turtai ir šaržos

jos nebepadidina; bet Ivanas Augusto siuntinius apjuokė, negododamas jų pagal dobą ir įtarliodamas juos jaunus esant. Apie pakajų jis pats pasaliai sandaravo, jog jis per tiek metų neapreiškė siuntiniams yno lyčiaus karės. Todrin jis ir jo rėdytojai yra kaltinami, jog nė kokio pakajaus nenorėjo daryti, nemindami tiek kelionių ir tiek vargų, dėl krikščionybės veltui pakeltų. Taip jam bekalbant, atsiliepė maskolių bajoras tais žodžiais: „Jei caras su nekilties vyrais, kurie Lietuvoj nieko nevalijo, nenori apie taip didžius ūkės reikalus sandarauti, negal ant to rūgoti. Tu pats, Boreiki, esi plačios giminės, kaip aš žinau, vienok ne tėvūnas". Boreikis prasijuokęs atsakė plonprotį niekindamas: „Aš esu vienas iš tų, kurie didžias ūkės šaržas turi, ir jog aš pagal mano urandą turiu visados pas mano viešpatį būti, todrin nebreikalauju tėvūnystės godos". Paskui atsakė jis ant to, kas buvo viršiaus nuo maskolių užmetinėjama. Augusto praėjūnai kunigaikščiai ir rykiai ne patys pasavino titulą, bet nuo visos tautos jį gavo, kurį paskui svetimi rykiai pripažino, aiškiai žinodami, kokiu jis jį įgijo. Bet Ivanui Augustas teisingai titulo caro neduoda dėl to, jog jis pats savino, ko nė vienas viešpats daryti negal be kitų žinios valdžionų. Augustas visaip rūpinos pakajų antturėti, prieš paliaubas jis nieko nedarė, reikalaujant Ivanui, jis visados užganavo, jei tokia jo pataika visados būt lietojama buvusi. Padaugavį ne Augustas privylė, bet patys jo gyventojai, spaudžiami nuo maskolių, linkėjo nuo Lietuvos luomų ir jos d. kunigaikščio pagalbos ir glamžos. Ivanas neapsipačiavo su Augusto seseria ne dėl jo paniekinimo, bet dėl jo paties kaltybės tas neįvyko, jog jis tame daikte Šimkų, Lietuvos marčelgą, išsiųstą nepripažino už siuntinį. Tauriapilį Augustas užėmė taip, kaip jei pirma Ivanas Viljandį (Feliną) buvo užėmęs. Gregorius Boreikis, kaip atmonas, giežsaid apmaudą karda, ne plunksna, vienok nieko nepadoraus d. Maskolių kunigaikščiui nerašė; Haraburda įsakymu Augusto Totorijoj sukeliavo ne siundyti

jais maskolius, bet algą jiems pagal sandaras senu įpratimu užmokėti. Ant galo Lietuvos tėvūnai dėl to vien rašė patriarchui Maskolių, jog vylės daug galėsiantį jį pas savo valdymierą. Kaip didžiai iki šiol maskoliai ir jų valdžionys pakajaus sau linkėjo, išreiškia jų reikalavimai, kurie pačioj pradžioj sàndaras gaišina, ne tvirtina. Kaipogi jie reikalauja tokių daiktų, kurių žino jau pirma, jog niekaip negaus; ir taip reikalauja visos Gudijos nuo lietuvių, kurios jau didesnė dalis lenkų valdžioj yra. Tų vingių jums nereikia daryti; jei ynai norit pakajaus, neturit tokių daiktų reikalauti, kurie nė kokio pavėdumo neturi neigi gal būti attiesiami. Tačiaus jie turi grąžinti apent Smolenską ir Polostekę, abi tiedvi vietovi, kuriedvi jau pasalu, jau varu neteisingai užėmė; apie kitas pilis, kurias jau pirmesniai lietuviams atėmę buvo, paskui ketėjo kalbėti.

Paskui maskoliai klausė, ar turi jis plenipotenciją nuo savo valdžionies apie caro titulą ir Padaugavį sandarauti. Šis atsakė: jo viešpats mylįs pakajų ir nerūgosiąs, noris Maskolių d. kunigaikštis dar ilgesnį sau titulą pasavintų. Reikalai Padaugavio nėr taip sunkūs dėl sutaikinimo, jei tiktai valdžionys pasipigins sandaraudami. Ant galo ant to atėjo, jog maskoliai Padaugavio ir caro titulo benorėjo. Lietuvių siuntiniai linkėjo sau paliaubas pailginti, lig tuo tarpu naujus įsakymus nuo savo viešpaties iš Lietuvos gauną. Lietuviai siūlojo maskoliams paliaubas ant 15 metų ar trumpesniai, jei maskoliai Polostekę atduotų su visais tais valsčiais, kurie šiapus Daugavos buvo, o maskoliai antrapus tos upės žemes sau paturėtų, titulas vienok to krašto pas Augustą paliktų; lygia dalia Padaugavio kraštas buvo perdalytas. Bet Ivanas, kurio kariauna Lietuvos parubežy žiemavojo, ketėdamas su ja staiga ant Lietuvos pulti, niekaip neleido nei paliaubų pailginti, nei nuo karės liautis, lig siuntiniai patys neis pas savo viešpatį arba įsakymą nuo jo ant rašto negaus.

Taip Lietuvos siuntiniai grįžo namo be kokios vilties pakajaus, o mažne jų įpėdin grūdos maskoliai į Lietuvą, bet, ant laimos lietuvių, Ivanas prityrė tenai nuokrytį, kursai jo didybę sutrenkė, kaipogi jo du karvaidu Serebrianas ir chanas Kazanės totorių turėjo su 50 000 maskolių ir totorių eiti į paniperį ir visą tenai karda ir ugnia į peleną versti. O su antra jo kariauna Šuiskis, per Daugavą persikėlęs, likusiąsias pavietas Vitesbijos ir Polostekės turėjo nuterioti, o paskui susinėrę visi trys ties Ivansku Vilniun traukti.

Šuiskis buvo jau teriodamas lig Čiasnikų atėjęs ir į abažą sustojęs Serebriano laukdamas. Tuo tarpu Radvila, nujautęs dviem žarom nerietelių Lietuvos rubežių teriojant, nenusiminė nei jo smarkybe, nei speiguota žiema. Įgrobtas praėjusiųjų metų nelaimomis, turėjo astankai laikomų 4000 abaže. Pasitiko pas jį taip pat daugybė diduomenės, tūli lygiai su juomi kariavo, kiti jo samdinius rykavo, beje, Jurgis Boreikis, Jurgis Zenovičius, Bagdonas Solomereckis, Sanguška, Koreckis, Sapiega, Volminskis, Tiškevičius, Korsakas ir Baka. Tie visi tarė jam į Šuiskį kibti, lig nesusinėrus jam su Serebrianu. Sutarus visi karėjai ir vyresnieji traukė drąsiai prieš neprietelių. Boreikis ketėjo jį antpulti, o Radvila Boreikį šelpti kur vien reikiant. 23 dienoj siekio mėnesio saulei leidžiantis prasidėjo mūša lygmėse Ivansko. Neilgai trukus tūkstantės jau iškrėstos svieto klaksojo, kaipogi abi šali norėjo lig nesutemus pergalę įgyti, bet nesulaukus naktovido 25 000 maskolių karvietėj prakrėstų gulėjo, tarp kurių ir pats jų atmonas Šuiskis, likusieji paskydę spruko kaip kur beįmanydami. Tarp kritusiųjų maskolių užvis didesniai stebėdino pergalėtojus savo didelumu Bykovas, kursai aukščio paties $4^1/_2$ (puspenkto) masto turėjo. Paties Šuiskio kūną su didžia goda į Vilnių nusiuntė ir tenai gudų bažnyčioj palaidojo. Nedaug besumuko į Polostekę, kiti visi kliuvo į ranką lietuviams.

Serebrianas apie tą nuokrytį maskolių nieko nežinojo, jis pasitiko ties Orša, kurios kamendotas Kmita, vyras karėj sumanus, norėjo bandyti, ką veiks Serebrianas, kad jis pajus nelaimą savo sandraugų, norėdamas pats naudoti jo kareiviams nusigandus abaže. Todėl rašė jis gromatą vyresniajam Dubrovnos pilės, išguldydamas jam baisiai baisesniai Šuiskio nuokrytį ir sakydamas kamendotui įgulės, jog pergalinga lietuvių kariauna stačiai į Oršą traukianti, idant staiga Serebrianą antpultų. Bogintojui tos gromatos ne visai teliepė nuo sargčių nevprieteliaus saugotis, bet ir neiti stačiai ant neprietelių. Tuo tarpu pats su urėdu Mstislavlio Astiku tylu atlindęs pas Oršą su lengvąja jočia užstojo kelią giriose netoli nuo abažo neprietelių. Kaip jis buvo kėtėjęs, taip ir įvyko. Maskoliai sugavo tekūną ir kokio įtarimo pas karvaidą Serebrianą atvedė. Kad šis gromatą perskaitė, nusiminė ne vien pats, bet pulkoriai ir visa, kas abaže buvo, taip, jog niekas nebrykavo nei beklausė, bet visi galįs už galį abažą palikini muko kur kas beįmanė. Kmita matė visą tą niukinį savo slaptoj, jog maskoliai savo vėliavas palikini čia ir aure skriejo šalin. Idant jis dar didesniai juos nugandintų, liepė savo karėjams kame ne kame pasirodyti it būt pranašais esą ateinančios lietuvių kariaunos, kuriuos pavydę maskoliai kuo piktesniai ėmė skrieti visa palikini, tardami visą kariauną lietuvių užpakaly esant; nė vienas nebsaugojo savo vėliavos nei rindos, ir tie tarės beliksią, kurie pirmešniai paspruksią. Tuomi maskoliams atliko daug svieto, nekaip ta saujelė, kuri juos vijo. Vienok Kmita krūpaudamas, idant neprietelius, išsijautojęs jo silpnumą, neatsiblokštų ant jo paties, todrin lig laiku apsistojęs išdrevėjo maskolių abažą, kuriame 2500 vežimų rado gėrybėmis nuslėgtų, kuriuose pačių šarvų ir ginklų dėl 6000 vyrų buvo.

Taip pat nė trečiajam maskolių karvaidai Tolkmakui ties pile Ezeriške nevyko, noris jis paskui atsitaisė, kursai su 13 000 vėtravojo tą pilį, kurios įgulė, būdama silpna, pranešė urėdui Vitebsko Pa-

čui savo pavojumą, kursai, skubinai sukėlęs apykartoj žemlionių lengvąsias jotis su pėsčiaisiais apie 2000, išsiuntė Sneporodą, sumanantį karėj vyrą, pilį šelpti. Sneporodas traukė stačiai prieš Tolkmaką ir susigrūmė su juomi, kurį kruvinoj mūšoj pergalėjęs 5000 maskolių pakrėtė, likusieji prasikraustė palikini visą abazą pergalėtojams. Sneporodas pagrįžo su savo karėjais apent į Vitesbę, o įgulę Ezeriškės pilės paliko neaprūpintą, tardamas nė kokio pavojumo nebebūsiant. Tuo tarpu Tolkmakas, surinkęs po nuokryčio paskydusiuosius, antpuolė staiga pilį minavotą, perlipo zomatus pirmuoju atveju ir visą įgulę su kamendotu Dzeržuzinskiu iškirto. Severijoj Kmita, susinėręs su Gurka, Lesniovolskiu ir Zbignevu, nuteriojo visą apygardą Krasnapilės, užėmė turtingą vietovę Pačapovo, kurioje neapseikimas gėrybes rado, kaipogi turtingi turkų prekiotojai, keliaudami į Maskvą su prekėmis, išgirdę karės tranksmą, buvo susidanginę tenai su didžiai brangiomis gėrybėmis.

Kad lietuviai taip su maskoliais Baltuosiuose Guduose kariavo, antpuolė Žuvėdų rykys Erikas Krieviją, arba Igumiją, ir užėmė Danulindę (Revelį) ir Veisenšteiną. Mikalojus Tolvaiša, karvaida žemaičių, kursai tenai rykavo, sutraukęs skubinai žemlionis, ėjo prieš žuvėdus, kuriuos ties kaima Kirumpe panoko ir pergalėjo, 400 sugavo, įgavo tūlas vietoves ir vijo juos iki Revelio. Kitas žemaičių karvaida Bolkas, kunigaikštis Sviro, gyniojo su saujele rubežių Padaugavio nuo sariojimų maskolių su didžia laima ir užėmė dar vėtra dvi stipri pili Karkų ir Holmetą.

Rodės, jog tos pergalės putlumą maskolių sugraudino ir ant veikesnio pakajaus skubino. Tūli Lietuvos tėvūnai rašė maskolių bajorams, į sandaras juos kviesdami. Tuo tarpu pačiudu valdžionu linkėjo to per savo pranašus. Zelinskis nuo maskolių pusės, o Juraga nuo lietuvių ant to sutarė, idant didieji siuntiniai apie pakajų teirautųsi. Todėl iškeliavo Boreikis, Trakų pilės vyras, Tiškevičius,

Bresto urėdas, ir Haraburda, Lietuvos pišorius, su 10 kitų kilties vyrų ir viešpaties rūminų, su 1000 joties su iškilme į Maskvą; bet tie siuntiniai lygia dalia nieko nepešė kaip jei ir praėjusiojo meto, kaipogi maskoliai vien senu įpratimu kalbėjo apent tą patį. Ilgainiui taip jau buvo pasipiginę Lietuvos siuntiniai, noris pergalėtojai, vienok ir ant sunkių varunkų ketėjo būtinai pakajų priimti: beje, maskoliai sugrąžins lietuviams Smolenską ir Palostekę, ar Polostekę, vieną, kitus dalykus, kuriuos Kazimierui ir Aleksandrui viešpataujant užėmė lietuviams, paturės. Padaugavy abudu viešpačiu dėvės būti tą, ką nū turi. Tad ketėjo sunerta galia žuvėdus iš Padaugavio uiti ir užimtą kraštą tarp savęs dalyti, visus kalinius kokius esant be skyriaus luomos ir kilties abi pusi sau išduos. Bet maskoliai nenorėjo ant to sutikti; tarp kalinių jie reikalavo, idant lietuviai Davainą piningais išvaduotų, o kitus galva už galvą iškeistų be perskyros luomos. Lietuvių siuntiniai, nebvildamies nieko gero nuveikti, dar tą iškaulijo, jog Ivanas nuo savo pusės pasiėmė taip pat į Lietuvą savo siuntinius išleisti, o tuo tarpu abi pusi nuo karės liovės.

1566 Tuo tarpu šyžino lietuvius kiti daiktai: Augustas buvo bevaikiu ir nė kokio karšinčiaus neturėjo, o jo sveikata buvo aptariama. Lietuviai krūpavo, idant len[kai], regėdami juos į taip daug karių įpainiotus, nepaliktų staiga, jei d. kunigaikštis nustiptų pirm padarymo tobulos vienybės, arba unijos, tarp lietuvių ir lenkų, kuria jau nuo 200 metų tuointimpos, užvis lenkai, rūpinos, vienok buvo dar daug reikalų tame daikte taikinti. Nū būk lietuviai bandę vėl būtinai vienybę su lenkais sukergti; to dėjęsi, iš Bresto, kuriame didžiai gausų sueimą atlikę, išleido siuntinius į Liubliną, kur buvo ant 8 dienos liepos mėnesio lenkų sueimas užsakytas, kuriems tenai liepė tą apskelbti. Lietuvių luomos, įsipainiojusios į sunkias kares, susirinko įsakymu savo d. kunigaikščio ir jų karaliaus į Brestą, idant pasiteirautų, kaip ant galo būtinai vienybę tarp lenkų ir

lietuvių padaryti galėtų. Praėjusiuosiuose metuose lietuviai turėjo teisingą lyčių ir reikalą tai vienybei atsakyti, jog lenkai jų įstatymus ir parėdymus sueimuose Varšuvos ir Belske atmetė. Lietuviai ne mažesniai linkėjo ir tuo metu vienybės tųdviejų tautų, jei būt tuo kartu bendryboj palikusi. Nujau lietuviai sakės visa užmiršę ir širdingai siūlantys lenkams tuos varunkus: lietuviai nebskirs sau ypačiai daugesniai didžiųjų Lietuvos kunigaikščių, bet dėl to kiekvieną kartą į paženklintą vietą nuo arkivyskupo Gnezno, kaipo tarpvaldžionies, susirinks dėl paskyrimo sau visuomenio valdymiero su lenkais. Tenai turės kiekvienas lietuvis lygias liecybas, arba privilijas, su lenkais ir lygų balsą ant paskyrimo, ir kas buvo Lenkų rykiu apskelbtas, tas turėjo ir Lietuvių d. kunigaikščiu būti. Dėl paskyrimo turi vieta būti ant rubežiaus abiedviejų tautų paženklinimo. Abi tauti turės vienus neprietelius ir prietelius. Lenkų ir lietuvių rubežius iš vieno gynios. Į sueimą pakaitoms Lenkuose ir Lietuvoj susirinks. Bet kad į tuos varunkus veizės ir atsimins, jog godą Lietuvos tautos ir ūkės širdingai lietuviai norėjo antturėti, tuo kartu lenkai turi girti užvis tą, jog lietuviai tos vienybės niekados nekeitė ir nenorėjo jos keisti. Kokį atsaką Lietuvos siuntiniai gavo, to sakos Kojalus negalėjęs rasti, bet jog nieko iš to nebuvo, tą rodo tas, kas paskui nutiko. Taip pat buvo įsakyta aiškiai siuntiniams, idant nieko patys nepatvirtintų, bet pirma į Brestą luomams pargabentų, ką tenai su lenkais bus sutarę, kaipogi Lietuvos tauta norėjo tokią vienybę padaryti, kokia jos godos ir garbės nemažintų, tokią, kokia kraštų ūkės nepakleistų ir neperkeistų nė mažiausiame daikte vyresnybių, šaržų, tiesos, įstatymų, liecybų, arba privilijų, apsiėjimų, dobos ir būdo tautos, trumpai sakant, žemės senovės nė mažiausiai neperkeistų ar neišnaikintų.

Praėjusįjį metą maskolių pažadėtieji siuntiniai neatėjo. Noris Lietuvos siuntiniai buvo tuo kartu su Ivanu sutikę abeji nuo karės liautis, vienok mas-

koliai to neattiesė. Ties Usviete, kur Ula į Daugavą įteka, pilį pastrūnijo, iš kurios po visą apygardą sariojo, grobį griedami. Pilį Voronecą norėjo užimti, bet veltui. Kad Zbarauskis Ivanui skundės apie tą vardu Augusto, jis jam atsakė: Usvietė ir Ula jo ūkei pridera, todėl negyniojama jam yra į savo pilį įgulę įdėti. Voroneco pilį lietuviai paliauboms esant buvo pastrūniję ir todrin jo žmonys truputį palėbavo. Kad jau nė kokios teisybės nei per siuntinius, nei gromatomis nebgalėjo nuo Ivano gauti, liepė Lietuvos d. kunigaikštis savo parubežių urėdams terioti, lygia dalia Maskoliją. Ką ir darė; tarp kitų pasiženklino tomis terionėmis Bierulė, paties Paco pulkorius, su Vitesbės žemlionimis, kursai karda ir ugnia visa į peleną vertė, apstų grobį griedamas. Nū ir Ivanas, įgrobtas tomis terionėmis, atsiminė siuntinius ir paliaubas, kaipogi liepė tuojau per pranašus teisintis, jog jis su savo siuntiniais pasivėluodinęs; apreiškė savo siuntinius tuojau į Vilnių atleisiąs, lūgodamas nuo karės liautis. Iš tiesų atkeliavo siuntiniai Ivano į Gardiną. Augustas parėdė, idant vienus kilties vyrai priimtų ir su viešpatinga iškilme vaišintų, o kitus dėl teiravimos apie ūkės reikalus Kiškai, Lietuvos kaušinui, Dorogostaiskiui skominui, Valavičiui ir Šimkui marčelgom, Triznai, Skuminui, Točinskiui, Končai, rūmų eržilams, liepė godoti ir jautotis sintėjimo apie sandaras, o Radvilai, Vilniaus urėdui, Boreikiui, Trakų pilės vyrui, Eustachijui Valavičiui ir Šimkui bei Lietuvos paišoriui Haraburdai ir Narušiui lobinui liepė sandarauti. Kad ištiko į tiesą, maskoliai didžiai tempės, jog visa, ką Ivanas užkariavo, tas turi maskoliams palikti, o Augustas ne vien nuo Padaugavio atsižadėti, bet dar Ulą, Sokalą ir Ezeriškę, ir Usvietę jam atduoti ir Kurbskį kunigaikštį su visais jo tarnais maskoliams išduoti. Tas kunigaikštis buvo neseniai išsikraustęs nuo Ivano varvarybos ir [į] Lietuvą parsidanginęs. Todėl Ivanas siutiniavo: kaipogi nutvėręs vieną jo tarną ir vieną kilties vyrą liepė taip smarkiai žudyti, lig jis rankose bude-

lio nenustipo, o nelaimingą tarną gyvą į žemę įkasti. Vienok kraugerys tuomi dar nenulyžo, bet dyko paties Kurbskio į nagą įgauti. Kad taip maskoliai to reikalavo, ko girdėti, ne vien duoti, lietuviai negalėjo. Nebebuvo ko bekaulytis ilgesniai nei Augustui, nei tėvūnams, nes stačiai atsakyti, bet idant maskoliams platybę jų reikalavimų parodytų, Augustas ketėjo jiems Kurbskį išduoti, jei Ivanas išduos jam kunigaikščius Lengvenį, Glinskį, Belskį, Trubeckį, Odojevskį, Masalskį, kurie buvo į Maskoliją išsikraustę, su jų valsčiais ir giminėmis.

Taip po neilgų paliaubų prasidėjo vėl karė, kurią maskoliai pirm paliaubų apreiškė. Kad jų siuntiniai Gardine apie pakajų teiravos, vienas jų būrys iš Severijos įsigrūdo į Lietuvą ir valsčius kunigaikščio Ostrogo baisiai nuteriojo. Ant tos žinios Pacas grūdos tolesniai į Maskoliją, ugnia ir karda sau kelią darydamas ir apmaudą gieždamas, griejo grobį visur laimingai. Pradžioj gruodžio varu įsilaužęs į Sitnos pilį, 300 įgulės iškirto, 120 pūškų su didžia daugybe parakų ir kulkų įgavo. Vidury gruodžio sariojo apie Veližą, kame pamušė pulką sargties paties Ivano, kuriame mažne vieni patys jo rūmų vyrai pasitiko.

Tą patį metą apsireiškė regimai Liuterio mokslas, kurio iki šiolei kunigai Padaugavio gėdėjos akivaizdoj skelbti. Nū kanaunykas Rygos sumynė visus senovės įstatymus po kojų, bažnyčios turtais pasidalijo ir it begėdis, nemindamas Dievo ir savo prisiekos, apsipačiavo; idant tą savo aplamą darbą nuteisintų, iškaulijo nuo Augusto raštą 26 dienoj lapkričio mėnesio 1566, kuriame tokį jų darbą jis pagyrė ir patvirtino. Žmonys, kurie Dievo įsakymų negerbia, maž tebijo taip pat karonės. Bet neviltingas dėvis bažnyčios turtų juos didesniai rūpino. Jie krūpavo, jog jų sandraugu Kunheimas ir Štrubicas, kuriuodu iš švento grobio nieko negavo, galėjo apskųsti ir grobį vėl atimti. Taip pat Augustas, kaip sako Kojalus jezavitas, buvęs pačioj Lietuvoj didžiai patogiu tokiems pergalviams, teisingai buvo

pats įtarliojamu nuo svieto Liuteriu. Tas įtarimas pasididino, kad jis seniai jau nurymotą daiktą tą metą apreiškė ir akivaizdoj nuo savo žmonos austrijonės Kotrynos atsiskiedė, kaipogi tuomi jis didžiai paniekino popiežių, kursai jį pirm apsipačiavimo nuo įstatymo, kurs gyniojo vesti į pačias žmonos seserį, buvo išliuosavęs. Jis pats apskelbė, jog jis dėl to gentingo apsipačiavimo per Dievo apreiškimą taip esąs baisiai kenkinamas, jog jis geresniai mirtų nekaip ilgesniai su savo žmona gyventų. Viso to neteisybę ciesoriaus siuntinys vyskupas penkių bažnyčių aiškiai jam išguldė, bet svietas skelbė, jog lyčium to buvo jo mėgimas vienos svetmoterės. Kotryna buvo apent ciesoriui nusiųsta, kuri vienok nebišturėjo savo gėdos ir kely nustipo iš apmaudo.

1567 Tuo tarpu karvaidos Lietuvos kariavo gana laimingai su maskoliais. Pacas nuteriojo apykartas Veližo, Usvietės ir Bialos; ko neveikė karda, tą ugnia naikino. Pergalėjo laimingai karvaidą maskolių Goloviną, kurį buvo Ivanas su savo sargtine jočia išleidęs Pacą ramdyti, bet vienoj nelaimingoj mūšoj nustojo jis savo kariaunos ir pats su diduomene kliuvo maskoliams į nagą, kas nutiko sieky mėnesy.

Pavasariui ateinant, Sanguška, karvaida lietuvių, su 1900 lengvos joties patiekęs ties Čiasnikais nerieteliaus tykojo, kaipogi aiškiai vylės, jog Ivanas, gieždamas apmaudą už savo pernykščius nuokryčius, su pavasariu į Lietuvą grūsis. Kaipogi Ivanas paženklino Oršą savo karvaidoms susirinkti. Serebrianas apmaudingas, dykdamas atmonyti savo pernykštį nuokrytį, traukė su maskoliais ir totoriais, kuriuos Muratas rykavo, — apie 8000 kareivių pirm kitos kariaunos. Išsijautojęs tą, Sanguška atsitraukė nuo Čiasnikų didžiai tylu ir baužė visą naktį; lig neauštant antpuolęs pirmąsias sargtis, taip guviai vieną būrį tenai sutratino, jog nė vienas nebepagrįžo į abazą. Su aušra puolė jis su didžiu krioksmu ir tranksmu, it būt didelę kariauną turįs, ant maskolių abažo, perlaužė jo zomatus ir išvertė pylas, ir, apnikęs pusginklį, neprietelių su-

graudino. Retas kurs beišsprūdo su pačiu Serebrianu pažeistu, kiti karvietėj paliko su Muratu, daug sugavo, tarp kitų patį jenerolą, arba karvaidą, Palickį. Lietuviai savo kritusiųjų 12 teskaitė ir antra tiek pažeistųjų, bet dar didžią daugybę savo kalinių išliuosavo. Sanguška norėjo naudoti narsybę savo karėjų, kuri kas kartą didinos, ir savo laimą ant naujos pergalės. Jis išsijautojo nuo savo žvalgytojų, jog Ščerbatovas su savo sandraugu Boratinskiu su 6000 maskolių ir 3000 totorių, kuriuos Segitas rykavo, traukiančiu iš Ulos į Sušą. Sanguška su savo saujele, ir taip pačios joties, ištikti į aiškią mūšą su taip didžia kariauna tarė nebukliu darbu būsiant, todrin pasitraukė nuo trakties ir tylu šuntakiais per krūmus įsitraukė į girią netoli nuo abažo nepriętelių, kurie to nejuto. Tuo tarpu Sanguška vienkartu subudino juos baisiu krioksmu iš atvangos ir puolė ant abažo. Gyniojos dar, bet suniukę ir todėl tuojau išguro. Noris lengvai traukės ir didžiais būriais, vienok daug svieto nustojo, bet daugesniai dar pradėjus aiškiai mukti. Tarp sugautųjų vyresniųjų 80 buvo diduomių ir kilties vyrų bei pulkorių. Tarp lietuvių vos tūli krito, o kelios dešimtys tebuvo pažeistų.

Vienok visos tos pergalės neįgundino Augusto į karę. Jis bandė vėl sandarauti pakajų su maskoliais; to dėjęsis, rašė Ivanui per Bikovskį, išmetinėdamas jam didžias savo abydas, užvis jog, paliauboms esant, kunigaikščio Ostrogo valsčius nuteriojo ir sugautuosius krikščionis už menkus piningus turkams į vergus pardavojo; noris už tą teisingai sakės ilgesniai galįs kariauti, vienok didesniai geidžiąs pakajaus, jei Ivanas pigius varunkus paduos. Bet Ivanas iš apmaudo savo nuopuolių perkėlė karę iš Baltųjų Gudų į Padaugavį, kur siuntinys Augusto nukako, kurį Ivanas išklausęs abaže nusiuntė į Maskvą bajorų pasiteirauti, bet maskoliai kely jį apvogę su visais jo tarnais į kalinį įstūmė. Ta žinia didžiai supykino Augustą, kursai ryžos iš visos galios bedievį laužytoją visuomenių tautų įstatymų

drausti ir ramdyti, todrin liepė tuojau samdinius samdyti ir naujas rinkliavas rinkti. Vienok tą metą daugiaus tiekės nekaip kariavo, kaipogi Augustas ir namie daug darbo turėjo, kursai buvo užsakęs sueimą į Gardiną sandaras su kalavijonimis būtinai nubengti.

Jau 6 metai buvo prašokę, kaip jau dvejos sandaros tarp lietuvių ir padaugavių buvo padarytos. Visoms toms karėms Padaugavy ir Gūduose esant, lenkai sau kosodamies namie vėpsojo ir nerūpinos, jog maskoliai vieną po kito lietuviams dalykus jų ūkės grobstė it tarsi lietuvius, juos maskoliai taupysią, kaipogi Augustas su visu savo orumu negalėjo jų perkalbėti, idant lietuvius pagal sandaras šelptų ir su Padaugaviu lygiai nertųsi taip, kaip buvo jau lietuviai susinėrę, kaipogi Padaugavys buvo jau jų ūkės dalyku palikęs taip, kaip jis pirm 300 metų buvo buvęs. Tasai paskuojis susinėrimas įvyko Gardino sueime, kurį jau per įstatymus, kuriuos sueimas įstatė, jau per raštą, galan gruodžio patiektą ir nuo Augusto, d. Lietuvos kunigaikščio, bei nuo 36 sueimo dumčių, 7 marčelgų ir keturių pišorių patvirtintą. Oresnieji varunkai to paskuojo susinėrimo tie buvo.

Visas Padaugavys bus su Lietuva sunertas ir neturės tolesniai kito nė kokio valdžionies, kaip tiktai tą, kursai teisingai nuo lietuvių bus d. Lietuvos kunigaikščiu pakeltas. Dalis šiapus Daugavos palieka Žemgalių ir Kuršo kunigaikščiui, bet antrapus Daugavos kraštas vadinsis Padaugavio kunigaikštija ir keturias pavietes turės: Rygos, Turaidos, Kesės ir Dinaburgo, arba Daugavos pilės, ir priderės lygia dalia kaip jei kitos dalys Lietuvai. Kiekvienoj pavietėj bus teisdaryčia iš trijų teisdarių ir vieno paišoriaus perdėta, kurie visi turi diduomiai būti ir teisybę kiekvienam attiesti. Aktas sūdų ir dekretas bus vokiškoj kalboj rašomas. Apeliacija, arba atsišaukimas, nuo to sūdo bus taip pat Padaugavy, kurioje sėdės urėdas to krašto su ke-

turiais sūdžiomis, arba teisdariais. Diduomenė, kuri Lietuvos dūmoj sėdės, turės lygų balsą su kitais, bet ne paskuojį krėslą, arba vietą, suole. Urėdu Padaugavio tegal būti vokytis arba, tokiam nerandantis, pats lietuvis, ir taip vokiškai mokąs. Naujoji kunigaikštija paskirs sau žymę pagal savo norą. Vokyčių diduomenė džiaugsis lietuvių diduomenės liecybomis ir bus su ja sulyginta, ir sueimavos vienkartu. Sueimuose siuntiniai Padaugavio turės padorią vietą. Lietuvos piningai bus tie patys ir Padaugavy. Jei lietuviai su lenkais stipresniai susiners, tuo pačiu ir Padaugavys lygiai. Tikyba pagal įstatymus Augsburgo nepalytėta paliks ir taupoma; d. Lietuvos kunigaikštis savo iždu iškalas įkurs dėl jaunuomenės. Kliošturius ninyškų apvers ant mokslo jaunų mergaičių ir ant gyvenimo senųjų motriškųjų, kurių vyrai svečioj šaly yra; ant galo d. Lietuvos kunigaikščio dovenos, privilijos, arba liecybos, pakėlimai į šaržą, duodamos Lietuvos buveinėj, turi būti su Lietuvos žyme apžymėjamos ir išduodamos.

Augustas, tą sunėrimą būtinai parėdęs, pagyrė ir raštu apskelbino jį už nedasilytimą nuo jo ir jo palikūnų. Taip pat savo naujajai kunigaikštijai antrapus Daugavos įdavė už žymę baltą grifą raudonuose laukuose, piestu stovintį ir priešaky dešiniojoj kojoj pliką kalavijų turintį. Ant krūtų pirmosios balsės vardo d. Lietuvos kunigaikščio S. A. ir tiedviem rykinga karūna. Darė tą Augustas gerindamos Jeronimui Boreikiui, storastai Žemaičių, kursai tokią žymę savo kilties turėjo, kurią jo tėvas buvo gavęs nuo Teutonų ciesoriaus su titulu jomylistos. Kad visa, kas buvo prideręs tam sunėrimui, buvo nubengtas, vokyčiai savo senąsias privilijas, savo brostvai, arba zokanui, duotas nuo ciesoriaus Maksimilijono, atdavė Lietuvos žyminui dėl paklėstimo ūkės archyvose. Tokiu būdu lietuviai vieni iki pat karaliaus Stepono viešpatavimo vieni patys savo galia ir iždu be mažiausios pašalpos nuo lenkų Padaugavį nuo žuvėdų ir maskolių išgyniojo.

1568 Atlikęs Augustas nuo Padaugavio reikalų ėmė vėl rūpintis maskolių kare, į kurią būvo jau pernykščiai stipriai pasitiekęs. Radoškovičiai buvo paženklinta ant susirinkimo visos kariaunos, nuo kur ketėjo su visa galybe ant maskolių pulti. Čia susirinko lig laiku apie 100 000 karėjų. Tą pajutęs, Ivanas ėmė jis Bikovskį, lietuvių siuntinį, didesniai godoti, paleido jį tuojau į Lietuvą ir lūgojo Augusto ant bendringų sandarų, sakydamas, jog pačiudu valdžioniu pakajaus reikalus veikesniai atliks, apie kuriuos jųdviejų praėjūnai tiek metų sutruko. Lietuvos d. kunigaikštis drąsiai jam atsakė, užmetinėdamas, jog jis sulaužė įstatymus tautų, kuriuos patys varvarai už nedasilytimus turi, jo siuntinį kalindamas, kurį jis noris nū išliuosavo, vienok jam ir jo sandraugams pavogtų daiktų negrąžino. Bet, atėjus laikui kariauti, Augustas su savo didžiąja kariauna veltui pertimpsojo du mėnesiu apsukui kraštą, plikydamas karėjų mitalu, ant galo pasiuntė Lietuvos žemlionis ir lenkų talkėjus namo. Svietas juokdamos vadino tą žygį gaidžių žygiu, bet ir iš to paties žygio Augustas pagrįžo į Gardiną nuveiktu, daug godos ir lobių nustojęs.

Paskui vienok Boreikis traukė su Lietuvos samdiniais ir valinykais į Ulą, kurią apstoję ėmė narsiai vėtravoti, bet ir taip neįsilaužė. Daug čia kantrių lietuvių pakrito, pats Kurnickis pulkorius savo neguvumu galvą padėjo. Boreikis niekaip negalėdamas pilės nuveikti, kuri nuo įgulės Polostekės Daugava pagal vis pašalpą gavo. Ir kad apgulimas tęsės, vadinamas prie kitų ūkės reikalų, atdavęs valdžią kariaunos Sanguškai, paėjo. Tas liepė jočiai toli tolesniai kraštą maskolių siaubti ir terioti, o pats tuo tarpu pasilikęs su mažumu it tarsi nuliozgęs pilį tesaugojo. Tuo tarpu Kmita iš Severijos siaubdamas savo terionėmis pasiekė patį Smolenską, kurio įgulė išėjusi norėjo jį ramdyti, bet pati kruvinoj mūšoj pergalėta taip pasilpno, jog jis paskui lig pat Viazmos galėjo siaubti grobį griedamas bei ugnia ir karda visa naikindamas. Tą patį darė Zenovi-

čius su sūnum apie Lepelį, tūkstantes neprietelių krėsdamas, norinčių jį ramdyti. Sanguškai ties Ula betimpsant, vėl atėjo iš Polostekės pašalpa Ulos įgulei, kuri, pasilinksminusi su atėjusiais savo vientaučiais, sugulė. Sanguška antštiko, ką įgulė tenai veiks ir todėl buvo jau valtis patiekęs, į kurias jis sutupė savo visų skudriuosius lengvosios joties su rykautojais Birulia, Minku ir Oskarka, arba Oskerka, liepdamas jiems didžiai tylu į papilį palįsti, o jis pats su pulkorium Rončku ir Tarnauskiu vedė pėsčiuosius su virvių koptomis kovės rindoj Turaulės keliu Polostekėn angon. Įgulė atsibudusi sukėlė visur tranksmą; maskoliai nusiminę skriejo kūlvertiniais viens per kitą, nebga[lėda]mi iš savo pūškų beiššauti, kaipogi lietuviai buvo didžiai arti, todėl maskoliai mukdami pradėjo rumalotis klėbiais ir kumstimis, nebebuvo laiko ginklą bepagrobti; mūša buvo didžiai narsi, kaipogi maskoliai nugandinti ir rūpesningi regima sau giltine grūmės it nesavėj. Tą pamatęs, rykautojas lietuvių joties Sologubas puolė su savo jočia į upį ir laimingai permaudė, o jį pagal įsakymą Sanguškos sekė kiti pulkoriai: Vaina, Tiškevičius, Lukomskis. Nū radęsi lietuviai stipresniais metės it pasiutę ant maskolių, kurie vienok velijos lig paskuojo išmušami nekaip iš vietos judėti. Vienok ilgainiui lietuviai jų rimtas rindas sutratino ir pilį išveržė. Gyvų sugavo 800 muškietinių, tarp kurių 300 vyresnių pasitiko ir du karvaidu kilties Veljaminovų.

Kiti maskolių karvaidos Šeremetjevas, Buturlinas ir Soboras, noris 6000 totorių turėdami, nedrįso su Sanguška į mūšą ištikti, vienok idant jį nuo Ulos attrauktų, apgulė Vitesbės pilį 27 dienoj šilo mėnesio. Gyventojai paliko pilėj, maskoliai ją uždegė ir varu grūdos, kuriuos vienok atvejų atvejais urėdas Pacas atrėmė. Bet maskoliai, išgirdę Sanguška Ulą užėmusį ir Vitesbėn traukiantį, trečiąją naktį nuo apstojo prasikraustė krutėdami. Lengvoji lietuvių jotis dar juos vijo, bet mаž ką beužgreibė,

tūlus būrius pėsčiųjų, kurie lengvai dupšiojo, tiktai ankštimose apskardė.

Taip pat maskoliai ne geresniai laimėjo tą metą Padaugavy. Palubinskis nukariavo pilį Izborską ir patį kamendotą Naščiokiną, Ivano lepintinį, sugavo. Ant tos žinios Ivanas mažne iš kailio išėjo, gieždamas apmaudą žudė ir novijo lietuvius, kaliny esančiuosius, užvis diduomenę. Reikia gėdėtis davadus* to pasiutėlio palikūnims skelbiant, kuriuos Gvagninis savo „Sarmatijoj" gana aiškiai nupaišė. Ilgainiui atsiminęs Ivanas pas Augustą, norėdamas Naščiokiną apent įgyti ir stigavodamas, jog jis paliauboms besant buvęs sugautas, kaipogi jis vadino paliaubomis, jei jo kariauna nemušės. Tuomi nekakinos jis, lūgojo antrą kartą per Petrą Kazimirskį, kurį dėl to vien jis išliuosavo. Augustas, kursai atvangos linkėjo dėl surėdymo Lietuvos reikalų, norėdamas sueimą į Gardiną užsakyti, priėmė jo siuntinį ir išleido vėl savąjį į Maskvą priimti paliaubų. Per tą gi siuntinį maskoliai visus daiktus, neseniai Bikovskiui pavogtuosius, sugrąžino ir urėdą Polostekės Davainą už kūną Šuiskio pažadėjo, o lietuviai Naščiokiną su kitais, kuriuos buvo Izborsko pilėj sugavę, pasiėmė iškeisti į tuos, kuriuos Ivanas, užimdamas Polostekės pilį, buvo nutvėręs.

Augustas, gavęs atvangą nuo maskolių karės, ėmė rūpintis Lietuvos reikalais. Su žinia luomų užsakė rinkliavas ant karės iždų. Padaugavio susinėrimą patvirtino ir paženklino vietą kaip jų tėvūnams, taip ir kitiems vyresniesiems lietuvių luomose. Ant galo, daug netaikų sulyginęs, ragino Lietuvos luomas su visų didžiausia plenipotencija išleisti siuntinius pas lenkus, idant vienybę, arba uniją, tarp lenkų ir lietuvių nubengtų, užmiršdami vienas kitiems, kas lig šiol buvo nutikęs.

Ateinantį metą Liubline buvo didžiai garsus sueimas. Visa Europa ilgėjos, kaip sako Kojalus, tos vienybės, kuri turėjo dabar įvykti. Daug siuntinių

* Viršuj: *veikalus.*

svetimų tautų, beje: popiežiaus, ciesoriaus, žuvėdų, maskolių, turkų ir totorių, pasitiko tuo kartu Liubline. Tas didis reikalas buvo tiems Lietuvos vyrams įkliautas, kuriuos skaitant galės numanyti, kaip didžiai senovėj Lietuvos ūkės tvarka buvusi įvairi nuo paskesnės rėdos.

Tarp dvasiškųjų tėvūnų: Valerijonas Protasevičius, Vilniaus vyskupas, Mikalojus Pacas, Kijevo vyskupas.

Tarp ūkiškųjų tėvūnų nuo pirmojo suolo: Mikalojus Radvila, kunigaikštis Olykos, Vilniaus urėdas, Lietuvos marčelga ir žyminas, Steponas Kaributas, kunigaikštis Zbaražo, Vitesbės urėdas.

Nuo antro suolo: Mikalojus Kiška, Lietuvos ragūnas ir Drohičino urėdas.

Tarp kunigaikščių ir jomylistų: Mikalojus Radvila, Jeronimas Boreikis, Vilniaus pilės vyras, Ivanas kunigaikštis Čartoriskis, Jaroslavas Sanguška, kunigaikštis Nesvyžiaus.

Tarp marčelgų: Petras Zagorskis, Mykolas Lozinskis.

Tarp diduomenės: Melkeris Šemeta, Melkeris Snovskis, Vladislovas, kunig. Zbaražo.

Tarp karūžųjų: Povilas Ostrovickis iš Ašmenos ir Mikalojus Jonavičius iš Upytės.

Tarp žemlionų iš kiekvieno dalyko tie buvo: Mikalojus Valadka iš Žemaičių, Jelonas Malinskis iš Volynijos, Teodoras Soltanas iš Kijevo, Bazilijus Kopecas iš Smolensko, Andrejus kunigaikštis Lukomskis iš Polostekės, Petras Chorosevičius iš Naujapilio, Ivanas Soroka iš Vitesbės, Simonas Kamenskis iš Mstislavlio, Kristupas Oleckis iš Briansko ir Adomas Kocinskis, pišorius Drohičino, iš Žalgirių, arba Pa[le]tijos. Tarp pilionų siuntinių: Vilniaus burmistru Lukošius Opakauskis ir Zenonas Zažeckis.

Iškilmę ir švankumą to seimo padidino dar Romanas Sanguška, kursai iš maskolių karės pargrįžęs jų diduomenės kalinius su atimtosiomis pūškomis Lietuvos d. kunigaikščiui Augustui vaidino.

Vienok nuveikimas tos vienybės kirbino galvą ne vien pačiam Augustui, bet ir kitiems to sueimo dumčiams, užvis lenkams, kurie, susinėrus Lietuviams su Padaugaviu, jau skaugėjo, jau nuogąstavo jų galybės, kaipogi lietuviai vieni iki šiolei be lenkų talkos išgalėjo gintis nuo maskolių, totorių, valakų, turkų ir vokyčių, arba kryžėjų; nū įgavę Padaugavį dar stipresniais rados, todrin jie kebeliojo ir urdino Augustą, idant nuo antros pusės numažintų lietuviams dalykus. Daug tarė dvi tauti įvairios kilties būtinai sunerti negalimu daiktu, kuriedvi su didžia tamprybe ir stangumu savinos trimis didžiais dalykais, arba sritimis, beje, Kijevu, Volynija ir Paletija, arba Žalgiriais. Lenkai reikalavo nuo lietuvių jų grąžinimo, kuriuos lietuviai valdydami nuo amžių nenorėjo niekaip įduoti. Augustas daugiaus rūpinos lenkų labu ir didesniai lenkams gero linkėjo ir tâip buvo įbingęs ant lietuvių, jog gorino jiems atmonyti, jei neklausytų jo ir ilgesniai stembtų. Todrin daug lietuvių kilties vyrų ir didžių mylėtojų savo tėvainės, regėdami, jog jų stembimas nieko nemačys, vienok idant savo akivaizdu netarmes to, ką taip gyniojo, patvirtiną, tame širdgile ir gailesy Augustui sudievu nesakę iš Liublino prasikraustė. Vienok ir likusieji niekaip nebūt pasirašę ant atdavimo tų kraštų lenkams. Viena, jei nebūt Kristupas Radvila, nuo savo bėro veido Juoduoju vadinamas, žyminas ir atmonas Lietuvos, miręs, kursai ne vien grąžinti tų dalykų lenkams, bet minavoti apie tą nenorėjo; antra, jei nebūt Augustas pažadėjęs lietuviams Mozūriją su Lietuva sunerti. Vienok diena nemetu įvyko Augusto linkėjimas, kursai tuojau apskelbė raštą, kuriame atdavė lenkams tris minavotas Lietuvos sritis: Kijevą, Volyniją ir Paletiją, kuriame pasirašė kunigaikštis Ostrogo, urėdas Kijevo, kunigaikštis Čartoriskis, urėdas Volynijos. Taip pat padaugavionys, arba latviai, atnaujino prisieką Augustui, kaipo Lenkų rykiui.

Kad tas nutiko, ant kitų varunkų veikesniai sutarė, tarp kurių oresnieji tie buvo: jog paskiaus abi

tauti, susirinkusi į sueimą, iš vieno sau valdymierą teskirs ir tuo pačiu laiku tas pats valdymieras, ne kitas kas, Lietuvos d. kunigaikščiu bus, bet orumas to titulo nevalijo tiek, kiek kitą kartą, kaipogi maskoliai buvo jau užėmę Severiją, Naugardą, Pleskavą, Smolenską ir Polostekę lietuviams. Nū lenkai atėmė Kijevą, Volyniją ir Žalgirius. Tokia tai buvo vienybė ir prisiekos lenkų, kuriomis buvo pasiėmę vieni antrų rubežius gynioti, iš vieno neprietelius kariauti, visumą krašto ir ūkės viena antros tautos saugoti, kad tuo tarpu lenkai, antsimovę lyčyna vienybės, visokiais pragumais savo ūkę platino, o Lietuvos mažino. Taip iro ūkė garsios lietuvių tautos, nuo neatmenamų laikų tame krašte gyvenančios, ne nuo narsybės ir kantrybės neprietelių, bet nuo nedorybės ir pasalumo svieto. Lig šiolei noris daug apsiėjimų gudų ir lenkų buvo jau įvisusių į Lietuvą, vienok negalėjo dar nė vienas lenkas Lietuvoj žemes turėti kaip jei lietuvis Lenkuose, bet nujau lenkai Lietuvos žemes ir valsčius pirko ir valdė. Kuo didesniai dar Augustas pats šiokių tokių lenkų ubagų atvedė į Lietuvą ir Žemaičius, kuriuos tenai žemėmis ir tėviškėmis apdovenojo ir su Lietuvos bei Žemaičių žemlionimis sulygino. Nuo to laiko kas buvo lietuvišku vadinamas, kalba, būdas, doba, apdaras, apsiėjimai, buvo peikiami, niekinami, išjuokiami, o lenkų ir kitų prašaleičių — godojami, branginami ir giriami.

Tos vienybės nebūt lenkai išgavę, jei Kristupas Radvila, didysis atmonas ir žyminas Lietuvos, nebūt miręs, nuo bėro veido Juoduoju vadinamas, kaipogi, jam tebgyvojant, lenkai ir pats Sigismuntas Augustas, d. Lietuvos kunigaikštis ir Lenkų karalius, negalėjo nieko nuveikti. Jis buvo, kaip viršiaus regėjom, sunėręs Padaugavį su Lietuva ir Žemaičiais, ketėdamas ypatingai lietuvių tautą kaip jei pirma, bet, jam mirus, niekas nebstembė prieš lenkus, kurie ką norėjo, tą paskui Lietuvoj darė. Ir taip, kaip jau sakiau, kas buvo lenkų, beje, jų kalba, apsiėjimai ir doba, gerbiami ir sekami, atkaliai, kas lie-

tuvių, tas peikiamu ir niekinamu taip, jog daug lietuvių, gerindamos lenkams, savo senąsias, savo garbingas pavardes į lenkų pavardes perkeitė ir taip iš Boreikių, Surminų, Radvilų, Vytautų ir t. t. — Chodkevičiai, Tiškevičiai, Radzvilai, Valavičiai ir t. t. su visu lietuviams nesuprantamos ir nepermanomos. Ir taip nuo tos vienybės, išmirus kilčiai Lietuvos d. kunigaikščių, prasideda iros Lietuvos tautos, apie kurias atenčioje daly tos kningos regėsim.

Vienok noris lietuviai sutarė su lenkais abeji vieno valdymiero klausyti, vienok lietuviai užtvirtino dar toj vienybėj sau ypatingus karės ir ūkės įstatymus, ypatingą kariauną, kurią Lietuvos atmonas, pakeltas nuo Lenkų karaliaus, rykavo, kursai lenkų atmono nė maž neklausė; turėjo dar lietuviai ypatingą savo ūkės žymę, ypatingą lobį, trumpai sakant, noris lietuviai ir žemaičiai klausė Lenkų karaliaus, vienok savo ypatingais įstatymais senu būdu namie dar rėdės.

Tuo pačiu laiku didžiai buvo išsiplėtęs Lietuvoj, užvis Žemaičiuose, Kalvino mokslas taip, jog visame krašte trys bažnyčios bebuvo katalikų. Kalvinai turėjo tris drukarnes — Kėdainiuose, Rietave ir Žeimiuose bei Vilniuj. Morkūnas, Kalvino mokytojas, išdavė metuose 1598 Vilniuj visam metui kozonius. Metams sukakus, 1599 kanaunykas Žemaičių Daukša išguldė žemaitiškai kozonius jezavito Vujko ir ta savo kninga atvertė žemaičius vėl ant bažnyčios katalikų jau aiškiu mokslu, jau gražumu kalbos.

Nū tekus lenkams, Padalijai, Kijevui ir Volynijai teko vienkartu ir tuointimpinės karės totorių, kurias lenkai radę per daug sunkiomis tuojau lūgojo nuo lietuvių talkos ir pašalpos, bet lietuvių dūmos vyresnysis atsakė jiems: lietuviai niekados pašalpos nuo lenkų nelūgojo; jei jie nori nuo totorių karių nusikratyti, tesugrąžina lietuviams apent Padalijas, Volyniją ir Kijevą. Augustas neteisingai dar tame rašte pripažino tas žemes iš senovės lenkams priderančias, bet lietuviai tą neteisybę buvo jau pir-

mesniai aiškiai, kaip viršiaus regėjom, darodę, nū stigavojo Augustą iš apmaudo tyčioms tą įdėjus.

Tame pačiame sueime norėjo lietuviai savo įstatymus, arba statutas, pertaisyti, bet jog daug laiko reikėjo, liepė namie apie tą rūpintis. Lietuvos dūma buvo tam darbui tuos vyrus paskyrusi: Valerijoną Protasių, Vilniaus vyskupą, Šemetą, žemaičių pilės vyrą, Mikalojų Dorogostaiskį, Lietuvos ragūną, Lukošių Svirskį, Žemaičių marčelgą, Benediktą Juragą, rūmų marčelgą, Povilą Sokolinskį, Kerdėjų, teisdarį Bresto, Andriejų Maškų, pišorių Vilniaus, ir Augustiną Rotundą Milę, didį žinovą Dievo ir ūkės įstatymų.

Įkūręs Augustas pakajus į namus norėjo savo ūkei ir nuo svetimų pusių atvangą įsteigti; to dėjęsis, ryžos siuntinius į Maskvą leisti. Ir kai dabar Kijevas ir Volynija lenkams buvo tekusi, kurie nuo to su maskoliais rubežauti. Todrin nuo to laiko abi tauti, beje, lietuviai ir lenkai, savo siuntinius į Maskvą leido. Pirmieji siuntiniai lenkų tie buvo: Jonas iš Krotošino, vojevoda Inovroclavo, ir Rapolas, jomylista Lešno, o lietuvių — Mikalojus Tolvaiša, Minsko pilės vyras, ir Andrejus Charitonovičius Obrinskis, Lietuvos pišorius. Pirm jų išsiuntė Augustas Andrejų Chaleckį jau dėl apreiškio keliaujančiųjų siuntinių, jau dėl išsijautojimo nuo didžiojo Maskolių kunigaikščio, ką jis dūmoja apie išliuosavimą kalinių: ar jis iškeisti, ar piningais mokėti norės. Ivanas, nieko aiškiai tame reikale nepasakydamas, visa paliko siuntiniams rištis, kurie ateinantį metą turėjo į Maskvą atkilti.

Žiemos vidury buvo Lietuvos baisus badas. Na- 1570
bagai žmonės ne vien striktus, bet iškastus nabaštikus valgė, su žiema vienok ir badas pragaišo.

Tą patį metą vyskupas Vilniaus Valerijonas Protasius Suškovskis patarimu Hozijaus, kardinolo vilnionies, dėl grėsimo svieto nuo atskalūnių tikybos jezavitus į Vilnių įkūrė, kurie ilgai didžiai kyvojos su atskalūnimis ir mažką tenuveikė, noris nuo Augusto šelpiami. Už visus reikalus to vysku-

po tas yra visų garsiausias, jog prie bažnyčios šv. Jono Vilniuj iškalas įkūrė, pirmąsias visoj Lietuvoj, apdovenojo ir du mokytoju lotyniškos ir grekoniškos kalbos įstatė, kuri iškala buvo paskui pamatais pirmaisiais, ant kurių 1579 metuose akademiją, arba universitetą, įkūrė.

Siuntiniai maž ką Maskvoj tepešė, kaipogi, pradėjus su bajorais apie pakajų sandarauti, siuntiniai tiktai tuomi užvis rūpinos, idant ne vien Augustą, bet ir Žuvėdų rykį Joną, kursai neseniai buvo su seseria Augusto Kotryna apsipačiavęs, su Ivanu, Maskolių d. kunigaikščiu, sutaikintų. Maskoliai ant to atsakė: jų caras su žuvėdais nekariaująs, tiktai su Augustu dėl Padaugavio, vienok jis sakės nesibaidąs pakajum, jei siuntiniai pigius varunkus žadės arba priims. Tokia kalba pradžiuginti, siuntiniai vylės daug daiktų nuveikti, todėl patys siūlojo pakajaus varunkus, bet maskoliai sukėlė senuosius kerštus, kurie, išgirdę žodį grąžinti, šalin eidami reikalavo visos Gudijos. Siuntiniai, tuomi nekakindamies, ėjo pas patį didįjį kunigaikštį ir išguldė jam pigius varunkus ir vardu savo valdymiero lūgodami, idant lieptų saviesiems nebkaulytis ir tuomi kakintis. Ivanas jiems atsakė: jis turįs dar geresniai perveizėti Augusto dėl jų įsakymą, ar galintys jie ant siūlomų nuo jo bajorų pakajaus varunkų derėti; jei to siuntiniai neturi, tad tenebkulia jo ausų ir tenetūžina ilgesniai jo širdies savo viltinėmis siuntenėmis. Siunt[in]iai sakės jam savo plenipotencijos negalintys peržengti; ant galo pradėjo sandarauti apie paliaubas. Ivanas pats siūlojo penkerges, siuntiniai vienmečių telūgojo, ant galo sutarė ant treigių. Kaliniais abeji maž ką terūpinos, negut tuo, jog maskoliai Tamošių Mockų ir 50 žemlionų lietuvių siūlojo maskoliai už stebuklingą Motinos švenčiausios abrozdą. Tas abrozdas buvo Maskvoj dėl savo senovės ir dėl savo stebuklų didžiai garbinamas, kurį d. Maskolių kunigaikštaitė Elena, tekėdama už d. Lietuvos kunigaikščio Aleksandro, į Lietuvą buvo nugabenusi vienkartu su

kraičiu; jai mirus, teko tas abrozdas gudų Šventos traicės Vilniuj bažnyčiai, kursai ikį šiai dienai Aštriojoj Vilniaus angoj didžiai yra garbinamu nuo svieto, bet jog nieko nebuvo minavoto plenipotencijoj apie tą abrozdą, todrin turėjo siuntiniai palikti Augustui ryžtis su tuo daiktu. Vienok siuntiniai daug tenai nuo maskolių varvarybos prityrė, kaipogi buvo ilgai trukinami ir mažne kumstavojami, kurie vos begalėjo atentį metą į Lietuvą pargrįžti.

Paskui juos atkeliavo ir maskolių siuntiniai į 1571
Vilnių minavotų paliaubų patvirtinti, tarp kurių kunigaikštis Kambarovas kely nustipo. Taip pat tarp Lietuvos kilties vyrų nustipo tą metą kunigaikštis Sanguška 12 dienoj gegužės mėnesio, garsus ir laimingas Lietuvos karvaida, kursai vos buvo liovęsis nuo karės maskolių dėl paliaubų sutartųjų.

Tuo pačiu laiku Krymo totoriai, visą Maskoliją nuteriojęs, pačią buveinę Maskvos su pilimis sudegino, kurios vos tiktai beišsiturėjo vidurinė pilis, kitaip gorod vadinama.

Iškeliavus maskolių siuntiniams, Augustas užsakė sueimą į Varšuvą. Čia ketėjo jis Mozūriją su Lietuva sunerti, ką pirma lenkų diduomenė Liubline buvo pažadėjusi, bet ta viltis į nieką pavirto, kaipogi ne vien mozūrai patys to nenorėjo, bet ir pačios lenkų luomos, lig neprasidėjus sueimui, su bruzdesiu Varšuvą palikini namo išsitraukė. Tas buvo dar niekados nenutikęs. Lietuvos rašytojai stigavoja nū Augustą pasijutusį nuo lenkų nukroptu, todrin didžiai gailėjęs, jog tas, kas vieną kartą buvo nutikęs, nebgalimu buvęs attaisyti; sudraudė tuos, kurie jam tą buvo patarę, ir rymojo pragumo visa tą, kas buvo Liubline nutikęs, sugaišinti. Jo apmaudas tame daikte taip buvo didis, jog tuojau pakriūšo ir būtinai nuliozgo.

Norėdamas pailsėtis, nukeliavo į Tikociną, į Žal- 1572
girius, arba Palečionis, kurią vietą jis visados didžiai mėgo, bet kad jis kas dieną silpnesniu tapo, norėjo į Knišiną persikelti.

Tuo tarpu Padaugavy vokyčiu Tud ir Kruzė mažne vėl uždegė karę, kaipogi tuodu apskelbė vokiškus raštus, kernojančius Augustą ir didįjį Maskolių kunigaikštį, vildamos juodu sukerštinti arba vokyčius prieš abudu sukelti. Augustas nusiuntė tuojau pas Ivaną, Maskolių d. kunigaikštį, idant dėl tųdviejų aplamių paliaubų nelaužytų. Tuo pačiu žygiu tas siuntinys sandaravo su Ivanu abejų kalinius išliuosuoti ir palostekionis nuo antpuolių Vitesbės apygardų ramintų. Ivanas visa pažadėjo ir Augustą gromatoj skatino kuo veikiausiai didžiuosius siuntinius atleisti, vardais minavodamas Eustachijų Valavičių ir Mikalojų Haraburdą, dėl pakajaus padarymo į Maskvą. Taip pat maskolių bajorai darė viltį Lietuvos siuntiniui Haraburdai, jog Ivanas dėl meilės būtino pakajaus veikiai Polostekę ir Kuršą lietuviams grąžins, jei Augustas nuo savo pusės nebranginsis.

Nebuvo dar Haraburda iš Maskvos iškeliavęs, kaip totorių siuntinys, pernykšte laima pasipūtęs, atkeliavo ir kaipo pergalėtojas nuo Ivano duoklės reikalavo. Ivanas, kurio dar gėda praėjusio nuokryčio širdį jo gildė, nū tuomi totorių drąsumu dar didesniai užsirūstinęs rados, kaipogi, įpuolęs į apmaudą, liepė 300 jo sandraugų galvas nuręsti, o siuntiniams patiems nosis, lūpas ir ausis nupjaustyti ir taip papuoštus nusiųsti jų chanui su kirviu dėl paties chano, idant jis tuomi pats savo buveinėj, kaip jo žmonėms Maskvoj likos, savo galvą nukirstų.

Taip kerštaujant varvarąms tarp savęs, lietuviai turėjo atvangą. Augustas tuo tarpu sviro karšatin, ir su juomi visa kiltis Jogailos bengės. Haraburda, pargrįždamas iš Maskvos, dar rado Augustą gyvą, bet Ivano siuntiniai, įpėdin atkeliavę, nebrado jo. Sigismuntas Augustas, paskuojis Jogailaitis, nustipo Knišine 18 liepos dienoj 1572, 50 metų turėdamas. Buvo mokytas vyras kaip retas valdžionis. Ant nelaimos, jo mokslas jį atskalūniu darė. Ūkės reikaluose buvo rambus, nuo ko vadinamas buvo ryto

kunigaikščiu. Tikyboj abejutinas ir patingus, nuo ko įsiveisė atskalūnys jo ūkėj. Didžiai steigė pas save laikyti mokytus žmonis, užvis linksmus.

Jam mirus, ūkės dūma išsiuntė Teodorą Zenkų į Maskvą, idant ta notis nerastųsi lyčium naujos karės. Gromatoj Lietuvos dūmos tas buvo parašytas Ivanui. D. Lietuvos kunigaikštis ir Lenkų rykys Augustas persiskyrė su šia pasaule, bet Lietuvos ūkė dar gyvoja ir su ja tebėr paliaubos kaip jei pirma buvusios, todėl praverėtų, idant d. Maskolių kunigaikštis įsakytų savo padoniesiems tolesniai saugoti. Žadėtą siuntenę nuo Augusto ūkė atleis, kuri į vardą visos ūkės apie amžiną-pakajų sandaraus. Ivanas atsakė. Augusto giltinė jį didžiai nuliūdinusi, bet didesniai dar širdis jam gelianti, jog tiek kraujo krikščioniško mahometonų karda gožianti, todėl jis linkįs, idant totoriai krikščionų netaika neįsigalėtų, todrin jis sakės ilgėdamos laukiąs atkeliaujančių siuntinių pakajaus sandarauti. Lietuvos rubežių žada jis nekušinti, bet Padaugavio neleis ilsėti. Jei lietuviai teisingo pakajaus nori, turi Padaugavio išsižadėti, už ką Polostekę vėl jiems sugrąžins. Toj gromatoj prasiminė Ivanas pirmąjį kartą viešpačiu visų Gudų. Lietuviai vienok, idant nesuirtų paliaubos tame valdtarpy savo ūkės, nukentėjo pirmą kartą putlotą ir neteisingą titulą.

Ne pro šalį bus čia pažvelgti ant dabos, būdo ir apsiėjimų tos gadynės lietuvių ir žemaičių; žemaičiai, sako, turi sau vyresnįjį, storasta vadinamą, nuo d. Lietuvos kunigaikščio ir Lenkų karaliaus padėtą, kursai juos rėdė iki savo gyvos galvos. Turi vyskupą, Rymo klausantį. Svietas gyvena žemuose ir pailguotinuose trobesiuose, kurių asloj ugnis kūrinas, apsuk kurią gaspadorius su šeimyna sėdi, veizėdamas į padargą ir gyvolius, kaipogi po tuo vienu stogu patys jaugiai su gyvoliais gyvena; turtingieji vietoj tauralių geria iš tauragių. Drąsūs ir narsūs yra vyrai bei ant karės veikūs, naudoja šarvų ir visokių ginklų, užvis varpsčių. Arklius taip ma-

žus teturi, jog vos gal tikėti, jog tiek jie gal stengti, su kuriais namie aria, o karėj kariauna. Dirvas aria ne gelžies, bet medžio noragais ir verstuvėmis, kas yra dar tuomi stebuklingesniu, jog gruntai jų yra įlijos molio. Ardami nešas su savim medžio verstuves, idant, vienai palūžus, antrą tuojau į vietą įdėtų. Sako, jog tūli storastos, kuriuos senovėj kunigaikščiais vadino, norėdami palengvinti jų orę, būk liepę gelžies noragais arti, bet atentį metą nevykus javams, svietas dejavęs, sakydamas, jog dėl to javai prapuolę, jog gelžiniais, ne mediniais, noragais laukus arę. Storasta, krūpaudamas, idant išbadęs svietas nepradėtų trakuoti, būk leidęs paskui po seno medžio noragais arti.

Tolesniai sako, ta sritis turi neišžengiamas girias, kuriose pasakoja kartais bubius šmaižantis. Niekame nėra nei taip gero, nei taip balto medaus, kaip Žemaičiuose. Tame krašte girios yra visų didžiausiu turtu gyventojų, kaipogi medžiuose iškaltos bartys duoda didžią daugybę medaus. Daug dar yra iki šiolei tarp gyventojų pagonių, arba netikėlių, kurie juoduosius žalčius gerbia ir it savo namų užtarytojus maitina, kuriuos tūlomis dienomis prie padėto peno slenkančius gaspadorius su visa šeimyna su didžia baime stojęs posa. Nutikus kokiai norint nelaimai namuose, tuojau taria žaltį, naminį dievą, nepašertą ir neišteistą esant.

Dar tolesniai taip sako. Tikos Lietuvoj per 6 trūkius nuo Vilniaus ties Trakų pile, jog nekoksai krikščionis įsibičiulavęs su vienu lietuviu, posinčiu tokį žaltį, nuo kurio buvo pirkęs kelis bičių kelmus ir perkalbėjęs jį tą žaltį užmušti ir yną krikščionišką mokslą sekti. Paskui, atėjęs bičių savo lankyti, rado savo bičiulį, taip iškraipytą, jog kur ausis buvo, ten burna, o kur burna, ten ausis rados, kursai, klausiamas priežasties taip didžios nelaimos, būk atsakęs, jog kenčiąs tą nelaimą dėl užmušimo žalčio, savo namų sargo, ir didesnių dar nelaimų viląsis pritirti, jei negrįšiąs į seną dabą. Tolesniai sako, per 4 trūkius nuo Vilniaus yra kaima, Lavo-

riškės vadinama, kurioje daug žmonių dar iki šio laiko žalčius posa.

Žemaičiuose svietas, nudirbęs darbus rudenį, spalių mėnesio gale, sako, kelia gėrynę ir šventina šventę tokiu pragumu. Į tą šventę gėrynę, arba puotą, sueina visi su pačiomis, vaikais ir šeimyna, skomį, arba stalą, šienu apkreikia, pyragus padeda ir katrojoj pusėj pyragų du krūžu alaus pastato. Paskui atgabena veršį, kiaulę, gaidį ir vištą ir kitus namikinius gyvolius, pačias ir patinus, kuriuos pamuša pagal savo pagonišką dabą ant aukos, arba apieros, tokiu pragumu. Visų pirma vaitelė, kunigas, tūlus žodžius ištardamas, uždaužia minavotą gyvolį su lazda, paskui visi, mušdami jį per nugarą, pilvą ir kitus straipstus, sako: „Tą tau, dievali Žeminyke, aukaujam ir tave garbinam, jog šį metą mums viso skelsdamas sveikus užlaikei. Nujau tavęs klūkiam, idant mus taip pat ir šį metą lygia dalia nuo ugnies, karės ir marų bei visokių neprietelių teiktumeis saugoti". Paskui valgė mėsą aukautųjų gyvolių, nuo kurių, lig nepradėję valgyti, po šmotelį nupjovė ir į visus namų kampus mėčiojo, sakydami: „Še tau, Žeminyke, mūsų aukas, imk ir valgyk sau besveikas". Tuo tarpu patys linksmai ir širdingai vaišinos. Kuri pagoniška daba tebėr dar iki šiolei tūlose apykartose Lietuvos ir Žemaičių saugojama.

Visi gyventojai to krašto, taip kaip lietuviai, dėvėja sermėgas pilkas, daba, kalba mažkuomi tarp savęs teįvairauja, susirinkusio svieto jų pilių gasuose neregėsi kituose drabužiuose, kaip tiktai pilkose milo sermėgose. Kojas austo vyženomis, kojenomis ir naginėmis. Ratus turi lengvus be mažiausio gelžgalio, kurių tekiniai lankiniai niekados netepami kaukia važiuojant įvairiais balsais[1].

Kitas sako. Grumtas Žemaičių yra geras, bet tiktai artojai jų rambūs, kurie senu įpročiu medžio

---

[1] Respublica sive Stat. Regni Pol. Lituania Prus. Livon. Ex off. Elzeriana Lugd. Batavorum, 1642, c. VI, p. 246.

noragais aria, todėl duonos stokoja, kurios vietoj minta keptais sėtiniais, kurie žmogaus galvos didumu yra, kuriuos suvalgę pradeda duona misti. Baltojo medaus, pieno, sviesto pertekę yra, ganyklas turi geras, žuvies nestokoja. Geria midų ir alų, kurį mauknų stotkuose apkaitintais kūliais viena nakčia suvirina į misą, įpila tenai mielių ir antrą dieną jau geria iš tauragių, kurias kaušų vietoj dėvėja; svečius apdovenoja šiokiais tokiais namų darbo daiktais. Kurie alaus neturi, vandenį geria; visi resni, guvūs, narsūs ir stiprūs bei veikūs karėn.

Gyvoja paprastinai 100 metų, yra astankingi ir trūsintys. Gyvolius augina didžiai stropiai taip, jog vienas gyventojas 60, kitas dveja tiek ir daugesniai turi bandos, lygią dalį kitų gyvolių laiko; jų arkliai yra maži, bet per daug stiprūs. Aš metuose 1554 Vilniuj nupirkęs už du auksinu arklį su ragėmis į Krokuvą 120 mylių didžiai greitai nuvažiavau. Motriškosios apie gyvolius ir namus skotojos, vyrai laukuose brūzdė, po 10 ar 20 vienoj troboj linus braukia ar vilnas kedena, verpia, audžia, drabužius tiekia, likusiuosius veža į Karaliaučių ir Rygą ir tenai pigiai parduoda alonderiams, linų ir kanapių kuo daugesniai sėja, gyvena giriose atsikieminėję, retai tenai tėra pilių ir tos pačios neaptvertos. Trūsėjimu Sigismunto Augusto į bursą susirinko. Gyvena numuose, taip vadinamuose trobesiuose, žmonys jaugiai su gyvoliais, kuriuose aslos vidury ugnis kūrinas, pas kurią gaspadorius sėdėdamas regi visą savo turtą ir tenai nuo darganų, speigų ir žvėrių turi sau uždangą; pas duris guli namsargė, kuri ugnį sergi, idant neužsidegtų ir neišgestų. Tankiai šuo ar kiaulė pagauna iš puodo mėsos šmotą, prie ugnies verdantį, ar pats sau snukį nutvilksta. Kurie kaimose, arba sodose, gyvena, tie turi ne vien numus, bet ir ypatingas trobas. Guli po patalais sukruštų plunksnų, idant miegančio nebadytų ir nebudintų. Gaspadorius tų galvijų, kurių negal išmaitinti, muša mėsai ar parduoda. Namų slenkstį peržengęs šaudo sau briedžius, stirnas, šer-

nus, zuikius, lapes, vilkus, meškas muškieta, seidoku, varpste. Yra didi šovėjai ir svilksninykai; važiojas medžio ratuose, kuriuos nuo tolo išgirsi girgždant.

Mergaitė iki nesukakus 30 metų, jei visai 24, už gėdą turi tekėti; mergaudama kelias skrynias kraičio prikloja, kurias tekėdama mažne visas ištuština iki apdovenojanti jaunojo gentis, duodama vieniems marškinius, kitiems abrūsus. Dukterys į dirvą neina nei tėvų slaugo, bet pačios sau dirba, tą patį ir sūnūs daro. Kaipogi piršlys, atjodamas pas jaunąją*, teiraujas, ar viežlyba yra ir ar darbinykė. Vyrai ir motriškosios yra visų godingiausi ir mandagiausi žmonės, didžiai retai tarp jų tenutinka užmušimai, iššarginimai, vagystės, svetmoteravimai. Mergaitė, regėdama neišsisaugosianti nuo apjuokimo, pati sau galą darė; duktė turi du kankalėliu parištu ir naktį žvakė dega, idant tuomi žinotų tėvai, kame yra ir ką bedaro jų duktė. Tėvas, sūnui žmonos veizėdamas, ne turtų, ne grakštumo ieško nuotakoj; gana turtinga rodos jiems ta, kuri dora, sumitusi ir resna yra merga, kurią su didžiu džiaugsmu į uošvio namus vėdlauja.

Eidamas prie savo apykartos vyresniųjų, dovenas visados gabena. Visų vyriausiu Žemaičių valdymieru yra Lietuvos tėvūnas, arba senatorius, kuriuo šiandien, sako, yra Kiška, urėdas Vitesbės, kurio talkėju buvęs Lasickis, nuo dabar minavoto Sigismunto Augusto, d. Lietuvos kunigaikščio ir Lenkų karaliaus, nusiųstas į Žemaičius, kuriam apie vieną Dievą juos mokant būk sakę: ką tu mums stirveléji vieną Dievą stipresnį esant už mūsų dievus. Žinoma yra, jog gauja daugesniai gal nuveikti nekaip vienas. Tas Lasickis pirmasis Žemaičius išmieravo, kurių 40 tūkstančių valakų sakos radęs ir kiekvienas gyventojas po tris margius turėjęs ir mokėjęs penkis auksinus į kunigaikščio lobį[1].

---

* Viršuj: *nuotaką*.

[1] In opera citata, c. VII, p. 255; c. VII, p. 270.

Liepiant Lasickiui miškus skinti, žemaičiai ne pirma tą darę, kaip kad jis pats pradėjęs kirsti, kaipogi tarę lieknuose jų dievus gyvenančius, kuriuose bubiai ir vėlės tankiai šmaižiusios. Atsakius jam gal, tuo kartu žmogus ėmęs tuojau plėšti mauknę nuo medžio, tuos žodžius sakydamas: „Jūs man žąsis, vištas išplėšėt, todėl aš jus nuplėšiu". Tolesniai sako: tokia daugybė yra pas juos dievų, kokia pas grekonis buvo. Ir taip pro dievą, kurį vadina Aukštėjas, Visagystis, daug dar turi Žempačių, beje, žemės dievaičių, kaipogi tie, kurie dar neišpažįsta krikščionų tikybos, garbina dievą Perkūną, kaipogi, pakilus perkūnijai, artojas, numovęs kepurę, sako: „Dievaiti Perkūnaiti, nemušk manęs, aš tau lašinių paltį duosiu"; bet praėjus perkūnijai pats suvalgė lašinius. Perkūnas titis esąs tėvu perkūnijos, kursai nųvargusią ir iškoravusią saulę iš pirties būk išėmęs, paskui nuplautą ir spindinčią antrąją dieną paleidęs. Be jauno mėnesio nė kokio darbo nepradeda; jei eidami medžioti sutinka motrišką ar jei kas išlykuoja, arba išskaito, kiek zuikių, vilkų turi užmušti, tuo kartu medžioklė nevyksta. Turi taip pat deivę žeminę, Aukštėja vadinamą, kuri bitis gerbia. Tūli dar laukai turi savo ypatingus dievus: Vetustis Rietavo, Gabai ir Tvertikus Sarakų, Kirnis Platelių, Vieluna deivė dūšių, kuriai apierą darė mirusiesiems valgant. Kitas rašytojas, tame amžiuj gyvenąs, sako: žemaičiai rudenį, javus nuvokę, bengiantis spalių mėnesiui tokiu būdu šventę šventinę: visi susirinkę į puotą, skomę, arba stalą, šienu pakreikia, paskui duoną ir iš abiedviejų pusių alaus krūžu sklidinu pastato, paskui, atvedus poras kiekvienos veislės gyvolių, kiaulių, žąsų, gaidžių, veršių, taip pamuša: pirma žynys, arba kunigas, tūlus žodžius ištaręs, uždaužia per galvą gyvolaičiui, kurį tuojau svietas, tą patį darydamas, pribengia, tą sakydamas: „Še tau, Žemeliuke deive, tave garbindami aukaujam, jog mus šį metą nepalytėtus užlaikei ir visa mums suteikei; skalsink mus ir atenčioj, to mes tavęs klūkiam". Lig nepradėję dar val-

gyti, nuo kiekvieno gyvolio šmotelį nupjovę mėčioja į visus namų kampus, sakydami: „Priimk linksmai, Žeminyke, tą aukavimą ir besveikas valgyk"; tuo kartu patys pradeda valgyti. Antrąją dieną šventina Ilgių šventę, ant kurios, kaip viršiaus regėjom, atminimą mirusiesiems darę. Trečioji diena po Ilgių buvusi švente vadinama dievo Vaisgamtos, kurį mergaitės garbinusios, idant jų linus ir kanapius laimintų, tokiu būdu: palipusios ant zoslano vienoj rankoj ilgų lunkų saują, dešinoje alaus krūžą turėdamos, sako: „Vaisgamtos dievaiti, augink mūsų linus lig manęs aukštus, neduok mums nuogoms vaikščioti"; paskui nuliejusios truputį alaus žemyn dievui. Jei lig tą išdaranti nepajudės, vilsis atentį metą gerų linų, bet vienai kojai nyksterėjus ant zoslano, ženklino atentį metą linus nevyksiančius. Ant tos pačios šventės, kaip sakiau, Ilgėmis vadinamos, kvietę numirėlius į pirtį ir puotą ir šėtroj, ant kapų padirbtoj, tiek padėję marškinių, vilnonių ar spreidukų, ir nuometų, kiek buvę užkviestų nabaštikų ant skomio, arba stalo, kurį taip pat valgiais ir gėriais apkrovę, kur patys susirinkę vaišindinęsi valgydami ir gerdami; šmotelius į pastalę mėčioję ir gėrimą laistę mirusiesiems, sveikindami numirėlius, kaip viršiaus minavojau, ir t. t. Daug dar senų dienų įpratimų galėčiau pavaizdon pripliekti, jei nerodytųsi mań ir to gana esą dėl parodymo, jog ir tame amžiuj daug dar pagoniškos dabos Žemaičiuose buvo. Šiandien dar jei kas daineles, žmonėms nekaltai linksminantis ir dainiuojant, surašytų, daug dar daiktų senovės galėtų rasti, kaipogi svietas nežinodamas pats minavoja senu papratimu nuo tūkstantės ir daugesniai metų sekamą įprotį savo bočių probočių, mindami juos tą patį ir toj pačioj dingsty dariusius.

REDAKCINĖS PASTABOS

Redaguojant „Istorijos Žemaitiškos" kalbą, laikytasi iš esmės tų pat principų, kurių buvo laikomasi rengiant „Lituanistinės bibliotekos" serijoje 1976 m. išleistą Simono Daukanto Raštų dvitomį, kur išspausdinti kiti istoriografiniai jo veikalai — „Darbai", „Pasakojimas" ir „Būdas".

1. Daukanto rašyba sudabartinama, bet išlaikoma jo sakiniai-periodai, tiesioginės kalbos skyrimas kabutėmis, žodžių trumpinimai (dažnai nevienodi, pvz., *kun.*, *kunig.*, *kunigaik.*). Į rankraštyje esančius pabraukimus, kuriais paprastai išskiriami liaudiški posakiai ar patarlės, neatsižvelgiama. Daukanto žodžių taisymai (rašalu ar pieštuku), jei taisomi žodžiai neišbraukti, pažymimi žvaigždute ir aiškinami išnašose. Didesnių tekstų ar sakinių (jei jie nesikartoja) išbraukimai paliekami, taip pat pažymint žvaigždutėmis ir paaiškinant išnašose.

2. Žemaitiški garsai keičiami bendrinės kalbos garsais (pvz., vietoj *mon, palaka, sieste, tyik, weinu, żodiu* rašoma *man, palaikai, sėsti, tiekia, vienu, žodžių*). Daukanto vartoti kieti priebalsiai (pvz., *roksote, surbe, szaures*) verčiami minkštais (*riogsoti, siurbė, šiaurės*).

3. Bendrinei kalbai nebūdingos sutrumpėjusios galūnės atstatomos (pvz., *alwens, matidams, ligen, sie* — *alvienas, matydamas, lygina, sėja*).

4. Nedėsningi fonetiniai variantai bei leksinės žemaitybės, suteikiančios Daukanto kalbai ne tik tarminį, bet ir archainį atspalvį, dažniausiai paliekamos (pvz., *dobė, dovena, gyvolis, kninga, ragės* ir kt.), tik kai kurios iš jų keičiamos bendrinės kalbos norma (pvz., iš *aszri, elgaute, mesa, apalę* daroma *aštrų, algauti, mėsa, apvalūs*). Nevienodai elgiamasi ir su tarptautiniais žodžiais bei svetimybėmis: vienų jų (retesnių, turinčių kokį nors atspalvį) paliekamos Daukanto formos (pvz., *apaštolas, almonas, kamendotas*), kiti redaguojami (pvz., *ciecorius, grometa* keičiama į *ciesorius, gromata*).

5. Žodžių (daiktavardžių, veiksmažodžių ir kt.) tarminės formos keičiamos atitinkamomis bendrinės kalbos formomis (pvz., *wielibusy laikusy, užpakalie, pirmameiję, wissù narsiůjů, tus, nuweikusis, paeitanti, rasdamis, stebietumes, tyikteis, weizietum, regiesai* — *vėlybuose laikuose, užpakaly, pirmajame, visų narsiajam, tuos, nuveikę, paeinanti, rasdami, stebėtųsi, tiektis, veizėtų, regės*). Paliekamos kai kurios veiksmažodžių formos (pvz,. *susibaro, tapsta*), nekaitoma sangrąžinių pusdalyvių forma (pvz., *sekdamos*), nekaitomi sangrąžinių daiktavardžių vediniai (*elgi-*

mos „elgimasis"), kai kurios darybos prieveiksmiai (pvz., *paskiaus, tankesniai, vėtruotie*). Vietoj prielinksnių (ar priešdėlių) *nu, par, pri, prisz* rašoma *nuo, per, prie, prieš*.

6. Priešdėlėtųjų veiksmažodžių sangrąžos dalelytė, be kelių atvejų (kaip *išsirinkti, nesibendrausi*), paliekama gale (pvz., *nelepinos, netvertųsi, terūpinos*).

7. Dviskaita išlaikoma, tiktai žemaitiškos jos formos suaukštaitinamos (pvz., *Tus žigius kunegaikstium atliektant — Tuos žygius kunigaikščiam atliekant, wira paiemei abem rånkiem laupę — vyrai paėmę abiem rankom laupė, idant sau dums neprietelums ont kuksztera nesukeltum — idant sau dviejų neprietelių ant kukšteros nesukeltų, karuny abydwyms ont weinu galwu sumauty — karūni abiedviejų ant vienos galvos sumauti*).

8. Daukanto vartojami kitos giminės ar kamieno, negu bendrinėje kalboje, žodžiai bei dvejopos žodžių formos, be vieno kito atvejo (pvz., *kovė* ir *kovis* vienodinta į *kovė*), išlaikomi. Nekeičiamos taip pat tarminės priesagos; išimtis *-elis, -ė*, kuri daugiaskiemeniuose žodžiuose keičiama į *-ėlis, -ė*, (pvz., *musulėliai*).

9. Sakinio žodžių tvarka, linksnių vartojimas bei valdymas neliečiamas, išskyrus kai kurių prielinksnių vartojimą su bendrinei kalbai neįprastais tam tikrais atvejais linksniais (pvz., vietoj konstrukcijų *ont mandagioms kasoms rutu vainika onsegusios, nu nelaima sawi gelbiete, kraus žmogaus kune ira diel giwiba, pagal iu iszminteis, sutarę tarp sawei* rašoma *ant mandagių kasų rūtų vainiką antsegusios, nuo nelaimos save gelbėti, kraujas žmogaus kūne yra dėl gyvybos, pagal jų išmintį, sutarė tarp savęs*).

10. Daukanto vartotos baltų genčių bei sričių pavadinimų formos nekeičiamos, tik kiek apvienodinamos. Taip pat paliekami ir kitų tautų, genčių ar žmonių pagal gyvenamą vietą pavadinimai. Pagal bendrinę kalbą padaryta tiktai *anglas, graikas, mongolas, totorius* (Daukantas vartoja: *Grekai* dgs. vard., *Inglu, Mogulû, Tautoriu* dgs. kilm.). Vietoj dvejopų formų *teutonai* (Daukanto ji dažnai taisoma į *tautonai*) ir *tautonai* rašoma *teutonai*.

11. Labai nenuosekliai (pagal tarimą, išsaugant originalą, aplietuvinant) Daukanto rašomi vietų ir žmonių vardai pateikiami laikantis fonetinio principo arba tradicijos. Stengtasi jų formas apvienodinti, tačiau visiškai išvengti įvairavimo nesiekta. Lietuvių kunigaikščių vardų formos (suslavintos ar lotynizuotos) sudabartinamos. Daukanto aplietuvinti asmenvardžiai ir vietovardžiai paliekami. Įvairuojančias jų formas identifikuojant, remtasi Daukanto naudotais šaltiniais ir šių laikų istorikų darbais.

12. Rankraštyje pasitaikantys apsirikimai ištaisomi. Neaiškioms teksto vietoms suprasti ar išskaityti pasinaudota Daukanto „Istorijos Žemaitiškos" nuorašu, saugomu MA bibliotekos rankraštyne (F 29-1056). Tos teksto vietos pažymimos žvaigždutėmis ir paaiškinamos išnašose.

13. Rankraščio pradžioje, po titulinio lapo, yra pridėtas puslapio dydžio „Persergėjimas" („Parsergiejemas"), kur paaiškinama 13 raidžių su diakritiniais ženklais, žyminčių žemaitiškus balsius, ir dvigubos l tarimas. Jis rašytas ne Daukanto ranka, bet parašytas neabejotinai jo (beveik tapatūs „Persergėjimai" yra ir „Pasakų Fedro" bei „Istorijos Justinaus" rankraščiuose). Kadangi šiame „Istorijos Žemaitiškos" leidime kalbamas „Persergėjimas" nebeturi paaiškinamosios prasmės, jis nukeliamas į „Redakcines pastabas".

PERSERGĖJIMAS

Didžiai sunku yra išreikšti aiškiai žemaitišką kalbą loty[niškomis] balsėmis, arba litaromis, todėl čia padėjau ženklus.

ă skaityk it būt esąs *ea* vienkartu sunertos, kaip yra ištariama žodžiuose *Zămaitys, žăme, dzăugsmùs* etc.

é kaip žodžiuose *léngwùs, bélste, gélte, kélte* etc.

è kaip žodžiuose *weikè, stiprè, smarkè, gudrè* etc.

ę kaip būt esąs *ia* vienkartu sunertos, kaip yra ištariama *raszę, neszę, praszę, kartoię* etc.

ê it būt *ie* arba *ei* vienkartu sunertos, kaip žodžiuose *żwakês,, warlês, kalês, raugtinates, rakondalês* (genetivus singularis)

ô it *oa* kaip žodžiuose *kôks, kôts, gôbszus, silpnôks* etc.

ù kimiu balsu kaip žodžiuose *tùs, dù gudrù* etc.

û kaip esąs neaiškus *un* kaip žodžiuose *tû wirû, tû darbû* (genetivus pluralis).

ų vidutiniu yra tarp *ù* ir *û*.

î reikia ištarti kimiu balsu kaip žodžiuose *rîste, krîste, likte* etc.

į kaip būt esąs *in: skindinį, sziupinį, niukinį* etc.

y kaip būt du *ii* esančiu: *waldiusys, padirbusys, pasakiusys* etc.

ë kaip būt du *ee* esančiu kaip *tëus*.

Tik žinojimas kalbos pamokys, kaip kokią balsę kokiąme žody reikia ištarti, o jei kokio žodžio nepermanysi, paklausk bočiaus ar bobutės — anie pasakys.

ll kur du *ll* yra, skaityk *l*.

ŽODYNĖLIS

ãbazas, ãbažas (sl.) lauko stovykla; kariuomenė
abejótinas, -a abejingas
abejótinis, -ė abejotinas, neaiškus; abejingas
abejū̃nis, -ė abipusiškas?
abejùtinas, -a, abejùtinis, -ė abejotinas
abydà (sl.) skriauda, nuoskauda
abỹdyti, -ija -ijo (sl.) skriausti
abydytojas (hibr.) skriaudėjas
ãbitas (sl.) vienuolių ilgas apdaras
ãbligas (sl.) rašytas pasižadėjimas grąžinti skolą, vekselis
abrãkas (sl.) duoklė
ãbrozdas (sl.) paveikslas
abrū̃sas (sl.) rankšluostis
adynà (sl.) valanda
aidoti, -oja, -ojo aidėti
áiškus, -i didelis, smarkus
aitróti, -ója, -ójo karščiuotis
akarat (sl.) taip pat, kaip tik
aklanė (sl.) tamsa, tamsybė, tamsuma
aklonė žr. aklanė
ãktainis (germ.) pūras ar pusė pūro
ãlasas (sl.) triukšmas
alasavóti, -ója, -ójo (sl.) rėkauti, triukšmauti
al̃doti, -oja, -ojo, kelti triukšmą, šūkauti
algáuti, -áuja, -ãvo tarnauti
algõčius tarnas
alka, ãlkas dvaras
alonderis (sl.) olandas
alū̃žnà (sl.) išmalda, auka
alvienas, -à kiekvienas
amžygas, -a amžinas
ančeĩti, -na, ančė̃jo ateiti, užeiti
angis (sl.) kadaise
ankštakis (<ankšttakis) siauras takas
ankštimà ankštuma
ant- priešdėlis, vartojamas su veiksmažodžiais ar iš veiksmažodžių padarytais žodžiais. Jo reikšmė paprastai atitinka bendrinės kalbos priešdėlį *už-*, suteikiantį veiksmažodžiams veiksmo krypties ant ko nors reikšmę (pvz., *antėjo* užėjo, *antpuolę* užpuolę, *antsegti* užsegti)
antnókti, -ia, -ė pavyti, užklupti
antsigáuti, -na, antsigãvo užlipti, užkopti
antštìkti, antštiñka, -o užtikti, atrasti, atspėti
antturė́ti, añtturi, -ė̃jo išlaikyti
añtveiza priežiūra
ántveizas prižiūrėtojas, prievaizdas
antveizė́ti, antvéizi, -ė̃jo prižiūrėti
ąntžvel̃gti, añtžvelgia, añtžvelgė pažvelgti, peržvelgti, peržiūrėti
apãštolas (sl.) apaštalas
apekū̃nas (sl.) globėjas
apėmìmas (apsiėmìmas) pažadas; įsipareigojimas
apént vėl
apgaunė apgaulė
ãpgraibu apgraibomis, paviršutiniškai
apgulis apgula

apguõbti, -ia, àpguobė apgaubti

apydijimas (hibr.) nuoskauda, įžeidimas

apydyti, -ija, -ijo (sl.) žr. *abỹdyti*

apierà (sl.) auka

apieravóti, -ója, -ójo (sl.) aukoti

apykaima apylinkė

apykarta apylinkė

apykraštė aplinkinis kraštas

apim̃ti, àpima, àpėmė užimti

apytauta, apytautė aplinkinė, kaimyninė tauta

apjàkti, apjañka, apjãko apakti

apjùnkti, -sta, -o apsiprasti, priprasti

apjuokėjas kas apjuokia, išjuokėjas

apjūvos (<àppjūvos) dgs. nuobaigos

apkarūnavóti, -ója, -ójo (sl.) apkarūnuoti, apvainikuoti

apkérbėti, -ėja, -ėjo, apaugti, apkerpėti

apklẽsti, àpklesčia, àpklėstė apsupti

apkūloti, -oja, -ojo (hibr.) kumščiu apmušti

ãplamas, -à kvailas

ãplamis pusgalvis, kvailys

aplamùs, -ì: aplamiaĩ paviršutiniškai, atmestinai

apleĩ apie

aplinksmỹs, -ẽ apylinksmis, prk. apygirtis

apmõnioti, -ioja, -iojo (hibr.) apgauti

apréikšti, apréiškia, apréiškė išaiškinti; *apsiréikšti* apsakyti, išdėstyti; pranešti, pareikšti; pasirodyti

apreiškis apreiškimas, pranešimas

apriẽtinti, -ina, -ino aplink apvesti, apjuosti

apriñkti, àprenka, -o išrinkti

apsenỹs, -ẽ apysenis

apsẽsti, apsẽda, apsẽdo užsėsti

apsiėjìmas (vert.) elgesys, papročys

apsikir̃sti, apsìkerta, apsikir̃to apkirsti medžius apie save įsitvirtinimui

apsikniáukti, -ia, -ė apsiblausti, suniurti

apsipačiúoti, -iúoja, -iãvo vesti, susituokti

apsirašýti, apsirãšo, apsirãšė sudaryti dokumentą

apsireiškìmas pasirodymas

apsivardúoti, -úoja, -ãvo įsivardyti, pasivadinti

apsižénklinti, -ina, -ino pasižymėti

apskreĩbti, -ia, àpskreibė apsupti, apriesti

apsliñkti, àpslenka, -o aptingti

apstabýti, apstãbo, apstãbė sustabdyti

apstojis apgulimas, apsiaustis

apsukur̃tinas, -a apskritas

aptar̃ti, àptaria, àptarė apkalbėti

aptaškúoti, -úoja, -ãvo aptverti, aptvirtinti

apušrótas epušynas, drebulynas

ãpveizas apvaizda

apveizẽti, apvéizi, -ẽjo aprūpinti

apžiẽbti, -ia, àpžiebė apšviesti

apžymẽti, apžỹmi, -ẽjo uždėti žymę (antspaudą), pažymėti

ar̃dymas praardyta vieta, skylė, spraga, anga

arendà (sl.) nuoma

artiemiais arti?

artkiemis kaimynas

asabà (sl.) žmogus, asmuo

asinas (lat.) kraujas

astankà (sl.) atsarga

astankìngas, -a (hibr.) su atsarga

ašatìnė storas, šiurkštus ašutinis drabužis, ašutinė

ašatỹs ašutas

atbudavóti, -ója, -ójo (sl.) atstatyti

ãtdrėkis atodrėkis

atentė ateitis

ateñtis, -ì (-ė) būsimas, ateinantis, kitas

ãtgaliai dgs. smulkmenos

atgodóti, -ója, -ójo atlydėti

atkaitinis, -ė vykstantis pakaitomis, pakaitinis

atkal atgal

atkalbė̃ti, àtkalba, -ė̃jo atsakyti, nesutikti

atkal̃ti, àtkalia, àtkolė atremti

atkalùs, -ì atžagarias, atbulas, priešingas; *atkaliaĩ* atvirkščiai, priešingai; atgal

atkeliáusena atkeliavimas

ãtklanė (sl.) vieta, kur eina nekrikštytų vaikų ir dorų nekrikščionių vėlės, skaistykla

atlaikýti, atlaĩko, atlaĩkė nepasiduoti, užmušti; nukariauti, sumušti; pašalinti

atlìkti, atliẽka, -o palikti; sukurti; pabaigti, padaryti, nuveikti; netekti, prarasti; žūti

atmona, ãtmonas kerštas

atmonas (sl.) etmonas

atmonė žr. *atmona*

atnókti, -ia, -ė ateiti

atpaišýti, atpaĩšo, atpaĩšė nupiešti, atvaizduoti

ãtpuskai (sl.) dgs. atlaidai

ãtpūtoti, -oja, -ojo dūsauti, vaitoti

atrėdýti, atrẽdo, atrẽdė (sl.) atsiųsti, atleisti

atrìšti, àtriša, -o išspręsti; *atsirìšti* atsiskaityti

atsibaistyti, -o, -ė atsibastyti, ateiti

atsidvė̃kti, -ia, atsìdvėkė atsikvėpti

atsieĩti, -na, atsiẽjo reikėti, reikšti

atsiėjìmas atsitikimas, atvejis; reikšmė

atsikieminė̃ti, -ė̃ja, -ė̃jo atsidalyti, išsiskirstyti atskirais kiemais

atsirýžti, -ta, -o atsiskaityti, susitvarkyti

atsitekė̃ti, atsìteka, -ė̃jo atsikvošėti, atsigauti

atsiženklinimas išsiskyrimas

atsižénklinti, -ina, -ino pasižymėti

atsižvilgė̃ti, atsìžvilgi, -ė̃jo prk. susigriebti, susiprasti

atskalūningas, -a atskalūniškas

atskýsti, -ta, atskýdo atsiskirti

ãttaka įtaka, įlanka

attakótas, -a su įlankomis

attiẽsti, -ia, àttiesė atiteisti, atlikti, įvykdyti; ištesėti

augybė veislinė patelė

auglinykas kas už darbą imasi tam tikrą kiekį javų derliaus

aũglius javai

aukaujimas aukojimas

aukáuti, -áuja, -ãvo aukoti

áuklėti, -ėja, -ėjo palaikyti, ugdyti

aukštynoksai aukštielninka

aulỹs avilys

avẽlė gluosnio, karklo ar blindės spurgana, avilė

badaujas badautojas

baigus, -i (plg. lat. baigs) baisus

baistytis, baistosi, baistėsi bastytis

baĩsė raidė

balsù balsiai

balvà dovana, kyšis

balvõnas (sl.) stabas

bandauti, -auja, -avo bandyti

bangioti, -ioja, -iojo banguoti, vilnyti

bardìšius (sl.) kovos kirvis su ilgu kotu

bartìs (sl.) drevė (su bitėmis)

barvà (sl.) spalva; vienos spalvos drabužių karta
báužti, -ia, -ė smarkiai eiti, drožti
bažnýčininkas (hibr.) išėjęs į bažnyčią žmogus; bažnyčios prižiūrėtojas
begėdingas, -a begėdiškas
beñdras, -à draugiškas, bičiuliškas
bendrýba draugiškumas, bičiulystė
bendrygas, -a žr. bendrìngas
bendrìngas, -a draugiškas, bičiuliškas
bèstija (sl.) gyvulys
bẽzdis (sl.) šeivamedis (Sambucus)
bezliẽpyčia (sl.) nenaudėlis, bjaurybė
bylẽ kalba
bylỹs kalbėtojas
bylóti, bỹlo, -ójo kalbėti, sakyti
bylumas kalba, iškalba
biñginti, -ina, -ino pykinti, erzinti
biñgti, -sta, -o pykti, irzti
blẽka (sl.) skarda
bliũdas (sl.) dubuo
bloma (sl.) oda, kailis
bonẽ (sl.) bokštas
braidė valkata?
brandìngas, -a vaisingas, derlingas
brastvà brasta
briedenõčius kas briedena apsirengęs
brỹlius (sl.) skrybėlė; kepurė; šalmas; *gelžies brỹlius* šalmas
brosis pusbrolis
bróstvà (sl.) religinė draugija; vienuolių ordinas
brõstvinis, -ė (hibr.) ordino, priklausantis ordinui
brostvis (sl.) vienuolių ordino narys, vienuolis
brukauti, -auja, -avo brukti, pavesti
bùbis baubas
bùdelėti, -ėja, -ėjo (nlt.?) naikinti, draskyti
bū́gauti, -auja, -avo būgštauti, bijoti
bugùs, -ì baikštus, bailus
bū́k (sl.) esą
bùrka (sl.) išbarimas, priekaištas
bursa (sl.) draugė
bū́sena sostinė, būstinė
butà ūkis, gyvenimas (su visu inventoriumi)
bū́ti, yrà, bùvo: (būn, būt) kas būdamas šiaip ar taip
bū́tinas, -à visiškas, galutinis; *būtinaĩ* visai, visiškai
buvelnė sostinė, būstinė

cacìnė krūtinė
cedras kedras
cėlė palapinė
ciẽlas, -à (sl.) visas, ištisas
cielius (sl.) taikinys
ciẽsorius (sl.) monarchas, imperatorius

čẽdyti, -ija, -ijo (sl.) mėgti
čeresna (sl.) ryšulys, pailga piniginė
čỹsčius (sl.) skaistykla
čỹstas, -à (sl.) švarus, grynas
čiuĩžti, -ia, -ė nešti, gabenti, vilkti, tempti
čiuzkis kirminas, roplys
čuĩžti, -ia, -ė žr. *čiuĩžti*

dãbar dar
dabar̃čiui dabar
dabarteliai dabar, šiuo metu
dabóti, -ója, -ójo (sl.) stebėti, žiūrėti, saugoti
dabótojas (hibr.) stebėtojas; žvalgas, šnipas
dailidáuti, -áuja, -ãvo verstis amatu, dailidžiauti
dailìdė amatininkas

dainis dainius, dainininkas
dākanoti, -oja, -ojo draskyti
dalidaujas (dalidaujas?) amatininkas?
dañgalas uždengimas, uždangalas
daran žr. *darin*
daras darbas, veikalas
dargà dargana
darin todėl
darkioti, -ioja, -iojo darkyti, bjauroti, gadinti; sklaidyti, draikyti
dasiekti, -ia, -ė (hibr.) pasiekti
daugė daugybė
dãvadas (sl.) įrodymas
dažis? (tekste vns. gal. *dažį*; plg. lat. *dažs*) *dažį kartą* kartkartėmis
deĩvis dievaitis
delnyčia (sl.) dalis
delsmai neskubiai?
dėvėti, -ėja, ėjo turėti, valdyti
dėvis dėvėjimas
dỹbas (sl.) stulpas, prie kurio pririštas žmogus buvo plakamas
didesnybė didenybė
diduomė diduomenė
diduomis didikas
didžiùlis žr. *diduomis*
didžiulis, -ė vyresnysis
didžiuomė žr. *diduomė*
didžiuomis žr. *diduomis*
dienà nẽmetu šiaip taip, pagaliau
dievamylis dievą mylintis
dievìngas, -a dieviškas
dievmeldỹs pamaldus žmogus, maldininkas
dievuoti, -uoja, -avo laikyti dievu, garbinti
dievži dievaži
dỹkas, -à grynas, tikras
dỹkti, -sta, -o labai norėti, trokšti
diñgtis, -stasi (-asi), -osi dėtis; vykti, būti, atsitikti
dirbynė: *druskos dirbynė* druskos kasykla
dirbinyčià (hibr.) dirbtuvė
dìrdinti, -ina, -ino mušti
dirlkas plėšikas
dỹvytis, -ijasi, -ijosi (sl.) stebėtis
do (sl.) per
dobà, dobė, dobis prigimtis, būdas, paprotys
donìs, -iẽs (sl.) duoklė
drausmùs, -ì rūstus, griežtas
drevėti, -ėja, -ėjo plėšti, niokoti
drevėtojas plėšikas
drimoti, -oja, -ojo mąstyti, galvoti?
drin dėl, dėl to
drobỹnos (sl.) dgs. kopėčios
drukárnė (sl.) spaustuvė
drùkas (sl.): *druku apskelbti* išspausdinti
druñzti, -džia, -dė grasinti, grūmoti; pykti, širsti
dūmà (sl.) mintis, galvojimas, manymas; pasitarimas
duñčius (sl.) patarėjas
dūminė mokestis, imamas nuo valstiečio kiemo (dūmo), padūmė
dumpis chaosas
duonos dgs. kariuomenės stovykla?
dupšioti, -ioja, -iojo eiti
dūrinėti, -ėja, -ėjo dūlinėti, kiūtinėti
dursaras (hibr.) ietininkas
durtìnė durklas
dūšià (sl.) siela
dvėkúoti, -úoja, -ãvo dvėsuoti, alsuoti
dvėselyba (lat.) siela, vėlė
dvìęjau dviese
dvilipis, -ė dvilypis
džiuginyčia (hibr.) amfiteatras?

eldỹnė laivynas
eldingas, -a tinkamas laivininkystei

ėrglotis, -ojasi, -ojosi darkytis, maitotis
eřmas (lat.) baisybė, siaubas
ermýderis (sl.) sąmyšis
ermuotis, -uojasi, -avosi (lat.) paikioti, siusti, dūkti
érškėtis erškėtis (Rosa)
eřtinti, -ina, -ino platinti, erdvinti
eřžilas nevedęs vyras, jaunikaitis; riteris
esai yra, esti

falšavoti, -oja, -ojo (sl.) kraipyti, klastoti

gãdytis, -ijasi, -ijosi (sl.) taikintis
gaidrà giedra
gáilinti, -ina, -ino dirginti, rodyti
gaisùs, -ì šviesus; gražus
galįs už galį per kits kitą
galūnas galvažudys
galvõčius gobtuvas
galvójimos laidavimas
galvóti(s), -ója(si), -ójo(si) laiduoti, garantuoti
galvótojas laiduotojas
gálžudė žudymas, žudynės
galžudỹs galvažudys
gamtà prigimtis; dorybė
gandesniai baisiau
gandžiaus verčiau, geriau, veikiau; baisiau
gãsas (germ.) aikštė
gaspadà (sl.) sustojimo vieta, užeiga; stovykla
gaspadìnė (sl.) šeimininkė
gaspadinykas (sl.) gaspados laikytojas, šeimininkas
gaspãdytis, -ijasi, -ijosi (hibr.) apsistoti, stovėti
gaspadoráuti, -áuja, -ãvo (hibr.) šeimininkauti
gaspadõrius (sl.) šeimininkas; valdovas
gašýba puošmenos, papuošalai
gãšyti, -ija, -ijo puošti
gašùs, -ì gražus, puikus
gaũbti, -ia, -ė teĩkti, lenkti
gaumyti, -, gaumė trokšti?
geidgodis kas geidžia garbės
geidulỹs geidulingas žmogus
geislùs, -ì godus
gelžìniai dgs. geležiniai pančiai
gelžytas, -a geležimi dengtas
gentingas, -a giminingas
geradė̃jas (hibr.) geradarys
geradėjyba (hibr.) geradarystė, geras darbas
geradėjystà (hibr.) gerádarystė, geras darbas
geřbti, -ia, -ė prižiūrėti
gerbùs, ì: gerbiai rūpestingai
giliukė (germ.) laimė, pasisekimas
gymẽ prigimtis
gimtùvė gimtinė
ginklinýčia (hibr.) ginklų dirbtuvė, ginklinė, arsenalas
girionis atsiskyrėlis
gývoti, -oja, -ojo gyventi
glamžà globa
glámžyti, -o, -ė globti, ginti
gleita (sl.) leidimas, dokumentas
glemžti, -ia, -ė saugoti, ginti, globti
glimpti, -sta, -o klimpti, skęsti
glistis: glistẽlė kibirkštėlė
glóda (sl.) prapultis, galas
gluosniúotis, -iúojasi, -iãvosi draugauti
gobìngas, -a godus, gobšus
godìngas, -a garbingas
gõdinti, -ina, -ino daryti garbingą
gošena gožimas, praliejimas
gotybė nekaltybė
grãbas (sl.) karstas
graižinỹs griežinys
graižis grašis
graudìmas įspėjimas, priminimas
graudinti, -ina, -ino mušti, tramdyti, atremti
greĩbti, -ia, -ė griebti, imti

gretinis, -ė: gretinis peilis stalo, stalinis peilis?
grevà griovys, griova; upės vaga
griẽkas (sl.) nuodėmė
griekdarauti, -auja, -avo (hibr.) daryti nuodėmes
griekdarỹs (hibr.) nusidėjėlis
griẽti, grẽja, -jo grobti, plėšti
grinyčià (sl.) troba, pirkia
griovà griovys
grįžailioti, -ioja, -iojo grįžinėti
gruñtas (sl.) žemė, dirva, gruntas
gruožavimas glamonėjimas, glamonė
grutinis, -ė porinis, dvigubas
grutis pora, grutė
gruzdinti, -ina, -ino deginti
gudravóti, -ója, -ójo (hibr.) gudrauti
gudriñčius gudruolis
guměti, -, -ějo skubiai eiti, gužėti
gur̃bas vežimo viršus, pintas iš vyčių
gurlinti, -ina, -ino silpninti, varginti, žudyti
gūžėjas globėjas
gūžėtojas globėjas
gūžti, -ia, -ė šildyti, globti
gūžúoti, -úoja, -ãvo eiti krypuojant, keliauti
gvardijõnas vienuolyno viršininkas

-ygas, -yga (plg. lat. *-īgs, -īga*) priesaga, su kuria sudaryti vediniai paprastai žymi kurią nors ypatybę ar kokybę. Ją S. Daukantas dažniausiai vartoja vietoj priesagos *-ingas* (pvz., *godygai* godingai, *liemenygi* liemeningi) ar *-iškas* (pvz., *brolyga* broliška, *kunigygais* kunigiškais)
įgróbti, -ia, -ė įveikti
įjorėti, -ėja, -ėjo čia: įkyrėti, įgristi
įkandint įkandin
įkliáuti, -na, įklióvė patikėti
įkurės dgs. įkurtuvės
įkurys įkūrėjas
įkurtojas įkurėjas
Ilgės mirusiųjų minėjimo diena, Vėlinės
įlinkmẽ įdubimas
imstymas kovojimas
ýnas, -à grynas, tikras
intimpinis, -ė nuolatinis, nepaliaujamas
ýpačiai skyrium, atskirai
ypatìngas, -a atskiras
ypatinimas atskyrimas
ypatìnis, -ė atskiras
įpýdyti, -o, -ė primirkyti, prisotinti
įpýti, įpỹja, įpìjo pažliugti, patižti
irkà (sl.) išdirbtas be plaukų kailis, šikšna
irklautojas irkluotojas
irklinti, -ina, -ino irti, irkluoti
irklojas irklininkas
irtojas irklininkas
įsigróbinti, -ina, -ino įkliūti, apsigauti
įsintěti, -ěja, -ějo, įgristi, įkyrėti
įsinúomoti, -oja, -ojo įsikurdinti, įsitaisyti
įsipažìnti, įsipažįsta, -o susipažinti
įsirõpti, -ia, įsìropė įsiropšti, įlipti
įsitaikinti, -ina, -ino įsigerinti
įsitėmti, -ia, įsitėmė įsitikinti
įsitẽpti, -ia, įsìtėpė įsidėmėti, įsikalti į galvą, įsižiūrėti
įskùsti, įskuta, įskùto prk. įnikti, įklimpti
įsmìlinti, -ina, -ino pamasinti, suvilioti
įsmìlti, -šta, -o pamėgti, įjunkti, įprasti
įspěti, -ja, -jo nurodyti

įspỹloti, -oja, -ojo (hibr.) užmauti, užtempti; prikalti, nukryžiuoti
įstatýti, įstãto, įstãtė įvesti, nustatyti, išleisti; paskirti, įsteigti
įstatýtojas įstatymų leidėjas
įsteigauti, -auja, -avo įsteigdinti, įgyvendinti
įsteĩgti, -ia, įsteigė įgyti, pasirūpinti
išbàsti, išbañda, išbãdo išbadėti
išblė̃kšti, -ta, išblė̃ško išblykšti
išbõčyti, -ija, -ijo (hibr). atleisti, dovanoti
išdúoti, -da, ìšdavė paskelbti, išleisti
įšeimynauti, -auja, -avo žr. *įšeiminti*
įšeiminti, -ina, -ino apgyvendinti
ìšgalės dgs. smulkmenos, aplinkybės
išgodóti, -ója, -ójo pagerbti
išgõrdinti, -ina, -ino išniekinti, paniekinti
išguldymas (vert.) dėstymas, aiškinimas; vertimas
išguldýti, išgul̃do, išgul̃dė (vert.) išdėstyti, išaiškinti, išsakyti; išversti
išguldýtojas (vert.) išaiškintojas; vertėjas
iškadà (sl.) nuostolis, žala
iškala (sl.) mokykla
ìškilmė palyda
išklastýti ìšklãsto, išklãstė išblaškyti, išdaužyti; *išsiklastýti* išsitiesti
iškorúoti, -úoja, -ãvo išakyti, iškoryti
iškrópti, -ia, -ė atimti, išplėšti
išleitė pašlaitė, slėnys, dauba
išlykúoti, -úoja -ãvo suskaičiuoti
išmetinė̃ti, -ė̃ja, -ė̃jo (vert.) priekaištauti
išmintis išminčius
išpaišýti, išpaĩšo, išpaĩšė išbraukti
išpažìnti, išpažįsta, -o pripažinti
ìšrašas nuorašas, kopija
išrašýti, išrãšo, išrãšė parašyti, surašyti; nupiešti
išrýkšti, -ta, išrýško išsprogti; išsiskirti, susiskaidyti; iširti
išrìšti, ìšriša, -o išspręsti, išaiškinti
išsakýti, išsãko, išsãkė paskelbti
išsibaistyti, -o, -ė išsibastyti, išeiti
išsigáuti, -na, išsigãvo išeiti, ištrūkti
išsikalbė̃ti, išsìkalba, -ė̃jo atsikalbinėti, išsisukinėti
išsikir̃sti, išsìkerta, išsikir̃to prasiveržti (ginklu)
išsikričióti, -iója, -iójo dėvėti marškinius užleistus viršum kelnių
išsipė̃stėti, -ėja, -ėjo (hibr.) išsipuošti
išsiréikšti, išsiréiškia, išsiréiškė išaiškėti
išsirę̃žti, -ia, -ė įtempti jėgas
išsiskiesti, išsiskiedžia, išsiskiedė išsiskirstyti
išskaitýti, išskaĩto, išskaĩtė suskaičiuoti
išskýsti, -ta, išskýdo išsisklaidyti, išsiskirstyti; iširti
išspỹloti, -oja, -ojo (hibr.) nukryžiuoti
išstem̃bti, -sta, -o išaugti, padidėti
išstiẽpti, -ia, ìšstiepė iškelti
iššìlti, ìššilia, iššýlė išleisti, išeikvoti; *išsišìlti* išsimokėti; išsileisti, išsieikvoti
ištеĩsti, -ia, ìšteisė patenkinti
ištìkti, ištiñka, -o; ištikti į mūšą pradėti (imti) kariauti
ištrùkti, ištruñka, -o sugaišti, išbūti

išvidaujai iš išorės
it itin, labai, visiškai, tarsi, lyg; beveik, bemaž
įtarìmas prielaida
įtarlióti, -iója, -iójo įtarinėti, vadinti
įtarmė įtarimas
ìtikìmas, -à patikimas, ištikimas
įūdróti, -ója, -ójo prk. pritvinkti
įurdinti, -ina, -ino sukiršinti, sugundyti
įuršti, -ia, ìuršė įvelti, įmaišyti, įjaukti
įvarduoti, -uoja, -avo duoti vardą, praminti
įvietoti, -oja, -ojo paskirti
įžaginti, -ina, -ino pamasinti, suvilioti
įžàgti, ìžaga, ìžagė prisiplėšti, prisikakinti
įžastis, -ies priežastis
ìždas lėšos; išlaidos, kaštai
įžeĩsti, įžeĩdžia, ìžeidė sužeisti

jacviegai dgs. žr. *jatviežai*
jalmužnà (sl.) išmalda
jatviežai (sl.) dgs. jotvingiai
jaugùs, -ì: jaũgiai sumišai, mišriai, kartu
jaunitelỹs, -ė̃ labai jaunas
jáutoti(s), -oja(si), -ojo(si) teirautis, rinkti žinias, klausinėti
jazigai, jazigiai dgs. žr. *jatviežai*
jeglýnas kukmedynas
jéib kad
jeibà o!
jenerõlas generolas
jeografas geografas
jezavìtas jėzuitas
jisai ansai
jómarkas (sl.) prekymetis
jomylista (vert.) jo malonybė, ponas; vyresnysis
jomylistienė (hibr.) jomylistos žmona
jorėti, -ėja, -ėjo vešėti, plisti
jorúoti, -úoja, -ãvo žaliuoti
jorùs, -ì žalias
jótas, -à raitas
jótis raitelis
jubileušas (sl.) jubiliejus
jukà (sl.) kraujinė sriuba
jūrmalė (lat.) jūros pakraštys, pajūris

kaĩkaras sargas, palydovas, bendrininkas
kaiminas žr. *kieminas*
kaip jei kaip ir
kaipogi kadangi, nes
kalbamokslė gramatika
kalybkãklis ilgakaklis, gervakaklis
kalinýčia (hibr.) kalėjimas
kalpa, kalpas (lat.) tarnas
kalpoti, -oja, -ojo (lat.) tarnauti; slaugyti
kamendõrius (sl.) čia: žr. *kamendotas*
kamendotas komendantas
kamūlỹs kamuolys
kana kadõs kažkada, kadaise
kanìčniai (sl.) būtinai
kankenė kančia, kankynė
kánkinti(s), -ina(si), -ino(si) kakinti(s), tenkinti(s)
kapẽtis, -ẽjasi, -ẽjosi kastis, tvirtintis
kãpinti, -ina, -ino prk. raginti, skatinti
kapūnai dgs. kapai, kapinės
kapũzas (sl.) ausinė kepurė
karčeminykas (sl.) smuklininkas
kareivìngas, -a karingas, kariškas
karėjas kariautojas, kareivis
karyčia bokštas, kuoras
kãris karas
karmūša mūšis, kautynės
karõnė (sl.) bausmė

karóti, -ója, -ójo (sl.) bausti
karšinčija paveldėjimas, įpėdinystė
karšinčystà paveldėjimas, įpėdinystė
karšiñčius, -ė karšintojas; įpėdinis
kartà korta
kártinis, -ė karties ilgumo
karūnà (sl.) vėliava
karūnavójimas (hibr.) karūnavimas
karũžasis (sl.) vėliavininkas
karvaida, karvaidas karvedys
karvieta, karvietė mūšio vieta, laukas
kaulysena ginčas, barnis
kaũlyti(s), -ija(si), -ijo(si) derėtis
kausena, kausenos kovimasis, kova
kaušinas tauriininkas
kažìna kažin
kẽbelė pinklės, klasta
kèbelioti, -ioja, -iojo painioti, intriguoti
keĩžioti, -ioja, -iojo kėsnotis, kapstytis
kẽkė prk. krūva, būrys
keketa būrys, pulkas
kekšáutis, -áujasi, -ãvosi ištvirkauti
kelvedỹs kelio vadovas, kelio rodytojas
kenkìnti, -ìna, -ìno kankinti
kẽpis paplokščia bandelė, paplotis
keř̃gtis, -iasi, -ėsi jungtis
kerinti, -ina, -ino auginti, plėsti
kẽstė kotas, smaigas; ieties kotas, ietis
kestinis (kestinys?) kartis, ietis(?)
kẽstinis, -ė iš kestės (karties) padarytas
kęsuõtė kęsuota (kemsuota) vieta, pieva
kėtėjimas pasiryžimas, noras, geidimas
kėtẽti, kẽta, -ẽjo norėti, geisti, trokšti
ketvirtinė ketvirtis, ketvirtadalis
kežoti, -oja, -ojo gulėti
kẽžterėti, -ėja, -ėjo smarkiai griūti, dribtelėti
kỹbinti, -ina, -ino liesti, erzinti, kibinti; gundyti
kiek kiekvienas, kas
kiẽlikas (sl.) liturginė taurė
kieminas kaimietis, sodietis
kiltingas, -a kilmingas
kiltìs giminė, kilmė; *kilties vyras* kilmingas, aukštos kilmės vyras
kyriejúotas, -a (hibr.) su kyriejum
kyriẽjus (sl.) ilgas apsiaustas
kirmėšus birželis
kisìmas javų ar linų kiekis, vienu kartu telpantis džiovykloje
kivýna menkas, liesas arklys, kuinas
kyvonė barnis, kivirčas
klaidė perėjūnas
klãjumas (lat.?) aikštė
klanksóti, klañkso, -ójo tįsoti, klaksoti
klastýti, klãsto, klãstė, dengti, gaubti; saugoti
klepóti, -ója, -ójo (sl.) niekinti
klėtkà (sl.) smulkių prekybininkų būda, kioskas
kliauminas ištikimas, patikimas asmuo
kliautygas, -a žr. *kliautingas*
kliautingas, -a ištikimas, patikimas
kliõštorius (sl.) vienuolynas
kliùpuris (germ.) gabalas
klot (lat.) tuojau, bežiūrint, greitai, skubiai
klũkti, -ia, -ė prašyti, maldauti

knẽžis (sl.) valdovas
kninginyčia (hibr.) biblioteka
knióšterėti, -ėja, -ėjo staiga pabusti, pakelti galvą, kniostelėti
knìsti, kniñta, knìto leisti daigus .
kniuĩsis uodas
kniùsti, kniũsta, -to kniubti, klupti
knùsti, knũsta, -o žr. *kniùsti*
kóbotas (sl.) toks drabužis, švarkas, palaidinis
koliõnė (sl.) barimas, plūdimas
kõlioti, -ioja, -iojo (sl.) koneveikti, plūsti
komunikavoti, -oja, -ojo (hibr.) kalbėtis, tartis
konviktas nemokamas bendrabutis prie tikybinių katalikų mokyklų
kõrinti, -ina, -ino pamažu eiti, dūlinti
koróti, -ója, -ójo žr. karóti
kõrulti, -a, -o karoti, kyboti
kosotis, -ojasi, -ojosi nieko neveikti, lepintis
koznadija (sl.) pamokslininkas
kõzonis (sl.) pamokslas
kozos (lat.) dgs. vestuvės
kránta briauna, kraštas; karnizas
krãsė kėdė
krauklis varnas, kranklys
kraušotas, -a status, skardingas; uolingas
kriáukla krūtinė
kriauklytis (plg. lat. krauklītis) varnas, kranklys
kriaũšis prk. sunykęs žmogus, išdvėsėlis
krikščionkà (hibr.) krikščionė
kriušoti, -oja, -ojo daužyti
kriũšti, -ta, -o liesėti, nykti, silpnėti
kryžėjas kryžiuotis
kryžõkas (sl.) kryžiuotis
krõmas (sl.) krautuvė, parduotuvė
krõminykas (sl.) kromo savininkas, pardavėjas
kropẽjas skriaudėjas, apgavikas
kropingas, -a apgaulingas
krõtkos (sl.) dgs. grotos, pinučiai
krutẽti, krùta, -ẽjo drebėti, virpėti
krũžas (germ.) ąsotis
kũdas, -à (sl.): *kūdaĩ* labai, smarkiai
kūkyklà vieta, kur vilkai kūkias, vilkų kinis
kũktis, -iasi, -ėsi kaukintis, rėkintis
kùkulis kyšis, papirka
kukuliúoti, -iúoja, -iãvo duoti kyšį, papirkti
kulẽ, kulỹs (sl.) maišelis pinigams, kapšas
kũlvertiniais kūliavirsčia
kum̃pti, -ia, -ė (sunkiai) eiti
kumstavoti, -oja, -ojo (hibr.) kumščiuoti
kungas (lat.) ponas
kunigaikštė kunigaikštija
kunigaikštybė kunigaikštija
kunigyba kunigija
kuõ vos, vos tik
kuomet tuomet kada nors
kùrielius kurjeris, pasiuntinys
kùrpė dvylikos colių ilgio matas, pėda
kūtinas žr. *kūtinykas*
kūtinykas (hibr.) *žirgininkas*
kũturti, -a, -o šiaip taip gyvuoti, laikytis
kvárta mokestis kariuomenės išlaikymui
kviesl̃ys kvietėjas, skelbėjas
kvõsti, kvõčia, kvõtė nujausti, numanyti

labà gerovė, nauda
labyba (lat.) turtas, gėrybės
laidė laidotojas, duobkasys
laivynė laivynas
lankìnis, -ė su ištisinio medžio ratlankiu

lapìnė palapinė
lapsėti, làpsi, -ėjo prk. skriausti, išnaudoti
láunykas (sl.) teisėjo padėjėjas, teismo tarėjas (senovėje)
lẽcintis, -inasi, -inosi lepintis
leimtinis numylėtinis, favoritas
leliõnė džiūgavimas, triumfas
lelióti, -iója, -iójo džiūgauti
lėmìmas būrimas
lémti, lẽmia, lẽmė spėti, manyti, spręsti; traukti, mesti burtus
lepáuti, -áuja, -ãvo lepiai gyventi
lepnùs, -ì vartojamas lepinantis, delikatesinis
liaudė žmonės
lyčýna (sl.) kaukė
lỹčius (sl.) priežastis
lidintis, -inasi, -inosi taikstytis, rengtis
liecyba (lat.) privilegija
liečýna žr. *lyčýna*
lieksnas lieknas
liekulumas (hibr.) didžiavimasis
liẽlas, -à (lat.) didelis
lieta (lat.) dalykas, daiktas, reikalas, nauda; būdas; ypatybė, savybė; valdžia; *niekam lietai nederąs* niekam netikęs; *maž lietai tederantiems* mažai kam tinkantiems
lietingas, -a (hibr.) reikšmingas, vertingas; *lietingas vyras* kilmingas, aukštos kilmės vyras
lietoti, -oja, -ojo (lat.) turėti vertę, reikšti; vertinti
lýgia dalià taip pat
lýgiai kartu, drauge; taip pat
lygù tartum
lykauna (hibr.) skaičius
likìmos lemtis
liktis, liẽkasi, -osi tiktis, atsitikti, įvykti
likumas (lat.) likimas
lykumas skaičius, kiekis
lykúoti, -úoja, -ãvo skaičiuoti
liñkant link
linkmuõ lankstas, linkis
linksmỹnė žaidimas
litara, litera (sl.) raidė
liudėjas liudytojas, liudininkas
liudėjimas liudijimas
liudėtojas liudytojas, liudininkas
liuobėti, liúoba (-ėja), -ėjo 1. būti įpratusiam, mėgti, gebėti; 2. veiksmažodžio būtojo dažninio laiko išraiškos priemonė
liúosas, -à (germ.) laisvas
liuosýba, liuosýbė (hibr.) laisvė
liuosúoti, -úoja, -ãvo (hibr.) laisvinti, vaduoti
liũtas, -à (sl.) plėšrus, piktas
lyžinti, -ina, -ino daryti, kad atlyžtų, švelninti
lobinas iždininkas
lobintinis iždininkas
lõbis iždas; gobšumas, gobis
lõjoti, -oja, -ojo (sl.) plūsti, koneveikti
lomà žemės plotas, sklypas
losti, -ta, lodo įsiteikti, pasigerinti
lūgóti, -ója (lūga), -ójo (lat.) prašyti
lũkurti, -a, -o lūkuriuoti

mãčyti, -ija, -ijo (sl.) padėti, pagelbėti
magdeburija Magdeburgo teisė
majestõtas (sl.) didybė
makauliné galva, makaulė
mãlas melas
málka laužas
málkinė laužas

mandagùs, -ì malonus, patinkantis; gražus, puikus, dailus
manẽliai (sl.) dgs. geležiniai pančiai, grandinės
manýti, mãno, mãnė suprasti, suvokti
manià pinigai
marčelgà (sl.) vyresnysis, viršininkas, maršalka; vestuvių iškilmių vadovas
márgis žemės matavimo vienetas, margas
marìngas, -a mirtinas, marus
márka senovinis šešių skatikų pinigas
mãstas (germ.) laivo stiebas
máudyti, -o, -ė plaukti
maukà paleistuvė
màž mažai; kone, beveik
mažaĩ mažiausiai
medė̃jas medžiotojas
mėgai dgs. patikimas, meilė
mėgimas meilė
mėginimos įsiteikimas, vilionė
mėgintinis įsimylėjėlis
mė̃gintis, -inasi, -inosi įsiteikti, vilioti
mė̃gti, -sta, -o mylėti
mė̃klintis, -inasi, -inosi manyti, galvoti; stebėtis, dėmėtis
meldžionis maldininkas, kovų su pagonimis dalyvis
mélnyčia (sl.) malūnas
meñcius rūšis
merė̃ti, -ė̃ja, -ė̃jo prk. trokšti, norėti, geisti
meñgmoterė turinti vaiką mergina
meñgvaikis pavainikis
meškenõčius kas meškena apsirengęs
meškenótas, -a žr. *meškenúotas*
meškenúotas, -a su meškena apsisiautęs
metavótis, -ójasi, -ójosi (sl.) atgailauti, taisytis
mežė (plg. lat. mežs) miškas, giria
miečeĩvis (hibr.) kalavijuotis
miega duobė, gilmė
miegpūdauti, -auja, -avo daug miegoti, kirmyti, miegpuviauti
mierúoti, -úoja, -ãvo (sl.) matuoti
mýlas, -à mielas
minavõnė (sl.) atminimas, minėjimas
minavóti, -ója, -ójo (sl.) minėti
mirà (sl.) kvapūs sakai, vartojami smilkalams
mistrancija bažn. monstrancija
mìstras (sl.) viduramžių vienuolių-riterių ordino vyresnysis, magistras
mistrybė (hibr.) mistro pareigos
mistrysta (hibr.) žr. *mistrybė*
mišaũnas (sl.) galintis laikyti mišias
mižoti, -oja, -ojo (lat.) lupti žievę
mojúoti, -úoja, -ãvo grasinti
mokinyčia (hibr.) mokykla
mokslinė mokykla
mokslinyčia (hibr.) mokykla
momkà (sl.) žindyvė
mõnai (sl.) dgs. komedijos
mõninykas (hibr.) vaidintojas
monioti, -ioja, -iojo (sl.) apsimesti, vaidinti, vaizduoti, rodyti
mõnyti, -ija, -ijo keršyti
možė̃ti, mõži, -ė̃jo nykti, mažėti; *možė̃tis* jausti trūkumą
mūčélnykas (sl.) kankinys
muižinykas (lat.) dvarininkas, bajoras
mũris prk. priešas
mùsyti, -ija, -ijo (sl.) raginti, siūlyti, skatinti
mùsulas mašalas
muškietà (sl.) šautuvas

muškietinis (hibr.) muškietininkas
mùštas senovinis sidabrinis ar auksinis pinigas, muštinis
mùšti, -a, -ė kalti (pinigus)

nabagingas, -a (hibr.) neturtingas
nabãštikas, -ė (sl.) numirėlis; velionis
naĩrymos atsisakymas, nesutikimas, išsisukinėjimas
nairýtis, naĩrosi, naĩrėsi išsisukinėti
namikinis naminis, namų
namikis namiškis
nãmiškas, -a namų, savas
namkarė, namkaris pilietinis karas
namõn namo
namtarpis kaimynas
nauda (lat.?) pinigai
naujãkrikštis kas neseniai tapęs krikščioniu
naujynà naujiena
naujùkas naujakurys; išeivis, kolonistas
naujukauti, -auja, -avo būti naujakuriu; įkurdinėti, apgyvendinti
naujukýnas kolonija
neapykantoti, -ojá, -ojo neapkęsti, nekęsti
neapkantà neapykanta
nedė̃lia (sl.) savaitė; sekmadienis; *baltoji nedėlia* penktasis gavėnios sekmadienis
negarsma negarbė
negùt nebent
neklotis nepasisekimas
nekursaĩ (vert.) kažkuris, kai kuris
nelabýbė blogybė, nedorybė, piktadarybė
nelaikšis nenaudėlis
neláimis, -ė nelaimingas
nemiñtąs, -anti neturėdamas kitos išeities
neperglytinis, -ė be perstojo, nuolatinis, nepaliaujamas
neprietelingas, -a (hibr.) priešiškas
nẽprietelius (sl.) priešas
nès bet
nesang nes
nesant nes
nesavėj prastai nusiteikus, nusiminus, susijaudinus
nesterėti, -ėja, -ėjo paneigti
nesustipręs, -usi nesustiprėjęs, nesutvirtėjęs
netarmė nepritarimas, prieštaravimas
netiesimas netesėjimas
netìkėlis pagonis, stabmeldys
nètikimas, -à netikėtas
ninyška (sl.) vienuolė
niukinỹs maišatis, sąmyšis
niùkinti, -ina, -ino maišyti
niùkti, niuñka, -o krikti, mišti
nó ypač
nobažnùmas (hibr.) pamaldumas
nokė̃jas varžovas
noris nors
nótė didelis noras, reikalas
notis, -ies atsitikimas, įvykis, nuotykis
nõvė, novis novijimas, žudymas
nù (sl.) na, štai
nubarioti, -ioja, -iojo (lat.) nunuodyti
nubiñgti, -sta, -o įpykti, įdūkti
nubrìsti, -ta, nubrìndo nudžiūti, nusausėti
nučėžti, nučęžta, nučẽžo sulyti, sumirkti
nučiúopti, -ia, -ė nutverti
nuduomės dgs. vestuvės
nugalúoti, -úoja, -ãvo sunaikinti
nuganuoti, -uoja, -avo atlyginti, patenkinti
nùgi dabar

nugõrdinti, -ina, -ino (hibr.) nuniekinti, pažeminti
nugriẽbti, -ia, nùgriebė pačiupti, nutverti
nugrìsti, nugrỹsta, -o nuprasti; įkyrėti
nùjau dabar
nukalsti, -ta, nukalto nusikalsti
nukidinti, -ina, -ino nuvesti, nutempti
nuknàpti, nuknam̃pa, nuknãpo suglebti, nusilpti, sumenkti
nukrópti, -ia, -ė apgauti
nukū̃dėti, -ėja, -ėjo (hibr.) nusilpti, pablogėti
nuléisti, nuléidžia, nuléido praleisti
nulìkti, nulẽka, -o atsitikti, įvykti
nuliõgzti, -ta, nuliõzgo išglebti, atsipalaiduoti
nulýžti, -ta, -o nurimti, nustoti, liautis
nùmas senovinis gyvenamasis namas su ugniaviete
numir̃šti, -ta, -o užmiršti
numóti, -ja, -jo išmanyti, suprasti
nuodėmìs nusidėjėlis
nuõg nuo
nuogąstúoti, -úoja, -ãvo nuogąstauti
núokamienis, -ė nelygaus storumo (į viršų laibėjantis)
núokarta nenaudėlis, nedorėlis, išgamà
núokrytis pralaimėjimas, nepasisekimas, nuopuolis
núopenas nuoďai
núopjūvos dgs. pjūties pabaigtuvės
nuoskira departamentas
nuotarioti, -ioja, -iojo įtarinėti
nuotartìs įtarimas
nupéntėti, -ėja, -ėjo prk. užsigrūdinti
nuplū́dinti, -ina, -ino nuplukdyti
nurėdýti, nurẽdo, nurẽdė (hibr.) nusiųsti
nusikraitýti, nusikraĩto, nusikraĩtė nusikratyti
nusikrópinti, -ina, -ino apsigaudinti
nusišìlti, nusìšilia, nusišýlė nusilpti, nusikamuoti
nusitikė́ti, nusìtiki, -ėjo pasitikėti, patikėti
nusitìkti, nusitiñka, -o pasitaikyti, būti
nusiturė́ti, nusìturi, -ėjo išsilaikyti
nuskaitýti, nuskaĩto, nuskaĩtė išskaičiuoti
nuskardýti, nuskar̃do, nuskar̃dė nudrėksti, nubrozdinti, surėžyti
nuslýgti, -sta, -o atslūgti, praeiti
nuspę́sti, nuspéndžia, nuspéndė nuslopinti, užgniaužti
nustipėlis numirėlis
nustokóti, -ója, -ójo netekti, nustoti
nustõkti, -sta, -o prarasti, netekti
nušeimynãvimas nugyvendinimas
nušeimyninti, -ina, -ino išnaikinti žmones, gyventojus
nušeimintas, -a apleistas žmonių, nugyvendintas
nušlópti, -sta, -o uždusti, nutrokšti
nutaũsti, -ta, nutaũto užmiršti, nuprasti
nutaũtinti, -ina, -ino nupratinti, nutolinti
nuveikmė rezultatas, pasekmė
nuver̃pti, -ia, nùverpė nusmeigti
nuvylėjas apgavikas
nužarstýti, nužar̃sto, nužar̃stė prk. nušuoliuoti

oliautis, -iaujasi, -iavosi žr. *óliuotis*

óliuotis, -iuojasi, -iavosi dūkti, siausti, šėlti

ómenas protas

opatas (sl.) abatas

opúotas, -a žaizdotas

orùmas reikšmingumas, svarba

orùs, -ì svarbus, reikšmingas

õžti, -ia, -ė ūžti, aidėti

paatsiautys atsiautos pakraštys, paįlankis

pabangà pabaiga

paburmiai visi kartu, urmu

pačiãvimos vedybos

pačiótis, -iójasi, -iójosi pačiuotis

pačiũpoti, -oja, -ojo pačiupinėti

padãlijos (sl.) dgs. tolimas kraštas, vieta

padėkavõnė (hibr.) padėka, padėkojimas

pãdėlis vieta padėjimui, sandėlis

padė̃ti, pàdeda, padė̃jo nustatyti, paskirti, išleisti

padiẽvinti, -ina, -ino padaryti dievišku, sudievinti

padkavà (sl.) pasaga

padóbti, -ia, -ė įveikti, nugalėti

padonàsis, -óji (sl.) pavaldinys, baudžiauninkas

pagãlum baigta, po visko

pagalvìnė asmens mokestis

pagaũbti, -ia, pàgaubė palenkti, patraukti, privilioti

pagebsnus, -i: pagebsniai sumaniai, meniškai

pagebšnùs, -ì sugebantis, sumanus

pagebuonis amatininkas

pagleñžti, -ia pàglemžė išsaugoti, apginti

pagrąžìnti, -ìna, -ìno sugrąžinti, atiduoti

pagrevė čia: įtaka

pagrìsti, pagrỹsta, -o palūžti

pagrįžti, -ta, -o sugrįžti

páikinti, -ina, -ino kurstyti

páikintojas kiršintojas, kurstytojas

pãilsis poilsis

páinelė painiava

paišýti, paĩšo, paĩšė prk. bjauroti, teršti

paišõrius (hibr.) raštininkas

pajūrmalė (hibr.) jūros pakraštys, pajūris

pakaičiúoti, -iúoja, -iãvo gulėti pokaičio

pakaimenis kaimynas, aplinkinis

pãkaitis pokaitis, pogulis

pakãjus (sl.) taika, ramybė

pakalà, pakalas užpakalis, nugara

pakir̃bti, -sta, -o parūpti

pakléisti, pakléidžia, pakléidė (-o) prarasti

paklė̃sti, pàklesčia, pàklėstė padėti, paslėpti, apsaugoti

pakriaušà pakriaušė, pakriūtė

pakriãšti, -ta, -o sunykti; susilpnėti

pakukuliúoti, -iúoja, -iãvo papirkti

pakulótas, -a suterštas

pãlagas (sl.): *laivas su palagu* dengtas laivas

palaka pagaliau

palakūnė lemtis, likimas?

paléisti, paléidžia, paléido atsisakyti, atsižadėti

palikūnas žr. *palikūnis*

palikūnė palikuonis

palikūnis palikuonis

palūkos dgs. palūkanos

palūkūnis palūkininkas

pamalis (lat.) krantas, pakraštys

pamatáuti, -áuja, -ãvo žr. *pamatúoti*

pamatautojas įkūrėjas

pamatúoti, -úoja, -ãvo statyti, steigti, įkurti
pamedỹs pamiškė
pamel̃ti, -sta, -o panorti, užsigeisti
pãmėtotis, -ojasi, -ojosi tyčiotis, pajuokti
pamietė̃ nedidelis mietas, baslys
pamùšti, pàmuša, pàmušė užmušti, nugalėti
papar̃tis (sl.) vėliava
paprakaĩ dgs. kyšis, papirkimas
pãprakauti, -auja, -avo žr. *paprakúoti*
paprakoti, -oja, -ojo žr. *paprakúoti*
paprakúoti, -úoja, -ãvo papirkti
paprastinai paprastai
parakvijà (sl.) parapija
parėdkà (sl.) tvarka; vestuvės
parevỹs (hibr.) vieta palei įtaką
parė̃žti, -ta, -o pasišiaušti, pastirti
pargaminas (sl.) pergamentas
pargáuti, -na, pargãvo atsikviesti
pargodóti, -ója, -ójo parlydėti
parubė̃žinykas (hibr.) kas gyvena pasienyje
parubežìnis, -ė (hibr.) esantis pasienyje
parubežỹs, pãrubežius (hibr.) pasienis, paribys
parvėdláuti, -áuja, -ãvo parlydėti, parvesti
pasaláuti, -áuja, -ãvo daryti, kenkti iš pasalų
pãsalu pasalomis
pasãvinti, -ina, -ino pasisavinti
pasibendráuti, -áuja, -ãvo susibičiuliauti, susidraugauti
pasielgti, -ia, pasìelgė pasirodyti
pasiėmìmas pažadas, apsiėmimas
pasigãdyti, -ija, -ijo (hibr.) susitaikyti
pasiglaũsti, pasiglaũdžia, pasìglaudė pasislėpti, prisiglausti
pasiim̃ti, pasìima, pasìėmė pasižadėti, apsiimti
pasil̃pno pasidarė silpnesnis, apsilpo
pasimèsti, pasìmeta, pasìmetė apsimesti
pasiriñkti, pasìrenka, -o mirti
pasismaižýti, pasismaĩžo, pasìsmaižė pasisukti, pasimaišyti, pasirodyti
pasitėmti, -ia, pasitėmė patikėti, pasikliauti
pasitìkti, pasitiñka, -o būti, pasitaikyti
pasiuntys pasiuntinys
pasižìnti, pasižį́sta, -o susipažinti
paskaidžiai paskidai
paskálba paskala; gandas, žinia
pãskarbis (sl.) iždininkas
paskýsti, -ta, paskýdo išsisklaidyti, išsiskirstyti, pasklisti, paplisti
pasklýsti, -ta, pasklýdo paplisti
paskrajūnas skrajūnas
pasmìlti, -sta, -o pasmalsti, panorti
pastei̇̃gti, -ia, pàsteigė padaryti, pateikti
pastė̃rti, -sta, -o sustingti
pašalpà pagalba
pašalpìnis, -ė pagalbinis
paškė́ti, pãška, -ė̃jo traškėti, poškėti
pašlaujai nuožulniai
pãšportas (sl.) leidimas, dokumentas
pataiga būdas
pataigus, -i patogus
pãtingus, -i apytingis, tingokas
patogùs, -ì geras
patrakūnis maištininkas

patráukti, -ia, -ė pertraukti
patreĩnis senovinis trijų grašių vertės pinigas, trečiokas
paturė́ti, pàturi, -ė̃jo pasilaikyti
pavė́dáuti, -áuja, -ãvo būti panašiam, panėšėti
pavéizdas pavyzdys
pavỹnastis (sl.) prievolė
pavýsti, -ta, pavýdo išvysti, pamatyti
pãvyzis pavyzdys
pavojauti, -auja, -avo bijoti
pavojùmas pavojus
pazvalẽnė (sl.) leidimas
pažeĩsti, pažeĩdžia, pàžeidė sužeisti
pažénklinti, -ina, -ino pažymėti; paskirti; *pasižénklinti* pasižymėti
pažymė́jas žymėjo (antspaudo saugotojo) pavaduotojas, padėjėjas
pãžinyčis (hibr.) vieta palei žinyčią (šventovę)
pẽčiotis (sl.) antspaudas
pėdpùsė saujos dydžio surištas šiaudų kūlelis pirmas stogo eilei dengti
peklà (sl.) pragaras
pérdėti, pérdeda, -jo (vert.) papasakoti, išdėstyti; paskirti; išversti
pérdėtojas (vert.) viršininkas, vyresnysis
pergalūnis nenaudėlis, sukčius
pérgaluonis pavergėjas; nenaudėlis, sukčius
pergaĩvis nenaudėlis
pérgulas gulovas; meilužis
pérguldyti, -o, -ė (vert.) išdėstyti; išversti
périmti, -a, pérėmė pakelti, nukelti; išardyti
pérkalba perkalbėjimas
pérleisti, pérleidžia, pérleido suteikti, duoti, skirti, lemti
perliudėjimas įtikėjimas, įsitikinimas
permaudoti, -oja, -ojo perplaukti
pérsergėti, pérsergi, -ėjo perspėti
pérsileisti, pérsileidžia, pérsileido atsigulti; pasikliauti, atsiduoti
pérskyra atskyrimas; skirtumas
peĩtnyčia (sl.) penktadienis
pervìs užvis, labiausiai
pesnótis, -ójasi, -ójosi krapštytis, čiupinėtis
pevnas, -a (sl.) tikras, tam tikras
pevnumas (hibr.) saugumas, patikimumas
pýdyti, -o, -ė pildyti, sotinti
pietúoti, úoja, -ãvo pietauti
piktadėjas (hibr.) piktadarys
piktadėjimas (hibr.) piktadarystė
pilionìs pilies gyventojas, miestietis
pìlnija pilnatis
pir̃kšnys dgs. žarijos
pìrmskrajis, -ė kuris pirmos rūšies, gerasis
pirmtarinis, -ė ankstesnis, pirmesnis
pìšorius (sl.) raštininkas, sekretorius
pjaũlas prk. persenęs, sukriošęs žmogus
pjūvà skerdynės, pjautynės
plepsóti, plẽpso, -ójo plerpsoti, murksoti
plýnai dgs. lygūs laukai, tyrai
plónimos dgs. plonosios žarnos
plónprotis silpnaprotis
plùcinti, -ina, -ino judinti, purtyti; prk. skatinti, raginti
plūdurti, -a, -o plūduriuoti
plúostas plaustas
pobūdas, -a tinkamas
põlubis (sl.) dengtas vežimas
pósėti, pósa, -ėjo garbinti
põsnykas (sl.) pasninkas

põsnykauti, -auja, -avo (hibr.) pasninkauti
póvyzius išvaizda, paveikslas, vaizdas; pavyzdys
póvyzoti, -oja, -ojo žiūrėti
póžvilga žvilgsnis
požvilgoti, -oja, -ojo žvelgti, žiūrėti
prabà (sl.) bandymas
prabanga prapultis
prãbaščius (sl.) klebonas
prabõčyti, -ija, -ijo (sl.) atleisti, dovanoti
praėjūnas pirmtakas
prãgaras praraja, bedugnė, pragarmė
pragyvénti, -ẽna, -ẽno pradėti dirbti
prajaũsti, prajaũčia, pràjautė nujausti, numanyti, numatyti
prakélti, pràkelia, prakẽlė labiau vertinti, aukštinti
prãlotas (sl.) prelatas
pramiñti, pràmena, pràminė užsiminti, pasakyti, prasitarti; *prasimiñti* pasivadinti
prãmonė, prãmonis išmonė, naujovė
pranarùs, -ì apgaulingas, klastingas; *turi pranarų sprandą* yra atkaklūs
prãnašas pranešėjas, pasiuntinys
prastóti, -ja, -jo apleisti, palikti, atsiskirti
prašalaujas svetimšalis
prašaleĩtis svetimšalis
pratar̃pti, -sta, -o pasveikti
prateklial dgs. upės pradžia, ištaka
prausỹlas prausimosi, kosmetikos priemonė
pravarduoti, -uoja, -avo praminti
praverẽti, pràveri, -ėjo būti reikalingam, praversti, tikti
praveringas, -a pravartus
prãvoras (sl.) vienuolyno vyresnysis, prioras
prekėjas pirklys, prekiautojas
prekiõti, -iója, -iójo prekiauti
prekiótojas prekiautojas, pirklys
prẽkis prekė
prekỹs pirklys
prezesas pirmininkas
prieg prieš
priesakis priešininkas, priešas
priespaudis priespauda
priespūda priespauda
priešsandarygas, -a prieštaraujantis sandarai (susitarimui)
prietelius (sl.) draugas, bičiulis
prietyra bandomasis laikas
prigáuti, -na, prigãvo pasiekti
prigulẽti, prìguli, -ėjo priklausyti
prikeĩgti, -ia, prìkergė pririšti
priliẽpti, -ia, prìliepė pridėti, pridurti
pripadẽti, pripàdeda, pripadẽjo padėti
pripliẽkti, -ia, prìpliekė pridėti, pridurti, paminėti
prìsiega, prìsieka (sl.) priesaika
prisiekauti, -auja, -avo (hibr.) prisiekinėti
prisiekinti, -ina, -ino prisaikdinti
pritìrti, prìtiria, pritýrė patirti
privaláuti, -áuja, -ãvo priklausyti
privalẽti, privãlo, -ėjo priklausyti
privalùmas mokėjimas, sugebėjimas; gabumas; ypatumas, savybė
privìlija (sl.) privilegija
privìlti, prìvilia, privýlė privilioti
prõ dėl; apie
prógumas proga
própernykščiai užpernykščiai
provà (sl.) byla

prūdas (sl.) tvenkinys, kūdra
puika gėlė
puikúotas, -a gėlėtas
pulkorius (hibr.) pulko vadas
pūnẽ būda, palapinė
puototi, -oja, -ojo linksmintis, puotauti
pũpti, -ia, -ė ūbauti, dejuoti
puruoti, -uoja, -avo purenti, kapstyti
pùsprekis prekiautojo padėjėjas
pusrytúoti, -úoja, -ãvo pusryčiauti
pūstélnykas (sl.) atsiskyrėlis
pũstytojas (hibr.) niokotojas, naikintojas
pustrūkis pusmylė
pùsūgėlis paauglys
pùsūgis paauglys
pūškà (sl.) patranka
pūškarnė (sl.) patrankų dirbtuvė (liejykla)
pūškõrius (sl.) artileristas
putlótas, -a išdidus, pasipūtęs
putlùs, -ì prk. išdidus, pasipūtęs

rãgės dgs. rogės
ragótinė (sl.) ietis
ragótinykas, ragótininkas (sl.) ietininkas
ragūnas taurininkas
ràkalis (germ.) žmogžudys; plėšikas
rãkas (sl.) terminas, laikas
ramìnti, -ìna, -ìno tramdyti
rangúoti, -ũoja, -ãvo ruošti, rengti; *rangúotis* rengtis, tiektis
rãškažis (sl.) prabanga, lengvas gyvenimas
raštinýčia (hibr.) archyvas
ratà (sl.) būrys
razbáinykas (sl.) plėšikas, žmogžudys
rėdà (sl.) tvarka, valdžia
rėdìngas, -a (hibr.): *rėdìngai* tvarkingai

rėdýti, rẽdo, rẽdė (sl.) tvarkyti, valdyti; ruošti, rengti
rėdýtojas (hibr.) valdytojas, tvarkytojas
rėdus, -i (sl.) tvarkingas
reiškėjas pasiuntinys, skelbėjas
rejà (lat.) klojimas, jauja
rendẽtas, -a rantytas, nelygus, gumbuotas
rendẽtinis, -ė rantytas, nelygus
rẽsnas, -à kresnas; vešlus; didelis
retẽžius (sl.) grandinė
revà (sl.) griovys; įtaka
riezõkas (sl.) toks kareivis, plėšikas
rýkauti, -auja, -avo vadovauti, rikiuoti; valdyti
rykautojas komanduotojas, vadas
rykė valstybė, karalystė
rykingas, -a karališkas
rykỹs valdovas, karalius
rýkšti, -ia, rýško skirtis, nesutarti
rýmoti, -o, -ojo galvoti, mąstyti, svarstyti
rìmtas, -à stiprus, tvirtas
rindà eilė
rindótis, -ójasi, -ójosi stoti į eilę, rikiuotis
rìnkis (germ.) ratas; lankstas
rinktìnis būrys
rìštis, -asi, -osi (sl.) spręsti, turėti reikalų
rýtą rytoj
riuzgẽti, riùzga, riùzgė žr. *ruzgẽti*
ryžìmas nusistatymas, sprendimas
ryžtinaĩ ryžtingai
rýžtis, -tasi, -osi tvarkytis, žinotis; *su paskutine ryždamies* iš paskutiniųjų imdamies, vargdami, galuodamies
rodà (sl.) kalba; pasitarimas, sueiga
rodveidis paveikslas
roga kapo kalnelis, kapas

rónas (germ.) rąstas
róninis, -ė (hibr.) tinkamas rąstams, rąstinis
rõtužė (sl.) rotušė
rubà (sl.) riba, linija
rubežáuti, -áuja, -ãvo (hibr.) ribotis, siektis
rubẽžinis, -ė (hibr.) esantis pasienyje
rubẽžius (sl.) siena, riba
rūdẽ, rūdìs rūda
rūgóti, -ója, -ójo (sl.) pykti, priekaištauti
rùmaloti, -oja, -ojo (germ.) mušti, žudyti; *rùmalotis* galynėjantis mušti
rūmẽ (germ.) laisva vieta, ertmė
rūminas, rūminis dvariškis, rūmininkas
rūmis rūmininkas, dvariškis
rumùs, -ì ramus, tylus
rutulỹs nuometas
rùtulti, -a, -o vynioti
ruzgẽti, rùzga, -ẽjo (rùzgė) murmėti, piktai kalbėti

sa su
sąbrūzdis subruzdimas, sambrūzdis
sakramentuotis, -uojasi, -avosi priiminėti sakramentus
samdėjas kas pasamdytas
samdinis, -ė samdytinis
sándara, sándaras susitarimas, sutartis, paliaubos; derybos
sandarauti, -auja, -avo daryti sutartį, tartis, derėtis
sandorius susitarimas, sutartis
sándraugas draugas, bičiulis, bendras
sandraugė draugė, draugija
sándraugis, žr. *sándraugas*
sángriuvos dgs. gimdymas
sąnkrova sandėlys
santaras susitarimo dalyvis
sánteklis santaka
sargtinis, -ė sargybinis
sárgtis sargyba, apsauga
sariósena niokojimas, plėšikavimas
sarióti, -iója, -iójo siaubti, niokoti, plėšti
sąryšis sąjunga, susivienijimas
sąspūdis suspaudimas
saunõris savanaudis
saunórus, -i savanoriškas
sauprasmiai savarankiškai, be kitų pagalbos, pats
sautarus, -i savanaudis?
sautikis laisvamanybė
saviẽp savyje
savótiškai saviškai; sava (gimtąja) kalba
sedicija maištas, sumišimas
seidõkas (sl.) lankas, kilpinis
seidokinis (hibr.) lankininkas
seimavóti, -ója, -ójo (sl.) seimuoti
seklimà sekluma
sekūnas pasekėjas, šalininkas
seredà (sl.) trečiadienis
siẽkis sausis
siela sąžinė
sielai sąžiningai
1 *sỹkis* smūgis, kirtis
2 *sykis* taikinys; tikslas
sìlkas šilkas
sintėjimas noras, troškimas; pažiūra, nuomonė; užjautimas
sintẽti, -ẽja (siñta), -ẽjo jausti, turėti, reikšti; galvoti, manyti; geisti, norėti, trokšti; *sintėti širdy* kelti nerimą, teikti rūpesčio, įstrigti į atmintį
siratà, siratas (sl.) našlaitis
siuntauti, -auja, -avo siuntinėti
siuntenė pasiuntiniai, delegacija
siuntėsna delegacija
siuntinė žr. *siuntenė*
skaitinyčia (hibr.) iždas
skaĩtlius skaičius
skárbas (sl.) turtas
skardýti(s), skar̃do(si), skar̃dė(si) kapoti(s), mušti(s)

skardmūša mūšis, kautynės
skáugė pavydas, godumas
skáugėti, -ėja, -ėjo pavydėti
skaugýba pavydas
skaugingas, -a pavydus
skáugis pavyduolis, šykštuolis
skaugùs, -ì pavydus
skel̃sti, -ia, -ė gausiai teikti
skeraudinti, -ina, -ino kelti, kurstyti
skerlóti, -ója, -ójo trūkinėti, plyšti, eižėti
skernãgis plėšrūnas
sketeráuti, -áuja, -ãvo didžiuotis, pūstis
skieda skydas
skiltinė partija
skinkis sargybinis
skir̃lius skirtumas, atranka
skirtìnis, -ė labai geras, rinktinis
skýsti, -ta, skýdo skirtis
skladavóti, -ója, -ójo (sl.) kalbėti, pasakoti; ginčytis
sklambýtis, sklam̃bosi, sklam̃bėsi kapotis
skliautýti, skliaũto, skliaũtė saugoti, dengti
sklỹdurti, -a, -o sklisti, plisti; skambėti
skolė́ti, -ė́ja, -ė́jo būti skolingam
skomẽ (sl.) stalas, skobnis
skominas (hibr.) stalininkas
skõmis žr. *skomẽ*
skótotis, -ojasi, -ojosi rūpintis
skrel̃stė skepeta, skara
skritinỹs skritulys
skrósti, skródžia, skródė skaudinti, varginti
skrùbinas, -a šykštus, skurdus, menkas, negausus
skrūpauti, -auja, -avo nuogąstauti, krūpauti
skvárma (sl.) forma, pavidalas
slãnius (sl.) dramblys
slaptìs slaptavietė, slaptė
slẽsnas, -à žemas, slėnus
slýgoti, -oja, -ojo prk. rusenti
slygū̃nas žr. *slykū̃nas*
slykū̃nas slibinas
slinkinė́ti, -ė́ja, -ė́jo tinginiauti
slin̄kis tingėjimas
slūgà (sl.) tarnas
slúogas sunkumas, spaudimas
slúoksnis dalis
smáilauti, -auja, -avo tykoti, taikytis gauti
smáldegė (hibr.) dervos degamoji krosnis
smãlinas, -à (hibr.) dervuotas
smẽginti, -ina, -ino besti, smeigti
smer̃tis (sl.) mirtis
smìlas smalsuolis
smìlinti, -ina, -ino maginti, masinti
smūgterė́ti, -ėja, -ėjo staiga suduoti, smogtelėti
smunkus, -i smukus, smuklus, klampus
smur̃tas, -à smarkus, piktas, drąsus, narsus
sopãgas (sl.): *kenkliniai (blauzdiniai, rietiniai) sopagai* auliniai batai, pušnys
sópėti, -ėja, -ėjo aimanuoti, dejuoti
spagta pirtis
spakainùs, -ì (sl.): *spakaĩniai* ramiai, be rūpesčio
spangsóti, spañgso, -ójo spoksoti
spą́slai dgs. spąstai
spãviednė (sl.) išpažintis
spaviednykas (sl.) nuodėmklausys
spaviedótis, -ójasi, -ójosi (sl.) per išpažintį pasisakyti nuodėmes
spilgà (sl.) segtukas, žiogelis
spỹloti, -oja, -ojo (germ.) prk. persekioti, kankinti
sprãgis spragė
spreidukas smeigtukas?
springìnis, -ė plėšrusis

spùnka (sl.) saga iš siūlų (ar medinė)
spùrdulti, -a, -o prk. stengtis
sragýbė griežtumas, piktumas
sraigioti, -ioja, -iojo bastytis, valkiotis
sraujà srovė
sriaũsti, sriaũčia, sriaũtė plaukti srove
stabýti, stãbo, stãbė stabdyti
stabùs, -ì nuostabus, nepaprastas
stangùmas tvirtumas, patvarumas, pastovumas
stangùs, -ì tvirtas, griežtas
steĩgti, -ia, -ė įsigyti, įsitaisyti; rūpintis, stengtis
stèlingis (germ.) arklio gardas
stémbti, -ia, -ė spirtis, priešintis
stibùklis stibikaulis, blauzdikaulis
stigavõnė (hibr.) ginčas
stigavóti, -ója, -ójo (hibr). tvirtinti, teigti
stypà šermenys
stìpti, stim̃pa, -o mirti
stìrvelėjimas tvirtinimas
stìrvelėti, -ėja, -ėjo ginčyti, priešingauti
stórasta (sl.) seniūnas, seniūnijos valdytojas (teisėmis prilygęs vaivadai)
storastijà (hibr.) seniūnija
stõtkas (sl.) indas, rykas
stovylà (sl.) išvaizda
stráipstas kūno dalis, sąnarys
strìkis (germ.) virvė
strópė (germ.) bauda
strópėti, -ėja, -ėjo (hibr.) bausti
strũnyti, -ija, -ijo (sl.) statyti
stúomęnis, stuomuõ statula, figūra
stuõrė (germ.) erškėtas
subatà (sl.) šeštadienis
subendrãvimas susibičiuliavimas, susidraugavimas
sū̃bruzdis sąmyšis
sudãbras sidabras
sū̃dara sutarimas
sudarkioti, -ioja, -iojo sudraskyti
sū̃das (sl). teismas
sūdėlis pasidėjimo vieta
sū̃dyti, -ija, -ijo (sl.) teisti
sūdraugas draugas, bendras
sūdraugė draugė, draugija
sudùrdyti, -o, -ė palaužti, sužlugdyti
sudùskinti, -ina, -ino suardyti, sugriauti
sūdžià (sl.) teisėjas
sueimas susirinkimas, seimas
sueimavoti, -oja, -ojo žr. *seimavóti*
sugraũsti, sugraũdžia, sùgraudė sugraudinti
sugráusti, sugráudžia, sugráudė subarti, sušukti
sugurdinti, -ina, -ino sunaikinti
suitus, -i (lat.) gausus
sūkalba susitarimas, sutartis
sukartóti, -ója, -ójo pakarti
sukeŕgti, -ia, sùkergė sujungti
sukeŕšti, -ta, -o(-to) supykti, sukiršti
sukléisti, sukléidžia, sukléido suglausti
sukriùkti, sukriuñka, -o sušukti, surikti
sùkrus cukrus
sukrùšti, sùkruša, -o susmulkinti, sugrūsti
sukùšti, sukuñša, -o sujusti, sukrusti
sū́loti, -oja, -ojo pamažu tekėti, sunktis
sū́mėžinis šiukšlynas, mišinys
sumus, -i geras, kilnus
sūnaras saitas, ryšys, sujungimas
suniukìmas sąmyšis
suniùkti, suniuñka, -o sujukti, sumišti, pakrikti
sùnka (sl.) maišelis, krepšys
súolas sostas

suopúoti, -úoja, -ãvo supti
supéntėti, -ėja, -ėjo sukietėti; užsigrūdinti
surindóti, -ója, -ójo surikiuoti
surinkìmas susirinkimas; sinodas
susigumbúoti, -úoja, -ãvo susirgti gumbu, viduriais
susimìlti, -sta, -o (sl.) pasigailėti
susinèšti, susìneša, susìnešė susisiekti, susižinoti
susivienavimas susivienijimas, susijungimas
suskýsti, -ta, suskýdo iširti
sū̃spaudis suspaudimas
sū̃spūda suspaudimas
sustir̃pti, -sta, -o sutvirtėti, sukietėti
sū̃taika malonė, dovana
sutarė́jas kas susitaria, sąmokslininkas
sutarìmas susitarimas, sąmokslas
sutartojas žr. *sutarė́jas*
sutupýti, sutùpo, sutùpė sutupdyti, susodinti
suvažoti, -oja, -ojo sutešti, sutepti
suveñčiavoti, -oja, -ojo (sl.) sutuokti
suvienavimas sujungimas
suvokelėti, -ėja, -ėjo surasti, surankioti
sužlùgti, sužluñga, -o sumirkti, sušlapti
svetmoteráuti, -áuja, -ávo svetimoteriauti, svetimauti
svetmoterė svetimautoja, paleistuvė
svetmotẽris kas svetimoteriauja, svetimautojas
svíetas (sl.) pasaulis; žmonės
svíetiškas, -a (hibr.) pasaulietiškas
svìlksninykas kas mėto akmenis iš svilksnės
svodbà (sl.) vestuvės
šalaũjas svetimšalis
šaldrà (sl.) perėjūnas, valkata
šaltỹžius (sl.) kaimo seniūnas
šañčius (germ.) žemių pylimas
šarañčius (sl.) skėrys
šarpùs, -ì (germ.) vikrus, guvus
šarvotinis šarvuotas kareivis
šaržа (sl.) pareigybė, tarnyba, rangas
šašúolėtis šešėlis
šaudė́jas šaudytojas, šaulys
šè štai, va
šeimė́jas šeimininkas
šeimýna gyventojai
šeimingas, -a turintis daug gyventojų, gausiai apgyvendintas
šeimynìngas, -a turintis daug žmonių
šẽpelis (germ.) medinis indas biralams seikėti; į tokį indą telpantis kiekis
šetõnas velnias, šėtonas
šėtrà, šẽtras (sl.) palapinė
šiausis (šiausė) toks augalas (nendrė?)
šỹdras (sl.) šydas
šykštũklis šykštuolis
šìlas, šìlo mė́nuo rugsėjis
šìlti, -ia, šýlė duoti, mokėti; *šìltis* stengtis, rūpintis
šim̃tinykas šimto kareivių viršininkas
šìrdgilas širdgėla
širdgilingas, -a keliantis sielvartą, liūdesį
šýžinti, -ina, -ino neduoti ramybės, kvaršinti; pykdyti, erzinti
šlekesỹs tekėjimas
šlekė́ti, šlẽka, -ėjo tekėti, sroventi
šlẽkinti, -ina, -ino tekinti, lieti
šliõkšti, -čia, -tė pliaupti, žliaugti
šlýti, šlỹsta, šlìjo linkti, kryptі; krikti, irti

šlopìnti, -ìna, -ìno malšinti, slopinti
šmeksóti (šmekšóti), šmẽkso, -ójo kyšoti, šmėkšoti
šnìpis iškyšulys
špiẽgas (sl.) šnipas, žvalgas
špitõlė (sl.) ligoninė
špitõlinykas (sl.) kas dirba ligoninėje, špitolėje
šrãtas gabalas
šùlinė šulinys
šventablỹvas, -à (hibr.): *šventablyvaĩ* dievobaimingai, pamaldžiai
švógeris (sl.) svainis
švógerka (sl.) svainė

tãborius lauko stovykla
taikùs, -ì patogus, tinkamas; *taĩkiai* patogiai, taikliai
tálkas (sl.): *vienu talku* iš karto, vienu rėžtu
1 *talkėjas* talkininkas, sąjungininkas
2 *talkėjas* (hibr.) vertėjas
talkinė talka, talkininkai
tanciavóti, -ója, -ójo (sl.) šokti
tapnójimas lepinimas, tapojimas
tapnóti, -ója, -ójo labai rūpintis, prižiūrėti
tarìmas sakymas, patarimas
tarpėjas tarpininkas
tarpìnimos tarpininkavimas
tarpkelis vieta tarp dviejų kelių, tarpukelė
tarpvaldžionis bendras valdytojas
tãškas užtvara, užkarda, įtvirtinimas
taukšóti, taũkšo, -ójo būti nusidriekusiam, plytėti; stūksoti; trakšoti; žiojėti
taũragė taurė
taurinas tauriniukas
taũris tauras
taũsti, -ta, taũto tolti, atprasti, atšalti
tavõras (sl.) prekė
tè et
teiráutis, -áujasi, -ãvosi klausti; tartis
teisdaryčia (hibr.) teismas
teisdarỹs teisėjas
teisynė teismas
téisrodis advokatas
teknóti, -ója, -ójo bėgti
tekūnas pasiuntinys, kurjeris
tenaigis tenykštis
teriõnė (sl.) niokojimas
terióti, -iója, -iójo (sl.) naikinti, niokoti
tetùtė teta
tėvainė tėvynė
tėvūnė tėvynė
ti et
tiesà teisė; teismas
tiesiáu tiesiai
tylù tylom, tyliai
tinginas, -a tingus
tinkinti, -ina, -ino tenkintis; stengtis
tirionis tironas
tìtis tėvas
todrin todėl, dėl to
tolima toluma
toriẽlius (sl.) lėkštė
traicė (sl.) trejybė
traktìs (sl.) kelias
trakūnis maištininkas
trakúoti, -úoja, -ãvo nerimauti, maištauti
trañksmas trenksmas
trankuoti, -uoja, -avo žr. *trakúoti*
traukšoti, -oja, -ojo žr. *taukšóti*
tremti, tremia, trėmė tramdyti, drausti
trẽsena bastymasis, lakstymas
trisu trise
trivóti, -ója, ójo (sl.) kęsti, tverti; mindžioti, trempti
troksmas (plg. lat. truoksnis) trenksmas
trūbas (sl.) dūda
trukinys kliūtis, trukdymas

trūkis mylia
trumpiteliai labai trumpai
trunkùs, -ì gaišlus, vangus, nerangus
trūsauti, -auja, -avo triūsti, dirbti
trūsėti, trūsa, -ėjo triūsti, darbuotis
trūsos dgs. puošnios paukščio uodegos plunksnos
trūsus, -i: trūsiai rūpestingai
tūbas veltinys
tuo vos, tik
tuointimpinis, -ė ilgas, ilgai trunkantis, nuolatinis
tuointimpojos žr. *tuointimpõs*
tuointimpõs be perstojo, nuolat
tuoįtimpinis, -ė žr. *tuointimpinis, -ė*
tvylas, -a tylus, ramus
tvỹlinti, -ina, -ino tildyti, raminti
tviskinėti, -ėja, -ėjo prk. plikinėti
tviskuoti, -uoja, -avo žybsėti, blykčioti; prk. greitai kilti, skristi

ùblas dervos degamoji krosnis
ujỹs žvėrių baidytojas, varovas
ūkė ūkis; valstybė
ūkėjas gyventojas
ūkėsas, -ė gyventojas, pilietis
ūkingas, -a žr. *ūkiškas*
ūkinis žr. *ūkis*
ūkis gyventojas, pilietis
ūkiškas, -a valstybiškas
ūkti, -sta, -o prk. nykti, menkėti
ūlyčia (sl.) gatvė
ūmygas, -a smirdintis, dvokus
ungsčiojimas gurgėjimas, burbuliavimas
uñkuris inkaras
urandas (sl.) pareigos, tarnystė
urdinti, -ina, -ino skatinti; kurstyti, kiršinti
urėda (sl.) pareigos, tarnystė; žr. *urėdiją*
urėda, urēdas (sl.) vietininkas, srities valdytojas
urėdė (sl.) žr. *urėdiją*
urėdyba, urėdybė (hibr.) urėdo pareigos
urėdijà (sl.) vaivadija
uternykas (sl.) antradienis
uždybavóti, -ója, -ójo (hibr.) užmušti
ùžganas atlyginimas (už nuostolius); *daryti užganą* klausyti, laikytis; *užganą (pa)daryti* atsilyginti, patenkinti
užganauti, -auja, -avo žr. *užganuoti*
užganuoti, -uoja, -avo atlyginti, patenkinti
užgreĩbti, -ia, ùžgreibė užgriebti
užgrūstinti, -ina, -ino užgrūdinti, sutvirtinti
užguldýti, užgul̃do, užgul̃dė uždėti, užmokėti
užjakinti, -ina, -ino užkimšti
užjàkti, užjañka, užjãko užsitraukti, užželti
ùžkakalė (hibr.) užkrosnis
užkaklė žr. *ùžkakalė*
užkléisti, užkléidžia, užkléidė apsaugoti, užstoti
užklēsti, ùžklesčia, ùžklėstė apsaugoti; *užsiklēsti* pasislėpti, apsisaugoti
užlaikýti, užlaĩko, užlaĩkė išlaikyti, išsaugoti
užlìkti, užliẽka, -o išlikti
užmàksoti, -oja, -ojo (lat.) užmokėti
užpevnijimas (hibr.) užtikrinimas
užrubežius (hibr.) užsienis
užsikēsti, užsìkėta, užsikēto panorėti, sumanyti
užsipevnyti, -ija, -ijo (hibr.) užsitikrinti
užsirakýti, užsirãko, užsirãkė užsirakinti

užslýgti, -sta, -o užsnūsti, apmirti
užspěti, -ja, -jo užtikti, užklupti; suskubti
užtarauti, -auja, -avo užtarti
užtaškúoti, -úoja, -ãvo užkardyti, užtverti; *užsitaškúoti* apsikasti
užtìkti, užtiñka, -o ištikti, paliesti
užtrúkti, -sta, -o nutrūkti, pasibaigti
užturěti, ùžturi, -ějo sulaikyti
užtvérti, ùžtveria, užtvěrė išsilaikyti
užvis ypač

vadas įkaitas; laidas
vadėjas įkaitas; laidas
vadis žr. *vadas*
vagyba vogimas, vagystė
vagytis vagišius
vagorius (lat). dvaro prižiūrėtojas
vaida dvikova
vaidelė senovės lietuvių pagonių kunigas, žynys
vaideliotas žr. *vaidelė*
vaidinti, -ina, -ino rodyti; *vaidintis* pasirodyti, lankytis
vaĩdytis, -ijasi, -ijosi kautis dvikovoje
vaikẽlis berniukas
vaiskas (sl.) kariuomenė
vaistalioti, -ioja, -iojo gydyti
vaistė vaistas
vaistėti(s), -ėja(si), -ėjo(si) gydyti(s)
vaistis žr. *vaistė*
vaistytojas gydytojas
vaitelė žr. *vaidelė*
vakártis valgis
valdybė valstybė
valdýmieras (hibr.) valdovas, valdytojas
valdiarpis tarpuvaldis
valdžionis, -ies valdovas, valdytojas
valdžiūnas žr. valdžionis
valinykas (sl.) kas laisvas
vãlyti, -ija, -ijo turėti reikšmės, reikšti
valoda (lat.) pasitarimas
valodoti, -oja, -ojo (hibr.) svarstyti, diskutuoti
valsčionas, valsčionis valstietis
varà smurtas, jėga, prievarta
varduoti, -uoja, -avo duoti vardą, praminti
vargalis vargšas
varguta vargšas, vargšė
var̃pnyčia (hibr.) varpinė
varpstė, varpstìs akstis, ietis
vartavótis, -ójasi, -ójosi (hibr.) verstis
varù jėga, smurtu
varuñkas (sl.) sąlyga
varùs, -ì smarkus, stiprus
varvaras (sl.) barbaras
varvaryba (hibr.) barbarybė
varvarygas, -a (hibr.) barbariškas
varvarùmas (hibr.) barbariškumas
vãžotis, -ojasi, -ojosi (lat.) valkiotis
vẽdu: vẽdums mudviejų
veidrodis atvaizdas
veldėjas paveldėtojas
veldėmė palikimas, dalis, veldinys
velděti, véldi, -ějo valdyti, paveldėti
veldinis, -ė paveldėtas
vėliavėjas vėliavininkas
vẽlytis, -ijasi, -ijosi (sl.) labiau norėti, linkti
veltingas, -a nenaudingas, dykas, tuščias
venčiavos (sl.) dgs. sutuoktuvės, jungtuvės
versma žr. *vérsta?*
vérsta (sl.) rusų ilgio matas, varstas
vesẽlė (sl.) vestuvės
vėtravõnė (hibr.) prk. puolimas
vėtravóti, -ója, -ójo (hibr.) prk. pulti

vėtruotie vėtrai esant
vỹburti, -a, -o kaboti, grėsti
vìcė vytis, vytelė
vidutìnis, -ė vidinis, vidurinis
viengimis, -ė tos pat giminės
vienkarėjas kovos bendras, draugas
vienkiltis, -ė vienos kilmės
vienmulinis, -ė vienodo storio
vientautis bendratautis
vientikis kas to paties tikėjimo, bendratikys
vienzokanis (hibr.) to paties vienuolių ordino
vierà (sl.) tikyba
viešnià svočia
viešpatyba, viešpatýbė viešpatavimas; viešpatija
viešpatingas, -a didingas, karališkas
vietinykas vietinis gyventojas
vietinis vietininkas
vietovis žr. *vietinykas*
viẽžlybas, -a (sl.) geras, tikęs; švarus
viežlybùmas (hibr.) kilnumas, taurumas, garbė; švara
vylėjas apgavikas, išdavikas
vylyčia (sl.) strėlė
vilija (sl.) šventės išvakarės
vilnõnė didelė austa vilnonė skara
viltinis, -ė bergždžias, tuščias
vinkrùs, -ì buklus, gudrus, suktas
vyranauda piniginė bauda (už žmogžudystę)
virdyti, -o, -ė nešti, gabenti
vyrgeltas, vyrgiltas žr. *vyranauda*
vyrinas viršininkas, vyresnysis
vyskupinė vyskupija
visuomenis, -ė visuotinis, bendras
visuotinis visas
vytienė karžygė
vogõnas (sl.) dėžutė
vojevoda (sl.) vaivada
vokešnis laikas prieš pat saulės tekėjimą
votẽgas (sl.) botagas
voznius (sl.) LDK teismo pareigūnas, vaznys, šaukūnas

zãlėtos (sl.) dgs. piršlybos, vedybos; *zalėtas brukti* piršti(s)
zauna tuščia kalba, plepalas
zaunyti, -ija, -ijo kalbėti, taukšti
zdraicė (sl.) išdavikas
zdroda (sl.) išdavystė, apgaulė
zel̃korius (sl.) veidrodis
zokanas (sl.) vienuolių ordinas
zokanykas (sl.) vienuolis
zomãtas (sl.) tvora; užtvara, kliūtis, siena
zoslãnas (sl.) suolas
zõvedais, zõvedoms, zõvedu (sl.) šuoliais

žabánklai dgs. spąstai, žabangos
žalyti, -ija, -ijo kenkti, daryti žalą, gadinti
žalytojas kenkėjas, gadintojas
žarà būrys, dalis, šaka
žardkartinis, -ė labai ilgas
žarginti, -ina, -ino prievartauti
žebelė plepalas, tauškalas
žekterėti, -ėja, -ėjo žnektelėti
žemingas, -a žemiškas
žemlionis (sl.) žemvaldys, bajoras
žyčióti, -iója, -iójo (sl.) skolinti
žiebas žaibas
žiebúoti, -úoja, -ãvo žaibuoti, švysčioti
žygauti, -auja, -avo žygius daryti, žygiuoti
žygus, -i guvus, vikrus
žymẽ antspaudas; herbas
žymėjas (žymėjis) žr. *žyminas*
žyminas valstybės antspaudo saugotojas, kancleris
žinyčia (hibr.) orakulas, šventykla
žirginas žirgininkas

žirginyčia (hibr.) arklidė
žìtkai (sl.) dgs. raudonos spalvos medvilniniai siūlai
žitkúotas, -a (hibr.) su žičkais, raudonmargis
žiuponas (sl.) ponas, valdovas
žiuponė (sl.) ponia
žyvãtas (sl.) viduriavimas
žlugė̃ti, žlùga, -ė̃jo skendėti
žlũgis žliūgė (Stellaria), prk. piktžolė
žlugsóti, žlùgso, -ójo prk. būti kokioje būsenoje
žmonėdinti, -ina, -ino svetinti, viešinti
žmonybė žmoniškumas
žmoningas, -a žmoniškas
žmonystà širdingumas, meilumas, vaišingumas; padorumas, kultūringumas
žūna vargas
žuvėdai dgs. švedai
žuvėdiškas, -a švediškas
žvaigždžinys žvaigždininkas, astrologas?
žvalgýtojas šnipas, žvalgas
žvėdai dgs. žr. *žuvėdai*
žvilgan linkan, dėl
žvìlti, žvìla (žvỹla), žvýlė blizgėti; prk. lakioti; pūsti, ūžti

SIMONO DAUKANTO „ISTORIJOS ŽEMAITIŠKOS" RANKRAŠČIO IR PUBLIKAVIMO ISTORIJA

Simono Daukanto „Istorija Žemaitiška" (toliau IŽ) datuotina prieš 1838, o galbūt ir prieš 1836 m., kaip kad mano Leonidas Žilevičius[1]. Visų pirma remiamasi Daukanto bičiulio Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos testamentu, kur rašoma: „Du rankraščiu pono Daukanto Sovietninko pas mane paguldytu: pirmą vardu „Istoryje Žemaytyszka" (milžiniškas veikalas in folio) suteikiau J. M. P. Eduardui Volmeriui iš Vėžaičių po reversu..."[2] Tačiau išlikęs tik Vaižganto skelbtas testamento tekstas, kurio pradžioje rašoma 1838 m. sausio 10 d. data, o pabaigoje — „rašytas 1836 vasario 23 dieną, nors pradėtas sausio 10 d."[3] Aišku, kad viena iš datų yra klaidinga, tik nežinia, katra — 1838 ar 1836 metų. Be to, šiek tiek vėliau, 1840 m., mini IŽ ir Liudvikas Jucevičius: „Daukantas Simonas [...] lietuvių kalba parašė didžiulį veikalą in folio, pavadinimu *Žemaičių istorija* (Historija Żmudzi)"[4]. Tad aišku, jog IŽ rašyta prieš 1838 m., gal prieš 1836 m. ar net anksčiau.

Tokią datą patvirtina ir IŽ rankraščio rašyba, kalba. Daukantas čia dar ištisai dvibalsius rašo *ai, ay, ei, ey*... pvz., *nelaimoms* l. 86, *weikalay* l. 552, o yra nustatyta, jog taip juos žymėjo prieš 1842 m.[5], nors gal ir kiek ankstėliau liovėsi taip rašęs (ėmė žymėti *aj, ej*... su jotu pagal XIX a. ketvirtąjį dešimtmetį Lietuvos lenkų kalboje visuotinai įsigalėjusį tokį šių dvibalsių rašymą[6]). Taip pat ir kalboje yra tokių žemaitiškų šnekamosios kalbos lyčių, kurių Daukantas vėliau ėmė vengti, pvz., *nugalauo* l. 498, *sauo* l. 342 ir pan., nors 1842 m. spausdintoje „Abecėlėje" jau ištisai rašė *mejława* p. 44, *sawo* p. 27, 28[7]. Tendencija vėlesniuose jo darbuose vis labiau vengti žemaitiškos fonetikos aki-

[1] L. Žilevičius. „Istorijos Žemaitiškos" rankraščio keliai. — Literatūra ir menas, 1983, Nr. 47, p. 16.

[2] Medžiaga kunigo A. Pabrežos biografijai (paskelbė Vaišgantas). — Žinyčia, 1900, Nr. 2, p. 68.

[3] Ten pat, p. 66, 69.

[4] L. Jucevičius. Mokyti žemaičiai. Vilnius, 1975, p. 59.

[5] Plg. G. Subačius. Simonas Daukantas: Rašybos ir kūrybinių interesų kitimas.— Iš Lietuvos istorijos tyrinėjimų (Jaunųjų istorikų darbai, 7). Vilnius, 1991, p. 58.

[6] Plg. I. Bajerowa. Polski język ogólny XIX wieku: Stan i ewolucja, t. 1: Ortografia, fonologia z fonetyką, morfonologia. Katowice, 1986, s. 38.

[7] Plg. G. Subačius. Op. cit., p. 60—61.

vaizdi. Matyt, Daukantas IŽ rašė arba Peterburgo periodo pradžioje (ten persikėlė 1835 m.), arba dar Rygos periodu (1826—1835 m.).

IŽ rankraštyje kai kur Daukanto ant atskirų lapelių priklijuoti mažesni ar didesni teksto intarpai (l. 1 verstas, 3, 3v, 4, 16, 16v, 35, 36, 111v, 112v, 124v, 147v, 161v, 200, 206, 217v, 234v, 248v, 275v, 318y, 403v, 409, 411v, 438). Dvibalsių įrašymas juose *ai, ay, ei, ey*... lytys *gauo* 409, *Letua* 249, *minauotosę* 16, *sauo* 438, *teiszlůsauo* 318v ir pan. leidžia tvirtinti, kad įklijos yra beveik vieno meto su pačiu rankraščiu, t. y., kad Daukantas tekstą pildė rašydamas iš karto arba vos vos vėliau.

Turbūt tuo pat metu tekstą Daukantas redagavo pieštuku — kur ne kur 1—200 lapuose, dar rečiau tolesniuose. Šį taisymo sluoksnį datuoti galima iš formų *deinos* l. 6, *i Kernaô, Letuôs buweinę* 209, *minaôtu* sg. instr. 'minavota' 193v, *tenai* 3v, *weislęs* 124v ir pan.

Trečiasis, labai menkas, taisymų sluoksnelis yra rašytas tamsėlesniu rašalu. Taisyta *daugesnej* iš *daugesnè* l. 1, *kajp* iš *kaip* 52v, *karlawo* iš *kariao* 52v, *łajka* iš *łaika* 52v, *sawo* iš *sao* 52v, įterpta *uzłajkimu sawo* 184. Iš tokių lyčių matyti, kad šie taisymai jau vėlesni, neabejotinai rašyti po 1838, o gal ir po 1842 m., vadinasi, gerokai vėliau, kažkada jau po Rygos periodo (čia atskiru taisymų sluoksniu nelaikomi tuo pat rašalu, kaip ir originalusis tekstas, rašyti intarpėliai su lytimis *kaipo* l. 2, *minauote* 3v, *sauo* 3v ir pan., nes tai teksto rašymo metu įsprausti intarpai). Taigi IŽ rankraštis, nors ir nedaug, autoriaus redaguotas kelis kartus, paskutinysis taisymas rašalu net po netrumpo laiko tarpo. (Kaip bus matyti toliau, IŽ nuorašas šių pataisų neturi, t. y. jis parengtas dar prieš Daukantui jas rašant). Antroji IŽ rankraščio pusė Daukanto beveik visai neredaguota.

IŽ rankraštis saugomas Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštyne (sign. f. 1, SD 2). Rankraštis didelio formato in folio (22×35,4 cm), įrištas odos viršeliais dar Daukanto laikais, turintis 551 autoriaus ranka sunumeruotą lapą (tad 1102 puslapius), jo gale pridėtas 3 puslapių *Sůraszas* — turinys. Rankraščio pradžioje ne Daukanto ranka dailiai surašytas *Parsergiejemas*, t. y. paaiškinimas, kaip kokią raidę reikėtų skaityti. 543—544 lapai įklijuoti kiek vėliau, jie, skirtingai nuo viso rankraščio, neturinčio jokių popieriaus ženklų, yra su iškiliu ovalo formos fabriko antspaudu, kuris, deja, neįskaitomas.

Minėtasis L. Žilevičius 1983 m. Leningrade surado švariai kažkieno perrašytą IŽ nuorašą. Štai kaip jis lygina originalų rankraštį su nurašytuoju: „Vilnietiškas S. Daukanto „Istorijos Žemaitiškos" rankraštis yra gerokai redaguotas, taisytas rašalu, pieštuku, net su papildomo teksto įklijomis (p. 35, 36 ir toliau). Kai kur tekstas subraukytas (p. 73, 92 ir toliau). Visi suminėti pataisymai perrašyti leningradietiškame rankraštyje. [...] Leningradietiškas rankraštis yra žymiai geriau išsilaikęs, jame nėra pataisymų, redagavimo pėdsakų, išskyrus pirmąjį skyrių, kur

per klaidą buvo įrašyta antrosios dalies rubrika [...]. Be to, rankraštis nuo vilnietiškojo skiriasi vienodesne rašyba, sklandesne kalba, gana plastišku, grafišku šriftu, nors rašytas ne S. Daukanto, o mums nežinomo asmens."[8] Visa tai tiesa. Tik iš tokio L. Žilevičiaus nusakymo gali susidaryti įspūdis, jog nuorašas yra kažkoks pagerintas, patobulintas IŽ variantas. Toks įspūdis būtų visai klaidingas. Nuorašo negalima laikyti autentišku Daukanto darbu, nes jis darytas laikantis visai kitos rašybos, negu kad rašytas originalas ar ir bet kuris kitas Daukanto darbas. Esminiai rašybos skirtumai tokie.

1. Originale žemaitiškasis garsas tarp *u* ir *o* [ǫ] paprastai rašomas ženklu *ù* arba tiesiog *u*, o nuoraše — dažniausiai *ó*, retkarčiais su dviem akūto ženklais, pvz., originalo *kuriomis tur numu sektęis* l. 1, o nuorašo — *kóriomis tór nómû sektęis* p. 1, orig. *widutyniusę* l. 6, nuor. — *wydótyniósy* p. 14.

2. Originale žemaičių dounininkų dvibalsis [ou]' (vakarų aukštaičių [uo]) paprastai žymimas polifonetiniu ženklu *ů*, o nuoraše — *óu*, kuris nebūdingas jokiems Daukanto raštams. Pavyzdžiui, orig. *didůmene* l. 3v, nuor. *dydóumeny* p. 9, *yrklůdams jů* l. 3 — *yrklóudams jóu* p. 7, *tůmi* l. 3 — *tóumi* p. 6.

3. Žemaičių dounininkų dvibalsį [ęi] (vak. aukštaičių [ie]) IŽ Daukantas rašo labai įvairiai ir nenuosekliai, o nuorašo autorius — visur *yi* (kaip vis dėlto niekur nežymėjo Daukantas), pvz., orig. *kurij* 'kurie' l. 3v — *kóryi* p. 7, *ne wen* 'ne vien' l. 3v — *newyin* p. 8, *tęi* 'tie' l. 1 — *tyi* p. 1, *weinù deinù* sg. instr. l. 3— *wyinó dyinu* p. 7, *wieta* 'vietą' l. 3v — *wyita* p. 8.

4. Daukantui visai nebūdinga minkštąjį *s* lenkų pavyzdžiu žymėti akūto ženklu — *ś*, o nuoraše, nors ir retai, tarpais žymima, pvz., orig. *griesies* l. 2 —nuor. *grieśies* p. 3, *pareisių pirmusius* l. 1 — *pareyśiu pirmuśiós* p. 1, *priplieyksiu* l. 4 — *priplieykśiu* p. 9.

5. Visuose savo raštuose Daukantas žemaičių dvigarsį [ǫn[(vak. aukštaičių [an]) vengė žymėti *on*, kaip kad gana nuosekliai žymėjo perrašytojas, pvz., orig. *dànkstàntis* 'dangstantis' l. 5, nuor.— *donkstontis* p. 12, *giwenàntis* l. 4 — *giwenontis* p. 9, *tànkiu* l. 3 — *tonkiû* p. 7, *weizant* l. 2 — *weyzont* p. 4. Nors kartais ir Daukantas taip pažymėdavo, pvz., *rondamis* 'randami' l. 8.

Be rašybos, skiriasi ir kai kurios morfologijos formos. Pvz., vienaskaitos naudininką Daukantas paprastai vartoja aukštaitiškąjį *ui* (ar polifonetinį *ů*), o nurašinėtojas — žemaitiškąjį *óu*, *ów*, net *uw*: orig. *Deiwů* l. 3v — *Diewuw* p. 8, *globiejů* l. 3v — *globiejóu* p. 8, *keleiwui* l. 1 — *keleiwiów* p. 1, *miestui* l. 3 — *miestów* p. 6.

Visi šie pavyzdžiai aiškiai rodo, kad perrašinėtojas laikėsi kitos žemaičių rašybos tradicijos, ir todėl nuorašas mažai teatspindi paties Daukanto kalbą, jo rašto dvasią. Nuorašas perteikia Daukanto mintis, esminius leksikos sintaksės bruožus, bet to

---

[8] L. Žilevičius. Op. cit., p. 16.

visai nepakanka, kad šį nuorašą laikytume tolygiu originalui. Be to, pasitaiko nurašytojo klaidų. Pvz., orig. *akmynę* l. 3v, nuor.— *akmens* p. 8 (suklysta), *iki sze deina wissame pasaule skritinie niekame kittur niera råndams* l. 6v — *iki sze deina niekamy kytur niera rondams* p. 14 (sutrumpinta), *tame suniukimę tautû* l. 7v — *tamy sumukime tautu* p. 16 (suklysta) ir pan. Jie taip pat rodo, jog originalas daug svarbesnis pažinti Daukantą nei nuorašas, nors ir koks jis dailus.

Minėta, kad nurašytojas atstovavo kitai rašybos tradicijai. Visų pirma reikia pasakyti, kad jis, kaip ir Daukantas, buvo žemaitis dounininkas. Tai matyti ir iš jau nurodytų žemaitiškesnių už paties Daukanto pavyzdžių (tinkantis ir aukštaičiams, ir žemaičiams polifonetinis *û* nurašytojo keistas žemaitiškais *óu*, *ów*; neretai žemaičių *ei* keistas tiksliau žemaitiškąjį tarimą atspindinčiu *yi*; vak. aukštaičių dvigarsis *an* ar ir polifonetiškai užrašytas *ån* keistas žemaitišku *on*). Galima būtų nurodyti ir daugiau, kitokių atvejų.

Norint nustatyti, kokiai gi tradicijai atstovavo nurašytojas, reikia kiek nuosekliau aptarti kai kuriuos jo rašybos bruožus. Visų pirma jo ženklas *ó* tarpiniam žemaitiškam garsui tarp *u* ir *o* žymėti vartojamas Pabrėžos, Kretingos pranciškonų vienuolyno vienuolio, raštuose (tam tikrais periodais ir Daukantas vartojo šį rašmenį, matyt, nusižiūrėjęs į savo vyresnįjį bičiulį Pabrėžą). Be to, tą patį tarpinį garsą tarp *u* ir *o* nurašytojas, nors gana retai, bet žymi ir ženklu *ó* su dviem akūto ženklais (plg. *kór* 'kur' p. 7, *kóryi* 'kurie' p. 3, *kóryus* 'kuriuos' p. 21, *Nemóna* 'Nemuno' p. 8, *nómû* 'numų' p. 1, *paskóujusiós* 'paskutiniuosius' p. 1, *só* 'su' p. 4, 7, nors greta yra *kór* p. 4, *kuryi* p. 5, *kóryus* p. 15, *Nemóna* p. 8, *nómas* p. 2, *só* p. 9, 11 ir kt.) Susidaro įspūdis, kad jis stengėsi vengti rašyti ženklą *ó* su dviem akūtais, bet iš inercijos, iš įpratimo — parašydavo. Vėlgi, tokį ženklą nuosekliai savo žemaičių kalbos gramatikoje vartojo vokietis Simonas Grosas, žemaitiškai išmokęs būdamas to paties Kretingos pranciškonų vienuolyno vienuoliu (plg. *kórs* 'kuris', *kóryi* 'kurie', *kórius* 'kuriuos' l. 13v, *módó* 'mudu' l. 26, *só* 'su' l. 65[9]). Tokį šiaip jau visai neįprastą tam metui ženklą pavartodavo ir Groso gramatikos pratarmės autorius, Antano Salio duomenimis, to paties vienuolyno gvardijonas Šimkevičius[10] (pvz., *skaytitoióu* 'skaitytojui', *su Leytuwó* 'su Lietuva).

Į Kretingos vienuolyno kultūrinę terpę orientuoja ir daugiau rašybos dalykų, plg. jau anksčiau paminėtas lytis su Šimkevičiaus *jóu* 'juo', *weltóu* 'veltui', Pabrėžos *baltóuji* 'baltąją', *dóuty* 'duoti', *kóumi* 'kuo', *nóu* 'nuo', *nóumyrty* 'numirti'[11] (nurašytojo irgi *óu*); taip pat Šimkevičiaus *dalyis* 'dalies', *Dyiwabaymingas*

---

[9] S. G r o s s. Kałbrieda leżuwe Żemaytyszka, 1835 (rankraštis MAB, f. 29—822).

[10] A. S a l y s. Raštai, t. 3. Roma, 1985, p. 206.

[11] Ten pat, p. 203, 204, 205.

'dievobaimingas', *prisytyiki* 'prisitiekė', *wyinos* 'vienos' Groso *dyina* 'diena' l. 71v, *tyi* [...] *pyimenis* 'tie piemenys' l. 6, Pabrėžos *lyitóówyszku* 'lietuviškų' *skyrtyis* 'skirties'[12]. Galima būtų ieškoti ir daugiau rašybos ar kalbos ypatybių, orientuojančių IŽ nuorašo autorių į Kretingą[13].

Tekstų analizė leidžia manyti, kad nuorašas darytas tiesiog iš originalo. Pvz., originale yra *esus walsingas, ůras czystas, ir swekas*, o virš žodžio *czystas* pieštuku Daukanto parašytas *innas*, bet *czystas* irgi neperbrauktas. Nuoraše jau yra *esós waysingas oras innas (:czystas) yr swekas* p. 1, vadinasi, abu Daukanto negriežtai parinktus variantus nurašytojas perkėlė į savo tekstą.

Taip pat L. Žilevičius rašo, kad nuorašo „pirmieji knygrišykloje įrišti lapai turi vandens ženklus: 1831 г МОБФЕ — Московская бумажная фабрика (?). Tekstas surašytas XIX a. pirmos pusės, rusvos spalvos gana grubokame fabrikiniame popieriuje be vandens ženklų". Taisant L. Žilevičiaus padarytas klaidas, dera pasakyti, kad tų lapų vandenženkliai iš tiesų yra „МОКФЕБ 1831", kurių raidės šifruojama „Московской округи Копнинская фабрика Елизаветы Баташевой"[14]. Tai paneigia liaudišką L. Žilevičiaus aiškinimą. Ir netiesa, kad visas teksto popierius be vandenženklių. Nuorašas nuo p. 779 iki galo, t. y. p. 1004, turi vandenženklius „ФКНГ 1833". Jie šifruojami „Фабрика князя Николая Гагарина"[15] (o ne, kaip bando L. Žilevičius, „Фабрика книг"). Popieriaus pagaminimo laikas leidžia manyti, kad nuorašas darytas gerokai prieš L. Žilevičiaus nurodomus 1848 m.[16]

Tai, kad IŽ originalas buvo pas Pabrėžą, kad jis jį buvo davęs Volmeriui, kad apie jį žinojo Jucevičius, kad juo rėmėsi ir citavo Valančius savo „Žemaičių vyskupystėje"[17], rodo, jog šis Daukanto darbas tarp šviesuolių buvo neblogai žinomas, nors ir nespausdintas, bet tam tikru mastu buvo apyvartoje, darė įtakos. Tada, kai pats Daukantas gyveno Peterburge, jo pagrindinės istorijos rankraštis „dirbo darbą" Žemaitijoje.

Po Daukanto mirties 1864 m. IŽ rankraštis pateko į Kivylių dvarą prie Aleksandrijos, Daukanto sūnėno (sesers sūnaus) Leo-

---

[12] Ten pat, p. 202, 203.

[13] Jau parengus šį straipsnį spausdinti paaiškėjo, kad IŽ nuorašo autorius yra Juozas Butavičius, 1833—1835 m. gyvenęs Kretingos vienuolyne.

[14] С. А. Клепиков. Филиграни и штемпели. На бумаге русского и иностранного производства XVII—XX века. Москва, 1959, с. 53.

[15] Ten pat, p. 68.

[16] Tikriausiai IŽ yra perrašęs minėtasis Butavičius 1833—1835 m. Kretingoje, vadinasi, IŽ originalas jau prieš 1835 m. Daukanto turėjo būti baigtas.

[17] M. Wołonczewskis. Žemajtiu wiskupiste, t. 1. Vilnius, 1848. 33-iojo puslapio išnašoje nurodoma citata iš: „Istorije Žemajtiszka, Simona Daukanta, rąnkas—raszts".

no Kauneckio globon. Ten jis ilgai gulėjo užmaršty, kol 1887 m. Eduardas Volteris, keliaudamas po Žemaitiją, užsuko į Kivylius. Jis paskelbė ir šiek tiek medžiagos apie šį rankraštį[18]. Netrukus, 1891 m. gruodžio mėnesį, į Kivylius suregistruoti Daukanto rankraščių atvyko Mečislovas Davainis Silvestraitis. Jo sudarytame sąraše IŽ nėra[19], tačiau sąrašo juodraštyje, kuris saugomas VUB rankraštyne (sign. f. 1, E. 68) 66 pozicijoje pažymėta: „Kiviliûse man sakyta, kad dar apart to yra Historija Źmujdzka". O ją tuo metu ir buvo pasiskolinęs E. Volteris. Vėliau pseudonimu Varnelėša „Varpe" jis pats taip rašė: „Surado šitą rankraštį pas žinomą Lietuviams Daugkantos giminę D-rą Kauneckį žinomas tyrinėtojas mūsų kalbos p. V[olteris] per tas pačias keliones po Lietuvą [...]. Imdamas „Istoriją Žemaitišką" p. V[olteris] tikėjosi kaip nors išspausdinti ją, ar tai Pet. Mokslų Akademijoje [...], ar tai per pašalpą „Maskoliškos geografiškos draugystės". Vienok šita viltis negalėjo išsipildyti, kadangi tuo-tarpu valdžia suvisu nemeilia akimi pradėjo žiurėti ant musų rašliavos..."[20] Taigi tik suradęs šį Daukanto veikalą Volteris išsyk ėmė ieškoti leidėjo. „Teip tesėsi dalykai, iki redaktoriumi „Vienybės" pastojo ponas Andžiulaitis. Turėdamas mažai sandirbių savo laikraščiui, p. Andžiulaitis susirašė su žinomesniais darbininkais ant lietuvystės dirvos, o tarpu kitų užklausė ir p. V[olterį], ar jis neturi kokių raštų atspausdinti Vienybėje. Vaisiumi šito susirašymo buvo, viena, išleidimas „Antano Tretininko", o antra, spaudinimas Daugkantos „Istorijos""[21]. Taigi tik Amerikoje leidžiamos „Vienybės Lietuvninkų" redaktorius užklupo Volterį ieškantį leidėjo ir apsiėmė juo būti.

Aiškindamas, kodėl pasirinko spausdinti būtent IŽ, o ne kitą didžiulį Daukanto veikalą „Pasakojimą...", Volteris sakė, jog „Pasakojimas..." perdirbtas, „t. y. išguldytas populiariškiaus, trumpiaus", kad „Pasakojimo..." kalba bei rašyba labai primenanti M. Valančiaus raštus, „ko vienok negali pasakyti apie kalbą ir rašybą „Istorijos". Dėlei šitos tai priežasties buvo nuspręsta spausdinti [...] „Istoriją", kaipo raštą platesnį dokumentališką ir visame kame turintį didesnę mokslišką vertę"[22].

Tačiau iš pradžių Volteris neketino siųsti Daukanto originalo ilgon kelionėn per Atlantą. „Nors ir tikėdamas spausdinti „Istoriją" Amerikoje, p. V[olteris] vienok nenorėjo siųsti „Vienybės" redakcijai paties rankraščio, kadangi, viena, ir pati šita redakcija

---

18 Э. А. Вольтер. Об этнографической поездке по Литве и Жмуди летом 1887 г. Санктпетербург, 1887.

19 Medega S. Daukanto bijografijai, p. 22—27.

20 Varnelėša. Trumpa žinia apie Simano Daugkantos „Istoriją Žemaytišką". — Varpas, 1894, Nr. 3, p. 36.

21 Ten pat, p. 36—37.

22 Ten pat, p. 37.

tuomet dar mažai tebuvo žinoma, o antra, rankraštis labai lengvai butų galėjęs pražuti ir kur kelionėje"[23].

Volteris IŽ originalą buvo nusivežęs į Peterburgą ir ten sprendė, kaip bendradarbiauti su Amerikos lietuviais; „reikėjo perrašyti, o tuo tarpu, kaip pasirodė, ir rašyti nebuvo kam: dutrys studentai, kurie buvo paėmę ant savęs šitą darbą, turėjo permaža atspėjamo laiko, o kitiems P[eterbur]go Lietuviąms tuomet dar mažai terupėjo tokie dalykai, kaip išleidimas Lietuvos istorijos. Ant musų laimės šeip-teip pasisekė sumedžioti apie 25 rublius, už kuriuos ir pasamdė tam tikrą vaikiną rankraščiui perrašinėti. [...] prie manęs buvo perrašyta tiktai kokia penkta jo dalis"[24]. Išsiuntęs perrašytas dalis, Volteris, raginamas leidėjo, vis dėlto bus ryžęsis pasiųsti į Ameriką dalį originalo. Autografo 113—261 lapai aiškiai yra buvę perlenkti, jie turėjo būti buvę išimti iš viso IŽ rankraščio folianto. Palyginus „Vienybėje Lietuvninkų" spausdinamų IŽ ištraukų išdėstymą su originalo lenktų lapų tekstais, pasirodė, kad tekstų pradžios ir pabaigos sutampa. Iš pradžių Volteris bus pasiuntęs Daukanto rankraščio l. 113—214v. Yra analogiškas pavyzdys, rodantis tokios prielaidos tikėtinumą: apie 1890 m., norėdamas, kad būtų išspausdinta ištraukų iš Daukanto „Pasakojimo...", Volteris taip pat siuntė į Tilžę iš paties rankraščio išpjautus lapus. Vėliau lapai buvo vėl gražiai įklijuoti.

Taigi nuo „Vienybės Lietuvninkų" 1891 m. 13-ojo numerio buvo pradėta spausdinti E. Volterio dalimis siunčiamas IŽ rankraštis[25]. Iškilo problema, kaip publikaciją pavadinti. Originalas turi, atrodo, ne paties autoriaus ranka užrašytą (nors tai dar neįrodyta) pavadinimą „ISTORYJE ŻEMAYTYSZKA" Pavadinimo senumą rodytų jame pažymėtas dvibalsis *ay* (ne *ai*) kuris, kaip sakyta, orientuoja ne vėliau kaip į ketvirtąjį XIX a. dešimtmetį. Todėl labai tikėtina, kad toks pavadinimas buvo užrašytas su paties Daukanto žinia, prabėgus nedaug laiko nuo kūrinio pabaigimo (jau Pabrėža minėtame testamente 1836 ar 1838 m. vartojo šį tikslų pavadinimą — „Istoryje Żemaytyszka") Tačiau pavadinimą laikydamas užrašytą ne paties Daukanto, Volteris jį pakeitė, pritaikė prie XIX a. gale pakitusio etnonimų *žemaitis* ir *lietuvis* bei jiems giminiškų žodžių santykio. Taip iš „Istorijos Žemaitiškos" originalo imtà skelbti „Lietuvos istorija": „vargiai kas gali užginti, kad vardas „Lietuvos istorija" labiaus pritinka šito rašto turiniui nei vardas „Istorije Żemaytiška", kuris priegtam kaip matyti iš visoko (kitokia rašysena ir rašyta), ne neduotas rankraščiui paties Daugkantos, bet padėtas ant jo vėliaus kokio kito Lietuvio"[26] Šikaip keisdamas pavadinimą Volteris turbūt nė nenumanė jog tai įvels tiek painiavos, jog ir XX a. pabaigoje tūlam lietuviui

---

[23] Ten pat.

[24] Ten pat.

[25] Vienybe Lietuvninku, 1891, Nr. 13, p. 149, 158

[26] Varnelėša. Op. cit., p. 37

bus sunku susigaudyti, kur, kalbant apie Daukanto „Istoriją", turima galvoje IŽ, o kur — „Pasakojimas..."

IŽ spausdinimas vyko ilgai ir su pertraukomis. Nuo minėto 1891 m. 13-ojo iki 1892 m. 27-ojo imtinai kiekvieno numerio gale buvo skiriama vietos Daukanto istorijos tęstinei publikacijai. Tačiau jau 1892 m. 28-ajame skaitome: „Sziame numeryje „Vienybės" netalpiname jau „Lietuvos istorijos", kadangi p. Andziulaitis, ant kurio rankų atsiuncziamas buvo p. E. Volterio sziós istorijos rankrasztis, praneszė mums, jog daugiaus neturįs rankraszczio"[27]. Nenorėdamas, kad atslūgtų susidomėjimas, laikraštis taip pat tęstiniu būdu ėmė spausdinti kitą Daukanto veikalą, „Būdą senovės lietuvių žemaičių ir kalnėnų..." O apie „Istoriją" rašė, kad „nustodami talpinę „Lietuvos istoriją", mes nenustojame noro jos iszdavimo ir dėl to nuraszyta tapo pas p. E. Volterį, idant jis teiktųsi mumis prisiųsti tolesnę tąsą „Istorijos" rankraszczio"[28]. IŽ spausdinimas buvo nutrūkęs prieš pat XXVIII skyrių apie Vytenį, originalo rankraštyje tai yra 214v lapas. Ir rankraščio 214—261 lapai yra buvę lenkti per pusę. Tai rodytų, kad Volteris, nespėjęs surasti perrašinėtojo, ir antrą kartą pasiuntė kalbamuosius iš originalo išimtus lapus. Po poros mėnesių 1892 m. 35-ajame toliau publikuojama IŽ: „Atleiskite Maloningi Skaitytojai, jog sziame numeryje pertraukiame spaudą „Budo", į vietą jo dedame „Istoriją Lietuvos" to pat rasztinįko. Už kokių 4—5 nedėlių, kada užbaigsime pirmą tomą „Istorijos", vėla talpįsime „Buda"..."[29]

Pirmasis IŽ tomas buvo išspausdintas 100-aisiais Daukanto gimimo metais: Lietuvos istorija nů seniausių gadynių iki Gediminui D. L. K., paraszyta 1850 m.[30] Simano Daukanto, buvusiojo Vilniaus Universiteto Philosophijos Magistro. Kninga I. Plymouth, Pa. Kasztu ir Spaustuvėje Jůzo Paukszczio, 1893 m. Prieš tomui pasirodant, kunigas Aleksandras Burba rašė Volteriui: „"Apszvietos" jau keturis numerius Tamstai iszsiuncziau, taip gi visus arkužus Daukanto Liet. Istorijos irgi Daukanto rankrasztį. Iki Gediminui bąigiasi pirmas tomas, todėl Tamstos veikiai padarykite: index rerum et personarum ir kaip galima greicziaus prisiųsti, tada index atspausdinus bus galima pirmą tomą paleisti į svietą". „Prie pirmo tomo Daukanto istorijos nebus jo biografijos, kadangi Andž[iulaitis] parašė tokią pat, kaip kad yra parašyta Auszroje 1883 m., todėl sumislijome visai nedėti, bet laukti iki paskutiniam tomui. Gal atsiras koks Lietuvoje inteligentas, kurs tikriaus paraszys Daukanto biografiją"[31]. Tačiau padaryta buvo

---

[27] Vienybe Lietuvninku, 1892, Nr. 28, p. 329.

[28] Ten pat, p. 329.

[29] Vienybe Lietuvninku, 1892, Nr. 35, p. 413.

[30] Volteris šią istoriją pažymėjo 1850 m., t. y. „Pasakojimo...", kurį jis laikė tik perdirbiniu, data.

[31] E. Volteris. Kun. Aleksandras Burba. — Lietuvių tauta, 1908, Nr. 1(2), p. 298—299.

atvirkščiai — jokio indekso nėra nei pirmajame, nei antrajame tomuose, matyt, Volteris nesiėmė jo rengti, o trumpa Daukanto biografija pradžioje išspausdinta be parašo, tačiau, panašu, ta pati Andziulaičio.

Jau išėjus pirmajam tomui, „Vienybė Lietuvninkų" nuo 1893 m. 35-ojo numerio ėmė spausdinti IŽ tęsinį, o 51-ajame vėl rašė: „Dėlto nepatalpiname szitame numeryje Lietuvos istorijos, kad nesulaukiame rankraszio, kuris yra mums isz Europos siuntinėjamas"[32]. Šis, 51-asis, numeris gedulingas — jame aprašomos Kražių skerdynės. Publikavimas buvo atnaujintas po trejeto mėnesių — 1894 m. 13-ajame numeryje, tęsiamas iki 43-iojo imtinai, bet 44-ajame nespausdinama, 45-ajame vėl tęsiama, o paskui vėl keliems mėnesiams nutrūksta („Pritrukę rankraszczio Lietuvos Istorijos, turime per tulą laiką pertraukti jos tąsą"[33]). Spausdinti imama nuo 1895 m. 5-ojo („sulaukę daugiau rankraszczio [...] pradėjome [...] talpinti ir varysime toliau"[34]) iki 24-ojo numerio, pertrauka 25—31-asis, tęsinys 32—44-ajame, trūkis nuo 1895 m. 45-ojo („nepatalpiname [...] dėlei nepristatymo rankraszczio"[35]) iki 1896 m. 16-ojo („ir vėl pradedame talpįti..."[36]). Nuo čia jau spausdinama iki galo. 1896 m. 53-ajame numeryje rašoma: „Lietuvos Istoriją Simono Daukanto jau užbaigėme su sziûm num.; už keletos dienų pabaigsime spaudyt knįgą"[37].

Taigi ištisus šešerius metus „Vienybė Lietuvninkų" publikavo Daukanto IŽ. Geriau sekėsi pirmasis tomas, išspausdintas per dvejus metus, rankraštį iš Europos gavus bent per tris kartus, o antrojo, kurio publikavimas tęsėsi net ketverius metus, rankraštis buvo gaunamas rečiau, mažesnėmis dalimis (turėjo būti bent penkios siuntos), matyt, ir jo perrašymą Volteriui organizuoti sekėsi prasčiau. Taigi antrasis tomas išėjo jau su 1897 m. data: Lietuvos istorija nů Gedimino D. L. K. iki Liublino unijai, paraszyta Simano Daukanto, buvusiojo Vilniaus Universiteto Philosophijos Magistro. Kninga II. Plymouth, Pa. Kasztu ir Spaustuvėje Jůzo Paukszczio, 1897 m. Pirmasis IŽ leidimas buvo išspausdintas 3000 egzempliorių tiražu, vienos knygos kaina 1,5 dolerio. Galima palyginti, kad „Varpo" prenumerata metams amerikiečiui tuo metu kainuodavo 1,25 dolerio.

Rengdamas spaudai rankraštį, Volteris nesilaikė Daukanto rašybos: „Man rodosi,— rašo jis,— čionai nėra nė ką aiškinti, dėlko perrašant rankraštį nebuvo užlaikyta Daugkantos rašyba, nors ir žinau, kad šitas dalykas tuliems lietuviams nesuvisu patiko: jug niekas negali abejoti, kad ir pats Daugkanta, jeigu jis butų dabar gyvas, rašytų ne pagal kitą kokią rašybą, tiktai pagal tą,

---

[32] Vienybe Lietuvninku, 1893, Nr. 51, p. 605.
[33] Vienybe Lietuvninku, 1894, Nr. 46, p. 545.
[34] Vienybe Lietuvninku, 1895, Nr. 5, p. 53.
[35] Vienybe Lietuvninku, 1895, Nr. 45, p. 533.
[36] Vienybe Lietuvninku, 1896, Nr. 16, p. 185.
[37] Vienybe Lietuvninku, 1896, Nr. 53, p. 629.

kurios laikosi visi apšviesti Lietuviai [...]. Mes vienok kiek galėdami stengėmės užlaikyti visas sintaksiškas ir leksikališkas ypatybes Daugkantos tarmės [...]. Tiktai toki išsireiškimai kaip: *ant kalnais* (abl.) *nės* (vietoje *bet* [...]) permainyti pagal šių dienų kalbą..."[38] Tačiau IŽ tekstas redaguojamas buvo ir Amerikoje. Teigiama, kad A. Burba „Lietuvos istoriją perraszinėjo ir korektas darė iki 225 pus., antros knįgos, nes pirmutinę knįgą perraszė ir padarė korektas dr. J. Andziulaitis"[39], kad „pirmojo tomo pradžią nurašęs Peterburge gyvenęs inžinierius Antanas Vilkutaitis, bet visą tomą vėliau perraszęs redaktorius Andziulaitis. Antrą tomą, regis, perrašė Kun. Burba ir buvo vėliau kritikuojamas už Daukanto kalbos sudarkymą"[40]. Ši žinutė apie Vilkutaitį ir Andziulaitį patvirtina ankstesnę prielaidą, kad Volteris pirmajam „Lietuvos istorijos" tomui apie pusę teksto bus pasiuntęs ne nurašyto, o originalaus, išimto iš įrišto rankraščio. Taigi Andziulaitis, gavęs autentiško teksto 113—261 lapus, bus buvęs priverstas pats redaguoti. Kol kas, gerai neištyrus, negalima pasakyti, kiek Andziulaitis galėjo laikytis Volterio redagavimo principų. Pats Volteris pyko, kad „p. Andžiulaitis kaip kur iškraipė rašybą..."[41].

Kai kur IŽ rankraščio paraštėje yra vėlesnių pastabėlių, pvz., 90 lape prie XIX skyriaus pieštuku prirašyta: „см. Vien Liet N 44 p 531". Iš tikrųjų XIX skyrius ir paskelbtas „Vienybės Lietuvninkų" 1891 m. 44-ajame numeryje, p. 531. Pieštuku panašiai žymėta originalo 532 lape, mėlynu pieštuku 33v lape. 369v lape — XXXIV skyriaus apie Vytautą viduryje — yra pastaba „[...] обр[аботано?] 10.VI.95". Matyt, visos tokios pastabos darytos žmonių Peterburge, rengusių Daukanto tekstą spausdinti.

Išspausdinus IŽ, Volteris vėl bus rankraštį grąžinęs į Kivylius Kauneckiams, nes kai šie 1911 m. birželio mėnesį dovanojo Daukanto palikimą Lietuvių mokslo draugijai, tarp rankraščių buvo ir Daukanto IŽ originalas[42]. Nuo tada jis visą laiką buvo Lietuvių mokslo draugijoje, vėliau perėjo Lietuvos mokslų akademijos lituanistinių institutų žinion.

IŽ nuorašo keliai yra komplikuotesni. Juos mėgino susekti L. Žilevičius. Nuorašas turi žalią antspaudą „BIBLIOTEKA ALUMNÓW SEM. SEJNENSKIEGO", tad turėjo priklausyti Seinų seminarijai. Vėliau, matyt, buvo pervežtas į Peterburgą, nes būtent Leningrade, Mokslų akademijos bibliotekoje, buvusios Peterburgo dvasinės akademijos archyvo kolekcijoje, L. Žilevičius ir rado

---

38 V a r n e l ė š a. Op. cit., p. 37.

39 J. P a u k s z t y s. Paaiškinimas. — Vienybe Lietuvninku, 1986, Nr. 49, p. 589.

40 Juozas O. Širvydas (red. Vyt. Širvydas). Cleveland, 1941, p. 182.

41 Ten pat, p. 37.

42 Plg. Lietuvių mokslo draugijos archyvinės medžiagos katalogą, LLTIB rankraštynas, f. 22, 1018, p. 6.

jį 1983 metais. Tai, kad L. Žilevičius sugebėjo šį nuorašą parvežti iš Leningrado, ir kad šiandien jis saugomas jau Lietuvos mokslų akademijos centrinėje bibliotekoje (sign. f. 29, 1056), verta didžios padėkos.

Dabar, po šimto metų, leidžiamas antrasis IŽ leidimas vėl iš paties rankraščio[43], jį adaptuojant prie dabartinės bendrinės kalbos.

ROMA BONČKUTĖ, GIEDRIUS SUBAČIUS

---

[43] Apie tai, kad originalo ir nuorašo tekstų lyginimas patvirtina, jog pirmasis leidimas spausdintas ne iš nuorašo, o iš originalo, plg. dar ir B. V a n a g i e n ė. Dėl LKŽ žodžių *įmislė* ir *įžalstis*.— Lietuvių kalba ir bilingvizmas (Lietuvių kalbotyros klausimai, t. 27). Vilnius, 1988, p. 215—216.

TURINYS